

Regeringens proposition

1986/87: 89

om ett reformerat tingsrättsförfarande

Prop.
1986/87: 89

Regeringen föreslår riksdagen att anta de förslag som har tagits upp i bifogade utdrag ur regeringsprotokollet den 26 februari 1987.

På regeringens vägnar

Ingvar Carlsson

Sten Wickbom

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås ett flertal ändringar i rättegångsbalken och andra lagar som styr förfarandet vid domstolarna. Ändringarna grundar sig i huvudsak på förslag från rättegångsutredningen (Ju 1977: 06). Huvudsyftet med förslagen är att det skall bli möjligt att i högre grad än nu anpassa rättegångarna till vad det enskilda målet kräver. Verksamheten vid framför allt de allmänna domstolarna skall därigenom kunna drivas snabbare och billigare.

För tvistemålens del föreslås till en början att rätten får större valfrihet än i dag mellan muntlig och skriftlig handläggning under förberedelsen. Klarare regler föreslås i fråga om rättens skyldigheter under förberedelsen. Tingsrätterna föreslås få möjlighet att avgöra även i egentlig mening tvistiga mål på handlingarna. Vissa uppmjukningar föreslås av de s. k. omedelbarhets- och koncentrationsprinciperna i huvudförhandlingsmål.

Tingsrätterna skall få möjlighet att förelägga svaranden i ett dispositivt tvistemål att inkomma med motiverat skriftligt svaromål vid påföljd av tredskodom. Rätten ges vidgade möjligheter att bortse från omständigheter och bevis, som parter i tvistemål i otillbörligt syfte dröjer ända till huvudförhandlingen med att åberopa. Det föreslås vidare att rätten skall få större möjligheter att förbjuda sent väckta genkäromål.

Den s. k. småmålslagen, dvs. lagen (1974: 8) om rättegången i tvistemål om mindre värden, föreslås upphävd. Även tvister om småbelopp skall handläggas i det reformerade tingsrättsförfarandet enligt rättegångsbalken. En del särregler för mål om mindre värden bör dock behållas men inarbetas i rättegångsbalken.

Vad beträffar brottmålsprocessen föreslås att åklagaren innan han ger in förundersökningsprotokollet till rätten från detta bör rensa bort sådant som rör gärningar som inte föranlett åtal. Rätten föreslås få möjlighet att förelägga en tilltalad att före huvudförhandlingen skriftligen redovisa sin inställning till åtalet. En uttrycklig möjlighet föreslås för rätten att hålla ett förberedande sammanträde i brottmål. Även för brottmålsens del föreslås uppmjukningar i omedelbarhets- och koncentrationsprinciperna.

Effektivare sanktioner föreslås för att få parter och andra som skall höras att infinna sig till förhandling.

Nya regler föreslås om användning av telefon i rättegång.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 januari 1988.

Huvuddelen av lagförslagen i denna proposition har granskats av lagrådet. Propositionen innehåller därför tre huvuddelar: lagrådsremissen (s. 62), lagrådets yttrande (s. 248) och föredragande statsrådets ställningstaganden till lagrådets synpunkter (s. 254).

Den som vill ta del av samtliga skäl för lagförslagen måste därför läsa alla tre delarna.

Lag om ändring i rättegångsbalken

Häriigenom föreskrivs i fråga om rättegångsbalken¹

dels att nuvarande 20 kap. 15 a §, 37 kap. 4 och 5 §§, 39 kap. 3 §, 40 kap. 13 och 15 §§ samt 42 kap. 8 a § skall upphöra att gälla,

dels att 1 kap. 9 §, 2 kap. 4 §, 6 kap. 6 och 9 §§, 9 kap. 5, 8 och 9 §§, 10 kap. 20 §, 11 kap. 5 §, 12 kap. 6 och 14 §§, 13 kap. 3 §, 14 kap. 3–5 och 7 §§, 16 kap. 3 §, 17 kap. 2 §, 18 kap. 14 §, 19 kap. 7 §, 20 kap. 15 §, 21 kap. 2 §, 23 kap. 18 och 24 §§, 30 kap. 2 §, 32 kap. 6 och 7 §§, 33 kap. 9 §, 35 kap. 13 och 14 §§, 36 kap. 1, 7, 16–20, 22 och 23 §§, 37 kap. 1–3 §§, 38 kap. 6 §, 39 kap. 2 §, 40 kap. 11 och 16 §§, 42 kap. 1, 2, 6–18, 20 och 21 §§, 43 kap. 3–5, 8, 10, 11 och 13 §§, 44 kap. 10 §, 45 kap. 7, 10 och 13 §§, 46 kap. 3–8, 11, 13 och 15 §§, 47 kap. 2, 6–12, 19, 20, 22 och 23 §§, 49 kap. 3 §, 50 kap. 1, 2, 4 och 15 §§, 51 kap. 15 §, 52 kap. 10 §, 54 kap. 8 § samt rubrikerna till 37, 42 och 44 kap. skall ha följande lydelse.

dels att i balken skall införas tretton nya paragrafer, 1 kap. 3 a §, 10 kap. 8 a §, 14 kap. 7 a §, 18 kap. 8 a §, 43 kap. 14 §, 44 kap. 7 a §, 46 kap. 17 §, 49 kap. 12–15 §§, 50 kap. 10 a § samt 52 kap. 9 a §, av följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

1 kap.

3 a §

I tvistemål där förlikning om saken är tillåten gäller i stället för bestämmelserna i 3 § att tingsrätten alltid skall bestå av en lagfaren domare, om värdet av vad som yrkas uppenbart inte överstiger hälften av basbeloppet enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring.

Första stycket gäller inte, om en part första gången han skall föra talan i målet yrkar att allmänna regler skall tillämpas och därvid gör sannolikt att den bakomliggande tvisten rör ett högre värde eller att utgången annars är av synnerlig betydelse för bedömningen av andra föreliggande rättsförhållanden. Har talan väckts genom ansökan om betalningsföreläggande, skall den part som begär att målet hänskjuts till rättegång senast i samband därmed framställa yrkande som nyss sagts.

Med värde enligt första stycket avses det värde som kan antas gälla vid tiden för talans väckande. Har talan väckts genom ansökan

¹ Senaste lydelse av 20 kap. 15 a § 1984: 400, 37 kap. 5 § 1977: 1020, 42 kap. 8 a § 1984: 131.

om lagsökning, betalningsföreläggande eller handräckning eller som enskilt anspråk i brottmål, avses värdet vid rättsens beslut att tvisten skall handläggas som tvistemål. Vid bedömningen skall hänsyn inte tas till rättegångskostnaderna.

9 §²

Till huvudförhandling å samma dag *må ej* utan synnerliga skäl ut-sättas flera mål, än *att de kunna* beräknas *bliva* slutförda under en tid av sex timmar. Hinner huvud-förhandling *icke* slutföras samma dag som den påbörjats, skall sam-manträdet pågå under erforderligt antal *helgfria dagar* i följd. Om det kan ske utan olägenhet, *må* dock avbrott i handläggningen, *så länge sammanträdet pågår*, äga rum under högst två *söckendagar* i veckan eller, om särskilda skäl *föranleda därtill*, högst tre *söckendagar* i vec-kan.

Till huvudförhandling *på* samma dag *får inte* utan synnerliga skäl ut-sättas flera mål än *som kan* beräk-nas *bli* slutförda under en tid av sex timmar. Hinner *en* huvudförhand-ling *inte* slutföras samma dag som den påbörjats, skall sammanträdet pågå under erforderligt antal *arbetsdagar* i följd. Om det kan ske utan olägenhet, *får* dock *så länge sammanträdet pågår* avbrott i handläggningen *göras* under högst två *arbetsdagar* i veckan eller, om *det finns* särskilda skäl, högst tre *arbetsdagar* i veckan.

2 kap.

4 §³

Hovrätt är domför med tre lagfarna domare. I mål som överklagats från tingsrätt skall dock minst fyra lagfarna domare delta i hovrätten, om tingsrätten bestått av tre eller flera lagfarna domare. Flera än fem lagfarna domare får inte delta i hovrätten.

I brottmål gäller, i stället för bestämmelserna i första stycket, att hovrät-ten är domför med tre lagfarna domare och två nämndemän. Flera än fyra lagfarna domare och tre nämndemän får inte delta. Förekommer ej anled-ning att döma till svårare straff än böter och är det i målet inte fråga om företagsbot, är hovrätten dock domför även med den sammansättning som anges i första stycket. Detsamma gäller vid handläggning som ej sker vid huvudförhandling.

Vid behandling av frågor om prövningstillstånd skall hovrätten bestå av två lagfarna domare.

Vid beslut om avskrivning av mål efter återkallelse är hovrätten domför med en lagfaren domare.

Regeringen bestämmer i vilken omfattning åtgärd, som avser endast beredandet av ett mål, får vidtas av en lagfaren domare i hovrätten eller av en annan tjänsteman vid denna.

² Senaste lydelse 1969: 244.

³ Senaste lydelse 1986: 120.

6 kap.

6 §

I protokoll skall antecknas utsaga av vittne, sakkunnig, part under sanningsförsäkran eller målsägande, då han höres i anledning av åklagarens talan, i den omfattning utsagan kan antagas vara av betydelse i målet, samt vad rätten vid syn å stället iakttagit.

Vid huvudförhandling i hovrätt vare ej nödigt att i protokollet antecknas utsaga eller iakttagelse, som nu sagts, med mindre anteckning därav kan antagas bli av betydelse vid fullföljd till högsta domstolen. Ej heller vare sådan anteckning nödig vid huvudförhandling i högsta domstolen.

I protokollet skall berättelser som lämnas under förhör i bevissyfte antecknas i den omfattning berättelserna kan antas vara av betydelse i målet. Detsamma gäller vad rätten iakttar vid syn på stället.

Första stycket gäller inte berättelser av tilltalade i brottmål.

Vid huvudförhandling i hovrätt behöver berättelser eller iakttagelser enligt första stycket antecknas endast om anteckningen kan antas bli av betydelse vid fullföljd till högsta domstolen. Vid huvudförhandling i högsta domstolen behöver sådana anteckningar inte göras.

9 §⁴

Rätten äge förordna, att utsaga av part, målsägande, vittne eller sakkunnig skall i stället för att antecknas i protokollet upptagas genom stenografi eller på fonetisk väg. I denna ordning må ock upptagas sammanfattning av utsaga, avseende vad som kan antagas vara av betydelse i målet.

Stadgandet i 8 § andra stycket i detta kapitel skall i tillämpliga delar gälla beträffande utsaga, som upptagits genom stenografi, ävensom beträffande på fonetisk väg upptagen sammanfattning av utsaga.

De berättelser som lämnas under förhör i bevissyfte får i stället för att antecknas i protokollet tas upp genom stenografi eller på fonetisk väg. Detsamma gäller sådan sammanfattning av berättelse som omfattar det som kan antas vara av betydelse i målet.

Bestämmelsen i 8 § andra stycket i detta kapitel gäller i tillämpliga delar berättelse, som tagits upp genom stenografi, och sådan sammanfattning av berättelse, som upptagits på fonetisk väg.

Stenograf utses av rätten. Ej må den anlitas som stenograf, vilken till saken eller till någondera parten står i sådant förhållande, att hans tillförlitlighet därigenom kan anses förringad. Vad i 5 kap. 7 § är stadgat om tolk äger motsvarande tillämpning beträffande stenograf, som utsetts av rätten. Sådan stenograf har rätt till skälig ersättning för arbete, tidsspillan och utlägg som uppdraget krävt. Ersättningen betalas av allmänna medel.

Bestämmelser om återgivande i vanlig skrift av vad som upptagits enligt denna paragraf meddelas av regeringen.

⁴ Senaste lydelse 1979: 289.

9 kap.

5 §⁵

Den som vid sammanträde inför rätten stör förhandlingen eller foto-graferar i rättssalen eller bryter mot föreskrift eller förbud, som har meddelats med stöd av 5 kap. 9 §, döms till böter. Till samma straff döms den som muntligen inför rätten eller i rättegångsskrift uttalar sig otillbörligt.

Den som vid sammanträde inför rätten stör förhandlingen eller foto-graferar i rättssalen eller bryter mot föreskrift eller förbud, som har meddelats med stöd av 5 kap. 9 §, döms till böter, *högst ettusen kronor*. Till samma straff döms den som muntligen inför rätten eller i rättegångsskrift uttalar sig otillbörligt.

8 §⁶

Då enligt denna balk vite förelägges part eller annan, bestämme rätten vitet till belopp, som med hänsyn till hans ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt kan antagas förmå honom att iakttaga föreläggandet. Vite må ej bestämmas under tio kronor eller över femtusen kronor. Har vite utdömts och förelägger rätten nytt vite, må vitet bestämmas till högre belopp, dock ej över tiotusen kronor. Vitesföreläggande skall delgivas den som föreläggandet avser.

Bestämmelserna i första stycket om högsta vitesbelopp gäller ej i fråga om föreläggande enligt 15 kap. 3 §.

Vite må ej föreläggas, då straff är utsatt. Ej heller må vite föreläggas kronan.

Finnes, då fråga uppkommer om utdömande av vite, ändamålet med vitet hava förfullit, må vitet ej utdömas.

Vite får inte föreläggas när straff är utsatt.

Staten får inte föreläggas vite.

9 §⁷

Är i denna balk straff utsatt i böter, dock ej i dagsböter, skall lägsta bötesstraffet vara femtio kronor och högsta ettusen kronor.

Om ett sammanträde ställs in i förväg därför att den som vid vite förelagts att infinna sig vid sammanträdet anmält förhinder, kan vitet ändå dömas ut, om han inte i

⁵ Senaste lydelse 1980: 262.

⁶ Senaste lydelse 1981: 828.

⁷ Senaste lydelse 1982: 1123.

efterhand kommer in med utredning som gör det sannolikt att han hade laga förfall.

10 kap

8 a §

I tvist mellan konsument och näringsidkare rörande vara, tjänst eller annan nytthet som tillhandahållits för huvudsakligen enskilt bruk får näringsidkaren sökas där konsumenten har sitt hemvist. Detta gäller dock endast om målet i tingsrätten kan antas bli prövat av en lagfaren domare enligt 1 kap. 3 a §.

20 §

Meddelas i högre rätt beslut, varigenom lägre rätt förklaras icke vara behörig att upptaga mål, som där väckts, äge den högre rätten på yrkande av part hänvisa målet till lägre rätt, som finnes behörig.

Hava skilda domstolar genom beslut, som vunnit laga kraft, funnits obehöriga, äge högsta domstolen, om någon av dem finnes behörig, på ansökan av part hänvisa målet till den domstol, av vilken målet bort upptagas.

Förklarar högre rätt att lägre rätt inte är behörig att ta upp ett mål som väckts där, får den högre rätten på yrkande av part hänvisa målet till lägre rätt som är behörig.

Har flera domstolar genom lagakraftvunna beslut förklarats obehöriga, får högsta domstolen, om någon av domstolarna ändå är behörig, på ansökan av part hänvisa målet till den domstolen.

I fråga om behörighet att ta upp mål, som på grund av högsta domstolens förordnande enligt 14 kap. 7 a § skall förenas i en rättegång, gäller vad högsta domstolen bestämmer.

11 kap.

5 §

Part skall vid huvudförhandling i underrätt eller hovrätt infinna sig personligen, om hans närvaro ej kan antagas sakna betydelse för utredningen. Vid huvudförhandling i högsta domstolen vare part skyldig att infinna sig personligen, om hans närvaro finnes erforderlig för utredningen. I underrätt skall part ock infinna sig personligen vid muntlig förberedelse, om det kan antagas, att förberedelsen därigenom främjas. Vid annan förhandling än nu

En part skall infinna sig personligen vid huvudförhandling i tingsrätt och hovrätt, om inte hans närvaro kan antas vara utan betydelse för utredningen.

Vid huvudförhandling i högsta domstolen är en part skyldig att infinna sig personligen, om domstolen finner att hans närvaro är nödvändig för utredningen.

Vid ett sammanträde för förberedelse och vid annan förhandling är en part skyldig att infinna sig per-

nämnts vare part skyldig att infinna sig personligen, om det finnes erforderligt.

Vad nu sagts om parts skyldighet att infinna sig personligen *gälle* ock parts ställföreträdare. Äro flera ställföreträdare, *äge* rätten bestämma, vilken eller vilka *skola* infinna sig. Äger part *ej* själv föra sin talan, vare han *dock* skyldig att infinna sig personligen, om hans närvaro *finnes* erforderlig för utredningen.

Är part eller ställföreträdare skyldig att infinna sig personligen, *meddele* rätten *förordnande* därom.

sonligen, om hans närvaro kan *antas* främja syftet med sammanträdet.

Vad nu sagts om *en* parts skyldighet att infinna sig personligen *gäller* också *en* parts ställföreträdare. Finns det flera ställföreträdare *för en part*, får rätten bestämma vilken eller vilka *av dem som skall* infinna sig. *Får en part inte* själv föra sin talan, är han *ändå* skyldig att infinna sig personligen, om rätten *finner* att hans närvaro är nödvändig för utredningen.

Är *en* part eller hans ställföreträdare skyldig att infinna sig personligen, *skall* rätten *förordna om detta*.

12 kap.

6 §

Avvisas ombud, skall rätten, om ej parten är tillstades och själv vill föra sin talan, förelägga parten att för sig ställa ombud, som kan godkännas. Underlåter parten det och infinner han sig ej personligen, skall han anses som utebliven.

Är ombud, som avvisas, advokat, skall anmälan om *avvisandet* göras hos advokatsamfundets styrelse.

Om den som avvisas eller förklaras obehörig enligt 5 § är advokat, skall anmälan om *åtgärden* göras hos advokatsamfundets styrelse.

14 §

Fullmakt medför behörighet för ombudet att å partens vägnar angående saken

1. väcka talan samt påkalla åtgärd, även om åtgärden ankommer å annan myndighet än rätten;

2. mottaga delgivning av inlagor och andra handlingar, dock ej föreläggande för parten att infinna sig personligen;

3. företaga alla handlingar för utförande av partens talan samt avgiva svaromål å alla mot parten framställda yrkanden;

4. avstå från yrkande, som framställts av parten, och medgiva motpartens yrkande;

5. ingå förlikning;

6. söka verkställighet av rättens dom; samt

7. uppbära parten tillerkänd ersättning för rättegångskostnad.

Ej må på grund av fullmakt, som avser rättegång i allmänhet, *ombudet* väcka talan eller mottaga stämning angående sak, varom förlikning *ej* är tillåten.

Avser fullmakt *allenast* viss domstol, *äge* ombudet vid den domstolen samma behörighet, som

Ett ombud får inte på grund av *en* fullmakt, som avser rättegång i allmänhet, väcka talan eller motta stämning angående *en* sak varom förlikning *inte* är tillåten.

Om *en* fullmakt avser endast *en* viss domstol, *har* ombudet vid den domstolen samma behörighet som

sägs i första stycket; ombudet *ä*ge ock anmäla missnöje eller vad mot beslut eller dom, som meddelas av domstolen.

*G*äller fullmakt allenast särskilt rättegångstillfälle, *ä*ge ombudet vid det rättegångstillfället samma behörighet, som sägs i första stycket 2—5; ombudet *ä*ge ock anmäla missnöje eller vad mot beslut eller dom, som då meddelas.

sägs i första stycket. Ombudet *f*år även anmäla missnöje mot ett beslut som meddelas av domstolen.

*O*m en fullmakt gäller endast för ett visst rättegångstillfälle, *h*ar ombudet vid det rättegångstillfället samma behörighet som sägs i första stycket 2—5. Ombudet *f*år även anmäla missnöje mot ett beslut som då meddelas.

13 kap.

3 §

Väckt talan *m*å icke ändras. Käranden *ä*ge dock

1. på grund av omständighet, som inträffat under rättegången eller först då blivit för honom känd, kräva annan fullgörelse än den, *varom* talan väckts;

2. yrka fastställelse enligt 2 § andra stycket; samt

3. kräva ränta eller annan tilläggsförpliktelse, som följer av huvudförpliktelsen, *så ock eljest* framställa nytt yrkande, såvitt det stöder sig på väsentligen samma grund.

*V*äckes yrkande, som *avses* i 2 eller 3, sedan *målet* företagits till huvudförhandling, och kan yrkandet *e*j utan olägenhet prövas i målet, *må* det *avvisas*. *E*j må sådant yrkande *väckas* i högre rätt.

Såsom ändring av talan anses *icke*, att käranden beträffande samma sak inskränker sin talan eller, utan att saken ändras, åberopar ny omständighet till stöd för sin talan.

Väckt talan *f*år inte ändras. Käranden *f*år dock

1. på grund av omständighet, som inträffat under rättegången eller först då blivit för honom känd, kräva annan fullgörelse än den, *om vilken* talan väckts,

2. yrka fastställelse enligt 2 § andra stycket samt

3. kräva ränta eller annan tilläggsförpliktelse, som följer av huvudförpliktelsen, *och även i övrigt* framställa nytt yrkande, om det stöder sig på väsentligen samma grund.

*F*ramställs yrkande enligt första stycket 2 eller 3 sedan *huvudförhandling påbörjats* eller målet på annat sätt företagits till avgörande, *f*år det nya yrkandet *avvisas*, om det inte utan olägenhet kan prövas i målet. *E*tt yrkande enligt första stycket 2 eller 3 är inte tillåtet i högre rätt.

Såsom ändring av talan anses *inte* att käranden beträffande samma sak inskränker sin talan eller, utan att saken ändras, åberopar ny omständighet till stöd för sin talan.

14 kap.

3 §

Vill svaranden till gemensam handläggning väcka talan mot käranden angående samma sak eller sak, som har gemenskap med denna, eller rörande fordran, som kan gå i avräkning mot kärandens, *och*

Vill svaranden till gemensam handläggning väcka talan mot käranden angående samma sak eller *en* sak, som har gemenskap med denna, eller rörande fordran, som kan gå i avräkning mot kärandens,

sker det före huvudförhandlingen, skola målen handläggas i en rättegång. Käromål, som sålunda förenats med huvudkäromålet, är genkäromål.

skall målen handläggas i en rättegång. Käromål, som sålunda förenats med huvudkäromålet, är genkäromål.

4 §

Vill någon, som ej är part i rättegången, till gemensam handläggning väcka talan mot båda parterna eller endera om det, varom tvistas, och sker det före huvudförhandlingen, skola målen handläggas i en rättegång.

Vill någon, som inte är part i rättegången, till gemensam handläggning väcka talan mot båda parterna eller en av dem om det, som tvisten gäller, skall målen handläggas i en rättegång.

5 §⁸

Vill part, om han tappat saken, mot tredje man framställa återgångskrav eller anspråk på skadestånd eller annat dylikt, äge han, innan målet företages till huvudförhandling, till gemensam handläggning med det målet väcka sin talan mot tredje man. Vad nu sagts äge motsvarande tillämpning, om tredje man i anledning av den utgång saken kan få mellan parterna vill mot någon av dem eller båda väcka talan angående sådant anspråk.

Vill part, om han förlorar målet, framställa återgångskrav eller anspråk på skadestånd eller annat dylikt mot tredje man, får han väcka sin talan mot tredje man till gemensam handläggning med huvudkäromålet.

Om tredje man i anledning av den utgång målet mellan parterna kan få vill väcka talan mot någon av dem eller båda angående sådant anspråk som sägs i första stycket, får han väcka denna talan till gemensam handläggning med huvudkäromålet.

7 §

Ej må i fall, som avses i 1–6 §§, mål förenas, med mindre målen väckts vid samma domstol och denna är behörig samt för målen samma rättegångsform är tillämplig.

I fall som avses i 1–6 §§ får mål förenas endast om målen väckts vid samma domstol och denna är behörig samt samma rättegångsform är tillämplig för målen.

Väcks talan som avses i 3–5 §§ sedan huvudförhandling påbörjats eller huvudkäromålet på annat sätt företagits till avgörande, får rätten handlägga målen särskilt, om de inte utan olägenhet kan handläggas i samma rättegång. Detsamma gäller, om part väcker talan som avses i 3 eller 5 § efter det att tiden för yttrande enligt 42 kap. 15 § har gått ut.

⁸ Senaste lydelse 1970: 1002.

7 a §

Handläggs vid två eller flera tingsrätter eller vid två eller flera hovrätter mål mellan vilka råder sådant samband som avses i 1–6 §§, får högsta domstolen efter ansökan av part eller anmälan av tingsrätt eller hovrätt förordna att målen skall förenas i en rättegång vid en av domstolarna, om detta har väsentliga fördelar för handläggningen av målen och det inte innebär betydande olägenhet för någon part. Om det visar sig vara lämpligt, får den domstol som skall handlägga målen särskilja dem.

Beslut som rätten fattat i ett mål, som på grund av högsta domstolens förordnande överlämnas från en domstol till en annan, skall gälla, om inte den domstol dit målet överlämnats bestämmer annat.

16 kap.

3 §⁹

Vid omröstning gälla den mening, som omfattats av mer än hälften av rättsens ledamöter; har någon mening erhållit hälften av rösterna och är bland dem ordförandens, gälla den meningen.

Vid omröstning skall den mening gälla, som omfattats av mer än hälften av rättsens ledamöter. Om någon mening har erhållit hälften av rösterna och ordförandens röst är bland dem, skall den meningen gälla. Vid avgörande av frågor om prövningstillstånd enligt 49 kap. 12 § skall dock, om en av ledamöterna vill bevilja prövningstillstånd, hans mening gälla som hovrättens beslut.

17 kap.

2 §

Dom skall, om huvudförhandling vid rätten ägt rum, grundas å vad vid förhandlingen förekommit. I domen må ej deltaga domare, som ej övervarit hela huvudförhandlingen. Har ny huvudförhandling hållits, skall domen grundas å vad därvid förekommit.

Om huvudförhandling har hållits, skall domen grundas på vad som förekommit vid förhandlingen. I domen får delta endast domare som varit med om hela huvudförhandlingen. Om ny huvudförhandling har hållits, skall domen grundas på vad som förekommit vid den. I fall som avses i 43 kap. 14 § andra meningen får domen grundas även på

⁹ Senaste lydelse 1971: 218.

Då mål avgöres utan huvudförhandling, skall domen grundas å vad handlingarna innehålla och eljest förekommit i målet.

vad som har inhämtats efter huvudförhandlingen.

När ett mål avgörs utan huvudförhandling, skall domen grundas på vad handlingarna innehåller och vad som i övrigt förekommit i målet.

18 kap.

8 a §

1 mål där 1 kap. 3 a § första stycket tillämpas gäller följande i stället för bestämmelserna i 8 §.

Ersättning för rättegångskostnad får inte avse annat än kostnad för

1. rådgivning enligt rättshjälpslagen (1972:429) vid ett tillfälle för varje instans,

2. ansökningsavgift,

3. resa och uppehälle för part eller ställföreträdare i samband med sammanträde eller, om personlig inställelse ej föreskrivits, resa och uppehälle för ombud,

4. vittnesbevisning,

5. översättning av handling.

Ersättning utgår endast i den mån kostnaden varit skäligen påkallad för tillvaratagande av partens rätt.

Ersättning som anges i andra stycket 3 utgår enligt bestämmelser som regeringen meddelar.

Med kostnad som sägs i andra stycket 1 jämföras kostnad för annan rådgivning som lämnas av advokat eller biträdande jurist på advokatbyrå, i den mån den ej överstiger högsta avgift för rådgivning enligt rättshjälpslagen.

Har målet till en början handlagts i annan ordning än som gäller för mål som avses i denna paragraf, utgår ersättning för kostnad som avser den tidigare handläggningen enligt de kostnadsregler som gäller för denna.

Har ett mål om lagsökning eller betalningsföreläggande hänskjutits till rättegång eller upptagits efter återvinning får, om målet därefter avgörs genom tredsakodot mot svaranden, ersättning även avse

skälig kostnad för en rättegångsskrift eller för inställelse vid ett sammanträde inför rätten. Sådan ytterligare ersättning utgår, om inte särskilda skäl föranleder annan bedömning, enligt bestämmelser som regeringen meddelar. Detsamma skall gälla, om ett mål om handräckning upptagits efter återvinning.

14 §¹⁰

Part, som vill *erhålla* ersättning för rättegångskostnad, skall, innan handläggningen avslutas, *framställa* yrkande därom och uppgiva, vari kostnaden består. Gör han *det ej*, äge han *ej* därefter tala å den kostnad, som uppkommit vid samma rätt; dock *må* part, även om yrkande *ej* framställts, erhålla ränta som avses i 8 § andra stycket samt ersättning för *utskrift* av rättsens dom eller slutliga beslut.

Då rätten avgör målet, *meddele* rätten samtidigt beslut *angående* rättegångskostnaden så ock i fråga, som avses i 13 § första stycket. Ingår i ersättning för rättegångskostnad arvode till ombud eller biträde, skall arvodets belopp *angivas*.

En part, som vill ha ersättning för rättegångskostnad, skall *framställa* sitt yrkande innan handläggningen avslutas. Han skall därvid *uppgive* vari kostnaden består. Om han *inte* har framställt sitt yrkande inom den angivna tiden, får han *inte* därefter föra talan om kostnad som har uppkommit vid samma rätt. En part får dock, även om han *inte* har framställt något yrkande, erhålla ränta som avses i 8 § andra stycket samt ersättning för *ett exemplar* av rättsens dom eller slutliga beslut.

Rätten skall *själv*mant pröva frågor om tillämpningen av bestämmelserna i 1–10 samt 12 och 13 §§, om *inte* sådan prövning är *obehövlig* på grund av särskilda omständigheter. Beslut i sådan kostnadsfråga som avses i detta kapitel *meddelas* när rätten avgör målet. Ingår i ersättning för rättegångskostnad arvode till ombud eller biträde, skall arvodets belopp *anges*.

19 kap.

7 §¹¹

Har, sedan stämning delgivits den misstänkte, ändring inträtt i förhållande, som betingat domstolens behörighet, vare domstolen *ändock* behörig.

Har allmänt åtal upptagits av viss domstol och är även annan domstol behörig, äge den förra domstolen, om synnerliga skäl äro därtill, på framställning av åklagaren förord-

En domstol behåller sin behörighet att handlägga ett mål även om något förhållande som har grundat behörigheten ändras efter det att stämning delgetts den misstänkte.

Har allmänt åtal väckts vid en viss tingsrätt, får denna på åklagarens begäran överlämna målet till en annan tingsrätt, om den är behörig och särskilda skäl föreligger.

¹⁰ Senaste lydelse 1982: 1123.

¹¹ Senaste lydelse 1954: 432.

na, att målet skall överflyttas till den senare domstolen. Beslut eller annan åtgärd av den förra domstolen vare gällande, till dess den domstol, dit målet överflyttats, förordnar annat.

Står den tilltalade redan under åtal vid den andra tingsrätten, skall sådant överlämnande ske, om det inte är olämpligt. De beslut som fattats före överlämnandet skall gälla, om inte den domstol dit målet överlämnats bestämmer annat.

Andra stycket gäller i tillämpliga delar också när flera mål om allmänt åtal mot den tilltalade samtidigt är anhängiga vid olika hovrätter.

20 kap.

15 §¹²

Höres målsäganden i anledning av åklagarens talan, äge han rätt till ersättning och förskott enligt vad om vittne är stadgat.

Målsägande, som hörs med anledning av åklagarens talan och som med hänsyn till brottets art eller annars kan antas vara i behov av personligt stöd under rättegången, får åtföljas av lämplig person som sådant stöd.

21 kap.

2 §¹³

Den misstänkte vare i mål om allmänt åtal skyldig infinna sig personligen vid huvudförhandling i underrätt, dock ej om anledning saknas att ådöma annan brottspåföljd än böter och hans närvaro tillika kan antagas vara utan betydelse för utredningen. I mål om enskilt åtal skall den misstänkte infinna sig personligen vid dylik förhandling, om hans närvaro ej kan antagas sakna betydelse för utredningen. Vid huvudförhandling i hovrätt skall den misstänkte infinna sig personligen, om han av underrätten dömts till fängelse i minst sex månader för brottet eller anledning förekommer till ådömande av sådan påföljd, så ock eljest, om hans närvaro ej kan antagas sakna betydelse för utredningen. Vid huvudförhandling i högsta domstolen vare den misstänkte skyldig att infinna

Den misstänkte är skyldig att infinna sig personligen vid huvudförhandling i tingsrätt och hovrätt. Sådan skyldighet föreligger dock inte, om målet kan avgöras även om han inte infinner sig vid huvudförhandlingen och hans närvaro kan antas vara utan betydelse för utredningen.

Vid huvudförhandling i högsta domstolen är den misstänkte skyldig att infinna sig personligen, om domstolen finner att hans närvaro är nödvändig för utredningen.

Vid ett sammanträde för förberedelse och vid annan förhandling är den misstänkte skyldig att infinna sig personligen, om hans närvaro kan antas främja syftet med sammanträdet.

¹² Senaste lydelse 1954: 432.

¹³ Senaste lydelse 1981: 214. Ändringen innebär bl.a. att andra stycket upphävs.

sig personligen, om hans närvaro finnes erforderlig för utredningen. I underrätt skall den misstänkte ock infinna sig personligen vid muntlig förberedelse, om det kan antagas, att förberedelsen därigenom främjas. Vid annan förhandling än nu nämnts vare han skyldig att infinna sig personligen, om hans närvaro finnes erforderlig.

Lider den misstänkte av sinnessjukdom eller sinnesslöhet och finner rätten, att hans hörande skulle vara utan gagn, erfordras ej att han infinna sig personligen.

Är den misstänkte skyldig att infinna sig personligen, meddele rätten förordnande därom.

Då den misstänkte ej är skyldig att infinna sig personligen, må hans talan föras genom ombud. Om ombud gälla vad i 12 kap. är stadgat.

Är den misstänkte skyldig att infinna sig personligen, skall rätten förordna om detta.

När den misstänkte inte är skyldig att infinna sig personligen, får hans talan föras genom ombud. I fråga om ombud gäller bestämmelserna i 12 kap.

23 kap.

18 §¹⁴

Då förundersökningen kommit så långt att någon skäligen misstänks för brottet, skall han, då han hörs, underrättas om misstanken. Den misstänkte och hans försvarare har rätt att fortlöpande, i den mån det kan ske utan men för utredningen, ta del av vad som har förekommit vid undersökningen. De har vidare rätt att ange den utredning de anser önskvärd och i övrigt anföra vad de anser nödvändigt. Underrättelse härom skall lämnas eller sändas till den misstänkte och hans försvarare, varvid skäligen rådru skall beredas dem. Åtal får inte beslutas, innan detta har skett.

Begär den misstänkte, att förhör skall hållas med någon eller att annan utredning skall förebringas, skall begäran efterkommas, om det kan antagas, att åtgärden skulle äga betydelse för undersökningen. Avslås framställningen, skola skälen därför angivas.

På begäran av den misstänkte eller hans försvarare skall förhör eller annan utredning äga rum, om detta kan antas vara av betydelse för undersökningen. Om en sådan begäran avslås, skall skälen för detta anges.

Innan åklagaren beslutar i fråga om åtal, får han hålla ett särskilt sammanträde med den misstänkte eller hans försvarare, om detta kan antas vara till fördel för åtalsbeslutet eller för sakens fortsatta handläggning i övrigt.

¹⁴ Senaste lydelse 1981: 1294.

24 §¹⁵

Närmare föreskrifter om undersökningsledares verksamhet, om underrättelse enligt 18 § första stycket *tredje punkten* samt om protokoll och anteckningar vid förundersökning meddelas av regeringen.

Närmare föreskrifter om undersökningsledares verksamhet, om underrättelse enligt 18 § första stycket *fjärde meningen* samt om protokoll och anteckningar vid förundersökning meddelas av regeringen.

30 kap.

2 §

Dom skall, om huvudförhandling vid rätten ägt rum, grundas å vad vid förhandlingen förekommit. I domen må ej deltaga domare, som ej övervarit hela huvudförhandlingen. Har ny huvudförhandling hållits, skall domen grundas å vad därvid förekommit.

Då mål avgöres utan huvudförhandling, skall domen grundas å vad handlingarna innehålla och eljest förekommit i målet.

Om huvudförhandling har hållits, skall domen grundas på vad som förekommit vid förhandlingen. I domen får delta endast domare som varit med om hela huvudförhandlingen. Om ny huvudförhandling har hållits, skall domen grundas på vad som förekommit vid den. I fall som avses i 46 kap. 17 § andra meningen får domen grundas även på vad som har inhämtats efter huvudförhandlingen.

När ett mål avgörs utan huvudförhandling, skall domen grundas på vad handlingarna innehåller och vad som i övrigt förekommit i målet.

32 kap.

6 §

Underlåter den som enligt rättsens beslut skall infinna sig vid rätten eller eljest fullgöra något i rättegången att ställa sig det till efterrättelse och förekommer anledning, att han har laga förfall, skall underlåtenheten icke leda till påföljd eller eljest läggas honom till last i rättegången.

Om det är sannolikt att den som underlåtit att enligt rättsens beslut infinna sig vid rätten eller i övrigt fullgöra något i rättegången har laga förfall för sin underlåtenhet, skall denna inte leda till någon påföljd för honom eller på annat sätt läggas honom till last i rättegången.

Har någon gjort sig skyldig till underlåtenhet som avses i första stycket men kan det på grund av någon särskild omständighet antas att han har laga förfall, skall han beredas tillfälle att komma in med utredning om detta. Rätten skall därvid uppskjuta frågan om utdömande av påföljd eller om annan åtgärd på grund av underlåtenheten.

¹⁵ Senaste lydelse 1974: 573.

7 §

Är i denna balk föreskrivet, att den som vill fullfölja talan skall inom viss tid anmäla missnöje eller vad eller inkomma med vade-, besvär- eller revisionsinlaga eller vidtaga annan åtgärd för talans fullföljande, och visas före utgången av den tiden laga förfall, utsätte den rätt, där åtgärden skall vidtagas, ny tid.

Vad nu sagts äge motsvarande tillämpning i fråga om ansökan om återvinning eller återupptagande.

Är i denna balk föreskrivet, att den som vill fullfölja talan skall inom viss tid anmäla missnöje eller inkomma med vade-, besvär- eller revisionsinlaga eller vidta någon annan åtgärd för talans fullföljande, och visas före utgången av den tiden laga förfall, skall den rätt, vid vilken åtgärden skall vidtas, bestämma ny tid.

Vad nu sagts gäller också om laga förfall visas före utgången av tiden för ansökan om återvinning eller återupptagande.

33 kap.

9 §¹⁶

Är från part inkommen inlaga eller annan handling ej avfattad på svenska språket, må rätten vid behov antingen förelägga parten att tillhandahålla bestyrkt översättning av handlingen eller ock uppdraga åt lämplig person att översätta handlingen. Efterkommes ej föreläggande att tillhandahålla översättning, må handlingen lämnas utan avseende.

Den som biträtt rätten med översättning äge av allmänna medel erhålla ersättning efter vad rätten prövar skäligt; i brottmål vari åklagare för talan skall ersättningen gäldas av statsverket.

Rätten får vid behov låta översätta handlingar som kommer in till eller skickas ut från rätten.

Den som biträtt rätten med översättning har rätt till skälig ersättning, som betalas av staten.

Första och andra styckena skall tillämpas även i fråga om överföring från punktskrift till vanlig skrift eller omvänt.

35 kap.

13 §

Bevis, som upptagits utom huvudförhandlingen, skall upptagas även vid denna, om sådant upptagande finnes vara av betydelse i målet och hinder därför ej längre föreligger.

Har i mål, som fullföljts till högre rätt, vid lägre rätt vittne eller sak-

Vid huvudförhandlingen skall de bevis som upptagits utom huvudförhandlingen tas upp på nytt, om rätten finner detta vara av betydelse i målet och det inte föreligger hinder mot att ta upp beviset.

Har tingsrätten i ett mål som fullföljts till hovrätten tagit upp munt-

¹⁶ Senaste lydelse 1973: 240.

kunnig eller part under sanningsförsäkran hörts eller syn å stället hållits, erfordras ej, att beviset upptages ånyo, med mindre högre rätt finner det vara av betydelse för utredningen eller ock part yrkar det och upptagandet ej finnes sakna betydelse. I högsta domstolen må dock sådant bevis upptagas ånyo, allenast om synnerliga skäl äro därtill.

Då bevis ej ånyo upptages, skall beviset förebringas genom protokoll och andra handlingar rörande bevisupptagningen.

lig bevisning eller hållit syn på stället, behöver beviset tas upp på nytt endast om hovrätten finner detta vara av betydelse för utredningen eller om någon part yrkar det och hovrätten inte finner att det skulle sakna betydelse. I högsta domstolen får de bevis som tagits upp av lägre rätt tas upp på nytt endast om det föreligger synnerliga skäl.

Om ett bevis inte tas upp på nytt, skall det förebringas genom protokoll eller på annat lämpligt sätt.

14 §

Ej må berättelse, som någon skriftligen avgivit i anledning av redan inledd eller förestående rättegång, eller uppteckning av utsaga, som i anledning av sådan rättegång avgivits inför åklagare eller polismyndighet eller eljest utom rätta, åberopas som bevis, med mindre det är särskilt medgivet eller rätten på grund av särskilda omständigheter finner, att det må tillåtas.

En berättelse, som någon har avgett skriftligen i anledning av en redan inledd eller förestående rättegång, eller en uppteckning av en berättelse, som någon i anledning av en sådan rättegång lämnat inför åklagare eller polismyndighet eller annars utom rätta, får åberopas som bevis i rättegången endast

1. om det är särskilt föreskrivet,
2. om förhör med den som lämnat berättelsen inte kan hållas vid eller utom huvudförhandling eller i övrigt inför rätten eller
3. om det finns särskilda skäl med hänsyn till de kostnader eller olägenheter som ett förhör vid eller utom huvudförhandling kan antas medföra, vad som kan antas stå att vinna med ett sådant förhör, berättelsens betydelse och övriga omständigheter.

Vad som sägs i första stycket om en skriftlig eller upptecknad berättelse skall också tillämpas i fråga om en fonetisk eller liknande upptagning av en berättelse.

36 kap.

1 §¹⁷

Var och en, som inte är part i målet, får höras som vittne. I brottmål får dock målsäganden inte vittna, även om han ej för talan.

¹⁷ Senaste lydelse 1984: 131.

I brottmål får vittnesförhör inte heller äga rum med någon som har åtalats för medverkan till den gärning förhöret gäller eller för någon annan gärning som har omedelbart samband med den gärningen.

Vad som sägs i andra stycket om den som har åtalats skall också gälla den som för gärning som där avses

1. är skäligen misstänkt och har underrättats om misstanken enligt 23 kap. 18 §.

2. har meddelats strafföreläggande eller föreläggande av ordningsbot eller av militär befattningshavare ålagts disciplinstraff, eller

3. till följd av beslut enligt bestämmelser om åtalsunderlåtelse eller särskild åtalsprövning ej har åtalats.

Skall någon som avses i andra eller tredje stycket höras i en rättegång som inte avser åtal mot honom själv, gäller i fråga om kallelse till förhandling och påföljd för utevaro från förhandlingen samt i fråga om förhöret vad som sägs om tilltalade i 31 kap. 4 §, 45 kap. 15 § och 46 kap. 1 fråga om rätt till ersättning för inställelse vid förhandling gäller 36 kap. 24 och 25 §§.

2. har meddelats strafföreläggande eller föreläggande av ordningsbot, eller

Skall någon som avses i andra eller tredje stycket höras i en rättegång som inte avser åtal mot honom själv, gäller i fråga om kallelse till förhandling och påföljd för utevaro från förhandlingen samt i fråga om förhöret vad som sägs om tilltalade i 31 kap. 4 §, 37 kap. 1 §, 45 kap. 15 § samt 46 kap. 15 § första stycket. I fråga om rätt till ersättning för inställelse vid förhandling gäller 36 kap. 24 och 25 §§.

7 §

Är den som skall höras som vittne tillstades vid rätten, vare han skyldig att genast avlägga vittnesmål. I annat fall skall vittne skriftligen kallas.

I vittneskallelse skall intagas uppgift om parterna och målet samt tid och ställe för inställelsen även om i korthet angivas, vad vittnesförhöret gäller. Tillika skall erinras om innehållet i 20, 23 och 25 §§.

Den som skall höras som vittne skall vid vite kallas att infinna sig vid förhandling inför rätten.

I kallelsen till vittnet skall lämnas behövliga uppgifter om parterna och målet samt i korthet anges vad förhöret gäller. Vittnet skall även erinras om sina rättigheter och skyldigheter enligt 20 och 23-25 §§.

16 §

Vittne skall avgiva sin utsaga muntligen. Skriftlig vittnesberättelse må ej åberopas; dock må det tillåtas vittnet att anläta skriftlig anteckning till stöd för minnet.

Vid vittnesförhör må skriftlig uppteckning av vad vittnet tidigare anfört inför rätta eller inför åklagare eller polismyndighet icke uppläsas i annat fall, än då vittnets ut-

Ett vittne skall avge sin berättelse muntligen. Skriftliga vittnesberättelser får inte åberopas. Vittnet får dock med rättens medgivande använda sig av anteckningar till stöd för minnet.

Vid vittnesförhör får vad vittnet tidigare anfört inför rätta eller inför åklagare eller polismyndighet förebringas endast när vittnets berättelse vid förhöret avviker från vad

saga vid förhöret avviker från den tidigare utsagan eller då vittnet vid förhöret förklarar sig icke kunna eller vilja yttra sig.

Vittne höres av rätten. Med rättens tillstånd må dock vittne höras av parterna; härvid höres vittnet först av den part, som åberopat vittnet, och därefter av motparten.

Vittnet bör uppmanas att i ett sammanhang avgiva sin berättelse. Sedan denna avgivits, må rätten och parterna ställa frågor till vittnet. Vittnet bör, om det ej framgår av vittnets berättelse, tillfrågas, huru vittnet erhållit kännedom om det, varom vittnet yttrat sig.

Frågor, vilka genom sitt innehåll, sin form eller sättet för deras framställande inbjuda till visst svar, må ej ställas, med mindre särskilda skäl föranleda därtill. Rätten skall avvisa frågor, som uppenbart ej höra till saken eller som äro förvirrande eller eljest otillbörliga.

han tidigare anfört eller när vittnet vid förhöret förklarar att han inte kan eller inte vill yttra sig.

17 §

Ett vittnesförhör skall inledas av den part som åberopat förhöret, om inte rätten bestämmer annat. Vid förhöret skall vittnet först beredas tillfälle att på egen hand eller, om det behövs, med stöd av frågor avge sin berättelse i ett sammanhang.

Motparten skall sedan få tillfälle att höra vittnet. Om motparten inte är närvarande eller om det av annan anledning behövs, bör rätten leda denna del av förhöret. Därefter får rätten och parterna ställa ytterligare frågor till vittnet. Den part som åberopat förhöret bör först få tillfälle till detta.

Har ingen av parterna eller båda åberopat förhöret, skall detta inledas av rätten, om det inte är lämpligare att någon av parterna inleder förhöret.

Frågor, som genom sitt innehåll, sin form eller sättet för deras framställande inbjuder till visst svar, får inte ställas annat än om det vid förhör enligt andra stycket behövs för att undersöka i vad mån vittnets berättelse stämmer med det verkliga händelseförloppet. Rätten skall avvisa frågor, som uppenbart inte hör till saken eller som är förvirrande eller på annat sätt otillbörliga.

18 §

Förekommer anledning, att vittne i parts närvaro av rädsla eller annan orsak ej fritt utsäger sanningen, eller hindrar part vittne i hans berättelse genom att falla vittnet i talet eller annorledes, äge rätten förordna, att parten ej må vara tillstädes under förhöret.

Om det finns anledning anta att ett vittne av rädsla eller annan orsak inte fritt berättar sanningen på grund av en parts eller någon åhörars närvaro, eller om part eller åhörare hindrar vittnet i hans berättelse genom att falla honom i talet eller på annat sätt, får rätten förordna att parten eller åhöraren inte får vara närvarande vid förhöret.

Sedan parten åter förekallats, skall vittnets berättelse uppläsas; parten äge därefter ställa frågor till vittnet.

Vittnesberättelse, som enligt första stycket lämnats i parts frånvaro, skall återges i behövlig omfattning när parten åter är närvarande. Parten skall beredas tillfälle att ställa frågor till vittnet.

19 §

Är vittne av sjukdom, vistelse å avlägsen ort eller annan orsak ur stånd att infinna sig vid huvudförhandlingen eller finnes vittnes inställelse medföra oskälig kostnad eller synnerlig olägenhet, må förhör med vittnet enligt rättens beslut äga rum utom huvudförhandlingen. Kan vittne på grund av sjukdom ej infinna sig, skall vittnet höras där vittnet vistas.

Förhör med ett vittne får äga rum utom huvudförhandling.

1. om det inte är möjligt för vittnet att infinna sig vid huvudförhandlingen eller

2. om en inställelse vid huvudförhandlingen skulle medföra kostnader eller olägenheter som inte står i rimligt förhållande till betydelsen av att förhöret hålls vid huvudförhandlingen.

Om det är av synnerlig vikt för utredningen, får även annan handläggning äga rum i anslutning till förhör enligt första stycket.

20 §

Uteblir vittne, som kallats, dömes vittnet till böter. Uppskjutes målet till annan dag, må vittnet vid vite föreläggas att den dagen komma tillstådes. Uteblir vittnet ånyo, dömes vittnet till utgivande av vite eller, om vite ej förelagts, till böter.

Vittne, som ej är tillstådes, då målet företages till handläggning, må efter rättens beslut hämtas till det rättegångstillfället. Hämtas ej vittnet då och meddelas ej vitesföreläggande, äge rätten förordna, att vittnet skall hämtas till senare rättegångstillfälle. Då vittnet hämtats till rätten, skola böter eller vite för hans underlåtenhet att infinna sig vid det rättegångstillfället ej ådömas.

Uteblir ett vittne som kallats enligt 7 §, skall rätten förelägga nytt vite, om målet utsätts till senare dag, eller förordna att han skall hämtas till rätten antingen omedelbart eller till den senare dagen.

22 §

I fråga om vittne, som avses i 13 § första stycket, skola reglerna i 20 och 21 §§ ej tillämpas; sådant vittne må dock hämtas till rätten.

Avstår den som åberopat vittne från vittnets hörande eller kommer

Bestämmelserna i detta kapitel om vitesföreläggande och om häkte gäller inte vittne som avses i 13 § första stycket. Sådant vittne får dock hämtas till rätten.

Om den som åberopat ett vittne avstår från förhör med vittnet eller

eljest frågan därom att förfalla, må ej därefter enligt 20 eller 21 § straff ådömas vittnet eller tvångsmedel användas mot honom.

om frågan om vittnesförhör av annan orsak förfaller, får därefter inga tvångsmedel enligt 20 eller 21 § användas mot vittnet.

23 §

Gör vittne sig skyldigt till försummelse eller tredska, som avses i 20 eller 21 §, och vållas därav rättegångskostnad för part, äge rätten, även om yrkande därom ej framställts, förpliktat vittnet att i den omfattning, som finnes skälig, ersätta kostnaden. Har även part av rätten förpliktats att ersätta motparten sådan kostnad och har parten utgivit ersättningen, äge han av vittnet utbekomma vad vittnet förpliktats utgiva.

Vad nu sagts om vittnes skyldighet att ersätta parts kostnad äge motsvarande tillämpning beträffande kostnad, som orsakats för statsverket.

37 kap. Om förhör med part under sanningsförsäkran

Gör ett vittne sig skyldigt till sådan försummelse eller tredska som avses i 20 eller 21 § och vållas rättegångskostnad därav för någon av parterna, skall rätten på yrkande av parten ålägga vittnet att i skälig omfattning ersätta kostnaden. Har även en part av rätten ålagts att ersätta motparten sådan kostnad och har parten utgett ersättningen, har han rätt att av vittnet få ut vad vittnet ålagts att utge.

Vad som nu sagts om vittnes skyldighet att ersätta en parts kostnad skall gälla även beträffande kostnad som orsakats för staten.

37 kap. Om förhör med part och med målsägande som inte för talan

1 §

I tvistemål må för vinnande av bevis förhör under sanningsförsäkran äga rum med ena parten eller med båda.

Vid förhör i bevissyfte med part eller med målsägande som inte för talan skall 36 kap. 17 § tillämpas. Om rätten inte beslutar annat, skall dock förhör med den som är tilltalad i brottmål inledas av rätten och ledningen av förhöret därefter övergå till åklagaren.

Part må påkalla förhör under sanningsförsäkran såväl med sig själv som med motparten.

2 §

Den som enligt 36 kap. 13 § första stycket icke må avlägga vittnesed må ej höras under sanningsförsäkran.

I tvistemål får förhör i bevissyfte med part äga rum under sanningsförsäkran. Förhöret bör därvid begränsas till sådana omständigheter som är av särskild betydelse i målet.

Innan förhör enligt första stycket hålls, skall parten avge denna försäkran:

”Jag N.N. lovar och försäkrar på heder och samvete, att jag skall säga hela sanningen och intet förtiga, tillägga eller förändra.”

3 §

Innan part avgiver sin berättelse, skall han avlägga denna försäkran:

"Jag N.N. lovar och försäkrar på heder och samvete, att jag skall säga hela sanningen och intet förtiga, tillägga eller förändra."

Sedan part avlagt försäkran, erinre rätten honom om vikten därav.

Vid förhör enligt detta kapitel skall i övrigt 36 kap. 9 § andra stycket, 10 § första stycket, 13 § första stycket, 16 § samt 18 och 19 §§ tillämpas.

Vid förhör under sanningsförsäkran skall, förutom de lagrum som anges i första stycket, 36 kap. 5 och 6 §§, 8 § andra stycket samt 14 och 15 §§ tillämpas.

I brottmål skall, förutom de lagrum som anges i första stycket, 36 kap. 24 och 25 §§ tillämpas i fråga om ersättning till målsägande, som kallats till förhör i anledning av åklagarens talan. Detta skall gälla även när någon annan part än en målsägande eller en tilltalad kallats till sådant förhör.

Vid tillämpning av de lagrum som anges i första-tredje styckena skall vad som sägs om vittne gälla part eller målsägande som inte för talan och vad som sägs om ed gälla sanningsförsäkran.

38 kap.

6 §

Möter synnerligt hinder mot upptagande av bevis genom skriftlig handling vid huvudförhandlingen, må enligt rättens beslut beviset upptagas utom huvudförhandlingen.

Bevisupptagning genom skriftlig handling får äga rum utom huvudförhandling,

1. om handlingen inte kan företes vid huvudförhandlingen eller

2. om företeende vid huvudförhandlingen skulle medföra kostnader eller olägenheter som inte står i rimligt förhållande till betydelsen av att bevisupptagningen sker vid huvudförhandlingen.

Om det är av synnerlig vikt för utredningen, får även annan handling äga rum i anslutning till bevisupptagning enligt första stycket.

39 kap.

2 §

Är med hänsyn till föremålets beskaffenhet eller av annan anledning av synnerlig vikt, att syn hålles före huvudförhandlingen, eller kan syn

Syn får äga rum utom huvudförhandling,

1. om syn inte kan hållas vid huvudförhandlingen eller

eljest ej lämpligen hållas vid huvudförhandlingen, må den enligt rättsens beslut äga rum utom huvudförhandlingen.

2. om syn vid huvudförhandlingen skulle medföra kostnader eller olägenheter som inte står i rimligt förhållande till betydelsen av att den hålls vid huvudförhandlingen.

Om det är av synnerlig vikt för utredningen, får även annan handläggning äga rum i anslutning till syn enligt första stycket.

40 kap.

11 §

Vad i 36 kap. 7 § första stycket, 9 § andra stycket samt 15, 18 och 19 §§ är stadgat om vittne skall äga motsvarande tillämpning beträffande sakkunnig.

Vad som sägs i 36 kap. 9 § andra stycket samt 15, 18 och 19 §§ om vittne skall tillämpas också i fråga om sakkunnig.

16 §

Gör sakkunnig sig skyldig till försummelse eller tredska, som avses i 12, 13 eller 14 §, och vållas därav rättegångskostnad för part, äge rätten, även om yrkande därom ej framställts, förplikta den sakkunnige att i den omfattning, som finnes skäligen, ersätta kostnaden. Har även part av rätten förpliktats att ersätta motparten sådan kostnad och har parten utgivit ersättningen, äge han av den sakkunnige utbetomma vad denne förpliktats utgiva.

Vad nu stadgats om sakkunnigs skyldighet att ersätta parts kostnad äge motsvarande tillämpning beträffande kostnad, som orsakats för statsverket.

Gör en sakkunnig sig skyldig till sådan försummelse eller tredska som avses i 12 eller 14 § eller utblir en sakkunnig, som kallats till förhör, och vållas rättegångskostnad därav för någon av parterna, skall rätten på yrkande av parten ålägga den sakkunnige att i skäligen omfattning ersätta kostnaden. Har även en part av rätten ålagts att ersätta motparten sådan kostnad och har parten utgett ersättningen, har han rätt att av den sakkunnige få ut vad denne ålagts att utge.

Vad som nu sagts om sakkunnigs skyldighet att ersätta parts kostnad skall gälla även beträffande kostnad som orsakats för staten.

42 kap. Om stämning och förberedelse

42 kap. Om stämning och förberedelse och om avgörande av mål utan huvudförhandling

1 §

Vill någon erhålla stämning å annan, skall han hos rätten göra skriftlig ansökan därom.

Den som vill inleda en rättegång mot någon skall hos rätten skriftligen ansöka om stämning.

2 §

I stämningsansökan skall käranden uppgiva:

1. de omständigheter, varå han grundar sin talan, uppställda efter sitt sammanhang och, när så lämpligen kan ske, i särskilda, med nummer försedda punkter;

2. det yrkande käranden framställer;

3. de skriftliga bevis käranden åberopar; samt

4. de omständigheter, som betingande rättens behörighet, om ej denna framgår av vad eljest anföres.

Ansökan skall vara egenhändigt undertecknad av käranden eller hans ombud.

Vid ansökan bör käranden i huvudskrift eller styrkt avskrift foga de skriftliga bevis, som innehavas av honom.

En ansökan om stämning skall innehålla

1. ett bestämt yrkande,

2. en utförlig redogörelse för de omständigheter som åberopas till grund för yrkandet,

3. uppgift om de bevis som åberopas och vad som skall styrkas med varje bevis samt

4. uppgift om sådana omständigheter som gör rätten behörig, om inte behörigheten framgår av vad som anförs i övrigt.

Här käranden några önskemål om hur målet skall handläggas, bör han ange dessa i ansökningen.

Ansökningen skall vara egenhändigt undertecknad av käranden eller hans ombud.

De skriftliga bevis som åberopas bör ges in tillsammans med ansökningen.

6 §

Utfärdas stämning, skall förberedelse i målet äga rum.

Under förberedelsen skall målet så beredas, att det vid huvudförhandlingen kan slutföras i ett sammanhang.

Förberedelsen har till syfte att klarlägga

1. parternas yrkanden och invändningar samt de omständigheter som parterna åberopar till grund för sin talan,

2. i vad mån parterna är oense om åberopade sakförhållanden,

3. vilka bevis som skall förebringas och vad som skall styrkas med varje bevis,

4. om ytterligare utredning eller andra åtgärder behövs före målets avgörande och

5. om det finns förutsättningar för förlikning.

Rätten skall driva förberedelsen med inriktning på ett snabbt avgörande av målet. Så snart det lämpligen kan ske bör rätten höra parterna angående målets handläggning.

7 §

Vid förberedelsen skall svaranden genast avgiva svaromål, innehållande:

Vid förberedelsen skall svaranden genast avge svaromål. I detta skall anges

1. de invändningar om rättgångshinder, som svaranden vill göra;

2. *bestämt medgivande eller bestridande* av kändens yrkande;

3. om kändens yrkande *be- strides*, grunden *härfor* med yttrande rörande de omständigheter, *vara* kändens *grundat* sin talan, och angivande av de omständigheter svaranden vill anföra; samt

4. uppgift *å* de *skriftliga* bevis svaranden åberopar.

Svaranden bör genast i huvudskrift eller styrkt avskrift ingiva de skriftliga bevis, som innehavas av honom.

1. de invändningar om rättgångshinder som svaranden vill göra,

2. *i vad mån* kändens yrkande *medges eller bestrids*,

3. om kändens yrkande *be- strids*, grunden *för detta* med yttrande rörande de omständigheter, *som kändens grundar* sin talan *på*, och med angivande av de omständigheter som svaranden vill anföra samt

4. uppgift *om* de bevis som svaranden åberopar *och om vad som skall styrkas med varje bevis*.

De skriftliga bevis som åberopas bör ges in samtidigt som svaromålet avges.

8 §¹⁸

Under förberedelsen *skola* parterna var för sig *angiva* de ytterligare omständigheter de *vilja* anföra samt yttra sig över vad motparten anfört. De *skola* ock, i den mån det *icke* tidigare skett, *uppgiva* de bevis de *vilja* åberopa och vad de *vilja* styrka med varje *särskilt* bevis. *Skriftligt* bevis, som *ej* redan företetts, skall genast framläggas. *Part vare skyldig* att på framställning av motparten *uppgiva*, vilka andra skriftliga bevis *han* innehar.

Rätten skall verka för att parterna vid förberedelsen *angiva* allt som de *vilja* åberopa i målet *samt* genom frågor eller *erinringar* söka avhjälpa *otydlighet* eller *ofullständighet* i parternas framställningar.

Rätten äge förordna, att skilda frågor eller delar av målet *skola* vid förberedelsen *behandlas* var för sig.

Under förberedelsen *skall* parterna var för sig *ange* de ytterligare omständigheter *som* de *vill* anföra samt yttra sig över vad motparten anfört. De *skall* också, i den mån det *inte* skett tidigare, *uppgge* de bevis *som* de *vill* åberopa och vad de *vill* styrka med varje bevis. *Skriftliga* bevis *som* *inte* redan företetts skall genast framläggas. *Parterna är skyldiga* att på framställning av motparten *uppgge*, vilka andra skriftliga bevis de innehar.

Rätten skall, *allt efter målets beskaffenhet*, vid förberedelsen verka för att *tvistefrågorna* blir klarlagda och att parterna anger allt som de vill åberopa i målet. Rätten skall genom frågor och *påpekanden* försöka avhjälpa *otydigheter* och *ofullständigheter* i parternas framställningar.

Rätten får *bestämma* att olika frågor eller delar av målet *skall* *behandlas* var för sig vid förberedelsen.

9 §

Förberedelsen *skall* *vara* *muntlig*. Rätten må dock förordna om

Förberedelsen *sker* *vid sammanträde* eller genom skriftväxling eller

¹⁸ Senaste lydelse 1971: 218.

skriftlig förberedelse, om parts inställelse skulle medföra oskäligen kostnad eller synnerlig olägenhet eller skriftlig förberedelse med hänsyn till målets beskaffenhet eljest finnes lämpligare.

annan handläggning. Om det är lämpligt, får olika former av förberedelse förenas.

Svaromål enligt 7 § skall avges skriftligen, om det inte med hänsyn till målets beskaffenhet är lämpligare att svaromålet avges vid ett sammanträde.

När ett skriftligt svaromål har kommit in till rätten, skall sammanträde hållas så snart som möjligt, om det inte med hänsyn till målets beskaffenhet är lämpligare med fortsatt skriftväxling.

Om sammanträde hålls, skall förberedelsen om möjligt avslutas vid detta. Om så inte kan ske, skall förberedelsen fortsätta genom skriftväxling eller vid ett nytt sammanträde.

10 §

Vid muntlig förberedelse skall första inställelse utsättas att äga rum, så snart ske kan. Till denna skola parterna kallas, käranden genom särskild kallelse och svaranden i stämningen.

Är saken sådan, att förlikning därom är tillåten, skall part föreläggas att komma till stades vid påföljd att tredsdom eljest må meddelas mot honom. Skall part infinna sig personligen, förelägga rätten tillika vite.

Är saken ej sådan, som sägs i andra stycket, skall käranden föreläggas att komma till stades vid påföljd att hans talan i målet eljest förfuller. Skall han infinna sig personligen, förelägga rätten tillika vite. Svaranden skall föreläggas vite.

Sammanträde får hållas per telefon, om det är lämpligt med hänsyn till sammanträdets ändamål och övriga omständigheter eller om ett sammanträde inför rätten skulle medföra kostnader eller olägenheter som inte står i rimligt förhållande till betydelsen av att sammanträde hålls inför rätten. I fråga om sammanträden som hålls per telefon gäller inte reglerna i denna balk om kallelser och förelägganden och om påföljder för utevaro.

11 §

Part äge ej vid muntlig förberedelse ingiva eller uppläsa skriftlig inlägga eller annat skriftligt anförande. Stämningsansökan eller annan framställning, som enligt denna balk må ske skriftligen, må dock uppläsas; vid första inställelsen äge svaranden som svaromål åbe-

I mål där förlikning om saken är tillåten får svaranden föreläggas att skriftligen avge svaromål enligt 7 § vid påföljd att tredsdom annars kan komma att meddelas mot honom.

ropa av honom ingiven skrift. Finnes vad i skriften anföres icke utgöra fullständigt svaromål, skall rätten genom frågor till svaranden söka avhjälpa bristen.

12 §

Vid första inställelsen skall förberedelsen om möjligt avslutas. Kan det ej ske, skall målet utsättas till fortsatt förhandling å tid, som bestämmes av rätten. Ej må målet uppskjutas längre, än som oundgängligen påkallas.

Till fortsatt förhandling skola parterna kallas omedelbart eller genom särskild kallelse. Om föreläggande för part gälle vad i 10 § andra och tredje styckena sägs; finnes ena partens närvaro ej erforderlig, må dock kallelse å honom ske utan sådant föreläggande.

Rätten äge förordna, att förberedelsen skall fortsättas genom skriftväxling.

I mål där förlikning om saken är tillåten skall parterna föreläggas att inställa sig till ett sammanträde vid påföljd att tredsdom annars kan komma att meddelas mot den som uteblir. Parter som skall infinna sig personligen skall också föreläggas vite.

I mål där förlikning om saken inte är tillåten skall käranden föreläggas att inställa sig till ett sammanträde vid påföljd att hans talan i målet annars förfaller. Skall han infinna sig personligen, skall rätten också förelägga vite. Svaranden skall föreläggas vite.

Avser sammanträdet endast behandling av rättegångsfrågor, skall parterna i stället för förelägganden enligt första och andra styckena föreläggas vite.

13 §

För behandling av rättegångsfråga eller del av saken, som må avgöras särskilt, äge rätten utsätta särskilt sammanträde. Om sådant sammanträde äge vad i 10 och 12 §§ är stadgat motsvarande tillämpning; avser sammanträdet behandling av rättegångsfråga, skall dock i stället för föreläggande, som där sägs, part föreläggas vite.

Vid sammanträde får parterna ge in eller läsa upp skriftliga inlagor eller andra skriftliga anföranden endast om rätten finner att det skulle underlätta förståelsen av ett anförande eller i övrigt vara till fördel för handläggningen.

14 §

Vid skriftlig förberedelse skall svaranden i stämningen föreläggas att till rätten inkomma med skriftligt svaromål. Har svaromål inkommit, skall det med därvid fogade handlingar delgivas käranden. Finnes ytterligare skriftväxling erforderlig, äge rätten förordna därom.

Om det är till fördel för utredningen i målet, bör rätten före sammanträde eller fortsatt skriftväxling tillställa parterna en förteckning över de frågor som bör tas upp under den fortsatta handläggningen.

Underlåter svaranden att inkomma med svaromål, skall rätten genast kalla parterna till första inställelse. Även eljest må rätten förordna, att förberedelsen skall fort sättas genom muntlig förhandling.

Parterna skall före ett sammanträde sätta sig in i saken på sådant sätt att något ytterligare sammanträde för förberedelse om möjligt inte behövs.

15 §

Rätten äge meddela närmare bestämmelser om skriftväxling mellan parterna och därvid även föreskriva, i vilket avseende part skall yttra sig.

Är saken sådan att förlikning därom är tillåten, får en part föreläggas att slutligt bestämma sin talan och uppge de bevis han åberopar, om det är påkallat med hänsyn till hur parten utfört sin talan tidigare under målets handläggning. Efter det att tiden för sådant yttrande har gått ut, får parten inte åberopa någon ny omständighet eller något nytt bevis, om han inte gör sannolikt att han har haft giltig ursäkt för sin underlåtenhet att åberopa omständigheten eller beviset tidigare.

16 §

Under förberedelsen må beslut meddelas i fråga om måls avvisande.

Är det till fördel för handläggningen av målet, bör rätten innan förberedelsen avslutas göra en skriftlig sammanfattning av parternas ståndpunkter, så som de uppfattas av rätten. Parterna skall beredas tillfälle att yttra sig över sammanfattningen.

17 §

Är saken sådan, att förlikning därom är tillåten, bör rätten, om det finnes lämpligt, under förberedelsen söka förlika parterna. Finnes särskild medling böra ske, må parterna föreläggas att inställa sig till förlikningssammanträde inför medlare, som förordnas av rätten.

Är saken sådan att förlikning därom är tillåten, skall rätten, i den mån det är lämpligt med hänsyn till målets beskaffenhet och övriga omständigheter, verka för att parterna förliks.

Om det med hänsyn till målets beskaffenhet är lämpligare att särskild medling äger rum, kan rätten förelägga parterna att inställa sig till förlikningssammanträde inför medlare som förordnas av rätten.

18 §

Under förberedelsen må meddelas tredsakod om så ock, om saken är sådan, att förlikning därom är tillåten, om i anledning av talan om

Ett mål avgörs efter huvudförhandling. Utan sådan förhandling får rätten dock

1. avgöra ett mål på annat sätt

anspråk, som medgivits eller eftergivits. Förlikning må ock stadfästas av rätten.

än genom dom,

2. meddela tredsdom,

3. meddela dom i anledning av talan som medgivits eller eftergivits,

4. stadfästa förlikning och

5. även i annat fall meddela dom, om huvudförhandling inte behövs med hänsyn till utredningen i målet och inte heller begärs av någon av parterna.

Innan ett mål avgörs med stöd av första stycket 5, skall parterna, om de inte kan anses redan ha slutfört sin talan, beredas tillfälle till detta.

Innan ett mål avgörs genom tredsdom enligt 44 kap. 7 a §, gäller vad som sägs i andra stycket i fråga om kändanden.

20 §¹⁹

Så snart förberedelsen avslutats, bestämme rätten, sedan tillfälle om möjligt givits parterna att uttala sig, tid för huvudförhandlingen. För behandling av rättegångsfråga eller del av saken, som må avgöras särskilt, må huvudförhandling utställas, ehuru förberedelsen av målet i övrigt ej avslutats.

Huvudförhandlingen må, om hinder däremot icke möter enligt 43 kap. 2 § och tillika parterna samtycka därtill, hållas i förenklad form. Sådan huvudförhandling må äga rum i omedelbart samband med förberedelsen eller, under förutsättning att samma domare sitter i rätten, inom femton dagar från den dag då den muntliga förberedelsen avslutades. Oavsett om parterna samtycka, må huvudförhandling i förenklad form hållas i omedelbart samband med förberedelsen, om saken finnes uppenbar.

Så snart förberedelsen avslutats skall rätten, om målet inte avgjorts enligt 18 §, bestämma tid för huvudförhandling, om möjligt efter samråd med parterna. Huvudförhandling för handläggning av rättegångsfråga eller del av saken, som kan avgöras särskilt, får hållas även om förberedelsen av målet i övrigt inte har avslutats.

Huvudförhandlingen får med parternas samtycke hållas i förenklad form, om det är möjligt med hänsyn till reglerna i 43 kap. 2 §. Sådan huvudförhandling kan äga rum i omedelbart samband med förberedelsen eller, under förutsättning att samma domare sitter i rätten, inom femton dagar från den dag då den muntliga förberedelsen avslutades. Oavsett parternas samtycke får huvudförhandling i förenklad form hållas i omedelbart samband med förberedelsen, om saken är uppenbar.

Om muntlig förberedelse hålls per telefon, får även huvudförhandling i förenklad form hållas per telefon i omedelbart samband med förberedelsen.

¹⁹ Senaste lydelse 1969: 244.

Vid huvudförhandling i förenklad form skall vad som *förekommit* under det sammanträde då den muntliga förberedelsen avslutades anses *hava förekommit* även vid huvudförhandlingen utan att det behöver upprepas vid denna.

Vid huvudförhandling i förenklad form skall vad som *ägt rum* under det sammanträde då den muntliga förberedelsen avslutades anses *ha ägt rum* även vid huvudförhandlingen utan att det behöver upprepas vid denna.

21 §²⁰

Till huvudförhandlingen skola parterna kallas omedelbart eller genom särskild kallelse. Om föreläggande för part gälle vad i 10 § andra och tredje styckena samt 13 § sägs.

I fråga om kallelse till huvudförhandling gäller 12 §.

Om kallande av vittne och sakkunnig gälle vad i 36 och 40 kap. är stadgat.

43 kap.

3 §

Möter mot huvudförhandling hinder, som avses i 2 §, må likväl förhandlingen påbörjas, om det kan antagas, att denna enligt 11 § andra stycket kan vid senare rättegångstillfälle fortsättas utan ny huvudförhandling, och tillika uppdelning av förhandlingen finnes kunna ske utan olägenhet för utredningen.

Föreligger det sådant hinder mot huvudförhandling som avses i 2 §, får förhandlingen ändå påbörjas, om det kan antas att den enligt 11 § andra stycket kan fortsätta senare utan att ny huvudförhandling behöver hållas och en uppdelning av förhandlingen inte är olämplig med hänsyn till målets beskaffenhet.

Inställes huvudförhandlingen, må rätten dock höra part, vittne eller sakkunnig, som kommit till städes, om det kan antagas, att han icke utan oskäligen kostnad eller synnerlig olägenhet kan infinna sig vid senare rättegångstillfälle. Är för utredningen av synnerlig vikt, att samtidigt även annat bevis upptages eller annan handläggning äger rum, må det ske. Om bevis, som sålunda upptages, gälle i tillämpliga delar vad om bevis, som upptages utom huvudförhandlingen, är stadgat.

Inställs huvudförhandlingen, får rätten ändå ta upp muntlig bevisning, om det är tillåtet enligt reglerna om förhör utom huvudförhandling och den som skall höras finns tillgänglig.

Om det är av synnerlig vikt för utredningen, får även annan handläggning äga rum i anslutning till bevisupptagning enligt andra stycket.

²⁰ Ändringen innebär bl.a. att andra stycket upphävs.

Om bevisning upptas med stöd av andra eller tredje stycket, gäller i tillämpliga delar vad som föreskrivs om bevis som upptas utom huvudförhandlingen.

4 §

Rätten skall vaka över att vid handläggningen ordning och reda iakttagas, samt äge förordna, att skilda frågor eller delar av målet skola behandlas var för sig. Rätten har ock att tillse såväl att målet blir uttömmande behandlat som att däri ej indrages något, som ej är av betydelse. Genom frågor och erinringar skall rätten söka avhjälpa otydlighet eller ofullständighet i gjorda uttalanden.

Rätten skall se till att ordning och reda iakttas vid handläggningen. Rätten kan bestämma att olika frågor eller delar av målet skall behandlas var för sig eller att i övrigt avvikelser skall göras från den ordning som föreskrivs i 7–9 §§.

Rätten skall också se till att målet blir utrett efter vad dess beskaffenhet kräver och att inget onödigt dras in i målet. Genom frågor och påpekanden skall rätten försöka avhjälpa otydligheter och ofullständigheter i de uttalanden som görs.

5 §

Förhandlingen skall vara muntlig. Part äge ej ingiva eller uppläsa skriftlig inlaga eller annat skriftligt anförande; yrkande må dock uppläsas ur skrift.

Förhandlingen skall vara muntlig. Parterna får ge in eller läsa upp skriftliga inlagor eller andra skriftliga anföranden endast om rätten finner att det skulle underlätta förståelsen av ett anförande eller i övrigt vara till fördel för handläggningen.

8 §

Sedan parterna utvecklat sin talan, skall bevisningen förebringas.

Skall part höras under sanningsförsäkran, bör förhöret, om ej särskilda skäl föranleda annat, äga rum, innan vittnesbevis upptages rörande den omständighet, varom parten skall höras.

Skall en part höras i bevissyfte, bör förhöret äga rum innan vittnesbevisning tas upp rörande den omständighet förhöret gäller.

Rätten får förordna att skriftliga bevis skall anses upptagna vid huvudförhandlingen utan att de läses upp vid denna. Detta får ske endast om parterna medger det, rättens ledamöter tagit del av bevisen och det inte är olämpligt med hänsyn till omständigheterna.

Bevisning får vid huvudförhandling tas upp per telefon, om det är lämpligt med hänsyn till bevisningens art och övriga omständigheter

eller om bevisupptagning enligt vanliga regler skulle medföra kostnader eller olägenheter som inte står i rimligt förhållande till betydelsen av att bevisningen tas upp på sådant sätt. Vid bevisupptagning per telefon gäller inte reglerna i denna balk om kallelser och förelägganden och om påföljder för utevaro.

10 §

Ändrar part uppgift, som han lämnat tidigare under rättegången, eller gör han tillägg därtill eller åberopar han omständighet eller bevis, som ej uppgivits före huvudförhandlingens början, må vad parten sålunda andrager av rätten lämnas utan avseende, om det kan antas, att partens förfarande skett för att förhala rättegången eller att överrumpla motparten eller eljest i otillbörligt syfte.

Om en part under huvudförhandlingen ändrar eller gör tillägg till tidigare lämnade uppgifter eller om han åberopar omständigheter eller bevis som han inte uppgett före förhandlingens början, får det nya materialet lämnas utan avseende, om det kan antas att parten genom detta förfarande försöker förhala rättegången eller överrumpla motparten eller att parten annars handlar i otillbörligt syfte eller av grov vårdslöshet.

11 §²¹

Huvudförhandlingen skall, utan annat avbrott än som må föranledas av bestämmelserna i 1 kap. 9 §, så vitt möjligt fortgå i ett sammanhang till dess målet är färdigt till avgörande. Påbörjad huvudförhandling må ej uppskjutas, med mindre förhandlingen ägt rum enligt 3 § första stycket eller efter handläggningens början nytt viktigt skäl anförts eller kännedom vunnits om nytt viktigt bevis eller rätten eljest finner det oundgängligen erforderligt. Uppskjutes huvudförhandlingen, skall den återupptagas, så snart lämpligen kan ske.

Huvudförhandlingen skall, utan annat avbrott än som kan föranledas av bestämmelserna i 1 kap. 9 §, om möjligt fortgå i ett sammanhang till dess målet är färdigt för avgörande. En påbörjad huvudförhandling får uppskjutas endast om förhandlingen ägt rum enligt 3 § första stycket, om det efter handläggningens början har kommit fram något nytt viktigt skäl eller bevis eller om rätten annars finner att det är nödvändigt. En uppskjuten huvudförhandling skall återupptas så snart som möjligt.

Överstiger, då målet efter ett eller flera uppskov återupptages, den sammanlagda tid varunder uppskov ägt rum ej femton dagar, må huvudförhandlingen fortsättas. I annat fall skall ny huvudförhandling hållas, om ej i mål av sådan omfatt-

Har en huvudförhandling uppskjutits en eller flera gånger, får fortsatt huvudförhandling hållas, om den sammanlagda uppskovstiden uppgår till högst femton dagar. I annat fall skall ny huvudförhandling hållas, om det inte med hänsyn

²¹ Senaste lydelse 1969: 244.

ning att huvudförhandlingen beräknas kräva minst fyra veckor rätten med hänsyn till utredningens beskaffenhet eller annan särskild omständighet finner synnerliga skäl att i stället fortsatt huvudförhandling hålles. Uppskjutes huvudförhandling som hålles i förenklad form, skall hållas ny huvudförhandling utan tillämpning av 42 kap. 20 § andra stycket.

Till uppskjuten huvudförhandling skola parterna kallas omedelbart eller genom särskild kallelse. Om föreläggande för part gälle vad i 42 kap. 10 § andra och tredje styckena samt 13 § sägs; utsättes mål till fortsatt huvudförhandling, må i stället för föreläggande enligt 10 § andra stycket part föreläggas att komma tillstådes vid påföljd att eljest tredsdom må meddelas mot honom eller målet må avgöras utan hinder av hans utevaro.

till målets beskaffenhet föreligger synnerliga skäl att hålla fortsatt huvudförhandling och syftet med en sammanhållen huvudförhandling inte eftersätts i väsentlig mån. Uppskjuts en huvudförhandling som hålls i förenklad form, skall alltid ny huvudförhandling hållas utan tillämpning av 42 kap. 20 § andra stycket.

Till en uppskjuten huvudförhandling skall parterna kallas omedelbart eller genom särskild kallelse. I fråga om föreläggande för parterna gäller vad som sägs i 42 kap. 12 §. Utsätts ett mål till fortsatt huvudförhandling, får i stället för föreläggande enligt 12 § första stycket en part föreläggas att inställa sig vid påföljd att annars tredsdom kan komma att meddelas mot honom eller målet avgöras utan hinder av hans utevaro.

13 §

Vid fortsatt huvudförhandling skall målet företagas i det skick, vari det förelåg vid den tidigare handläggningens slut.

Vid ny huvudförhandling skall målet företagas till fullständig handläggning. Har bevis upptagits vid tidigare handläggning, skall beviset upptagas ånyo, om sådant upptagande finnes vara av betydelse i målet och hinder därför ej föreligger. Då bevis ej upptages ånyo, skall beviset förebringas genom protokoll och andra handlingar rörande bevisupptagningen.

Vid fortsatt huvudförhandling skall handläggningen fortsätta där den slutade vid den tidigare förhandlingen.

Vid ny huvudförhandling skall målet företas till fullständig handläggning. Bevis, som upptagits vid tidigare handläggning, skall tas upp på nytt, om rätten finner detta vara av betydelse i målet och det inte föreligger hinder mot att ta upp beviset. Om ett bevis inte tas upp på nytt, skall det förebringas genom protokoll eller på annat lämpligt sätt.

14 §

Om rätten sedan huvudförhandlingen avslutats finner att det är nödvändigt att komplettera utredningen innan målet avgörs, får fortsatt eller ny huvudförhandling hållas enligt reglerna i detta kapitel. Är kompletteringen av enkel beskaffenhet, får rätten dock efter samråd med parterna i stället besluta att utredningen skall inhämtas på annat lämpligt sätt.

44 kap. Om parts utevaro

44 kap. Om parts utevaro *m. m.*

7 a §

Underlåter svaranden att följa ett föreläggande att skriftligen avge svaromål vid påföljd att tredsdom annars kan komma att meddelas mot honom, får sådan dom meddelas, om inte kändanden har motsatt sig det.

Svaranden skall anses ha följt ett föreläggande att avge svaromål, om han klargjort sin inställning till kändandens yrkande och angett skäl som kan vara av betydelse vid prövning av saken.

10 §

Upptages ansökan om återvinning, skall målet, i den mån återvinning söks, ånyo företagas i det skick, vari det förelåg före det sammanträde, då parten utblev.

Uteblir parten ånyo och meddelas tredsdom mot honom, vare hans rätt till återvinning förfallen.

Vid återvinning skall handläggningen av målet, i den del återvinning har sökts, fortsätta där den slutade när frågan om tredsdom togs upp.

En part mot vilken tredsdom meddelas på nytt har inte rätt till återvinning i målet.

45 kap.

7 §

*Har förundersökning i målet ägt rum, skall åklagaren, då åtalet väcks eller så snart *ske kan* därefter, tillställa rätten utskrift av protokoll eller anteckningar från förundersökningen *så ock* skriftliga handlingar och föremål, som åklagaren ämnar åberopa som bevis.*

*Har förundersökning ägt rum i målet, skall åklagaren, då åtalet väcks eller så snart *som möjligt* därefter, till rätten *ge in* utskrift av protokoll eller anteckningar från förundersökningen *samt de* skriftliga handlingar och föremål som han vill åberopa som bevis. Sådant som inte rör åtalet, bör dock inte ges in.*

10 §²²

*I stämningen skall rätten tillika förelägga den tilltalade att muntligen eller skriftligen *hos rätten* uppge de bevis han vill åberopa vid huvudförhandlingen och vad han vill styrka med varje särskilt bevis. Detta gäller dock *ej*, om det på grund av den tilltalades erkännande eller annan omständighet kan antas, att uppgift om bevis *ej* erford-*

*I stämningen skall rätten även förelägga den tilltalade att muntligen eller skriftligen *uppge vilken bevisning* han åberopar och vad han vill styrka med varje bevis. Detta gäller dock *inte*, om det på grund av den tilltalades erkännande eller andra omständigheter kan antas att uppgift om bevisning *inte* behövs.*

De skriftliga bevis som åberopas

²² Senaste lydelse 1976: 1137.

ras. Om inkommen uppgift skall åklagaren genom rättens försorg erhålla kännedom.

bör ges in samtidigt med att bevisuppgift lämnas.

Om det behövs för att huvudförhandlingen skall kunna genomföras på ett ändamålsenligt sätt, får rätten också förelägga den tilltalade att skriftligen redovisa sin inställning till åtalet och grunden för den.

13 §

Finnes för provning av fråga, som avses i 11 eller 12 §, part eller annan böra höras, förordne rätten därom på sätt den finner lämpligt. Om inställande av tilltalad, som är anhållen eller häktad, förordne rätten.

Om särskilda skäl föreligger, får rätten hålla sammanträde för förberedelse med parter och andra som berörs. I fråga om kallelse av parter skall 15 § tillämpas.

Uteblir någon som kallats till sammanträdet, får detta ändå hållas, om det främjar förberedelsens syfte. Om den som uteblivit förelagts vite, får rätten besluta att nytt vite skall föreläggas eller att han skall hämtas till rätten.

Vad som sägs om sammanträde per telefon i 42 kap. 10 § skall gälla även vid sammanträde enligt denna paragraf.

46 kap.

3 §

Möter mot huvudförhandling hinder, som avses i 2 § första stycket 4–6, må likväl förhandlingen påbörjas, om det kan antagas, att denna enligt 11 § andra stycket kan vid senare rättegångstillfälle fortsättas utan ny huvudförhandling, och tillika uppdelning av förhandlingen finnes kunna ske utan olägenhet för utredningen.

Inställes huvudförhandlingen, må rätten dock höra målsägande, vittne eller sakkunnig, som kommit tillstådes, om det kan antagas, att han icke utan oskäligen kostnad eller synnerlig olägenhet kan infinna sig vid senare rättegångstillfälle. Är för utredningen av synnerlig vikt, att samtidigt även annat bevis upptages eller annan handläggning äger rum, må det ske. Om bevis,

Föreligger det sådant hinder mot huvudförhandling som avses i 2 § första stycket 4–6, får förhandlingen ändå påbörjas, om det kan antas att den enligt 11 § andra stycket kan fortsätta senare utan att ny huvudförhandling behöver hållas och en uppdelning av förhandlingen inte är olämplig med hänsyn till målets beskaffenhet.

Inställs huvudförhandlingen, får rätten ändå ta upp muntlig bevisning, om det är tillåtet enligt reglerna om förhör utom huvudförhandling och den som skall höras finns tillgänglig.

Om det är av synnerlig vikt för utredningen, får även annan handläggning äga rum i anslutning till bevisupptagning enligt andra stycket.

som salunda upptages, gälla i tillämpliga delar vad om bevis, som upptages utom huvudförhandlingen, är stadgat.

Om bevisning upptas med stöd av andra eller tredje stycket, gäller i tillämpliga delar vad som föreskrivs om bevis som upptas utom huvudförhandlingen.

4 §

Rätten skall vaka över att vid handläggningen ordning och reda iakttagas, samt äge förordna, att skilda frågor eller delar av målet skola behandlas var för sig. Rätten har ock att tillse såväl att målet blir uttömmande behandlat som att däri ej indrages något, som ej är av betydelse. Genom frågor och erinringar skall rätten söka avhjälpa otydlighet eller ofullständighet i gjorda uttalanden.

Rätten skall se till att ordning och reda iakttas vid handläggningen. Rätten kan bestämma att olika frågor eller delar av målet skall behandlas var för sig eller att i övrigt avvikelser skall göras från den ordning som föreskrivs i 6, 9 och 10 §§.

Rätten skall också se till att målet blir utrett efter vad dess beskaffenhet kräver och att inget onödigt dras in i målet. Genom frågor och påpekanden skall rätten försöka avhjälpa otydligheter och ofullständigheter i de uttalanden som görs.

5 §

Förhandlingen skall vara muntlig. Part äge ej ingiva eller uppläsa skriftlig inlagu eller annat skriftligt anförande; yrkande må dock uppläsas ur skrift.

Förhandlingen skall vara muntlig. Parterna får ge in eller läsa upp skriftliga inlagor eller andra skriftliga anföranden endast om rätten finner att det skulle underlätta förståelsen av ett anförande eller i övrigt vara till fördel för handläggningen.

6 §

Vid förhandlingen skall åklagaren framställa sitt yrkande och den tilltalade uppmanas att angiva, huruvida han erkänner eller förnekar gärningen.

Åklagaren skall därefter utveckla åtalet och redogöra för de omständigheter, varå det grundas. Sedan höres målsäganden.

Den tilltalade skall uppmanas att i ett sammanhang redogöra för saken och därvid yttra sig över vad åklagaren och målsäganden anför. Med rättens tillstånd må åklagaren och målsäganden ställa frågor till honom. Därefter må frågor ställas av försvararen.

Vid förhör med målsäganden eller den tilltalade må skriftlig uppteckning av vad han tidigare anför

Vid huvudförhandlingen skall åklagaren framställa sitt yrkande. Den tilltalade skall uppmanas att kort ange sin ståndpunkt och grunden för den. Åklagaren skall därefter utveckla sin talan. Målsäganden och den tilltalade skall i den mån det behövs beredas tillfälle att utveckla sin talan.

Härefter skall målsäganden och den tilltalade höras och annan bevisning förebringas. Förhör med målsäganden och den tilltalade bör äga rum innan vittnesbevisning tas upp rörande den omständighet som förhöret gäller.

inför rätten eller inför åklagare eller polismyndighet icke uppläsa i annat fall, än då hans utsaga vid förhöret avviker från den tidigare utsagan eller han vid förhöret underlåter att yttra sig.

Äger huvudförhandling rum, churu målsäganden eller den tilltalade icke är tillstades, skall genom rättens försorg, i den mån det erfordras, ur handlingarna framläggas vad han anfört.

Om huvudförhandling äger rum trots att målsäganden eller den tilltalade inte är närvarande, skall rätten i den mån det behövs tillse att ur handlingarna läggs fram vad han anfört.

7 §

Förekommer anledning, att i parts närvaro annan part av rädsla eller annan orsak ej fritt utsäger sanningen, eller hindrar part annan part i hans berättelse genom att falla parten i talet eller annorledes, äge rätten förordna, att parten ej må vara tillstades under förhöret; vad nu sagts om part gälle ock målsägande, även om han ej för talan.

Sedan den som ej varit tillstades under förhöret åter förekallats, skall han erhålla kännedom om vad i hans frånvaro förekommit.

Rätten får förordna att skriftliga bevis skall anses upptagna vid huvudförhandlingen utan att de läses upp vid denna. Detta får ske endast om parterna medger det, rättens ledamöter tagit del av bevisen och det inte är olämpligt med hänsyn till omständigheterna.

Bevisning får vid huvudförhandling tas upp per telefon, om det är lämpligt med hänsyn till bevisningens art och övriga omständigheter eller om bevisupptagning enligt vanliga regler skulle medföra kostnader eller olägenheter som inte står i rimligt förhållande till betydelsen av att bevisningen tas upp på sådant sätt. Vid bevisupptagning per telefon gäller inte reglerna i denna balk om kallelser och förelägganden och om påföljder för utevaro.

8 §

Sedan målsäganden och den tilltalade hörts, skall bevisningen förebringas.

Om målsäganden inte för talan i målet och det inte är olämpligt med hänsyn till omständigheterna, får rätten bestämma att målsäganden inte skall vara närvarande vid huvudförhandlingen innan han skall höras.

11 §²³

Huvudförhandlingen skall, utan annat avbrott än som må föranledas

Huvudförhandlingen skall, utan annat avbrott än som kan föranle-

²³ Senaste lydelse 1969: 244.

av bestämmelserna i 1 kap. 9 §, såvitt möjligt fortgå i ett sammanhang till dess målet är färdigt till avgörande. Påbörjad huvudförhandling må ej uppskjutas, med mindre förhandlingen ägt rum enligt 3 § första stycket eller efter handläggningens början nytt viktigt skäl anförts eller kännedom vunnits om nytt viktigt bevis eller rätten eljest finner det oundgängligen erforderligt. Uppskjutes huvudförhandlingen, skall den återupptagas, så snart lämpligen kan ske. Är den tilltalade häktad, skall förhandlingen återupptagas inom en vecka från dagen för föregående förhandlings avslutande eller, då han häktats därefter, från dagen för hans häktande, om ej på grund av särskilda omständigheter längre uppskov är nödvändigt.

Överstiger, då målet efter ett eller flera uppskov återupptages, den sammanlagda tid varunder uppskov ägt rum ej femton dagar, må huvudförhandlingen fortsättas. I annat fall skall ny huvudförhandling hållas, om ej i mål av sådan omfattning att huvudförhandlingen beräknas kräva minst fyra veckor rätten med hänsyn till utredningens beskaffenhet eller annan särskild omständighet finner synnerliga skäl att i stället fortsatt huvudförhandling hålles.

Till uppskjuten huvudförhandling skola parterna kallas omedelbart eller genom särskild kallelse. Om föreläggande gälle vad i 45 kap. 15 § sägs.

das av bestämmelserna i 1 kap. 9 §, om möjligt fortgå i ett sammanhang till dess målet är färdigt för avgörande. En påbörjad huvudförhandling får uppskjutas endast om förhandlingen ägt rum enligt 3 § första stycket, om det efter handläggningens början har kommit fram något nytt viktigt skäl eller bevis eller om rätten annars finner att det är nödvändigt. En uppskjuten huvudförhandling skall återupptas så snart som möjligt. Är den tilltalade häktad, skall förhandlingen återupptas inom en vecka från dagen för föregående förhandlings avslutande eller, då han häktats därefter, från dagen för hans häktande, om inte på grund av särskilda omständigheter ett längre uppskov är nödvändigt.

Har en huvudförhandling uppskjutits en eller flera gånger, får fortsatt huvudförhandling hållas, om den sammanlagda uppskovstiden uppgår till högst femton dagar. I annat fall skall ny huvudförhandling hållas, om det inte med hänsyn till målets beskaffenhet föreligger synnerliga skäl att hålla fortsatt huvudförhandling och syftet med en sammanhållen huvudförhandling inte eftersätts i väsentlig mån.

Till en uppskjuten huvudförhandling skall parterna kallas omedelbart eller genom särskild kallelse. I fråga om föreläggande gäller vad som sägs i 45 kap. 15 §.

13 §

Vid fortsatt huvudförhandling skall målet företagas i det skick, vari det förelåg vid den tidigare handläggningens slut.

Vid ny huvudförhandling skall målet företagas till fullständig handläggning. Har bevis upptagits vid tidigare handläggning, skall beviset upptagas ånyo, om sådant upptagande finnes vara av betydelse

Vid fortsatt huvudförhandling skall handläggningen fortsätta där den slutade vid den tidigare förhandlingen.

Vid ny huvudförhandling skall målet företas till fullständig handläggning. Bevis, som upptagits vid tidigare handläggning, skall tas upp på nytt, om rätten finner detta vara av betydelse i målet och det inte

se i målet och hinder därför ej föreligger. Då bevis ej upptages ånyo, skall beviset förebringas genom protokoll och andra handlingar rörande bevisupptagningen.

föreligger hinder mot att ta upp beviset. Om ett bevis inte tas upp på nytt, skall det förebringas genom protokoll eller på annat lämpligt sätt.

15 §²⁴

Uteblir den tilltalade från rättegångstillfälle för huvudförhandling eller inställer han sig genom ombud då han har förelagts att infinna sig personligen, skall rätten förelägga nytt vite eller förordna, att han skall hämtas till rätten antingen omedelbart eller till senare dag.

Kan saken utredas tillfredsställande, får målet avgöras trots att den tilltalade har inställt sig endast genom ombud eller har uteblivit, om

1. det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter, fängelse i högst tre månader, villkorlig dom eller skyddstillsyn eller sådana påföljder i förening, eller

2. den tilltalade, sedan stämning har delgetts honom, har avvikit eller håller sig undan på sådant sätt att han inte kan hämtas till huvudförhandlingen.

Kan saken utredas tillfredsställande, får målet avgöras trots att den tilltalade har inställt sig endast genom ombud eller har uteblivit, om

1. det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter, fängelse i högst tre månader, villkorlig dom eller skyddstillsyn eller sådana påföljder i förening,

2. den tilltalade, sedan stämning har delgetts honom, har avvikit eller håller sig undan på sådant sätt att han inte kan hämtas till huvudförhandlingen eller

3. den tilltalade lider av sinnessjukdom eller sinnesslöhet och hans närvaro på grund därav inte är nödvändig.

I fall som avses i andra stycket 1 får fängelse ådömas endast om den tilltalade tidigare har uteblivit från ett rättegångstillfälle för huvudförhandling i målet eller då har inställt sig endast genom ombud. Har åtalet efter det tidigare rättegångstillfället utvidgats till att avse ytterligare gärning, får fängelse ådömas endast om anledning fanns att döma till fängelse för de gärningar som åtalet avsåg innan det utvidgades.

Med de påföljder som anges i andra stycket 1 skall likställas förordnande enligt 34 kap. 1 § första stycket 1 brottsbalken. Detta gäller dock inte, om i samband med förordnandet villkorligt medgiven frihet från fängelsestraff skall förklaras förverkad i fråga om en strafftid som överstiger tre månader.

I fall som avses i andra stycket 2 får målet avgöras även om den tilltalade inte har delgetts kallelse till förhandlingen.

Rättegångsfrågor får avgöras trots att den tilltalade har uteblivit.

17 §

Om rätten sedan huvudförhandlingen avslutats finner att det är nödvändigt att komplettera utredningen innan målet avgörs, får fort-

²⁴ Senaste lydelse 1982: 283.

sätt eller ny huvudförhandling hållas enligt reglerna i detta kapitel. Är kompletteringen av enkel be-
skaffenhet, får rätten dock efter
samråd med parterna i stället be-
sluta att utredningen skall inhämtas på annat lämpligt sätt.

47 kap.

2 §

I stämningsansökan skall målsäganden uppgiva:

1. den tilltalade;
2. den brottsliga gärningen med angivande av tid och plats för dess förövande och de övriga omständigheter, som erfordras för dess kännetecknande, samt det eller de lagrum, som äro tillämpliga;

3. det enskilda anspråk, som målsäganden vill framställa, samt de omständigheter, varå anspråket grundas;

4. de skriftliga bevis målsäganden åberopar; samt

5. de omständigheter, som betingta rättens behörighet, om ej denna framgår av vad eljest anföres.

Ansökan skall var egenhändigt undertecknad av målsäganden eller hans ombud.

Är brottet sådant, att målsäganden ej äger väcka åtal, med mindre åklagaren beslutat att ej åtala, skall vid ansökan fogas intyg, att sådant beslut meddelats. Vid ansökan bör målsäganden ock i huvudskrift eller styrkt avskrift foga de skriftliga bevis, som innehavas av honom.

En ansökan om stämning skall innehålla uppgifter om

1. den tilltalade,
2. den brottsliga gärningen med angivande av tid och plats för dess förövande och de övriga omständigheter, som erfordras för dess kännetecknande, samt det eller de lagrum, som är tillämpliga,

3. det enskilda anspråk, som målsäganden vill framställa samt en utförlig redogörelse för de omständigheter som åberopas till grund för anspråket.

4. de bevis som åberopas och vad som skall styrkas med varje bevis samt

5. sådana omständigheter som gör rätten behörig, om inte behörigheten framgår av vad som anförs i övrigt.

Har målsäganden några önskemål om hur målet skall handläggas, bör han ange dessa i ansökningen.

Ansökningen skall vara egenhändigt undertecknad av målsäganden eller hans ombud.

Är brottet sådant att målsäganden får väcka åtal endast om åklagaren beslutat att inte åtala, skall tillsammans med ansökningen ges in intyg om att ett sådant beslut meddelats. De skriftliga bevis som åberopas bör också ges in till samman med ansökningen.

6 §

Utfärdas stämning, skall förberedelse i målet äga rum.

Under förberedelsen skall målet så beredas, att det vid huvudförhandlingen kan slutföras i ett sammanhang.

Förberedelsen har till syfte att klarlägga

1. den tilltalades inställning till åtalet och grunden för den,

2. vilka bevis som skall förbringas och vad som skall styrkas med varje bevis samt

3. om ytterligare utredning eller andra åtgärder behövs före målets avgörande.

Rätten skall driva förberedelsen med inriktning på ett snabbt avgörande av målet. Så snart det lämpligen kan ske bör rätten höra parterna angående målets handläggning.

7 §

Vid förberedelsen bör den tilltalade *angiva, luruvida* han erkänner eller förnekar gärningen, samt yttra sig över de omständigheter, *varå* åtalet grundats, *och angiva* de omständigheter han vill anföra. Parterna *böra* därefter var för sig *angiva* de ytterligare omständigheter de *vilja* anföra samt yttra sig över vad motparten anfört. De *böra ock*, i den mån det *icke* tidigare skett, *uppgiva* de bevis de *vilja* åberopa och vad de *vilja* styrka med varje särskilt bevis. Skriftligt bevis, som ej redan företetts, skall genast framläggas.

Rätten *äge förordna*, att skilda frågor eller delar av målet *skola* vid förberedelsen *behandlas* var för sig.

Vid förberedelsen bör den tilltalade *avge svaromål och ange*, om han erkänner eller förnekar gärningen, samt yttra sig över de omständigheter *på vilka* åtalet grundats. Han *bör också ange* de omständigheter som han vill anföra.

Parterna *bör* därefter var för sig *ange* de ytterligare omständigheter som de *vill* anföra samt yttra sig över vad motparten anfört. De *skall också*, i den mån det *inte skett* tidigare, *uppgi* de bevis som de *vill* åberopa och vad de *vill* styrka med varje bevis. Skriftliga bevis, som *inte* redan företetts, skall genast framläggas.

Rätten *får bestämma* att olika frågor eller delar av målet *skall behandlas* var för sig vid förberedelsen.

8 §

Förberedelsen *skall* var muntlig. Rätten *må dock förordna om skriftlig förberedelse*, om *parts inställelse skulle medföra oskäligen kostnad eller synnerligen olägenhet eller skriftlig förberedelse med hänsyn till målets beskaffenhet eljest finnes lämpligare*.

Förberedelsen *sker* vid sammanträde eller genom skriftväxling eller annan handläggning. Om det är lämpligt, *får* olika former av förberedelse förenas.

Svaromål enligt 7 § första stycket skall *avges skriftligen*, om det *inte med hänsyn till målets beskaffenhet är lämpligare att svaromålet avges vid ett sammanträde*.

När ett skriftligt svaromål har kommit in till rätten, *skall sammanträde hållas så snart som möjligt, om det inte med hänsyn till målets beskaffenhet är lämpligare med fortsatt skriftväxling*.

Om sammanträde hålls, skall förberedelsen om möjligt avslutas vid detta. Om så inte kan ske, skall förberedelsen fortsätta genom skriftväxling eller vid ett nytt sammanträde.

9 §²⁵

Vid muntlig förberedelse skall första inställelse utsättas att äga rum, så snart det kan ske. Är den tilltalade häktad, skall första inställelse äga rum inom en vecka från dagen för hans häktande, om inte längre uppskov är nödvändigt på grund av särskilda omständigheter. Är den tilltalade ålagd reseförbud skall första inställelse äga rum inom en månad från dagen för delgivning av beslutet. Till första inställelsen skall parterna kallas, målsäganden genom särskild kallelse och den tilltalade i stämningen.

Målsäganden skall föreläggas att komma tillstådes vid påföljd att han eljest förlorar sin rätt att tala å brottet. Skall målsäganden infinna sig personligen, förelägge rätten tillika vite.

Den tilltalade skall föreläggas vite. Om inställande av tilltalad, som är häktad, förordne rätten.

Om förberedelse skall ske vid sammanträde och den tilltalade är häktad, skall sammanträdet hållas inom en vecka från dagen för hans häktande, om inte längre uppskov är nödvändigt på grund av särskilda omständigheter. Är den tilltalade ålagd reseförbud, skall sammanträdet, hållas inom en månad från dagen för delgivning av beslutet.

Är den tilltalade häktad och skall ett ytterligare sammanträde hållas, skall det ske inom en vecka från dagen för föregående sammanträdes avslutande eller, då han häktats därefter, från dagen för hans häktande, om inte längre uppskov är nödvändigt på grund av särskilda omständigheter.

10 §

Part äge ej vid muntlig förberedelse ingiva eller uppläsa skriftlig inläga eller annat skriftligt anförande. Stämningsansökan eller annan framställning, som enligt denna balk må ske skriftligen, må dock uppläsas; vid första inställelsen äge den tilltalade som svaromål åberopa av honom ingiven skrift. Finnes vad i skriften anfördes icke utgöra fullständigt svaromål, skall rätten genom frågor till den tilltalade söka avhjälpa bristen.

Sammanträde får hållas per telefon, om det är lämpligt med hänsyn till sammanträdet's ändamål och övriga omständigheter eller ett sammanträde inför rätten skulle medföra kostnader eller olägenheter som inte står i rimligt förhållande till betydelsen av att sammanträdet hålls inför rätten. I fråga om sammanträden som hålls per telefon gäller inte reglerna i denna balk om kallelser och förelägganden och om påföljder för utevaro.

²⁵ Senaste lydelse 1981: 1294.

11 §

Vid första inställelsen skall förberedelsen om möjligt avslutas. Kan det ej ske, skall målet utsättas till fortsatt förhandling å tid, som bestämmes av rätten. Ej må målet uppskjutas längre, än som oundgängligen påkallas. Är den tilltalade häktad, skall fortsatt förhandling äga rum inom en vecka från dagen för föregående sammanträdes avslutande eller, då han häktats därefter, från dagen för hans häktande, om ej på grund av särskilda omständigheter längre uppskov är nödvändigt. Till fortsatt förhandling skola parterna kallas omedelbart eller genom särskild kallelse.

Om föreläggande för part gälle vad i 9 § andra och tredje styckena sägs, finnes ena partens närvaro ej erforderlig, må dock kallelse å honom ske utan sådant föreläggande.

Rätten äge förordna, att förberedelsen skall fortsättas genom skriftväxling.

12 §

För behandling av rättegångsfråga eller del av saken, som må avgöras särskilt, äge rätten utsätta särskilt sammanträde. Om sådant sammanträde äge vad i 9 och 11 §§ är stadgat motsvarande tillämpning; avser sammanträdet behandling av rättegångsfråga, skall dock i stället för föreläggande, som där sägs, målsäganden föreläggas vite.

Vid sammanträde för parterna ge in eller läsa upp skriftliga inläggor eller andra skriftliga anföranden endast om rätten finner att det skulle underlätta förståelsen av ett anförande eller i övrigt vara till fördel för handläggningen.

Målsäganden skall föreläggas att inställa sig till ett sammanträde vid påföljd att han annars förlorar sin rätt att föra talan om brottet. Skall han intinna sig personligen, skall rätten också förelägga vite. Den tilltalade skall föreläggas vite. Rätten förordnar om inställandet av den som är häktad.

Avser sammanträdet endast behandling av rättegångsfrågor, skall målsäganden i stället för föreläggande enligt första stycket föreläggas vite.

19 §

Vid skriftlig förberedelse skall den tilltalade i stämningen föreläggas att till rätten inkomma med skriftligt svaromål. Har svaromål inkommit, skall det med därvid följande handlingar delgivas målsäganden. Finnes ytterligare skriftväxling erforderlig, äge rätten förordna därom.

Om det är till fördel för utredningen i målet, bör rätten före sammanträde eller fortsatt skriftväxling tillställa parterna en förteckning över de frågor som bör tas upp under den fortsatta handläggningen.

Underlåter den tilltalade att inkomma med svaromal, skall rätten genast kalla parterna till första inställelse. Även eljest må rätten förordna, att förberedelsen skall fortsättas genom muntlig förhandling.

Parterna skall före ett sammanträde sätta sig in i saken på sådant sätt att något ytterligare sammanträde för förberedelse om möjligt inte behövs.

20 §

Rätten äge meddela närmare bestämmelser om skriftväxling mellan parterna och därvid även föreskriva, i vilket avseende parti skall yttra sig.

Är det till fördel för handläggningen av målet, bör rätten innan förberedelsen avslutas göra en skriftlig sammanfattning av parternas standpunkter, så som de uppfattas av rätten. Parterna skall beredas tillfälle att yttra sig över sammanfattningen.

22 §²⁶

Så snart förberedelsen avslutats, bestämme rätten, sedan tillfälle om möjligt givits parterna att uttala sig, tid för huvudförhandlingen. För behandling av rättegångsfråga eller del av saken, som må avgöras särskilt, må huvudförhandling utsättas, ehuru förberedelsen av målet i övrigt ej avslutats.

Så snart förberedelsen avslutats skall rätten bestämma tid för huvudförhandling, om möjligt efter samråd med parterna. Huvudförhandling för handläggning av rättegångsfråga eller del av saken, som kan avgöras särskilt, får hållas även om förberedelsen av målet i övrigt inte har avslutats.

Är den tilltalade häktad, skall huvudförhandlingen hållas inom en vecka från dagen för förberedelsens avslutande eller, då han häktats därefter, från dagen för hans häktande.

Är den tilltalade ålagd reseförbud, skall huvudförhandling hållas inom en månad från dagen för förberedelsens avslutande. Har reseförbudet meddelats därefter, skall tiden räknas från dagen för delgivning av beslutet.

23 §

Till huvudförhandlingen skola parterna kallas omedelbart eller genom särskild kallelse.

I fråga om kallelse till huvudförhandling skall 12 § tillämpas.

Om föreläggande för parti gälle vad i 9 § andra och tredje styckena samt 12 § sägs. Förekommer anledning, att den tilltalade ej skulle iakttaga sådant föreläggande, må förordnas, att han skall hämtas till rätten. Om inställande av tilltalad, som är häktad, förordne rätten.

Om det finns anledning anta att den tilltalade inte skulle följa ett föreläggande vid vite att infinna sig personligen, får rätten besluta att han skall hämtas till huvudförhandlingen.

Om kallande av vittne och sakkunnig gälle vad i 36 och 40 kap. är stadgat.

²⁶ Senaste lydelse 1981: 1294.

49 kap.

3 §

Har *underrätt* i beslut under rättegången ogillat jäv mot domare eller invändning om rättegångshinder och skall *ej* enligt 7 § därvid förbli, åligge part, som vill föra talan mot beslutet, att, om det meddelats vid sammanträde för förhandling, *genast* och *eljest* inom en vecka från den dag, då *han* erhöll del därav, anmäla missnöje; försummas det, åge parten *ej* vidare rätt till talan. Anmäles missnöje, *bestämme* rätten med hänsyn till omständigheterna, om talan skall föras särskilt eller *allenast* i samband med talan mot dom eller slutligt beslut. Särskild talan skall föras genom besvär.

Har *en tingsrätt* i beslut under rättegången ogillat jäv mot domare eller invändning om rättegångshinder, skall *den* part som vill föra talan mot beslutet *anmäla* missnöje. Sådan anmälan skall göras *genast*, om *beslutet* meddelats vid ett sammanträde, och *annars* inom en vecka från den dag då *parten* fick del av beslutet. Försummar parten detta, *har han inte längre rätt att föra talan mot beslutet. Om en part anmäler* missnöje, *bestämmer* rätten med hänsyn till omständigheterna, om talan skall föras särskilt eller *endast* i samband med talan mot dom eller slutligt beslut. Särskild talan skall föras genom besvär.

12 §

Talan mot tingsrättens dom eller beslut i mål som handlagts av en lagfaren domare enligt 1 kap. 3 a § första stycket får inte prövas av hovrätten i vidare mån än som framgår av 13 §, om inte hovrätten meddelat parten prövningstillstånd.

Prövningstillstånd behövs inte vid talan mot beslut som rör någon annan än en part eller en intervenient, beslut varigenom tingsrätten ogillat jäv mot en domare, beslut angående utdömande av förelagt vite eller om ansvar för en rättegångsförseelse eller beslut varigenom en missnöjesanmälan eller en ansökan om återvinning eller en vade- eller besvärstalan avvisats.

I fråga om meddelade prövningstillstånd skall 54 kap. 11 § andra stycket och 13 § gälla i tillämpliga delar.

13 §

Prövningstillstånd får meddelas endast om

1. det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att talan prövas av högre rätt,

2. anledning förekommer till ändring i det slut vartill tingsrätten kommit eller

3. det annars föreligger synnerliga skäl att pröva talan.

14 §

Talan mot tingsrättens beslut angående frågor som avses i 1 kap. 3 a § förs i samma ordning som talan mot beslut varigenom rätten ogillat en invändning om rättegångshinder.

15 §

Kan talan mot tingsrättens dom eller beslut prövas av hovrätten endast om denna meddelat prövningstillstånd, skall tingsrätten i samband med underrättelse om vad som gäller i fråga om fullföljd av talan upplysa parterna om detta och därvid också ange innehållet i 13 §.

50 kap.

1 §

Vill part vädja mot underrätts dom i tvistemål, skall han inom en vecka från den dag, då domen gavs, hos underrätten anmäla vad. Rätten pröva genast, om anmälan rätteligen gjorts.

Part, som anmält vad, skall inom tre veckor från den dag, då domen gavs, fullfölja vadet genom att till underrätten inkomma med vadeinlaga.

Vill någon part vädja mot tingsrättens dom i ett tvistemål, skall han ge in en vadeinlaga till tingsrätten. Inlagan skall ha kommit in till rätten inom tre veckor från den dag då domen meddelades.

2 §

Har ena parten enligt 1 § väddat mot underrätts dom, äge även motparten, ehuru han ej iakttagit vad i nämnda paragraf sägs, föra talan mot domen; dock åligge honom att inom en vecka från den dag, då tiden för fullföljd av vadet utgick, till underrätten inkomma med vadeinlaga.

Återkallas eller förfaller eljest den första vadetalan, är ock den senare vadetalan förfallen.

Har ena parten enligt 1 § väddat mot tingsrättens dom, får också motparten, även om han inte iakttagit vad som sägs i den paragrafen, föra talan mot domen. Han skall dock inom en vecka från den dag, då vadetiden gick ut, ge in sin vadeinlaga till tingsrätten.

Om den första vadetalan återkallas eller av annat skäl förfaller, är också den senare vadetalan förfallen.

4 §²⁷

I vadeinlagan skall vadekäranden uppgiva:

1. den dom, mot vilken talan föres;
2. grunderna för vadetalan med angivande, i vilket avseende underrättens domskäl enligt kärandens mening äro oriktiga; samt
3. i vilken del domen överklagas och den ändring i domen, som käranden yrkar.

Om prövningstillstånd behövs, skall käranden i vadeinlagan ange de omständigheter som han åberopar till stöd för att sådant tillstånd skall meddelas.

Käranden skall i vadeinlagan uppgiva de bevis han vill åberopa och vad han vill styrka med varje särskilt bevis. Skriftligt bevis, som ej tidigare förebragts, skall i huvudskrift eller styrkt avskrift fogas vid vadeinlagan. Vill käranden, att förnyat förhör med vittne eller sakkunnig eller part *under sanningsförsäkran* skall äga rum eller förnyad syn å stället skall hållas, skall han angiva det i vadeinlagan jämte skälen därtill. I vadeinlagan skall käranden ock angiva, om han vill, att motparten skall infinna sig personligen vid huvudförhandling i hovrätten.

Käranden skall i vadeinlagan uppgiva de bevis han vill åberopa och vad han vill styrka med varje särskilt bevis. Skriftligt bevis, som ej tidigare förebragts, skall i huvudskrift eller styrkt avskrift fogas vid vadeinlagan. Vill käranden att förnyat förhör med vittne eller sakkunnig eller part skall äga rum eller förnyad syn å stället skall hållas, skall han angiva det i vadeinlagan jämte skälen därtill. I vadeinlagan skall käranden ock angiva, om han vill, att motparten skall infinna sig personligen vid huvudförhandling i hovrätten.

Vadeinlagan skall vara egenhändigt undertecknad av käranden eller hans ombud.

10 a §

Behövs prövningstillstånd, beslutar hovrätten sedan skriftväxlingen avslutats, om sådant tillstånd skall meddelas. När det finns skäl för det, får frågan upptas utan att skriftväxling skett.

15 §²⁸

Om huvudförhandling äge i övrigt vad i 1 kap. 9 § samt 43 kap. 1–6 och 10–13 §§ är stadgat motsvarande tillämpning; om kallelse till uppskjuten huvudförhandling och föreläggande för part gälle dock 14 § i detta kapitel.

I övrigt skall vad som sägs i 1 kap. 9 § samt 43 kap. 1–6 §§, 8 § andra–fjärde styckena och 10–14 §§ tillämpas i fråga om huvudförhandling i hovrätten. Reglerna i 14 § i detta kapitel skall dock tillämpas i fråga om kallelser till uppskjuten huvudförhandling och föreläggande för parterna.

²⁷ Senaste lydelse 1963: 149.

²⁸ Senaste lydelse 1969: 244.

51 kap.

15 §²⁹

Om huvudförhandling äge i övrigt vad i 1 kap. 9 § samt 46 kap. 1–5, 7, 9, 11, 13 och 16 §§ är stadgat motsvarande tillämpning; om kallelse till uppskjuten huvudförhandling och föreläggande för part gälle dock 14 § i detta kapitel.

Då mål utsättes till fortsatt eller ny huvudförhandling, äge hovrätten förordna om de åtgärder, som finnas lämpliga, för att målet vid den förhandlingen skall kunna slutföras.

Om sådan åtgärd gälle vad i 10–12 §§ i detta kapitel stadgas.

I övrigt skall vad som sägs i 1 kap. 9 § samt 46 kap. 1–5 §§, 6 § andra stycket, 7–9, 11, 13, 16 och 17 §§ tillämpas i fråga om huvudförhandling i hovrätten. Reglerna i 14 § i detta kapitel skall dock tillämpas i fråga om kallelser till uppskjuten huvudförhandling och föreläggande för parterna.

När ett mål sätts ut till fortsatt eller ny huvudförhandling, får hovrätten förordna om lämpliga åtgärder för att målet vid den förhandlingen skall kunna slutföras.

I fråga om sådana åtgärder gäller 10–12 §§ i detta kapitel.

52 kap.

9 a §

Behövs prövningstillstånd och har motparten hörts över besvären, beslutar hovrätten sedan skriftväxlingen avslutats, om sådant tillstånd skall meddelas. När det finns skäl för det, får frågan upptas utan att skriftväxling skett.

10 §

Finnes för utredningen erforderligt, att part eller annan höres muntligen i hovrätten, förordne hovrätten därom på sätt den finner lämpligt. Om inställande av tilltalad, som är anhållen eller häktad, förordne hovrätten.

Om det är nödvändigt för utredningen i målet att en part eller någon annan hörs muntligen, får hovrätten förordna om detta på lämpligt sätt. Hovrätten förordnar om inställandet av den som är anhållen eller häktad.

Vad som sägs i 43 kap. 8 § fjärde stycket gäller även vid förhör enligt denna paragraf.

54 kap.

8 §³⁰

Ej må talan föras mot hovrätts beslut angående jäv mot domare i underrätt eller i dit fullföljd fråga,

Talan får inte föras mot hovrätens beslut angående jäv mot domare i tingsrätt eller i någon dit full-

²⁹ Senaste lydelse 1969: 244.

³⁰ Senaste lydelse 1979: 242.

som avses i 49 kap. 4 § första stycket 7 eller 9 eller 6 §.

följd fråga som avses i 49 kap. 4 § första stycket 7 eller 9 eller 6 §. *Talan får inte heller föras mot hovrättens beslut att meddela prövnings-tillstånd.*

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 1988.

2. Genom lagen upphävs lagen (1974: 8) om rättegången i tvistemål om mindre värden. Den lagen gäller dock fortfarande i mål där ansökan om stämning kommit in till rätten före ikraftträdandet eller där rätten, om talan väckts genom ansökan om lagsökning, betalningsföreläggande eller handräckning eller som enskilt anspråk i brottmål, före ikraftträdandet beslutat att tvisten skall handläggas som tvistemål.

3. Bestämmelserna i 36 kap. 1 § tredje stycket 3 i deras äldre lydelse gäller fortfarande beträffande den som av militär befattningshavare ålagts disciplinstraff.

4. Äldre bestämmelser om vadeanmälan gäller fortfarande i fråga om domar som meddelats före ikraftträdandet.

5. Förekommer i lag eller annan författning någon hänvisning till en föreskrift som har ersatts genom en bestämmelse i denna lag, tillämpas i stället den bestämmelsen.

2 Förslag till

Lag om ändring i förvaltningsprocesslagen (1971: 291)

Härigenom föreskrivs i fråga om förvaltningsprocesslagen (1971: 291),
dels att 40 § skall upphöra att gälla,
dels att orden "och vite" i rubriken närmast före 38 § skall utgå,
dels att 25, 48 och 50 §§ skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

25 §¹

Rätten får förordna om förhör med vittne eller sakkunnig. Sådant förhör äger rum vid muntlig förhandling. Förhöret får hållas under ed. Om förhör gäller 36 kap. 1–18 och 20–23 §§ samt 40 kap. 9–11, 13–16 och 20 §§ rättegångsbalken i tillämpliga delar.

Rätten får förordna om förhör med vittne eller sakkunnig. Sådant förhör äger rum vid muntlig förhandling. Förhöret får hållas under ed. Om förhör gäller 36 kap. 1–18 och 20–23 §§ samt 40 kap. 9–11, 14, 16 och 20 §§ rättegångsbalken i tillämpliga delar.

48 §²

Den som för talan i mål får anlita ombud eller biträde.

Visar ombud eller biträde oskicklighet eller oförstånd eller är han eljest olämplig, får rätten avvisa honom som ombud eller biträde i målet. Rätten får också förklara honom obehörig att brukas som ombud eller biträde vid rätten antingen för viss tid eller tills vidare.

¹ Senaste lydelse 1975: 1298.

² Senaste lydelse 1983: 461.

Om den som avvisas eller förklaras obehörig enligt andra stycket är advokat, skall anmälan om åtgärden göras hos advokatsamfundets styrelse.

50 §

Behärskar part, vittne eller annan som skall höras inför rätten ej svenska språket eller är han allvarligt hörsel- eller talskadad, skall rätten vid behov anlita tolk. Rätten får även i annat fall vid behov anlita tolk.

Första stycket skall tillämpas även i fråga om överföring från punktskrift till vanlig skrift eller omvänt.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1988.

3 Förslag till

Lag om ändring i rättshjälpslagen (1972: 429)

Härigenom föreskrivs att 9 och 20 §§ rättshjälpslagen (1972: 429) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

9 §¹

Vid allmän rättshjälp betalar staten kostnaderna i den rättsliga angelägenhet som rättshjälpen avser.

Såsom kostnad för rättshjälpen anses den rättssökandes kostnad för

1. biträde som varit behövligt för tillvaratagande av den rättssökandes rätt,

2. bevisning vid allmän domstol, bostadsdomstolen, marknadsdomstolen eller arbetsdomstolen samt nödvändig utredning i angelägenhet, som kan komma under sådan domstols prövning eller som skall prövas av skiljemän.

3. utredning i angelägenhet som skall prövas av förvaltningsdomstol eller förvaltningsmyndighet om utredningen är skäligen påkallad för tillvaratagande av den rättssökandes rätt och ej kan erhållas genom myndigheten.

4. resa och uppehälle för den rättssökande eller hans ställföreträdare och för vårdare eller annan, som måste anlitas i samband med inställelse inför domstol eller annan myndighet, om personlig inställelse ålagts, eller i samband med inställelse för sådan blodundersökning eller annan undersökning rörande ärftliga egenskaper som avses i lagen (1958:642) om blodundersökning m. m. vid utredning av faderskap eller läkarundersökning enligt 21 kap. 11 § föräldrabalken.

¹ Lydelse enligt prop. 1986/87:86.

5. ansökningsavgift enligt förordningen (1987:000) om avgifter vid de allmänna domstolarna samt särskild avgift som skall betalas enligt förordningen (1981:1185) om utsökningsavgifter,

6. vad som av allmänna medel utgått i ersättning för översättning eller i ersättning enligt 4 eller 5 § lagen (1958:642) om blodundersökning m. m. vid utredning av faderskap eller enligt föreskrift i rättegångsbalken eller 3 § första stycket nämnda lag för bevisning som rätten självant föranställt om,

6. vad som av allmänna medel utgått i ersättning enligt 4 eller 5 § lagen (1958:642) om blodundersökning m. m. vid utredning av faderskap eller enligt föreskrift i rättegångsbalken eller 3 § första stycket nämnda lag för bevisning som rätten självant föranställt om,

7. bodelningsförrättare som har förordnats av domstol att verkställa bodelning med anledning av äktenskapsskillnad eller att verkställa sådan bodelning mellan sambor som förrättas av annan anledning än att den ena sambon har avlidit,

8. medling enligt 42 kap. 17 § rättegångsbalken.

Såsom kostnad för bevisning enligt andra stycket 2 anses ej den rättssökandes kostnad för sådan blodundersökning eller annan undersökning rörande ärftliga egenskaper som avses i lagen (1958:642) om blodundersökning m. m. vid utredning av faderskap.

20 §²

Beviljas allmän rättshjälp enligt 16 §, blir den som beslutat härom biträde till den rättssökande. I annat fall får biträde förordnas på sökandens begäran, om denne ej själv eller genom någon som i tjänsteställning eller annars lämnar honom bistånd kan behörigen tillvarata sin rätt.

I angelägenhet, som kan antas bli prövad enligt lagen (1974:8) om rättegången i tvistemål om mindre värden, får biträde förordnas endast om särskilda skäl föreligger med hänsyn till sökandens personliga förhållanden eller sakens beskaffenhet. I ärende om bodelning, som inte avser klander, får biträde inte förordnas.

I sådan angelägenhet där tingsrätt skall bestå av en lagfaren domare enligt 1 kap. 3 a § rättegångsbalken får biträde förordnas endast om särskilda skäl föreligger med hänsyn till sökandens personliga förhållanden eller sakens beskaffenhet. I ärende om bodelning, som inte avser klander, får biträde inte förordnas.

När biträde kan förordnas enligt 10 kap. 13 § föräldrabalken, förordnas ej biträde enligt denna lag.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1988. Bestämmelserna i 20 § andra stycket i dess äldre lydelse gäller dock fortfarande i fråga om angelägenheter som handläggs enligt lagen (1974:8) om rättegången i tvistemål om mindre värden.

² Senaste lydelse 1983:153.

Lag om ändring i lagsökningslagen (1946: 808)

Härigenom föreskrivs att 32 § lagsökningslagen (1946: 808) skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*32 §¹

Hänskjuts mål till rättegång, skall rätten förordna om målets fortsatta handläggning. Kan målet anses tillräckligt förberett genom den tidigare handläggningen, får det genast utsättas till huvudförhandling *eller, om det skall handläggas enligt lagen (1974: 8) om rättegången i tvistemål om mindre värden, till sammanträde enligt den lagen*. Har mål om betalningsföreläggande vid sammanträde inför rätten hänskjutits till rättegång bör, *om ej hinder möter*, muntlig förhandling äga rum i omedelbart samband med sammanträdet. I så fall gäller i fråga om rättens domförhet vad som föreskrivs i 30 §.

Hänskjuts *ett* mål till rättegång, skall rätten förordna om målets fortsatta handläggning. Kan målet anses tillräckligt förberett genom den tidigare handläggningen, får det genast utsättas till huvudförhandling. Har *ett* mål om betalningsföreläggande vid sammanträde inför rätten hänskjutits till rättegång, bör muntlig förhandling *om möjligt* äga rum i omedelbart samband med sammanträdet. I så fall gäller i fråga om rättens domförhet vad som föreskrivs i 30 §.

Är den tingsrätt som har handlagt målet inte behörig att efter återvinning pröva målet, skall detta överlämnas till den tingsrätt som är behörig. Beslut om överlämnande får inte överklagas. Om den tingsrätt som har mottagit målet finner sig obehörig, skall den visa målet åter till den tingsrätt som har överlämnat det. När ett mål har överlämnats, gäller första stycket i fråga om den tingsrätt till vilken målet har överlämnats.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1988.

5 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1969: 246) om domstolar i fastighetsmål

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1969: 246) om domstolar i fastighetsmål

dels att 13 § skall ha följande lydelse,

dels att det i lagen skall införas en ny paragraf, 4 a §, av följande lydelse.

¹ Senaste lydelse 1981: 848.

4 a §

I mål angående hyra eller bostadsrätt, där värdet av vad som yrkas uppenbart inte överstiger hälften av basbeloppet enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring, gäller 1 kap. 3 a § rättegångsbalken.

13 §¹

I annat fastighetsmål än som avses i 3 § andra stycket skall en teknisk ledamot ingå i hovrätten, såvida inte hovrätten finner att medverkan av en sådan ledamot uppenbart inte är behövlig. Om särskilda skäl föreligger, kan efter hovrättens bestämmande två tekniska ledamöter ingå i hovrätten.

I mål som avses i 3 § andra stycket får efter hovrättens bestämmande en teknisk ledamot ingå i rätten, om målets beskaffenhet eller något annat särskilt skäl föranleder det.

Vid behandling av frågor om prövningstillstånd skall hovrätten bestå av två lagfarna ledamöter.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1988. Lagen gäller inte om talan väckts före ikraftträdandet.

6 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1929: 145) om skiljemän

Härigenom föreskrivs att 3 a § lagen (1929: 145) om skiljemän skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 a §¹

Kan tvist mellan näringsidkare och konsument prövas av tingsrätt och rör tvisten vara, tjänst eller annan nyttighet som tillhandahållits för huvudsakligen enskilt bruk, får före tvistens uppkomst träffat avtal att tvist skall hänskjutas till skiljemän utan förbehåll om rätt för parterna att klandra skiljedomen göras gällande endast om *tvisteföremålets värde är högre än som anges i 1 § lagen (1974:8) om rättegången i tvistemål om mindre värden eller hinder enligt 3 § nämnda lag möter mot lagens tillämpning.*

Kan *en* tvist mellan näringsidkare och konsument prövas av tingsrätt och rör tvisten vara, tjänst eller annan nyttighet som tillhandahållits för huvudsakligen enskilt bruk, får *ett* före tvistens uppkomst träffat avtal att tvist skall hänskjutas till skiljemän utan förbehåll om rätt för parterna att klandra skiljedomen göras gällande endast om *1 kap. 3 a § första stycket rättegångsbalken inte skulle vara tillämpligt vid prövning av tvisten i tingsrätt.*

¹ Senaste lydelse 1984: 134.

¹ Senaste lydelse 1980: 42.

Första stycket gäller ej om tvisten rör avtal mellan försäkringsgivare och försäkringstagare om försäkring som grundas på kollektivavtal eller som grundas på gruppavtal och handhas av företrädare för gruppen och ej heller om annat följer av Sveriges internationella förpliktelser.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1988.

7 Förslag till

Lag om ändring i handräckningslagen (1981: 847)

Häri genom föreskrivs att 14 § handräckningslagen (1981: 847) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

14 §

Har återvinning sökts mot utslag enligt denna lag, skall rätten förordna om målets fortsatta handläggning.

Stämning skall anses utfärdad genom förordnande enligt första stycket. Kan målet anses tillräckligt förberett genom den tidigare handläggningen, får det genast ut sättas till huvudförhandling *eller, om det skall handläggas enligt lagen (1974: 8) om rättegången i tvistemål om mindre värden, till sammanträde enligt den lagen.*

Stämning skall anses utfärdad genom förordnande enligt första stycket. Kan målet anses tillräckligt förberett genom den tidigare handläggningen, får det genast ut sättas till huvudförhandling.

Är den tingsrätt som har handlagt målet inte behörig att efter återvinning pröva målet, skall detta överlämnas till den tingsrätt som är behörig. Beslut om överlämnande får inte överklagas. Om den tingsrätt som har mottagit målet finner sig obehörig, skall den visa målet åter till den tingsrätt som har överlämnat det. När ett mål har överlämnats, gäller första och andra styckena i fråga om den tingsrätt till vilken målet har överlämnats.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1988.

8 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1977: 729) om patentbesvärsrätten

Häri genom föreskrivs att 11 § lagen (1977: 729) om patentbesvärsrätten skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

11 §

Rätten får vid muntlig förhandling höra vittne eller sakkunnig, om det behövs för utredningen. Förhöret får hållas under ed. Om för

Rätten får vid muntlig förhandling höra vittne eller sakkunnig, om det behövs för utredningen. Förhöret får hållas under ed. Om för

hör gäller 36 kap. 1–18, 20 och 22–25 §§ samt 40 kap. 2, 9–11 och 13–18 §§ rättegångsbalken i tillämpliga delar. Vågrar vittne utan giltigt skäl att avlägga ed eller att avge vittnesmål eller besvara fråga, får rätten vid vite förelägga vittnet att fullgöra sin skyldighet.

hör gäller 36 kap. 1–18, 20 och 22–25 §§ samt 40 kap. 2, 9–11, 14 och 16–18 §§ rättegångsbalken i tillämpliga delar. Vågrar vittne utan giltigt skäl att avlägga ed eller att avge vittnesmål eller besvara fråga, får rätten vid vite förelägga vittnet att fullgöra sin skyldighet.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1988.

9 Förslag till

Lag om ändring i utsökningsbalken

Härigenom föreskrivs att 3 kap. 7 § utsökningsbalken skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 kap.

7 §

Har högre rätt förklarat talan mot dom varigenom betalningsskyldighet har ålagts förfallen, får domen verkställas genast, om ej annat förordnas med anledning av ansökan om målets återupptagande.

Har hovrätt vägrat part prövningstillstånd vid talan mot tingsrätts dom, varigenom betalningsskyldighet har ålagts parten i mål som har handlagts enligt lagen (1974: 8) om rättegången i tvistemål om mindre värden, får domen verkställas genast, om ej annat förordnas med anledning av talan mot hovrättens beslut.

Har hovrätt vägrat *en* part prövningstillstånd vid talan mot tingsrätts dom, varigenom betalningsskyldighet har ålagts parten, får domen verkställas genast, om *inte* annat förordnas med anledning av talan mot hovrättens beslut.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1988. Bestämmelserna i 3 kap. 7 § andra stycket i dess äldre lydelse gäller dock fortfarande i fråga om mål som handlagts enligt lagen (1974: 8) om rättegången i tvistemål om mindre värden.

10 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1974: 371) om rättegången i arbetstvister

Härigenom föreskrivs att 1 kap. 2 §, 4 kap. 4 § och 5 kap. 3 § lagen (1974: 371) om rättegången i arbetstvister skall ha följande lydelse.

1 kap.

2 §¹

Denna lag tillämpas ej på

1. mål som enligt lag får *upptas* endast av viss tingsrätt eller som skall handläggas av tingsrätt i annan sammansättning än som anges i rättegångsbalken *eller i lagen (1974:8) om rättegången i tvistemål om mindre värden*,

2. mål som skall handläggas av tingsrätt med tillämpning av konkurslagen (1987: 000) eller ackordslagen (1970: 847),

3. mål om skadestånd i anledning av brott, om talan föres i samband med åtal för brottet,

4. mål om ersättning för yrkesskada, när tvisten ej rör kollektivavtals rätta innebörd.

Lagen skall inte tillämpas på mål som rör arbetstagare med statligt reglerad anställning eller anställning hos riksdagen, när tvisten gäller

1. fråga som rör tillsättning av tjänst utan att enbart avse tvist om kollektivavtal,

2. tjänstgöringsskyldighet enligt 5 kap. lagen (1976: 600) om offentlig anställning.

Lagen skall inte heller tillämpas på andra mål som rör arbetstagare hos arbetsgivare med offentlig ställning, när tvisten gäller en fråga som är reglerad i lag eller annan författning och det i samma författning föreskrivs att beslut i frågan får överklagas hos regeringen, en förvaltningsdomstol eller en förvaltningsmyndighet.

4 kap.

4 §

I protokoll över huvudförhandling behöver *ej* antecknas *utsaga av part under sanningsförsäkran eller utsaga av vittne eller sakkunnig*.

I protokoll över huvudförhandling behöver *inte* antecknas *berättelser som lämnas under förhör i bevissyfte*.

5 kap.

3 §²

I allt varom i denna lag ej är särskilt föreskrivet gäller i tillämpliga delar vad som i rättegångsbalken eller annan författning är föreskrivet om rättegången i tvistemål, vari förlikning om saken är tillåten. Därvid skall beträffande rättegången i arbetsdomstolen som första domstol tillämpas vad som är föreskrivet om rättegången i tingsrätt. I fråga om rättegången i arbetsdomstolen som fullföljdsinstans tillämpas vad som är föreskrivet om rättegången i hovrätt.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1988.

¹ Lydelse enligt prop. 1986/87: 84 och 90.

² Ändringen innebär att andra stycket upphävs.

Lag om ändring i lagen (1973: 188) om arrendenämnder och hyresnämnder

Härigenom föreskrivs att 19 a § lagen (1973: 188) om arrendenämnder och hyresnämnder skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*19 a §¹

Nämnd får hålla förhör med vittne eller sakkunnig under ed och förhör med part under sanningsförsäkran, om part begär det och förhöret är erforderligt för utredningen. Sådant förhör får dock *ej* hållas, om bevisningen *finnes kunna* föras på annat sätt med avsevärt *ringare* besvär eller kostnad. Om sådant förhör gäller 36 kap. 1–18 och 20–22 §§, 37 kap. 1–3 och 5 §§ samt 40 kap. 1–10, 12–15 och 19 §§ rättegångsbalken i tillämpliga delar.

En nämnd får hålla förhör med vittne eller sakkunnig under ed och förhör med part under sanningsförsäkran, om *någon* part begär det och förhöret är erforderligt för utredningen. Sådant förhör får dock *inte* hållas, om *nämnden finner att* bevisningen *kan* föras på annat sätt med avsevärt *mindre* besvär eller kostnad. Om sådant förhör gäller 36 kap. 1–18 och 20–22 §§, 37 kap. 1–3 §§ samt 40 kap. 1–10, 12, 14 och 19 §§ rättegångsbalken i tillämpliga delar.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1988.

12 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1970: 417) om marknadsdomstol m. m.

Härigenom föreskrivs att 18 § lagen (1970: 417) om marknadsdomstol m. m. skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*18 §¹

Marknadsdomstolen kan vid vite förelägga part eller annan, som kan antagas ha upplysning att lämna som är av betydelse i ärendet, att inställa sig personligen inför domstolen. Domstolen kan besluta att den som ej är part skall höras som vittne. Därvid äger 36 kap. 3, 5 och 6 §§, 10 § andra stycket, 11 §, 13 § första stycket och 14 § rättegångsbalken motsvarande tillämpning. Värkar vittne utan giltigt skäl att avlägga ed eller att avge vittnesmål eller besvara fråga, får domstolen vid vite förelägga vittnet att fullgöra sin skyldighet.

Part eller den som medverkar enligt 13 a § kan även föreläggas vid vite att tillhandahålla domstolen handling, varuprov och liknande som kan ha betydelse i ärendet. Detta innebär dock ej skyldighet att röja yrkeshemlighet av teknisk natur.

¹ Senaste lydelse 1984: 679.

¹ Senaste lydelse 1985: 927.

I fråga om vite som avses i denna paragraf *äger* 9 kap. 8 § rättegångsbalken *motsvarande tillämpning. I stället för de där angivna beloppen 5 000 och 10 000 kronor skall dock gälla 50 000 och 100 000 kronor.*

I fråga om vite som avses i denna paragraf *gäller* 9 kap. 8 § rättegångsbalken.

Den som ej är part och inte heller medverkar enligt 13 a § och som efter kallelse av marknadsdomstolen inställt sig inför domstolen har rätt till ersättning enligt vad i rättegångsbalken är föreskrivet om ersättning till vittne eller sakkunnig. I ärende vari ombudsman för talan tillämpas bestämmelserna för mål om allmänt åtal och i annat ärende bestämmelserna för mål vari förlikning är tillåten. Skall ersättning utges av parterna en för båda och båda för en, skall domstolen slutligt fördela kostnaden mellan dem med hälften å vardera.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1988.

13 Förslag till

Lag om ändring i vattenlagen (1983: 291)

Härigenom föreskrivs att 13 kap. 53 och 65 §§ vattenlagen (1983: 291) skall ha följande lydelse.

13 kap.

53 §

Vattendomstolen får avgöra målet utan huvudförhandling, om parterna inte har begärt någon sådan och deras inställelse inte behövs för utredningen i målet. Om målet avgörs utan huvudförhandling i annat fall än som avses i 42 kap. 18 § rättegångsbalken, skall vattendomstolen ha den sammansättning som anges i 3 § första stycket i detta kapitel.

Har domstolen beslutat att målet skall avgöras utan huvudförhandling och är det inte uppenbart att parterna redan har slutfört sin talan, skall de få tillfälle till detta.

Beträffande förelägganden för parterna att inställa sig vid muntlig förberedelse eller vid huvudförhandling och om parts utevaro från ett sådant sammanträde gäller rättegångsbalkens bestämmelser rörande en sak, varom förlikning inte är tillåten.

Vattendomstolen får avgöra målet utan huvudförhandling, om parterna inte har begärt någon sådan och deras inställelse inte behövs för utredningen i målet. Om målet avgörs utan huvudförhandling i annat fall än som avses i 42 kap. 18 § *första stycket 1–4* rättegångsbalken, skall vattendomstolen ha den sammansättning som anges i 3 § första stycket i detta kapitel.

Beträffande förelägganden för parterna *att avge skriftligt svaromål eller* att inställa sig vid muntlig förberedelse eller vid huvudförhandling och om parts utevaro från ett sådant sammanträde gäller rättegångsbalkens bestämmelser rörande en sak, varom förlikning inte är tillåten.

65 §

Vattendomstolens domar eller beslut får, om inte annat är föreskrivet, överklagas hos vattenöverdomstolen. I stället för de tider som föreskrivs i 50 kap. 1 och 2 §§ samt 52 kap. 1 § rättegångsbalken gäller för *vadeanmälan och anslutningsvad två veckor*, för anförande av besvär tre veckor *samt för fullföljd av vad fyra veckor*.

Vattendomstolens domar eller beslut får, om inte annat är föreskrivet, överklagas hos vattenöverdomstolen. I stället för de tider som föreskrivs i 50 kap. 1 och 2 §§ samt 52 kap. 1 § rättegångsbalken gäller för *vad fyra veckor, för anslutningsvad två veckor och* för anförande av besvär tre veckor.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1988. Äldre bestämmelser om vadeanmälan gäller fortfarande i fråga om domar som meddelats före ikraftträdandet.

14 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1976:839) om statens va-nämnd

Härigenom föreskrivs att 19 § lagen (1976:839) om statens va-nämnd skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

19 §¹

Talan mot beslut av nämnden, som innebär avgörande av saken, föres genom vad. Detsamma gäller i fråga om beslut, varigenom nämnden i samband med avgörande av saken utlåtitt sig om ersättning enligt 14 § eller i annan fråga som gäller allmän rättshjälp och som rör part. *Särskild vadeanmälan behövs ej.*

Talan mot beslut av nämnden, som innebär avgörande av saken, föres genom vad. Detsamma gäller i fråga om beslut, varigenom nämnden i samband med avgörande av saken utlåtitt sig om ersättning enligt 14 § eller i annan fråga som gäller allmän rättshjälp och som rör part.

Mot nämndens beslut, varigenom nämnden avvisat ansökan, avskrivit mål, utlåtitt sig om ersättning enligt 12 § tredje stycket eller 13 § eller i annat fall än som avses i första stycket utlåtitt sig om ersättning enligt 14 § eller i annan fråga som gäller allmän rättshjälp eller utlåtitt sig i fråga som avses i 15 §, föres talan genom besvär. Mot annat av nämnden meddelat beslut som ej innebär avgörande av saken får talan föras endast i samband med sådan talan som avses i första stycket första punkten.

Beslut av nämnden får verkställas som domstols dom.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1988.

¹ Senaste lydelse 1979: 245.

Lag om ändring i miljöskyddslagen (1969: 387)

Härigenom föreskrivs att 59 § miljöskyddslagen (1969: 387) skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

59 §

Koncessionsnämndens beslut i mål om miljöskyddsavgift överklagas hos Svea hovrätt. Målet prövas av hovrätten i dess sammansättning som vattenöverdomstol. I fråga om sådan talan gäller följande.

Koncessionsnämndens beslut som innebär ett avgörande av saken överklagas genom vad. Detsamma gäller beslut vari nämnden i samband med avgörande av saken har avgjort frågor om kvarstad eller ersättning till en part eller skyldighet för en part att utge ersättning. *En särskild vadcanmälan behövs inte.*

Koncessionsnämndens beslut som innebär ett avgörande av saken överklagas genom vad. Detsamma gäller beslut vari nämnden i samband med avgörande av saken har avgjort frågor om kvarstad eller ersättning till en part eller skyldighet för en part att utge ersättning.

Koncessionsnämndens beslut överklagas genom besvär då nämnden har

1. ogillat invändning om jäv mot en ledamot i nämnden eller invändning om att hinder föreligger för talans prövning,

2. avvisat ett ombud eller ett biträde,

3. avvisat en ansökan om åläggande av miljöskyddsavgift,

4. avskrivit ett ärende om åläggande av miljöskyddsavgift,

5. förelagt någon att medverka på annat sätt än genom inställelse inför nämnden och underlåtenhet att iaktta föreläggandet kan medföra en särskild påföljd för honom,

6. utdömt vite eller annan påföljd för underlåtenhet att iaktta föreläggande eller ådömt straff för en förseelse i förfarandet eller ålagt ett vittne eller en sakkunnig att ersätta kostnad som har vållats genom försummelse eller tredska,

7. förordnat angående undersökning av egendom eller annan liknande åtgärd,

8. förordnat angående ersättning för någons medverkan i målet eller

9. utan samband med avgörande av saken utlåtits sig om kvarstad eller ersättning till en part eller skyldighet för en part att utge ersättning.

Andra beslut får överklagas endast i samband med överklagande av ett beslut som innebär avgörande av saken.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1988.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 8 januari 1987

Närvarande: statsministern Carlsson, ordförande, och statsråden Feldt, Sigurdson, Gustafsson, Leijon, Hjelm-Wallén, Peterson, S. Andersson, Göransson, Dahl, R. Carlsson, Holmberg, Hellström, Wickbom, Johansson, Hultérström, Lindqvist, G. Andersson, Lönnqvist

Föredragande: statsrådet Wickbom

Lagrådsremiss om ett reformerat tingsrättsförfarande

1 Inledning

År 1977 tillkallades en kommitté för översyn av reglerna för rättegången vid de allmänna domstolarna. Kommittén antog namnet rättegångsutredningen. Enligt utredningens ursprungliga direktiv (dir 1977:10) skulle översynen i främsta rummet inriktas på rättegången vid tingsrätterna. Målet för översynen borde enligt direktiven vara att göra förfarandet mera flexibelt samt såvitt möjligt snabbare och billigare utan att befogade rättssäkerhetskrav sattes åt sidan.

Genom tilläggsdirektiv (dir 1977:91, 1981:47) har utredningen sedermera fått i uppdrag bl. a. att utreda frågan om s. k. jourdomstolar bör införas i Sverige samt att göra en allmän översyn av rättegången i hovrätterna och högsta domstolen.

Utredningen (Ledamöter: Landshövdingen Ingvar Gullnäs, ordförande, chefsrådmannen Ella Ericsson Köhler, länsåklagaren Sten Styring, advokaten Lars Laurin, föreståndaren John Thörngren och lantmästaren Lennart Sandberg.) överlämnade i juli 1982 delbetänkandet (SOU 1982:25–26) Översyn av rättegångsbalken I Processen i tingsrätt. Vidare överlämnade utredningen i februari 1983 delbetänkandet (Ds Ju 1983:1) Processen i överrätt – Några delreformer samt i januari 1984 delbetänkandet (Ds Ju 1984:1) Domstolarna och deras sammansättning i mål om ekonomisk brottslighet. Betänkandena har remissbehandlats.

Vissa förslag i 1982 års delbetänkande har tillsammans med förslagen i 1983 års delbetänkande lagts till grund för lagstiftning (prop. 1983/84:78, JuU 15, rskr. 152, SFS 1984:131–136). Jag avser nu att ta upp de återstående frågor rörande tingsrättsprocessen som utredningen behandlat i 1982 års delbetänkande. Frågan om den framtida utformningen av den summariska processen – dvs. lagsökning, betalningsföreläggande och handräckning – bör dock, som jag strax återkommer till, inte tas upp i detta sammanhang.

Till protokollet i detta ärende hör fogas dels utredningens sammanfattning av sitt betänkande som *bilaga 1*, dels utredningens förslag till ändring-

ar i rättegångsbalken som *bilaga 2* och dels en förteckning över remissinstanserna som *bilaga 3*. En sammanställning av remissyttrandena har gjorts inom justitiedepartementet och finns tillgänglig i lagstiftningsärendet (Dnr 1902–82).

Jag avser att i detta sammanhang även ta upp en skrivelse från överbefälhavaren (ÖB) angående de misstänkta rätt att ta del av sekretessbelagda uppgifter i mål om brott mot rikets säkerhet. ÖB:s skrivelse har remissbehandlats. Till protokollet bör fogas dels ÖB:s skrivelse som *bilaga 4* och dels en förteckning över remissinstanserna som *bilaga 5*. En sammanställning av remissyttrandena har gjorts inom justitiedepartementet och finns tillgänglig i lagstiftningsärendet (Dnr 3440–86).

I detta ärende avser jag dessutom att behandla dels en framställning från domstolsverket om ändring av bestämmelserna om tolk och översättning och dels ett från justitieombudsmannen (JO) överlämnat beslut rörande behandlingen av till domstol ingivna inlagor avfattade med punktskrift.

De ändringar i fråga om förfarandet vid de allmänna domstolarna som jag föreslår nu påkallar följdändringar av i huvudsak redaktionell natur i viss annan processrättslig lagstiftning. Vissa sådana ändringar tar jag upp redan nu, medan jag avser att i övrigt återkomma till detta i samband med att jag anmäler frågan om en proposition. De är nämligen av den karaktären att det inte är erforderligt att höra lagrådet.

2 Allmän motivering

2.1 Allmänna synpunkter

Förfarandet vid de allmänna domstolarna förändrades på ett genomgripande sätt när rättegångsbalken (RB) trädde i kraft år 1948. Den tidigare gällande s. k. muntligt-protokollariska processordningen hade stora brister, bl. a. genom att den ofta medförde långa handläggningstider i målen. Vidare var de äldre reglerna avpassade efter det tidigare gällande systemet med s. k. legal bevisprövning. För att komma till rätta med de olägenheter som fanns infördes genom RB en processordning som var strikt grundad på principerna om muntlighet, omedelbarhet och koncentration. Av dessa principer följde bl. a. att målen enligt det nya systemet skulle avgöras vid en muntlig, koncentrerad huvudförhandling, där bevisningen lades fram och parternas argumentering ägde rum omedelbart inför domstolen. Genom den nya ordningen ville lagstiftaren skapa bättre förutsättningar för den fria bevisprövningen och därmed för materiellt riktiga avgöranden.

Det torde råda en bred enighet om att man i det stora hela har nått de syften som låg bakom 1948 års rättegångsreform. RB:s system ger enligt en allmänt utbredd uppfattning sålunda starka garantier för att domstolarnas avgöranden grundas på ett gott underlag. Det har emellertid också funnits olägenheter med den nya processordningen. Strävandena att bryta radikalt med det äldre systemet medförde att de nya principerna genomfördes med stor stränghet. Detta ledde i sin tur till att utrymmet för att anpassa förfarandet till förhållandena i det enskilda målet blev förhållandevis litet.

Under årens lopp har en del reformer ägt rum i fråga om olika enskildheter i RB. Totalt sett har balken emellertid ändrats i ganska liten utsträckning. Tanken på en mer samlad översyn av balken har aktualiserats i olika sammanhang under årens lopp, bl.a. med utgångspunkt från de olägenheter som nyss nämnts. En sådan översyn påbörjades emellertid först år 1977, då rättegångsutredningen (RU) tillsattes.

I utredningens ursprungliga direktiv framhöll föredragande departementschefen bl.a. följande. Utredningen bör sträva efter en ordning som innebär att rättsväsendets resurser utnyttjas på bästa sätt. En principiell utgångspunkt bör samtidigt vara att rättssäkerheten inte eftersätts. Det är emellertid angeläget att mål som för parterna är av särskild vikt eller som från allmän synpunkt är väsentliga inte fördröjs därför att resurserna binds av bagatellmål eller formalia som kan avvaras utan att väsentliga intressen träds för när. Förfarandet bör även i fortsättningen vara konstruerat med grundsatserna om muntlighet, omedelbarhet och koncentration, men dessa grundläggande principer måste vägas samman med de krav som processökonomi, praktiska hänsyn och hushållning med rättsväsendets resurser ställer. Ledstjärnan för reformarbetet bör vara att förfarandet skall präglas av ett ökat hänsynstagande till hur förhållandena gestaltar sig i det enskilda målet. Samtidigt måste dock rättegångens förlopp kunna förutses av parterna.

Som jag nyss nämnde lade utredningen fram resultatet av sina överväganden i 1982 års delbetänkande. I detta tog utredningen upp inte bara reglerna i RB, utan gjorde även – vilket förutsattes i direktiven – en utvärdering av den särskilda förfarandelagen för tvister om små belopp, lagen (1974:8) om rättegången i tvistemål om mindre värden (småmåslagen). Vidare kom utredningen in på frågor om den summariska processen enligt lagsökningslagen (1946:808) och handräckningslagen (1981:847) och om förhållandet mellan denna process och den vanliga tvistemålsprocessen. Även förfarandet enligt lagen (1946:807) om handläggning av domstolsärenden – i det följande kallad ärendelagen – behandlas i betänkandet.

Utredningen konstaterar i betänkandet att utvecklingen efter RB:s tillkomst karakteriseras av att behovet av ändringar i processordningen – på såväl tvistemåls- som brottmålsområdet – tillgodosetts genom processrättslig reglering utanför den egentliga RB-processens ram. Dels har vissa grupper av mål och ärenden kommit att handläggas vid andra organ än allmänna domstolar, t. ex. vid hyresnämnder och arrendenämnder, allmänna reklamationsnämnden och marknadsdomstolen samt – på brottmålssidan – hos polis- och åklagarmyndigheter. Och dels har många av de måltyper som det fortfarande ankommer på de allmänna domstolarna att handlägga kommit att följa särskilda processuella regler vid sidan av RB. Exempel på detta är de familjerättsliga målen och sådana tvistemål som rör värden under ett halvt basbelopp.

Det sagda har lett utredningen till den uppfattningen att samhällsutvecklingen har medfört ett behov av enklare former för att lösa tvister och för att beivra brott än dem RB kan erbjuda. Man konstaterar också att i fråga om de mål som handläggs enligt RB:s regler framstår förfarandet i flera

hänseenden som onödigt formaliserat och tungrott. Vidare konstaterar man att gränserna mellan olika former för domstolsprocess inte alltid dragits på ett rationellt sätt och att valet av processform inte sällan är svårt för parterna, vilket visar sig i att man väljer en olämplig processform. Utredningen kommer också fram till att samordningen mellan de skilda processformerna stundom är bristfällig.

För att komma till rätta med de här olägenheterna föreslår utredningen att de olika typer av handläggning i tingsrätt som nu finns – alltså förfarandena enligt RB, småmålslagen, lagsökningslagen, handräckningslagen och ärendelagen – delvis smälts samman och att all lagreglering av förfarandet i tingsrätt samlas i RB. Samtidigt görs enligt förslaget förfarandereglererna så flexibla att de enligt utredningen lämpar sig för alla typer av mål och ärenden som nu handläggs vid tingsrätterna. Frågan om även måltyper som för närvarande handläggs utanför tingsrätterna kan återföras till dessa avser utredningen att återkomma till i ett senare betänkande.

Utredningen föreslår även i övrigt ett stort antal förändringar i RB som syftar till att skapa ett effektivare förfarande.

Remissinstanserna har i allmänhet varit positiva till stora delar av utredningens förslag. Tanken på en långtgående sammansmältning av olika processformer har dock väckt kritik, särskilt från domstolshåll. Även i övrigt har kritik riktats mot förslaget i olika enskildheter.

Innan jag går närmare in på utredningens förslag och på remisskritiken skall jag beröra några mer övergripande frågor om uppbyggnaden av det svenska domstolssystemet och om hur utredningen enligt min mening löst sin uppgift att med bibehållande av RB:s grundläggande principer skapa ett modernare domstolsförfarande.

Det svenska domstolssystemet har genomgått en omfattande utveckling sedan RB trädde i kraft. Den mest tydliga och kanske viktigaste tendensen är tillkomsten av olika former av specialförfaranden vid sidan av RB. Som utredningen säger kan bidragande orsaker till denna utveckling vara dels behovet av ett smidigare och mindre kostsamt förfarande än det RB kan erbjuda och dels behovet av att till domstolen knyta experter av olika slag som ledamöter, något som – om man bortser från de s. k. eko- brottmålen – inte är möjligt enligt RB.

Förekomsten av olika specialförfaranden har emellertid nackdelar av både principiell och praktisk natur. Bl. a. kan de domare som är verk-samma inom ett specialområde lätt tappa överblicken över det juridiska fältet, vilket kan medföra att rättsutvecklingen inom ett visst område på ett icke önskvärt sätt avlägsnar sig från utvecklingen på andra områden. Vidare kan de allmänna domstolarna på sikt komma att utarmas på mål av mer kvalificerat slag och därigenom få sämre kompetens att utföra sina uppgifter. Bland nackdelar av mer praktisk natur kan nämnas problem med gränsdragningen mellan olika organs kompetensområden samt problem i fråga om organisation, rekrytering och utbildning.

Principiella frågor rörande rättskipningens organisation har nyligen behandlats i riksdagen (se JuU 1985/86:28). Riksdagen har därvid ställt sig negativ till en vittutseende översyn av domstolsorganisationen i syfte bl. a. att nedbringa antalet specialförfaranden. Riksdagen har i det sammanhang-

et bl. a. hänvisat till pågående utredningsarbete från rättegångsutredningens sida. Utan att gå närmare in på vad riksdagen sålunda uttalat vill jag här bara konstatera att den fråga jag i dag tar upp gäller utformningen av tingsrättsförfarandet med tanke främst på de målgrupper som för närvarande handläggs av tingsrätterna.

Utredningens förslag i fråga om tingsrättsprocessen innebär enligt min mening en välbehövlig uppmjukning av den för närvarande ganska stelbenta och detaljreglerade processordningen för tingsrätterna. I förslaget bibehålls många av de grundläggande inslagen i den nuvarande processen, men med de reformer som föreslås – bl. a. ökad användning av skriftlig handläggningsform – bör det i och för sig inte möta något hinder att föra in flera specialförfaranden under RB:s regler. Frågan om att överföra specialförfaranden utanför tingsrätterna till dessa bör dock anstå till dess frågan om expertmedverkan vid de allmänna domstolarna har lösts. Som jag nyss nämnde överväger utredningen för närvarande denna fråga.

När man överväger frågan om tingsrättsförfarandets utformning är det enligt min mening mest fruktbart att som utredningen gjort försöka anlägga en helhetssyn på verksamheten vid tingsrätterna och alltså ha i blickfältet alla de mål och ärenden som handläggs där, således även den summariska processen och förfarandet enligt ärendelagen. En självklar utgångspunkt måste vara att olika målgrupper i möjligaste mån skall följa samma handläggningsregler och att särlagstiftning inte skall förekomma annat än om det är sakligt motiverat. Vid denna bedömning måste man bl. a. ta hänsyn till de olika ändamål som olika former av domstolsprocess syftar till. När det gäller den summariska processen har jag kommit till den uppfattningen att en ny lagstiftning kräver ytterligare förberedelsearbete och att frågan om utformningen av processordningen i denna del inte lämpligen bör tas upp nu. Som jag kommer att utveckla längre fram bör det emellertid inte vara någon avgörande nackdel med en sådan uppdelning av reformarbetet.

När det gäller utformningen av tingsrättsförfarandet i tvistemål och brottmål enligt RB har utredningen enligt min mening i stort sett lyckats väl med sin uppgift att anpassa rättegången till de krav dagens samhälle ställer. Förslaget innebär som jag ser det att man inom ramen för de bärande principerna om omedelbarhet, muntlighet och koncentration i allt väsentligt tillgodoser önskemålen om att i högre grad än nu kunna anpassa förfarandet till förhållandena i det enskilda målet. Flera av utredningens förslag bör också leda till att kostnaderna för förfarandet i många fall kan minskas för såväl det allmänna som för parterna. Jag kan mot denna bakgrund i mångt och mycket ansluta mig till vad som föreslås. På flera punkter kommer jag emellertid att föreslå lösningar som helt eller delvis avviker från dem som utredningen kommit fram till. Jag vill också nämna att några frågor som utredningen tagit upp är av sådan karaktär att de lämpligen bör övervägas först i samband med frågor rörande överrättsprocessen. Ett exempel är frågan om möjlighet för domstol att underlåta avvisning trots att rättegångshinder föreligger.

I det följande tar jag först upp vissa grundläggande frågor om tvistemålsprocessen, däribland frågan om en integration mellan olika processformer (avsnitt 2.2), därefter några principiella frågor rörande brottmålsförfaran-

det (avsnitt 2.3) och sedan ytterligare några frågor av mer allmän karaktär (avsnitt 2.4). En hel del spörsmål av förhållandevis mindre principiell räckvidd kommer däremot att tas upp först i anslutning till specialmotive-
ringen (avsnitt 5).

2.2 Tvistemålsprocessen

2.2.1 Inledande synpunkter

När det gäller tvistemålshantering vid de allmänna domstolarna skiljer man i dag mellan summarisk process och egentlig tvistemålsprocess. Den summariska processen har som främsta uppgift att på ett enkelt, snabbt och billigt sätt få till stånd en exekutionstitel i fall där det inte föreligger någon tvist mellan parterna rörande anspråkets riktighet. Inom den egentliga tvistemålsprocessen skall däremot lösas verkliga tvister mellan parterna.

Det finns för närvarande tre olika former av summarisk process, nämligen lagsökningsprocessen, betalningsföreläggandeprocessen och handräckningsprocessen. Bestämmelser om lagsökning och betalningsföreläggande finns i lagsökningslagen (1946:808), medan handräckningsinstitutet regleras i handräckningslagen (1981:847).

Det finns också olika former av egentlig tvistemålsprocess, först och främst naturligtvis den s.k. ordinära tvistemålsprocessen enligt RB. I denna handläggs såväl mål där förlikning om saken är tillåten (dispositiva mål) som mål där sådan förlikning inte är tillåten (indispositiva mål). Dispositiva tvister som rör värden under ett halvt basbelopp (för närvarande 11 650 kr) följer i stället småmålslagens regler. Frågor av tvistemålsnatur – främst inom det indispositiva området – kan även hanteras enligt ärendelagen.

Som jag tidigare nämnt har RU föreslagit en genomgripande sammanmältning av olika processformer som är hänförliga till tvistemålsområdet. I fråga om de summariska processformernas inbördes relation föreslår RU att de tre nuvarande formerna görs till föremål för en gemensam reglering. RU menar vidare att syftet med småmålslagens handläggningsregler i huvudsak kan tillgodoses inom ramen för en allmän uppmjukning av RB:s regler för ordinära tvistemål. Särskilda regler för tvistemål om små värden skulle därför i fortsättningen inte vara nödvändiga. RU anser vidare att de frågor som för närvarande handläggs enligt ärendelagen (de s.k. domstolsärendena) kan handläggas i en flexibel tvistemålsprocess med bl.a. möjlighet till helt skriftlig behandling. RU föreslår därför att ärendelagen skall upphävas.

I fråga om förhållandet mellan den summariska processen och den egentliga tvistemålsprocessen menar RU att nuvarande ordning inte är tillfredsställande. Bl.a. sägs att en del mål som borde ha gått till summarisk process i stället hamnar i den både för parterna och samhället dyrare tvistemålsprocessen. Vidare sägs att den summariska processen i många fall inte skapar ett tillräckligt bra underlag för en eventuellt påföljande tvistemålsprocess. Mot denna bakgrund föreslår RU att domstolarna

själva får ett starkare inflytande än i dag över frågan om ett mål skall handläggas i summarisk eller ordinär process och att kraven på parterna skärps för att de skall få till stånd en övergång från summarisk process till ordinär process.

När det gäller remissinstansernas inställning till utredningens förslag i dessa delar kan man grovt sett säga att förslagen om att integrera de tre summariska processformerna inbördes och om att slå samman RB:s och småmålslagens handläggningsregler har fått ett över lag positivt mottagande. Betydligt mer negativa reaktioner har mött förslagen i fråga om förhållandet mellan summarisk och ordinär process och om ärendelagens upphävande.

Som jag tidigare har varit inne på är det enligt min mening en självklarhet att tvistemålshanteringen vid de allmänna domstolarna inte bör vara uppdelad i olika grupper av mål och ärenden, eller att skillnader bör upprätthållas mellan olika sådana grupper, i annan utsträckning än som är sakligt motiverat. I vad mån så är fallet kan inte bedömas generellt, utan får avgöras efter en genomgång av de skäl som talar för och emot en integration av olika tvistemålsformer. Jag skall i det följande först gå in på förhållandet mellan de olika formerna för egentlig tvistemålsprocess (avsnitt 2.2.2). Efter att ha uppehållit mig vid frågan om hur den egentliga tvistemålsprocessen bör utformas (avsnitt 2.2.3) går jag sedan in på den summariska processen och dess förhållande till den egentliga tvistemålsprocessen (avsnitt 2.2.4). Domstolsärendenas koppling till tvistemålsprocessen behandlar jag i avsnitt 2.2.5.

2.2.2 Integration av RB och småmålslagen

Huvudpunkterna i mitt förslag

Småmålslagen avskaffas. De mål som nu handläggs enligt den lagen skall i stället handläggas i stort sett enligt reglerna för tvistemål i allmänhet, alltså inom ramen för ett sådant mer flexibelt förfarande som nu föreslås. Vissa särregler för mål om mindre värden behålls dock. Det gäller regeln att vinnande part i princip inte får ersättning för ombudsarvode, regeln att tingsrätten vid handläggning av sådana mål alltid skall bestå av en enda domare samt regeln att det krävs prövningstillstånd för att få ett småmål prövat i sak i hovrätten. Vidare behålls den särskilda forumregeln för konsumentmål som rör mindre värden. Särreglerna förs in i RB och görs tillämpliga även på vissa fastighetsmål som rör mindre värden.

Som jag tidigare har antytt kan man om erfarenheterna av RB:s hittillsvarande tillämpning säga att förfarandet enligt RB leder till domstolsavgöranden som fyller högt ställda krav på säkerhet och riktighet. Till nackdelarna får däremot räknas att förfarandet på grund av den rigorösa regleringen många gånger kan framstå som omständligt och att rättegångskostnaderna

inte sällan uppgår till belopp som kan te sig höga i förhållande till vad rättegången gäller.

För att råda bot på dessa nackdelar såvitt avser tvister om mindre värden tillskapades under första hälften av 1970-talet ett särskilt domstolsförfarande för lösande av sådana tvister. Förfarandet, som regleras i småmålslagen, började tillämpas den 1 juli 1974.

Småmålsförfarandet syftar främst till att hålla parternas och samhällets kostnader för rättegången i tvister om små värden på en rimlig nivå. Själva förfarandet är förhållandevis smidigt och informellt. Domaren skall kunna lägga upp rättegången på det sätt som ställer sig enklast i det enskilda fallet och så att parterna skall kunna klara processföringen utan hjälp av juridiskt skolade biträden. Parternas kostnadsansvar blir överblickbart bl. a. genom att kostnader för ombud eller biträde inte är ersättningsgilla som rättegångskostnader. Det biträdesbehov som kan finnas kompenseras delvis genom att domstolen åläggs en mer aktiv processledning än i mål som handläggs enligt RB. Genom att förfarandet är utformat så att biträdesbehov i princip inte skall föreligga, kan samhället också ställa upp betydligt strängare förutsättningar för att en part skall få rättshjälp med biträdesförordnande. Härigenom har man avsevärt kunnat begränsa samhällets kostnader för rättshjälp i tvister om småbelopp.

RU menar att småmålen handläggningssmässigt bör kunna följa samma regler som de övriga dispositiva tvistemålen om RB:s regler görs tillräckligt flexibla. Eftersom RU anser sig ha konstruerat ett sådant mer flexibelt förfarande bl. a. på grundval av erfarenheterna från småmålslagen menar utredningen att de särskilda förfarandereglerna för småmål kan upphävas och alla mål följa det föreslagna förfarandet enligt RB. Den särskilda kostnadsregeln för småmål har utredningen bedömt ha sådana nackdelar att den bör avskaffas. I stället bör enligt RU en särskild kostnadsregel för konsumenttvister (mål mellan näringsidkare och konsumenter) införas. Den särskilda regeln om endomarsammansättning i småmål föreslås upphävd, liksom regeln om fullföljdsbegränsningar till hovrätt i mål om små värden.

Remissinstanserna har i allmänhet ställt sig positiva till tanken på att tvistemålsreglerna i RB görs mer flexibla med utgångspunkt bl. a. från erfarenheterna av småmålslagen och att småmålen därvid fortsättningsvis får följa samma regler som ordinära tvistemål. Däremot har man från flera håll – bl. a. flera domstolar – ställt sig avvisande till tanken på att de särskilda kostnadsreglerna tas bort i mål om mindre värden, liksom till att endomarförfarandet och fullföljdsbegränsningarna tas bort.

Grundläggande för frågan om det särskilda domstolsförfarandet i mål om mindre värden är hur man bör se på *rättegångskostnadsfrågan*. Jag kommer därför att först gå närmare in på den.

Det är naturligtvis viktigt för allmänhetens tilltro till det rättsliga systemet att detta är så utformat att människor inte avskräcks från att gå till domstol med krav eller tvister som de upplever som befogade. För att detta skall uppnås i frågor som rör mindre värden är det till stor fördel om man kan utforma förfarandet så att den rättssökande kan föra sin talan själv och utan att riskera att drabbas av ett ansvar för rättegångskostnader

– egna eller motpartens – som inte står i rimligt förhållande till det som tvisten gäller. Från den synpunkten kan jag ställa mig bakom de tankar som låg till grund för småmålslagen.

Samtidigt måste man emellertid ha klart för sig att det i många fall är en fördel för en person, som själv inte är juridiskt kunnig, att tala med en advokat eller någon annan jurist innan han själv väcker talan vid domstol eller bestämmer sig för hur han skall ställa sig till ett av motparten framställt krav. Även om man ålägger domstolen en längre gående materiell processledning och förprocessuell rådgivning när käranden inte företräds av advokat, kan en sådan verksamhet från domstolens sida inte ersätta den vägledning en advokat kan ge före en process. Jag tänker då särskilt på den situationen att den rättssökande visserligen själv anser sig ha ett befogat anspråk, men detta av något skäl – t.ex. bristande juridisk hållbarhet eller bevissvårigheter – är utsiktslöst att driva i en domstolsprocess. En person utan juridiska kunskaper kan ha svårt att bedöma sin situation i detta hänseende, och resultatet kan bli att en domstolsprocess öppnas helt i onödan. Sådant kan undvikas genom att en advokat avråder från process i sådana fall. Vidare torde möjligheterna till förlikning på det förprocessuella stadiet i allmänhet vara större, om parten företräds av en advokat.

Småmålslagens rättegångskostnadsregler är uppbyggda så att den part som vinner processen får ersättning av den förlorande för s.k. rådgivning enligt rättshjälpslagen (1972:429) vid ett tillfälle (högst en timme) för varje instans, men däremot inte för andra kostnader för ombud eller biträde som den vinnande parten har haft. Detta system tillgodoser förhållandevis väl de synpunkter på kostnadsfrågan som jag redogjort för nyss. Parten har alltså möjlighet att få ersättning för de kostnader som uppkommer när han vänder sig till en advokat för att få råd huruvida det lönar sig att väcka talan och hur talan i stora drag bör läggas upp. Själva processföringen inför domstolen får parten däremot sköta på egen hand; skulle man återinföra en rätt till ersättning för ombuds- eller biträdeskostnader i detta hänseende, skulle kostnadsansvaret för tvister om små värden snart bli lika svårt att förutse som före småmålslagens tillkomst. Detta skulle i praktiken medföra en försämring för vanliga människors möjligheter att gå in i en domstolsprocess för att försvara sina rättmätiga intressen.

Småmålslagens kostnadsregler har emellertid vissa andra nackdelar. Näringsidkare som inte har möjlighet att få ersättning för ombudskostnader tvingas inställa sig personligen eller genom ställföreträdare, vilket medför kostnader som kanske inte står i rimligt förhållande till det tvisten gäller. Detta utnyttjas ibland av mindre nogräknade gäldenärer för att tilltvinga sig en förmånlig uppgörelse utom rätta. Det är inte klarlagt hur omfattande ett sådant missbruk är. Att det förekommer är emellertid ställt utom allt tvivel.

Det har också sagts att en del enskilda inte vågar uppträda i domstol utan biträde av advokat och att syftet med småmålslagen, såvitt avser dessa människor, därför inte uppfyllts.

RU har föreslagit en ny kostnadsregel som ersättning för den nuvarande i småmålslagen. Syftet sägs vara att behålla möjligheten för enskilda människor att föra befogade anspråk till domstol utan oberäknliga kostnads-

risker och samtidigt att eliminera de nackdelar som är förbundna med den nuvarande regleringen. Enligt den föreslagna regeln skall parternas rättegångskostnader kvittas i konsumenttvister (tvister mellan en konsument och en näringsidkare rörande en vara eller en tjänst som tillhandahållits för huvudsakligen enskilt bruk), där konsumenten visserligen förlorar målet men haft skälig anledning att få tvisten prövad av domstol.

Remissinstansernas reaktion på den föreslagna kostnadsregeln har varit blandad. Somliga tillstyrker regeln, andra menar att den skapar tillämpningsproblem, ytterligare några menar att den träffar även fall där en kvittning av rättegångskostnaderna inte är sakligt befogad.

Jag kan förstå utredningens tanke med den föreslagna regeln men är ändå skeptisk. Såvitt jag kan se skulle nämligen den enskilde som vill öppna en process om ett mindre värde i flera situationer komma i ett sämre läge än i dag. Förutsättningen för mitt resonemang är då att man – huvudsakligen av statsfinansiella skäl – inte heller i fortsättningen kan räkna med att rättshjälp med biträdesförordnande kan beviljas för tvister om mindre värden. Om RU:s förslag skulle genomföras måste den enskilde alltid räkna med att motparten företräds av ett juridiskt skolat ombud och att han kan bli skyldig att betala kostnaderna för detta ombud om han förlorar målet – i tvist mot en näringsidkare dock endast om han inte hade skälig anledning att gå till domstol. Detta medför en ökad press på den enskilde att – för att bli jämbördig med motparten – själv skaffa ett juridiskt skolat ombud. Detta ombud får han betala själv, och ersättning av motparten för den kostnaden får han endast om han vinner processen. När det gäller tvister om mindre belopp förefaller det mig ganska klart att en privatperson i allmänhet är beredd att ta en sådan kostnadsrisk endast om han är nästan helt säker på att vinna en process. Samtidigt är det naturligtvis, som RU påpekat, just i den typen av enkla mål som behovet av rättsligt biträde typiskt sett är minst.

Som ofta påpekas har huvudregeln i 18 kap. 1 § RB om den förlorande partens ansvar för vinnande parts kostnader en viktig funktion på det sättet att den avhåller från obefogade processer. Denna funktion skulle en sådan regel givetvis också få i de tvister om små belopp som jag nu diskuterar. Som jag ser det skulle emellertid den processavhållande effekten av att återinföra RB:s nuvarande kostnadsregler i mål om mindre värden lätt kunna bli alltför stark: endast den privatperson som är helt säker på att vinna vågar sig in i en process. Och det resonemanget håller streck även om man vid sidan av en återgång till RB:s kostnadsregler inför en särskild konsumentkostnadsregel av den typ som RU föreslår. Risken att behöva stå för sina egna ombudskostnader, vilka lätt går upp till ganska stora belopp, torde i många fall vara tillräckligt avhållande.

Härtill kommer vissa andra invändningar som kan riktas mot RU:s regel. Regeln bygger på den generella obalans i fråga om kostnadskänslighet som råder mellan konsumentens och näringsidkarens sida till näringsidkarens fördel i konsumenttvister. Näringsidkaren har i allmänhet större ekonomiska resurser än konsumenten och hans rättegångskostnader är en avdragsfull kostnad i rörelsen, medan konsumenten så att säga processar med beskattade medel. Regeln kommer emellertid att slå till även i de fall där

dessa förhållanden rent faktiskt inte föreligger, t. ex. där en näringsidkare i små omständigheter processar mot en förmögen konsument. Vidare kan svårigheterna att fastställa i vad mån det förelegat skälig anledning till process leda till bristande förutsebarhet för parterna och tillämpningssvårigheter för domstolarna.

Det sagda har lett mig fram till uppfattningen att man svårigen kan avvara någon form av begränsning av rätten till ersättning för rättegångskostnader i mål om små värden. Samtidigt lider den av RU föreslagna ersättningsregeln av vissa brister. Andra lösningar av den typ som skisserats i en reservation till utredningens betänkande (se SOU 1982:26 s. 606) och som går ut på att rätten till ersättning för ombudsarvode begränsas efter någon form av taxa kommer också – bl. a. med hänsyn till målens skiftande beskaffenhet – att leda till otillfredsställande resultat i många fall. Under dessa förhållanden är man enligt min mening hänvisad till att ha kvar en kostnadsregel av i princip det innehåll som finns i småmålslagen i dag, låt vara att man kan diskutera om det bör dras en så skarp gräns beroende på tvisteföremålets värde som för närvarande. Jag återkommer strax till den frågan. För att stävja det missbruk av regeln som förekommer för närvarande förordar jag en uppmjukning på så sätt att vissa möjligheter till ersättning utöver normalreglerna öppnas i sådana fall där den förlorande parten gjort sig skyldig till rättegångsmissbruk. Jag återkommer till den frågan i det följande (avsnitt 2.4.6). Jag tar i det sammanhanget också upp andra frågor rörande rättegångskostnadernas fördelning mellan parterna. Vidare kan, som påpekats under remissbehandlingen, risken för rättegångsmissbruk minskas genom bättre processuella sanktioner mot försumliga parter. En del sådana har införts redan den 1 juli 1984. Andra kommer jag att ta upp i det följande.

En ytterligare fråga av principiell natur som väcks när man har att ta ställning till om småmålslagen bör integreras med processen enligt RB är om man också i fortsättningen bör hushålla med domstolarnas resurser i mål om mindre värden eller om dessa mål därvidlag bör följa samma regler som övriga dispositiva tvistemål. Vad jag syftar på är dels regeln om obligatorisk endomarhandläggning i småmål och dels regeln om att ett småmål inte prövas i sak av hovrätten efter överklagande, om inte hovrätten meddelar prövningstillstånd.

När det gäller frågan om *tingsrätternas domförhet* har RU inte föreslagit någon särskild regel för mål om små värden. Man har i stället förordat att alla tvistemål som enligt rättens bedömning är av enkel beskaffenhet alltid skall handläggas inför endast en enda domare oavsett tvisteföremålets värde och oavsett parternas inställning i domförhetsfrågan.

Förslaget har vid remissbehandlingen fått ett blandat mottagande. De kritiska rösterna anför bl. a. att den föreslagna ordningen skapar tillämpningssvårigheter och att ett obligatoriskt endomarförfarande i mål om mindre värden är nödvändigt av statsfinansiella skäl.

Tanken med att ett mål skall avgöras av fler juristdomare än en är givetvis att avgörandet på det sättet generellt sett blir säkrare än om endast en juristdomare deltar. Det råder en bred enighet om att endast de mest kvalificerade fallen behöver fler domare än en; det bör i det sammanhanget

erinras om att för närvarande långt över 90 % av alla tvistemål avgörs av ensamdomare. När det gäller frågan om man bör öppna möjlighet till flerdömarhandläggning i mål om mindre värden kan man å ena sidan konstatera att det givetvis inte finns några garantier för att sådana mål alltid är av enkel beskaffenhet. Å andra sidan kan det enligt min mening knappast framstå som rimligt att man ställer rättsväsendets mest kvalificerade sammansättning på tingsrättsnivå till förfogande i mål som trots allt måste uppfattas som förhållandevis bagatellartade. Detta skulle också framstå som inkonsekvent i förhållande till den restriktiva hållningen i fråga om rättshjälpsbiträde i småmål. Såvitt jag vet har det heller inte framförts någon kritik från rättssäkerhetssynpunkt mot den nuvarande domförhållningsregeln i småmålslagen.

Genom en reform år 1983 (se prop. 1983/84:78) vidgades möjligheterna för tingsrätterna att med en enda domare avgöra tvistemål som följer RB:s regler. Sådana mål kan numera alltid avgöras av endast en domare, om det är tillräckligt med hänsyn till målets beskaffenhet och om parterna samtycker till det. Däremot genomfördes inte någon ändring i fråga om tingsrätternas möjligheter att handlägga mål inför ensamdomare mot parternas vilja. I denna del förutskickades (prop. s. 25) att RU:s överväganden i fråga om bl. a. möjligheterna till återförvisning från högre till lägre rätt borde avvaktas. Enligt vad jag har erfarit överväger RU även andra frågor om tingsrätternas sammansättning i olika typer av mål. Under sådana omständigheter och med hänsyn till den grundinställning jag låtit framskymta i det föregående finns det enligt min uppfattning ingen anledning att nu föreslå några ändringar i fråga om tingsrätts domförhet i mål om mindre värden. Oavsett vad som i övrigt görs med småmålslagen bör tills vidare den nuvarande domförhållningsregeln behållas för sådana mål.

Den nuvarande regeln i småmålslagen om att *prövningstillstånd* behövs för att ett mål, efter överklagande av tingsrättens dom, skall komma under hovrättens prövning i sak har främst två syften. Dels skall parternas kostnader och besvär för tvister om mindre värden hållas på en rimlig nivå, dels skall samhällets insatser för att lösa sådana tvister inte bli oskäligt stora.

RU synes (SOU 1982:26 s. 332) utgå från att de särskilda fullföljdsreglerna i småmålslagen bör upphävas och att alla dispositiva tvistemål tills vidare – i avvaktan på en mer generell reform grundad på utredningens fortsatta arbete – bör följa samma regler, vilket bl. a. skulle innebära att det aldrig blir aktuellt med dispensprövning i småmål i hovrätt. De remissinstanser som tagit upp denna fråga har i allmänhet anført att fullföljdsbegränsningarna i småmål, oavsett vad som händer med småmålslagen i övrigt, bör vara kvar tills vidare.

De syften som låg bakom småmålslagens dispensprövningsregel – att begränsa parternas och det allmännas kostnader för lösning av tvister om mindre värden – har givetvis i hög grad bäkraft även i dag. Med tanke på detta och på att RU för närvarande sysslar med frågan om dispenserregler och andra fullföljdsbegränsningar ur ett vidare perspektiv finns det enligt min mening inte anledning att upphäva dispenssystemet för de nuvarande småmålen.

Jag har alltså kommit fram till att man för mål om mindre värden bör ha kvar en rättegångskostnadsregel, en regel om endomarkkompetens och en regel om prövningstillstånd till hovrätt av ungefär samma slag som för närvarande gäller enligt småmålslagen. I dessa tre hänseenden knyter sig behovet av en särreglering till just det faktum att målet rör ett mindre värde. Det gäller alltså att hålla nere parternas och det allmännas kostnader på en nivå som är rimlig i förhållande till tvisteföremålets värde. Med hänsyn till detta kan jag inte finna det ologiskt eller i övrigt olämpligt att knyta reglernas verkningssområde till en beloppsgräns. I själva verket är detta – som påpekats i en reservation till utredningens betänkande och i flera remissvar – den enda praktiskt framkomliga vägen att avgränsa området i just dessa sammanhang: jag återkommer strax till övriga handläggningsregler. Att det i några enstaka fall kan uppstå vissa oönskade tröskeffekter är något man under sådana förhållanden måste godta. Sådana effekter har för övrigt i praktiken inte alls den omfattningen att de kan ses som något besvärande problem.

När det gäller frågan var beloppsgränsen skall dras kan man möjligen – som några remissinstanser varit inne på – överväga om inte gränsen för rätt till ersättning för ombudsarvode borde dras lägre än vid tvister rörande ett halvt basbelopp. Med hänsyn till regelns koppling till reglerna i rätts-hjälpslagen om möjlighet till rättshjälp med biträdesförordnande har jag stannat för att någon ändring av gränsen i detta hänseende inte bör komma i fråga. Inte heller när det gäller endomarhandläggning och fullföljdsbe-gränsning ser jag någon anledning att ändra på beloppsgränsen.

Jag går så in på frågan i vad mån det i övrigt finns skäl att behålla några särskilda handläggningsregler för mål om mindre värden. Svaret på den frågan blir enligt min mening avgörande för om småmålslagen skall behållas eller ej.

Rättegången enligt småmålslagen skiljer sig från rättegången i tvistemål enligt RB främst så till vida som den är i vissa grundläggande hänseenden mindre reglerad. Domaren har enligt småmålslagen förhållandevis stor frihet att anpassa rättegången till målets beskaffenhet. Det gäller framför allt avvägningen mellan skriftlig och muntlig handläggning och frågan vad som skall vara processmaterial vid målets avgörande. Domaren bestämmer ganska fritt i vad mån muntliga inslag skall ingå i rättegången, och man har inte RB:s strikta uppdelning i förberedelse och huvudförhandling. Till grund för rättens dom får ligga inte bara det som sagts vid det sista sammanträdet (som enligt RB) utan även det som i övrigt tillförts målet, t. ex. i inlagor från parterna.

Vidare åläggs domaren enligt småmålslagen en längre gående processledning än enligt RB. Han skall vara mer aktiv för att hjälpa parterna att formulera yrkanden och grunder, och han skall aktivt försöka få parterna att förlikas.

Det finns också ett antal ytterligare särregler i småmålsprocessen. En av de mer betydelsefulla är möjligheten att meddela tredskodom om svaranden underlåter att yttra sig över käromålet.

RU har föreslagit att alla handläggningsregler för småmål upphävs och att alla dispositiva tvistemål får följa i princip samma regelsystem. Förslaget har i denna del i allmänhet godtagits av remissinstanserna.

Som jag tidigare har varit inne på anser jag det välmotiverat att RB:s handläggningsregler mjukas upp så att handläggningen av det enskilda målet bättre kan anpassas till vad som är lämpligt i just det målet. Man kommer då att i flera hänseenden närma sig vad som redan gäller enligt småmålslagen. Jag tänker bl. a. på frågan om att införa möjlighet till helt skriftlig handläggning i sådana mål där den handläggningsformen är lämplig. Vidare bör man, som RU föreslagit och som godtagits av de allra flesta remissinstanser, utan risk för rättssäkerheten kunna företa vissa begränsade uppmjukningar av de s.k. omedelbarhets- och koncentrationsprinciperna, vilka ju innebär att allt det processmaterial som ligger till grund för målets avgörande skall presenteras vid en huvudförhandling som hålls i koncentrerad form. Även genom reformer av detta slag närmar man tvistemålsförfarandet enligt RB till vad som nu gäller i småmål.

Till det nu sagda kommer att det i fråga om handläggningen oftast inte finns sakliga skäl att göra skillnad på olika mål beroende på tvisteföremålets värde. I stället bör målets beskaffenhet i andra hänseenden, t. ex. tvistens omfattning och arten av bevisning, bli avgörande för hur målet skall handläggas. Därmed är inte sagt att det aldrig skulle vara befogat att ta hänsyn till hur mycket tvisten gäller; vid t. ex. domarens förlikningsverksamhet kan detta tvärtom vara en mycket betydelsefull faktor. Jag menar emellertid att det generellt sett inte finns anledning att – vid sidan av de särskilda regler för mål om mindre värden som jag förordat i det föregående – ha kvar några särskilda handläggningsregler för mål av sådan art. Det enda undantag jag kan tänka mig är den särskilda forumbestämelsen i 11 § småmålslagen, som ger en konsument rätt att i en konsumenttvist väcka talan mot näringsidkaren vid sitt eget hemvistforum och som hänger nära samman med rättegångskostnadsreglerna i mål om mindre värden. Jag återkommer till den frågan i specialmotiveringen (10 kap. 8 a §). I övrigt kommer jag att i samband med behandlingen av olika frågor i det följande (avsnitt 2.2.3) mer i detalj gå in på vad en sammansmältning av RB:s och småmålslagens regelsystem innebär. Jag vill dock redan här slå fast att det enligt min mening inte finns anledning att i fortsättningen ha två skilda regelsystem beroende på tvisteföremålets värde, utan att hela tvistemålsprocessen i tingsrätt bör bli föremål för en gemensam reglering inom ramen för RB.

Jag vill i detta sammanhang också ta upp ett par frågor rörande *fastighetsmålen*.

Genom ett uttryckligt stadgande (3 § småmålslagen) är vissa måltypers undantagna från småmålslagens handläggningsregler. Småmålslagen är således inte tillämplig i fråga om mål som av tingsrätt handläggs i särskild sammansättning eller med tillämpning av konkurslagen (1921:225) eller ackordslagen (1970:847) eller om mål som skall upptas omedelbart av högre rätt eller arbetsdomstolen. I ett pleniavgörande (NJA 1979 s. 107) har högsta domstolen funnit att fastighetsdomstol är att anse som särskild domstol och inte som tingsrätt i särskild sammansättning. En tillämpning av småmålslagen brukar ändå anses utesluten i fastighetsmål till följd av stadgandet i 3 § småmålslagen.

Från flera håll har framförts önskemål om att småmålslagen skall göras

tillämplig även i fastighetsmål. Som skäl har anförts att man nu tvingas att avgöra vissa fastighetsmål som rör bagatellartade värden i onödigt kvalificerad sammansättning. Enligt 3 § lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål skall fastighetsdomstol bestå av dels två lagfarna ledamöter och dels antingen en tekniker och två nämndemän eller tre nämndemän.

Jag har nyss förordat att man tills vidare behåller den nuvarande domförhållsregeln för mål om mindre värden. Mot den bakgrunden bör man nu överväga om det är lämpligt att göra denna domförhållsregel tillämplig även på dispositiva fastighetsmål som rör mindre värden. Jag tänker då i första hand på okomplicerade hyres- och bostadsrättstvister, t.ex. tvister om ersättning enligt 24 § hyreslagen.

De statsfinansiella skäl som talar för en obligatorisk endomarsammansättning i småmål har giltighet även i fastighetsmål som rör mindre värden. Frågan är därför endast om det finns några rättssäkerhetsskäl som talar emot att den föreslagna regeln blir tillämplig även på sådana mål.

Skälen för fastighetsdomstolslagens sammansättningsregler är givetvis att målen bedömts vara så komplicerade och speciella att det behövs en kvalificerad sammansättning för att målen skall bli avgjorda på ett rättssäkert sätt. Dessa skäl har dock knappast giltighet beträffande okomplicerade hyres- och bostadsrättstvister som rör så pass ringa värden som ett halvt basbelopp. Jag anser därför att hyres- och bostadsrättstvister i samma utsträckning som andra dispositiva tvistemål kan omfattas av en regel om obligatorisk endomarsammansättning utan att någon fara uppstår för rättssäkerheten.

Andra dispositiva tvister som handläggs vid fastighetsdomstolarna torde däremot generellt sett vara så komplicerade att det inte är lämpligt med en regel om obligatorisk endomarsammansättning för mål om mindre värden.

Av samma skäl som gäller för övriga småmål bör dessutom den särskilda rättegångskostnadsregeln och regeln om dispensprövning gälla även för hyres- och bostadsrättstvister om mindre värden. En konsekvens av att den särskilda rättegångskostnadsregeln blir tillämplig på skadeståndsmål i hyresförhållanden är att ersättning för ombudskostnader inte kommer att utgå i sådana mål. Jag är uppmärksam på att detta kan leda till att hyresbostadsprocessen – eftersom det i dessa mål inte finns möjlighet att anlita den summariska processen – kan komma att avstå från att yrka skadestånd av hyresgästerna. Bl.a. med hänsyn till att den summariska processen fortfarande är föremål för överväganden (jfr avsnitt 2.2.4) avstår jag dock från att nu föreslå några regler om att sådana mål i rättegångskostnadshänseende skulle behandlas på annat sätt än andra småmål.

Jag vill till sist nämna något om förhållandet mellan tvistemålsprocessen enligt RB och *förvaltningsprocesslagen*. RU har i vissa enskildheter övervägt tanken på ett närmande mellan de båda processformerna men har slutligen stannat för att ett sådant närmande inte skulle fylla något praktiskt behov. Flera remissinstanser har uttryckt besvikelse över att utredningen inte för RB:s del har föreslagit någon motsvarighet till det blandat muntligt-skriftliga förfarandet enligt *förvaltningsprocesslagen*.

Enligt min mening kan det med fog ifrågasättas om det finns ett verkligt behov av så stora och grundläggande skillnader som nu föreligger mellan

processen vid de allmänna domstolarna och förfarandet vid de allmänna förvaltningsdomstolarna. Jag kan emellertid konstatera att det inte finns underlag för att nu gå närmare in på frågan om ett närmande mellan de båda processformerna. En avveckling av sakligt omotiverade skillnader är dock önskvärd. Jag kommer att driva det fortsatta reformarbetet på processrättens område med den utgångspunkten.

2.2.3 Närmare om uppbyggnaden av en gemensam form för egentlig tvistemålsprocess

Huvudpunkterna i mitt förslag

1. Tingsrätterna får större möjligheter att välja mellan muntlig och skriftlig handläggning under förberedelsen. En allmän möjlighet att hålla förberedelsesammanträde per telefon införs.

2. Tingsrätterna skall kunna förelägga svaranden i dispositiva tvistemål att inkomma med skriftligt svaromål vid påföljd av tredskodom.

3. Tingsrätterna skall kunna avgöra även tvistiga mål utan huvudförhandling om förhandlingen inte behövs för utredningen i målet och inte någon part begärt förhandling.

4. I de mål där huvudförhandling hålls skall domen också i fortsättningen i princip grundas bara på det som kommer fram vid huvudförhandlingen. Något blandat muntligt-skriftligt förfarande enligt förvaltningsprocessens modell föreslås således inte. Grundregeln skall också i fortsättningen vara att huvudförhandlingen pågår i ett sträck tills målet avgörs. I flera hänseenden öppnas dock möjlighet för domstolarna att göra undantag från dessa principer när det är påkallat av processekonomiska skäl.

5. Försumlig processföring från parternas sida skall motverkas. Bl.a. ökas möjligheterna att avvisa nytt material som läggs fram på ett sent stadium av målets handläggning. Påföljdssystemet, för att få parter och andra som skall höras att infinna sig till förhandlingar, effektiviseras.

6. Tingsrätternas ansvar för att handläggningen drivs effektivt betonas tydligare än nu.

Allmänna synpunkter på behovet av smidigare regler

Det främsta syftet med en tvistemålsrättegång är att domstolen skall komma fram till ett avgörande som – inom ramen för parternas förfoganderätt över processföremålet – är såvitt möjligt riktigt i sak. Det är från flera synpunkter utomordentligt angeläget att detta syfte nås på ett så enkelt, snabbt och billigt sätt som möjligt.

Som jag tidigare har varit inne på kan en uppmjukning av RB:s regelsystem, vilken medger ett större hänsynstagande till förhållandena i det enskilda målet, vara en bra väg att åstadkomma ett bättre rättegångsförfarande.

rande. Samtidigt är det från rättssäkerhetssynpunkt viktigt att parterna kan överblicka och förutse rättegångens förlopp, så att de inte riskerar att drabbas av överraskningar beträffande domstolens handläggning, t.ex. i fråga om vad som utgör underlag för domstolens bedömning (processmaterial). Det är inte heller något självändamål att ha ett rättegångsförfarande som i väsentliga hänseenden är oreglerat i lag. Ett sådant system skulle stå i viss motsättning till regeringsformens föreskrift att reglerna om rättegången skall ges i lag. Ett regelsystem där lösningar anvisas i lag på olika uppkommande situationer har också den praktiska fördelen att domaren och parterna slipper lägga ned tid och kraft på att hitta lösningar på processuella frågor.

Med hänsyn till de nu angivna synpunkterna finns det alltså skäl att behålla en förfarandereglering av ungefär den omfattning som finns i dag. Vad som behövs är rimliga möjligheter att avvika från den i RB anvisade normalordningen när det är lämpligt på grund av målets beskaffenhet. Med hänsyn till vikten av att parterna kan förutse rättegångens förlopp bör en principiell utgångspunkt vara att parterna skall samtycka till eller åtminstone hållas underrättade om eventuella avvikelser.

Innan jag tar närmare ställning till frågor om uppmjukning av RB:s grundläggande principer om omedelbarhet, koncentration och muntlighet, skall jag gå in på den grundläggande frågan om uppdelningen av förfarandet i ett skede för förberedelse av målet och ett skede för dess avgörande.

Som RU har påpekat är vissa led i en rättegång till sin natur sådana att de måste komma före andra. En naturlig första uppgift vid handläggningen av ett tvistemål är att ta reda på vad tvisten gäller, dvs. vad som yrkas, vilka grunder som åberopas till stöd för yrkandena och hur svaranden ställer sig till kärandens yrkanden och grunder. Innan det är meningsfullt för rätten att lyssna till parternas argumentation måste man fastställa vad det är man skall argumentera om. På motsvarande sätt är det en förutsättning för att en bevisupptagning skall fylla sitt syfte att rätten och parterna har klart för sig vad som skall bevisas.

RB:s uppdelning av handläggningen i förberedelse och huvudförhandling syftar delvis till att säkerställa den ordning som jag nu skisserat. I småmålslagen har den formella indelningen i förberedelse och huvudförhandling visserligen slopats, men avsikten med detta har givetvis inte varit att ändra på ordningen för målets handläggning i den mening som nu sagts. Jag menar i likhet med RU och en stor majoritet av remissinstanserna att det inte minst av pedagogiska skäl är lämpligt att behålla termen förberedelse som beteckning för handläggningens första skede samt termen huvudförhandling för sådant sammanträde som hålls sedan förberedelsen avslutats och som direkt syftar till målets avgörande. Har man inte en sådan formell uppdelning, kan – som RU påpekar – så småningom insikten att mål behöver förberedas komma att försvagas. Härmed är inte sagt att man behöver gå ifrån den möjlighet som i dag finns att i vissa enkla fall avgöra mål under förberedelsen (42 kap. 18 § RB). En sådan möjlighet har, som påpekats under remissbehandlingen, vissa praktiska fördelar.

Det bör framhåvas att den omständigheten att man i de nuvarande småmålen går tillbaka till den tidigare gällande uppdelningen i förberedelse

och huvudförhandling givetvis inte innebär att handläggningen skall bli mer omständlig än nu. Möjligheten av huvudförhandling i förenklad form i omedelbart samband med förberedelsen (42 kap. 20 § andra stycket RB) bör självfallet utnyttjas i all möjlig utsträckning.

Muntligt eller skriftligt förfarande

Mot denna bakgrund skall jag gå in på den för en processordning kanske viktigaste frågan av alla, nämligen i vad mån handläggningen av mål skall präglas av muntlighet eller skriftlighet. Jag kommer då in på fler frågor bl.a. om förberedelsen skall vara skriftlig eller muntlig, om man skall tillåta en helt skriftlig process samt om avgörandet av ett mål skall få ske med muntligt underlag endast beträffande en del av målet.

Twistemålsprocessen enligt RB präglas i hög grad av muntlighetsprincipen. Det finns en presumtion för att förberedelsen skall vara muntlig, och avgörandet skall utom i de allra enklaste fallen ske efter huvudförhandling. I småmålslagen prioriteras däremot inte den muntliga handläggningsformen lika mycket.

RU har föreslagit flera uppmjukningar i muntlighetsprincipen i förhållande till nuvarande ordning enligt RB. Tanken på en ökad användning av ett skriftligt förfarande har i allmänhet vunnit gehör hos remissinstanserna, även om somliga menar att förslaget på vissa punkter går för långt.

För egen del håller jag med RU om att det muntliga sammanträdet många gånger är det effektivaste sättet att handlägga tvister både under förberedelsen och under avgörandeskedet. Men samtidigt är det viktigt att muntligheten inte blir ett självändamål, med andra ord att ett i sak obehövt sammanträde hålls endast för formens skull eller att en tvist som skulle kunna handläggas i huvudsak lika bra genom ett skriftligt förfarande blir föremål för muntlighet. Detta är viktigt främst med hänsyn till att den muntliga handläggningsformen i många fall drar större kostnader än den skriftliga både för parterna och för domstolen.

När man närmare granskar möjligheterna att mjuka upp muntlighetsprincipen måste man – som RU påpekar – hålla i minnet att skälen för muntlighet är olika under olika stadier av handläggningen. På grund därav tar jag i det följande upp RU:s förslag till granskning först när det gäller förberedelseskedet och sedan i fråga om avgörandeskedet.

Muntlighet under förberedelsen

Förberedelsen av ett tvistemål syftar främst till att klarlägga och avgränsa vad tvisten avser. Käranden skall precisera vad som yrkas och vilka omständigheter som åberopas till stöd för yrkandena (rättsfakta). Svaranden skall på motsvarande sätt redovisa hur han ställer sig till kärandens yrkanden och precisera de rättsfakta han åberopar som grund för ett bestridande. Parterna skall vidare ange vilken bevisning som åberopas och vad som skall styrkas med varje särskilt bevis. Hela denna verksamhet syftar i grunden till att målet skall kunna avgöras på ett så enkelt och snabbt sätt som möjligt.

Ett annat viktigt syfte med förberedelsen är att parterna under rättens ledning skall undersöka möjligheterna att komma överens, alltså att förlikas. Det gäller därvid både att sondera utsikterna till en uppgörelse i målet som helhet och att närmare gå in på i vilken mån parterna kan komma överens i olika delfrågor eller lämna varandras uppgifter utan erinran.

Det råder en bred enighet om att den verksamhet som sålunda skall äga rum under förberedelsen normalt sett sker effektivast vid ett muntligt förfarande, där parterna får tillfälle att möta varandra under domarens ledning. I ett helt skriftligt förfarande kan det åtminstone i något mer komplicerade mål lätt hända att parterna "skrifer förbi varandra", dvs. inte direkt tar ställning till varandras påståenden. Domaren har avsevärt större möjligheter att rätta till sådant och att även i övrigt utöva materiell processledning i ett muntligt förfarande. Och för möjligheterna till förlikning är sammanträdet vida överlägset det skriftliga förfarandet.

Enligt nu gällande ordning är presumptionen för muntlighet under förberedelseförfarandet mycket stark. RU har föreslagit en uppmjukning av presumptionen, ett förslag som biträds av de flesta remissinstanser. Några påpekar dock att den av RU föreslagna lagtexten ger ett större utrymme för skriftlighet än vad motiven ger vid handen.

För egen del anser jag att det även i fortsättningen bör finnas ett betydande utrymme för muntlig handläggning under förberedelseskedet. Jag menar på samma sätt som RU och en majoritet av remissinstanserna att det bör finnas en presumtion för att tvistefrågan preciseras och möjligheterna till förlikning diskuteras vid ett sammanträde. Samtidigt bör rätten dock i varje enskilt fall överväga behovet av muntlighet under förberedelsestadiet. Finns det inget direkt behov av muntlighet bör förberedelsen vara skriftlig. Likaså bör – som RU föreslagit – muntlighet underlåtas om kostnaderna för och olägenheterna med ett sammanträde inte står i rimlig proportion till vad målet gäller. På det sättet kan en viktig del av 1974 års småmålsreform föras in i den enhetliga tvistemålsprocessen enligt RB.

RU har vidare föreslagit att den möjlighet som för närvarande finns i småmålslagen att meddela tredskodom under skriftlig handläggning skall utvidgas till att avse samtliga dispositiva tvistemål och till att omfatta inte bara som nu förelägganden att avge skriftligt svaromål utan även andra förelägganden att yttra sig skriftligt i processen. Detta förslag har tillstyrkts eller lämnats utan erinran vid remissbehandlingen. Även jag finner det rationellt och välmotiverat med en möjlighet för tingsrätterna att förelägga svaranden i dispositiva tvistemål att inkomma med svaromål vid påföljd att rätten annars avgör målet till partens nackdel. Några avgörande rättssäkerhetsskäl som talar mot en utvidgning av tredskodomsmöjligheten vid skriftlig handläggning till att gälla även mål om större värden än ett halvt basbelopp kan enligt min mening knappast anföras. Jag vill i den delen särskilt peka på att det redan nu i den skriftliga summariska processen oavsett det krävda beloppets storlek används förelägganden till svaranden som medför i allt väsentligt samma rättsföljder vid uteblivet yttrande som vid tredskodom. Med lämpligt utformad information till svaranden och blanketter för svaromål torde tillfredsställande garantier kunna uppnås för att svaranden inte av misstag eller oförstånd råkar ut för rättsförluster.

Mot den bakgrunden anser jag att förslaget såvitt avser tredskodomsföreläggande i fråga om skriftliga svaromål bör genomföras i stort sett i enlighet med vad utredningen tänkt sig. Som flera remissinstanser anført bör dock sådana förelägganden inte göras obligatoriska. Vidare anser jag det inte lämpligt att nu införa en möjlighet att använda tredskodomsförelägganden i fråga om andra yttranden. En sådan regel skulle kunna föranleda tillämpningssvårigheter, eftersom det är svårt att i lagtext precisera vad som skall krävas för att ett föreläggande att inkomma med yttrande skall anses ha efterkommits. Jag återkommer i specialmotiveringen till den närmare utformningen av tredskodomsmöjligheten. Godtas mitt förslag i denna del blir det en viktig uppgift för domstolsverket att utarbeta informationsmaterial och blanketter för svaromål.

Jag menar i likhet med RU att det är lämpligt att förberedelsen av dispositiva tvistemål normalt påbörjas med ett föreläggande till svaranden att avge skriftligt svaromål. Genom ett sådant förfarande kan man nämligen uppnå dels ett snabbt och enkelt avgörande av mål där svaranden inte vill bestrida käromålet och dels – om ett svaromål kommer in – att förberedelsen vid ett påföljande sammanträde i många fall kan föras betydligt längre än annars, eftersom käranden redan före sammanträdet känner till svarandens inställning till käromålet åtminstone i grova drag.

I likhet med RU och flertalet remissinstanser anser jag det inte lämpligt att i lag fixera ett högsta antal sammanträden för förberedelse, främst med hänsyn till målens skiftande beskaffenhet. Självfallet måste rätten i varje enskilt fall och med beaktande av parternas synpunkter noga pröva behovet av sammanträde. I det stora flertalet mål bör ett enda sammanträde för förberedelse vara tillräckligt, och fler än två sådana sammanträden bör hållas bara i undantagsfall.

Jag återkommer i specialmotiveringen närmare till avvägningen mellan muntlighet och skriftlighet under förberedelsen.

Avgörande av tvistiga mål utan huvudförhandling

För närvarande gäller som huvudregel för tvistemål som handläggs enligt RB att huvudförhandling skall hållas innan rätten meddelar dom. Undantag gäller bara de allra enklaste fallen, nämligen vid tredskodom samt vid domar över medgivna och eftergivna anspråk, domar som innebär att rätten stadfäster en av parterna träffad förlikning samt domar över uppenbart ogrundade käromål. Enligt småmålslagen är det däremot tillåtet att avgöra även i egentlig mening tvistiga mål utan sammanträde. RU har föreslagit att det införs en allmän möjlighet för tingsrätterna att avgöra tvistemål på handlingarna, under förutsättning att huvudförhandling inte behövs för utredningen i målet. Förslaget har i allmänhet tillstyrkts under remissbehandlingen, låt vara att flera remissinstanser förordar att den muntliga handläggningsformens karaktär av normalförfarande framhålls bättre.

För egen del biträder jag utredningens uppfattning att det finns ett icke obetydligt utrymme inom vilket det är lämpligt att kunna avgöra mål utan huvudförhandling även där tvist mellan parterna föreligger. Det gäller

framför allt sådana mål där det inte råder någon oenighet mellan parterna rörande de faktiska omständigheterna i målet, utan där tvisten rör den rättsliga bedömningen av dessa omständigheter. En antalsmässigt stor målgrupp där så är fallet är mål om underhållsbidrag. Det kan också tänkas fall där handläggning utan huvudförhandling kan vara tillräcklig även där oenighet rörande sakförhållandena föreligger, nämligen mål där endast skriftlig bevisning åberopas. I dessa fall måste man emellertid noga överväga behovet av att parterna argumenterar muntligt i anslutning till bevisningen.

Mot bakgrund av detta och av att det med hänsyn till processkostnadernas storlek är väsentligt att muntligheten används bara när det är till fördel förordar jag att en möjlighet att avgöra tvistiga mål utan huvudförhandling införs. Rörande den närmare utformningen av en regel vill jag rent principiellt säga att – som RU framhåller och remissinstanserna också allmänt betonar – grundregeln även framdeles bör vara att huvudförhandling skall hållas, men att avgörande på handlingarna får äga rum när det är lämpligt i det enskilda fallet. Det är på grund av målens skiftande beskaffenhet inte möjligt att i lagtext ge mer exakta kriterier för gränsdragningen, utan det får ankomma på rätten att besluta om handläggningsform efter hörande av parterna.

RU och en majoritet av remissinstanserna har ansett att en part som önskar förhandling i princip skall ha rätt till det. För att undvika att någon part skall känna sig missgynnad på grund av att han inte fått föra sin talan vid en förhandling inför rätten vill jag gå längre och ge varje part en ovillkorlig rätt till huvudförhandling. För detta talar bl. a. det förhållandet att enskilda parter ofta har lättare att uttrycka sig muntligt och att rättens möjligheter till materiell processledning är bättre vid en muntlig förhandling.

Frågan om det bör vara möjligt att efter förebild från förvaltningsprocesslagen tillåta huvudförhandling beträffande endast en del av målet (s. k. blandat muntligt-skriftligt förfarande) återkommer jag strax till.

Vad skall utgöra processmaterial?

Frågan om vad som skall ligga till grund för rättens dom är av mycket stor vikt för processens utformning. Enligt RB:s grundläggande principer om omedelbarhet och koncentration skall domen, då huvudförhandling hålls, grundas endast på det material som lagts fram vid huvudförhandlingen, vilken skall hållas i så koncentrerad form som möjligt. I småmålsförfarandet får domen däremot grundas både på vad som sagts vid ett eventuellt sammanträde, oavsett i vilket skede av målets handläggning detta ägt rum, och på vad handlingarna i målet innehåller. Och i förvaltningsprocessen har man i princip samma system som i småmålen.

RU föreslår att man i den majoritet av tvistiga mål, som även fortsättningsvis kommer att avgöras efter huvudförhandling, behåller omedelbarhetsprincipen som huvudregel men förser den med vissa undantag. Remissinstanserna har i allmänhet godtagit detta förslag. Några har dock anfört att man även för tingsrätternas del borde införa ett blandat munt-

ligt-skriftligt förfarande av den modell som män har i förvaltningsprocessen. Man har bl. a. efterlyst en möjlighet att hålla huvudförhandling endast beträffande en del av målet – t. ex. därför att muntlig bevisning skall tas upp – men avgöra målet i övrigt på handlingarna.

Jag har i det föregående kommit fram till att man bör införa en möjlighet för tingsrätterna att avgöra även i egentlig mening tvistiga mål utan huvudförhandling, om sådan förhandling inte behövs med hänsyn till målets beskaffenhet och part inte begärt att huvudförhandling hålls. I de mål som även i fortsättningen skall avgöras efter huvudförhandling fyller enligt min mening omedelbarhetsprincipen en praktiskt viktig funktion. Den hindrar nämligen att handläggningen av målet drar ut på tiden efter förhandlingen, t. ex. därför att parterna vill återropa ytterligare material. Skulle man tillåta ett blandat muntligt-skriftligt förfarande enligt förvaltningsprocessens modell, riskerar man – vilket besannas av vissa erfarenheter från förvaltningsprocessen – att det visar sig behövas ytterligare skriftväxling efter förhandlingen i någon fråga som inte behandlats där, och att avgörandet av hela målet därigenom fördröjs. Domen kan då i den del som tagits upp vid förhandlingen komma att vila på ett sämre underlag än eljest, genom att rättens minnesbilder av bl. a. bevisupptagningen vid förhandlingen bleknar.

Till nackdelarna med en ordning där processmaterialet generellt får omfatta inte bara det som sagts vid huvudförhandlingen utan även skriftligt material som inte återopats där, hör också att det i vissa fall kan vara svårt för parterna att överblicka vad rätten anser vara processmaterial och vice versa. Det kan lätt bli missförstånd i denna del, och risken för detta blir naturligtvis större ju mer omfattande målet är. Som RU påpekar är erfarenheterna från småmålslagen inte helt positiva härvidlag.

Förvaltningsprocessens och småmålslagens modeller är alltså inte användningsfria. Härtill kommer att behovet av att låta handläggningen av ett mål få muntligt inslag endast beträffande en del av målet som RU påpekar kan tillgodoses på andra sätt, bl. a. genom deldomsinstitutet och genom bevisupptagning utom huvudförhandling. Jag kommer senare att gå in på förslag som möjliggör en ökad användning av det sistnämnda institutet och jag kommer också strax in på andra förslag som innebär mindre ingripande uppmjukningar i omedelbarhets- och koncentrationsprinciperna för att tillgodose det faktiska behovet av smidigare regler. Det har under remissbehandlingen knappast påståtts att det under dessa förhållanden skulle finnas något reellt behov av att generellt gå ifrån omedelbarhetsgrundsatsen som huvudregel. Mot den bakgrunden och med hänsyn till de betänkligheter som trots allt kan anföras mot ett sådant steg förordar jag att omedelbarhetsprincipen behålls i de mål som vid tingsrätt avgörs efter huvudförhandling enligt RB:s regler och att den får gälla vid ett enhetligt tvistemålsförfarande av den modell som diskuteras här.

När det sedan gäller de mindre ingripande uppmjukningar i omedelbarhets- och koncentrationsprinciperna som jag nyss förutskickat, har RU kommit med ett flertal förslag. Man föreslår bl. a. att reglerna om avbrott i resp. uppskov med en påbörjad huvudförhandling förenklas och görs mer flexibla, att kravet på att all skriftlig bevisning skall föredras vid huvudför-

handlingen mjukas upp, *att* en allmän möjlighet öppnas att höra parter och vittnen per telefon vid en huvudförhandling, *att* möjligheterna vidgas att ta upp muntlig bevisning utom huvudförhandling i de fall där det är befogat från processekonomisk synpunkt och kan ske utan fara för rättssäkerheten, *att* det nu relativt rigorösa förbudet mot s.k. skriftliga vittnesberättelser mjukas upp något och *att* möjlighet öppnas att på ett enkelt sätt ta in ytterligare processmaterial efter huvudförhandlingens slut. Dessa förslag har mestadels godtagits vid remissbehandlingen. Enligt min mening är förslagen i allt väsentligt väl ägnade att höja effektiviteten i tvistemålsförfarandet utan att några risker i rättssäkerhetshänseende behöver uppstå. Jag anser därför att de bör genomföras på i stort sett det sätt som utredningen tänkt sig, även om jag på ett par punkter har valt andra tekniska lösningar än dem utredningen föreslagit. Jag återkommer i specialmotiveringen närmare till de enskilda förslagen. Förslaget om telefonanvändning i rättegång tar jag dessutom närmare upp i avsnitt 2.4.8.

Utredningen har vidare föreslagit att begreppet huvudförhandling i förenklad form avskaffas och att den skarpa femtondagarsgränsen i fråga om möjligheten att efter uppskov hålla fortsatt huvudförhandling ersätts med en avsevärt lösare reglering. I likhet med flera remissinstanser anser jag en bättre lösning från rättsäkerhetssynpunkt vara att femtondagarsgränsen är kvar som huvudregel för fortsatt huvudförhandling men att man ger möjligheter för rätten att dispensera från denna regel när starka processekonomiska skäl talar för det (se specialmotiveringen till 43 kap. 11 §). Av samma skäl bör en femtondagarsgräns finnas kvar som förutsättning för att vid en huvudförhandling som hålls i nära anslutning till förberedelsen kunna underlåta att upprepa det som sagts vid förberedelsen. Även om man behåller en femtondagarsgräns i sistnämnda hänseende kan man givetvis överväga att slopa beteckningen huvudförhandling i förenklad form. En sådan reform skulle emellertid påverka även frågan om rättens domförfarande. Som påpekades i samband med den senaste lagändringen på det området (prop. 1983/84:78 s. 23) är domförfarandereglererna för närvarande inte helt konsekvent utformade. Med hänsyn till att frågan om tingsrätts domförfarande med stor sannolikhet kommer att aktualiseras på nytt inom kort, bl.a. i samband med RU:s återstående arbete, bör emellertid enligt min mening frågan om ett avskaffande av begreppet huvudförhandling i förenklad form anstå något ytterligare.

Som jag nyss nämnt anser jag att de förslag till uppmjukningar av omedelbarhets- och koncentrationsprinciperna som nu läggs fram i praktiken tillgodoser de krav på en möjlighet till ett mer blandat muntligt-skriftligt förfarande som har rests för tingsrätternas del. Skulle det emellertid i en framtid visa sig att ett behov av en process av den typ som används vid de allmänna förvaltningsdomstolarna skulle föreligga vid de allmänna domstolarna, finns det givetvis inget som hindrar att man då närmare undersöker möjligheterna att närma de båda processformerna till varandra.

Andra åtgärder för att göra processen mer effektiv

Att det ibland utan godtagbar anledning kan ta lång tid att få dispositiva tvistemål avgjorda vid domstolarna utgör som RU påpekat ett allvarligt

problem. Utredningens undersökningar visar att handläggningstider på uppåt två år inte är ovanliga. RU har lämnat ett flertal förslag som syftar till att påskynda handläggningen. När det gäller parter som gör sig skyldiga till försumlig processföring har flera åtgärder redan genomförts genom lagstiftning som trätt i kraft den 1 juli 1984 (prop. 1983/84:78, JuU 15, rskr. 152, SFS 1984:131). Andra sådana åtgärder som utredningen föreslagit och som allmänt godtagits vid remissbehandlingen bör genomföras nu. Jag har redan nämnt möjligheten att meddela tredskodom vid uteblivet skriftligt svaromål. Den nuvarande regeln om att rätten får bortse från omständigheter och bevis, som parter i otillbörligt syfte dröjer ända till huvudförhandlingen med att åberopa, bör utvidgas till att avse även fall där dröjsmålet skett av grov oaksamhet. Rätten bör få bättre möjligheter att på ett smidigt sätt behandla sent väckta genkärsmål och kvittningsinvändningar. Påföljdssystemet för att få parter och andra som skall höras att infinna sig till förhandlingar bör effektiviseras. Jag återkommer närmare till dessa åtgärder i specialmotiveringen.

De åtgärder jag hittills berört har främst syftat till att stävja försumlig processföring från parternas sida. RU har emellertid även föreslagit åtgärder för att hos domstolarna själva inskräpa vikten av att mål handläggs så snabbt och effektivt som möjligt. Utredningen föreslår att en allmän bestämmelse införs i RB som ger domstolarna en uttrycklig skyldighet att handlägga mål snabbt, att en utförlig beskrivning av förberedelsens syfte införs i balken, att tingsrätterna i princip blir skyldiga att upprätta en handläggningsplan för varje tvistemål och att rätten mot slutet av förberedelsen skall göra en skriftlig sammanfattning av parternas ståndpunkter i målet.

De nu berörda förslagen har vid remissbehandlingen fått ett ganska ljumt mottagande, och förslagen om handläggningsplan och skriftlig sammanfattning har t. o. m. bemötts övervägande negativt, framför allt från domstols-håll. Man menar att en skyldighet att upprätta sådana dokument skulle ålägga domstolarna nya arbetsuppgifter vilkas värde i många fall skulle visa sig begränsat.

För egen del anser jag det till en början värdefullt att i 42 kap. RB uttryckligen fastslå att domstolarna har en skyldighet att handlägga mål utan onödiga dröjsmål, även om en sådan skyldighet givetvis följer redan av allmänna principer för myndigheters handlande. Vidare godtar jag utredningens förslag om en samlad redovisning av förberedelsens syfte, även om detta i viss mån medför en upprepning av vad som finns i andra paragrafer i 42 kap. RB. En sådan redovisning kan nämligen vara av värde som kontrollinstrument inte minst för mindre erfarna domare och ombud.

När det sedan gäller förslaget om att rätten i princip skall vara skyldig att upprätta en handläggningsplan ställer jag mig bakom det syfte som RU haft med förslaget. Det är otvivelaktigt av värde om rätten och parterna vid det första sammanträdet i målet, samtidigt som man går igenom vilka åtgärder som behöver vidtas innan målet kan företas till avgörande, också försöker komma överens om en preliminär tidsplan för målet. Detta behöver inte vara särskilt betungande och planen behöver inte ges skriftlig form. I lagtext behöver detta avspeglats endast som en erinran om att även

tidsaspekten och andra aspekter på målets handläggning bör diskuteras med parterna.

Prop.1986/87:89

En skriftlig sammanfattning av parternas ståndpunkter i slutet av förberedelsen – något som torde förekomma på flera håll redan i dag – torde i många fall kunna effektivisera en huvudförhandling i målet. En sådan sammanfattning kan också många gånger komma till nytta vid domskrivningen. Samtidigt finns det, som många remissinstanser påpekat vid remissbehandlingen, ett antal mål där det av olika skäl framstår som överflödigt att skriva en sammanfattning eller där en sådan är av begränsat värde. Det måste ankomma på domstolen att i det enskilda fallet själv bedöma om en sammanfattning är till sådan fördel att det är befogat att lägga ner arbete på den. Utredningens förslag innebär också en sådan valmöjlighet för domstolen. Mot den bakgrunden anser jag att förslaget bör genomföras, dock att lagtexten bör modifieras något.

Jag kommer i det följande att ta upp även en del andra förslag som syftar till att göra processen mer effektiv. I den mån förslagen inte berörs i kommande avsnitt av den allmänna motiveringen, tar jag upp dem i specialmotiveringen.

Indispositiva tvistemål

Det jag hittills sagt i detta avsnitt har främst tagit sikte på de dispositiva tvistemålen, dvs. de mål där förlikning om saken är tillåten. Liksom RU anser jag emellertid att man i de allra flesta hänseenden bör kunna låta de indispositiva tvistemålen – alltså de mål där sådan förlikning inte är tillåten – följa samma regler, t.ex. när det gäller avvägningen muntlighet-skriftlighet och vad som skall utgöra processmaterial. I fråga om processuella sanktioner mot försumliga parter kan man dock i de indispositiva målen – med hänsyn till kraven på utredningens fullständighet – inte laborera med sanktioner som begränsar parternas rätt att komma med nytt material. Det är givetvis inte heller möjligt att införa institutet tredskodom i indispositiva mål. Jag återkommer i övrigt i specialmotiveringen närmare till behandlingen i olika hänseenden av de indispositiva målen.

2.2.4 Den summariska processen

Huvudpunkterna i min bedömning

1. Den summariska processen hålls på samma sätt som nu skild från den egentliga tvistemålsprocessen.
2. Utformningen av den summariska processen kräver ytterligare överväganden. Några reformförslag beträffande den summariska processen läggs därför inte fram nu.

Frågan om en effektivisering av den summariska processen och en förenkling av regelsystemet har aktualiserats i flera olika sammanhang under de senaste årtiondena. Bl.a. föreslogs i departementspromemorian (Ds Ju

1977:5) Summarisk process en sammansmältning av de tre summariska processformerna, dock med bibehållande av vissa skillnader inom ramen för ett enhetligt institut. Även RU har föreslagit att i princip endast en summarisk processform, kallad förberedelse i förenklad form, behålls. Enligt RU:s förslag skall dessutom en förhållandevis radikal omstöpning av ansökningsförfarandet ske. Den som vill inleda en rättegång skall enligt förslaget i princip bara kunna ge in en ansökan och det skall sedan ankomma på rätten att bestämma om målet skall handläggas summariskt eller i en egentlig tvistemålsprocess.

Enligt min mening är det till att börja med klart att man behöver ett förfarande som främst syftar till att snabbt och enkelt konstatera huruvida svaranden har någon saklig invändning mot ett krav eller ej. Någon form av summarisk process är alltså nödvändig. Det finns emellertid goda skäl att överväga om det är motiverat att behålla tre skilda summariska processformer. Vidare bör uppmärksammas att möjligheten att i vanlig tvistemålsprocess meddela tredskodom efter rent skriftlig handläggning gör att man inom ramen för den processen kan få till stånd ett förfarande som företer stora likheter med den summariska processen. Det finns bl. a. mot den bakgrunden skäl att överväga samordningen mellan den summariska processen och det skriftliga tredskodomsförfarandet.

RU:s förslag att samordna ansökningsförfarandet i tvistemålsprocessen innebär att man visserligen skall behålla möjligheten för sökanden att själv bestämma om målet skall handläggas summariskt eller i en vanlig tvistemålsprocess, men att man för de fall där sökanden inte uttryckt något önskemål om handläggningsform ger rätten en sorteringsfunktion. Jag skall gärna medge att denna lösning har teoretiska förtjänster. En rättssökande som inte är bevandrad i det processrättsliga systemet skulle med den föreslagna ordningen kunna få hjälp av domstolen att få sin ansökan handlagd på det mest rationella sättet. Samtidigt är det ofrånkomligt att domstolarna i det föreslagna systemet skulle få en ny funktion som kräver merarbete. Liksom flera remissinstanser har jag svårt att se att detta merarbete motsvaras av ett beaktansvärt praktiskt reformbehov. Att märka är att den summariska processen endast i obetydlig omfattning inleds av enskilda utan juridiskt biträde. Den anlitas framför allt av näringsidkare för inkassoörenden.

Valet mellan summarisk och ordinär process torde inte annat än undantagsvis bereda något problem för den rättssökande. Summarisk process bör han välja om han kan anta att motparten inte har någon saklig invändning mot kravet; i motsatt fall bör han ansöka om stämning i ordinär process. Behövs någon vägledning i denna del, kan den lämnas av domstolen inom ramen för dess allmänna serviceskyldighet eller av en advokat som rådgivning enligt rättshjälpslagen.

Härtill kommer att ett eventuellt misstag i fråga om valet av processform inte får några oöverstigliga konsekvenser för sökanden. En summarisk process kan efter ett bestridande från svarandens sida lätt bringas att övergå till ordinär process. Skulle sökanden tvärtom ha ansökt om stämning i fråga om ett ostridigt krav, utgör tredskodomsinstitutet — särskilt vid skriftlig handläggning — en garanti för att han kan utverka en exekutionstitel på ett snabbt och enkelt sätt.

Enligt min mening bör man mot denna bakgrund även fortsättningsvis hålla ansökningsförfarandet i tvistemål uppdelat på så sätt att det får ankomma på sökanden att själv ange om han vill ha summarisk eller ordinär handläggning. Jag återkommer i avsnitt 2.2.6 till vilka konsekvenser i lagtekniskt hänseende som detta ställningstagande får.

När det sedan gäller utformningen av den summariska processen kan jag till en början konstatera att den nuvarande ordningen med tre summariska processformer är väl inarbetad. De problem som upplevs vid domstolarna kan i första hand hänföras till delgivningssidan. En sammanslagning av de tre summariska processformerna men med bibehållande av vissa skillnader inom ramen för ett enhetligt institut – som föreslogs i bl.a. 1977 års departementspromemoria – skulle visserligen teoretiskt sett kunna medföra förenklingar för borgenärerna i vissa fall men skulle samtidigt som jag ser det innebära sorteringsproblem för domstolarna av i princip samma slag som vid en samordning av ansökningsförfarandet i summarisk och ordinär process. Mot den bakgrunden är jag för min del tveksam till om det föreligger tillräckliga skäl att gå fram på den linjen.

Ett sätt att tillgodose önskemålen om förenklingar i den summariska processen samtidigt som man underlättar hanteringen vid domstolarna skulle kunna vara att låta den summariska processen gå ut på att endast konstatera om svaranden har någon saklig invändning mot käreandens anspråk eller ej. Man skulle med en sådan lösning ta bort all bevisprövning från den summariska processen och i stället låta den prövningen ske inom ramen för ett skriftligt tredskodomsförfarande i den ordinära processen. En reform i den riktningen kräver emellertid ytterligare överväganden som inte lämpligen kan göras i detta sammanhang. Jag avser att inom kort låta remittera en departementspromemoria där de nu antydda tankegångarna utvecklas. Frågan om s.k. motiverade bestridanden i den summariska processen får övervägas ytterligare i belysning av vad som kommer fram i det sammanhanget.

2.2.5 De s.k. domstolsärendenas koppling till tvistemålsprocessen

Huvudpunkterna i min bedömning

1. Den särskilda lagen om handläggningen av domstolsärenden (ärendelagen) behålls tills vidare. En generell översyn av regelsystemet bör göras i ett senare sammanhang.
2. Inga ändringar i ärendelagens handläggningsregler föreslås nu.

Enligt RB handläggs tvistemål och brottmål. Vid balkens tillkomst konstaterades att det fanns vissa typer av frågor, som skulle handläggas av domstolarna men för vilka RB:s regler för tvistemål inte ansågs passa in, främst därför att det fanns behov av ett enklare handläggningssätt än det med förberedelse och huvudförhandling. För handläggningen av dessa frågor tillskapades ärendelagen. Enligt 1 § avser lagen "ärenden angående rättsvård, som allmän underrätt har att upptaga självmant eller efter ansö-

kan och som ej enligt lag eller författning skola handläggas i den för tvistemål eller brottmål stadgade ordningen, dock ej ärenden som angå straff eller annan med brott förenad påföljd". Enligt ärendelagen handläggs vitt skilda frågor, t. ex. bouppteckningsfrågor, förmynderskapsfrågor och vissa frågor rörande vårdnad om barn. På senare år har nya grupper av frågor enligt uttrycklig föreskrift i resp. författning kommit att handläggas enligt ärendelagen. Ett exempel är frågor rörande betalningsskyldighet för felparkeringsavgift. Förfarandet enligt ärendelagen var ursprungligen i första hand tänkt för ansökningsärenden där det normalt inte finns någon motpart till sökanden, men förfarandet har i allt högre grad kommit att omfatta även grupper av frågor, t. ex. felparkeringsärendena och vårdnadsärendena, där generellt sett två parter står emot varandra.

RU har föreslagit att de nuvarande domstolsärendena skall följa RB:s regler och att den särskilda ärendelagen skall upphävas. Detta förslag har kritiserats av ett flertal remissinstanser, bl. a. från domstolshåll. De anser att ärendelagen fungerar bra och att man med den föreslagna ordningen riskerar en omständligare ordning för frågornas hantering än för närvarande. Vidare har sagts att RU inte tillräckligt belyst konsekvenserna av förslaget för olika typer av ärenden.

För egen del håller jag med utredningen om att det i vissa fall är svårt att uppfatta några sakliga skillnader mellan en del frågor som i dag handläggs som tvistemål enligt RB och andra mycket likartade frågor som handläggs enligt ärendelagen. Jag syftar då närmast på de fall där man i de sistnämnda frågorna generellt sett har en två- eller flerpartssituation, för vilken RB:s tvistemålsregler typiskt sett är avpassade. Det enda rationella skäl man hittills kan ha haft för att låta frågorna handläggas enligt ärendelagen skulle i så fall rimligen vara att förfarandet enligt ärendelagen ger möjlighet till avgörande på handlingarna. Om man nu inför en sådan möjlighet i tvistemål som handläggs enligt RB, bör det vara principiellt riktigt att dessa ärendegrupper förs över till handläggning enligt RB, eftersom det är ett intresse att ha så långt möjligt gemensamma regler för all handläggning.

En helt annan fråga är emellertid om det dessutom är lämpligt att låta även de ärenden som typiskt sett är av enpartskaraktär, dvs. där det inte finns någon motpart, gå över till att handläggas enligt RB:s regler. Detta kan visserligen som utredningen hävdar vara tekniskt möjligt, men det kräver ganska omfattande ingrepp i RB:s system, och som kommit fram vid remissbehandlingen har utredningen inte anvisat tillfredsställande lösningar på alla uppkommande problem. Vad som har kommit fram under remissbehandlingen har också övertygat mig om att de reella vinster man skulle kunna göra genom att överföra dessa ärenden till RB:s område och sålunda upphäva ärendelagen är tämligen ringa.

Mot denna bakgrund finns det enligt min mening inte tillräckliga skäl att nu slopa ärendelagen och göra om RB så att den passar in på alla de nuvarande ärendena. På lite längre sikt bör emellertid frågan om ärendenas handläggning tas upp ur ett vidare perspektiv. Det kan därvid bli aktuellt att överväga om inte de ärenden som handläggs enligt ärendelagen kan fördelas på RB resp. förvaltningslagen.

Med detta ställningstagande återstår frågan om det är påkallat att i

avvaktan på en generell översyn göra några ingrepp i ärendelagens handläggningsregler. Vad som har förekommit i detta lagstiftningsärende har gett mig intrycket att det i stort sett inte finns något omedelbart reformbehov såvitt avser ärendelagens handläggningsregler. Från något håll har emellertid framförts önskemål om en utökning av möjligheterna att avgöra mål med ensamdomare med sikte på vissa enkla fall. Med anledning av detta vill jag säga följande.

Domförhållsreglerna i 6 § ärendelagen är uppbyggda kring en huvudregel att det är tillräckligt med en domare ensam men att en större sammansättning (tre lagfarna domare eller en lagfaren domare och nämndemän) skall delta vid avgörande av ett ärende, dels obligatoriskt i vissa typer av ärenden och dels i alla typer av ärenden så snart det föreligger en tvist mellan två parter. Med tanke bl.a. på att utvecklingen på tvistemålsområdet gått mot en allt vidare endomarkompetens i enklare mål kan denna reglering, som i princip stått oförändrad sedan 1940-talet, framstå som föråldrad. Härtill kommer att ärendelagens regler om domförhet tekniskt framstår som onödigt krångliga.

Det finns enligt min mening sålunda skäl som talar för en förenkling av domförhållsreglerna efter mönster av vad som gäller i tvistemål enligt RB. Att direkt göra RB:s regler i fråga om domförhet tillämpliga låter sig emellertid inte utan vidare göra, eftersom det processuella systemet är olika uppbyggt i tvistemål resp. domstolsärenden. Jag tänker då framför allt på att RB:s uppdelning i förberedelse och huvudförhandling saknas i ärendelagen. Överväganden rörande domförheten i ärenden kan därför knappast ske utan en närmare genomgång av förhållandena i olika typer av ärenden. Av remissyttrandena över RU:s betänkande framgår att man vid domstolarna inte upplever reformbehovet på detta område som trängande. Mot den bakgrunden, och med tanke på att RU för närvarande överväger andra frågor rörande tingsrätternas sammansättning, talar övervägande skäl för att domförheten i ärenden tas upp först i samband med den översyn av ärendelagen som jag nämnde nyss.

2.2.6 Vissa lagtekniska frågor

RU:s förslag innebär som jag tidigare nämnt en radikal nedbantning av det processuella regelsystemet på tvistemålssidan. Småmålslagen, ärendelagen, lagsökningslagen och handräckningslagen föreslås upphävas och RB:s regler föreslås anpassade till de frågor som nu handläggs enligt dessa lagar. Även i övrigt har RB:s handläggningsregler för tingsrätt (42–44 kap.) i förslaget genomgått en omfattande språklig och redaktionell överarbetning.

De ställningstaganden som jag gjort i det föregående innebär för det första att småmålslagen kan upphävas och behövliga regler för mål om mindre värden införas i RB. Så långt följer jag alltså RU:s tanke om en förenkling av regelsystemet. Den summariska processen lämnas däremot i enlighet med vad som sagts i avsnitt 2.2.4 utanför denna lagrådsremiss, vilket innebär att lagsökningslagen och handräckningslagen tills vidare

finns kvar. När det gäller ärendelagen har jag (avsnitt 2.2.5) kommit fram till att denna lag i avvaktan på en översyn får stå kvar i princip oförändrad.

Att domstolsärendena och målen i summarisk process alltså även fortsättningsvis skall behandlas enligt sina egna regler medför att det inte finns något behov av så stora ingrepp i RB:s systematik som utredningen föreslagit. En reform kan då begränsas till de regler rörande tvistemålsprocessen där det föreligger ett konkret reformbehov. Även en sådan mer begränsad målsättning medför visserligen att många paragrafer framför allt i handläggningskapitlen behöver ändras. Enligt min mening saknas emellertid tillräckliga skäl att enbart med anledning härav nu göra en mer övergripande språklig och redaktionell översyn av RB:s regler. Frågan om en sådan översyn bör komma till stånd får tas upp i ett senare sammanhang.

2.3 Brottmålsprocessen

2.3.1 Allmänna synpunkter på reformbehovet

När det gäller brottmålen är, som RU påpekar och som styrks av vad som framkommit vid remissbehandlingen, reformbehovet och möjligheterna till reformer i vissa hänseenden avsevärt mindre än för tvistemålens del. Framför allt har detta förhållande sin grund i att antalet mål om små eller enkla brott genom olika reformer under tiden sedan RB:s tillkomst kommit att föras bort från domstolarnas verksamhetsområde. Möjlighet har införts för polisen att förelägga ordningsbot i fråga om ett stort antal bötesföreselser. Området för strafföreläggande har vid flera tillfällen utvidgats. Det har också skett en omfattande avkriminalisering, ibland i samband med avgiftsbeläggning, t. ex. parkeringsavgift, skattetillägg och miljöskyddsavgift. Möjligheterna för åklagaren att i fråga om mindre allvarlig brottslighet besluta om åtalsunderlåtelse i stället för att väcka åtal har utvidgats genom flera olika reformer. Möjligheter till förundersökningsbegränsning har införts.

Dessa faktorer sammantagna gör att det numera finns relativt goda garantier för att domstolarna inte onödigtvis skall belastas av mål om mindre, erkända brott. Det finns därför inte tillnärmelsevis lika starka skäl som på tvistemålssidan att rikta särskild uppmärksamhet mot förenklingar i fråga om de mindre målen. Vad som är viktigt för brottmålsprocessens del är i stället att se till att i möjligaste mån effektivisera och underlätta handläggningen av brottmål i allmänhet. Delvis rör det sig om motsvarande frågor som på tvistemålssidan, delvis är det speciella brottmålsproblem.

Vad som aktualiseras genom RU:s förslag är bl. a. möjligheten för rätten att hålla förberedelse i brottmål, uppmjukning av muntlighetsprincipen, närmare bestämt frågan om införande av en möjlighet att avgöra brottmål på handlingarna i tingsrätt, samt uppmjukning av omedelbarhets- och koncentrationsprinciperna i de mål som skall avgöras efter huvudförhandling. Jag skall också gå in på frågor rörande handläggningen av mål om enskilt anspråk i anledning av brott samt slutligen också beröra reglerna om förening (kumulation) av åtal.

Jag kommer också att ta upp två speciella frågor som aktualiserats av

utredningen, nämligen frågan om införande av jourdomstolar för att avgöra vissa brottmål och frågan i vad mån rätten före huvudförhandlingen i ett brottmål skall ha tillgång till förundersökningsprotokollet.

Prop. 1986/87:89

2.3.2 Närmare om uppläggningsen av en reform

Huvudpunkterna i mitt förslag

1. Om det är till fördel för handläggningen av målet får den tilltalade föreläggas att skriftligen redovisa sin inställning till åtalet och grunden för den.
2. Möjligheten till sammanträde för förberedelse i brottmål lagregleras.
3. En uttrycklig lagregel införs om möjlighet för åklagaren att sammanträda med den misstänkte innan åtal beslutas.
4. Tingsrätterna skall även i fortsättningen avgöra brottmålen efter huvudförhandling.
5. I fråga om förfarandet vid huvudförhandling i brottmål görs i stort sett samma ändringar som i tvistemålsprocessen.

Förberedelse i brottmål

I 45 kap. RB finns vissa bestämmelser om åtgärder som rätten skall vidta efter det att åtal väckts men innan huvudförhandling hålls i målet. Man skall t.ex. utfärda stämning på den tilltalade och förelägga honom att ange sin bevisning. Rätten kan också i mån av behov låta komplettera förundersökningen. Det finns möjlighet att för vissa angivna ändamål hålla muntligt sammanträde före huvudförhandlingen.

Några generella bestämmelser om förberedelse som motsvarar förberedelsen i tvistemål finns emellertid inte för brottmålsdelen. Detta brukar sägas bero på att målet normalt sett blir tillräckligt förberett genom förundersökningen. De flesta mål kan sättas ut till huvudförhandling direkt när åtal väcks. Det sägs också att en förberedelse av den typ som sker i tvistemål inte kan äga rum i brottmål, eftersom man inte kan tvinga den tilltalade till processuell aktivitet på samma sätt som en part i ett tvistemål.

RU har konstaterat att det i vissa mer omfattande eller mer komplicerade brottmål finns behov av förberedande åtgärder före huvudförhandlingen utöver dem som i dag nämns i RB. Man kan t.ex. minska risken för uppskov om den tilltalade redan före huvudförhandlingen genom försvararen lämna ett skriftligt svaromål, där han kort presenterar sin inställning till åtalet och sin bevisning. Det kan i vissa komplicerade mål finnas vinst att hämta om parterna före huvudförhandlingen träffas under rättens ledning och undersöker i vilka hänseenden oenighet föreligger rörande åtalet; man kan genom en sådan muntlig förberedelse koncentrera huvudförhandlingen mer till de stridiga punkterna och härigenom bl.a. avsevärt minska risken för att vittnen kallas till huvudförhandlingen i onödan.

Mot denna bakgrund har RU föreslagit att det i 45 kap. RB införs regler

som ger möjlighet till förberedelse. Domstolen får enligt förslaget i mån av behov ålägga den tilltalade att avge skriftligt svaromål. Rätten kan också hålla ett förberedande sammanträde med parterna före huvudförhandlingen.

Förslaget har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av de allra flesta remissinstanserna. Någon remissinstans har avstyrkt förslaget under anförande att man allmänt sett riskerar en omständligare brottmålsprocess om man inför föreskrifter om förberedelse i brottmål.

För egen del vill jag först konstatera att det i många, kanske de allra flesta, brottmål inte behövs någon aktivitet från rättens sida för att – utöver att ta del av de handlingar åklagaren ger in – före huvudförhandlingen ta reda på den tilltalades ståndpunkt till åtalet. Detta gäller givetvis först och främst de mål där den tilltalade under förundersökningen har erkänt gärningen. Dessa mål kan normalt sättas ut till huvudförhandling direkt, och rätten kan koncentrera sig på att se till att tillräcklig personutredning finns tillgänglig vid huvudförhandlingen. Även mål där den tilltalade förnekar gärningen kan många gånger sättas ut direkt till huvudförhandling. Den tilltalade delges då, samtidigt med kallelse till förhandlingen, ett föreläggande att i god tid före förhandlingen tala om vilken bevisning han vill åberopa.

I mer komplicerade mål kan det emellertid, som jag nyss nämnde, vara av värde att före huvudförhandlingen söka klargöra den tilltalades ståndpunkt för att få till stånd en så effektiv huvudförhandling som möjligt. Med tanke på sådana fall kan det vara bra med en möjlighet för rätten att ålägga den tilltalade att avge skriftligt svaromål eller infinna sig till ett förberedande sammanträde. Sådan förberedelse äger på sina håll rum redan nu utan uttryckliga föreskrifter i lag. Som utredningen anför är det emellertid lämpligt att lagstiftaren ger riktlinjer för i vilka fall förberedelseinstitutet bör användas.

Jag vill i det sammanhanget peka på vikten av att åklagaren i mer komplicerade mål i mån av behov redan i stämningsansökningen belyser åtalet utöver själva gärningsbeskrivningen i syfte att underlätta för den tilltalade och domstolen att förbereda sig inför huvudförhandlingen. Så sker på många håll redan nu med, enligt vad jag inhämtat, gott resultat. Vidare kan det i de mål där det blir aktuellt med ett sådant förberedande sammanträde vara av stort värde om åklagaren inför sammanträdet skriftligen belyser eller utvecklar åtalet utöver vad som kan ha skett redan i stämningsansökningen. Några särskilda bestämmelser i lag i de hänseenden jag nu nämnt torde inte behövas. Det bör ankomma på riksåklagaren att utfärda behövliga rekommendationer.

Det bör påpekas att värdet av ett förberedelseinstitut i brottmål givetvis påverkas av den omständigheten att man i sådana mål inte kan tvinga den tilltalade att vara aktiv i processen. För att syftet med förberedelsen skall nås krävs därför att den tilltalade frivilligt medverkar till att precisera sin ståndpunkt. I de mål där förberedelse kan bli aktuell torde emellertid den tilltalade regelmässigt vara biträdd av försvarare, och man kan under sådana omständigheter normalt utgå från att risken är relativt liten för att tillräckliga uppgifter inte skall gå att få fram.

Jag återkommer i specialmotiveringen till den närmare utformningen av bestämmelserna om förberedelse. Jag vill här bara säga att en utgångspunkt givetvis bör vara att rätten inte tillgriper en förberedelseåtgärd utan att i varje enskilt fall noga ha prövat det faktiska behovet av förberedelse. Att mer slentrianmässigt sätta ut brottmål till förberedelse skulle, som påpekats under remissbehandlingen, allvarligt äventyra effektiviteten i brottmålsprocessen. Det är väsentligt att reglerna om förberedande åtgärder utformas på sådant sätt att det klart framgår att sådana åtgärder bara skall tillgripas i de mer omfattande eller komplicerade mål i vilka det finns ett påtagligt behov av det.

Som framgått av det föregående fyller förundersökningen i praktiken bl. a. det syftet att den ger besked om parternas inställning och därmed minskar behovet av ytterligare förberedelseförfarande.

I regel kan man vid slutet av förundersökningen förutse parternas ståndpunkter i det följande målet. När förundersökningen avslutas, har åtal emellertid inte väckts. Den tilltalade kan därför inte med säkerhet veta vad åklagaren kommer att yrka i rättegången. Detta kan ha betydelse i vissa mål som rör mer omfattande eller juridiskt komplicerad brottslighet. Om förundersökningen t. ex. bedrivits med utgångspunkt från att den misstänkte gjort sig skyldig till ett visst brott, som han förnekat, kanske åklagaren sedermera finner skäl att åtala med annan brottsrubricering. Det kan då tänkas att den tilltalade inte har någon invändning mot det väckta åtalet, något som alltså förundersökningen inte ger besked om. Om något klarläggande av den tilltalades ståndpunkt inte sker, kan följden bli att onödigt bevisning läggs fram vid huvudförhandlingen. Och omvänt kan en tilltalad, som under förundersökningen erkänt en på visst sätt rubricerad gärning, ha invändningar och vilja åberopa bevisning om åklagaren i åtalet rubricerar gärningen annorlunda.

Den nu berörda frågan har diskuterats av den inom RU:s ram arbetande s. k. förundersökningsgruppen i promemorian (Ds Ju 1979:15) Översyn av utredningsförfarandet i brottmål (s. 117). Gruppen föreslår där att det i 23 kap. 18 § RB införs en bestämmelse som lämnar möjlighet för åklagaren att innan åtal beslutas sammanträda med den misstänkte och i förekommande fall hans försvarare. Syftet med sammanträdet är att den misstänkte skall få tillfälle att klargöra sin inställning till de påståenden som åklagaren ämnar göra i rättegången. Åklagaren kan då i sin tur förenkla rättegången genom att i åtalet ta hänsyn till den misstänktes inställning. Även bevisfrågor bör diskuteras. Också den misstänktes inställning till eventuella skadeståndsanspråk bör tas upp. Det förutsätts att sammanträde av detta slag behövs bara då förundersökningen är omfattande eller gäller brott av svårbedömd beskaffenhet. Gruppens förslag har ännu inte föranlett lagstiftning.

RU konstaterar att det från effektivitetssynpunkt självfallet är bättre att parterna redan före rättegången träffas och klargör sina ståndpunkter än att ett sammanträffande mellan parterna sker först sedan rättegång inletts. Om situationen klargörs redan på det förprocessuella stadiet, kommer onödigt material aldrig att behöva dras in i processen; målet blir "renare" redan från början. För tvistemål, där processen normalt förs mellan två

enskilda parter, kan man inte föreskriva att parter skall sammanträffa innan processen inleds. I brottmål däremot, där det finns ett i RB reglerat förprocessuellt förfarande, skulle en regel av det slag som förundersökningsgruppen förordat vara lätt att passa in. Av dessa skäl föreslår RU att förslaget nu genomförs.

De flesta remissinstanserna har tillstyrkt förslaget eller lämnat det utan erinran. Ett par remissinstanser har avstyrkt förslaget av det skälet att det redan med gällande bestämmelser är möjligt att hålla här avsedda sammanträden och att detta också sker i viss utsträckning. Den föreslagna bestämmelsen skulle därför vara onödig.

För egen del vill jag framhålla att det här diskuterade förfarandet har en funktion att fylla där det är fråga om mer omfattande eller komplicerade brottslighet. Det förekommer redan i dag att åklagaren i sådana mål håller ett sammanträde med den misstänkte och hans försvarare innan talan väcks. Det kan emellertid vara lämpligt att i enlighet med RU:s förslag uttryckligen lagreglera denna praxis. Bl. a. kan en lagreglering leda till en mera enhetlig tillämpning av möjligheten att hålla ett sammanträde innan åtal väcks.

Det kan på flera sätt vara till fördel för den misstänkte att ett sammanträde av det nu aktuella slaget kommer till stånd. Man får därför normalt förutsätta att han medverkar frivilligt vid sammanträdet. Skulle den misstänkte i något fall välja att förhålla sig passiv, bör man i detta skede inte tvinga honom att infinna sig till ett sammanträde om han är på fri fot. Några särskilda sanktionsmedel är därför inte nödvändiga i detta sammanhang.

Avgörande på handlingarna i tingsrätt

Innan en tingsrätt dömer i ett brottmål, måste rätten enligt gällande regler hålla huvudförhandling. Undantag gäller endast för frikännande dom efter det att åtalet lagts ner. RU har på samma sätt som för tvistemålens del föreslagit att det införs en möjlighet för tingsrätterna att avgöra brottmål efter ett rent skriftligt förfarande. Förslaget omfattar mål där huvudförhandling inte behövs för utredningen i ansvars- eller påföljdsfrågan och där det inte finns anledning döma till annan påföljd än böter och/eller villkorlig dom.

Förslaget har fått ett övervägande negativt mottagande vid remissbehandling. Många menar att det bara finns ett mycket smalt utrymme för avgörande utan huvudförhandling i tingsrätt, bl. a. eftersom de allra flesta fall där ett sådant handläggningssätt skulle kunna bli aktuellt redan nu avgörs genom strafföreläggande. Vidare har det sagts att vinsterna för domstolen med att avgöra ett mål på handlingarna i stället för att hålla huvudförhandling – eventuellt i den tilltalades frånvaro – blir ytterst marginella, samtidigt som handläggningen kompliceras av extra skriftväxling med risk för delgivningssvårigheter. Förslaget har också kritiserats från rättssäkerhetssynpunkt, eftersom många tilltalade inte förmår presentera sin ståndpunkt tillräckligt väl i skrift och samtidigt inte vill eller vågar besvara rätten med att begära huvudförhandling. Med en ordning där mål

avgörs på handlingarna sägs det också att man går miste om de kriminalpolitiska effekter en inställelse vid domstolen kan ha. De båda sistnämnda faktorerna gör enligt flera remissinstanser att avgörande på handlingarna i vart fall inte bör tillåtas i mål ovanför bötesnivån.

Enligt min mening skulle det visserligen kunna ha ett visst värde att, när nu en möjlighet för tingsrätterna att avgöra tvistemål på handlingarna föreslås öppnad, vidta motsvarande åtgärd även för brottmålsens del. Bl. a. med tanke på de utvidgningar i fråga om strafföreläggandeinstitutet som ägt rum under senare tid förefaller det praktiska utrymmet för en sådan reform emellertid vara mycket begränsat, samtidigt som det skriftliga handläggningssättet för brottmålsens del medför både principiella och praktiska problem. Mot denna bakgrund, och med hänsyn till att vinsterna med skriftlig i stället för muntlig handläggning i varje enskilt fall tycks bli ganska små, talar enligt min mening övervägande skäl för att inte nu överväga någon reform på det aktuella området.

Smidigare regler för huvudförhandlingsmål

När det gäller reglerna för huvudförhandling i tvistemål har jag i det föregående (avsnitt 2.2.3) förordat ett flertal uppmjukningar i de för närvarande strängt upprätthållna omedelbarhets- och koncentrationsprinciperna. De skäl som talar för en sådan uppmjukning har i princip samma styrka i brottmål. Liksom utredningen och en stor majoritet av remissinstanserna förordar jag därför att motsvarande justeringar som föreslagits beträffande tvistemålen genomförs i fråga om brottmålen. I fråga om innebörden av dessa justeringar får jag hänvisa till vad jag nyss anförde i fråga om tvistemålen. Jag återkommer givetvis också i specialmotivering- en närmare till de enskilda förslagen.

Handläggningen av mål om enskilt anspråk

Mål om enskilt anspråk i anledning av brott — i normalfallet mål om skadestånd — brukar i dag ofta handläggas och avgöras gemensamt med brottmålet. Denna ordning är många gånger till fördel från processekonomisk synpunkt. I vissa fall kan emellertid ett gemensamt avgörande inte ske, utan skadeståndsmålet måste avskiljas och i fortsättningen handläggas som ett särskilt tvistemål, något som naturligtvis orsakar merarbete både för domstolen och parterna.

Utredningen har nu föreslagit några lagändringar som syftar till att åstadkomma att mål om enskilt anspråk i ökad utsträckning kan avgöras i samband med brottmålet. Utredningen vill bl. a. att domstolen skall kunna avgöra skadestandsfrågan genom tredsdom till den tilltalades nackdel om denne uteblir från huvudförhandlingen i brottmålet. Vidare föreslår utredningen att förutsättningarna för att få avskilja en skadestandsfråga till handläggning i tvistemålsordning skärps.

Remissinstanserna delar utredningens uppfattning att det är angeläget att mål om enskilda anspråk såvitt möjligt avgörs i samband med brottmålet. De flesta är emellertid negativa till utredningens förslag. Man menar

bl.a. att det föreslagna systemet med tredskodom i skadestandsfrågan blir krångligt, skapar nackdelar för målsägandena och medför begränsade processekonomiska vinster.

För egen del delar jag utredningens och remissinstansernas grundsyn att det normalt är till fördel både från processekonomisk synpunkt och för parterna, inte minst målsäganden, om mål om enskilda anspråk i möjligaste mån avgörs i samband med ansvarsfrågan. Frågan hur man bäst skall tillgodose målsägandens intressen är emellertid föremål för uppmärksamhet ur ett bredare perspektiv i det arbete för att stärka brottsoffrens ställning som nu pågår inom justitiedepartementet. En departementspromemoria (Ds Ju 1986:10) Ändrade regler om enskilt anspråk vid förundersökning och rättegång m.m. remitteras i dagarna. Jag berör därför inte denna fråga ytterligare i detta sammanhang.

När det sedan gäller frågan om man bör öppna möjlighet för domstolen att ge tredskodom över det enskilda anspråket när den tilltalade uteblir från huvudförhandling i brottmålet, visar remissbehandlingen enligt min mening att ett sådant system skulle bli komplicerat. Vinsterna med systemet blir begränsade, samtidigt som klara nackdelar uppkommer för målsäganden i vissa fall. Framför allt har det nackdelar att målsägandena i ökad utsträckning måste inställa sig till huvudförhandlingen för att undvika negativa processuella konsekvenser för egen del. En sådan ordning kan i många fall riskera att fördröja handläggningen av ansvarsfrågan. Jag är mot denna bakgrund inte beredd att förorda att förslaget genomförs.

Även de övriga lagändringar som utredningen föreslagit beträffande handläggningen av mål om enskilda anspråk – bl.a. en närmare reglering av i vad mån RB:s tvistemåls- resp. brottmålsregler skall tillämpas – kan medföra komplikationer och ett mer formaliserat förfarande än för närvarande samtidigt som den praktiska nyttan av förslagen förefaller relativt liten. Liksom majoriteten av remissinstanserna förordar jag därför att några ändringar i dessa delar inte nu genomförs.

Förening av åtal

Det är vanligt förekommande att åtal väcks mot någon för flera brott eller mot flera personer för att ha tagit del i samma brott eller i brott som har samband med varandra. Enligt gällande regler skall åtalen i sådana fall normalt handläggas gemensamt, men det finns möjlighet till särskild handläggning, om det är lämpligare. RU konstaterar att nuvarande regler skapar vissa problem från handläggningssynpunkt och föreslår en delvis ny reglering som syftar till att rätten skall få större möjligheter att underlätta gemensam handläggning i de fall där sådan handläggning är processekoniskt mindre lämplig, särskilt i de situationer där flera personer är åtalade.

Remissinstanserna har i allmänhet ställt sig bakom grundtankarna i förslaget eller lämnat det utan erinran. Det anförts också att man i praxis redan tillämpar de riktlinjer som utredningen drar upp. Ett par remissinstanser anser dock att möjligheterna att dela upp rättegången vid flera åtal mot samma person blir för stora om förslaget genomförs och att det finns

risk för "processer i processen" rörande frågan om kumulation skall ske eller inte.

För egen del vill jag först konstatera att huvudregeln när det gäller åtal mot samma person för flera brott även fortsättningsvis givetvis bör vara att åtalen handläggs i en rättegång och resulterar i gemensam påföljd. Som utredningen anför finns det situationer när detta av en eller annan anledning inte är lämpligt eller möjligt, och med tanke på dessa fall bör det finnas möjlighet att dela upp rättegången. Redan nuvarande regler ger enligt min mening tillräckligt utrymme för detta. Någon ändring i denna del behövs därför inte.

När det sedan gäller den s.k. subjektiva kumulationen, dvs. sammanföring av åtal mot flera personer, bör som utredningen anför tumregeln vara att presumtionen för kumulation skall vara starkare ju närmare samband med varandra åtalen har. Vad som skapar praktiska problem i dessa sammanhang är den situationen att de tilltalade förutom brott som är gemensamma också är åtalade för helt andra brott, där något samband med det gemensamma brottet inte föreligger och där kanske även ytterligare personer är åtalade. Självfallet måste rätten ha möjligheter att i sådana fall handlägga åtalen var för sig för att en rättegång skall kunna genomföras inom rimlig tid och utan att alltför många tilltalade och försvarare dras in i bilden. Här får i varje enskilt fall en avvägning ske mellan olika motstående intressen. När jag har tagit del av utredningens förslag i denna del och av remissinstansernas reaktioner har jag fått det intrycket att nuvarande regler egentligen ger tillräckligt utrymme för att ta hänsyn av nu berörd art och att någon lagändring inte framstår som särskilt angelägen. Under sådana omständigheter anser jag att gällande ordning bör bestå även i denna del. Det behövs då inte heller några nya bestämmelser om möjligheter till deldom i brottmål (30 kap. 4 § RB).

Utredningen har vidare föreslagit att reglerna om en tingsrätts möjligheter att flytta över ett anhängigt brottmål till en annan tingsrätt anpassas till den mer liberala praxis som kommit att utbildas på området. Förslaget i denna del har över lag tillstyrkts eller lämnats utan erinran vid remissbehandling. Även jag anser utredningens förslag välgrundat och föreslår att det genomförs med en del lagtekniska justeringar i förhållande till utredningens förslag (19 kap. 7 § RB).

Vissa lagtekniska frågor m. m.

Utredningen har föreslagit en lagteknisk omdisposition av vissa brottmålsregler. Förslaget går ut på att några bestämmelser, som anses gälla rättegången i alla instanser men som för närvarande finns i 45 kap. RB, ett kapitel som i princip endast gäller rättegången i tingsrätt, föreslås flyttade till 20 kap., vilket är tillämpligt på alla instanser. Förslaget har i denna del inte föranlett några särskilda uttalanden från remissinstanserna.

Enligt min mening kan förslaget visserligen verka tilltalande från systematisk synpunkt. Nuvarande ordning synes emellertid inte ha medfört några beaktansvärda praktiska problem under de närmare 40 år som den tillämpats, samtidigt som man med den av utredningen föreslagna ordning-

en skulle tvingas begränsa vissa av de till 20 kap. överflyttade reglerna till att gälla enbart tingsrätt. Under dessa omständigheter anser jag övervägande skäl tala för att de ifrågavarande bestämmelserna även fortsättningsvis får ha sin plats i 45 kap. Man kan därigenom också nå den fördelen att sistnämnda kapitel inte behöver ändras så radikalt som utredningen föreslagit utan att ändringarna kan begränsas till vad som erfordras med hänsyn till de sakliga nyheter som föreslås.

Jag vill slutligen nämna att RU föreslagit att målsägandens rätt enligt 20 kap. 9 § RB att överta ett allmänt åtal som åklagaren lägger ner skall avskaffas. Frågan kan komma att belysas ytterligare i samband med det arbete på att stärka brottsoffrens ställning som nu pågår inom justitiedepartementet. Jag tar därför inte upp den nu.

2.3.3 Skall rätten ha tillgång till förundersökningsprotokollet före huvudförhandlingen?

Mitt förslag

Förundersökningsprotokollet skall även i fortsättningen ges in till rätten i samband med att åtal väcks. Material från förundersökningen rörande gärningar som inte omfattas av åtalet bör dock i princip rensas bort från protokollet innan det ges in till rätten.

Enligt 45 kap. 7 § RB skall åklagaren, när han väcker åtal, till rätten ge in protokollet över den förundersökning som i de allra flesta fall föregått åtalsbeslutet. I detta protokoll ingår bl. a. utskrifter från förhör med olika personer – misstänkta, målsägande och vittnen – som hållits under förundersökningen. Att rätten skall få tillgång till dessa handlingar brukar motiveras dels med att rätten behöver handlingarna för att kunna bedöma vilka åtgärder som skall vidtas före huvudförhandlingen och dels med att rätten behöver kontrollera att förundersökningen inte är bristfällig i något avseende.

Det har under årens lopp emellertid också riktats kritik mot att rätten före huvudförhandlingen tar del av förundersökningsprotokollet. Det har sagts att det finns risk för att domaren skapar sig en förutfattad mening om den tiltalades skuld, bl. a. när han tar del av de skriftliga förhørsutsagorna. Stundom ingår i förundersökningsprotokollet handlingar rörande sådan misstänkt brottslighet av den tiltalade som inte omfattas av åtalet, och även detta sägs kunna påverka domarens bedömning av de åtalade gärningarna. Vidare sägs att det i många fall är en onödig belastning för domaren att behöva ta del av förundersökningsprotokollet; de upplysningar han kan behöva för att förbereda huvudförhandlingen borde enligt kritikerna kunna tillhandahållas honom i mer koncentrerad form.

RU har tagit upp frågan om det är möjligt att tillmötesgå kritiken och avstå från en ordning där hela förundersökningsprotokollet alltid ges in till rätten i samband med att åtal väcks. Utredningen konstaterar därvid att utvecklingen sedan RB:s tillkomst alltmer gått mot att ansvaret för utred-

ningens fullständighet i brottmål lagts på parterna och att rätten mer och mer kommit att spela en enbart mottagande roll under huvudförhandlingen. Rättens behov av att kunna kontrollera om förundersökningen bedrivits på ett objektivt och fullständigt sätt har därför enligt utredningen minskat radikalt. Utredningen anser att det under sådana förhållanden är möjligt att överge en ordning där hela förundersökningsprotokollet ges in och i stället tillgodose rättens informationsbehov på annat sätt.

Vad som enligt utredningen kan kritiseras från rättssäkerhetssynpunkt är att rätten får tillgång till dels material rörande icke åtalade gärningar och dels utskrifter från förhör rörande åtalade brott. Utredningen föreslår att sådant material i princip inte får ges in utan att det i stället får ankomma på åklagaren att i samband med att åtal väcks ge rätten upplysningar i mån av behov rörande bakgrunden till åtalet, tidsåtgången vid en huvudförhandling, behovet av personutredning m.m. Denna ordning medför enligt utredningen visserligen ett visst merarbete för åklagaren, i vart fall i ett inledningsskede innan de nya rutinerna funnit sin rätta form, men skapar å andra sidan en ökad rättssäkerhet, ett mer effektivt arbetssätt för den lagfarne domaren samt ökad jämställdhet mellan denne och nämndemännen vid huvudförhandlingen.

Förslaget har bemötts negativt av praktiskt taget alla remissinstanser som yttrat sig i frågan. Man menar sammanfattningsvis att nuvarande ordning inte innebär några beaktansvärda problem i rättssäkerhetshänseende, samtidigt som en reform i enlighet med förslaget skulle medföra merarbete för åklagarna och sämre underlag för domstolen. Ett par remissinstanser är inne på en medelväg som innebär att den tilltalades berättelse får ges in, men däremot inte övriga berättelser.

För egen del vill jag först konstatera att frågan om förundersökningsprotokollets ingivande är en av de mer omdiskuterade inom brottmålsprocessen på senare år. Frågan har principiellt intresse så till vida som den hänger samman med grundläggande spörsmål rörande rättens och parternas ansvar för utredningens fullständighet i brottmål. Främst är den emellertid av praktisk betydelse.

Jag kommer i ett senare avsnitt att gå närmare in på frågan om rättens materiella processledning i brottmål. Jag vill emellertid redan nu säga att jag liksom utredningen och de allra flesta remissinstanserna anser det uteslutet att för brottmålsprocessens del gå över till en ordning som innebär dispositionsfrihet för parterna av det slag som för närvarande finns i dispositiva tvistemål. Detta innebär att det även framdeles kommer att finnas ett behov för rätten att kunna kontrollera vad som förevarit under förundersökningen och föranstalta om eventuella kompletteringar. Rätten behöver alltså i någon form ha tillgång till upplysningar om förundersökningen. Till detta kommer att material från förundersökningen kan ge rätten värdefulla upplysningar i andra hänseenden, t.ex. rörande tidsåtgången vid en huvudförhandling och behovet av personutredning. Förundersökningsmaterialet underlättar också för domaren att se vilka problem målet innehåller. Genom att studera materialet får han klart för sig vad han skall inrikta sig på under huvudförhandlingen och kan bättre tillgodogöra sig processmaterialet.

Nuvarande ordning innebär att domaren får tillgång till hela förundersökningsprotokollet och ur detta själv får ta fram de upplysningar som behövs. Hur omfattande domarens arbete med protokollet blir är naturligtvis avhängigt av framför allt målets beskaffenhet. Enligt vad som framgår av remissvaren synes dock den dominerande uppfattningen inom domarkåren knappast vara att denna ordning för att inhämta information är ineffektiv, låt vara att det på sina håll framförs önskemål om att protokollet borde vara mer överskådligt disponerat. Härtill kommer att en övergång till en ordning i linje med den som förordats av utredningen skulle medföra att ytterligare en arbetsuppgift lades på åklagarkåren, något som med nuvarande arbetsläge bör undvikas.

När det gäller rättssäkerhetsaspekterna på nuvarande ordning kan man naturligtvis inte bortse från att det kan finnas en risk för att domaren medvetet eller omedvetet låter sig påverkas av de förhållanden som han tar del av före huvudförhandlingen. På samma sätt kan man hävda att domaren kan påverkas av kriminalregisteruppgifter rörande tidigare domar mot den tiltalade eller av tidningsuppgifter rörande målet eller att en överrättsdomare får en förutfattad mening genom att läsa underrättens dom. Emellertid är grundsatsen att endast det material som läggs fram vid huvudförhandlingen är processmaterial djupt rotat hos domarna. Enligt min erfarenhet kan man med fog utgå från att domarna är mycket observanta på risken för obehörig påverkan. Det bör tilläggas att det under remissbehandlingen inte förekommit något som skulle tyda på att det i praktiken skulle föreligga några missförhållanden i det nu diskuterade hänseendet. Bl.a. säger såväl JK som JO att någon beaktansvärd kritik mot nuvarande ordning inte förekommit.

Slutsatsen av det jag hittills anfört blir att den av utredningen föreslagna ordningen kan medföra en hel del olägenheter från effektivitetssynpunkt, samtidigt som nuvarande ordning inte synes ha i praktiken vållat några beaktansvärda problem från rättssäkerhetssynpunkt. Under sådana omständigheter finns det enligt min mening inte för närvarande skäl att frånga det nuvarande systemet. I ett hänseende är jag emellertid beredd att i princip godta utredningens förslag, och det gäller material från förundersökningen rörande gärningar som inte omfattas av åtalet. Sådant material behöver rätten under inga omständigheter ha tillgång till för att förbereda målet, samtidigt som det från den tiltalades synpunkt kan te sig stötande att rätten – och för övrigt också allmänheten – har tillgång till material rörande gärningar som han inte är åtalad för. Det torde i många fall vålla begränsade olägenheter för åklagarna att se till att material rörande sådana gärningar rensas bort från förundersökningsprotokollen innan de ges in till rätten. Jag föreslår mot den bakgrunden en regel enligt vilken åklagarna rekommenderas att inte ge in sådant material. Jag återkommer till denna fråga i specialmotiveringen (45 kap. 7 §). Vidare berörs frågan i anslutning till mina överväganden rörande överbefälhavarens framställning angående den tiltalades tillgång till förundersökningsprotokollet i mål om spioneri (avsnitt 2.4.12).

Min bedömning

Något jourdomstolssystem införs inte. Frågan om ett snabbare och enklare förfarande torde dock inom kort komma att aktualiseras i ett annat sammanhang.

Genom tilläggsdirektiv år 1978 fick RU i uppdrag att förutsättningslöst pröva frågan om inrättande av s.k. jourdomstolar. Utredningen har tolkat detta begrepp så att därmed avses en domstol som dömer över ett brott i omedelbart samband med brottet eller åtminstone i nära anslutning till det. Begreppet jourdomstol används i det följande i denna mening, och det bör uppmärksammas att det i detta sammanhang inte är fråga om sådan jourverksamhet från domstolarnas sida som kan vara befogad för att pröva häkningsfrågor. Sistnämnda fråga kommer jag inom kort att ta upp i samband med att jag anmäler frågan om en lagrådsremiss med förslag till nya regler om häktning och anhållande.

Utredningen har kommit fram till att en ordning med jourdomstolar skulle kräva allvarliga avsteg från grundläggande principer i vår nuvarande brottmålsrättskipning, i varje fall om domstolarna förutsätts få ett målunderlag som inte är endast helt obetydligt. En jourdomstolsreform förutsätter enligt utredningen förenklingar i fråga om reglerna för förundersökning och åtals väckande samt att ökade resurser satsas på polis- och åklagarsidan. Under alla omständigheter rör det sig enligt utredningens uppfattning om ett mycket begränsat antal mål som skulle kunna avgöras av jourdomstolar. Rättens tid skulle antagligen inte kunna utnyttjas rationellt ens om man begränsade en reform till att gälla storstadsdistrikten i samband med helger.

Utredningens slutsats är att det inte är processekonomiskt försvarbart att inrätta jourdomstolar för att avgöra brottmål. Däremot, menar utredningen, kan detta givetvis vara befogat från kriminalpolitisk synpunkt, men utredningen är för sin del inte beredd att bedöma om sådana aspekter väger så tungt att de tar över de processekonomiska nackdelarna.

Remissinstanserna har med något undantag ställt sig bakom utredningens slutsats att ett jourdomstolssystem inte bör införas. Någon remissinstans menar att utredningen borde ha undersökt närmare vilka förenklingar i fråga om förundersökningsförfarandet som skulle vara möjliga i ett jourdomstolssystem.

För egen del vill jag säga följande.

Som jag nämnde i inledningen till avsnittet om brottmålsförfarandet, har utvecklingen av olika summariska förfaranden i enklare brottmål och den omfattande avkriminaliseringen av förseelser medfört att domstolarna i dag generellt sett endast har att handlägga brottmål av mer kvalificerad beskaffenhet. Handläggningstiderna i brottmål vid tingsrätterna är enligt min mening i stort sett godtagbara. De allra flesta brottmål avgörs inom några månader från det att åtal väckts. Givetvis förekommer enskilda fall med alltför långa handläggningstider, vilket dock endast undantagsvis torde bero på att domstolarna inte anser sig ha utrymme för att handlägga

målet. Angelägenheten av att inrätta ett system med jourdomstolar måste bedömas mot denna bakgrund.

Prop. 1986/87:89

Som utredningen visat skulle en jourdomstolsrättegång i mångt och mycket te sig annorlunda än en vanlig brottmålsrättegång. Åtalet skulle i många fall inte kunna vara preciserat från början utan skulle behöva utformas slutligt först under huvudförhandlingens gång. Den verksamhet som för närvarande bedrivs under förundersökningen skulle i stället få ske inför domstolen. På grund härav skulle det med hänsyn till rättssäkerhetskraven antagligen bli nödvändigt att begränsa jourdomstolarnas målunderlag till lättutredda – framför allt erkända – och lindrigare brott. Även det faktum att vårt differentierade påföljdssystem ställer stora krav på utredningen om den tilltalades personliga förhållanden sätter ganska snäva gränser för vilka mål som skulle kunna handläggas av jourdomstolar. De målkategorier som mot denna bakgrund skulle kunna bli aktuella i ett jourdomstolsförfarande överensstämmer ganska väl med dem för vilka vi redan har enkla och snabba former för beivrande, t.ex. strafföreläggningsinstitutet.

Även om ett regelrätt jourdomstolsförfarande således kanske inte ter sig motiverat från processekonomiska och andra synpunkter, är det enligt min mening uppenbart att man i vissa fall skulle kunna uppnå avsevärda kriminalpolitiska fördelar med en ordning där gärningsmannen ställs inför domstol avsevärt snabbare än vad som ofta blir fallet med nuvarande regler. Jag tänker då framför allt på ungdomar som grips på bar gärning. Jag avser att inom kort närmare undersöka om man inte kan finna metoder för att åstadkomma en snabbare reaktion från samhällets sida i bl. a. dessa fall. I detta sammanhang lägger jag emellertid inte fram några förslag med anknytning till jourdomstolstanken.

2.4 Vissa andra större frågor

2.4.1 Materiell processledning

Huvudpunkterna i mitt förslag

1. Nya regler om rättens materiella processledning i tvistemål införs. Rätten skall driva en aktiv processledning utan att för den skulle övergå till en rådgivande verksamhet.

2. Även för brottmålsens del införs nya regler om materiell processledning. Som regel bör parterna liksom enligt gällande praxis själva sköta utredningen i målet, men domstolen har även i försättningen ett ansvar för att utredningen blir fullständig.

Allmänna synpunkter

Frågan i vad mån rätten skall vara aktiv för att berika eller begränsa processmaterialet i ett mål, dvs. frågan om omfattningen av rättens *materiella processledning*, hör till de mest omdiskuterade inom hela processrätten. I RB finns inga detaljerade regler – eller några mer omfattande

motivuttalanden — om hur långt en domare bör gå i fråga om processledning, utan det lämnas ganska stort utrymme för den enskilde domarens egen uppfattning. I förarbetena till småmålslagen förespråkades däremot en förhållandevis aktiv processledning i de mål som skulle handläggas enligt den lagen, framför allt med hänsyn till att det förutsattes att parterna normalt processade utan hjälp av rättsbildade ombud.

RU har i sitt betänkande uppehållit sig mycket utförligt vid frågan om den materiella processledningen. Utredningen konstaterar att utvecklingen efter RB:s tillkomst allmänt sett gått mot en mer aktiv processledning från domstolens sida i dispositiva tvistemål, bl. a. under inflytande av småmålsförfarandet. Stora skillnader föreligger dock mellan olika domare. För brottmålsens del har utvecklingen enligt RU snarast varit den motsatta främst beroende på att vi numera har en välutbildad åklagarkår och att den tilltalade i mycket större utsträckning numera biträds av rättsbildade försvarare. Även i brottmål finns dock betydande skillnader mellan olika domare.

Utredningen menar att det förhållandet att omfattningen av processledningen varierar så mycket vid domstolarna utgör ett starkt skäl för lagstiftaren att komma med mer preciserade riktlinjer i denna fråga. Man konstaterar därvid att det inte är möjligt att åstadkomma detta enbart genom nya lagregler. Verksamheten är så skiftande och så pass komplicerad att beskriva att de närmare riktlinjerna får ges i form av motivuttalanden.

Den givna utgångspunkten för en diskussion om materiell processledning är enligt RU frågan om rättens slutliga ansvar för utredningens fullständighet. För de dispositiva tvistemålsens del är det på grund av parternas avtalsfrihet i stort sett deras egen sak att bestämma vilken omfattning processen skall få och vilken utredning som skall göras. I sådana mål menar RU att processledningens mål i princip bör vara att ta reda på vad parterna verkligen vill i processen. Med hänsyn till vikten av att domstolen uppfattas som objektiv och till risken för onödigt vidlyftiga eller snedvridna processer bör dock enligt utredningen ganska snäva gränser sättas för domarens undersökningsplikt. Utredningens slutsats blir att processledningen skall ligga på en nivå mellan den processledning som domaren för närvarande förutsätts utöva i mål som handläggs enligt RB och den processledning som enligt intentionerna bakom småmålslagen skall förekomma i småmål.

I indispositiva tvistemål (bl. a. de flesta familjemål) och i brottmål måste rätten enligt RU anses ha ett visst slutligt ansvar för att utredningen i målet blir tillräcklig. Processledningen måste då kunna gå längre än i de dispositiva tvistemålen. Rätten måste t. ex. själv kunna ta in erforderlig utredning, om parterna inte förmår det själva.

RU för en ingående diskussion rörande processledningen i olika hänseenden, t. ex. när det gäller parternas yrkanden och åberopanden samt i fråga om bevisningen. Utifrån vissa exempel söker man fastställa vissa gränser för processledningens omfattning.

Remissinstanserna har i allmänhet uppskattat att utredningen så utförligt uppehållit sig vid den materiella processledningen och har mestadels också godtagit utredningens slutsatser rörande processledningens omfattning.

Flera remissinstanser har emellertid anmält avvikande uppfattning i enskildheter. Flera ifrågasätter vidare om materiell processledning är ett ämne som lämpar sig för mera ingående direktiv från lagstiftaren; man menar att rättsutvecklingen i allt väsentligt måste äga rum i praxis.

För egen del tycker jag det är värdefullt att utredningen har gjort en så inträngande analys av den materiella processledningens problem. Dessa problem har på senare år kommit i fokus bland praktiskt verksamma jurister i en helt annan utsträckning än tidigare. Bl.a. har frågorna diskuterats inom ramen för domstolsverkets processrättsliga kursverksamhet. Utredningens överväganden har utgjort – och kommer säkerligen även långt framöver att utgöra – ett utmärkt underlag för den fortsatta diskussionen.

När det sedan gäller frågan i vad mån lagstiftaren kan och bör ge direktiv för den materiella processledningen kan jag först och främst konstatera att statsmakterna mig veterligt inte i något annat sammanhang har gett annat än mycket allmänna riktlinjer i ämnen av denna karaktär. Vad som framför allt är viktigt när det gäller processledningen är att den sker under stort hänsynstagande till det enskilda målets och den enskilda situationens karaktär. Domaren måste i varje läge där behov av processledning kan uppstå noga överväga vad som är förenligt med kravet på en effektiv process. Å ena sidan, och kravet på domstolens anseende för opartiskhet, å den andra sidan. Ett ingripande som kan gå för sig i en viss given situation kan i ett något annorlunda läge te sig mindre försvarligt. Om lagstiftaren under sådana förhållanden drar upp mer ingående riktlinjer för verksamheten kan man riskera att ett uttalande tas till intäkt för att processledning alltid bör förekomma i ett visst hänseende men aldrig i ett annat, medan däremot det lämpliga kanske skulle ha varit att låta domaren ha ett mera fritt val i båda situationerna. Alltför detaljerade uttalanden kan verka förstelnande på förfarandet och därför gå i motsatt riktning mot den huvudsakliga avsikten med översynen av RB, nämligen att skapa en processordning som medger ett ökat hänsynstagande till förhållandena i det enskilda målet.

Men självfallet är det både möjligt och lämpligt att lagstiftaren mer allmänt uttalar sig om vilken materiell processledning som bör förekomma vid domstolarna. Som RU påpekat är en god processledning en av de viktigaste förutsättningarna för en effektiv process. Jag kommer i det följande att närmare gå in på processledningens problem utifrån den analys RU gjort. Eftersom problemen ställer sig delvis olika i dispositiva tvistemål, å ena sidan, och i indispositiva tvistemål och brottmål, å den andra sidan, kommer jag att behandla dessa målgrupper var för sig.

Processledning i dispositiva tvistemål

I ett dispositivt tvistemål råder i princip frihet för parterna att själva bestämma vad som skall vara föremål för processen. Rätten får inte döma ut mer än det som käranden yrkat eller mindre än svaranden medgivit och får heller inte grunda sin dom på någon annan omständighet (rättsfaktum) än som åberopats av parterna. Viktiga begränsningar finns också i fråga

om rättens möjligheter att självmant föranstalta om bevisning. Som RU påpekat är dessa förhållanden av avgörande betydelse för rättens processledande verksamhet. Processledningen skall i princip begränsas till att i den mån det behövs hjälpa parterna att klara ut vad de vill yrka och åberopa och vilken bevisning de vill föreläsa.

Det nu sagda innebär inte att jag är förespråkare av en passiv domarroll. Domaren bör inrikta sig på att under förberedelsen av ett mål så snabbt som möjligt få fram vad parterna yrkar och åberopar, vilken bevisning som skall föreläsas och vad som skall styrkas med varje särskilt bevis. Här ligger till en början naturligtvis att domaren skall ingripa för att avhjälpa ottydligheter eller ofullständigheter i det som parterna anför. Men det måste också – låt vara i mer speciella situationer – kunna bli fråga om att domaren föranleder parterna att föra in nytt material i processen, nya yrkanden, nya grunder och ny bevisning. Så långt tycks också en bred enighet råda inom domarkåren. När man sedan skall fastställa var gränsen skall gå för denna verksamhet och i vilka situationer domaren skall agera har visserligen många domstolar i sina remissyttranden slutit upp bakom RU:s tämligen måttfulla linje, vilken i sin tur kan förutsättas utgöra en kompromiss mellan olika meningar inom utredningen. Men flera röster har höjts för en längre gående processledning än vad utredningen förespråkar, medan andra pekat på situationer där processledning enligt utredningens modell framstår som mindre lämplig.

Jag anser det olämpligt att lagstiftaren motivedes tar ställning till konkreta exempel på när processledning skall förekomma eller inte. En sådan teknik skulle, som jag sagt tidigare, kunna låsa rättsutvecklingen på ett olyckligt sätt. Jag får i stället nöja mig med att mer allmänt uttala att domstolen i varje särskilt fall måste överväga om det är förenligt med domstolens opartiskhet och intresset av att undvika onödigt vidlyftiga processer att man t.ex. tar upp frågan om det finns några alternativa grunder som en part kan åberopa vid sidan av dem han uttryckligen åberopat. Det måste som utredningen säger allmänt sett krävas att det framstår som nära till hands liggande att parten, om han kommit att tänka på det, hade önskat åberopa det nya materialet. Domaren måste hela tiden göra avvägningen mellan den hjälpbehövande partens intresse att få ut så mycket som möjligt av rättegången, å ena sidan, och hänsynen till motpartens intressen, till hans förlitan på domstolens objektivitet och till intresset av att hålla rättegången inom rimliga gränser, å den andra sidan.

Det förhållandet att målet rör ett rättsområde där tvingande lagstiftning gäller till förmån för den hjälpbehövande parten bör kunna påverka omfattningen av domarens aktivitet på det sättet att domaren har starka skäl att fråga sig om ett uteblivet åberopande av relevanta rättsfakta enligt en tvingande regel verkligen är i överensstämmelse med partens vilja. Samtidigt gör sig naturligtvis motpartens intressen gällande lika starkt i dessa mål som i mål med dispositiv lagstiftning (jfr RU i SOU 1982:26 s. 111 ff och särskilt yttrande s. 616).

Jag vill vidare säga att jag håller med utredningen och majoriteten av remissinstanserna om att processledningens omfattning inte bör göras formellt beroende av om parterna företräds av rättsbildade ombud eller

inte. Förekomsten av ombud och ombudets skicklighet utgör naturligtvis – som utredningen påpekar – omständigheter som automatiskt reglerar behovet av processledning, och jag vill i vart fall inte generellt hävda att en part som inte har anlitat ombud får skylla sig själv om han sköter processen oskickligt. Här får sådana omständigheter som partens möjligheter att få rättshjälp och att få ersättning för ombudskostnader vägas in. Detta får betydelse inte minst i rättegångar om mindre värden, där man enligt mitt förslag skall behålla de nuvarande begränsningarna i fråga om rätten till ersättning för ombudsarvode och rätten till rättshjälp med biträdesförordnande. Det är enligt min mening naturligt att domstolen under sådana omständigheter – som förutsattes när småmålslagen infördes – i viss mån får kompensera ett ombuds insatser. Detta innebär emellertid inte att jag menar att domstolarna i mål om små värden generellt bör gå så långt att de aktivt efterforskar alternativa yrkanden eller nya grunder. Någon materiell rådgivning bör av principiella skäl inte heller ankomma på domstolarna. Jag återkommer till den sistnämnda frågan i avsnittet om förprocessuell rådgivning (avsnitt 2.4.3).

När det gäller processledning rörande bevisning vill jag liksom utredningen till en början understryka att rätten bör vara aktiv för att precisera bevisstema. Likaså bör rätten söka förmå parterna att iaktta principen om det bästa bevismedlet, även om parterna i dispositiva tvistemål även framgent bör ha den slutliga bestämmanderätten i fråga om återopande av muntlig bevisning. Domaren måste som utredningen anför i princip också vara oförhindrad att säga till en part att han måste räkna med att förebbringa bevisning för ett påstående i rättegången för att detta skall godtas av domstolen.

RU har i detta sammanhang också gjort en del uttalanden rörande domarens rätt att i uppenbara fall påpeka för en part att den förebragta bevisningen är otillräcklig eller att en återopad grund är ohållbar. Här kommer man in på mycket känslig mark, där balansgången mellan önskemålet att undvika onödigt processande och kravet på domarens objektivitet är mycket svår. Jag vill för min del inte utesluta att det finns situationer där det framstår som övervägande befogat att domaren gör uttalanden av detta slag, men vill samtidigt peka på att sådan verksamhet kommer mycket nära den materiella rådgivningen, som domstolarna i princip bör avhålla sig från i frågor där fler parter än en är involverade (jfr avsnitt 2.4.3). Den närmare omfattningen av domstolarnas verksamhet i dessa frågor måste emellertid – liksom hittills – lösas i det praktiska rättslivet.

Sammanfattningsvis menar jag i likhet med utredningen och många remissinstanser att en lämplig allmän nivå i fråga om processledningens omfattning bör vara en mer aktiv verksamhet än vad många domare nu utövar i mål som handläggs enligt RB och närma sig vad som förutsätts enligt småmålslagen. Rätten får vid sin bedömning av om ett aktivt ingripande bör ske i en viss situation ta hänsyn till den totala bilden i målet, bl.a. risken för att motparten skall uppfatta domaren som partisk, men även till sådana faktorer som att målet rör ett förhållande där parterna på grund av kostnadsreglernas och rättshjälpsreglernas utformning i praktiken saknar möjlighet att processa med hjälp av rättsbildade ombud. Detta

innebär att man inom det område som nu omfattas av småmålslagens regler även i fortsättningen bör utöva en aktiv processledning i huvudsak i enlighet med intentionerna vid den lagens tillkomst.

Prop. 1986/87:89

Processledning i indispositiva tvistemål

Att en fråga har indispositiv karaktär innebär att förlikning om saken inte får träffas i rättegången. Detta motiveras av att det inte ansetts kunna överlåtas åt parterna att själva fullt ut beakta alla intressen som är berörda. En konsekvens av dessa förhållanden är att rätten har större möjligheter att ta in annat material i målet än vad parterna åberopat och att i domen t. ex. ta hänsyn även till andra omständigheter än dem parterna åberopat.

Givetvis måste det nu sagda inverka på processledningen. Det behöver som RU påpekar emellertid inte medföra att förhandlingsprincipen överges och processen får en inkvisitorisk karaktär. Det torde råda en bred enighet om att det är både lämpligt och fullt möjligt att i de allra flesta indispositiva frågor låta parterna ha ett förstahandsansvar för utredningen ungefär på samma sätt som i de dispositiva målen.

Detta innebär att rätten åtminstone till en början kan agera som i dispositiva mål. Självfallet är det även i indispositiva mål påkallat med en varsam processledning för att domaren skall undgå misstankar om partiskhet. Endast om parterna själva inte vill eller kan ta fram tillräckligt material för målets avgörande bör rätten självmant t. ex. gå utöver de grunder som en part åberopat eller på egen hand föranstalta om bevisning. Det är givetvis viktigt att detta sker öppet.

Gemensam lagregel för alla tvistemål

RU har föreslagit en regel om processledning som är gemensam för alla sorters tvistemål, dispositiva och indispositiva. Remissinstanserna har i allmänhet lämnat denna teknik utan erinran, även om flera röster höjts för en mer preciserad regel än den utredningen föreslagit. Samtidigt har många anfört att det inte är möjligt att fånga in processledningens skiftande problematik i lagtext på ett bättre sätt än vad utredningen gjort. Jag instämmer i sistnämnda bedömning och förordar därför (42 kap. 8 § RB) en regel av i stort sett det innehåll utredningen föreslagit.

Processledning i brottmål

Som jag nämnde nyss har utvecklingen sedan RB:s tillkomst för brottmålsens del varit snarast den motsatta till den i tvistemål. Genom åklagarkårens stigande kompetens och den ökade frekvensen offentliga försvarare i mål över bötesnivån har man numera normalt sett goda garantier för att parterna själva ser till att utredningen i ansvarsfrågan blir fullständig. Rätten kan som en följd härav i allmänhet spela en mindre aktiv roll i den delen. Detta sammanhänger givetvis också med att en stor del av förberedelsearbetet skett under förundersökningen: bl. a. har parternas inställning i målet normalt klarlagts redan då. I de flesta fall räcker det därför med att

rätten när åtalet väcks gör en översiktlig kontroll över vad som förevarit under förundersökningen och sedan sätter ut målet direkt till huvudförhandling och därvid kallar de personer som skall höras i enlighet med vad parterna begärt. I mer komplicerade brottmål kan det som jag tidigare nämnt (avsnitt 2.3.3) behövas andra förberedelseåtgärder från rättens sida när det gäller ansvarsfrågan.

Som utredningen föreslår bör nuvarande möjligheter för rätten att agera ex officio i brottmål finnas kvar, t. ex. regeln i 35 kap. 6 § RB om möjlighet för rätten att själv ta in vittnesbevisning. I motsats till utredningen anser jag däremot, liksom flera remissinstanser, att det inte finns tillräckliga skäl att helt slopa nuvarande möjlighet att förelägga åklagaren att komplettera förundersökningen (45 kap. 11 § RB), även om en sådan möjlighet torde komma till praktisk användning endast i extrema undantagsfall.

Lika lite som i indispositiva tvistemål bör emellertid domarens verksamhet för att komplettera utredningen ta sig formen av ett förstahandsansvar. Om domaren före huvudförhandlingen märker att en viss komplettering av inte rent formell beskaffenhet förefaller motiverad, bör han i första hand göra parterna uppmärksamma på frågan och överlåta åt någon av dem att föra in det nya materialet i målet. Rätten bör ta in materialet ex officio först om parterna inte själva agerar med anledning av domarens påpekande. En annan sak är att åklagaren, om den tilltalade framställer önskemål om bevisning, ofta kan åberopa bevisningen själv och den tilltalade därigenom undgå att ådra sig kostnader.

Det bör betonas att den omständigheten att diskussioner kan bli behövliga med den tilltalade kan vara ett skäl för att offentlig försvarare förordnas om också de övriga villkoren i 21 kap. 3 a § RB för förordnande av offentlig försvarare är uppfyllda.

När det gäller påföljdsfrågan har rätten av tradition ett avsevärt större ansvar för utredningens införskaffande än i ansvarsfrågan. Liksom utredningen anser jag övervägande skäl tala för att nuvarande ordning i princip behålls. Det bör dock framhållas att det i många fall är lämpligt att parterna anger för rätten vilken utredning de anser behövlig (specialmotiveringen till 45 kap. 10 §).

RU tar också upp frågan i vad mån rätten bör ingripa mot otydligheter och ofullständigheter i parternas yrkanden m. m. samt om rätten bör föranleda åklagaren att göra ändringar i och tillägg till sin gärningsbeskrivning. Man diskuterar därvid vissa praktiska exempel.

Självfallet måste domstolen ha både rätt och skyldighet att genom frågor försöka reda ut oklara punkter i t. ex. åklagarens gärningsbeskrivning eller den tilltalades inställning till åtalet. Hur långt rätten därutöver bör få gå är – på samma sätt som för tvistemålens del – en fråga som liksom hittills får lösas i den praktiska tillämpningen. Utredningens ingående överväganden i dessa delar bör tjäna som ett värdefullt underlag för fortsatta diskussioner inom bl. a. domarkåren.

Jag vill för min del rent allmänt uttala att processledning till förmån för den tilltalade principiellt sett givetvis är avsevärt mindre betänklig än processledning till förmån för åklagaren, särskilt som rätten ändå kan

frikänna den tilltalade på en grund som han inte har åberopat. Med hänsyn till att rätten har det slutliga ansvaret för att ett brottmål blir tillräckligt utrett kan det heller inte undvikas att rätten tar initiativ för att undanröja någon oklarhet utan att i förväg säkert kunna bedöma till vilken parts förmån eller nackdel initiativet visar sig bli. Jag menar att det i brottmål alltid måste finnas en möjlighet för rätten att ingripa för att undanröja oklarheter och ofullständigheter i parter och vittnens framställningar. Sådana ingripanden bör självfallet inte ta sig formen av inkvisitoriska förhör från rättens sida, utan rätten bör i första hand i stället uppmärksamma parterna på bristerna i processmaterialet och få dem att själva reda ut oklarheterna (jfr Ekelöf i Festskrift till Andenaes s. 423 ff). Jag vill i det sammanhanget också framhålla att det, om det uppstår fråga om tillämpning av ett annat lagrum än det åklagaren åberopat, ofta kan vara lämpligt att låta parterna yttra sig med anledning av den nya situationen.

När det gäller processledning i fråga om bevisningen torde samma synsätt kunna anläggas som i tvistemålen.

När det gäller lagregleringen av rättens materiella processledning i brottmål torde det som hittills vara tillräckligt att en uttrycklig regel finns såvitt avser huvudförhandlingsskedet (46 kap. 4 §, 47 kap. 24 §).

2.4.2 Rättens förlikningsverksamhet

Huvudpunkterna i mitt förslag

1. Rättens förlikningsverksamhet regleras gemensamt för alla dispositiva tvistemål. Domaren skall i allmänhet ta upp frågan om förlikning med parterna men bör inte driva frågan om någon av parterna motsätter sig att diskutera förlikning.
2. Förutsättningarna för att särskild medlare skall få förordnas preciseras. De särskilda medlarnas verksamhet skall liksom hittills vara oregerad.

Inledning

Det ingår som en viktig del i rättens verksamhet i dispositiva tvistemål – vid sidan av och som ett komplement eller alternativ till den verksamhet som direkt syftar till målets avgörande genom dom – att försöka få parterna att komma överens i saken, dvs. träffa en förlikning. Frågan i vad mån rätten skall vara aktiv i detta hänseende är omdiskuterad bland domare och förlikningsverksamheten är föremål för en delvis ganska varierande praxis. I förarbetena till småmålslagen har lagstiftaren uttalat sig för en mer aktiv förlikningsverksamhet i mål som handläggs enligt småmålslagen.

RU har, i syfte att komma till rätta med den varierande praxis som för närvarande finns på detta område, ingående behandlat frågan om förlikningsverksamhetens omfattning. Man har föreslagit en gemensam regel för alla dispositiva tvistemål och kompletterat den med omfattande motivutta-

landen rörande i vilka fall det är lämpligt eller mindre lämpligt att domaren verkar för förlikning mellan parterna.

Remissinstanserna har i allmänhet vitsordat behovet av klarare riktlinjer för förlikningsverksamheten. I stora delar ansluter man sig också till utredningens synpunkter eller lämnar dem utan erinran. I vissa enskildheter har dock utredningens förslag bemötts kritiskt av flera remissinstanser. Jag kommer att gå närmare in på detta i det följande.

Allmänt om förlikningsverksamheten

Det råder en bred enighet om att rätten i dispositiva tvistemål skall undersöka om det finns förutsättningar för förlikning mellan parterna och i vissa fall också aktivt försöka åstadkomma en förlikning. Frågan om omfattningen av denna verksamhet är däremot avsevärt mer kontroversiell.

RU menar att det bör vara en utgångspunkt när man diskuterar förlikningsverksamheten att domstolarnas förstahandsuppgift är rättskipning i mer inskränkt bemärkelse, dvs. domstolarna skall i princip endast medverka till sådana lösningar på inkomna tvister som står i överensstämmelse med gällande rätt. En väsentlig uppgift för domstolarnas avgöranden är nämligen inte bara att de skall lösa parternas mellanhavande utan också att de skall verka handlingsdirigerande för samhällsmedlemmarna i allmänhet. Detta medför enligt utredningen viktiga konsekvenser i fråga om inriktningen av förlikningsverksamheten. Om domaren skall verka för en förlikning mellan parterna, bör han inrikta sig på ett resultat som så nära som möjligt ansluter till vad en tänkt dom i målet skulle innehålla. Endast om särskilda skäl föreligger, bör rätten föreslå en förlikning trots att den klart strider mot exempelvis gällande civilrättslig lagstiftning. Dessa förhållanden medför i sin tur att rätten enligt utredningen inte bör påbörja förlikningsarbetet förrän sent under förberedelsen, då domaren kan överblicka tvistefrågorna och rättsläget i målet.

I det hänseendet har flera remissinstanser anfört att utredningen tryckt alltför hårt på den allmänpreventiva funktionen hos civilrättskipningen. Det är, menar man, inte till någon större nackdel om domstolarna medverkar till förlikningar som ligger en bit vid sidan om vad domstolen kan tro kommer att bli slutresultatet om målet skulle gå till dom. Man anför i det sammanhanget också att det ofta är omöjligt för domaren att veta något om vad utgången i en dom skulle bli. Skulle utredningens resonemang godtas, skulle det — menar man — medföra att förlikningsaktiviteten från domstolens sida skulle få anstå till ett mycket sent skede av målets handläggning, när domaren kunde bilda sig en säker uppfattning om utgången i målet. Då skulle, å andra sidan, de processekonomiska vinsterna med en förlikning ofta framstå som försumbara.

För min del vill jag lägga följande synpunkter på denna fråga. Självklart är de allmänna domstolarnas verksamhet oerhört väsentlig för allmänhetens tilltro till och respekt för den materiella lagstiftningen, såväl den civilrättsliga som den straffrättsliga. Så till vida har RU rätt i sitt resonemang som denna tilltro och respekt riskerar att försvagas, om det blir känt att domstolarna mer allmänt försöker åstadkomma förlikningar som ligger

klart vid sidan av vad den materiella lagstiftningen föreskriver. Samtidigt måste man ha klart för sig att det är fråga om dispositiva mål där parterna har rätt att göra upp vid sidan om rättegången och utan hänsyn till innehållet i den civilrättsliga lagstiftningen. Domstolen har i princip t. ex. skyldighet att genom dom stadfästa en av parterna träffad förlikning även om domstolen anser att den klart strider mot det materiella rättsläget. Mot denna bakgrund innebär det enligt min mening inte någon större risk för den civilrättsliga lagstiftningens genomslagskraft om domstolarna i rimlig utsträckning medverkar i förlikningsförhandlingar som kommer in på faktorer något vid sidan av de strikt juridiska. Härtill kommer, som flera remissinstanser påpekat, att domstolen när det blir aktuellt att diskutera förlikningsfrågan ofta inte kan ha någon säker uppfattning om innehållet i en blivande dom.

Det nu sagda innebär inte att jag anser att rätten alltid bör få driva förlikningsarbete utan att snegla på i vad mån parterna synes ha fog för sina ståndpunkter i målet. Vad som enligt min mening är olämpligt är t. ex. att rätten hårt driver en part, vars talan förefaller välgrundad, att gå med på en förlikning som innebär att han i väsentlig mån efterger vad han yrkar i målet. En fara för allmänhetens tilltro till civilrättskipningen föreligger nämligen, om det blir vanligt att parter känner sig tvingade av domstolarna att gå med på förlikningar som innebär att de får ge efter sin rätt. Därmed tangerar man en delvis annan frågeställning, nämligen i vad mån rätten skall ägna sig åt förlikningsverksamhet mot parternas vilja.

I detta hänseende menar RU att rätten inte bör få driva förlikningsförsök om någon part säger ifrån att han inte vill vara med om förlikning; man föreslår också en uttrycklig lagregel om detta. Flera remissinstanser menar att en sådan bestämmelse är för kategorisk med hänsyn till de skiftande förhållanden som föreligger i praktiken.

Jag menar för min del att det i och för sig är en självklarhet att rätten, om en part klart säger ifrån att han inte önskar driva förlikningsförhandlingar med motparten utan vill att rätten skall pröva målet, inte bör pressa parten att ändå gå in i förhandlingar eller utöva påtryckningar på honom att godta ett av motparten framlagt förlikningsbud. Varje part har naturligtvis en oavvislig rätt att, om de formella förutsättningarna är uppfyllda, få ett tvistemål prövat i enlighet med gällande materiella rättsregler. Det får inte förekomma att en domare mer eller mindre vägrar att göra en rättslig prövning av ett mål. Rätten bör emellertid till att börja med i princip alltid ha rätt att fråga parterna om de har diskuterat en uppgörelse i godo och om de är intresserade av att denna fråga tas upp under rättens ledning. Rätten bör vidare ha rätt och skyldighet att i neutrala termer ge parterna saklig information om fördelar och nackdelar med de olika alternativen dom resp. förlikning, bl. a. med hänsyn till rättegångskostnader, tidsaspekter och möjligheter till frivilligt fullgörande. Och om rätten anser att processekonomiska faktorer starkt talar för förlikning, t. ex. i mål rörande många stridiga delposter, bör man påpeka detta. Likaså kan, som RU säger, vikten av att parterna framdeles upprätthåller goda relationer starkt tala för förlikning, och rätten bör kunna nämna även en sådan faktor. Denna faktor har särskild relevans i affärstvister och tvister mellan släktingar och grannar.

En viktig fråga i detta sammanhang är i vilken mån rätten skall väga in den omständigheten att ena parten verkar ha avsevärt mer fog för sin ståndpunkt än motparten och att det från juridisk synpunkt kanske t. o. m. verkar klart hur utgången i målet skall bli. Jag menar i likhet med RU att sådana faktorer bör föranleda domstolen att vara mer försiktig med propåer om förlikning, men jag vill samtidigt inte utesluta att domstolen även i juridiskt ganska klara mål kan medverka till förlikningar som innebär att ena parten något efterger sin rätt. Det kan ju nämligen förhålla sig så att den part som har rätt i sak ändå totalt sett tjänar på en förlikning: bl. a. kan den gagna möjligheterna till frivillig fullgörelse från motparten.

Den omständigheten att parterna företräds av advokater eller motsvarande bör inte hindra att rätten aktualiserar frågan om förlikningsförhandlingar under förberedelsen. Som flera remissinstanser påpekar kan parterna, eller en av dem, ha kontaktat advokat eller motsvarande först på ett sent stadium och några meningsfulla förhandlingar därför inte hunnit föras. Det kan också vara så att en part blir mer förlikningsvillig när han hör frågan tas upp av ett neutralt organ, domstolen, än när hans eget ombud tar upp frågan. En tredje faktor kan vara att parten bättre kan bedöma sina chanser i processen när förberedelsen kommit en bit på väg vid rätten och därigenom kan föra förlikningsfrågan på en realistisk grund. Generellt sett bör emellertid enligt min mening gälla att rätten skall vara mer försiktig med förlikningspropåer när parterna företräds av advokater. Man måste nämligen normalt sett utgå från att frågan prövats tillräckligt under stadiet före domstolsförhandlingen.

Av vad jag hittills har anfört framgår att jag anser att sådana faktorer som målets juridiska och sakliga komplikation, parternas intresse av att upprätthålla goda relationer med varandra, deras förlikningsvilja och medverkan av advokater bör vägas in i domarens bedömning av om det är lämpligt att aktualisera förlikningsfrågan i ett mål. Jag har hittills inte heller kunnat peka ut någon viss typ av mål där förlikningsfrågan under inga omständigheter bör aktualiseras. Inte heller i övrigt anser jag att någon skarp gräns i detta hänseende bör dras. Jag tänker i det sammanhanget främst på vad RU kallat de "svart-vita" målen, alltså mål där en dom endast kan resultera i antingen helt bifall till eller helt ogillande av käromålet. Jag kan inte se något skäl till att sådana mål generellt skall undantas från området för rättens förlikningsinitiativ. Men det hindrar inte att ett mål av denna kategori i ett enskilt fall kan te sig olämpligt att förlika. Ett exempel på detta är det fallet att domaren anser det uppenbart att någon av parterna far med osanning.

Mycket viktiga faktorer när det gäller intensiteten av domarens förlikningsförsök är, som utredningen påpekar, tvisteföremålets värde och rättegångskostnadernas storlek samt, framför allt, relationen mellan dessa båda faktorer. Ju högre de beräknade rättegångskostnaderna är i förhållande till tvisteföremålets värde, desto angelägnare framstår det från både parternas och det allmännas synpunkt att målet förliks. Jag menar därför liksom RU och flertalet remissinstanser att man får acceptera en längre gående förlikningsverksamhet i sådana mål än i mål som gäller stora belopp eller där de förväntade kostnaderna är måttliga. Detta är ju också grundtanken bakom

småmålslagens nuvarande regel, som föreskriver särskilt aktiv förlikningsverksamhet i mål om små värden.

Prop. 1986/87:89

Beträffande *tidpunkten* för ett förlikningsinitiativ från rättens sida har RU anfört att det normalt är bäst att ta upp frågan mot slutet av förberedelsen, då parternas ståndpunkter har börjat klarna och parterna därför kan någorlunda säkert bedöma fördelar resp. nackdelar med olika alternativ. Jag kan principiellt sett ansluta mig till denna ståndpunkt, men vill samtidigt hålla dörren öppen för att det beroende på målets beskaffenhet kan vara lämpligt att ta upp frågan även i andra skeden. Om målet t.ex. rör krav beträffande ett stort antal stridiga delposter, där omfattande bevisning verkar behövas, kan de processekonomiska fördelarna med en förlikning framstå som så starka att det är lämpligt att ta upp förlikningsfrågan redan innan man mer i detalj går igenom parternas ståndpunkter och bevisning i olika delar av målet. Och det bör inte vara något som hindrar att rätten tar upp förlikningsfrågan omedelbart före en huvudförhandling i ett mål: erfarenhetsmässigt kan förutsättningarna för förlikning i detta skede framstå som särskilt goda.

När det sedan gäller *formerna* för rättens förlikningsverksamhet anser jag liksom RU och flertalet remissinstanser att stor frihet bör ges domaren att agera, när målet – enligt de riktlinjer jag dragit upp i det föregående – väl befunnits vara av sådan beskaffenhet att det är lämpligt att domaren aktualiserar frågan om förlikning. Som jag nämnt bör domaren kunna peka på olika för- och nackdelar för parterna med förlikning resp. dom. Domaren bör kunna tala om för en part att han måste vara beredd att bevisa sina påståenden i ett visst hänseende, och jag vill heller inte utesluta att det kan framstå som befogat att domaren i vissa uppenbara fall talar om för en part att den av honom åberopade bevisningen förefaller otillräcklig. Det kan heller inte anses oförenligt med domarrollen att förlikningsförhandlingarna sker under domarens direkta ledning och att domaren själv kommer med konkreta medlingsbud. För all denna verksamhet bör emellertid, som utredningen påpekat, gälla att den bör ske med sådan försiktighet att domaren inte utsätter sig för risken att verka partisk utan att domaren, om förlikningsförsöken misslyckas, kan fortsätta att handlägga målet utan att han anses jävig.

Med det sistnämnda är jag inne på ett annat ämne som utredningen tagit upp i detta sammanhang, nämligen s. k. *särskild medling* enligt 42 kap. 17 § andra meningen RB. En sådan särskild medlare kan det många gånger vara lämpligt att utse i vissa mål, där det krävs en fristående medlare som kan agera med större frihet än vad en domare kan tillåtas med hänsyn till domarrollen. Utredningen konstaterar att institutet särskild medlare hittills använts endast sparsamt, men man anser att det skulle vara av värde från processekonomisk synpunkt om sådan medlare förordnades oftare än nu. För att uppmuntra till detta föreslår utredningen att medlarna skall ha rätt till ersättning av allmänna medel.

Det finns enligt vad jag har erfarit tecken som tyder på att den särskilda medlingen kommit till användning i större utsträckning än förut under den tid som gått sedan utredningen lade fram sitt betänkande. Troligen är denna utveckling delvis en följd av utredningens resonemang rörande

medlingens fördelar. Jag vill för min del uttala att jag håller med utredningen om att särskild medling kan vara ett bra alternativ i vissa omfattande tvister, där skiljaktigheterna mellan parterna är stora och där bevisningen kommer att bli tidskrävande. Jag tror också att den utveckling mot fler medlingar som nu tycks äga rum kan visa sig processekonomiskt fördelaktig både för parterna och det allmänna. Mot bakgrund av det nu sagda kommer jag i det följande att föreslå en precisering av förutsättningarna för att särskild medlare skall få förordnas (42 kap. 17 § RB).

När det gäller frågan i vad mån staten skall ta på sig kostnaderna för medlingen bör först och främst konstateras att många medlingsuppdrag redan nu utförs under ledning av domare, ofta utan några direkta kostnader för parterna. Det är med andra ord fråga om ett frivilligt arbete som utförs av domare med särskilt intresse och särskild fallenhet för de aktuella arbetsuppgifterna. Såvitt jag vet har det hittills inte stött på några mer påtagliga svårigheter att få tag på personer som vill tjänstgöra som medlare. I och för sig skulle det naturligtvis vara önskvärt om staten kunde ta på sig en större del av kostnadsansvaret för medlingen och därigenom t.ex. uppnå att även andra än statligt anställda jurister kunde i ökad utsträckning få uppdrag som medlare. Med hänsyn till vikten av att det allmänna i nuvarande läge inte tar på sig några nya kostnader och det faktum att verksamheten för närvarande ändå förefaller kunna bedrivas i lämplig utsträckning anser jag mig nu inte böra föreslå att medlarna arvoderas av allmänna medel.

RU har vidare föreslagit vissa regler för att styra medlarnas verksamhet, bl.a. rörande rapporteringsskyldighet till rätten. Flera remissinstanser har haft invändningar i olika hänseenden mot de föreslagna reglerna. Jag kan för min del inte se något praktiskt behov av sådana regler, särskilt inte som jag nu inte lägger fram något förslag om arvodering av medlarna av allmänna medel. Medlarnas verksamhet bör därför liksom hittills vara oregrerad.

Rent *lagtekniskt* anser jag liksom RU att föreskrifter om rättens förlikningsverksamhet kan tas upp i en regel som är gemensam för alla dispositiva tvistemål. Någon särregel för mål om små värden behövs alltså inte. Jag återkommer i specialmotiveringen till vissa frågor rörande domstolens förlikningsverksamhet och den särskilda medlingen.

2.4.3 Förprocessuell serviceverksamhet

Min bedömning

Domstolarnas serviceskyldighet i den dömande verksamheten skall inte heller i fortsättningen regleras i lag.

Det är numera en vedertagen princip när det gäller förhållandet mellan myndigheter och enskilda att företrädare för en myndighet skall bistå allmänheten med upplysningar om sådant som rör myndighetens verksamhetsområde. Den principen kom före årsskiftet 1986/87 till uttryck i 2 § förordningen (1980:900) om statliga myndigheters serviceskyldighet –

vilken gällde även domstolarnas dömande verksamhet — och har nu i preciserad och utökad form överförs till lag i den nya förvaltningslagen (1986:223). Denna lag är dock för domstolarnas del tillämplig endast i frågor av förvaltningsrättslig natur. Vad gäller domstolarnas dömande verksamhet regleras serviceskyldigheten alljämt i den nyss nämnda förordningen (se SFS 1986:1133). I denna betonas att serviceverksamheten såvitt avser andra områden än det administrativa bör bedrivas "i lämplig utsträckning".

För mål som nu handläggs enligt småmålslagen finns särskilda regler om domstolens serviceskyldighet på rättegångens inledande stadium. Tingsrätten skall enligt 1 § kungörelsen (1974:465) om tillämpningen av lagen (1974:8) om rättegången i tvistemål om mindre värden när det behövs gå allmänheten till handa med lämpliga anvisningar om vad de rättssökande har att iaktta för att ta till vara sin rätt. Domstolen skall vid behov också lämna upplysningar om hur ansökan om stämning eller yttrande över sådan ansökan bör avfattas och om förfarandet i övrigt i rättegången.

RU har mot denna bakgrund tagit upp frågan om hur omfattande domstolarnas förprocessuella serviceskyldighet gentemot de rättssökande bör vara. Man konstaterar att tillämpningen av den regel jag nämnde sist har varierat avsevärt mellan domstolarna; vissa tingsrätter har hållit sig till upplysningar i mer formella frågor, medan andra gått längre än vad som torde ha avsetts vid regelns tillkomst och även gett parterna råd i mer materiella frågor, t.ex. rörande hur de skall lägga upp sin talan i en kommande rättegång.

Utredningen menar för sin del att flera skäl talar för att verksamheten begränsas till mer formella upplysningar t.ex. rörande ifyllande av ansökan och om förfarandets gång. Först och främst är en materiell rådgivning ofta mindre lämplig med hänsyn till vikten av att motparten anser domstolen opartisk. Vidare har domstolens tjänstemän ingalunda alltid någon särskild kompetens för att ge sådana materiella råd. Det bör därför, menar utredningen, i princip ankomma på advokater och andra praktiserande jurister att, bl.a. inom ramen för systemet med rådgivning enligt rätts-hjälpslagen, ge materiella råd angående partens talan i processen.

Utredningen menar vidare att den upplysningsverksamhet av mer formell art som bör åligga domstolarna inte bör begränsas till mål om mindre värden utan att den bör gälla alla mål, även om reglerna i rätts-hjälpslagen om rätt till rätts-hjälp med biträdesförordnande automatiskt medför att behovet av upplysningar från domstolen är mindre i mål där sådan rätt föreligger. Utredningen menar att regler om domstolens serviceskyldighet bör ges i förordning.

Utredningens resonemang och förslag har i denna del tillstyrkts eller lämnats utan erinran av praktiskt taget alla remissinstanser.

För egen del menar jag att en utgångspunkt för omfattningen av domstolarnas serviceskyldighet — på samma sätt som när det gäller övriga myndigheter — bör vara att den skall sträcka sig så långt som är möjligt utan att befogade intressen träds för när. En naturlig sådan gräns sätts, som jag även påpekat i propositionen (1985/86:80 s. 20) om ny förvaltningslag, av det faktum att domstolsförfarandet normalt är ett förfarande där två parter

står mot varandra och där domstolens bistånd till den ena av dessa lätt kan av motparten uppfattas som att domstolen inte är opartisk.

Jag påpekade i avsnittet om materiell processledning att domstolarna av det skäl som jag nu angett i princip inte bör under rättegången ge parter sådan vägledning som innebär att rätten talar om hur parten skall lägga upp sin talan. Motsvarande betänkligheter gör sig gällande under det förprocessuella stadium som jag nu talar om, även om det är en annan tjänsteman än den som sedermera skall handlägga målet som sköter rådgivningen. Jag anser alltså i likhet med RU och remissinstanserna att principen bör vara att domstolens förprocessuella serviceskyldighet i tvåpartsmål inskränker sig till att ge upplysningar av mer formell art, t. ex. att ge anvisningar för att fylla i formulär till stämningsansökan och lämna allmänna upplysningar om förfarandet vid domstolen, bl. a. rörande innebörden av gällande regler om rättegångskostnader. Samtidigt bör en skyldighet av detta slag i princip gälla alla mål, även om behovet av upplysningar i praktiken regleras av de faktiska möjligheterna för parterna att anlita rättsbildade ombud i målet.

När det däremot gäller ärenden av enpartskaraktär, är det som RU påpekar naturligt att den förprocessuella servicen i mån av behov går längre och mer närmar sig vad som i normalfallet är tänkt att gälla enligt den nya förvaltningslagen. Domstolarna bör i sådana ärenden kunna ge råd angående t. ex. vilken utredning den sökande bör skaffa fram eller vilka grunder han har möjlighet att åberopa för att få sin ansökan bifallen.

I likhet med RU anser jag det inte nödvändigt att domstolarnas serviceskyldighet i den dömande verksamheten regleras i lag utan den bör liksom hittills regleras i 2 § i den tidigare nämnda förordningen.

2.4.4 Överflyttning av mål i stället för avvisning

Min bedömning

Inga nya regler rörande överflyttning av tvistemål som stämts in till fel domstol införs nu. Frågan tas upp i ett senare sammanhang.

Enligt nu gällande regler har en domstol, som funnit sig vara obehörig att ta upp ett tvistemål, endast i undantagsfall rätt att vidarebefordra stämningsansökningen eller målet till en behörig sidoordnad domstol. Talan skall i stället avvisas på grund av rättegångshinder (34 kap. 1 § RB). Käranden får därefter lämna in en ny ansökan till rätt domstol.

Brottmål som tagits upp av viss domstol får – enligt gällande rätt – på framställning av åklagare överflyttas till annan behörig domstol, om synnerliga skäl föreligger (19 kap. 7 § RB).

RU har funnit att det skulle vara till fördel för alla parter att domstolarna får rätt att också överflytta tvistemål i de fall domstolen funnit sig vara obehörig att ta upp ett mål samtidigt som annan domstol är behörig. Härigenom skulle man undgå en onödig omgång.

Många remissinstanser har varit positiva till utredningens förslag. Ett par remissinstanser har dock påpekat att den av RU föreslagna regeln

medför åtskilliga tillämpningsproblem och även i vissa hänseenden kan innebära rättsförluster för svaranden.

För egen del är jag – liksom utredningen – av den uppfattningen att det är angeläget att undvika åtgärder som för såväl parterna som domstolen ter sig onödiga. Såsom påpekats av såväl RU som en del remissinstanser medför emellertid en möjlighet för en domstol att flytta över mål till en annan domstol eller en annan myndighet åtskilliga problem. RU har i sitt förslag löst en del av dessa men många kvarstår alltjämt.

Störst praktisk betydelse skulle den föreslagna regeln med all sannolikhet få i den summariska processen. Dels är rätten där alltid skyldig att pröva sin behörighet, dels är antalet mål mycket stort. Såsom jag redan anfört tar jag emellertid inte upp den summariska processen i detta sammanhang. Eftersom jag inhämtat att de problem som kan uppstå när det gäller ansökningar som ges in till fel domstol oftast löses på ett mera formlöst sätt, anser jag inte att det finns anledning att nu ta upp denna fråga separat. Jag avser däremot att i samband med den totala översynen av den summariska processen närmare överväga lämpligheten av att för denna föreslå en regel om överflyttande av mål.

I processen enligt RB är de flesta forumregler dispositiva. Rätten skall i sådana fall pröva sin behörighet endast om svaranden gör foruminvändning. Svaranden avstår ofta från att göra sådan invändning, vilket minskar behovet av den föreslagna regeln. Vad som förekommit vid remissbehandlingen har också visat att en överflyttningsregel inte är problemfri. När det gäller de indispositiva forumreglerna i RB, kommer RU:s fortsatta överväganden angående t. ex. fastighetsdomstolarnas framtida status att få betydelse även för lämpligheten av en regel om överlämnande av mål.

Av anförda skäl har jag stannat för att nu inte heller för RB-processens del föreslå någon regel om överflyttande av mål. Det är däremot min avsikt att i annat sammanhang återkomma till denna fråga.

2.4.5 Parallella rättegångar

Mitt förslag

Högsta domstolen får förordna att mål som väckts vid skilda domstolar i vissa fall skall handläggas i en rättegång vid en av domstolarna.

Under senare år har det förekommit flera uppmärksammade rättegångar angående bl. a. läkemedelsskador, där ett gemensamt drag varit att flera personer drabbats av likartade skador och sedan yrkat skadestånd av läkemedelsfabrikanten eller staten. I vissa av dessa fall har var och en av de skadelidande väckt talan mot samme läkemedelsfabrikant vid sitt eget hemvistforum med stöd av regeln om forum för skadegörande handling (10 kap. 8 § RB). Enligt 14 kap. 7 § RB är det inte tillåtet att förena mål om de väckts vid skilda domstolar, och det finns inga möjligheter att flytta över tvistemål från en behörig domstol till en annan. Detta har medfört att man i

vissa av de aktuella fallen tvingats att parallellt driva flera rättegångar, i vilka utredningen och rättsfrågan varit gemensam.

Prop. 1986/87:89

RU har för att komma till rätta med olägenheterna med nuvarande ordning föreslagit en regel som går ut på att högsta domstolen i sådana fall som nu nämnts skall få befogenhet att förordna att målen skall handläggas vid en av domstolarna. Förslaget har i princip tillstyrkts eller lämnats utan erinran av samtliga remissinstanser.

Sedan utredningen avgav sitt förslag, har i rättshjälpslagen införts en regel, enligt vilken allmän rättshjälp inte får beviljas i en rättslig angelägenhet, om frågan om rättshjälp kan anstå till dess en annan rättslig angelägenhet, vari anspråket stöder sig på väsentligen likartad grund, har avgjorts slutligt (8 § första stycket 7). Med stöd av denna s.k. pilotmålsregel har man, enligt vad jag inhämtat, i praktiken kunnat bemästra en stor del av de problem som tidigare varit förbundna med de parallella rättegångarna.

Den nya regeln i rättshjälpslagen botar emellertid inte alla brister. Bl.a. innebär den ingen lösning av kostnadsfrågan när det gäller parter som normalt inte kan få rättshjälp, t.ex. juridiska personer och enskilda näringsidkare samt fysiska personer med höga inkomster. Enligt min mening finns det därför fortfarande goda skäl att söka åstadkomma en generell lösning på problemet. Den av utredningen anvisade vägen har vunnit en fullständig anslutning vid remissbehandlingen. Även jag anser detta vara en bra lösning och förordar att den genomförs. Som utredningen föreslår bör behövliga regler införas i 14 kap. RB, lämpligen i en ny 7 a §. Jag återkommer i specialmotiveringen till vissa tillämpningsfrågor.

2.4.6 Rättegångskostnadsfrågor

Huvudpunkterna i mitt förslag

1. Någon regel som ökar domstolarnas möjligheter att kvitta parternas rättegångskostnader införs inte.
2. I tvistemål om mindre värden, som från början handlagts i den summariska processen, får käranden ökad rätt till ersättning, om rättegången endast utmynnar i en tredskodom mot svaranden.
3. Omfattningen av rättens skyldighet att på eget initiativ pröva parternas kostnadsyrkanden markeras genom en ny lagregel.

Jag har tidigare (avsnitt 2.2.1) kommit fram till att den nuvarande kostnadsregleringen i småmålslagen i princip bör behållas för mål om små värden. Jag har i det sammanhanget också förklarat att jag inte kan ställa mig bakom utredningens förslag om en särskild möjlighet till kvittning av rättegångskostnaderna i konsumentmål. Här återstår nu att behandla ett par andra frågor rörande rättegångskostnaderna och handläggningen i domstolarna av kostnadsfrågorna.

Kvittning av rättegångskostnaderna

Det har på senare år i den processrättsliga debatten höjts röster för att man borde öka domstolarnas möjligheter att kvitta parternas rättegångskost-

nader i de fall där det framstår som obilligt att låta den förlorande parten betala den vinnandes kostnader, bl. a. i vissa fall där båda parter bär lika stort ansvar för att en tvist uppkommit. Även utredningen har berört denna fråga men kommit fram till att någon kvittningsregel – bortsett från den tidigare berörda regeln för konsumentmål – inte bör införas.

För min del anser jag i likhet med utredningen och remissinstanserna att huvudregeln om att den förlorande parten skall ersätta den vinnandes rättegångskostnader fyller flera viktiga funktioner. Först och främst är den givetvis av stor betydelse från reparativ synpunkt för den vinnande parten. Vidare verkar den hämmande på presumtiva parter vilja att öppna process med obefogade eller svagt grundade ståndpunkter som underlag. Den bidrar också till att skapa en förhållandevis god förutsebarhet när det gäller kostnaderna för en process. Regeln minskar även riskerna för tidsödande argumentation och bevisföring från parternas sida i kostnadsdelen.

Vad som har förekommit i detta ärende har övertygat mig om att det är svårt att utforma en möjlighet till kvittning som utgår från någorlunda fasta kriterier. Man är i stället hänvisad till att ge domstolarna en mer generellt utformad möjlighet att kvitta kostnaderna efter en skälighetsbedömning. En sådan regel skulle, som jag ser det, samtidigt medföra stor risk för en utveckling mot att huvudregeln om tappande parts kostnadsansvar skulle förlora alltför mycket i betydelse, med de nackdelar som enligt vad jag nyss antytt skulle följa. Mot den bakgrunden instämmer jag i utredningens bedömning att någon allmän kvittningsmöjlighet inte bör införas.

Kostnadsansvaret vid försunlig processföring i mål om mindre värden

Som jag kommit fram till i avsnitt 2.2.1 bör man när det gäller mål om mindre värden (under ett halvt basbelopp) ha kvar principen att ersättning till vinnande part för ombudsarvode och egen tidsspillan inte skall utgå. Jag nämnde tidigare att ett av problemen med denna princip är att den kan inbjuda mindre nogräknade gäldenärer att grundlöst bestrida borgenärens ansökan i summarisk process i förhoppning om att borgenären skall anse det icke ekonomiskt motiverat med hänsyn till kostnadsbilden att hänskjuta målet till rättegång. En möjlighet att komma till rätta med detta skulle vara att på något sätt bygga ut gäldenärens ansvar för borgenärens rättegångskostnader i dessa situationer.

En lösning som man i detta sammanhang kan överväga är att ge den part, på vars begäran ett mål om mindre värden i summarisk process hänskjuts till rättegång, en vidgad rätt till ersättning för ombudsarvode eller eget arbete i de fall där gäldenären bestritt betalningsskyldighet mot bättre vetande. Ett enkelt sätt att få en avgränsning skulle då vara att ta sikte på de situationer där rättegången endast utmynnar i en tredsakdom på den grunden att gäldenären uteblir från en förhandling eller underlåter att komma in med ett skriftligt svaromål som uppfyller lagens krav.

En sådan utvidgad rätt till kostnadsersättning bör borgenären kunna utnyttja antingen för att yrka arvode för ett ombud som han sänt till förhandlingen eller låtit utforma en rättegångsskrift eller för att yrka ersättning för egen inställelse eller eget arbete med en rättegångsskrift. För att

inte förutsebarheten i fråga om kostnaderna skall minska alltför mycket bör man här kunna tänka sig någon form av taxereglering. Som jag ser det bör en framkomlig väg vara att ge borgenären rätt till ytterligare ett belopp av samma storleksordning som han kan få ut under den summariska processen.

Mot en sådan lösning kan man visserligen komma med invändningar av typen att den bryter systemet och att det inte finns några sakliga skäl att medge borgenären rätt till ersättning för ombudsarvode just i de fall som från juridisk synpunkt är enklast, dvs. dem där gäldenären egentligen inte har någon grund för sitt bestridande. Sådana invändningar väger emellertid enligt min mening lätt mot det faktum att en regel av det diskuterade slaget ger de tredskande gäldenärerna en sådan kostnadsmässig nackdel av ett grundlöst bestridande att man bör komma till rätta med åtminstone en del av det missbruk som förekommer på detta område.

Motsvarande möjlighet för domstolarna att döma ut högre ersättning än den normala bör gälla även när ett mål om mindre värde i summarisk process tas upp i rättegång efter återvinning. Däremot finns enligt min mening inte tillräckliga skäl att införa sådana kostnadsregler i de fall då talan väckts genom ansökan om stämning.

Handläggningen av kostnadsfrågan

Rättegångskostnaderna är underkastade parternas förfoganderätt i så måtto att rätten får döma ut kostnadsersättning endast på yrkande av part och inte får döma ut högre belopp än vad parten yrkat. Rätten anses också – om jag tills vidare bortser från de fall där allmän rättshjälp förekommer – bunden av ett uttryckligt medgivande från en part att utge viss kostnadsersättning till motparten.

I praktiken är det sällsynt att parterna yttrar sig över varandras kostnadsyrkanden. RU anför att det i varje situation där ett kostnadsyrkande inte uttryckligen medgivits av motparten måste åligga rätten att bedöma om kostnadsyrkandet ligger inom ramen för vad som är skäligt för att ta till vara partens rätt, dvs. för vad som skall utdömas i kostnadsersättning enligt 18 kap. 8 §. Enligt utredningen är det också rättens skyldighet att, oavsett om motparten tar upp frågan eller ej, överväga om det är aktuellt att tillämpa de särskilda reglerna om kostnadsfördelning vid försumlig processföring (18 kap. 3 § första stycket och 6–7 §§). Utredningen föreslår att bestämmelserna i 18 kap. 14 § förtydligas för att klargöra detta. Härigenom skulle man kunna uppnå att reglerna om kostnadsansvar vid försumlig processföring utnyttjas mer effektivt än för närvarande.

Jag vill till att börja med ställa mig bakom RU:s åsikt att det är viktigt att domstolarna i den utsträckning det är sakligt befogat utnyttjar möjligheterna att ålägga en part ett särskilt kostnadsansvar om denne varit försumlig i sin processföring. De uppgifter RU hämtat in tyder på att reglerna inte används i tillräcklig omfattning. Detta torde knappast bero på att kostnadsreglerna som sådana är olämpligt utformade. En viktig förklaring kan i stället vara att rätten inte anser sig kunna ta upp frågan om kostnadsansvar när inte motparten aktualiserat den. I denna del vill jag anföra följande.

Det torde inte råda något tvivel om att tanken bakom RB:s nuvarande regler är att prövningen av vilka kostnader som skäligen varit påkallade och av om försumlig processföring föreligger skall göras av rätten ex officio, dvs. oberoende av parts yrkande i denna del (jfr Gärde m.fl., Nya rättegångsbalken, s. 218). Parternas rätt att disponera över rättegångskostnaderna sträcker sig alltså endast så långt att de har möjlighet att genom yrkanden och medgivanden ange den beloppsmässiga ramen för rättens prövning. Inom denna ram har rätten full frihet att fördela kostnaderna efter de riktlinjer som ges i 18 kap. RB.

En särskild fråga är vad ett medgivande från en part i kostnadsdelen har för verkan. Det fall som utredningen tar upp – att en part uttryckligen och förbehållslöst medger motpartens kostnadsyrkande – synes visserligen från juridisk synpunkt inte innebära några svårigheter. Domstolen torde i detta fall vara bunden av medgivandet. Det lär emellertid vara sällsynt att ett kostnadsyrkande medges på detta sätt. I den mån ett formellt medgivande över huvud taget sker, torde det vanliga vara att det yrkade beloppet medges för den händelse parten förlorar målet. Betydligt mer frekvent är säkert att parterna förklarar sig lämna varandras kostnadsyrkanden "utan erinran" e.d. Det framstår inte sällan som oklart vad parten egentligen avser att åta sig genom ett sådant uttryckssätt; självfallet bör det då åligga rätten att utreda detta.

Om en part förklarar sig medge att betala det av motparten yrkade beloppet under förutsättning att denne vinner målet, synes det enligt min mening svårt att hävda att domstolen generellt sett har rätt att trots medgivandet fördela kostnaderna på ett annat sätt eller att döma ut ett lägre belopp än det yrkade. Om man bortser från den situationen, bör som jag tidigare sagt principen vara att domstolen har att ex officio bestämma om fördelningen inom ramen för de yrkade beloppen.

Reglerna om kostnadsansvar vid försumlig processföring och om att endast behövliga rättegångskostnader är ersättningsgilla fyller viktiga funktioner för att förmå parterna till lojal och rimlig processföring. En förutsättning för att reglerna skall fylla sin uppgift är emellertid att parterna upplever att de kommer till tillämpning i praktiken.

Från denna synpunkt är det, som RU påpekar, olyckligt om parterna litar på domstolens officialprövning i kostnadsdelen samtidigt som domstolen, å sin sida, inte tar upp frågan om kostnadernas fördelning om inte parterna på något sätt själva aktualiserar den först. För att undanröja alla oklarheter om var ansvaret ligger, kan det vara lämpligt att i enlighet med förslaget införa ett tillägg till 18 kap. 14 § som tydligare markerar omfattningen av rättens prövningsskyldighet.

Som påpekats under remissbehandlingen kan det vara missvisande att som i förslaget göra undantag för alla fall där ett kostnadsyrkande uttryckligen har medgetts. Många typer av kostnader, bl.a. i rättshjälppssammanhang, är ju undandragna parternas dispositionsrätt eller innehåller indispositiva moment. Med tanke på bl.a. detta bör lagtexten formuleras något mindre kategoriskt.

Hittills har i domstolspraxis mestadels ansetts att den som vill ha ersättning av allmänna medel av en domstol för att ha medverkat i en rättegång vid domstolen måste framställa anspråk på ersättning hos domstolen innan denna avgör målet (se t. ex. NJA 1976 s. 306, 1979 s. 237 samt 1980 s. 23 och 60). Som grund för denna praxis har åberopats grunderna för reglerna i 18 kap. 14 § resp. 31 kap. 9 § RB. RU har anfört att utredningen för sin del anser att någon grund för att anse ersättningsrätten försutten enbart av det skälet att domstolen avgjort målet inte föreligger. Utredningen menar att man bör införa lagregler som gör det klart att rätt till ersättning föreligger även om anspråket väcks efter det att domstolen avgjort målet.

Enligt min mening måste, mot bakgrund av den domstolspraxis som redovisats ovan, anses fastlagt att som huvudregel gäller att den som väcker sitt anspråk om ersättning av allmänna medel först sedan domstolen avgjort målet inte är berättigad till ersättning från domstolen. Det kan hävdas att denna ordning slår hårt mot den som av någon anledning har giltig ursäkt att inte komma in med sitt anspråk redan under handläggningens gång. Samtidigt förefaller det mig otillfredsställande att öppna en allmän möjlighet till ersättning efter handläggningens slut; en sådan skulle lätt kunna leda till missbruk. Vad som skulle behövas är enligt min mening en s.k. ventil för de fall där giltig ursäkt föreligger. När det gäller behovet av lagstiftning på denna punkt bör beaktas att HD, sedan RU avgav sitt betänkande, i ett avgörande synes ha lämnat visst utrymme för en diskretionär prövning av ersättningsrätten med hänsyn till förefintligheten av giltig ursäkt (NJA 1984 s. 179). Mot bakgrund härav anser jag att frågan om en lagreglering av de aktuella fallen tills vidare bör anstå. Skulle det visa sig att behov av lagstiftning fortfarande föreligger, kan frågan tas upp t. ex. i samband med översynen av rättshjälpslagstiftningen, till vilken frågan ändå har väsentliga anknytningspunkter.

2.4.7 Frågor rörande vite m. m.

Huvudpunkterna i mitt förslag

1. Vittnen skall i fortsättningen kallas till en förhandling vid påföljd av vite.
2. Reglerna i RB och förvaltningsprocesslagen om högsta belopp för viten upphävs.
3. Flera regler införs för att öka vitesinstitutets effektivitet i rättegången.
4. Ur RB utmönstras sådana regler rörande viten som är gemensamma med reglerna i viteslagen.

För domstolsarbetets effektivitet är det väsentligt att planerade och förbättrade förhandlingar kan genomföras. I RB finns flera sanktioner som kan tillgripas för att förmå personer som kallats till en domstolsförhandling att inställa sig. Den kanske praktiskt viktigaste är vitesanktionen. Enligt ett

flertal bestämmelser i RB skall rätten vid kallelse till förhandling förelägga den kallade att infinna sig vid påföljd av visst penningvite. Uteblir den kallade, kan rätten döma ut vitet, vilket innebär att den kallade blir betalningsskyldig gentemot staten för vitesbeloppet. Det finns också möjlighet att vid utebliven betalning förvandla vitet till fängelse enligt bötesverkställighetslagen (1979:189).

Det har under senare år ofta sagts från bl.a. domstolshåll att antalet förhandlingar som måste ställas in på grund av att någon av de kallade uteblivit efter hand har ökat. Saken har också varit föremål för riksdagens uppmärksamhet (se JuU 1980/81:28, rskr. 238). RU har undersökt omfattningen av problemet och funnit att ca 20 % av alla domstolsförhandlingar i brottmål ställs in trots att alla inblandade varit behörigen delgivna kallelse. Den vanligaste situationen är att den tilltalade uteblivit utan föregående meddelande till rätten. Nästan lika vanligt är att den tilltalade anmält förfall före förhandlingen. Andra vanliga orsaker är att ett vittne eller en målsägande uteblivit utan att lämna meddelande eller anmäla laga förfall. Också i de indispositiva tvistemålen är det vanligt att förhandlingar måste ställas in därför att parter eller andra personer inte infunnit sig.

RU har föreslagit flera åtgärder för att effektivisera sanktionssystemet. Ett förslag som rör hämtning genom polismyndighetens försorg av kallade personer har redan genomförts (prop. 1983/84:78, JuU 15, rskr. 152). Utredningen har också föreslagit ett antal åtgärder i fråga om vitesinstitutet. Jag skall ta upp dessa åtgärder till behandling i det följande.

Kallelser av vittnen

I motsats till andra som kallas till en domstolsförhandling skall vittnen normalt inte föreläggas vite. I stället kan ett vittne dömas till böter, om han inte följer ett föreläggande att inställa sig (36 kap. 20 § RB). Först om målet skjuts upp till en ny förhandling, får vittnet kallas vid vitespåföljd.

RU föreslår att man även för vittnenas del går över till ett system med direkt vitesföreläggande. Ett sådant system är, menar utredningen, mer effektivt som påtryckningsmedel i och med att den ekonomiska sanktionen beloppsmässigt anges redan i föreläggandet. Och det skäl som möjligen skulle kunna anföras till försvar för det nuvarande systemet – att det för somliga vittnen skulle vara chikanerande att få ett individuellt bestämt vitesbelopp utsatt i kallelsen – har enligt utredningen inte sådan bärkraft att man bör avstå från en reform. Man undanröjer då också den från systematisk synpunkt märkliga konstruktionen med straff och vite för samma typ av förseelse.

Förslaget har i denna del tillstyrkts eller lämnats utan erinran av alla remissinstanser. Även enligt min mening är förslaget välgrundat och bör genomföras. Reformen kräver ändringar i bl.a. 36 kap. 7 och 20 §§ RB.

Vitesbeloppens storlek

Lägsta tillåtna vitesbelopp enligt RB är tio kronor och högsta beloppet femtusen kronor (9 kap. 8 § RB). Om ett vite dömts ut och rätten föreläg-

ger nytt vite, får dock beloppet höjas till högst tiotusen kronor. Maximibeloppen har kvarstått oförändrade sedan RB:s tillkomst. I praktiken torde vitesbelopp om några hundratal kronor vara vanligast i domstolarnas kallelser.

RU menar att domstolarna för att höja vitets påtryckningseffekt generellt sett måste använda avsevärt högre belopp än för närvarande i kallelserna. Man föreslår att den nuvarande principen att vitets storlek skall bestämmas så att det i det enskilda fallet kan antas få effekt skall bestå. Men man vill också föra in en skadeståndaspekt i bedömningen av vitets storlek och föreslår att vitet alltid skall uppgå till minst det belopp som motsvarar statens kostnader för en inställd förhandling, om den kallade inte infinner sig. Till följd av dessa förslag bör enligt utredningen nuvarande regler om högsta och lägsta vitesbelopp upphävas.

Remissinstanserna har i allmänhet inget att erinra mot att vitesbeloppen generellt höjs. Flera är däremot negativa till förslaget att bestämma vitet lägst till ett belopp som motsvarar statens kostnader för en inställd förhandling. Man åberopar därvid både principiella och praktiska skäl. Bl. a. befarar man att den föreslagna ordningen kan medföra besvär för domstolarna, även om man – som utredningen antyder – får räkna med att någon form av taxa för bestämmande av vitesbeloppen kommer att utformas.

Jag vill för min del till en början ställa mig bakom tanken på en allmän höjning av vitesbeloppen med bibehållande av principen av en prövning i det enskilda fallet av hur stort belopp som behövs för att få den kallade att inställa sig. Ett belopp i storleksordningen ettusen kronor för normalfallet kan inte te sig orimligt i dagens penningvärde. Och i speciella fall måste det enligt min bedömning vara möjligt för domstolarna att gå upp till avsevärt högre belopp.

Enligt 3 § lagen (1985:206) om viten (viteslagen), som trätt i kraft den 1 juli 1985, gäller som en allmän princip i fråga om vitesföreläggande att vitet skall fastställas till ett belopp som med hänsyn till vad som är känt om adressatens ekonomiska förhållanden och till omständigheterna i övrigt kan antas förmå honom att följa det föreläggande som är förenat med vitet. I motiveringen till denna regel framhölls (prop. 1984/85:96 s. 49) att myndigheten vid bestämmandet av vitets storlek kunde ta hänsyn till tidigare ådagalagd tredska och till vad som är känt om adressatens förmögenhetsförhållanden men även till värdet av det föremål som avses med föreläggandet och till samhällsintresset av att föreläggandet vinner efterrättelse. Det framhölls också att man på sådana områden som det förevarande normalt får räkna med en i viss mån schabloniserad tillämpning.

Ett genomförande av utredningens förslag när det gäller minimibeloppen för vite skulle strida mot de allmänna principer som sålunda nyligen godtagits. Det bör enligt min mening inte komma i fråga att för det begränsade område som vi nu behandlar införa särskilda regler om hur vitesbeloppen skall bestämmas. Samtidigt medför viteslagens regler att sådana faktorer som utredningen velat föra in i bedömningen kan beaktas i en utsträckning som förefaller mig rimlig. På grund härav och med hänsyn till de praktiska problem som det skulle medföra att på ett någorlunda realistiskt sätt beräkna statens kostnader för inställda förhandlingar menar jag

att regleringen av vitesbeloppens storlek bör följa samma principer som i viteslagen.

Prop. 1986/87:89

En särskild fråga är om det finns anledning att ha kvar ett maximibelopp för de typer av vitesförelägganden som regleras i RB eller om man bör låta domstolarna fritt få bestämma vitets storlek. Det bör i denna del anmärkas att det för närvarande finns ett särskilt bemyndigande för domstolarna att i förelägganden som avses i 15 kap. 3 § (vitesföreläggande som säkerhetsåtgärd) gå över de i övrigt gällande maximibeloppen. RU har anfört att det även i fråga om s.k. editionsförelägganden enligt 38 kap. 5 § och 39 kap. 5 § kan finnas behov av att i vissa fall överskrida maximibeloppet, en uppfattning som lämnats obestridd under remissbehandlingen.

I den generella reglering av vitesfrågor som nyligen gjorts i viteslagen har några beloppsmässiga begränsningar i fråga om vitets storlek inte gjorts, utan det har ansetts kunna anföras åt de tillämpande myndigheterna att själva bestämma lämpliga belopp utifrån de allmänna riktlinjer som lagstiftaren meddelat. Det finns enligt min mening ingen anledning att anlägga ett annat synsätt i fråga om de viten som nu är aktuella, särskilt med hänsyn till det behov av att i vissa fall överskrida gällande maximibelopp som jag nyss talat om. Mot den bakgrunden biträder jag utredningens förslag om att RB:s regler om maximibelopp för viten skall upphävas. Motsvarande ändring bör göras i förvaltningsprocesslagen (1971:291). Det innebär att 40 § första stycket i den lagen kan upphävas.

Utdömande av vite i vissa fall

Om en person som vid vite kallats att inställa sig till en domstolsförhandling uteblir, skall vitet normalt dömas ut, vilket innebär att den uteblivne blir betalningsskyldig gentemot staten för vitesbeloppet. Om det finns anledning anta att den uteblivne har laga förfall för sin underlåtenhet att inställa sig, skall dock vitet inte dömas ut (32 kap. 6 §). Enligt RU tolkas denna regel på sina håll så att vitet praktiskt taget aldrig döms ut om det inte finns utredning om att laga förfall inte förelegat. En sådan tolkning medför enligt utredningen att vitesinstitutet i dessa fall förlorar mycket av sin effekt. Utredningen föreslår att lagtexten förtydligas för att göra klart att det måste föreligga positiva indikationer på att laga förfall föreligger för att rätten skall få underlåta att döma ut vitet. Remissinstanserna har tillstyrkt lagändringen eller lämnat den utan erinran.

Även jag anser en ändring av 32 kap. 6 § motiverad. Som RU har påpekat kan förslaget i denna del emellertid leda till att det kommer att meddelas ett större antal sakligt sett oriktiga beslut om utdömande av viten än i dag. Detta kan i sin tur föra med sig ett ökat antal överklaganden. En annan risk som är förenad med en skärpning av kravet på bevisning för att laga förfall förelegat är att den som riskerar att få ett vite utdömt kan tvingas att till domstolen inge ett omfattande material för att visa att omständigheterna verkligen varit sådana att han haft laga förfall. För att undvika detta vill jag ge lagtexten en annan utformning än den RU föreslagit. Bl.a. föreslår jag att beviskravet för att laga förfall föreligger skärps från "förekommer anledning" till "är sannolikt".

Ett annat praktiskt problem när det gäller utdömande av vite uppstår i den situationen att den kallade personen före förhandlingen ringer till domstolen och anmäler laga förfall. Den som tar emot samtalet brukar uppmana den som ringer att i efterhand styrka sina påståenden med t.ex. läkarintyg. Även om något sådant bevis sedan inte kommer in till rätten, brukar det anses att vitet inte kan dömas ut, om förhandlingen har ställts in i förväg med anledning av att den kallade anmält laga förfall. Vitesföreläggandet anses nämligen i och med detta återkallat. För att bättre kunna komma till rätta med obefogade anmälningar om laga förfall har RU föreslagit en ny regel i 9 kap. 9 § RB som ger domstolen möjlighet att döma ut vitet även i de nu aktuella situationerna. Förslaget har tillstyrkts eller lämnats utan erinran under remissbehandlingen. Även enligt min mening bör förslaget genomföras. Regleringen i detta hänseende får en jämkad lydelse i förhållande till RU:s förslag.

Lagtekniska frågor

Som jag tidigare nämnt har sedan RU avgav sitt betänkande en ny generell lagstiftning rörande vite trätt i kraft. Denna lag, viteslagen, innehåller vissa regler som är eller genom mitt förslag nu blir gemensamma med de regler som skall gälla enligt RB. Enligt min mening bör man nu ur RB och förvaltningsprocesslagen utmönstra sådana regler och låta de generella reglerna i viteslagen gälla. Jag återkommer i specialmotiveringen närmare till detta.

2.4.8 Användning av telefon i rättegången

Huvudpunkterna i mitt förslag

I RB införs regler som gör det möjligt att använda telefon vid sammanträde för förberedelse i tvistemål, vid huvudförhandling som hålls i förenklad form i omedelbart samband med ett telefonsammanträde för förberedelse och för upptagande av bevisning vid huvudförhandling i såväl tvistemål som brottmål. Även överinstanserna ges möjlighet att använda telefon i principiellt samma utsträckning som tingsrätterna. Frågan om telefonanvändning i förvaltningsprocessen tas inte upp i detta sammanhang.

I RB finns för närvarande inga regler om i vad mån domstolarna har möjlighet att använda telefon som ett alternativ eller komplement till huvudförhandling eller skriftlig handläggning. På RU:s initiativ inleddes emellertid år 1979 en försöksverksamhet med sådan telefonanvändning. De grundläggande bestämmelserna om försöksverksamheten finns i den tidsbegränsade lagen (1979:103) om försöksverksamhet med användning av telefon i rättegång, vilken efter förlängning av giltighetstiden i flera omgångar numera gäller till utgången av år 1987 (prop. 1986/87:14, JuU 9, rskr. 44, SFS 1986:1044). Till lagen anknyter en förordning i ämnet (SFS

1981:1293). Försöksverksamheten avsåg från början tio tingsrätter och två hovrätter. Antalet tingsrätter har successivt utökats.

Enligt 2 § telefonförsökslagen kan i tvistemål som handläggs enligt RB telefon användas i samband med förberedelse och omedelbar huvudförhandling. Telefon kan användas också vid sammanträde enligt småmålslagen och vid huvudförhandling i mål om bötesbrott. Vid förhandling som hålls med hjälp av telefon får parterna helt eller delvis utföra sin talan och höras per telefon i den mån rätten finner det lämpligt och parterna samtycker till det.

Enligt 3 § telefonförsökslagen kan vid sammanträde som på vanligt sätt sker inför rätten bevisning tas upp per telefon. Detta gäller förhör med vittne, sakkunnig eller målsägande. En förutsättning är att rätten finner det lämpligt och att parterna och den som skall höras samtycker.

Domstolsverket har fortlöpande följt försöksverksamheten och i december 1981 avgett en rapport över denna till RU. Rapporten är i stort sett mycket positiv till telefonanvändning. Både domstolsverket och samtliga de tingsrätter som deltagit i försöksverksamheten tillstyrkte att denna permanentas. RU har på grundval av denna rapport tagit upp frågan i sitt betänkande.

I fråga om rättssäkerhetssynpunkterna på telefonanvändning konstaterar utredningen att själva identifieringen av dem som hörs per telefon i praktiken inte tycks ha erbjudit några problem. Inte heller har det rapporterats några andra negativa effekter från rättssäkerhetssynpunkt. Tvärtom har det rapporterats fall där man kan tala om att rättssäkerheten ökat på det sättet att förhör i vissa fall har kunnat komma till stånd just tack vare att förhöret kunnat ske per telefon.

Utredningen drar av det framlagda materialet den slutsatsen att telefonen erbjuder betydande rationaliseringsmöjligheter för vissa mål. Samtidigt är det enligt utredningen klart att telefonsamtalet inte mer regelmässigt bör ersätta sammanträden inför rätten eller en skriftlig hantering av mål. Utredningen föreslår regler som gör det möjligt att använda telefon både för att hålla förberedelse i tvistemål och för att ta upp bevisning vid huvudförhandling i såväl tvistemål som brottmål.

Förslaget har vunnit en praktiskt taget enhällig uppslutning vid remissbehandlingen. Domstolsverket har i sitt remissvar ånyo framhållit att erfarenheterna av försöksverksamheten är mycket positiva.

För egen del anser jag det angeläget att man nu tar till vara de rationaliseringsmöjligheter som telefonen uppenbarligen erbjuder för tingsrätternas del. Det har framgått av försöksverksamheten att telefonanvändningen inte medför några egentliga problem från rättssäkerhetssynpunkt. Under sådana omständigheter bör enligt min mening en lagstiftning i allt väsentligt i enlighet med utredningens förslag genomföras. Utöver det område för telefonanvändning som RU föreslagit bör enligt min mening även huvudförhandling som hålls i förenklad form i omedelbart samband med ett telefonsammanträde för förberedelse få hållas per telefon.

I likhet med utredningen anser jag att frågan om telefonanvändning i överinstanserna också kan lösas i detta sammanhang och att telefonförsökslagen därför kan upphävas. Möjligheten till telefonanvändning i över-

rätt bör i fråga om huvudförhandlingsskedet avgränsas på i princip samma sätt som för tingsrätternas del. När det gäller förberedelseskedet i överrätt bör man däremot i avvaktan på RU:s förslag angående överrättsprocessen avstå från att över huvud taget göra några ändringar nu. Även utan en uttrycklig möjlighet att hålla ett sammanträde under förberedelseskedet per telefon, torde det emellertid finnas ett visst utrymme för överrätterna att använda sig av telefonsammanträden under detta skede (jfr 50 kap. 12 § och 51 kap. 12 § RB).

I fråga om vissa enskildheter vill jag ytterligare anföra följande.

En väsentlig fråga vid utformningen av de nya reglerna i RB är i vad mån systemet skall vara *frivilligt*. Den försöksverksamhet som bedrivs bygger helt och hållet på frivillighet. För parts medverkan krävs att han uttryckligen samtycker till telefonanvändning. Detsamma gäller för vittnens, sakkunnigas och målsägandes medverkan. Någon påföljd för underlåtenhet att svara i telefon eller bege sig till anvisad plats förekommer inte heller.

RU har konstaterat att frivilligheten inte tycks ha haft några praktiska nackdelar av betydelse. Erfarenheterna av försöksverksamheten visar sålunda att frågor om samtycke jämförelsevis sällan ställs på sin spets. Enligt utredningen bör man mot bakgrund av dessa erfarenheter kunna tänka sig att antingen slopa kravet på samtycke eller införa påföljder för underlåtenhet att medverka. Utredningen anser övervägande skäl tala för den förstnämnda lösningen. Dels skulle ett system med påföljder bli ganska komplicerat, dels talar allt för att de allra flesta ändå medverkar och dels finns det fall där en påföljd skulle framstå som direkt olämplig.

Remissinstanserna har i denna del tillstyrkt utredningens förslag eller lämnat det utan erinran. Även jag ansluter mig till förslaget av de skäl utredningen anför, och vill härutöver tillägga att rätten – om ett påföljdshot i något fall skulle framstå som motiverat – givetvis alltid har möjlighet att låta målet handläggas på annat sätt, t. ex. vid en vanlig muntlig förhandling.

En särskild fråga i detta sammanhang är huruvida man bör kräva samtycke av part för att bevisupptagning skall få ske per telefon. Det ankommer enligt 35 kap. 6 § RB i första hand på parterna att sörja för bevisningen. Men rätten har samtidigt ett stort inflytande över valet av bevismedel. Rätten skall sålunda i flera hänseenden – i enlighet med principen om det bästa bevismaterialet – se till att det bevismedel används som medför den säkraste bevisningen, under förutsättning att detta bevismedel kan användas utan orimlig kostnad eller olägenhet (se bl. a. 35 kap. 8 § och 36 kap. 19 §). Samtidigt skall rätten övervaka att onödigt resurskrävande eller på annat sätt olämpliga bevismedel inte används (35 kap. 7 §). Mot denna bakgrund anser jag liksom utredningen och remissinstanserna att rätten bör ha en självständig beslutanderätt också i fråga om det skall tillåtas att en viss bevisningsutsaga upptas per telefon. Rätten bör dock givetvis ta stor hänsyn till parternas uppfattning. Man bör också i enlighet med vad utredningen föreslagit allmänt söka i lagtexten precisera förutsättningarna för telefonanvändning.

Som utredningen anför kan man när det gäller *kallelser* inte för telefonfallen utforma ett system på grundval av RB:s vanliga regler för samman-

träden inför rätten. De förhållanden under vilka en telefonmedverkan kan aktualiseras och försigå är nämligen högst skiftande. Eftersom några direkta rättsverkningar inte är knutna till kallelserna i telefonfallen, fyller de särskilda regler om kallelse som kan behövas endast en domstolsadministrativ funktion. Jag instämmer mot denna bakgrund i utredningens slutsats att några regler om kallelse e. d. inte behöver tas in i RB utan i mån av behov kan meddelas i förordning.

Under remissbehandlingen har betonats vikten av att *offentlighetsaspekten* beaktas när rätten bestämmer i vad mån telefonen skall användas i en rättegång. Jag vill också understryka detta och tillägga att det i allmänhet torde vara möjligt att med hjälp av lämplig teleteknisk apparatur tillgodose intresset av rättegångsoffentlighet, t. ex. med högtalande telefoner vid en huvudförhandling med åhörare, där ett vittne skall höras per telefon. Skulle det i något fall inte gå att genomföra ett telefonförhör utan att offentlighetsintresset träds för när, bör rätten som regel välja en annan handläggningsform. Några särskilda lagbestämmelser om detta torde inte behövas.

När det gäller vem som skall stå för *kostnaderna* för telefonverksamheten bör först och främst konstateras att huvuddelen av dessa hänför sig till de fasta kostnaderna för telefonanläggningar och abonnemang. Som utredningen anför bör det inte komma i fråga att låta enskilda parter betala sådana fasta kostnader. Övriga kostnader, dvs. kostnaderna för själva telefonsamtalen, är enligt vad försöksverksamheten ger vid handen så små att det inte finns tillräcklig anledning att bygga upp ett avgiftssystem för dem, särskilt mot bakgrund av de rationaliseringsvinster för staten som telefonanvändningen kan medföra.

Jag vill slutligen nämna att det under remissbehandlingen ifrågasatts om inte regler om telefonanvändning borde införas även i förvaltningsprocesslagen (1971:291). Frågan i vad mån regler behövs för telefonanvändning ställer sig emellertid något annorlunda i förvaltningsprocessen med hänsyn till reglerna om vad som där skall anses vara processmaterial. Jag vill därför återkomma till denna fråga i ett annat lämpligt sammanhang.

Huvudpunkterna i mitt förslag

1. En klarare skiljelinje dras mellan sakframställning och förhör med part i bevissyfte. Det s. k. fria partsförhøret lagregleras.
2. Den tilltalade ges i brottmål rätt till kompletterande sakframställning.
3. Rätten ges i vissa fall möjlighet att förbjuda en målsägande att vara närvarande vid den del av huvudförhandlingen, som föregår förhøret med honom. Rätten får vidare utrymme att själv bestämma ordningsföljden mellan olika förhör under bevisupptagningen.
4. Alla partsförhör, i både tvistemål och brottmål, regleras gemensamt i 37 kap. RB. Där upptas bl. a. nya, mer tidsenliga, regler för hur förhör i rättegång skall gå till.
5. En möjlighet införs att ålägga en åhörare att lämna rättssalen under förhör med någon som är rädd för åhöraren.

Jag har tidigare (avsnitt 2.2.3) tagit upp en del frågor som rör förebringande av bevisning i domstolarna, bl. a. ökade möjligheter att göra undantag från den för närvarande mycket stränga grundregeln om att all bevisning skall tas upp vid huvudförhandlingen. Jag skall i det följande ta upp ytterligare några disparata frågor rörande bevisningen vilka aktualiserats i olika sammanhang.

Karakteren av partsutsagor vid huvudförhandling

När det gäller förhör med part i rättegång har endast förhör under sanningsförsäkran i tvistemål tagits upp som ett särskilt bevismedel i RB. Det s. k. fria partsförhøret, dvs. förhör med part i tvistemål i bevissyfte utan sanningsförsäkran, är inte alls reglerat i balken. För brottmålsens del är målsägandeförhøret inte närmare reglerat, medan vissa föreskrifter, t. ex. i fråga om förhørsledning, lämnats för förhøret med den tilltalade.

Skälet till att de nu nämnda partsförhøren inte tagits upp under bevisbestämmelserna torde vara att förhøren kan innehålla inslag av sakframställning. Enligt balkens nuvarande system torde t. ex. målsägandens och den tilltalades berättelser teoretiskt sett vara att betrakta till övervägande del som sakframställning. I praktiken förhåller det sig emellertid ofta annorlunda. Förhøren med målsäganden och den tilltalade torde normalt betraktas nästan helt som bevisförhör. Självfallet kan förhøren också innehålla moment av sakframställning, framför allt när den tilltalade inte biträds av försvarare.

RU har anfört att det framförts reformkrav som går ut på att man klarare skiljer mellan sakframställning och förhör i bevissyfte. Dessa reformkrav har bl. a. gått ut på att försvararen i brottmålsprocessen skall få en lagfäst rätt att hålla s. k. kompletterande sakframställning och på att det fria partsförhøret i tvistemål lagregleras för att begränsa omfattningen av förhøret under sanningsförsäkran så mycket som möjligt.

RU förestår mot denna bakgrund en ordning där man i princip delar upp alla partsutsagor i en del som avser sakframställning och en del som avser förhör i bevissyfte. I fråga om sakframställning föreslås försvararen få en rätt att göra en kompletterande sakframställning. Förhöret med målsäganden och den tilltalade skall enligt förslaget även formellt hänföras till den del av huvudförhandlingen som avser bevisupptagning. Det föreslås en gemensam reglering av alla partsförhör, både för tvistemål och brottmål, i 37 kap. RB.

Förslagen har i allmänhet godtagits vid remissbehandlingen.

För att det inte skall råda någon tvekan rörande lagligheten av att den tilltalade, normalt genom sin försvarare, håller kompletterande sakframställning eller att en part i tvistemål förhörs i bevissyfte utan sanningsförsäkran anser jag det för min del lämpligt att RB som utredningen föreslagit anpassas till vad som på många håll i praktiken tillämpas redan nu. Att en rätt till kompletterande sakframställning lagfästs är enligt min mening ett naturligt led i utvecklingen mot en mer ackusatorisk process i brottmål än vad man var beredd att acceptera vid RB:s tillkomst. I samband med dessa justeringar av RB:s system är det enligt min mening lagtekniskt fördelaktigt att som utredningen föreslagit sammanföra alla partsförhör i ett gemensamt kapitel i RB:s bevisningsdel, lämpligen i 37 kap., som redan nu behandlar vissa typer av partsförhör. Jag återkommer i specialmotivering-
en till vissa tillämpningsfrågor.

Skall målsäganden behandlas som vittne i vissa fall?

Enligt gällande regler får en målsägande aldrig höras som vittne i brottmålsprocessen. Det gäller oavsett om han för talan i processen – rörande ansvar eller skadestånd – eller ej. Enligt RU har det från det praktiska rättslivets sida framförts krav på att man öppnar möjlighet att i vissa fall behandla en målsägande mer enligt vittnesreglerna än enligt reglerna för part. Kravet gäller framför allt de fall då målsäganden inte för talan i målet utan endast skall höras på begäran av part. Målsäganden är, menar RU, i sådana situationer i praktiken ofta närmast att betrakta som ett vittne. Det framstår därför enligt utredningen som en egendomlig ordning att förhöra honom i anslutning till åklagarens sakframställning och inte i samband med övrig bevisupptagning. Vidare anses det, anför RU, vara en brist att målsäganden i dessa fall inte kan åläggas att lämna rättssalen under åklagarens sakframställning.

För att komma till rätta med en del av de olägenheter som nämnts nu har RU föreslagit en regel, enligt vilken en målsägande som ej för talan skall anses som ett vittne, dock att han inte får avlägga ed. Förslaget innebär bl.a. att målsäganden inte får närvara vid huvudförhandlingen före förhöret och att han förhörs i anslutning till övrig bevisupptagning.

Förslaget har under remissbehandlingen mötts av en del kritiska röster. Det har sålunda anförts att målsäganden, även om han i det enskilda fallet inte för någon egen talan, ändå måste anses generellt sett ha en sådan motsatsställning till den tilltalade att det från principiell synpunkt framstår som mindre lämpligt att betrakta honom som ett vittne. De praktiska

problem som finns bör man, menar de kritiska remissinstanserna, kunna lösa på mindre ingripande sätt.

För egen del vill jag först konstatera att det uppenbarligen finns fall där en förhörsperson visserligen formellt sett måste betecknas som målsägande men där det står klart att han i rättegången spelar en roll som är jämställd med ett vanligt vittnes. Samtidigt finns det situationer där målsäganden visserligen inte för någon egen talan om ansvar eller skadestånd men där målsägandeintresset är så starkt att en motsatsställning till den tilltalade klart kan konstateras. Det kan i sistnämnda fall ofta framstå som en slump om målsäganden för någon egen talan eller ej. En otillfredsställande konsekvens av utredningens förslag skulle vara att olika regler skulle komma att gälla bl. a. beroende på om en målsägande formellt förklarar sig biträda åklagarens ansvarstalan eller ej.

Jag är mot denna bakgrund inte beredd att förorda en ordning där alla målsägande som ej för talan i princip behandlas enligt vittnesreglerna. I stället måste man lämna utrymme för rätten att i det enskilda fallet bedöma i vad mån man utan avkall på rättssäkerhetskraven kan göra undantag från vanliga regler.

Av de reformkrav som i praktiken framförts i denna del gäller det första att målsäganden i fall där hans ställning liknar ett vittnes skall kunna förbjudas att närvara vid den del av huvudförhandlingen som föregår förhöret med honom. Detta krav bör man enligt min mening kunna tillmötesgå på det sättet att man i 46 kap. inför en möjlighet för rätten att ålägga en målsägande som inte för talan att lämna rättssalen.

Vidare har det hävdats att målsäganden när han närmast kan anses ha ställning som vittne borde kunna förhöras efter den tilltalade. Jag vill i den delen erinra om vad jag nyss sagt om att målsägandens och den tilltalades utsagor i bevissyfte skall tas upp i samband med övrig bevisning. Det bör enligt min mening finnas utrymme för rätten att själv bestämma ordningsföljden mellan olika förhör under bevisupptagningen, men jag vill samtidigt betona att det normalt sett måste anses vara ett rimligt krav från den tilltalade att bli hörd efter målsäganden så snart någon motsatsställning mellan dessa personer kan antas föreligga. Detta gäller oavsett om målsäganden för någon egen talan eller ej. Jag återkommer till dessa frågor i specialmotiveringen.

Hur skall förhör under huvudförhandling gå till?

Enligt gällande regler i RB spelar rätten en dominerande roll vid förhör med parter och vittnen. Rätten skall i princip leda förhöret, och parterna får efter tillstånd av rätten ställa frågor. I praktiken har emellertid parterna en långt större roll i dessa hänseenden än vad lagtexten ger vid handen. RU har föreslagit att RB moderniseras på denna punkt och förordar som huvudregel för alla förhör att dessa skall ledas av parterna, om det inte finns särskilda skäl för något annat, och att förhöret normalt skall inledas av den part som begärt förhöret. En majoritet av remissinstanserna har godtagit förslaget, men några kritiska röster har höjts, framför allt i vad avser förhöret med den tilltalade. Jag återkommer strax till detta.

Enligt min mening talar flera omständigheter för att ansvaret för förhören inför domstol i möjligaste mån läggs på parterna. Framför allt medför detta att rättens ordförande helt kan ägna sig åt vittnets berättelse och uppträdande i övrigt och slipper att tänka på vad han skall fråga vittnet härnäst. Givetvis finns det situationer där det ter sig befogat att rätten ingriper i förhørsledningen på ett eller annat sätt, t. ex. när en part processar utan hjälp av advokat eller motsvarande. Principen bör dock, enligt den praxis som blivit alltmer förhärskande vid domstolarna, vara den att förhören så långt möjligt hålls av parterna själva.

När det sedan gäller förhørets närmare uppläggning bör förhøret precis som i dag normalt börja med att förhørspersonen avger en s.k. spontan berättelse, dvs. utan stöd av frågor talar om vad han vet i saken. I mån av behov kan en sådan berättelse hjälpas fram med stöd av neutrala frågor av typen "och vad hände sedan?". Därefter skall tillfälle ges parterna och rätten att ställa frågor till förhørspersonen. Frågan om vem av parterna som skall börja förhøret ställer sig delvis något olika, beroende på vilken sorts förhørsperson det är fråga om.

När det gäller *vittnesförhör* torde vid domstolarna numera i allmänhet tillämpas den ordningen att förhørsledningen först överlämnas till den part som åberopat vittnet. Denne får då dels söka få fram en spontan berättelse och dels därefter underkasta vittnet ett mer ingående förhör i mån av behov, dock utan ledande frågor (det s.k. huvudförhøret). Därefter ges motparten tillfälle att i ett s.k. motförhör söka få fram bl. a. omständigheter som kan förringa vittnets trovärdighet. Sedan ges den part som åberopat vittnet tillfälle att återkomma i ett s.k. återförhör. Den nu beskrivna ordningen fungerar enligt vad jag har inhämtat i allt väsentligt väl i normalfallet, och den bör enligt min mening tillämpas som en huvudregel. Givetvis måste det finnas utrymme för rätten att bestämma om avvikelser, t. ex. i det fallet att ett vittne har kallats in *ex officio* av rätten.

I fråga om *partsförhör* i *tvistemål* torde det normala vara att parten begär förhör med sig själv. I sådana fall är det naturligt att partens eget ombud håller huvudförhøret. Skulle det i något fall vara så att endast motparten begärt förhøret, kan det också vara bäst att den åberopade partens ombud håller huvudförhøret och motparten håller motförhøret.

Jag går sedan in på förhör med parterna i brottmål. När det gäller *målsäganden*, som praktiskt taget utan undantag har begärts hörd av åklagarsidan, är den naturliga ordningen att åklagaren håller huvudförhøret och att försvararen kommer in med ett motförhör.

Mer problematisk ter sig situationen i fråga om förhøret med *den tilltalade*. RU har i denna del föreslagit att huvudregeln bör vara att åklagaren håller huvudförhøret men att försvararen bör kunna anförtrösa detta, om särskilda skäl föreligger. Mot denna ordning har flera remissinstanser varit kritiska. Man pekar på att huvudförhørets funktion är att få fram förhørspersonens egen version av händelseförloppet, medan motförhørets är att finna omständigheter som förringar trovärdigheten av denna version. Man menar att den föreslagna ordningen i vissa fall där åklagaren hävdar att den tilltalade far med osanning kan skapa svårigheter för den tilltalade att få fram sin version. Det kan nämligen, menar man, vara svårt för åklagaren

att hålla huvudförhöret skilt från det motförhör som skall följa därefter. Det hävdas att det i sådana fall är bättre att huvudförhöret hålls av rätten, som sedan lämnar ordet till åklagaren för motförhör.

För mig framstår det som en given utgångspunkt att man skall ha en ordning som garanterar den tilltalade att få framfört vad han vill ha sagt i rättegången. Jag kan hålla med de kritiker som menar att det i vissa fall kan vara svårt för åklagaren att hålla isär de båda typerna av förhör och att detta kan innebära eller i vart fall uppfattas som nackdelar för den tilltalade. Intresset av en fullständig utredning i målet torde i de flesta fall vara bäst betjänt av att den tilltalade under domarens neutrala ledning först får lämna en fri berättelse om händelseförloppet och att åklagaren och försvararen kommer in i bilden först därefter.

Jag förmodar att RU:s förslag om att försvararen i vissa fall skulle ha rätt att inleda förhöret syftar till att tillgodose den tilltalades intressen i sådana fall där djupgående skillnader finns mellan de olika sidornas versioner och där det redan av den anledningen framstår som mindre lämpligt att åklagaren inleder förhöret. Med tanke på de fall där försvarare inte är förordnad och de situationer där försvararen av någon anledning inte vill åta sig att inleda förhöret, är det dock enligt min mening mindre lämpligt att bygga upp ett system kring försvararrollen i det nu aktuella hänseendet. Jag menar i stället — liksom flera remissinstanser — att huvudförhöret med den tilltalade i regel bör inledas av rätten och inte av åklagaren eller försvararen. Jag återkommer i specialmotiveringen närmare till dessa frågor.

Som utredningen föreslagit bör föreskrifter om hur partsförhören i tvistemål och brottmål skall gå till tas in i 37 kap.

Avvisande av åhörare under vittnesförhör

Enligt 36 kap. 18 § RB får rätten förordna att en part i vissa fall inte får vara närvarande under ett vittnesförhör. Detta får ske dels när det förekommer anledning att vittnet på grund av partens närvaro — av rädsla för parten e.d. — inte säger hela sanningen och dels när parten stör vittnesmålet genom yttre åtgärder, t.ex. genom att falla vittnet i talet.

Under senare år har det blivit ett allt större problem att vittnen i rättegångar hämmas i sin vilja att berätta om förhållanden som är ofördelaktiga för en part av rädsla för repressalier, inte i första hand från parten själv utan från åhörare som är på något sätt lierade med parten. Problemet gäller i huvudsak kamrater till den tilltalade i brottmål. Ofta börjar bearbetningen av vittnet i dessa fall med mer eller mindre direkta hot före förhandlingen. Kamraterna fullföljer sedan i typfallet sina försök till påverkan med att, utan något påtagligt störande beteende, intensivt iakttä vittnet under förhöret. Åtgärderna torde, enligt vad som upplysts, inte sällan leda till önskat resultat. Någon laglig möjlighet att ålägga åhörarna att lämna rättsalen torde endast finnas när dessa stör förhandlingen på ett mer påtagligt sätt (jfr 5 kap. 9 § RB).

Riksdagen har med anledning av en motion uttalat att man bör undersöka vilka olika praktiska lösningar som kan väljas för att åstadkomma en önskvärd ordning i det nu aktuella hänseendet (JuU 1980/81:5, rskr. 31).

Frågan har därefter tagits upp av RU, som föreslår en regel enligt vilken en åhörare skall kunna åläggas att lämna rättssalen under ett vittnesförhör på samma villkor som en part, dvs. om det kan antas att vittnet på grund av rädsla eller av annan orsak inte fritt berättar sanningen på grund av åhörarens närvaro. Utredningen föreslår också att rätten skall – på samma sätt som när en part ålagts att lämna rättssalen – vara skyldig att när åhöraren åter är närvarande återge vittnesberättelsen för åhöraren i behövlig omfattning.

Remissinstanserna har tillstyrkt eller lämnat utan erinran att åhörare åläggs lämna rättssalen i de aktuella situationerna. Flera av dem som yttrat sig har vidare anfört att det inte kan anses tillräckligt motiverat med en regel om skyldighet för rätten att i efterhand återge vittnesmålet för åhöraren.

För egen del vill jag först och främst understryka att man givetvis måste sträva efter att vittnen och andra personer som skall förhöras i rättegång skall kunna avge sina utsagor utan att känna sig hotade. I detta hänseende anser jag liksom utredningen och remissinstanserna att en verkningsfull åtgärd bör vara att ge rätten en möjlighet att ålägga åhörarna att lämna rättssalen. Skall det krävas att utsagan i efterhand läses upp för åhörarna, befarar jag emellertid liksom flera remissinstanser att mycket av effekten bortfaller. Enligt min mening bör det kunna godtas från offentlighetssynpunkt att vissa åhörare, i fråga om vilka man kan befara obehörig påverkan av ett vittne eller annan förhörsperson, kan åläggas att lämna rättssalen utan rätt att i efterhand få utsagan uppläst eller uppspelad för sig.

Som utredningen föreslår bör erforderliga regler tas in i 36 kap. 18 § RB.

Reglerna om s.k. frågeförbud i 36 kap. 5 § RB

Enligt svensk rätt är det en allmän medborgerlig skyldighet att inställa sig som vittne vid domstol och där avlägga vittnesmål. Vittnesplikten, som regleras i 36 kap. 1 § RB, har i princip företräde framför den tystnadsplikt som kan åvila vittnet. I 36 kap. 5 § finns vissa undantag från denna huvudregel. Här sägs bl.a. att personer som tillhör en del angivna yrkesgrupper inte får höras om något som de i sin yrkesutövning har blivit anförtrödda eller som de i samband därmed har fått veta. Vittnesförhör får dock ske om det är medgivet i lag eller den till vilkens förmån tystnadsplikten gäller samtycker därtill. De yrkesgrupper som omfattas är bl.a. advokater, läkare, tandläkare, sjuksköterskor och vissa kuratorer.

Under senare tid har i skilda sammanhang väckts frågor om ändringar i de nu berörda reglerna. I ett par fall har sådana ändringar aktualiserats i riksdagen. Det gäller dels frågan om psykologer bör tas med bland de nyss nämnda yrkeskategorierna och dels frågan om harmonisering av RB:s regler om undantag från vittnesplikten med vissa andra lagregler rörande uppgiftsskyldighet. Rörande båda dessa frågor har riksdagen uttalat att det bör ankomma på regeringen att föranstalta om en översyn av gällande regler (se JuU 1980/81:2 och 1983/84:23 s. 9 resp. 1984/85:25 s. 12). Vidare har Svenska Patentombudsforeningen i en skrivelse till regeringen hemställt att även patentombuden tas med bland de yrkeskategorier som om-

fattas av frågeförbudet i 36 kap. 5 § RB. Även frågan om tolkars skyldighet att vittna har aktualiserats inom regeringskansliet. Det bör i sammanhanget nämnas att justitieutskottet i ärendet rörande psykologers vittnesplikt uttalat att sådana ytterligare inskränkningar i den allmänna vittnesplikten, som det skulle medföra om man tar med nya yrkeskategorier i det nämnda lagrummet, inte bör göras utan en mer allsidig prövning av frågan.

Regeringen har i tidigare sammanhang förutskickat att eventuella förslag till lagändringar med anledning av de nyss nämnda riksdagsbesluten skulle komma att läggas fram i samband med översynen av RB:s regler om tingsrättsförfarandet eller i samband med förslag till ny lagstiftning med anledning av tvångsmedelskommitténs arbete. Med hänsyn till vad riksdagen uttalat är det nödvändigt att frågorna såvitt möjligt bedöms utifrån mer generella aspekter. Eftersom flera av dem inte har belysts genom sedvanlig remissbehandling bör regeringens ställningstagande rörande ändringar i 36 kap. 5 § anstå något ytterligare. Jag avser att återkomma till dessa frågor så snart det är möjligt.

2.4.10 Vissa frågor rörande överklagande av tingsrätts dom

Mitt förslag

Vadeanmälan avskaffas. Alla tvistemålsdomar utom tredskodomar skall – på samma sätt som brottmålsdomar – överklagas genom att en vadeinlaga, utan föregående vadeanmälan, ges in till tingsrätten inom tre veckor från dagen för tingsrättens dom.

RU överväger i en senare etapp av utredningsarbetet frågor rörande överklagande av tingsrättsavgöranden. Det tidigare nämnda förslaget om att tingsrätterna skall få möjlighet att avgöra tvistiga mål på handlingarna motiverar emellertid att vissa frågor rörande överklagande av tingsrätts dom i tvistemål tas upp redan nu.

Den som vill överklaga en tingsrätts dom i tvistemål skall inom en vecka från dagen för domen anmäla vad hos tingsrätten. Han skall vidare inom tre veckor från domen fullfölja vadet genom att till tingsrätten ge in en vadeinlaga, där yrkanden och grunder för överklagandet presenteras (50 kap. 1 § RB). Tingsrätten översänder därefter handlingarna till hovrätten för vidare prövning.

Den omständigheten att man låtit dagen för domens meddelande bilda utgångspunkt för klagotidens beräkning hänger samman med att den muntliga handlägningsformen intagit en så dominerande ställning. Parterna har normalt närvarit vid en huvudförhandling, där rätten antingen avkunnat dom eller också underrättat parterna om vilken dag domen kommer att meddelas. Som jämförelse kan nämnas att man i förvaltningsprocessen, som i princip är skriftlig, låter klagotiden löpa från den dag då domen delges parten. Skälet till denna olikhet är naturligtvis att man i en skriftlig process inte har samma garantier för att parten får kännedom om när domen meddelas.

När man nu inför en möjlighet för tingsrätt att avgöra tvistiga mål på handlingarna måste man givetvis överväga om nuvarande system för överklagande i dessa fall är tillfredsställande från rättssäkerhetssynpunkt. RU har tagit upp denna fråga och först och främst avvisat tanken på ett system som förutsätter delgivning av domen. Man föreslår i stället dels att vadeanmälan tas bort i fråga om alla tvistemålsdomar och dels att klagotiden när det gäller dom som meddelats på handlingarna förlängs från tre till sex veckor.

Remissinstanserna har tillstyrkt eller lämnat utan erinran att vadeanmälan avskaffas. Förslaget att förlänga klagotiden från tre till sex veckor har däremot avstyrkts av de allra flesta som yttrat sig i den delen. Man menar allmänt att en kortare klagotid måste anses tillräcklig även om man – vilket alla remissinstanser godtar – låter dagen för domen bilda utgångspunkt för klagotiden. Somliga remissinstanser anser tre veckor tillräckligt, andra förordar, i överensstämmelse med vad som gäller i hovrätt, en klagotid om fyra veckor.

Jag vill för min del först och främst ställa mig bakom tanken på att man även i de mål som avgörs på handlingarna skall ha kvar principen att klagotiden räknas från dagen för domen. En motsatt ordning skulle med all sannolikhet medföra så omfattande delgivningsproblem att vinsterna med reformen skulle te sig osäkra. Vidare skulle problem uppstå genom att olika klagotider skulle komma att gälla för olika parter.

När det sedan gäller klagotidens längd förefaller det problemfritt att avskaffa institutet vadeanmälan. Kravet på sådan anmälan torde främst vara historiskt betingat. Med hänsyn till nuvarande möjligheter till verkställighet av icke lagakraftvunna domar torde något beaktansvärt sakligt skäl mot att ta bort vadeanmälan knappast kunna åberopas. I likhet med utredningen och remissinstanserna anser jag därför att vadeanmälan kan avskaffas.

Den av utredningen föreslagna klagotiden om sex veckor medför att olika klagotider kommer att gälla för olika typer av tingsrättsdomar, vilket kan skapa vissa svårigheter. En klagotid på sex veckor förefaller dessutom onödigt lång. Man bör rimligtvis kunna ställa det kravet på den som vet med sig att han har ett mål anhängigt vid tingsrätt vilket kan avgöras på handlingarna att han inför en längre tids bortovaro hör efter hos tingsrätten när ett avgörande kan väntas eller ordnar med eftersändning av posten.

När det gäller valet mellan tre eller fyra veckors klagotid kan å ena sidan en treveckorsfrist från domens dag enligt min mening inte anses otillräcklig från rättssäkerhetssynpunkt. Det kan nämnas att i småmål nu gäller en frist om endast en vecka även om domen meddelats på handlingarna. Å andra sidan skulle det, som några remissinstanser varit inne på, i och för sig vara tilltalande att införa samma klagotid som för närvarande gäller vid överklagande av hovrättsdomar, alltså fyra veckor. Ett införande av en sådan klagotid i dessa fall skulle emellertid aktualisera en del andra frågor, bl. a. spørsmålet om man bör övergå till samma klagotid i fråga om brottmålsdomar. Dessa bör helst inte tas upp nu, främst med hänsyn till att RU för närvarande överväger närliggande frågor, bl. a. frågan om sammanslagning av olika former för överklagande. Jag anser det mot denna bakgrund

mindre lämpligt att i detta sammanhang införa en ny klagotid vid överklagande av tingsrättsavgöranden.

Prop. 1986/87:89

Jag har alltså kommit till den slutsatsen att man i fråga om överklagande av tvistemålsdomar bör övergå till samma ordning som gäller för överklagande av tingsrätts dom i brottmål, nämligen att vadeinlaga – utan föregående vadeanmälan – skall ges in till tingsrätten inom tre veckor från dagen för tingsrättens dom.

Eftersom rättsmedlet mot tredsdomar inte är vad utan återvinning berör mitt förslag inte sådana domar.

2.4.11 Tolkning och översättning

Huvudpunkterna i mitt förslag

1. De allmänna domstolarna får möjlighet att låta översätta handlingar på statens bekostnad.
2. Bestämmelserna om översättning skall tillämpas också i fråga om handlingar som är avfattade med punktskrift. Detta skall gälla även i förvaltningsprocessen.

Tolkning utan samband med förhandling

Enligt 5 kap. 6 § första stycket RB får tolk anlitas att biträda rätten om någon som skall höras inför rätten inte behärskar svenska språket.

Domstolsverket har i en framställning till regeringen tagit upp frågan om ersättning kan utgå till en tolk som används i annat sammanhang än vid en förhandling. Verket påpekar att tolk bör kunna anlitas och ersättas även i t.ex. ett inskrivningsärende eller vid en vigsel och också utan direkt anknytning till ett mål eller ärende.

Som verket påpekar ger ordalydelsen i 5 kap. 6 § första stycket RB närmast intryck av att paragrafen gäller endast när någon skall höras inför rätten. Den frågan behandlades dock redan i ett lagstiftningsärende år 1973. Föredragande departementschefen konstaterade då (prop. 1973:30 s. 70) att det vid de allmänna domstolarna torde finnas visst behov av möjlighet att anlita tolk för muntlig tolkning, även när det inte direkt är fråga om förhandling. Departementschefen erinrade om att vissa rättshandlingar, t.ex. ansökan om betalningsföreläggande och ansökan i domstolsärende, får göras antingen genom skriftlig handling eller genom muntlig framställning. Han påpekade också att en icke svenskspråkig person som infinner sig på rättens kansli kan ha upplysningar och synpunkter att lämna på handläggningen av mål eller ärenden. I sådana fall borde rätten också kunna vid behov anlita tolk. Departementschefen ansåg dock inte att det var nödvändigt med någon särskild bestämmelse om detta utan ordalydelsen i 5 kap. 6 § RB borde ge utrymme för att anlita tolk vid behov också när det var fråga om mera informella kontakter mellan rätten och utläningen.

Enligt min mening får det anses helt klart att bestämmelsen i 5 kap. 6 §

RB – läst mot bakgrund av dessa motivuttalanden – ger utrymme för att anlita och ersätta tolk även i de av domstolsverket angivna fallen. Jag finner därför inte anledning att föreslå någon lagändring i denna del.

I anledning av vad JO anfört i ett till justitiedepartementet överlämnat beslut angående bl. a. översättning av brottmålsdom till främmande språk vill jag framhålla att stadgandet i 5 kap. 6 § RB ger domstolen möjlighet att engagera en tolk även för att muntligen för en part översätta en dom, som meddelats genom att hållas tillgänglig på rättens kansli. I vad mån domstolen skall stå till tjänst med en sådan service får bedömas med hänsyn till omständigheterna. Av betydelse är härvid vilka möjligheter parten har att på annat sätt få domen översatt. Jag återkommer i det följande till frågan om skriftlig översättning av domar.

Ersättning för tolkförmedling

Enligt 5 kap. 8 § RB har en tolk rätt till skälig ersättning för arbete, tidsspillan och utlägg som uppdraget krävt. Ersättningen skall bestämmas i enlighet med en av domstolsverket – med stöd av förordningen (1979:291) om tolktaxa – fastställd taxa. Tolkersättning betalas av allmänna medel.

Enligt domstolsverket har det satts i fråga om dessa bestämmelser ger utrymme för ersättning för tolkförmedling. Från bl. a. invandrarverket och de kommunala invandrarbyråerna har enligt domstolsverket uttalats önskemål om en samordnad tolkförmedling, i vilken de kommunala invandrarbyråerna skulle förmedla tolkar till domstolar och andra användare av tolkar. Önskemålet har varit att också tingsrätterna skulle delta i en sådan verksamhet. Framställningar i den riktningen skall emellertid som regel på olika skäl ha avvisats av domstolarna. Ett skäl sägs därvid ha varit att det är tveksamt om gällande författningar ger utrymme för ersättning till en tolkförmedlare. Domstolsverket anser att det behövs ett klargörande i denna fråga.

Jag har underhand inhämtat att det råder en skiftande praxis i tingsrätterna vad gäller användande av och ersättning för tolkförmedling. Vissa tingsrätter använder inte alls denna form av service. Andra gör det någon enstaka gång. Åter andra skaffar praktiskt taget alltid tolk genom att vända sig till en – i regel kommunal – tolkförmedling. De tingsrätter som använder sig av tolkförmedling har olika rutiner för att betala ersättning till förmedlingen. Det förekommer att förmedlingsavgiften på samma sätt som ersättningen till tolken fastställs av rätten. Vid åtminstone en tingsrätt, som tillgodoser i stort sett hela sitt behov av tolkar genom att anlita en kommunal förmedling, har avtal slutits med kommunen som innebär att rätten får tillgång till denna service mot ett visst belopp per förmedlat uppdrag. Kommunen debiterar sedan tingsrätten kvartalsvis för den tolkförmedling som skett. I detta fall fastställs således inte ersättningen till tolkförmedlingen av rätten utan utanordnas på samma sätt som andra administrationskostnader.

För egen del vill jag först starkt betona vikten av att de tolkar som används vid domstolarna håller en hög kvalitet. I detta syfte är det ofta befogat att först och främst anlita de tolkar som är godkända som rättstol-

kar. Vilka tolkar som har denna kompetens framgår av de förteckningar över godkända tolkar, som ges ut av kommerskollegium. Det är i och för sig ingenting som hindrar att en domstol anlitar en tolkförmedling om detta visar sig fungera bra från administrativ synpunkt. Det kan självfallet vara resursmässigt fördelaktigt för domstolen att anlita en förmedling i stället för att låta den egna personalen ringa runt och försöka få fram en tolk till en viss dag. Även om man väljer att anlita en tolkförmedling, måste rätten dock vara uppmärksam på kvaliteten hos de tolkar som kommer till förhandlingarna.

Vad sedan gäller frågan om ersättning till en tolkförmedling för utförda förmedlingsuppdrag torde det vara helt klart att en sådan ersättning inte omfattas av stadgandet om tolkersättning i 5 kap. 8 § RB. Jag bortser då från det fallet att tolken själv betalat en avgift till tolkförmedlingen och begär ersättning för denna såsom utlägg. Det är således inte fråga om någon ersättning som skall fastställas av rätten. I stället måste ersättningen till en tolkförmedling för själva förmedlingsåtgärden betraktas som en administrativ kostnad för domstolen och ersättning skall därför utgå på samma sätt som ersättning för annan service som domstolen köper utifrån.

Jag ser ingen anledning att föreslå några ändringar i detta hänseende. Det finns inget behov av att rätten i det enskilda målet tar ställning till ersättning för tolkförmedling; det finns inte något samband mellan förmedlingen som sådan och förhandlingen inför rätten. Att jämställa ersättning för tolkförmedling med ersättning till tolk framstår som krångligt och skulle sannolikt innebära ökade administrationskostnader. Det är i stället naturligt att, i enlighet med den praxis som utbildats på sina håll, se frågan om utnyttjande av tolkförmedling och ersättning för sådan som en administrativ fråga. Med denna utgångspunkt får domstolen ta ställning till om det är administrativt och ekonomiskt fördelaktigt att anlita en tolkförmedling i stället för att låta den egna personalen kontakta tolkarna. Jag vill dock än en gång betona att en förutsättning för att domstolen skall välja alternativet att anlita en tolkförmedling alltid måste vara att tolkarna fyller kompetenskraven.

Kostnader för översättning av handlingar

I RB regleras muntlig och skriftlig översättning i skilda paragrafer och på olika sätt.

Enligt 5 kap. 6 § får rätten anlita tolk om den som skall höras inför rätten inte behärskar svenska språket. Ersättningen till tolken betalas av allmänna medel (5 kap. 8 §).

Som en allmän princip gäller däremot att svenska språket skall användas i inlagor och andra handlingar som en part ger in till rätten (se prop. 1973:30 s. 71). Om en handling inte är avfattad på svenska språket får domstolen enligt 33 kap. 9 § RB vid behov antingen förelägga parten att tillhandahålla en översättning eller också själv låta översätta handlingen. Den som biträdd rätten med översättning av en handling har rätt till ersättning av allmänna medel. I brottmål där åklagaren för talan skall ersättning betalas av staten. I andra mål och ärenden skall den betalas av parten

och blir då en rättegångskostnad för denne. Om parten har rättshjälp, är översättningskostnaden en kostnad för rättshjälpen, 9 § 6 rättshjälpslagen (1972:429).

Enligt en skrivelse från domstolsverket råder det i vissa fall tveksamhet om vem som slutligt skall svara för vissa översättningskostnader enligt 33 kap. 9 § RB. Vissa tingsrätter låter enligt verket t.ex. kostnaden för översättning av adoptionshandlingar stanna på staten medan andra tingsrätter betraktar den som en rättegångskostnad för sökanden. Domstolsverket har därför hemställt att bestämmelsen i 33 kap. 9 § RB ändras så att tveksamheten undanröjs.

Vidare har JO i tidigare nämnda beslut uttalat att de möjligheter till tolkhjälp som finns för den som dömts i ett brottmål får betecknas som mindre tillfredsställande. Enligt JO finns det starka skäl för att dessa möjligheter utvidgas.

Vad beträffar förvaltningsmyndigheterna och förvaltningsdomstolarna regleras muntlig och skriftlig översättning på ett mera enhetligt sätt. Enligt 8 § förvaltningslagen (1986:223), som i sak helt motsvarar 9 § i 1971 års förvaltningslag, bör en myndighet vid behov anlita tolk. Detta stadgande har avseende på såväl muntlig som skriftlig översättning. I 50 § förvaltningsprocesslagen (1971:291) stadgas att rätten vid behov skall anlita tolk om någon som skall höras inför rätten inte behärskar svenska språket. Även i annat fall får rätten vid behov anlita tolk. Med det senare uttrycket åsyftas skriftlig handläggning. I förvaltningslagen sägs ingenting om ersättning till tolk. Av förarbetena till 1971 års förvaltningslag framgår dock att tolken har rätt till skälig ersättning och att ersättningen skall betalas av myndigheten (prop. 1971:30 s. 382). Vid såväl muntlig tolkning som skriftlig översättning vid förvaltningsdomstol skall kostnaderna stanna på staten (52 § förvaltningsprocesslagen).

Det finns skäl att nu överväga om inte reglerna om skriftlig översättning i RB bör ändras så att de kommer i överensstämmelse med vad som redan gäller för förvaltningsmyndigheterna och förvaltningsdomstolarna. Det finns givetvis inga skäl till att de allmänna domstolarna skall ge sämre service än andra myndigheter.

Å andra sidan finns det ingen anledning att rucka på principen att handlingar som ges in till rätten skall vara avfattade på svenska språket. Om en handling ges in avfattad på ett annat språk bör rätten dock vid behov låta översätta den. Bestämmelsen om översättning bör därför alltså ges en fakultativ utformning. Detta överensstämmer också med vad som gäller för förvaltningsmyndigheterna och förvaltningsdomstolarna. När det däremot gäller frågan om vem som skall stå för kostnaden för översättning bör – av skäl som jag nyss anför – det allmännas ansvar utvidgas så att kostnaden för en översättning alltid skall stanna på staten. Det innebär att kostnadsfrågan kommer att regleras på ett enhetligt sätt för muntlig och skriftlig översättning.

För närvarande omfattar stadgandet i 33 kap. 9 § RB inte uttryckligen handlingar som skickas ut från domstolen (jfr prop. 1973:30 s. 73). Av serviceskäl anser jag dock att det nu kan vara dags att lagreglera även i vad mån en domstol är skyldig att översätta utgående handlingar. Inte heller

här bör någon absolut skyldighet föreskrivas. I och med att regeln om i vilken utsträckning inkommande handlingar skall översättas ges en fakultativ utformning kan de utgående handlingarna föras in under samma stadgande. I mån av behov får rätten således översätta t.ex. en dom. Vid avgörande av om behov föreligger eller ej bör dock domstolen ta reda på vilka andra möjligheter parten har att få domen översatt, t.ex. genom en invandrarbyrås försorg. Först om parten inte på annat sätt kan få domen översatt bör rätten låta översätta den.

Vad jag föreslår i denna del innebär en utökad service åt allmänheten och tillmötesgår bl.a. JO:s önskemål såsom de kommit till uttryck i det förut nämnda beslutet.

Punktskrift

En handling avfattad med punktskrift omfattas i dag inte av reglerna om översättning av handlingar i 33 kap. 9 § RB och inte heller i övrigt finns några bestämmelser om punktskrift i rättegång. Det har dock förekommit att en domstol har tillämpat 33 kap. 9 § analogt på en av part med punktskrift avfattad handling och låtit den synskadade själv stå för överföringskostnaden. Detta fall anmäldes till JO, som konstaterade att det med hänsyn till det oklara rättsläget inte kunde komma i fråga att kritisera tingsrätten för att den tillämpat 33 kap. 9 § i detta fall. JO uttalade dock att det vore lämpligare att en synskadad i detta avseende tillförsäkrades samma behandling såvitt avser den skriftliga handläggningen som den som för närvarande enligt 5 kap. 6 och 8 §§ RB och 4 § förordningen (1977:175) om tolk för hörsel- och talskadade kommer sistnämnda kategori till del när förfarandet är muntligt. En sådan ordning skulle innebära dels att den synskadade fick i princip ovillkorlig rätt att vid behov skriftväxla med domstolarna i punktskrift och dels att i sammanhanget uppkomna kostnader betraktades som hänförliga till själva förfarandet och följaktligen inte kom att belasta den synskadade eller hans motpart som rättegångskostnad.

För egen del vill jag först och främst säga att det är ett allmänt intresse att den som är handikappad har samma möjligheter som andra att göra sig gällande i kontakter med myndigheter. Ett uttryck för detta synsätt är reglerna om tolk för tal- och hörselskadade.

Att reglera frågan om överföring från och till punktskrift på samma sätt som den nyss behandlade frågan om översättning från och till ett främmande språk innebär enligt min mening en rimlig avvägning mellan önskemålet om service och hänsyn till kostnadsaspekten. I 33 kap. 9 § RB bör därför införas en bestämmelse om att reglerna i paragrafen om översättning skall tillämpas även i fråga om handlingar som är avfattade med punktskrift. Motsvarande ändring bör göras i 50 § förvaltningsprocesslagen.

Min bedömning

Inga lagändringar föreslås

Överbefälhavarens framställning

Överbefälhavaren har i en skrivelse till regeringen framhållit att de nuvarande process- och sekretessreglerna ger upphov till vissa problem när det gäller bekämpandet av brott mot rikets säkerhet. Den misstänkte har, påpekar överbefälhavaren, till följd av allmänna regler i RB och sekretesslagen (1980:100) rätt att ta del av förundersökningsmaterial och annat material i målet även om detta skulle omfattas av sekretess. För att den misstänkte inte skall få tillgång till sekretessbelagda uppgifter måste man därför ibland underlåta att lämna ut vissa handlingar som bevismaterial. Detta kan i sin tur få den konsekvensen att det inte går att få underlag för en fällande dom. Enligt överbefälhavaren är det nämligen erfarenhetsmässigt mycket svårt att genom exempelvis vittnesmål presentera materialet på det sätt som behövs från bevissynpunkt utan att säkerhetsintressena träds för nära.

För att komma till rätta med dessa problem föreslår överbefälhavaren i första hand att partsinsynen i denna typ av mål begränsas så till vida att det material som skall ligga till grund för domen inte skall få lämnas ut till den misstänkte i den mån det av hänsyn till allmänt eller enskilt intresse är av synnerlig vikt att sekretessbelagd uppgift i materialet inte röjs. I varje fall anser överbefälhavaren det ofrånkomligt att ett undantag från principen om partsinsyn görs med avseende på handlingar som ingår i förundersökningsprotokollet. Däremot bör enligt överbefälhavarens förslag den misstänktes offentlige försvarare få del av samtliga handlingar från förundersökning och rättegång.

Sammanfattning av remissutfallet.

Flertalet remissinstanser har – under åberopande av rättssäkerhetskäl – varit kritiska till överbefälhavarens förslag att processmaterial skulle kunna undanhållas den tilltalade. Även förslaget att försvararen skulle få del av vissa sekretessbelagda uppgifter men inte få röja dessa för sin klient har bemötts negativt. Enligt många remissinstanser skulle försvararen om förslaget genomfördes hamna i en ohållbar konfliktsituation i denna typ av mål, eftersom tystnadsplikten gentemot klienten skulle kunna hindra att dennes intressen tillgodosågs på bästa sätt. När det gäller hemligstämplade uppgifter som figurerar under förundersökningen har från flera håll påpekats att det redan med nuvarande lagstiftning finns goda möjligheter att hindra den misstänkte från att ta del av dessa. Några remissinstanser anser att de av överbefälhavaren väckta frågorna bör övervägas ytterligare innan ställning tas.

Med hänsyn till ämnets vikt vill jag göra en ganska utförlig genomgång av rättsläget på detta område.

Överbefälhavarens skrivelse aktualiserar dels frågan om den misstänkte i samband med förundersökning eller vid rättegången har rätt att få ta del av handlingar eller annat material som omfattas av försvarssekretess enligt 2 kap. 2 § sekretesslagen och dels frågan om den misstänkte skall ha rätt att på annat sätt få del av vad sådant material innehåller. Dessa frågor regleras av RB och sekretesslagen.

I fråga om själva rättegången är det en grundläggande princip i svensk rätt att den som är part i ett mål skall ha rätt att ta del av allt material i målet. Denna princip har ansetts så självklar att den inte direkt uttryckts i RB; den kan däremot indirekt utläsas av ett flertal regler.

Såvitt gäller den misstänktes rätt att få del av material på förundersökningsstadiet finns det däremot direkta lagregler i RB. Enligt 23 kap. 18 § RB har såväl den misstänkte som hans försvarare rätt att fortlöpande, i den mån det kan ske utan men för utredningen, ta del av vad som förekommit vid förundersökningen. Åtal får inte beslutas innan den misstänkte och försvararen fått denna möjlighet. Denna rätt att få del av vad som förekommit vid förundersökningen innefattar dock inte någon rätt att få del av avskrift av protokollet eller andra anteckningar från förundersökningen (jfr Gärde m.fl., Nya rättegångsbalken, s. 314).

Så snart åtal beslutats har däremot den misstänkte eller hans försvarare alltid rätt att på begäran få en avskrift av protokoll eller anteckningar från förundersökningen (23 kap. 21 § fjärde stycket RB). Om en förundersökning inte föranleder åtal, föreligger inte någon ovillkorlig rätt för en misstänkt att få ut avskrift av protokoll eller anteckningar (Gärde m.fl. s. 314). Detta innebär också att en misstänkt inte har någon obetingad rätt att få del av protokollet beträffande en del av förundersökningen, som inte lett till åtal, även om han åtalats i andra delar.

Föreskrifter om hur en förundersökning skall gå till och om protokoll och anteckningar vid förundersökning återfinns i förundersökningskungörelsen (1947:948). Kungörelsen innehåller inga uttryckliga regler om i vilken utsträckning skriftliga handlingar och annat skall tas in i protokollet.

I samband med att åtal väcks skall åklagaren enligt 45 kap. 7 § RB till rätten ge in utskrift av protokoll eller anteckningar från förundersökningen samt dessutom skriftliga handlingar och föremål som åklagaren ämnar åberopa som bevis.

Jag föreslår en regel som uttryckligen rekommenderar åklagaren att, innan han ger in förundersökningsprotokollet, ur detta rensa bort material som rör sådant som inte omfattas av åtalet (avsnitt 2.3.3). Redan enligt gällande rätt kan åklagaren emellertid innan han ger in förundersökningsprotokollet till rätten göra en sådan sovring. Enligt Gärde m.fl., Nya rättegångsbalken, (s. 657) bör materialet sovras så att handlingar som visat sig sakna betydelse som bevis inte i onödan följer med till rätten.

I 14 kap. 5 § sekretesslagen regleras kollisionen mellan den rätt till partsinsyn i domstolars och andra myndigheters handläggning av mål och ärenden som kan finnas föreskriven på annat håll än i sekretesslagen och

bestämmelserna om sekretess. I paragrafen anges således dels att sekretessen i princip viker för en parts rätt till insyn i handläggningen och dels hur långt sekretesskraven efterges (jfr Corell m. fl., Sekretesslagen, s. 367).

Paragrafens första stycke innehåller huvudreglerna om en parts rätt till insyn *under handläggningen* av ett mål eller ärende. Enligt dessa regler kan undantag från principen om partsinsyn ske beträffande kvalificerat sekretessbelagt material. Andra stycket behandlar först partens rätt att få del av dom eller beslut. I denna del föreligger en obetingad rätt till partsinsyn utan hinder av sekretess. Enligt andra meningen i andra stycket skall en eventuell sekretessbeläggning vidare inte medföra någon begränsning i en parts rätt enligt RB att få del av alla omständigheter som läggs till grund för avgörande av ett mål eller ärende. Denna rätt innebär dock i och för sig inte en obetingad rätt för parten att till sig få utlämnad en handling vari upptas sådana omständigheter som nu sagts. I vad mån en part har rätt att få en sådan handling är beroende av vilken rätt till insyn RB ger honom.

När det gäller parts rätt enligt RB att få del av alla omständigheter som läggs till grund för avgörandet av ett mål eller ärende, viker således sekretessen till förmån för partsinsynen. Reglerna i 14 kap. 5 § andra stycket avser alla domstolar och andra myndigheter som skall tillämpa RB. Det gäller således bl. a. den rätt som en misstänkt har enligt 23 kap. 21 § fjärde stycket RB att ta del av vad som ligger till grund för ett beslut om åtal.

En jämförelse mellan 14 kap. 5 § sekretesslagen och 23 kap. 21 § fjärde stycket RB leder till slutsatsen att en parts rätt att vid åtal ta del av förundersökningsprotokollet inte omfattar en rätt att få del av sekretessbelagda uppgifter, som kommit fram under förundersökningen och återfinns i andra handlingar än protokoll eller anteckningar, i den mån det är av synnerlig vikt att uppgifterna inte röjs. Om åklagaren ger in materialet med de sekretessbelagda uppgifterna till domstolen gäller till en början enbart 14 kap. 5 § första stycket sekretesslagen, dvs. materialet får inte heller då lämnas ut till parten, i den mån det av hänsyn till något allmänt eller enskilt intresse är av synnerlig vikt att uppgifterna inte röjs. Om materialet åberopas som bevis och på så sätt blir processmaterial träder dock andra stycket in och parten får en ovillkorlig rätt att ta del av det.

Skälen för min bedömning

En ordning där den tilltalade inte får ta del av sekretessbelagda uppgifter som åberopas som processmaterial får till följd att den tilltalade inte får del av vare sig sakframställning, vittnesmål eller annan bevisupptagning eller plädering i den utsträckning som den hemliga informationen berörs i dessa moment av huvudförhandlingen. Den tilltalade kan med andra ord bli utestängd från väsentliga delar av huvudförhandlingen utan rätt att i efterhand få veta vad som förekommit, när han inte varit närvarande. Även de avsnitt av domen som behandlar det sekretessbelagda materialet måste, för att syftet med sekretessen skall uppnås, undanhållas den tilltalade.

Självfallet skulle en sådan ordning innebära en mycket väsentlig försämring i rättssäkerhetshänsen för den tilltalade, t. ex. när det gäller frågan

hur han skall lägga upp sitt försvar eller hur han skall motivera ett överklagande. Överbefälhavaren har emellertid menat att problemen för den tilltalade kan elimineras eller i vart fall minskas genom att hans försvarare får del av de sekretessbelagda uppgifterna. Såsom framhållits av flertalet remissinstanser är detta dock ingen lyckad lösning på rättssäkerhetsproblemet. En advokat skall vid utförandet av sina uppdrag iakttä god advokatsed (8 kap. 4 § RB). Detta innebär bl. a. att en advokat är skyldig att vara uppriktig mot sin klient. Denna skyldighet anses också medföra att en advokat inte från andra kan ta emot förtroenden, som han inte får yppa för klienten (jfr Holger Wiklund, *God advokatsed*, 1973, s. 271). En lagstiftning som uttryckligen ålägger advokaterna ett sådant handlingssätt måste anses vara från principiella synpunkter synnerligen olämplig. Det kan för övrigt ifrågasättas om det över huvud taget skulle vara praktiskt möjligt för en försvarare att använda den hemliga informationen i sitt arbete för att ta till vara den tilltalades intresse utan att röja innehållet i materialet för denne.

Trots att jag har stor förståelse för de problem som överbefälhavaren har fäst uppmärksamheten på, anser jag, mot bakgrund av det sagda, att en sådan ordning där den tilltalade undanhålls väsentligt processmaterial inte kan godtas från rättssäkerhetssynpunkt. Det kan för övrigt ifrågasättas om det skulle vara förenligt med våra åtaganden enligt internationella konventioner att på detta sätt undanhålla den tilltalade det material som bildar underlaget för rättsens dom.

I den mån sekretessbelagda uppgifter utgör processmaterial anser jag det således vara ett oeftergivligt rättssäkerhetskrav att den tilltalade får del av dem. Jag återkommer i det följande till frågan om bevisning kan förebringas på annat sätt än genom företeende av handlingar som innehåller sekretessbelagda uppgifter. Avgörande för om det är meningsfullt att under processen använda sig av sådana alternativa bevismedel är dock i vad mån det är möjligt att för den misstänkte undanhålla sekretessbelagda uppgifter i handlingar som inte utgör processmaterial. Med utgångspunkt från den redogörelse jag nyss lämnat om gällande rätt skall jag därför först gå in på dessa frågor.

Att hemligt material ges in till rätten utan att utgöra processmaterial sker med all säkerhet bara i undantagsfall. Om åklagaren inte avser att åberopa det sekretessbelagda materialet som bevisning, bör han sova bort det innan han ger in förundersökningsprotokollet till rätten. För ett sådant förfaringssätt finns det, som jag nyss nämnt, stöd redan i gällande rätt.

Vad gäller överbefälhavarens i andra hand framförda önskemål om minskad partsinsyn under förundersökningen, sträcker sig enligt min uppfattning myndigheternas skyldighet att förse en misstänkt med handlingar innehållande sekretessbelagda uppgifter inte så långt som överbefälhavaren anser.

Vid den tidpunkt när en person blir skäligen misstänkt för ett brott har han inte någon som helst rätt att få ut handlingar med sekretessbelagda uppgifter från förundersökningen. I den mån det skulle medföra men för utredningen att låta honom få del av vad som förekommit under förundersökningen saknas dessutom skyldighet att över huvud taget lämna honom

uppgifter (23 kap. 18 § RB). Självfallet innebär det men för en utredning om spioneri att lämna ut detaljerade sekretessbelagda uppgifter till den misstänkte.

I de delar åtal inte väcks mot en för spioneri misstänkt person får han inte heller senare någon rätt att få ut handlingar med sekretessbelagda uppgifter. I den mån åtal väcks har han däremot enligt 23 kap. 21 § fjärde stycket RB rätt att få del av protokoll eller anteckningar från förundersökningen. Om åklagaren inte ämnar åberopa sekretessbelagda uppgifter som bevisning i processen bör han dock — enligt vad jag nyss sagt — rensa bort sådana handlingar innan han ger in förundersökningsprotokollet till rätten och låter den misstänkte få del av det.

Av vad jag nu anfört framgår att det redan enligt gällande rätt är möjligt att undanhålla en misstänkt sekretessbelagda uppgifter av det nu aktuella slaget så länge dessa uppgifter inte åberopas som bevisning i processen. Är det däremot åklagarens mening att låta uppgifterna bli processmaterial, bör den misstänkte få del av dem så snart som möjligt för att han skall kunna ta till vara sin rätt och förbereda sitt försvar.

Avgörande för i vilken utsträckning en för brott mot rikets säkerhet misstänkt person får del av sekretessbelagda uppgifter från förundersökningen blir således i vad mån dessa uppgifter åberopas som bevisning i processen och därmed blir processmaterial.

Enligt RB finns i princip inga begränsningar i fråga om vilka kunskapskällor som får anlitas som bevisning. Vidare tillämpas principen om fri bevisvärdering. Detta innebär att parterna har stor frihet att själva välja vilka bevismedel de vill och att domstolen får fritt värdera det förebragta beviset. Det finns ingenting som hindrar åklagaren från att i stället för att åberopa en skriftlig handling med sekretessbelagda uppgifter åberopa förhör med en person som kan uttala sig om samma omständigheter som de vilka framgår av handlingen. (Jfr Ekelöf, Rättegång IV, 5 uppl., s. 58).

Det kan vara tveksamt om den som skall höras om sådana frågor som de nu diskuterade bör höras som vittne eller sakkunnig. Problemet påminner mycket om den omdiskuterade frågan hur en rättsläkare bör höras. Dessa hörs ibland som vittnen och ibland som sakkunniga. JO har dock uttalat att han anser det naturligtast att en rättsläkare betraktas som offentlig sakkunnig (JO:s ämbetsberättelse 1982/83:1 s. 23).

Den som hörs som offentlig sakkunnig skall enligt den ed han avlägger efter bästa förstånd fullgöra sitt sakkunniguppdrag. Av 15 kap. 5 § sekretesslagen följer att han inte är skyldig att röja t.ex. försvarshemligheter. En annan sak är att han till följd av stadgandet i 14 kap. 2 § sekretesslagen har rätt att lämna även sekretessbelagda uppgifter till domstolen.

Den som hörs som privat sakkunnig skall avlägga vittnesed och beträffande honom tillämpas vittnesbestämmelserna. Till följd av stadgandet i 36 kap. 5 § RB har ett vittne eller en privat sakkunnig aldrig skyldighet att — utan tillstånd av vederbörlig myndighet — uttala sig om sådana uppgifter som är belagda med sekretess.

Oavsett om den som hörs är sakkunnig eller vittne kan man således undvika att sekretessbelagda uppgifter avslöjas i processen.

Vad sedan gäller domstolens värdering av den genom förhör förebragta

bevisningen torde lämnade sakuppgifter normalt kunna godtas utan att domstolen också får dem dokumenterade genom skriftliga handlingar. En annan sak är om de lämnade uppgifterna är tillräckligt utförliga för att domstolen skall finna brott styrkt. Det får här liksom hittills ankomma på försvarsmakten och åklagaren att göra en avvägning mellan å ena sidan intresset av att få den tilltalade fälld och å andra sidan intresset av att inte röja hemliga försvarsuppgifter.

Mot bakgrund av det anförda har jag kommit fram till att överbefälhavarens förslag om undanhållande av processmaterial från den tilltalade – vars motiv jag i och för sig har den djupaste förståelse för – inte är förenligt med de grundläggande rättssäkerhetskraven för brottmålsprocessen. I fråga om annat än processmaterial anser jag att redan gällande lagstiftning ger tillfredsställande möjligheter att undanhålla den misstänkte sekretessbelagda uppgifter. Överbefälhavarens framställning bör därför inte föranleda något förslag till lagstiftning.

2.4.13 Anmälan till advokatsamfundet i vissa fall

Mitt förslag

Domstolarna skall göra anmälan till advokatsamfundets styrelse när rätten förklarat en advokat obehörig att vara ombud vid domstolen. Motsvarande reglering som för de allmänna domstolarnas del föreslås för förvaltningsprocessen.

Med stöd av 12 kap. 5 § RB kan rätten ingripa mot ett ombud, som under rättegången befunnits inte kunna eller vilja utföra sitt uppdrag på ett tillfredsställande sätt. Rätten har således möjlighet att avvisa honom som ombud i målet. Därutöver kan rätten förklara ombudet obehörigt att antingen för viss tid eller tills vidare brukas som ombud vid den ifrågavarande domstolen. Denna åtgärd kan vidtas även i sådana fall där det saknats anledning att avvisa ombudet i målet, t.ex. därför att hela talan skall avvisas.

Om en advokat avvisas som ombud skall enligt 12 kap. 6 § andra stycket RB anmälan om avvisandet göras hos advokatsamfundets styrelse. Härigenom får styrelsen möjlighet att överväga frågan om disciplinär åtgärd. Däremot finns inget uttryckligt krav på anmälan om en advokat förklarats obehörig som ombud utan att samtidigt avvisas i målet.

För förvaltningsprocessens del innehåller 48 § förvaltningsprocesslagen (1971:291) samma reglering av frågan om avvisande och obehörighetsförklaring av ombud som RB. Däremot saknar förvaltningsprocesslagen motsvarighet till stadgandet i 12 kap. 6 § andra stycket RB om anmälan till advokatsamfundets styrelse.

Advokatsamfundet har till justitiedepartementet under hand uttryckt önskemål om att reglerna om anmälan skall göras uttryckligen tillämpliga inte bara på avvisningsfallet utan även på den situationen att en advokat utan samband med avvisning i ett enskilt mål förklarats obehörig att brukas

som ombud. Vidare har samfundet anfört att även i förvaltningsprocessen bör införas regler om att rätten skall underrätta samfundets styrelse under motsvarande förutsättningar som enligt RB.

Under ärendets behandling i regeringskansliet har JK, domstolsverket, Svea hovrätt, kammarrätten i Stockholm, Stockholms tingsrätt och länsrätten i Stockholms län beretts tillfälle att under hand lämna synpunkter på förslaget. De har lämnat förslaget utan erinran.

Enligt min mening är det en nödvändig förutsättning för att advokatsamfundet skall kunna utöva sina disciplinära uppgifter att samfundets styrelse får del av de omständigheter på vilka ett beslut om avvisning eller obehörighetsförklaring av en advokat som ombud grundas. För att tillgodose ändamålet med 12 kap. 6 § andra stycket RB bör därför anmälan göras till samfundets styrelse även när en advokat förbjudits att vara ombud vid rätten utan att han samtidigt avvisats i målet. Till undanröjande av all tvekan i detta hänseende bör erforderlig ändring göras i 12 kap. 6 § andra stycket RB. Det saknas anledning att i detta hänseende göra någon skillnad mellan rättegången vid de allmänna domstolarna och förvaltningsprocessen. I 48 § förvaltningsprocesslagen bör därför tas in en motsvarighet till andra stycket i 12 kap. 6 § RB.

3 Ikraftträdande

De lagändringar som jag nu har förordat bör – med hänsyn till det arbete med utbildning, blanketter m.m. som måste ske efter riksdagsbeslutet – träda ikraft först den 1 januari 1988. Beträffande frågan om övergångsbestämmelser får jag hänvisa till specialmotiveringen.

4 Upprättade lagförslag

I enlighet med vad jag nu har anfört har inom justitiedepartementet upprättats förslag till

1. lag om ändring i rättegångsbalken,
 2. lag om ändring i förvaltningsprocesslagen (1971:291),
 3. lag om ändring i rättshjälpslagen (1972:429),
 4. lag om ändring i lagsökningslagen (1946:808),
 5. lag om ändring i lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål,
 6. lag om ändring i lagen (1929:145) om skiljemän,
 7. lag om ändring i handräckningslagen (1981:847) samt
 8. lag om ändring i lagen (1977:729) om patentbesvärsrätten.
- Förslagen bör fogas till regeringsprotokollet i detta ärende som *bilaga 6*.

5.1 Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken

Följande paragrafer i RB föreslås upphävdas: 20 kap. 15 a § (jfr specialmotiveringen till 20 kap. 15 §), 37 kap. 4 och 5 §§ (jfr vad som sägs under inledningen till 37 kap.), 39 kap. 3 § (jfr specialmotiveringen till 39 kap. 2 §), 40 kap. 13 och 15 §§ (jfr specialmotiveringen till 40 kap. 11 §) samt 42 kap. 8 a § (jfr specialmotiveringen till 42 kap. 15 §).

1 kap. 3 a §

Av skäl som jag redovisat i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.2.1) bör man – i vart fall tills vidare – behålla den nuvarande domförhållsregeln i tvistemål om mindre värden. I denna paragraf har därför tagits in en bestämmelse av innebörd att en tingsrätt alltid skall bestå av en lagfaren domare vid handläggning av sådana mål som i dag handläggs enligt småmålslagen med stöd av 1 § i den lagen. När det gäller avgränsningen av de ifrågakvarande målen är mitt förslag i sak identiskt med den nuvarande regleringen i småmålslagen.

Mitt förslag innebär att mål om mindre värden även i fortsättningen skall särbehandlas i ytterligare ett par hänseenden utöver vad som framgår av denna paragraf. I 18 kap. 8 a § tas således in en särskild kostnadsregel för sådana mål. Vidare skall alljämt krävas prövningstillstånd för att få ett mål, som enligt nuvarande regler handläggs enligt småmålslagen, prövat av hovrätten (49 kap. 12 § i förslaget). Även när det gäller rättshjälp kommer dessa mål att särbehandlas också i fortsättningen: biträde skall normalt inte förordnas (20 § andra stycket rättshjälpslagen). För konsumenttvister som rör mindre värden har i 10 kap. 8 a § tagits in en särskild forumregel.

Avgörande för om dessa särregler skall tillämpas är om målet handläggs eller kan antas komma att bli handlagt av en lagfaren domare enligt denna paragraf. Av flera skäl måste tingsrätten redan när målet kommer in ta ställning till om förevarande paragraf är tillämplig. Om någon part söker rättshjälp måste man veta om biträde skall förordnas eller ej. Vidare har parterna ett berättigat krav på att redan från början av processen veta vad som gäller beträffande rättegångskostnader och möjligheterna till överprövning.

Tingsrätterna måste därför – liksom i dag – redan i inledningsskedet av processen skilja ut dessa mål och ge dem en beteckning som visar att förevarande paragraf är tillämplig.

Av utformningen av denna paragraf i jämförelse med 1 kap. 3 § följer att tingsrätten vid handläggning av ett mål om mindre värde alltid består av en lagfaren domare till följd av regeln i förevarande paragraf. Reglerna om endomarkompetens i 3 § blir således aldrig tillämpliga beträffande sådana mål.

1 kap. 9 §

Paragrafen behandlar bl.a. möjligheterna till avbrott i en påbörjad huvudförhandling. I enlighet med vad som anförs i specialmotiveringen till 43

kap. 11 § skall institutet avbrott även i fortsättningen finnas kvar. De i förevarande paragraf föreslagna ändringarna syftar främst till att undanröja alla oklarheter i fråga om de i paragrafen nu använda begreppen "söcken-dag" och "helgfri dag". Dessa har bytts ut mot "arbetsdag". Med detta begrepp avses i princip helgfri måndag-fredag, jfr 2 § lagen (1930:173) om beräkning av lagstadgad tid. Säkerligen speglar begreppet arbetsdag hur paragrafen tillämpas redan nu. Lagtexten har även i övrigt anpassats till ett mer modernt språkbruk.

2 kap. 4 §

Paragrafen reglerar hovrätts domförhet. I ett nytt tredje stycke har tagits in en regel om att vid behandling av en fråga om prövningstillstånd (jfr 49 kap. 12 § i förslaget) två lagfarna ledamöter skall delta i hovrätten. Denna bestämmelse överensstämmer med vad som i dag stadgas i första mening-en i 24 § småmålslagen. Den i andra meningen i den paragrafen intagna omröstningsregeln har förts över till 16 kap. 3 §.

6 kap.

Enligt RU:s förslag skulle i detta kapitel intas även de bestämmelser som återfinns i 5 kap. Syftet med detta var att frigöra ett kapitel för att kunna tillskapa ett nytt första kapitel med bestämmelser om balkens tillämpnings-område. I och med att jag inte följer utredningens förslag i den delen saknas det anledning att ändra den nuvarande dispositionen av 5 och 6 kap. I förevarande kapitel föreslås nu ändringar endast i 6 och 9 §§, främst till följd av de nya reglerna om målsägandeförhör och det s.k. fria partsför-höret i tvistemål (jfr vad som anförs vid rubriken till 37 kap.).

6 kap. 6 §

Enligt första stycket i paragrafens nuvarande lydelse skall i rättens proto-koll antecknas vissa typer av utsagor, som lämnas i bevissyfte. Undan-tagna från protokolleringsskyldigheten är sådana utsagor av parter i tviste-mål, som ej avges under sanningsförsäkran, samt utsagor av tilltalade och av personer som hörs vad man brukar kalla upplysningsvis, dvs. vid ett förhör som inte är upptaget som särskilt bevismedel i RB.

I och med att jag föreslår att det fria partsförhöret i tvistemål regleras i RB och så att säga erkänns som ett särskilt bevismedel, avgränsat från partens sakframställning, bör protokolleringsskyldigheten utsträckas till denna typ av förhör.

Även förhör i brottmål med den tilltalade avgränsas i mitt förslag från hans sakframställning och regleras i 37 kap. Det kan under sådana omstän-digheter synas konsekvent att låta även sådant förhör omfattas av föreve-rande bestämmelse. RU har som skäl för att inte ta upp frågan om doku-mentationen av den tilltalades berättelse i detta sammanhang anført att en sådan reform — som kan visa sig ha icke obetydliga resursmässiga conse-kvenser — uppenbarligen har ett nära samband med sådana mer generella

spörsmål om domskrivning, särskilt frågan vad som bör tas upp i domen resp. protokollet, som inte berörs i betänkandet. Flera remissinstanser har varit kritiska till utredningens ställningstagande i den delen och anfört att även den tilltalades berättelse bör tas in i protokollet.

I ett nytt andra stycke har tagits in en regel som innebär att rätten liksom nu inte är skyldig att protokollera den tilltalades berättelse. Som utredningen anfört bör den frågan behandlas i samband med frågan om och i så fall i vilken utsträckning denna berättelse skall redovisas i domen. Den frågan får tas upp vid ett senare tillfälle.

Det finns också andra förhör än de nu nämnda som hålls i bevissyfte vid rättegång utan att de är reglerade i RB. Berättelser av sådana personer – som alltså hörs "upplysningsvis" – bör enligt min mening i princip protokolleras på samma sätt som övriga förhör som hålls i bevissyfte. Reglerna i denna paragraf bör därför gälla även dem. Det bör dock tilläggas att det i just dessa fall ofta kan vara tillräckligt att teckna ned de väsentliga uppgifterna i berättelsen i stället för att spela in den på band enligt 9 §.

I enlighet med det nu sagda har första stycket i förslaget utformats så att den allmänna regeln om protokolleringsskyldighet i fråga om berättelser som är avsedda till bevis utsträcks till att gälla alla sådana berättelser (ordet "utsaga" i gällande rätt har här, liksom i vissa andra paragrafer, bytts ut mot det modernare "berättelse"). Av skäl som nyss nämnts görs i ett nytt andra stycke undantag från protokolleringsskyldigheten i fråga om den tilltalades berättelse.

Paragrafens sista stycke föreslås språkligt justerat.

6 kap. 9 §

Första stycket behandlar möjligheten att ta upp berättelser på stenografisk eller fonetisk väg i stället för att anteckna dem i protokollet. Lydelsen har justerats för att täcka alla de berättelser som enligt den föreslagna lydelsen i 6 § skall tas in i protokollet.

I andra stycket har vissa språkliga justeringar gjorts.

9 kap.

De första fem paragraferna i kapitlet innehåller för närvarande straffbestämmelser för rättegångsförseelser. I fråga om dessa bestämmelser föreslår jag ingen annan ändring än att i 5 § direkt anges ett högsta bötesstraff. Den bestämmelse i detta ämne, som nu finns i 9 §, blir överflödig med mitt förslag.

I 7 och 8 §§ finns för närvarande bestämmelser om viten. Såsom jag påpekat i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.4.7) är dessa regler i stor utsträckning gemensamma med de generella regler för viten som gäller enligt lagen (1985:206) om viten (viteslagen). För att undgå dubbelreglering föreslår jag nu att de regler, som sålunda har direkta motsvarigheter i viteslagen, utmönstras ur RB. I 9 § har tagits in en regel som gör det möjligt att döma ut ett vite även efter det att ett sammanträde har ställts in

9 kap. 5 §

Paragrafen innehåller straffbestämmelser för ordningsstörande uppträdande. Påföljden är böter. Enligt 9 § i dess nuvarande lydelse är lägsta bötesstraff femtio kronor och högsta ettusen kronor, när i RB straff är utsatt i böter som inte skall bestämmas som dagsböter. Den paragrafen har, utom såvitt gäller 5 § i detta kapitel, för närvarande avseende på vissa straffbestämmelser i 36 kap. 20 § och 40 kap. 13 § för vittnen och sakkunniga som uteblir från sammanträden m. m.

Jag föreslår nu att straffbestämmelserna för vittnen och sakkunniga tas bort och – för vittnenas del – ersätts av effektivare vitessanktioner. Bestämmelsen i 9 § blir härigenom tillämplig endast i fråga om sådant ordningsstörande uppträdande som den nu förevarande paragrafen behandlar. Detta har föranlett att bestämmelsen om bötesstraffets storlek flyttats från 9 § till 5 §. Vidare har minimibeloppet för böterna, femtio kronor, tagits bort eftersom detta framgår redan av 25 kap. 3 § brottsbalken.

9 kap. 8 §

I paragrafens första stycke ges i dag bestämmelser om fastställande av vitesbelopp. Såsom jag anført i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.4.7) bör regleringen av vitesbeloppens storlek följa samma principer som i viteslagen. Detta innebär att reglerna om minimibelopp och maximibelopp för viten avskaffas. Eftersom regleringen i 3 § viteslagen efter en sådan ändring skulle komma att täcka reglerna i detta stycke, föreslår jag att dessa bestämmelser tas bort ur RB. Även det i det nuvarande andra stycket intagna undantaget från första styckets maximibelopp kan nu utgå.

Reglerna i det nuvarande tredje stycket om att vite inte får föreläggas om straff är utsatt och om förbud mot att förelägga staten vite har behållits. Med hänsyn till förslaget om att vittnen och sakkunniga inte längre skall kallas till en förhandling vid påföljd av böter (jfr den allmänna motiveringen, avsnitt 2.4.7, och ändringen i 36 kap. 7 §) får förbudet mot att förelägga vite om straff är utsatt i fortsättningen betydelse endast i de fall där ett föreläggande avser förbud att företa en straffbelagd handling, såsom kan bli aktuellt vid förelägganden enligt 15 kap. 3 §. Frågan om det bör öppnas möjlighet att förelägga vite även i sådana fall där straff är utsatt får övervägas i ett annat sammanhang (jfr JuU 1986/87:4 s. 9).

Bestämmelsen i paragrafens nuvarande fjärde stycke att vite inte får dömas ut om ändamålet med vitet har förfallit har slopats i förslaget, eftersom detta följer av 9 § viteslagen.

9 kap. 9 §

En motsvarighet till den nuvarande bestämmelsen i paragrafen föreslås – som tidigare nämnts – införd i 5 §. I övrigt kan, av skäl som angetts i

anslutning till 5 §, de nuvarande bestämmelserna i paragrafen upphävas. I stället har i denna paragraf tagits in en regel som möjliggör för rätten att döma ut ett vite även om ett sammanträde ställs in i förväg på grund av att någon som vid vite kallats att inställa sig anmäler laga förfall.

Om en person genom att i förväg anmäla laga förfall föranlett att ett sammanträde inställts, är rätten således oförhindrad att senare döma ut vitet om han inte i efterhand kan göra sannolikt att omständigheterna varit sådana att han verkligen haft laga förfall. Denna prövning kan äga rum så snart personen i fråga haft skälig tid på sig att prestera den begärda utredningen (jfr 32 kap. 6 §).

Självfallet skall den som anmäler förhinder inte föreläggas att inkomma med någon utredning om det redan från början framstår som sannolikt att laga förfall föreligger (jfr 32 kap. 6 § första stycket).

Den föreslagna regeln bör läsas mot bakgrund av mitt förslag i fråga om uppskjutande av fråga om vitesutdömande enligt 32 kap. 6 §.

10 kap. 8 a §

Paragrafen, som är ny i RB men som motsvarar 11 § småmålslagen, upptar en särskild forumregel för konsumentmål.

Huvudregeln i tvistemål är enligt 10 kap. 1 § RB att talan skall väckas vid svarandens hemvistforum. Enligt 11 § småmålslagen får dock en konsument, som vill väcka talan mot en näringsidkare, göra det vid sitt eget hemvistforum, om värdet av tvisteföremålet uppenbart inte överstiger ett halvt basbelopp. Motivet till den regeln är att konsumenten i mål enligt småmålslagen inte får ersättning för ett behövligt platsombud medan näringsidkaren, som ändå i allmänhet måste anlita ombud, lika gärna kan anlita ett platsombud (prop. 1973:187 s. 158).

Jag har i mitt förslag behållit småmålslagens begränsning av möjligheterna att i mål om mindre värden få ersättning för juridiskt biträde (18 kap. 8 a §). Det finns därför skäl att behålla även småmålslagens regel om konsumentforum för dessa mål. Avgränsningen av i vilka mål denna forumregel skall gälla har – på samma sätt som i kostnadsregeln i 18 kap. 8 a § – gjorts genom en hänvisning till 1 kap. 3 a §.

Begreppen näringsidkare och konsument har här samma betydelse som i 1 § lagen (1971:112) om avtalsvillkor i konsumentförhållanden, 1 § konsumentköplagen (1973:877), 1 § konsumentkreditlagen (1977:981) och 1 § konsumenttjänstlagen (1985:716). Även rekvisitet "vara, tjänst eller annan nyttinghet som tillhandahållits för huvudsakligen enskilt bruk" överensstämmer med vad som gäller inom konsumentlagstiftningen, se t.ex. 1 § lagen (1971:112) om avtalsvillkor i konsumentförhållanden. Tvister om fast egendom omfattas inte av bestämmelsen.

10 kap. 20 §

I denna paragraf meddelas vissa bestämmelser angående skyldighet för högre rätt att på hemställen av part anvisa forum för en tvist, när den eller de domstolar, där talan väckts, befunnits obehöriga att ta upp målet.

I de två nuvarande styckena i paragrafen har endast gjorts språkliga ändringar. I ett nytt tredje stycke har införts regler som har samband med den möjlighet till förening av parallella rättegångar som jag behandlat i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.4.5). Beslut om förening av de parallella målen skall enligt 14 kap. 7 a § fattas av högsta domstolen. I tredje stycket har införts en uttrycklig regel om att HD:s beslut om sammanföring konstituerar behörighet för den domstol till vilken målen sammanförts.

Det bör betonas att behörigheten i dessa fall kvarstår även om målen av någon anledning skulle särskiljas vid den domstolen och målen således där inte längre handläggs i samma rättegång.

11 kap. 5 §

Denna paragraf innehåller regler om i vad mån parter i tvistemål är skyldiga att infinna sig personligen till sammanträden inför rätten. För brottmålsens del finns motsvarande reglering i 21 kap. 2 §. RU har föreslagit – delvis likartade – förändringar i båda dessa paragrafer. I fråga om 21 kap. 2 § föreslår jag nu förändringar efter delvis andra linjer än vad RU föreslagit. I fråga om förevarande paragraf har vidare det som framkommit vid remissbehandlingen övertygat mig om att nuvarande reglering är i allt väsentligt ändamålsenligt utformad. Jag föreslår därför praktiskt taget inga sakliga ändringar. Däremot föreslås i syfte att göra regleringen mer överskådlig en redaktionell bearbetning efter mönster av 21 kap. 2 §.

Det nuvarande första stycket har i förslaget delats upp på tre stycken. Första och andra styckena reglerar parternas skyldighet att infinna sig personligen vid huvudförhandling i tingsrätt och hovrätt resp. i högsta domstolen. I dessa delar motsvarar förslaget helt vad som gäller i dag. Tredje stycket behandlar parternas skyldighet att infinna sig personligen vid sammanträden för förberedelse och vid andra förhandlingar. När det gäller förberedelsesammanträden överensstämmer förslaget med gällande rätt. Däremot innebär förslaget åtminstone formellt sett en viss utvidgning av parternas skyldighet att infinna sig personligen vid andra förhandlingar.

Fjärde och femte styckena motsvarar med några språkliga ändringar nuvarande andra och tredje styckena.

12 kap. 6 §

Den i andra stycket föreslagna ändringen innebär att rätten uttryckligen åläggs att meddela advokatsamfundets styrelse inte endast när en advokat avvisas som ombud utan även när han – även om han inte samtidigt avvisas som ombud i målet – förklaras obehörig att vara ombud vid rätten. I fråga om bakgrunden till ändringen hänvisas till den allmänna motiveringen (avsnitt 2.4.13).

12 kap. 14 §

I denna paragraf, som behandlar omfattningen av den behörighet som på grund av fullmakten tillkommer ombudet, har i tredje och fjärde styckena

gjorts redaktionella ändringar i anledning av att vadeanmälan föreslås avskaffad. Första stycket är oförändrat medan vissa språkliga ändringar gjorts i andra stycket.

Prop. 1986/87:89

13 kap.

RU har föreslagit flera ändringar i detta kapitel. De flesta av dessa är närmast att betrakta som följdändringar till andra förslag från utredningen. Med hänsyn till den utformning mitt förslag fått i övrigt krävs nu endast en ändring i 3 §.

RU har dessutom föreslagit att 13 kap. 4 § upphävs och att reglerna om talans väckande i stället tas in bland bestämmelserna om rättegången i tingsrätt. Även om vissa systematiska skäl talar för en omplacering av reglerna, synes nuvarande ordning inte ha medfört några nackdelar i praktiken. Jag har därför avstått från att nu föreslå en sådan omflyttning.

13 kap. 3 §

Rättegångsordningen bygger på grundprincipen att rättegångens föremål inte får ändras utan att det anhängiggörs en ny rättegång i stället för den första eller vid dess sida. Från den principen görs vissa undantag i denna paragraf. Bl. a. får enligt första stycket 2 kåranden under rättegången yrka fastställelse av att visst rättsförhållande består eller inte består. Han får också enligt första stycket 3 kräva ränta eller annan tilläggsförpliktelse. Vidare får kåranden enligt sistnämnda punkt framställa nytt yrkande som stöder sig på väsentligen samma grund som det ursprungligen framställda. Enligt paragrafens andra stycke i dess nuvarande lydelse får kåranden dock inte sedan målet företagits till huvudförhandling ändra föremålet för rättegången på det angivna sättet om det nya yrkandet inte kan prövas i målet utan olägenhet.

Den nuvarande lydelsen av paragrafens andra stycke träffar inte sent framställda yrkanden i sådana mål som, enligt vad jag angett i den allmänna motiveringen, bör avgöras efter rent skriftlig handläggning (se avsnitt 2.2.3 och specialmotiveringen till 42 kap. 18 §). Även i sådana mål kan olägenheterna av att yrkandet framställs sent vara betydande, t.ex. om dom redan beslutats och färdigställt.

I paragrafens andra stycke har därför gjorts den ändringen att yrkanden av det berörda slaget, vilka inte utan olägenhet kan prövas i målet, får avvisas, om de framställts först sedan huvudförhandlingen påbörjats eller målet på annat sätt företagits till avgörande. Med det sistnämnda uttrycket avses i första hand att målet slutligt föredragits för avgörande. Om föredragning inte skall äga rum, t.ex. därför att endast en domare ingår i rätten, bör möjligheten att ändra talan anses beskuren först i och med att domen beslutats. Det nuvarande absoluta hindret i andra meningen av samma stycke mot att taleändringen sker i högre rätt har behållits.

I övrigt har endast gjorts vissa språkliga ändringar i paragrafen.

I kapitlet finns bestämmelser om förening av två eller flera tvistemål vid handläggning i en rättegång. I 3, 4, 5 och 7 §§ föreslås – helt i enlighet med RU:s förslag – vissa ändringar som har samband med mitt förslag om att tvistemål skall få avgöras på handlingarna. I en ny paragraf, 7 a §, har jag tagit upp de regler om sammanföring av parallella rättegångar som jag behandlat i avsnitt 2.4.5 i den allmänna motiveringen.

14 kap. 3 §

Paragrafen handlar om sådana genkärsmål för t.ex. kvittningsfordran, som en svarande kan väcka mot en kärande. Genkärsmålet skall enligt gällande rätt handläggas gemensamt med huvudkärsmålet, om genkärsmålet väcks före huvudförhandlingen. Bestämmelsen behöver ändras så att också de fall som avgörs på handlingarna täcks in (jfr ändringarna i 13 kap. 3 §).

Principen om gemensam handläggning leder till att en deldom inte får ges över huvudkärsmålet ens om detta är ostridigt (se 17 kap. 4 §). Särskilt om genkärsmålet ges in till rätten först sedan huvudförhandling i fråga om huvudkärsmålet har satts ut uppstår nästan alltid onödiga kostnader och fördröjning av handläggningen. Det torde i många fall finnas godtagbara skäl till att genkärsmålet väcks först på ett sent stadium av processen, men i andra fall torde möjligheten till gemensam handläggning utnyttjas endast i förhållningssyfte.

Det är, som RU påpekat, svårt att tänka sig ett mera allmänt undantag från principen om gemensamt avgörande av huvudfordran och kvittningsfordran eftersom en sådan lösning skulle innebära ett allvarligt ingrepp i civilrätten. I många tvåpartssituationer påverkas en parts vilja att åta sig en förpliktelse av att prestationen kan innehållas, om motparten inte fullgör sin prestation. Den ordningen skulle sättas ur spel, om regeln i denna paragraf om svarandens rätt till gemensam handläggning av huvudfordran och kvittningsfordran inte fanns. Intresset av att skydda svaranden behöver emellertid inte leda till att man utan vidare som genkärsmål godtar kärsmål som väcks på ett sent stadium av processen. Enligt min mening bör man i detta avseende kunna falla tillbaka på reglerna om preklusion av nytt material i 42 kap. 15 § i förslaget. Om en part enligt det lagrummet förelagts att slutligt bestämma sin talan och tiden för yttrande över detta föreläggande har gått ut, bör parten inte längre ha en ovillkorlig rätt att få t.ex. ett kvittningsyrkande handlagt gemensamt med huvudkärsmålet. Samma principer bör gälla också såvitt avser förening av mål enligt 5 § i detta kapitel. Undantagen från principen om gemensam handläggning enligt 3 och 5 §§ har därför tagits upp till gemensam reglering i 7 § som i sin nuvarande lydelse tar upp övriga undantag från reglerna angående gemensam handläggning.

14 kap. 4 §

Paragrafen handlar om det fallet att någon som inte är part vill ha en talan mot båda parter eller mot endera av dem handlagd gemensamt med huvud-

käromålet. Det undantag som i dag finns i fråga om sent framställda yrkanden har liksom motsvarande undantag i 3 § ändrats för att avse också mål som avgörs på handlingarna. Undantaget har vidare liksom motsvarande undantag i 3 § överförs till 7 §.

14 kap. 5 §

I paragrafen, som gäller regresstalan m. m., föreslår jag motsvarande ändringar som i fråga om 3 §. Vidare har gjorts vissa ändringar av redaktionell natur.

14 kap. 7 §

I *första stycket* av denna paragraf anges två allmänna förutsättningar för en förening av mål enligt de föregående paragraferna i kapitlet. Målen skall enligt paragrafens nuvarande lydelse ha väckts vid samma domstol och denna skall vara behörig för dem alla. Vidare skall samma rättegångsform vara tillämplig för målen. I detta stycke har endast vidtagits språkliga ändringar.

I ett nytt *andra stycke* har införts den undantagsbestämmelse i fråga om gemensam handläggning som har berörts i motiven till ändringarna i 3–5 §§. Bestämmelsen innebär att en talan som väcks först efter det att huvudförhandlingen har påbörjats eller huvudkäromålet på annat sätt företagits till avgörande (jfr 13 kap. 3 §) skall handläggas särskilt, om talan inte utan olägenhet kan prövas i samma rättegång som detta. Detsamma gäller enligt andra meningen om en part väcker talan som avses i 3 eller 5 § efter det att tiden för yttrande enligt 42 kap. 15 § har gått ut.

14 kap. 7 a §

I paragrafen har införts de regler om sammanföring av parallella mål som jag behandlat i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.4.5). En första förutsättning för att målen skall få förenas är att de är sådana att en förening skulle kunnat ske enligt 1–6 §§, om målen handlagts vid samma tingsrätt. En annan förutsättning är att de mål som skall sammanföras är anhängiga vid domstolar av samma ordning, t.ex. två tingsrätter eller två hovrätter.

Förening av målen kommer enligt *första stycket* till stånd efter ansökan av någon av parterna eller efter anmälan av tingsrätt eller hovrätt. I de flesta fall är det den part mot vilken talan riktas som har intresse av att en sammanläggning kommer till stånd och därför kommer att göra ansökan. I andra fall kan en eller flera kärande ha ett motsvarande intresse. För att en domstol, som handlägger ett mål, skall kunna göra anmälan måste givetvis domstolen på något sätt ha fått kännedom om att det finns parallella mål vid andra domstolar. I flertalet fall vållar detta inga problem, eftersom åtminstone den ena parten har intresse av att ge domstolen behövliga upplysningar.

Beslutande organ är högsta domstolen. Även utan en uttrycklig lagbestämmelse torde det vara klart att högsta domstolen i normala fall inte bör

besluta om förening av mål utan att parterna beretts tillfälle yttra sig i frågan. I övrigt torde samma handläggningsregler kunna användas som vid en ansökan enligt 10 kap. 20 § andra stycket.

För att målen skall få förenas, skall en gemensam handläggning ha väsentliga fördelar. Vidare bör krävas att inte någon av parterna får betydande olägenhet av att målen förenas. Fördelarna torde regelmässigt vara av processekonomisk natur. Till olägenheterna för part kan främst räknas att parten kan få längre resväg till domstolen och att handläggningen av målet kan komma att fördröjas.

Eftersom det i de fall som avses med de nya sammanföringsreglerna torde vara en vanlig situation att ett eller några mål bör drivas som s.k. pilotmål, bör den domstol, till vilken målen överlämnats, ha möjlighet att särskilja målen. En regel om detta har tagits upp i en sista mening av första stycket. Genom att målen kan särskiljas kan dom ges över ett av dem enligt 17 kap. 4 §. Den omständigheten att målen särskiljs medför inte att den domstol till vilken målen överförs blir obehörig beträffande något av de överförda målen. Detta följer av det tillägg som gjorts till 10 kap. 20 §.

Det har ifrågasatts om inte högsta domstolen borde få förordna om förening inte bara av mål utan även av någon särskild fråga som är föremål för prövning i flera olika mål. Om kärandena i en läkemedelsprocess åberopar att läkemedelsföretaget brustit i kontroll av eventuella biverkningar skulle högsta domstolens förordnande sålunda kunna avse enbart denna fråga och innebära att mellandom i samtliga mål skall meddelas i denna del. Frågan om läkemedlet verkligen orsakat några biverkningar kan ju ställa sig helt olika i de olika målen. Problemet kan emellertid lösas antingen genom att man i stället väljer att föra fram ett enda av de ifrågavarande målen som pilotfall till mellandom, medan övriga mål vilandeförklaras, eller genom att alla målen i sin helhet sammanförs till en domstol. Vilken av dessa vägar man bör välja får bli beroende av om de resurskrävande momenten är gemensamma för de olika målen eller ej. Med hänsyn till att de aktuella fallen sålunda torde kunna bemästras i praktiken har jag inte ansett tillräckliga skäl föreligga för att öppna en möjlighet att förena endast delar av mål.

I *andra stycket* anges att beslut som rätten fattat i ett sådant mål, som på grund av högsta domstolens förordnande överlämnas från en domstol till en annan, skall gälla, om inte den domstol, dit målet överflyttas, bestämmer annat. Den ordningen överensstämmer med vad som vanligen brukar gälla inom processrätten när ett behörigt organ överlämnar ett mål till ett annat behörigt organ (se t. ex. 19 kap. 7 §).

16 kap. 3 §

I paragrafen finns regler om bestämmande av resultatet av en omröstning i tvistemål.

I en ny andra mening har tagits in en särskild omröstningsregel för de fall då hovrättens båda ledamöter har olika uppfattning i frågan om prövningstillstånd skall beviljas eller ej. Den föreslagna regeln, som innebär att prövningstillstånd i sådana fall alltid skall anses beviljat, överensstämmer

med vad som för närvarande stadgas i andra meningen i 24 § småmålslagen. I övrigt har vissa språkliga ändringar gjorts.

Prop. 1986/87:89

17 kap. 2 §

Paragrafen behandlar, såväl enligt gällande rätt som enligt förslaget, frågan vilket material som skall ligga till grund för domen i ett mål.

Första stycket avser mål som avgörs efter huvudförhandling. Huvudregeln att domen i sådana mål skall grundas på vad som förekommit vid förhandlingen bibehålls med vissa språkliga justeringar.

Såsom ett visst undantag från denna huvudregel kan man se det förhållandet att processmaterial ibland skall anses ha förekommit vid huvudförhandlingen utan att ha upptagits vid denna. Enligt mitt förslag behålls detta undantag och utvidgas något (se 42 kap. 20 § fjärde stycket och 43 kap. 8 § tredje stycket). Jag föreslår emellertid i 43 kap. 14 § också en annan och helt ny möjlighet för rätten att i vissa situationer göra avsteg från principen att endast det som kommit fram vid huvudförhandlingen får bilda underlag för rättens avgörande. Det gäller sådana situationer där rätten vid huvudförhandlingens slut eller därefter finner behov av en komplettering av processmaterialet. I sådana fall bör det enligt mitt förslag av praktiska skäl göras möjligt att i vissa fall inhämta utredningen på enklare sätt, t.ex. genom telefonsamtal. För att domstolen skall få formell rätt att grunda domen på den sålunda inhämtade utredningen, krävs ett uttryckligt undantag från första styckets huvudregel. Undantaget har lagts till som sista mening i första stycket av paragrafen.

Andra stycket innehåller regler om vad som skall vara processmaterial i mål som avgörs utan huvudförhandling. Jag föreslår i denna del endast vissa språkliga justeringar. Det kan påpekas att tillämpningsområdet för detta stycke ökar väsentligt för tingsrätternas del genom att det i 42 kap. 18 § första stycket femte punkten öppnats en möjlighet för dem att avgöra tvistiga mål utan huvudförhandling.

18 kap. 8 a §

Såsom framgått av den allmänna motiveringen (avsnitt 2.2.1) bör enligt min mening småmålslagens kostnadsregel i princip behållas för mål om mindre värden. I denna paragraf – som saknar motsvarighet i RB i dag – har därför i *första-sjätte styckena* med någon redaktionell justering tagits in de regler som för närvarande återfinns i 8 § småmålslagen. Avgränsningen av i vilka mål dessa kostnadsregler skall tillämpas har gjorts genom en hänvisning till 1 kap. 3 a §. Detta innebär att tillämpningsområdet blir i stort sett detsamma som i dag. En skillnad är att någon motsvarighet till den nuvarande regeln i 2 § första stycket andra punkten småmålslagen om att parterna även i mål om större värden kan komma överens om att lagen skall tillämpas inte har upptagits i förslaget. Vidare innebär den nya regleringen att kostnadsreglerna blir tillämpliga även i hyres- och bostadsrätts tvister om mindre värden.

Kostnadsregeln i förevarande paragraf är tillämplig såväl när ett mål

avgörs i sak som när det avgörs utan saklig prövning, t.ex. genom ett avskrivningsbeslut.

Det föreslagna *sjunde stycket* saknar däremot motsvarighet i småmålslagen och innebär en uppmjukning av principen att ersättning inte skall utgå till den vinnande parten för ombudsarvode och egen tidsspillan. Beträffande bakgrunden till detta förslag får jag hänvisa till vad jag anfört i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.4.6).

Såsom framgår av lagtexten gäller denna möjlighet för kâranden att få ersättning utöver vad som annars gäller i mål om mindre värden endast i den situationen att ett mål som ursprungligen väckts i summarisk process sedermera avgörs genom tredskodom mot svaranden, antingen sedan denne uteblivit från en förhandling eller när en tredskodom meddelas till följd av att han inte har efterkommit ett föreläggande att inkomma med ett skriftligt svaromål. För regelns tillämpning saknar det betydelse om svaromål helt uteblivit eller om svaranden visserligen hört av sig men inte presterat tillräckligt material för att undgå en tredskodom.

Med stöd av detta stycke skall kâranden kunna få ersättning med skäligt belopp för arvode till ett ombud som inställt sig vid förhandlingen eller författat en rättegångsskrift eller för egen tidsspillan om han själv kommit till sammanträdet eller författat skriften. För att förenkla handläggningen i rätten bör den ersättning som på detta sätt skall utgå kunna taxeregleras. Härigenom blir omfattningen av kostnadsansvaret också förutsebart för svaranden. I den föreslagna lagtexten har i enlighet med detta intagits ett bemyndigande för regeringen att lämna närmare föreskrifter om ersättningar i dessa fall.

18 kap. 14 §

Paragrafen innehåller vissa regler rörande handläggningen av rättegångskostnadsfrågan.

I första stycket har endast gjorts vissa språkliga ändringar. Av skäl som jag anfört i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.4.6) har i paragrafens andra stycke, som behandlar frågor om rättens prövning av kostnadsyrkande, tydligare än i dag markerats omfattningen av rättens prövningsskyldighet. Principen är att rätten självmant prövar hela kostnadsfrågan. Undantag har gjorts för fall där en prövning ex officio är obehövlig på grund av särskilda omständigheter. Härmed avses framför allt det fallet att ersättningsyrkandet har medgetts och fråga är om en typ av kostnader som inte är undantagen från parternas dispositionsrätt, i första hand vid rätts hjälp. Även ett medgivande av villkorat slag, t.ex. att yrkandet medges under förutsättning att parten förlorar målet, får anses binda rätten i fråga om såväl det yrkade beloppets storlek som fördelningen av kostnaderna. Som påpekats i den allmänna motiveringen åligger det rätten att, om parterna uttrycker sig oklart i fråga om sin inställning till motpartens kostnadsyrkande, klargöra vad parterna avser. Med hänsyn till att huvudregeln är att rätten ex officio prövar kostnadsfrågan får rätten självfallet dock inte framtvinga ett ställningstagande från partens sida.

Paragrafen behandlar två särskilda frågor rörande forum i brottmål.

I *första stycket* i dess föreslagna lydelse anges att domstolen inte förlorar sin behörighet att handlägga ett mål på grund av att ett förhållande som haft betydelse för behörigheten ändrats efter det att stämningen delgetts den tilltalade. Detta innebär endast en språklig modernisering i förhållande till gällande rätt.

Andra stycket handlar om överflyttning eller överlämnande av allmänt åtal från en tingsrätt till en annan. Båda domstolarna måste enligt paragrafens nuvarande lydelse vara behöriga för att överflyttning skall få ske. En tillämpning av paragrafen förutsätter för det första att åklagaren gör en framställning till domstolen om överflyttning. Paragrafen berör inte åklagarens rätt och skyldighet att göra sådan framställning. Framställning kan inte göras utan att åklagaren vid den andra domstolen vill utföra åtal för brottet. Förhållandet mellan de inblandade åklagarna regleras närmast av 39 § åklagarinstruktionen (1974:910) men den nu förevarande paragrafen har en åtstramande effekt vid tillämpningen av den bestämmelsen. Sedan åklagarna kommit överens i forumfrågan är det mindre vanligt att domstolen med tillämpning av den nu förevarande paragrafen avvisar en åklagares begäran om överflyttning.

En annan förutsättning för överflyttning av brottmål från en domstol till en annan är enligt paragrafens nuvarande lydelse att det föreligger synnerliga skäl. Denna förutsättning, som strider mot den nyss berörda tillämpningen av paragrafen, kan för vissa fall stå i skarp motsättning också mot principerna i brottsbalken om ådömande av en enda påföjd. Regeln står vidare i motsatsställning till skälen bakom regeln i 30 kap. 4 §, enligt vilken det krävs synnerliga skäl för att särskilja två åtal som väckts mot samma person.

I paragrafens andra stycke har mot bakgrund av det nu sagda gjorts en uppdelning av fallen, allteftersom grunden för överflyttning är att det framkommit att den tilltalade är åtalad även vid annan tingsrätt, å ena sidan, och övriga fall, å andra sidan. Samtidigt har beteckningen "överflyttning" ersatts med beteckningen "överlämnande".

För det först angivna fallet – som av lagtekniska skäl upptas i styckets andra mening – anges att den ena tingsrätten på begäran av åklagaren skall överlämna målet till den andra tingsrätten, om det inte är olämpligt. Det bör påpekas att varken åklagaren eller rätten genom bestämmelsen är ålagd någon positiv undersökningsplikt i fråga om åtal vid andra domstolar, vilket givetvis inte utesluter att både åklagaren och rätten har ögonen öppna för situationen. Om det framkommer att det finns åtal vid annan tingsrätt, förutsätts överlämnande böra ske. Möjligheten för rätten att avslå åklagarens begäran om överflyttning är avsedd att utnyttjas främst i fall där starka processekonomiska skäl talar mot en överflyttning.

För övriga överlämnandefall, varmed avses bl. a. sådana fall i vilka olika personer åtalats vid olika tingsrätter för brott som har samband med varandra, innebär regleringen i första meningen i andra stycket en viss uppmjukning i förhållande till nuvarande regler genom att kravet på synnerliga skäl bytts ut mot ett krav på särskilda skäl.

Den nuvarande lydelsen av paragrafen förutsätter också att den domstol som vill överlämna målet i och för sig är behörig att handlägga målet. Annars skall stämningsansökningen avvisas enligt 34 kap. 1 §. Denna förutsättning får betydelse för det fall att den straffrättsliga reaktionsmöjligheten faller bort på grund av preskription enligt 35 kap. brottsbalken. Sådan preskription avbryts nämligen genom delgivning av åtal, men om åtal avvisas eller mål avskrivs efter delgivningen, skall i fråga om möjligheten att ådöma påförd så anses, som hade delgivningen ej skett (35 kap. 3 § brottsbalken). Om därför en obehörig domstol avvisar åtalet och åklagaren tvingas väcka åtal vid ny domstol, kan preskription hinna inträda innan det nya åtalet har delgetts.

Skälen för att en tingsrätt skall få överlämna mål till en behörig tingsrätt är emellertid givetvis särskilt starka i det fall att den förra domstolen är obehörig. I paragrafens andra stycke har därför överlämnandefrågan lösts från sina egna utgångspunkter (dvs. utan hänsyn till preskriptionsfrågan). Vad man kan ifrågasätta är om den angivna lösningen bör förenas med en särskild preskriptionsbestämmelse. Syftet bakom sådana bestämmelser träffar dock knappast den nu förevarande situationen. En särskild regel i 35 kap. brottsbalken synes därför inte böra införas. Detta innebär att delgivning av åtal från en obehörig domstols sida får till effekt att preskription enligt 35 kap. brottsbalken fortfarande skall anses avbruten om domstolen – istället för att avvisa målet – sedan stämningen delgivits överlämnar det till en behörig domstol.

Enligt paragrafens nuvarande lydelse kan en hovrätt, som efter överklagande skall pröva ett mål, inte överlämna målet till en annan hovrätt, som kan ha ett annat mål mot samme tilltalade. Som RU påpekat är detta en brist. Både påföljdsfrågan och effektiviteten kan vinna på att målen förs samman. I *tredje stycket* har därför införts en möjlighet till överlämnande av mål på hovrättsnivå under samma förutsättningar som gäller för tingsrätt.

20 kap. 15 §

De nuvarande bestämmelserna i denna paragraf om ersättning till målsägande i anledning av inställelse vid domstol har av redaktionella skäl tagits in i 37 kap. 3 § tredje stycket. Till förevarande paragraf har i stället överförts reglerna i nuvarande 20 kap. 15 a § om att målsäganden vid förhör under rättegång i vissa fall får åtföljas av en s. k. stödperson.

21 kap. 2 §

I denna paragraf regleras i vilken utsträckning den misstänkte är skyldig att infinna sig personligen vid ett sammanträde inför rätten. Inställeseskylldigheten är enligt paragrafens nuvarande lydelse beroende av dels om sammanträdet gäller förberedelse eller huvudförhandling, dels om målet gäller allmänt eller enskilt åtal och dels om handläggningen äger rum i tingsrätt, hovrätt eller högsta domstolen. Regleringen är ganska omfattande och utgår främst från betydelsen av den misstänktes närvaro men

anknyter i vissa fall också till vilka påföljder som kan bli aktuella eller har ådömts av lägre rätt. Formellt har parterna inte något inflytande på frågan om en misstänkt skall infinna sig personligen eller inte. I praktiken har dock parterna — och då särskilt åklagaren — betydande möjligheter att påverka rättsens beslut.

RU har funnit att de nuvarande reglerna — precis som i tvistemål (11 kap. 5 §) — kan förenklas avsevärt. I sitt förslag har man valt att knyta frågan om i vilken omfattning en misstänkt skall vara skyldig att infinna sig personligen till regleringen i 46 kap. 15 § av i vilka fall den misstänktes närvaro är nödvändig för att målet skall kunna avgöras. Om det enligt den paragrafen kan antas att målet inte kan avgöras i den misstänktes frånvaro, skall han enligt RU:s förslag åläggas att infinna sig personligen. Därutöver ges enligt förslaget parterna ett formellt inflytande på frågan om den misstänktes inställeskyldighet; den misstänkte skall infinna sig personligen om en annan part begär det och närvaron inte är uppenbart obehövlig.

Ett par remissinstanser har riktat invändningar mot utredningens förslag och hävdade att den misstänkte i åtskilliga fall bör kallas att infinna sig personligen trots att det redan från början står klart för rätten att målet kan avgöras i hans frånvaro.

För egen del har jag liksom RU funnit att det finns skäl att förenkla den nuvarande regleringen i denna paragraf. Dessutom föreligger det, som utredningen påpekar, anledning att anpassa inställeskyldigheten till de vidgade möjligheter att avgöra mål i den tilltalades frånvaro som öppnats under senare år. Det är enligt min mening emellertid inte tillfredställande att helt knyta inställeskyldighetens omfattning till frågan om det är möjligt att avgöra målet i den tilltalades frånvaro. Även i många av de fall där det i och för sig är möjligt att avgöra målet i hans frånvaro, kan det nämligen vara till fördel för utredningen om han är personligen närvarande. Rättsens nuvarande möjligheter att i sådana situationer ålägga den tilltalade att infinna sig personligen bör finnas kvar. Vad gäller RU:s förslag om att ge parterna ett formellt inflytande på om den misstänkte skall åläggas att infinna sig personligen eller inte, finns det enligt min mening knappast något praktiskt behov av en sådan regel. Även utan en uttrycklig lagregel torde det vara självklart att rätten skall ta hänsyn till parternas önskemål i detta avseende. Och att rätten måste ha möjlighet att ålägga den tilltalade att infinna sig personligen även utan att någon part begärt det är givet.

Av de skäl som jag nu anför har denna paragraf i förslaget givits en helt annan utformning än den av RU föreslagna.

I första stycket regleras den misstänktes skyldighet att infinna sig personligen vid huvudförhandling i tingsrätt och i hovrätt. Regeln gäller vid såväl allmänna som enskilda åtal.

I styckets första mening anges som en huvudregel att den misstänkte är skyldig att infinna sig personligen. Detta överensstämmer med gällande rätt. I andra meningen stadgas om undantagen från denna huvudregel. Förslaget skiljer sig i denna del i viss utsträckning från vad som gäller i dag.

En misstänkt är enligt vad som nu föreslås inte skyldig att infinna sig

personligen vid en huvudförhandling i hovrätt eller tingsrätt om dels målet kan avgöras även om han inte infinner sig och dels hans närvaro kan antas sakna betydelse för utredningen.

Vad gäller huvudförhandling i mål om allmänt åtal vid tingsrätt innebär förslaget en ändring i förhållande till gällande rätt så till vida som rätten formellt sett kan avstå från att ålägga den tilltalade att infinna sig personligen inte endast som nu i bötesmål utan även i mål där det kan finnas anledning att döma till andra påföljder. Med hänsyn till kravet att närvaron skall kunna antas vara utan betydelse för utredningen bör det i praktiken inte komma i fråga att underlåta åläggande av personlig inställelse i mål där fängelsepåföljd kommer i fråga. Även i de mål där det kan bli fråga om att ådöma villkorlig dom eller skyddstillsyn bör den misstänkte normalt åläggas att infinna sig personligen, eftersom det i allmänhet måste antas vara av betydelse för utredningen i påföljdsdelen att han är närvarande. Motsvarande gäller i mål där det kan bli aktuellt att i påföljdshänsende meddela förordnande enligt 34 kap. 1 § första stycket brottsbalken.

Såvitt gäller mål om enskilt åtal innebär förslaget i praktiken inte någon skillnad vad gäller den misstänktes skyldighet att infinna sig vid en huvudförhandling i tingsrätt.

Vid huvudförhandling i hovrätt gäller enligt förslaget samma regler för den tilltalades skyldighet att infinna sig personligen som vid tingsrätt. Hovrätten har enligt 51 kap. 19 § sista stycket en generell möjlighet att avgöra brottmål i den tilltalades frånvaro under den underförstådda förutsättningen att saken kan utredas tillfredsställande. I praktiken torde det som nyss sagts i fråga om inställeskyldighetens omfattning i tingsrätt kunna tillämpas även för hovrätternas del. Den nuvarande presumptionsregeln om inställeskyldighet i de fall tingsrätten dömt till ett längre fängelsestraff har tagits bort som i praktiken överflödigt och dessutom missvisande; som framgått av det tidigare sagda måste hovrätten även när tingsrätten dömt till ett kortare fängelsestraff i de allra flesta fall ålägga personlig inställeskyldighet.

Enligt *andra stycket* är den misstänkte skyldig att infinna sig personligen vid en huvudförhandling i högsta domstolen, om hans närvaro är nödvändig för utredningen. Förslaget överensstämmer i denna del i sak helt med gällande rätt.

I *tredje stycket* regleras den misstänktes skyldighet att infinna sig vid andra sammanträden än huvudförhandlingar. Han skall komma personligen så snart det kan antas att sammanträdet syfte främjas genom hans närvaro. Såvitt gäller sammanträde för muntlig förberedelse i tingsrätt överensstämmer förslaget med vad som gäller i dag. Det bör framhållas att det vid muntlig förberedelse i brottmål ibland kan vara tillräckligt att åklagaren och försvararen träffas under rättens ledning. I andra fall kan sammanträdet syfte främjas om den misstänkte är närvarande, t. ex. när det gäller att klara ut vilka delar av det i målet aktuella händelseförloppet som är ostridiga. I fråga om häktningsförhandlingar framgår av 24 kap. 14 § att den misstänkte praktiskt taget alltid är skyldig att infinna sig personligen.

Fjärde och femte styckena motsvarar — med endast språkliga ändringar — nuvarande tredje och fjärde styckena.

Den nuvarande särregleringen i andra stycket av de fall, där den misstänkte lider av sinnessjukdom e.d., har i förslaget utgått. I stället har i 46 kap. 15 § föreslagits en uttrycklig regel om att tingsrätten har rätt att avgöra ett mål utan hinder av att en tilltalad, som lider av sinnessjukdom e.d., inte är närvarande, om hans närvaro på grund av tillståndet inte är nödvändig.

23 kap. 18 §

Paragrafen innehåller regler om underrättelse till den misstänkte om brottsmisstanken och om den misstänktes möjligheter att påkalla kompletterande utredning under förundersökningen.

I paragrafens *andra stycke* görs – bortsett från en språklig justering – endast den ändringen att försvararen uttryckligen ges samma möjlighet som den misstänkte att få till stånd en komplettering av förundersökningen.

I ett nytt *tredje stycke* föreslås en möjlighet för åklagaren att före åtalsbeslutet hålla ett särskilt sammanträde med den misstänkte eller hans försvarare. Bakgrunden till förslaget har beskrivits i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.3.2). Där har även angetts vilka frågor som bör diskuteras vid ett sammanträde av detta slag. Självfallet är det lämpligt att det som förekommer vid ett sådant sammanträde dokumenteras i någon form. Det torde få ankomma på riksåklagaren att utfärda rekommendationer om detta.

Förutsättningen för att ett särskilt sammanträde skall få hållas är att sammanträdet kan antas vara till fördel för åtalsbeslutet eller för sakens fortsatta handläggning i övrigt. Detta torde vara fallet endast när förundersökningen är omfattande eller gäller brott av svårbedömd beskaffenhet. Vidare måste hänsyn tas till eventuella frihetsberövanden i målet. En avvägning måste därvid alltid ske mellan utredningsintresset och den misstänktes intresse av att inte vara berövad friheten längre än nödvändigt. Det kan i praktiken inte sällan vara svårt att få ett sammanträde till stånd därför att försvararen antingen inte hunnit penetrera utredningen tillräckligt eller är upptagen av andra åtaganden. Detta kan medföra att tiden för åtalsväckande behöver förlängas. Samtidigt kan ett sammanträde leda till att den totala tiden för häktningen kommer att minska, även om åtalet fördröjs något, på grund av att själva rättegången sedan går fortare. I sådana fall kan det vara befogat att hålla ett sammanträde, även om den misstänkte är häktad.

För att ett sammanträde skall få avsedd effekt förutsätts att den misstänkte och försvararen är villiga att medverka lojalt. Det har därför inte ansetts nödvändigt med några särskilda sanktioner för att få den misstänkte eller försvararen att infinna sig till sammanträdet.

23 kap. 24 §

I denna paragraf har endast gjorts den ändringen att en felaktig hänvisning rättats till.

Paragrafen behandlar frågan vilket material som får läggas till grund för en dom i brottmål.

Första stycket avser mål som avgörs efter huvudförhandling. I detta stycke föreslås samma ändringar som i motsvarande regler för tvistemål (jfr specialmotiveringen till 17 kap. 2 §).

I *andra stycket* föreslås vissa språkliga justeringar.

32 kap.

I detta kapitel finns vissa allmänna bestämmelser om frister och laga förfall. Med laga förfall menas att någon genom avbrott i allmänna samfärdseln, sjukdom eller annan omständighet, som han inte bort förutse eller rätten annars finner utgöra giltig utsäkt, hindras att fullgöra vad som ålegat honom (8 §). Regeln gäller oavsett processform och i alla instanser.

I avsnitt 2.4.7 i den allmänna motiveringen har jag närmare redogjort för vissa olägenheter som kan uppstå vid tillämpningen av de nuvarande bestämmelserna om laga förfall. Vad jag där har anfört har föranlett vissa ändringar i 6 §. I 7 § föreslås ändringar av redaktionell art.

32 kap. 6 §

I denna paragraf meddelas regler om verkan av laga förfall. Lagrummet avser alla av rätten bestämda frister enligt RB. När det är fråga om inställelse vid sammanträde eller fullgörande av annat föreläggande som meddelats av rätten skall enligt denna paragraf rätten självant ta hänsyn till laga förfall. Enligt paragrafens nuvarande lydelse räcker det härvid med att det finns anledning att anta att det föreligger laga förfall. I så fall får en annars föreskriven påföljd för utevaro eller försummelse inte tillämpas.

Enligt förslaget har reglerna fått en delvis annan konstruktion. I enlighet med vad som angetts i den allmänna motiveringen har i *första stycket* beviskravet för att laga förfall föreligger skärpts. Det krävs enligt förslaget att det skall vara sannolikt att den som underlåtit att inställa sig eller företa någon åtgärd har laga förfall för att han skall undgå påföljd. Liksom enligt gällande rätt skall rätten göra sin prövning ex officio.

Regeln kompletteras av bestämmelsen i det nya *andra stycket*. Enligt den regeln skall vederbörande beredas tillfälle att komma in med utredning rörande orsakerna till underlåtenheten, om det på grund av någon särskild omständighet kan antas att han haft laga förfall. Sådant tillfälle skall beredas även den som i förväg ringer till rätten och anmäler att han inte kan inställa sig till en förhandling och därvid åberopar laga förfall. Att ett vite kan dömas ut även i de fall där förhandlingen ställs in i förväg och någon underlåtenhet därför formellt sett inte ägt rum framgår av den föreslagna lydelsen av 9 kap. 9 §.

Sammantagna innebär de nya reglerna följande. Om det, när rätten har att ta ställning till om laga förfall förelegat, t.ex. därför att någon som kallats till en förhandling uteblivit, framstår som sannolikt att vederböran-

de har laga förfall, skall någon påföljd inte utdömas. Ett exempel på detta är den situationen att någon annan vid rätten närvarande person kan intyga att den uteblivne t.ex. är sjuk. Om däremot kravet på sannolikt laga förfall i första stycket inte kan anses uppfyllt, med det ändå finns någon positiv indikation på att laga förfall föreligger (det kan t.ex. vara känt för rätten att kommunikationerna fungerar dåligt på grund av oväder), bör rätten skjuta upp frågan om utdömande av påföljd och bereda den uteblivne tillfälle att göra sannolikt att sådana omständigheter förelegat att han haft laga förfall. I det fallet, slutligen, att inga som helst tecken tyder på att den uteblivne har laga förfall, bör påföljd dömas ut direkt.

I de fall frågan om påföljd skjuts upp bör beslut givetvis ändå fattas så snart som möjligt. För att t.ex. ge in läkarintyg om sjukdom bör den förelagde givetvis meddelas en bestämd tid inom vilken han har att presentera den begärda utredningen; denna tid bör regelmässigt inte bestämmas till mer än två eller tre dagar. Om det blir aktuellt att döma ut ett vite bör meddelande om beslutet lämnas i samband med ett nytt vitesföreläggande. Det utdömda vitet kan därigenom öka benägenheten att följa det förnyade föreläggandet.

Endast i undantagsfall bör det ifrågakomma att avvakta med frågan om ett vite skall utdömas till ett nytt sammanträde i målet. I de sällsynta fall där detta kan bli aktuellt bör uppmärksammas att ändamålet med det första vitet normalt sett inte anses ha förlorat sin betydelse endast därför att den som förelagts vitet infunnit sig till den nya förhandlingen (jfr Gullnäs m. fl., Rättegångsbalken I, s. 9:16).

Avsikten med förslaget är inte att åstadkomma ett formbundet system med t.ex. skriftliga förelägganden att inge läkarintyg. I stället bör kravet att den som underlåtit att inställa sig eller att företa åtgärd skall beredas tillfälle göra sannolikt att omständigheterna utgjort laga förfall anses uppfyllt genom att den försumlige av domstolspersonal per telefon uppmanas sända in läkarintyg. Självfallet är det inte heller nödvändigt med skriftlig utredning i förfallsfrågan. I många fall kan tillräckligt underlag erhållas vid ett telefonsamtal med den uteblivne.

32 kap. 7 §

I paragrafen, som behandlar frågor om laga förfall vid fullföljd av talan m.m., har endast vidtagits ändringar av redaktionell och språklig natur. Bl.a. har reglerna om vadeanmälan tagits bort (jfr 50 kap. 1 §).

33 kap. 9 §

Första stycket innehåller bestämmelser om hur rätten skall förfara om en handling behöver översättas. För närvarande är endast den situationen att en från part inkommen handling är avfattad på ett främmande språk reglerad. Av skäl som jag anfört i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.4.11) omfattar förslaget dessutom från domstolen utgående handlingar, som kan behöva översättas till ett annat språk.

Reglerna om översättning har i förslaget anpassats till vad som i dag

gäller för förvaltningsmyndigheter och förvaltningsdomstolar. Huvudregeln är alltså att handlingar som ges in skall vara avfattade på svenska. Om en handling är avfattad på ett annat språk får dock domstolen vid behov låta översätta handlingen. Det nuvarande alternativet att förelägga parten att ordna med en översättning har således tagits bort från lagtexten. Detta innebär dock inte att det aldrig skulle kunna bli aktuellt att låta parten översätta handlingen. I domstolens prövning av om det finns behov av att genom domstolens försorg ordna med en översättning får också vägas in vilka möjligheter parten har att själv få fram en översättning.

Vad gäller behovsprövning vill jag också framhålla att domstolarna givetvis inte bör slentrianmässigt låta översätta allt material som är avfattat på främmande språk. I många fall är det givetvis möjligt för rätten att förstå vad handlingen innehåller utan en översättning av någon utomstående. I andra fall kan det vara lämpligt att till en början låta översätta ett kortare avsnitt för att sedan ta ställning till om materialet har sådan relevans i målet att det finns anledning att fortsätta översättningsarbetet.

När det gäller från domstolen utgående handlingar bör man av kostnadsskäl vara försiktig med översättningar. Endast om parten inte på annat sätt, t.ex. genom släktingar eller en invandrarbyrå, kan få en handling översatt, bör domstolen ordna med översättning.

I *andra stycket* regleras översättarens rätt till ersättning och vem som slutligt skall stå för översättningskostnaden. I sistnämnda hänseende föreslås – av skäl som jag anförde i den allmänna motiveringen – en utvidgning av det allmännas ansvar. Enligt förslaget skall kostnaden för en översättning i alla typer av mål alltid stanna på staten. Detta överensstämmer såväl med vad som i dag gäller för översättning vid förvaltningsmyndigheter och förvaltningsdomstolar som med vad som enligt RB gäller beträffande kostnaderna för tolk. Stadgandet har rent språkligt utformats i enlighet med reglerna i 5 kap. 8 § om tolkersättning.

Enligt *tredje stycket*, som är nytt, skall reglerna i första och andra styckena gälla även beträffande överföring från punktskrift till vanlig skrift och vice versa. Även i denna del hänvisas i fråga om bakgrunden till förslaget till den allmänna motiveringen, avsnitt 2.4.11.

35 kap. 13 §

Första stycket innehåller bestämmelser om under vilka förutsättningar bevis, som tagits upp utom huvudförhandling enligt de särskilda regler som finns därom, skall tas upp på nytt vid huvudförhandling i målet. I detta stycke föreslås endast en språklig modernisering.

Det kan nämnas att enligt RU:s förslag det i förevarande stycke skulle regleras inte endast den situationen att bevis upptagits utom huvudförhandling utan även de fallen att bevisning har tagits upp tidigare i samband med att en förhandling inställts (43 kap. 3 § andra stycket och 46 kap. 3 § andra stycket) eller vid en tidigare huvudförhandling, vari uppehåll gjorts i sådan omfattning att ny huvudförhandling måste hållas (43 kap. 13 § andra stycket och 46 kap. 13 § andra stycket). Förutsättningarna för när bevis skall upptas på nytt är identiska i samtliga dessa fall. RU har motiverat sitt

förslag med att regleringen i flera olika paragrafer gör systemet onödigt svårt att överblicka. Å andra sidan kan konstateras att reglerna om under vilka förutsättningar bevis skall tas upp på nytt för närvarande finns i direkt anslutning till övriga handläggningsregler för de olika situationer där bevis kan ha tagits upp tidigare, vilket underlättar den praktiska tillämpningen. Mot den bakgrunden saknas tillräckliga skäl att genomföra RU:s förslag i denna del.

I *andra stycket*, som behandlar vissa frågor om bevisupptagning i högre rätt, har gjorts en del ändringar av språklig och redaktionell art i anledning av att det s. k. fria partsförhøret och förhör med målsägande som ej är part har tagits upp under bevisningsbestämmelserna. Vidare har tillämpningsområdet för *första meningen* uttryckligen begränsats till hovrätternas handläggning. Någon ändring i sak innebär inte detta, eftersom rättegången i högsta domstolen behandlas i *andra meningen*.

Tredje stycket innehåller regler för hur ett bevis skall föreläggas när det inte skall tas upp på nytt. Enligt gällande rätt skall föreläggandet ske genom protokoll och andra handlingar rörande bevisupptagningen. I förslaget har denna regel modifierats för att passa till de moderna metoderna för bevisupptagning och till den praktiska tillämpningen i övrigt såvitt avser föreläggandet av bevis utan förnyat upptagande. Det kan t. ex. inte sällan vara lämpligt att, i stället för att läsa upp ett protokoll, spela upp en bandupptagning från ett förhör. Vidare kan det i överrätt ofta räcka med att ett vid lägre rätt upptaget förhör återges genom uppläsning av det referat från förhøret som finns i den lägre rättens dom. Även i andra fall kan det räcka med en mer summarisk återgivning av bevisupptagningen, t. ex. beroende på att bevisningen förlorat i betydelse. Sådana avsteg från principen om en fullständig återgivning bör naturligtvis inte göras utan samråd med parterna. Genom den i detta stycke föreslagna regeln att beviset i de avsedda fallen skall föreläggas genom protokoll eller på annat lämpligt sätt, blir de nu beskrivna handlingssätten även formellt tillåtna.

35 kap. 14 §

Paragrafen innehåller, som en nödvändig grund för RB:s princip om bevisomedelbarhet, ett förbud mot återopande av skriftliga berättelser, s. k. vittnesattester. Från förbudet görs vissa undantag. Skriftliga berättelser får sålunda enligt gällande rätt återopas om det är särskilt medgivet. Så är fallet i vissa situationer när det gäller utsagor som lämnats under förundersökning (se t. ex. 36 kap. 16 § *andra stycket*). Vidare får skriftliga berättelser återopas om det föreligger "särskilda omständigheter". Som exempel på sådana omständigheter nämner processlagberedningen (NJA II 1943 s. 458) att svårigheter möter att höra intygsgivaren vid rätten, att rättegången skulle onödigt fördröjas om han skulle höras eller att parterna vitsordat uppteckningens riktighet. I Gärdes m. fl. kommentar till RB (Nya rättegångsbalken, 1949, s. 492) har som exempel på "särskilda omständigheter" angivits – förutom att det föreligger svårigheter att höra intygsgivaren vid rätten – att intyget avgivits av en person, vars trovärdighet varken rätten eller parterna har anledning ifrågasätta. Däremot bör enligt

kommentaren som skäl för undantag från huvudregeln inte enbart få gälla att parterna tillerkänner vitsord åt det åberopade intyget. Vid bedömningen av om den skriftliga berättelsen skall tillåtas, bör enligt kommentaren avseende fästas vid ändamålet med åberopandet och vid betydelsen av den omständighet som berättelsen avser. Åberopande av intyg torde enligt kommentaren kunna tillåtas i större omfattning, när de åberopas till stöd för åtgärder som inte omedelbart angår målets avgörande, t. ex. tvångsmedel och andra säkerhetsåtgärder. I kommentaren anvisas också vägen att höra vederbörande utom huvudförhandlingen.

Som RU har anfört torde bestämmelsen om undantag från kravet på bevisomedelbarhet på grund av "särskilda omständigheter" i allmänhet ha tillämpats med stor restriktivitet av domstolarna. RU har påpekat att det från flera håll inom det praktiska rättslivet har framförts önskemål om en försiktig uppmjukning av förbudet i denna paragraf. I det sammanhanget kan nämnas att man från tingsrättshåll under hand till justitiedepartementet påtalat de problem som uppstått till följd av att brottsligheten blivit alltmer internationell. I t. ex. narkotikamål är det förhållandevis vanligt att som bevisning åberopas förhör med personer, som befinner sig utomlands – ibland i avlägsna länder. I de fall där man inte kan få förhörspersonerna att inställa sig inför den svenska domstolen, tillämpas i praktiken ibland den modellen att åklagaren och försvararna under förundersökningen håller förhören utomlands och att sedan protokoll från dessa förhör med stöd av förevarande paragraf åberopas som bevisning vid huvudförhandlingen i Sverige.

Mot bakgrund av det reformbehov som föreligger har RU föreslagit att förbudet mot skriftliga vittnesberättelser mjukas upp något. Förslaget har i allmänhet tillstyrkts eller lämnats utan erinran vid remissbehandlingen. Någon remissinstans har uttryckt farhågor för att möjligheterna till bevisvärdering skulle komma att minska om förslaget genomfördes, medan man från domstolshåll framhållit att den ordning som förespråkas av RU tillämpas redan nu. För egen del menar jag att förslaget innebär en välmotiverad, om än försiktig, uppmjukning av reglerna, och samtidigt en välbehövlig precisering av förutsättningarna för att få åberopa skriftliga vittnesberättelser. Jag anser därför att förslaget bör genomföras i princip på det sätt utredningen tänkt sig. I fråga om den närmare uppbyggnaden av reglerna vill jag säga följande.

Redan av de nyssnämnda motivuttalandena framgår att lagstiftaren vid RB:s tillkomst avsåg att möjliggöra ett åberopande av skriftliga berättelser av processekonomiska skäl. Systemet bör även fortsättningsvis vara uppbyggt kring att rätten, i det fall svårigheter möter för intygsgivarens hörande vid en huvudförhandling, gör en bedömning av berättelsens betydelse och ställer den i relation till kostnaderna eller olägenheterna med en inställelse vid huvudförhandlingen. Vid denna bedömning skall givetvis beaktas att bevisning i form av en skriftlig berättelse i de flesta fall har ett lägre bevisvärde än en direktupptagning av ett muntligt bevis. Rätten får självfallet även överväga alternativen hörande utom huvudförhandling, hörande vid förhandling som inställs och – i förekommande fall – bevisupptagning vid utländsk domstol. Härvid måste rätten väga in de nackdelar

som kan vara förenade med dessa alternativ. När det t.ex. gäller bevisupptagning vid utländsk domstol kan man inte bortse från att en sådan i vissa fall kan vara dyrbar och innebära en avsevärd försening av målets avgörande utan att ge några egentliga vinster när det gäller bevisningens kvalitet. Det nu sagda måste anses vara innebörden redan av gällande rätt.

Det hittills sagda rör närmast den situationen att svårigheter möter att höra uppgiftslämnaren direkt inför domstolen. Men det finns också en annan situation som kräver uppmärksamhet, nämligen den att det med fog kan antas att ett muntligt förhör inte kommer att tillföra målet något väsentligt utöver vad som kommit fram redan genom den skriftliga berättelsen, samtidigt som ett förhör skulle skapa icke obetydliga kostnader eller olägenheter. Vad som skapar bekymmer är bl.a. de fall där man med hänsyn till vad man känner till om uppgiftslämnaren och de omständigheter, varunder hans iakttagelser ägt rum, kan erfarenhetsmässigt säga sig att hans hörande inför domstolen inte kommer att lämna något väsentligt bidrag till utredningen i målet. Jag avser främst förhör med offentliga funktionärer och jämställda, som lämnat skriftliga uppgifter om en för dem rutinbetonad händelse i nära anslutning till händelsen. Det kan t.ex. vara fråga om en polismans anteckningar i samband med en hastighetskontroll. När åtalet för fortkörning skall handläggas vid rätten, har så lång tid förflutit att polismannen i de allra flesta fall inte minns något från själva händelsen utan får inskränka sin berättelse till att bekräfta att det är han som gjort anteckningarna i fråga. I sådana situationer kan bevisvärdet knappast sägas öka genom att beviset upptas direkt inför rätten. Det kan därför te sig onödigt kostsamt att kalla in polismannen till en huvudförhandling.

Mot den nu angivna bakgrunden bör man, som RU har föreslagit, i lagtexten mer tydligt än nu betona att rätten måste göra en avvägning mellan å ena sidan värdet av ett förhör inför domstolen och å andra sidan kostnaderna och olägenheterna med ett sådant förhör.

Möjligheterna att åberopa skriftliga berättelser har i enlighet med RU:s förslag delats upp i tre punkter. Den första punkten motsvarar helt gällande rätt. I andra punkten upptas det fallet att förhör inte kan äga rum, vare sig vid eller utom huvudförhandling eller i övrigt inför rätten, t.ex. vid förhör i besvärsmål i hovrätt. Härmed avses att den som lämnat en skriftlig berättelse avlidit eller är varaktigt svårt sjuk på sådant sätt att han inte kan förhöras. Vidare avses den situationen att intygsgivaren befinner sig på okänd ort och det kan antas att han inte kommer att anträffas.

I tredje punkten preciseras övriga förutsättningar för att tillåta en skriftlig berättelse i enlighet med det ovan sagda. En skriftlig vittnesberättelse får enligt denna punkt tillåtas, om det föreligger särskilda skäl. Rätten får i varje enskilt fall göra en sammanvägning av alla omständigheter vid avgörandet av om muntligt förhör kan underlåtas. De faktorer som bör inverka på bedömningen är dels de processekonomiska – alltså de kostnader och olägenheter som ett förhör vid eller utom huvudförhandling kan antas medföra – dels berättelsens betydelse och vad som kan antas stå att vinna med ett förhör och dels övriga omständigheter. Nyttan med ett muntligt förhör skall alltså ställas inte bara mot kostnaderna för ett sådant förhör

utan även mot t.ex. tvisteföremålets värde och den tidsmässiga vinst man kan göra om den skriftliga berättelsen får åberopas. Med uttrycket "berättelsens betydelse" avses främst betydelsen inom ramen för målet, dvs. berättelsens betydelse för målets utgång. Men även målets betydelse bör kunna vägas in. Rätten bör alltså i en viss given situation kunna vara mer frikostig med att tillåta skriftliga berättelser i bagatellmål än i mål om stora värden eller mål om grova brott. Självfallet bör rätten också överväga att hålla förhör per telefon.

Avslutningsvis bör påpekas att den försiktiga uppmjukningen av förbudet mot åberopanden av skriftliga vittnesberättelser som förslaget innebär inte avses medföra att huvudinriktningen mot bevisomedelbarhet rubbas eller att någon allmän sänkning av beviskraven sker. Det muntliga förhöret inför rätten måste även i fortsättningen vara det normala sättet för rätten att tillgodogöra sig en berättelse.

Rätten bör givetvis inte nöja sig med en skriftlig berättelse, om ett muntligt hörande kan antas vara nödvändigt för att bedöma vittnets allmänna trovärdighet eller vana vid de aktuella arbetsuppgifterna eller för att få vittnets rutiner belysta. Enbart den omständigheten att parterna tillerkänner "vitsord" åt ett åberopat intyg bör – som påpekats redan i Gärdes m.fl. kommentar – inte föranleda att man underlåter att hålla ett muntligt förhör.

I ett nytt *andra stycke* har med skriftliga vittnesberättelser jämförts berättelser som dokumenterats på annat sätt än i skrift. Bestämmelserna i första stycket är således tillämpliga även på en bandupptagning eller en videoinspelning av ett förhör som ägt rum utom rätta (jfr specialmotive-ringen till 35 kap. 13 §).

36 kap. 1 §

Till följd av att förhöret med den tilltalade nu föreslås bli reglerat i 37 kap. har hänvisningarna i denna paragrafs sista stycke genomgått en redaktionell ändring. I stället för till de nuvarande förhørsreglerna i 46 kap. hänvisas i förslaget till reglerna i 37 kap. om förhör med tilltalad.

36 kap. 7 §

Paragrafens *första stycke* behandlar för närvarande frågan i vilka fall skriftlig kallelse till ett vittne behöver utfärdas. Principen är därvid att ett vittne som råkar befinna sig vid rätten inte behöver kallas utan är skyldig att genast avlägga vittnesmål. Denna bestämmelse får – som RU anför – anses vara överflödig. Att rätten inte behöver skriftligen kalla någon som man har direkt kontakt med är självklart, och någon särskild regel om detta har inte ansetts nödvändig i andra sammanhang. Huruvida en person är skyldig att omedelbart avlägga vittnesmål får bedömas efter den allmänna regeln om skäligt rådrum i 32 kap. 1 §. Denna regel torde för de nu aktuella situationerna innebära att vittnet normalt har skyldighet att lämna sin berättelse direkt. Rör vittnesmålet mer komplicerade förhållanden kan det

däremot finnas skäl att på vittnets begäran uppskjuta förhöret en kortare tid. I sådant fall kan vittnet lämpligen kallas muntligen till förhöret.

I första stycket har i stället intagits den i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.4.7) förutskickade regeln om att vittnen skall kallas att infinna sig vid vite.

Vidare föreslås, liksom i fråga om parter i indispositiva tvistemål och målsägande (42 kap. 12 och 21 §§ samt 45 kap. 15 §) att hämtning av ett vittne skall få äga rum utan att vederbörande någon gång tidigare har uteblivit från en förhandling i målet, nämligen under förutsättning att det kan antas att han inte följer ett vitesföreläggande. I fråga om tillämpningen hänvisas till vad som anförs i specialmotiveringen till 42 kap. 12 § andra stycket.

Av första styckets lydelse framgår att vite och hämtning kan tillgripas endast när det gäller vittnesförhör direkt inför rätten, antingen i dess ordinarie lokaler eller i annan lokal. Skall vittnet däremot förhöras per telefon – vilket blir möjligt enligt de förutsättningar som anges i 43 kap. 8 § och 46 kap. 7 § – kan någon påföljd enligt denna paragraf inte användas. Bakgrunden till denna ordning har tecknats i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.4.8).

I *andra stycket*, som behandlar innehållet i kallelsen till vittnet, har, bortsett från en språklig modernisering, gjorts den sakliga ändringen att vittnet i kallelsen skall upplysas även om sin rätt till ersättning enligt 24 §. Föreskriften att tid och plats för inställelsen skall anges i kallelsen har tagits bort såsom självklar.

36 kap. 16 §

I *första stycket* föreslås endast språkliga ändringar.

I *andra stycket* föreslås en ändring som gör det formellt möjligt att vid förebringande av uppgifter, som vittnet lämnat tidigare inför rätten eller utom rätta, använda fonogram eller liknande (jfr specialmotiveringen till 35 kap. 13 §).

36 kap. 17 §

Paragrafen reglerar hur vittnesförhöret skall gå till. Lagtexten är i förslaget disponerad på annat sätt än enligt gällande rätt. Principerna för förslaget har angetts i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.4.9). Första stycket upptar regler om vem som skall leda det s.k. huvudförhöret och om vad som skall förekomma under detta. I andra och tredje styckena regleras de delar av ett förhör som brukar kallas motförhör respektive återförhör. Fjärde stycket behandlar de situationerna att antingen ingen av parterna eller också båda parter har påkallat förhöret. I femte stycket slutligen återfinns de bestämmelser som i dag står i tredje stycket. Regleringen utgår från den situationen att det finns två parter i processen. De fall där flera parter processar får lösas i enlighet med grunderna för detta stadgande.

Enligt paragrafens nuvarande lydelse ankommer det i princip på rätten att hålla vittnesförhöret. Såsom jag framhållit i den allmänna motiveringen

är denna regel i praktiken nästan helt åsidosatt. Det föreligger i stället en bred enighet om att det i de allra flesta fall är lämpligast att parterna själva håller vittnesförhöret. I syfte att anpassa lagstiftningen till den praxis som har utvecklats föreslås som huvudregel i *första stycket* att huvudförhöret med vittne skall ledas av den part som åberopat förhöret. Det finns emellertid situationer där det framstår som mindre lämpligt att parterna tar hand om huvudförhöret och där rätten enligt gällande praxis fortfarande håller huvudförhöret. Det kan t.ex. föreligga starka motsättningar mellan vittnet och den part som åberopat förhöret. Det kan också vara så att parten processar utan ombud och saknar förmåga att hålla förhöret på ett lämpligt sätt. Och om ett vittne är mycket nervöst, kan det ibland vara olämpligt att parterna håller förhöret. Med tanke på sådana fall som de nu nämnda har det i den föreslagna lagtexten öppnats möjlighet för rätten att ta över ledningen av huvudförhöret från parterna.

I lagtexten ges inte några närmare riktlinjer för i vilka fall rätten skall ta över ledningen av förhöret. Rätten får i varje enskilt fall göra en bedömning av om omständigheterna är sådana att det är olämpligt att huvudförhöret hålls av någon av parterna.

Rättens möjlighet att bestämma om avvikelser från huvudregeln kan även användas till att låta motparten ta över huvudförhöret. Detta kan bli aktuellt om det under huvudförhöret visar sig att ett vittne uttalar sig till den åberopande partens nackdel. Ett annat exempel utgör det fallet att en åklagare inkallat ett vittne på begäran av den tilltalade; i ett sådant fall bör försvararen hålla huvudförhöret.

Om rätten tar över ett huvudförhör därför att den åberopande parten saknar ombud eller – i brottmål – försvarare, kan det vara lämpligt att rätten håller huvudförhöret även med de av motparten åberopade vittnena. På så sätt uppnår man en balans mellan parterna.

Återstoden av första stycket behandlar frågan vad som skall förekomma under denna inledande del av förhöret.

Vittnesförhöret skall liksom nu börja med att vittnet avger en såvitt möjligt sammanhängande berättelse. Denna inledande berättelse bör i första hand avgas spontant, dvs. utan stöd av frågor. Om en tillfredsställande berättelse inte kan lämnas på detta sätt, något som i praktiken är mycket vanligt, får den som skall inleda förhöret ställa de frågor som behövs för att driva den sammanhängande berättelsen vidare. I vilken omfattning frågor måste ställas under denna del av förhöret får bli beroende av dels vittnets förmåga att berätta själv och dels arten av uppgifter som vittnet skall lämna. Skulle vittnet visa sig vara oförmöget att redogöra för komplicerade förhållanden, bör man redan från början styra berättelsen med frågor.

Den som håller förhöret i detta skede måste alltid försöka ställa frågorna på sådant sätt att han undviker att suggerera vittnet till ett visst svar. S.k. ledande frågor är inte tillåtna under huvudförhöret. Det väsentliga syftet med huvudförhöret är att ge vittnet tillfälle att på egen hand ge sin version av händelseförloppet.

Efter den inledande berättelsen och sedan den part som håller huvudförhöret ställt eventuella kompletterande frågor, skall enligt *andra stycket* motparten få tillfälle att ställa frågor till vittnet. Denna del av förhöret

utgör det s.k. motförhöret. Detta kan sägas utgöra en kontroll av om vittnets berättelse under huvudförhöret överensstämmer med det verkliga förhållandet. Om det behövs för att undersöka om så är fallet, får enligt femte stycket under motförhöret användas frågor som kan föranleda vittnet att svara på visst sätt, s.k. ledande frågor.

Ibland kan det vara lämpligast att rätten håller motförhöret. Så kan vara fallet om den part som normalt skulle göra detta antingen inte är närvarande eller också saknar ombud och inte har förmåga att själv hålla ett förhör. En bestämmelse härom har tagits in i andra meningen i andra stycket. I sådana fall kan det någon gång finnas skäl för rätten att ställa ledande frågor. Om ledningen av huvudförhöret – enligt vad som sagts under första stycket – övergått på motparten, skall den part som åberopat förhöret hålla motförhöret.

Enligt *tredje stycket* skall rätten och parterna efter motförhöret ha tillfälle att ställa ytterligare frågor till vittnet. Det blir härvid i allmänhet endast aktuellt med frågor på enskilda punkter. Den part som åberopat förhöret och som enligt första stycket hållit huvudförhöret, bör som regel ges tillfälle att inleda utfrågandet, det s.k. återförhöret. Genom detta får han en chans att visa att vittnets uppgifter under motförhöret inte förtjänar tilltro. Återförhörets syfte är nämligen att ge ett vittne, som under motförhöret kan ha påverkats att lämna vissa uppgifter, tillfälle till eftertanke och en möjlighet att ändra dessa uppgifter. Vittnet bör emellertid inte utsättas för påverkan ännu en gång, varför ledande frågor i princip inte bör förekomma under återförhöret. Om det emellertid under motförhöret visar sig att vad vittnet har att säga är till nackdel för den part som åberopat förhöret, kan det finnas behov av ledande frågor under återförhöret.

I *fjärde stycket* behandlas de fallen att antingen båda parter åberopat ett förhör eller att också rätten kallat in vittnet ex officio. I dessa fall är det ofta osäkert till vems förmån vittnet kommer att uttala sig. För att ordningen mellan de olika delarna av förhöret skall bli den rätta, torde det i allmänhet vara lämpligast att rätten håller huvudförhöret. Detta har också upptagits som huvudregel. Rätten har emellertid getts befogenhet att delegera huvudförhöret till någon av parterna. Detta bör äga rum t.ex. om parterna i fråga om ett av båda åberopat vittne är överens om vem som skall börja förhöret. Om rätten har hållit huvudförhöret skall den, med ledning av vad som kommit fram under det förhöret, bestämma vem som skall hålla motförhöret.

Femte stycket motsvarar nuvarande tredje stycket. Förutom språkliga ändringar har förutsättningarna för att få använda ledande frågor precisrats. Sådana frågor får i princip förekomma endast när det vid motförhör enligt andra stycket finns behov av det för att utröna sanningshalten hos den berättelse som lämnats under huvudförhöret. Någon gång kan det som nyss sagts finnas behov av ledande frågor även senare under förhöret; detta får då karaktär av motförhör enligt andra stycket.

36 kap. 18 §

Denna paragraf innehåller för närvarande en bestämmelse om att rätten i vissa fall får förordna att en part inte får vara närvarande under ett

vittnesförhör samt föreskrifter om partens rättigheter att i efterhand ta del av vad som förekommit under förhöret. Förslaget innebär att vad som gäller i fråga om möjligheterna att ålägga en part att lämna rättssalen under ett vittnesförhör även skall gälla för åhörare. När det gäller skyldigheten att låta den som varit frånvarande ta del av vad som förekommit föreslås däremot olika reglering för parter och åhörare.

Beträffande bakgrunden till de föreslagna ändringarna hänvisas till vad jag anför i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.4.9).

Enligt *första stycket* i dess nuvarande lydelse får rätten förordna att en part inte får vara närvarande vid ett vittnesförhör, bl.a. i den situationen att det förekommer anledning att vittnet av rädsla eller annan orsak inte berättar sanningen. Av skäl som jag anför i den allmänna motiveringen föreslås nu att åhörare i detta hänseende skall jämsställas med part. Om ett vittne kan antas ha svårt att berätta sanningen på grund av en eller flera åhörare närvaro, kan rätten enligt förslaget ålägga dessa att lämna rättssalen under förhöret.

För att rätten skall få förordna att en åhörare inte får vara närvarande under ett vittnesförhör bör krävas att det finns särskild anledning till misstanke om att vittnet i åhörarens närvaro inte kommer att lämna fullständiga och sanningsenliga uppgifter. Om det inte föreligger alldeles speciella omständigheter, bör det inte vara tillräckligt att vittnet rent allmänt har svårt att tala inför större publik e.d., utan man måste kräva att vittnets känslor inför en viss eller vissa åhörare kan antas vara sådana att vittnet inte fritt berättar sanningen i deras närvaro. Härav följer också att det inte är motiverat att visa ut andra personer ur rättssalen än sådana som vittnets rädsla e.d. riktar sig emot. Det torde således i praktiken inte bli aktuellt att med stöd av denna bestämmelse ålägga t.ex. representanter för pressen att lämna rättssalen.

Vad som hittills sagts avser de fall då part eller åhörare söker påverka ett vittne under en förhandling utan yttre direkt iakttagbara medel. De situationer där sådana mera påtagliga medel används faller under tillämpningsområdet för 5 kap. 9 §. Detta gäller oavsett om det är en åhörare eller en part som stör vittnesmålet. För närvarande finns bestämmelser i förevarande paragraf om att en part som stör vittnesmålet får utvisas ur rättssalen, varvid vittnesförhöret i stället skall återges för honom i efterhand. Troligen har lagstiftaren genom denna regel velat trygga att parten i efterhand får del av vittnesmålet, något som inte garanteras om parten utvisas med stöd av 5 kap. 9 §. Enligt RU finns det knappast anledning att ha kvar några särregler för parts störande av just denna del av förhandlingen. Utredningen har därför föreslagit att de situationer där part genom yttre åtgärder stör ett sammanträde i stället skall i sin helhet regleras av 5 kap.

Detta förslag har inte föranlett någon kritik från remissinstanserna. Enligt min mening får dock den muntliga bevisningen anses vara av så central betydelse för en part att han bör ha rätt att ta del av denna i alla de fall då den förebringats medan han ofrivilligt varit frånvarande. Vidare kan den av utredningen föreslagna regleringen för en part framstå som mindre konsekvent. För det fallet att han, kanske utan avsikt att hindra vittnet från att berätta sanningen, fallit vittnet i talet skulle han inte ha rätt att i

efterhand få veta vad som förekommit vid vittnesförhøret. Om han i stället – utan att vara direkt störande – betett sig så att vittnet inte vågar berätta sanningen skulle han däremot ha en sådan rätt. Mot denna bakgrund och då den nuvarande regleringen inte tycks ha förorsakat några problem, föreslås att den sistnämnda behålls. För att få likformighet mellan de i detta stycke behandlade båda situationerna har föreslagits att vad som i detta fall gäller beträffande möjligheten att ålägga en part att lämna rättsalen skall gälla också för åhörare.

Andra stycket i paragrafen behandlar bl.a. rättens skyldighet att efter vittnesmålets slut läsa upp berättelsen när en part, som ålagts att lämna rättsalen med stöd av första stycket, åter är närvarande. Denna skyldighet har i enlighet med RU:s förslag modifierats på det sättet att vittnesförhøret skall återges endast i behøvlig omfattning. Detta förslag har sin grund i att det ibland ter sig överflødigt att läsa upp hela förhøret. Vid vissa domstolar har man möjlighet att låta de icke närvarande personerna lyssna på förhøret via högtalare i angränsande rum. Det bör även finnas utrymme för rätten att, om det lämpligen kan ske, lämna en sammanfattning av vittnets berättelse i stället för att läsa upp hela berättelsen eller återge bandinspelningen.

RU har vidare föreslagit att även en åhörare skall ha rätt att ta del av vittnesförhøret som enligt första stycket hållits i hans frånvaro. Av skäl som redovisats i avsnitt 2.4.9 i den allmänna motiveringen har någon motsvarighet till förslaget i denna del inte upptagits här.

36 kap. 19 §

I paragrafen regleras möjligheterna att hålla vittnesförhøret utom huvudförhandling. Nuvarande regler ger möjlighet till sådant förhøret dels om det är omöjligt för vittnet att infinna sig vid förhandlingen och dels om inställelsen medför oskälighets kostnad eller synnerlig olägenhet. Huruvida kostnaden för inställelsen är oskälighets får enligt Gärdes m.fl. kommentar till RB (Nya rättegångsbalken, 1949, s. 512) bedömas mot bakgrund av dels vikten av att vittnet hörs omedelbart inför rätten och av att rätten därigenom får ett tillförlitligt material för sin bevisprövning, och dels processföremålets vikt och den betydelse vittnets berättelse kan antas ha i målet. Rekvisitet synnerlig olägenhet avser de svårigheter som kan uppstå för vittnet personligen, om han måste infinna sig vid huvudförhandlingen.

Som anförts i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.2.3) bör, i enlighet med RU:s förslag, möjligheterna till vittnesförhøret utom huvudförhandling nu vidgas något. Målsättningen måste emellertid även framgent vara att all bevisning tas upp vid huvudförhandlingen. Jag vill i detta sammanhang peka på möjligheten att ta upp bevisning per telefon vid huvudförhandlingen (43 kap. 8 § och 46 kap. 7 §). Sådan bevisupptagning kan ofta vara överlägsen bevisupptagning utom huvudförhandling, när det gäller att skapa underlag för en materiellt riktig dom.

Det finns emellertid situationer då man måste acceptera den något sämre kvalitet på underlaget för avgørandet som bevisupptagning utom huvudförhandlingen generellt sett ger. Detta gäller givetvis först och främst i de fall

då det framstår som praktiskt sett omöjligt för vittnet att infinna sig till en kommande huvudförhandling. Men det finns också fall — och dessa är de intressanta — när vittnet visserligen kan infinna sig men där inställelsen av något skäl framstår som orimlig. Antingen kan kostnaden (som drabbar part eller staten) för att få vittnet till förhandlingen uppgå till orimliga belopp, eller också kan vittnet själv träffas av stora olägenheter för vilka han inte kan gottgöras genom kostnadsersättning. Som framhålls i Gärdes m.fl. kommentar måste rimligheten av en inställelse bedömas mot bakgrund av dels betydelsen för målets utgång av att vittnet förhörs direkt vid huvudförhandlingen och dels målets betydelse. Förhörets och målets betydelse måste emellertid vägas inte bara mot kostnaden för vittnets inställelse utan även mot de olägenheter som en inställelse medför för honom själv. Den avvägning som sålunda måste göras bör komma till direkt uttryck i lagtexten.

RU har vidare föreslagit att det öppnas en möjlighet att höra ett vittne före huvudförhandlingen i syfte att skapa ett underlag för ett avgörande som måste fattas på ett förberedande stadium. Bara några få remissinstanser har kommenterat förslaget. En remissinstans har framhållit att bevisupptagning utom huvudförhandling över huvud taget bör ske i ytterst begränsad omfattning. Ett par remissinstanser har uttryckligen tillstyrkt förslaget.

Den föreslagna regleringen skulle, som RU påpekat, få betydelse framför allt i fråga om interimistiska beslut i vårdnadsmål. Även om jag känner sympati för de skäl som ligger bakom RU:s förslag — att skapa ett bättre underlag för det interimistiska beslutet — vill jag dock framhålla att en sådan ordning också medför flera nackdelar. Jag kan i den delen hänvisa till vad utredningen om barnens rätt anfört i sitt delbetänkande (SOU 1979:63) Barnens rätt 2 Om föräldraansvar m.m. s. 107. Jag har vidare under hand inhämtat att utredningen inom kort kommer att lägga fram ett förslag som kan komma att medföra att nuvarande svårigheter kan lösas på andra vägar. Mot den bakgrunden avstår jag från att nu ta upp RU:s förslag i denna del.

I enlighet med det nyss sagda föreslås att i ett *första stycke* av 19 § huvudförsättningarna för förhör med vittne utom huvudförhandling sammanförs under två punkter. I den första punkten, som i sak helt motsvarar gällande rätt, upptas de fall där vittnet inte kan infinna sig vid en huvudförhandling. Härmed avses framför allt den situationen att vittnet är varaktigt så svårt sjukt att han inte kan infinna sig till en huvudförhandling. Den andra punkten behandlar möjligheten att höra vittnet i de fall ett förhör vid huvudförhandlingen medför orimliga kostnader eller olägenheter. I den föreslagna lydelsen har, mot bakgrund av vad tidigare sagts, begreppen "oskäligen kostnad" och "synnerligen olägenhet" utmönstrats. I stället har uttryckligen angetts att rätten skall göra en avvägning mellan å ena sidan kostnaderna och olägenheterna av ett förhör direkt vid huvudförhandlingen och å andra sidan vikten av att ett sådant förhör kommer till stånd. I sistnämnda hänseende är av intresse dels målets betydelse, t.ex. om det rör ett bagatellbelopp eller ett större värde, dels vittnesberättelsens betydelse för målets utgång och dels om det är av betydelse för rättens bevisvärdering att olika vittnen förhörs vid samma förhandlingstillfälle.

Som tidigare nämnts bör rätten alltid överväga möjligheterna att som ett alternativ till förhör utom huvudförhandling höra vittnet per telefon vid själva förhandlingen. Detta är så självklart att det inte behöver komma till uttryck i lagtexten.

När ett vittne kallats till en huvudförhandling men förhandlingen av något skäl ställs in, finns det vissa möjligheter att ändå hålla förhör med vittnet, om han infunnit sig (se 43 kap. 3 § och 46 kap. 3 §). För att ett sådant vittnesförhör skall tjäna sitt syfte – framför allt för att en uttömmande berättelse skall lämnas – har för dessa fall öppnats möjlighet att i anslutning till förhöret företa också viss annan handläggning. Eftersom ett förhör utom huvudförhandling till sin natur mycket liknar ett förhör som nu sagts, bör som RU har föreslagit en motsvarande möjlighet öppnas vid vittnesförhör utom huvudförhandling. En regel om detta föreslås införd i ett nytt *andra stycke* i paragrafen.

Den nuvarande sista meningen i paragrafen, enligt vilken ett sjukt vittne skall höras där han vistas, föreslås upphävd. Det finns, som RU har påpekat, ingen anledning att reglera platsen för vittnesförhöret i just sjukdomsfallen. I stället får rätten i varje enskilt fall göra en bedömning av var vittnesförhöret skall äga rum på ett med hänsyn till föreliggande omständigheter så effektivt och samtidigt billigt sätt som möjligt.

36 kap. 20 §

Paragrafen reglerar förfarandet vid vittnes underlåtenhet att infinna sig vid sammanträde inför rätten.

Som har framgått av avsnitt 2.4.7 i den allmänna motiveringen och vid 7 § föreslås att det nuvarande systemet, enligt vilket ett vittne döms till böter vid frånvaro, överges. Enligt förslaget skall vittnen i stället behandlas på samma sätt som parter som skall infinna sig personligen, dvs. föreläggas vite redan i den första kallelsen. Som en följd av detta föreslås i förevarande paragraf att rätten, när ett vittne trots vitesföreläggande enligt 7 § underlåter att infinna sig vid sammanträde, skall förelägga nytt vite eller förordna om hämtning. När nytt vite föreläggs bör detta regelmässigt sättas högre än det tidigare förelagda vitet. Om rätten skall välja att förelägga nytt vite eller besluta om hämtning får, liksom när det gäller parter som skall infinna sig personligen, bedömas med ledning av omständigheterna i det enskilda fallet. Allmänt bör givetvis gälla att hämtning till senare tillfälle inte bör tillgripas om det kan antas att vittnet kommer att följa ett föreläggande vid högre vite. Den föreslagna lydelsen av paragrafen ersätter helt den nuvarande lydelsen utom sista meningen. I fråga om denna kan sägas följande. Frågan om utdömande av förelagt vite i de fall ett vittne hämtas till förhandlingen kan med det nya sanktionssystemet för vittnen gå in under mer allmänna regler. Enligt 9 § första stycket lagen (1985:206) om viten, som enligt förslaget ersätter nuvarande 9 kap. 8 § sista stycket RB, får vite inte dömas ut, om ändamålet med vitet har förlorat sin betydelse. Detta torde, såvitt angår de nu aktuella situationerna, innebära att vitet inte skall dömas ut om rätten trots vittnets frånvaro genomför förhandlingen och låter hämta vittnet till denna. Om däremot

förhandlingen ställs in och rätten beslutar att vittnet skall hämtas till ett senare rättegångstillfälle, kan ändamålet med vitet inte anses ha förlorat sin betydelse (jfr också 36 kap. 22 § andra stycket RB).

36 kap. 22 §

Paragrafen innehåller vissa undantag från reglerna om tvångsmedel för vittne.

I paragrafen, som reglerar möjligheterna att använda straff och tvångsmedel mot minderåriga samt psykiskt insufficianta vittnen (första stycket) och frågan om straff och tvångsmedel när frågan om vittnesförhör förfaller (andra stycket), har gjorts vissa redaktionella ändringar med anledning av att böter inte längre skall användas som påföljd mot vittnen som uteblir från rätten.

36 kap. 23 §

Paragrafen upptar en möjlighet för rätten att ålägga vittne, som gjort sig skyldigt till försummelse eller tredska, att ersätta de kostnader han vållat.

I *första stycket*, som avser ersättningsskyldighet gentemot part, upptas i enlighet med RU:s förslag den ändringen att frågan om ersättningsskyldighet skall tas upp endast på begäran av part. Detta förslag innebär i stort sett endast en kodifiering av gällande praxis. Om parterna har dispositionsrätt i denna del, behöver rätten inte överväga frågan om ersättningsskyldighet varje gång ett vittne uteblir. Med denna lösning kan man samtidigt göra regeln obligatorisk för rätten. Det bör påpekas att regeln givetvis gäller även i mål om allmänt åtal och att det i sådana fall måste anses åligga åklagaren att bevaka statens intressen i denna del.

Andra stycket behandlar ersättningsskyldighet gentemot staten. I denna del föreslås endast språkliga ändringar.

37 kap.

I enlighet med vad jag anfört i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.4.9) föreslås nu att alla regler om förhör med parter i bevissyfte görs till föremål för en samlad reglering i detta kapitel. I förhållande till RU:s förslag innebär mitt förslag den skillnaden att även förhör med sådana målsägande som inte för talan och som därför i formell mening inte har partsställning i målet regleras i kapitlet.

Det bör understrykas att reglerna endast gäller förhör i bevissyfte, och inte förhör som direkt avser endast att få fram partens ståndpunkt i målet, dvs. en komplettering av hans sakframställning.

Rubriken till 37 kap. föreslås ändrad i enlighet med det sagda. I övrigt innebär förslaget att 1–3 §§ skrivs om medan 4 och 5 §§ upphävs. Någon direkt jämförelse paragraf mot paragraf mellan gällande rätt och förslaget är i stort sett inte möjlig.

Det bör i detta sammanhang sägas att man i kapitlet inte får några besked om vilka parter som över huvud taget kan höras i bevissyfte. Avgörande är

naturligtvis om parten personligen vet något som kan tjäna till sakens belysning (jfr bl. a. 35 kap. 1 och 7 §§). Det torde t. ex. vara praktiskt sett uteslutet att en åklagare kan förhöras som part. Skulle åklagaren undantagsvis kunna lämna upplysningar som det kan vara av värde att förhöra honom om – t. ex. på grund av att han deltagit i ett förhör under förundersökningen och kan berätta om vad som förekom vid detta – får han höras som vittne. Han får sedan inte längre föra åklagartalan i målet (7 kap. 6 § jämförd med 4 kap. 13 § åttonde punkten).

37 kap. 1 §

I paragrafen finns för närvarande regler om att parter i tvistemål får höras under sanningsförsäkran. Dessa frågor regleras enligt förslaget i 2 §. I förevarande paragraf föreslås i stället regler om hur förhör i bevisssyfte med parter i tvistemål, tilltalade i brottmål och målsägande skall gå till. Reglerna avser förhör såväl med som utan sanningsförsäkran (jfr 2 §).

Förhör i bevisssyfte med parter i tvistemål och med målsägande har i förslaget uttömmande reglerats genom en hänvisning till reglerna i 36 kap. 17 § om hur vittnesförhör skall gå till. Vad gäller den närmare innebörden av dessa regler hänvisas till specialmotiveringen till denna paragraf. Därutöver kan dock såsom ett undantag från huvudregeln att den åberopande parten skall hålla huvudförhöret nämnas det fallet att en part begär förhör med motparten. I en sådan situation torde det vara lämpligast att motparten inleder förhöret. Detta fall kan närmast jämföras med vad i specialmotiveringen till 36 kap. 17 § sägs rörande den situationen att ett vittne uttalar sig till den åberopande partens nackdel.

I enlighet med vad som anförts i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.4.9) upptas i förslaget däremot vissa särregler i fråga om förhöret med den tilltalade. I övrigt skall 36 kap. 17 § tillämpas även vid detta förhör.

Enligt andra meningen skall förhöret med den tilltalade som huvudregel inledas av rätten. Under detta inledande skede av förhöret skall den tilltalade beredas tillfälle att själv berätta vad som enligt hans uppfattning inträffat. Rätten skall också ställa de kompletterande frågor som behövs för att föra berättelsen vidare. Rätten skall således inleda det s. k. huvudförhöret (jfr specialmotiveringen till 36 kap. 17 § första stycket). Det bör betonas att avsikten inte är att rätten skall hålla något mera ingående förhör med den tilltalade. Så snart den tilltalades spontana berättelse ebbat ut och inte längre kan föras vidare genom neutrala hjälpfrågor av typen "vad hände sedan då", bör rätten lämna över ledningen av förhöret till parterna. Därvid bör som regel, som framgår av den föreslagna lagtexten, åklagaren först få tillfälle att förhöra den tilltalade.

I de fall då den tilltalade redan under det föregående inledande huvudförhöret lämnat en utförlig berättelse får åklagaren direkt börja med ett motförhör enligt reglerna i 36 kap. 17 § andra stycket och kan då ställa mer provokativa frågor i syfte att beslå den tilltalade med motsägelsefulla uttalanden. Om den tilltalades första berättelse – även efter kompletterande frågor – är torftig, får åklagaren i stället till att börja med fortsätta huvudförhöret. Åklagaren skall i dessa situationer först försöka att genom

mer ingående frågor, som dock inte får vara ledande, få fram en mer fullständig bild av vad som är den tilltalades version av händelseförloppet. Därefter får åklagaren gå över till att hålla ett motförhör och kan då ställa ledande frågor.

Med tanke framför allt på mera komplicerade mål har i lagtexten öppnats en möjlighet för rätten att frångå den normala förhørsordningen.

Om den tilltalade har försvarare skall denne sedan få tillfälle att ställa sina frågor, varefter åklagaren kan behöva återkomma med ytterligare frågor. Även rätten kan ha behov av att ställa kompletterande frågor. Beträffande det s. k. återförhöret hänvisas till vad som anförts i specialmotiveringen till 36 kap. 17 § tredje stycket. Det bör dock observeras att, eftersom det är åklagaren som håller motförhöret, återförhöret skall inledas av försvararen.

Av hänvisningen till 36 kap. 17 § följer att även en målsägande som är part får ställa frågor till den tilltalade. En målsägande som inte för talan i målet har däremot inte någon rätt till detta.

37 kap. 2 §

I denna paragraf upptas den nu i 1 § reglerade möjligheten att i tvistemål förhöra parterna under straffansvar. RU har föreslagit den terminologiska förändringen att ordet "försäkran" skulle bytas ut mot "ed". Bakgrunden till den föreslagna ändringen av terminologi är att ed av vittne och försäkran av part sedan år 1975 är helt likalydande. Det skulle därför inte finnas skäl att komplicera systemet med att ha kvar två olika beteckningar för samma sak. Straffrättsligt bedöms det emellertid som ett allvarigare brott att lämna en oriktig utsaga under ed än under sanningsförsäkran. Jag anser därför att det alltså finns skäl att behålla den nuvarande terminologiska skillnaden i detta hänseende.

När nu partsförhör utan sanningsförsäkran uttryckligen lagregleras i RB, finns det också skäl att som RU föreslagit i balken uttryckligen erinra om att förhör som sker under sanningsförsäkran bör begränsas till omständigheter som är av särskild betydelse i målet. En regel av denna innebörd har tagits in i paragrafens sista mening. I de flesta fall torde det vara lämpligt att – som sker i praxis redan nu – parten först får lämna sin berättelse utan sanningsförsäkran och därefter i mån av behov bekräfta vissa särskilt relevanta punkter efter avläggande av försäkran.

Enligt den nuvarande regleringen i 1 § har en part rätt att få till stånd förhör under straffansvar både med sig själv och med motparten. Detta är så självklart att det inte behöver framgå av lagtexten.

37 kap. 3 §

Annan behövlig reglering av förhör med parter och målsägande än den som tagits upp i det föregående bör som RU föreslagit ske genom hänvisningar i förevarande paragraf till reglerna om vittnesförhör i 36 kap. Hänvisningen visningen har delats upp i tre olika stycken, varav det första gäller samtliga förhör enligt detta kapitel, det andra gäller förhör under sanningsförsäkran

och det tredje gäller förhör med vissa målsägande och därmed likställda parter. I ett fjärde stycke föreslås en regel som gör det tekniskt möjligt att tillämpa bestämmelserna om vittnen på parter och målsägande som inte är parter.

Paragrafen motsvarar delvis nuvarande 37 kap. 2–5 §§.

De vittnesregler som enligt *första stycket* skall gälla vid samtliga förhör enligt 37 kap. är följande:

1. regeln i 36 kap. 9 § andra stycket: detta innebär att personerna skall förhöras var för sig och att de kan höras mot varandra,

2. regeln i 36 kap. 10 § första stycket: detta innebär att rätten före förhöret skall ta reda på vissa personliga data om den som skall höras samt vissa omständigheter som kan vara av betydelse för bedömningen av hans trovärdighet, något som normalt torde framgå redan av vad som i övrigt förekommit i målet, men det kan stundom behöva tas fram särskilt, t.ex. när det gäller förhör med ställföreträdare och med s.k. medtilltalad,

3. regeln i 36 kap. 13 § första stycket: detta innebär att sanningsförsäkran inte får avläggas av den som är under femton år eller psykiskt insufficiant (motsvarar nuvarande 37 kap. 2 §),

4. regeln i 36 kap. 16 §: detta innebär att den som hörs skall avge sin berättelse muntligen och att vad han sagt t.ex. under förundersökningen får läsas upp endast om den muntliga utsagan inför rätten avviker från den tidigare berättelsen eller om han vägrar yttra sig,

5. regeln i 36 kap. 18 §: detta innebär att rätten får möjlighet att under förhöret förordna att en part eller åhörare, vars närvaro kan antas inverka menligt på förhöret, inte får vara närvarande vid detta,

6. regeln i 36 kap. 19 §: detta innebär att en part eller en målsägande som inte för talan kan förhöras utom huvudförhandling under samma förutsättningar som gäller vittne (motsvarar nuvarande 37 kap. 4 §).

De vittnesregler som enligt *andra stycket* i paragrafen skall gälla vid förhör under sanningsförsäkran är följande:

1. regeln i 36 kap. 5 §: detta innebär vissa begränsningar i skyldigheten att yttra sig under sanningsförsäkran, till följd av sekretessbestämmelser m.m. (motsvarar gällande rätt, se 37 kap. 5 §),

2. regeln i 36 kap. 6 §: detta innebär att part får rätt att vägra att under sanningsförsäkran uttala sig om omständighet, som skulle röja att han själv eller närstående begått brottslig eller vanärande handling (motsvarar gällande rätt, se 37 kap. 5 §),

3. regeln i 36 kap. 8 § andra stycket om prövning av vissa sekretessfrågor (motsvarar gällande rätt, se 37 kap. 5 §),

4. regeln i 36 kap. 11 § om vittnesed (motsvarar gällande rätt, se 37 kap. 3 §),

5. regeln i 36 kap. 14 §: detta innebär att rätten skall erinra parten om hans sanningsplikt m.m. (motsvarar gällande rätt, se 37 kap. 3 § sista stycket),

6. regeln i 36 kap. 15 §: detta innebär att sanningsförsäkran skall avläggas av varje förhörsperson för sig och att tidigare avlagd försäkran är bindande (motsvarar gällande rätt, se 37 kap. 5 §).

Enligt *tredje stycket* skall reglerna i 36 kap. om ersättning till vittne

tillämpas i fråga om målsägande som skall höras i anledning av åklagarens talan. Detta motsvarar gällande rätt, se nuvarande 20 kap. 15 §. Ersättningsreglerna för vittnen skall enligt andra meningen dessutom tillämpas i det ovanliga fallet att någon i anslutning till ett brottmål för civil talan utan att vara målsägande eller tilltalad och att den personens berättelse åberopas som bevisning.

I *fjärde stycket* föreslås – som förut nämnts – en regel som gör det formellt möjligt att tillämpa vittnesbestämmelserna på en person som förhörs enligt reglerna i detta kapitel.

38 kap. 6 §

Paragrafen behandlar möjligheten att ta upp bevis genom skriftlig handling utom huvudförhandling. För närvarande är möjligheten i denna del begränsad till de fall, då synnerligt hinder möter mot att ta upp beviset vid huvudförhandlingen. Enligt Gärdes m.fl. kommentar till RB (Nya rättgångsbalken, 1949, s. 535) syftar detta på dyrbara eller svårtransportabla handlingar eller värdehandlingar.

När det gäller förhör med vittne utom huvudförhandling föreslås i 36 kap. 19 § första stycket första och andra punkterna nya regler, som bl.a. innebär att bevisupptagning får ske utom huvudförhandling, om upptagande inte kan ske vid förhandlingen eller om sådant upptagande skulle medföra orimliga kostnader eller olägenheter. Motsvarande regler kan som RU har föreslagit införas även när det gäller skriftliga bevis, och således ersätta den nuvarande regeln i förevarande paragraf.

I fråga om tillämpningen av de föreslagna reglerna hänvisar jag till vad som sagts i specialmotiveringen till 36 kap. 19 §.

I ett nytt *andra stycke* föreslås en möjlighet att företa viss annan handläggning i anslutning till bevisupptagning enligt första stycket. Detta överensstämmer med vad som föreslås enligt andra bestämmelser om bevisupptagning utom huvudförhandling (t.ex. 36 kap. 19 §).

Det bör slutligen påpekas att denna paragraf självfallet endast gäller mål som skall avgöras efter huvudförhandling. Om det föreligger förutsättningar att avgöra ett mål på handlingarna, gäller således inte de inskränkningar i fråga om möjligheterna att ta upp skriftligt bevis utom huvudförhandling som uppställs i denna paragraf.

39 kap. 2 §

I *första stycket* regleras möjligheten att hålla syn utom huvudförhandling.

I fråga om syn gör sig i allt väsentligt samma intressen gällande som i fråga om vittnesförhör, såvitt avser möjligheterna till bevisupptagning utom huvudförhandling. I 36 kap. 19 § första stycket har jag föreslagit en ny reglering när det gäller vittnesförhör utom huvudförhandling. Motsvarande regler föreslås i förevarande paragraf för syn utom huvudförhandling. I fråga om tolkning av bestämmelserna hänvisas till specialmotiveringen till 36 kap. 19 §.

I ett nytt *andra stycke* föreslås en möjlighet för rätten att företa annan

handläggning i anslutning till syn utom huvudförhandling. Även i denna del bör nämligen, som RU har påpekat, motsvarande regler gälla som för vittnesförhör utom huvudförhandling. Den föreslagna regeln ersätter nuvarande 3 §.

Det bör i sammanhanget påpekas att reglerna om möjlighet att hålla syn utom huvudförhandling givetvis inte har avseende på sådan syn på stället som hålls som ett led i en pågående huvudförhandling. I dessa fall gäller enligt 1 § att syn alltid kan hållas på stället, så snart det föremål som skall skärskådas lämpligen inte kan flyttas till den plats där huvudförhandlingen i övrigt hålls. Att även annan handläggning i sådana fall kan äga rum i anslutning till synen är självklart.

40 kap.

I detta kapitel föreslås vissa ändringar som har direkt samband med övriga ändringar i RB:s bevisningsregler. Förutom de ändringar i vissa paragrafer som redovisas i det följande föreslås att 13 och 15 §§ upphävs.

När det gäller frågan om hur muntligt förhör med en offentlig sakkunnig skall gå till har RU föreslagit att de nuvarande första och andra styckena i 10 § ersätts av en hänvisning till reglerna om förhørsledning i 36 kap. 17 §. En offentlig sakkunnig är emellertid förordnad av rätten och är när det gäller frågan om förhørsledning närmast att jämföras med ett av rätten ex officio inkallat vittne. Den föreslagna regleringen i 36 kap. 17 § angående att förhöret regelmässigt skall hållas av parterna stämmer därför dåligt in på förhör med offentliga sakkunniga. När det gäller sådana förhör bör i stället huvudregeln alltså vara att förhöret leds av rätten med möjlighet för denna att låta parterna hålla förhöret. Med denna inställning såvitt angår förhørsledningen saknas det också anledning att – i enlighet med RU:s förslag – göra passusen i 36 kap. 17 § angående ledande frågor tillämplig beträffande förhör med offentlig sakkunnig. Jag föreslår således inte några ändringar i 10 §. Det bör observeras att när det gäller privat sakkunnig reglerna om förhørsledning i 36 kap. 17 § är tillämpliga till följd av hänvisningen i 19 § andra stycket i förevarande kapitel.

40 kap. 11 §

Paragrafen innehåller vissa hänvisningar till reglerna om vittnesförhör i 36 kap. Vissa ändringar föreslås med anledning av de föreslagna ändringarna i vittnesreglerna.

Den nuvarande hänvisningen till 36 kap. 7 § första stycket är med det föreslagna påföljdssystemet i fråga om vittnen inte längre adekvat. Det kan nämligen inte anses befogat att regelmässigt förelägga offentlig sakkunnig att infinna sig till förhör vid påföljd av vite. Inte heller förefaller det – med hänsyn till det föreslagna påföljdssystemet för vittnen – lämpligt att ha kvar böter som påföljd vid utevaro (40 kap. 13 §). I stället får det anses tillräckligt att rätten, om det i något enstaka fall på förekommen anledning anses behövt med ett påtryckningsmedel för att förmå en sakkunnig att infinna sig till en förhandling, har möjlighet att förelägga vite med stöd av

den allmänna bestämmelsen i 9 kap. 7 §. Hänvisningen till 36 kap. 7 § första stycket har mot denna bakgrund tagits bort.

Reglerna i 36 kap. 18 § om förhör med vittne, som kan befaras inte tala sanning i parts eller åhörarens närvaro, och i 36 kap. 19 § om förhör med vittne utom huvudförhandling kan med fördel tillämpas på förhör med offentlig sakkunnig även med de av mig föreslagna ändringarna. Hänvisningarna till dessa paragrafer har därför i förslaget fått stå kvar.

I 13 § finns för närvarande en bestämmelse som behandlar det fallet att en sakkunnig uteblir från förhör. Eftersom man, i enlighet med vad jag nyss sagt, kan utgå från att inga andra sanktioner behövs i fråga om sakkunniga än vad som följer av den allmänna möjligheten att förelägga och utdöma vite, kan 13 § upphävas. Detsamma gäller nuvarande 15 §, enligt vilken fråga om straff eller tvångsmedel inte får tas upp om den sakkunniges uppdrag återkallats eller fråga om hans anlitande av annat skäl förfallit.

De nödvändiga begränsningarna i fråga om möjligheterna att döma ut förelagt vite följer redan av de allmänna reglerna i 9 kap. 9 § i den av mig föreslagna lydelsen.

40 kap. 16 §

Paragrafen upptar för närvarande en regel som ger möjlighet för rätten att ålägga en sakkunnig, som gjort sig skyldig till försummelse eller tredska, att ersätta rättegångskostnad som han vållat.

Första stycket avser ersättningsskyldighet gentemot part. För närvarande kan rätten ålägga sådan ersättningsskyldighet oavsett om part yrkar det eller ej. När det gäller vittnen föreslår jag att ett åläggande i motsvarande situation skall kräva yrkande av part. De skäl som anförts till stöd för detta förslag (se specialmotiveringen till 36 kap. 23 §) har bärkraft även när det gäller sakkunnig. Motsvarande reform bör därför genomföras även för de sakkunnigas del.

I övrigt har i de regler som motsvarar det nuvarande stycket endast gjorts en ändring som är betingad av mitt förslag att 13 § skall upphävas.

I andra stycket har endast gjorts vissa språkliga ändringar. I fråga om detta stycke kan även hänvisas till vad som anförts i specialmotiveringen till 36 kap. 23 § andra stycket.

42 kap.

Detta kapitel innehåller – liksom enligt gällande rätt – regler om stämning och förberedelse och om avgörande av mål utan huvudförhandling. Med hänsyn till förslaget om större möjligheter för tingsrätterna att avgöra mål på handlingarna förslås kapitelrubriken ändrad så att det direkt framgår att regler om avgörande av mål utan huvudförhandling finns här.

42 kap. 1 §

Denna paragraf reglerar vad den som vill inleda en process mot någon skall vidta för åtgärd. Han skall enligt gällande rätt ge in en ansökan om

stämning till tingsrätten. Med hänsyn till att det hävdvunna begreppet "stämning" föreslås kvarstå som beteckning på rättens föreläggande till svaranden att gå i svaromål i saken, har begreppet "ansökan om stämning" behållits som beteckning på kändens ansökan. Det har i den föreslagna lydelsen klarare markerats att syftet med ansökningen inte är just själva utfärdandet av stämning, utan att ansökningen syftar till att en rättegång mellan parterna skall komma till stånd. Någon saklig skillnad i förhållande till gällande rätt innebär inte detta.

I samband med att småmålslagens handlägningsregler integreras med RB:s bör formulär för stämningsansökningar, motsvarande dem som domstolsverket utarbetat för småmål, framställas i syfte att kunna användas i alla tvistemål, i första hand givetvis med tanke på sådana mål där känden inte biträds av advokat eller motsvarande. Jag avser att – om de aktuella lagförslagen godtas – föreslå regeringen att ge domstolsverket i uppdrag att framställa sådana formulär.

42 kap. 2 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om vad en ansökan om stämning skall innehålla. Reglerna har genomgått en språklig och redaktionell bearbetning. Ett par sakliga nyheter föreslås också. De nya reglerna avses för småmålsdel ersätta bestämmelserna i 13 § småmålslagen.

Reglerna i 2 § är inte fullständiga i fråga om vad en ansökan om stämning i tvistemål skall innehålla. I 33 kap. 1 § finns sålunda kompletterande regler om uppgifter i vissa formella hänseenden.

Första stycket ger i fyra punkter närmare besked i fråga om minimikraven på vad en ansökan skall innehålla.

Enligt *första punkten*, som motsvarar nuvarande andra punkten, skall en ansökan uppta ett bestämt yrkande. Genom den nya lydelsen har klarare markerats att känden skall i detalj redovisa innehållet i det domslut som han vill att rätten skall meddela.

Det bör observeras att bestämmelsen inte gäller frågor om rättegångskostnad. I fråga om sådana kostnader finns särskilda regler i 18 kap. 14 §.

I *andra punkten*, som motsvarar nuvarande första punkten, behandlas kändens redogörelse för de omständigheter som åberopas till grund för yrkandet, dvs. i första hand rättsfakta (civilrättsligt relevanta omständigheter). Syftet med en sådan redogörelse är dubbelt. För det första blir genom denna yrkandet knutet till ett bakomliggande rättsförhållande, vilket har betydelse för bl.a. rättskraften och svarandens möjlighet att förstå vad saken gäller. Som framgår av förarbetena till 1984 års ändring av 42 kap. 4 § första stycket räcker det emellertid inte med att ansökningen är så utförlig att den kan läggas till grund för en tredskodom mot svaranden (prop. 1983/84:78 s. 37). Den måste också ha ett sådant innehåll att svaranden kan avge ett fullständigt svaromål enligt 7 §. För att markera detta har begreppet "utförlig redogörelse" använts i den föreslagna lagtexten.

Det är normalt till fördel för processen om känden i ansökningen inte bara redogör för sådana omständigheter som är av omedelbar betydelse för

yrkandet (s.k. rättsfakta) utan även lämnar en fylligare redogörelse för bakgrunden till tvisten och andra omständigheter som är av betydelse. Mot kravet på en utförlig redogörelse för de grundläggande omständigheterna kan möjligen invändas att kändens arbete med att ange dessa till viss del är bortkastat i de fall som senare visar sig vara otvistiga. Man får emellertid förutsätta att känden använder sig av stämningssvågen endast när han på goda grunder kan anta att en verklig tvist föreligger – i annat fall bör han utnyttja den summariska processen. När det finns anledning att anta att tvist föreligger kan en väl genomarbetad redogörelse medföra antingen att svaranden inser att han saknar anledning att bestrida kändens talan eller att svaranden redan på detta stadium ser i vilka hänseenden han skall lämna kändens redogörelse utan erinran. Därigenom kan processens omfattning i många fall begränsas redan från början och förberedelsen gå snabbare.

Det bör framhållas att känden kan ha anledning att gå längre i utförlighet än vad som krävs enligt paragrafen. Vet han att svaranden kommer att åberopa visst motfaktum, kan det sålunda vara lämpligt att han redan i sin ansökan behandlar denna fråga.

Tredje punkten handlar om bevisuppgift i en ansökan. Enligt nu gällande regler i denna paragraf omfattar kändens uppgiftsskyldighet i ansökningen endast de skriftliga bevis som han åberopar. I småmål omfattar uppgiftsskyldigheten däremot såväl muntlig som skriftlig bevisning (13 § småmålslagen).

Med hänsyn till att förberedelsen kan drivas effektivare om känden redan från början presenterar allt relevant material föreslås nu att uppgiftsskyldigheten i ansökningen, såvitt avser alla typer av tvistemål, utvidgas till att gälla både muntlig och skriftlig bevisning. En annan sak är att känden normalt kan inskränka sig till att uppge bevis i de hänseenden där han har kännedom om att – eller där han på goda grunder kan anta att – motparten kommer att förneka en viss omständighet eller åberopa motfakta. Annars behövs ju normalt ingen bevisning, åtminstone inte i de dispositiva fallen. Känden är normalt oförhindrad att senare under processen åberopa den ytterligare bevisning han anser behövlig (jfr dock 42 kap. 15 § i förslaget).

Det har i den föreslagna lydelsen också klart markerats att det inte är tillräckligt att känden lämnar uppgift om vilka bevis han åberopar, utan att han också måste ange vad han vill styrka med varje bevis. Härvid räcker det inte med allmänna uppgifter av den typen att viss bevisning åberopas till styrkande av "händelseförloppet" utan uppgifterna skall konkretiseras till att avse viss faktisk omständighet som ingår som ett relevant moment i käromålet. På så sätt underlättas förberedelsen i målet och eventuella senare förhör kan hållas korta.

Frågan om ingivande av skriftliga bevis behandlas i fjärde stycket.

Enligt *fjärde punkten* skall i ansökningen lämnas uppgift om sådana omständigheter som gör rätten behörig, om inte behörigheten framgår av vad som anförs i övrigt. I denna del har endast en språklig modernisering gjorts.

Enligt *andra stycket*, som saknar motsvarighet i gällande rätt, bör känd-

den i stämningsansökningen ange eventuella önskemål om handläggningsform. Käranden bör här ange om han anser att svaranden bör föreläggas att avge skriftligt svaromål eller om målet bör sättas ut till sammanträde direkt. Vidare bör käranden ange om han anser att målet kan avgöras på handlingarna.

I *tredje stycket*, som motsvarar nuvarande andra stycket, har endast gjorts en mindre språklig ändring.

Enligt *fjärde stycket* bör käranden – liksom enligt det nuvarande tredje stycket – tillsammans med ansökningen inge de skriftliga bevis som han åberopar. Föreskriften i den nuvarande lydelsen att bevisen inges i huvudskrift eller styrkt avskrift har tagits bort såsom onödig. Normalt är det givetvis tillräckligt att ett bevis ges in i styrkt kopia. Även begränsningen till bevis som innehås av käranden har strukits; det är självklart att käranden inte kan ge in andra bevis än dem han förfogar över. Det bör betonas att önskvärheten av att bevisen ges in redan i detta skede av rättegången givetvis blir större, ju mer central betydelse för processen som beviset har. I en avtalstvist bör således käranden alltid ge in relevanta delar av kontraktet tillsammans med stämningsansökningen. I en testamentstvist är det givet att testamentet bör ges in redan från början, liksom att i ett mål om betalning på grund av ett skuldebrev detta bör presenteras redan inledningsvis.

42 kap. 6 §

I första stycket, som är oförändrat, sägs att förberedelse skall äga rum, om stämning utfärdas. I andra stycket behandlas förberedelsens syfte. Såsom andra stycket är utformat för närvarande markeras här endast förberedelsens uppgift att trygga koncentrationen vid huvudförhandlingen. Vad förberedelsen i övrigt syftar till får man indirekt läsa ut av de följande paragraferna i 42 kap.

Det är naturligtvis viktigt att rätten och parterna vid förberedelsen verkar för att en huvudförhandling kan genomföras på ett koncentrerat sätt. Också i mål som skall avgöras på handlingarna – ett handläggnings-sätt som nu föreslås få väsentligt ökad användning – är det emellertid viktigt med en koncentrerad handläggning. En bestämmelse om förberedelsens syfte bör mot denna bakgrund omfatta alla mål oavsett om målet skall avgöras genom ett skriftligt eller genom ett muntligt förfarande. Vidare bör, i enlighet med vad som anförts i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.2.3), förberedelsens syften nu preciseras på ett mer ingående sätt än för närvarande och sammanfattas i ett enda stadgande.

I enlighet med det nu sagda preciseras och sammanfattas förberedelsens syfte i *andra stycket* i förevarande paragraf. Innehållet föreslås uppdelat i fem punkter. Det bör ytterligare understrykas att den föreslagna lagtexten inte avses innebära någon ändring i förhållande till vad som måste anses gälla redan i dag i fråga om förberedelsens syfte. Vidare bör betonas att bestämmelsen givetvis inte hindrar att målet avgörs på ett tidigt stadium av förberedelsen, t.ex. genom tredsdom, om det finns förutsättningar för det.

Första punkten syftar på behovet av att klarlägga grundvalarna för processen, nämligen kärandens yrkanden, svarandens inställning till dessa yrkanden – medgivande eller bestridande – samt de rättsfakta, dvs. de omständigheter av omedelbar relevans, som åberopas. I sistnämnda hänseende måste utredas dels vilka rättsfakta käranden vill lägga till grund för sina yrkanden och dels vad svaranden vill grunda sitt bestridande på. För att processen skall kunna drivas på ett ändamålsenligt sätt är det av yttersta vikt att detta läggs fast på ett så tidigt stadium som möjligt. Samtidigt är det en ofta grannliga uppgift att i en komplicerad tvist formulera korrekta yrkanden och grunder. Denna uppgift bör liksom hittills i första hand ankomma på parterna. Det angelägna i att parterna och deras ombud lägger ner den största omsorg på att formulera sin inställning kan inte nog betonas.

Enligt *andra punkten* skall vid förberedelsen klarläggas i vad mån parterna är oense om åberopade sakförhållanden. Delvis kan detta ha slagits fast redan genom att yrkanden och grunder presenterats. Men det kan ofta vara väsentligt att parterna under förberedelsen får diskutera igenom t. ex. i vad mån man är oense om ett av käranden påstått händelseförlopp. Därvid kan det krävas att man går avsevärt djupare in i detaljerna än vad som behövs för att det skall klarläggas vilka rättsfakta som åberopas. Att en sådan diskussion förs är emellertid viktigt inte minst för att behovet av bevisning skall kunna bedömas.

Bevisningen behandlas i *tredje punkten*. I denna del måste parterna under förberedelsen ta ställning till vilka bevis de vill förebringa och – vilket är minst lika viktigt – precisera vad de vill styrka med varje särskilt bevis. Sker inte detta, ökar risken avsevärt för att en påbörjad huvudförhandling får ställas in eller, i varje fall, att koncentrationen av förhandlingen äventyras.

Det kan inte ställas något krav på att man under förberedelsen alltid fastställer vilken part som har bevisbördan för en viss omständighet – den frågan kan ju vara föremål för tvist. Däremot kan det ofta vara av värde att bevisbördefrågor diskuteras och att parterna preciserar sin uppfattning rörande dessa.

Enligt 42 kap. 8 § första stycket är en part skyldig att under förberedelsen lägga fram – alltså presentera för rätten och motparten – de skriftliga bevis som han åberopar. Något behov av en regelrätt bevisupptagning under förberedelsen torde däremot normalt inte finnas. Föreligger det särskilda skäl, kan bevisupptagning utom huvudförhandling äga rum enligt de speciella regler som finns om detta (se t. ex. 36 kap. 19 §).

Enligt *fjärde punkten* skall vid förberedelsen klarläggas om ytterligare utredning eller andra åtgärder skall företas innan målet avgörs. En tillämpning av denna punkt torde bli aktuell främst i de indispositiva målen. I dessa har rätten i avsevärt högre grad än i de dispositiva ett ansvar för utredningens fullständighet (jfr avsnitt 2.4.1 i den allmänna motiveringen). Även om uppgiften att ta fram tillräcklig utredning i första hand bör vila på parterna själva, måste rätten i de flesta indispositiva mål fråga sig om det av parterna åberopade materialet är tillräckligt.

Men även i dispositiva tvistemål kan det bli aktuellt att tillämpa denna

punkt. Rätten kan t. ex. behöva överväga om det finns skäl att förordna en sakkunnig. Vidare kan det vara aktuellt att besluta om säkerhetsåtgärd enligt 15 kap. eller att avgöra någon processuell fråga, t. ex. fråga om intervention. Siktet bör hela tiden vara inställt på att förbereda målet så att det kan avgöras så snabbt och effektivt som möjligt.

Som antytts flera gånger i det nu sagda, är det i första hand parternas sak att se till att de uppgifter som behövs för målets förberedande kommer fram. Rätten har emellertid också betydelsefulla åligganden i sammanhanget. Frågan om fördelningen av ansvaret mellan rätten och parterna behandlas emellertid inte i denna paragraf. I denna del hänvisas till den allmänna motiveringen (avsnitt 2.4.1) och till 8 § nedan.

I femte punkten, slutligen, sägs att det vid förberedelsen skall klarläggas om det finns förutsättningar för förlikning. I rent indispositiva mål kan det ofta direkt konstateras att det inte är intressant att undersöka möjligheterna till en frivillig uppgörelse. Frågan i vad mån rätten i dispositiva mål skall vara aktiv för att söka få till stånd en förlikning har behandlats i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.4.2) och den behandlas ytterligare i avslutning till 17 § nedan. Eftersom förevarande paragraf inte riktar sig bara till rätten utan även till parterna, innebär bestämmelsen emellertid också en skyldighet för dessa att undersöka möjligheterna till förlikning. Det är normalt sett önskvärt och lämpligt att parterna kontaktar varandra i denna fråga redan innan tvisten anhängiggörs vid rätten. I själva rättegången är det däremot – som framhållits i den allmänna motiveringen – i regel lämpligast att förlikningsfrågan aktualiseras först mot slutet av förberedelsen, då parterna fått bättre klarhet rörande varandras talan.

I första meningen i tredje stycket sägs att rätten skall driva förberedelsen med inriktning på ett snabbt avgörande av målet. Denna regel innebär en kodifiering av en princip som måste anses gälla redan nu och som säger att ansvaret för att målets handläggning fortskrider ligger på rätten. Av detta följer bl. a. att en part i princip inte har rätt att påkalla mer långvariga uppehåll i handläggningen utöver vad som följer av reglerna om vilande-förklaring i 32 kap. 5 §. Vidare framgår av stadgandet att ett snabbt avgörande av målet skall prioriteras. Det är exempelvis inte tillåtet för en domare att låta ett mål "ligga till sig" i hopp om att en förlikning kan uppnås i en oviss framtid. Självfallet får snabbheten dock inte drivas så långt att rättssäkerheten kommer i fara. Även om det t. ex. skulle gå snabbare att avgöra ett mål utan huvudförhandling, måste sådan hållas, om det krävs enligt reglerna därom (18 §).

I tredje styckets andra mening har tagits in en regel om att rätten så snart det lämpligen kan ske bör höra parterna angående målets handläggning. Såsom jag anförde i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.2.3) innebär detta först och främst att även tidsaspekten på målets handläggning bör diskuteras med parterna under förberedelsen. Vid en sådan diskussion bör rätten och parterna försöka komma överens om en preliminär tidsplan för målet. Denna plan behöver inte ges skriftlig form.

Såsom framgår av lagtexten bör denna diskussion med parterna tas upp så snart som möjligt under förberedelsen. Det torde normalt vara lämpligt att ge svaranden tillfälle att avge ett svaromål enligt 7 § innan man diskute-

rar den tidsmässiga aspekten på målets handläggning. I många fall bör denna diskussion därför tas upp vid en första inställelse inför rätten, om sammanträde hålls, eller annars vid telefonkonferens med parterna och/eller deras ombud. I vissa mål kan det dock vara lämpligare att ta upp denna fråga senare. Så kan t.ex. vara fallet om parterna har inlett eller avser att inleda förlikningsförhandlingar eller om man väntar på viss viktig utredning. I ett mycket stort och sakligt komplicerat mål kan det vara lämpligt med en successiv planläggning.

Vad den preliminära tidsplanen skall innehålla får bli beroende av förhållandena i det enskilda målet. I vissa mål kan det vara av värde att direkt göra upp en ganska detaljerad plan och ange datum för t.ex. fastställande av parternas ståndpunkter, avgivande av bevisuppgifter och för huvudförhandling. I andra mål kan det – som jag nyss framhållit – vara lämpligare med en successiv planering. Man kan då kanske fastställa datum för någon eller några åtgärder men kan i övrigt nöja sig med en grovplanering. I ett mål där det finns goda skäl att målet kommer att förlikas under den fortsatta förberedelsen, kan det t.ex. te sig överflödigt att redan från början boka in tid för huvudförhandling.

Med den utformning regeln har fått, har rätten möjlighet att avstå från att över huvud taget diskutera någon tidsplan med parterna om det till följd av målets beskaffenhet eller andra omständigheter saknas behov av en sådan diskussion. Så får anses vara fallet i t.ex. mycket enkla mål – jag tänker härvid främst på familjemål av okomplicerad beskaffenhet – där man kan förutse förfarandets gång även utan en plan.

För att den föreslagna regleringen skall kunna effektivisera handläggningen är det givetvis viktigt att såväl rätten som parterna gör sitt bästa för att en uppgjord preliminär tidsplan skall kunna följas. Planen är visserligen inte formellt bindande, men rätten kan utöva påtryckningar på parterna att följa planen genom att tillgripa olika förelägganden och påföljder (se t.ex. 10, 11 och 15 §§). Om en part inte följer rättens förelägganden kan det dessutom vara en omständighet som bör läggas honom till last i rättegångskostnadshänseende (se 18 kap. 6 §).

En uppgjord plan kan självfallet gå om intet på grund av att hinder för handläggningen uppstår. Ett vanligt fall är att parterna begär att handläggningen avbryts på grund av att de vill få tid för förlikningsförhandlingar. I sådana fall får frågan om tidsaspekterna på målets fortsatta handläggning tas upp på nytt.

I avslutning till tredje stycket bör också poängteras vikten av att rätten i samband med ett eventuellt beslut om vilandeförklaring ger föreskrifter om målets fortsatta handläggning. Det bör inte komma i fråga – som ibland hänt – att mål vilandeförklaras "att återupptas på begäran av part" utan att ett sista datum för återupptagande av handläggningen fastställs. Genom ett sådant beslut avhänder sig nämligen rätten sina möjligheter att driva handläggningen framåt. Beslutet står därmed i strid med tredje stycket. I stället måste rätten i den utsträckning det är möjligt fastställa ett datum då handläggningen av målet skall återupptas. Skulle det till följd av särskilda omständigheter undantagsvis inte vara möjligt att fastställa en sådan tidpunkt, får rätten i stället bestämma ett datum då frågan om återupptagande

Rekommendationen i tredje styckets andra mening för rätten att höra parterna angående målets handläggning omfattar även andra frågor än tidsaspekten. Det kan t. ex. röra frågan om målet kan avgöras på handlingarna (jfr 42 kap. 2 § andra stycket i förslaget) samt frågan om det behöver fattas några särskilda processuella beslut under förberedelsen.

42 kap. 7 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om att svaranden genast skall avge svaromål och om vad detta skall innehålla. I småmålslagen finns motsvarande bestämmelser i 14 §. I vilken form ett svaromål skall avges – skriftligen eller muntligen – regleras däremot inte i förevarande paragraf utan i 9 § andra stycket.

Till största delen motsvarar förslaget gällande rätt (beträffande de nuvarande småmålen se prop. 1973:87 s. 188) och behöver därför inte kommenteras närmare. Det bör dock särskilt observeras att med "grunden" i tredje punkten avses alla de sakinvändningar som svaranden vill lägga till grund för ett eventuellt bestridande av kärömbålet, oavsett om invändningen hänför sig till existensen av en från kärandens sida påstådd faktisk omständighet (förnekande), till de påstådda rättsliga konsekvenserna av en faktisk omständighet (rättsinvändning) eller till åberopade motfakta, såsom t. ex. att skulden blivit betald.

Den i andra punkten föreslagna ändringen motiveras av att svaranden ibland kan vilja endast delvis medge kärandens yrkande. För tydlighets skull bör denna möjlighet till ett partiellt medgivande framgå av lagtexten.

Vad gäller de föreslagna ändringarna i fjärde punkten i första stycket och i andra stycket hänvisar jag till vad jag anfört under 2 § i anledning av motsvarande ändringar i fråga om vad en stämningsansökan skall innehålla.

Svaromålet enligt denna paragraf avser, bortsett från frågan om rättegångshinder enligt första punkten, själva saken. När det gäller andra rättegångsfrågor än sådana som avser rättegångshinder finns inga bestämmelser i detta sammanhang. I vissa fall kan det finnas en särskild reglering av i vad mån svarandens yttrande skall inhämtas innan en rättegångsfråga avgörs. Ett exempel erbjuder reglerna i 15 kap. om kvarstad.

Det nu sagda innebär att rätten, om man vill ha ett yttrande i en rättegångsfråga samtidigt som ett skriftligt svaromål enligt denna paragraf, måste ange detta särskilt i föreläggandet. Av 44 kap. 7 a § framgår att underlåtenhet att följa ett föreläggande om yttrande i en rättegångsfråga aldrig får föranleda tredsakod. Att detsamma gäller vid muntlig handläggning framgår av 42 kap. 12 § fjärde stycket och 44 kap. 2 §.

42 kap. 8 §

I första stycket, som behandlar parternas skyldigheter med avseende på målets utredning under förberedelsen, har endast gjorts vissa språkliga

ändringar. Det bör i sammanhanget påpekas att parternas redovisnings-skyldighet inte bara omfattar nytt material, utan även ändringar i tidigare gjorda yrkanden eller åberopande.

Andra stycket innehåller regler om rättens skyldigheter vad gäller utredningen under förberedelsestadiet, dvs. bestämmelser om vad som brukar kallas rättens materiella processledning. Reglerna har närmats till småmålslagens nuvarande regler om processledning (6 § första stycket). Bl. a. har en uttrycklig skyldighet införts för rätten att verka för att tvistefrågorna blir klarlagda. Med detta avses att rätten skall aktivt undersöka i vad mån det föreligger oenighet resp. enighet mellan parterna, inte bara i fråga om yrkanden och rättsfakta, utan även i övrigt när det gäller sakförhållanden av betydelse för avgörandet.

Vidare har i den nya lydelsen klargjorts att målets beskaffenhet är av avgörande betydelse för processledningens omfattning. Med detta avses såväl sakens beskaffenhet – t.ex. om det rör sig om en dispositiv eller indispositiv tvist – som övriga omständigheter i målet, t.ex. om parterna processar ensamma eller med hjälp av advokater. Processledningen skall alltså anpassas efter det behov som föreligger i det enskilda målet.

Rätten har i varierande omfattning, beroende på om målet är dispositivt eller indispositivt, möjlighet att självantaga nytt material i målet, t.ex. nya omständigheter och ny bevisning. I detta sammanhang bör betonas vikten av att rätten i sådana fall snarast underrättar parterna om detta.

När det gäller tillämpningen i övrigt av reglerna om rättens materiella processledning hänvisas till den allmänna motiveringen, avsnitt 2.4.1.

I tredje stycket har ett par språkliga ändringar gjorts.

42 kap. 9 §

Paragrafen behandlar liksom för närvarande avvägningen mellan skriftlig och muntlig förberedelse. I småmålslagen finns motsvarande bestämmelser i 5 § första stycket och 15 § första stycket. Förslaget innebär bl. a. en precisering av förutsättningarna för muntlighet resp. skriftlighet under olika skeden av förberedelsen. Bakgrunden till förslaget har behandlats i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.2.3).

I första stycket redogörs för de handläggningsformer som står till buds. Det talas om sammanträde, skriftväxling och annan handläggning. Med sammanträde avses såväl en sammankomst inför rätten som en telefonkonferens där rätten och parterna deltar. Uttrycket "annan handläggning" står för all den förberedelseverksamhet som inte äger rum vid sammanträde eller genom skriftväxling. Under denna förberedelseform faller t.ex. den situationen att rätten har telefonkontakt med ena parten.

I första stycket sägs vidare att olika former av förberedelse – liksom enligt gällande rätt – får förenas om det är lämpligt. Detta syftar på att det i vissa fall kan vara lämpligast att använda sig av olika handläggningsformer för olika delar av ett mål. En fråga kan behöva utvecklas närmare i en skrift medan det beträffande målet i övrigt kan vara lämpligast att direkt hålla ett sammanträde. Att det är tillåtet – och i många fall lämpligt – att

under förberedelsens gång växla mellan olika förberedelseformer följer av tredje och fjärde styckena.

Enligt gällande rätt är huvudregeln att förberedelsen skall vara muntlig. Endast om vissa särskilt angivna förutsättningar föreligger kan rätten i stället välja att hålla skriftlig förberedelse. Även om det är möjligt att övergå från den ena handläggningsformen till den andra, kan den nuvarande regleringen ge intryck av att rätten från början måste inrikta sig på antingen en muntlig eller en skriftlig förberedelse.

Det är ofta svårt för rätten att med ledning endast av stämningsansökningen avgöra hur förberedelsen skall utformas för att bli så effektiv som möjligt. I många fall torde det vara mest praktiskt att först infordra ett skriftligt svaromål för att sedan på grundval av stämningsansökningen och svaromålet avgöra hur förberedelsen i fortsättningen bör utformas. Man kan då lättare bedöma om det behövs ett sammanträde eller om man kan klara sig med endast skriftlig förberedelse. I andra fall framgår det redan av stämningsansökningen att muntlig förberedelse är bäst. Mot bakgrund av de skiftande förhållanden som råder i olika mål upptas i förslaget ingen presumptionsregel gällande hela förberedelsen beträffande avvägningen mellan skriftlig och muntlig handläggning. Rätten bör, i stället för att direkt bestämma sig för en handläggningsform, successivt besluta om de olika åtgärder som behövs under förberedelsen och därvid efter hand avgöra vilken form förberedelsen bör ha i varje skede.

Vid denna bedömning skall rätten utgå från reglerna i återstoden av paragrafen, som behandlar handläggningsformerna under olika skeden av förberedelsen.

Även om parterna inte getts något inflytande över förberedelseformen i den föreslagna lagtexten, bör rätten vid avgörande av vilken form förberedelsen skall ha i olika skeden fästa stor vikt vid parternas önskemål och rekommendationer. Slutligt faller det emellertid på rättens ansvar att målet handläggs på ett ändamålsenligt sätt.

I samband med att stämning utfärdas skall svaranden åläggas att avge svaromål enligt 7 §. Rätten får bestämma om svaromålet skall avges skriftligen eller vid ett sammanträde. I *andra stycket* i förevarande paragraf finns emellertid en presumtion för att svaromålet skall avges skriftligen.

Även om man har anledning att räkna med att målet i ett senare skede behöver förberedas vid ett sammanträde, är det ofta lämpligt att låta svaranden avge ett skriftligt svaromål. Förberedelsen kan nämligen i allmänhet föras avsevärt längre vid sammanträdet, om kändan i förväg får reda på svarandens ståndpunkt i målet.

En förutsättning för att ett föreläggande om skriftligt svaromål skall ges bör dock alltid vara att förberedelsen kan väsentligt drivas framåt på det sättet. I t.ex. ett inte helt okomplicerat mål, där svaranden enligt vad man vet processar utan juridiskt utbildat ombud, kan det inte sällan vara bättre att låta svaranden avge svaromålet vid ett sammanträde, där rätten och kändan kan genom frågor få ofullständigheter och oklarheter avhjälpda. Det bör dock betonas att erfarenheterna från småmålslagen talar för att skriftlig handläggning kan driva målet framåt även i många fall där parten sköter processen på egen hand. Även i andra fall, t.ex. i många familjemål,

bör rätten kalla till sammanträde redan i samband med att stämning utfärdas, när käranden känner till eller kan förutse svarandens inställning till käromålet. Så kan också vara fallet i hänskjutna mål om lagsökning eller betalningsföreläggande, när svaranden har motiverat sitt bestridande i den summariska processen. Däremot kan det finnas anledning att förelägga svaranden att komma in med ett skriftligt svaromål i hänskjutna mål om betalningsföreläggande. Detta bör kunna ske om dels gäldenären inte tidigare motiverat sitt bestridande och dels borgenären – antingen i målet om betalningsföreläggande eller senare – lämnat uppgifter motsvarande vad som enligt 2 § krävs av en stämningsansökan. Det är ingenting som hindrar att rätten först förelägger borgenären att inkomma med erforderliga kompletterande uppgifter och sedan förelägger gäldenären att inkomma med ett skriftligt svaromål.

Som framhålls i det följande i anslutning till tredje stycket bör vid ställningstagande till om svaranden skall föreläggas att komma in med ett skriftligt svaromål även vägas in kostnaderna och olägenheterna med ett sammanträde, sedda i förhållande till vad målet gäller.

Jag har tidigare påpekat att domstolsverket bör ges uppdrag att upprätta formulär för stämningsansökningar, vilka främst är avsedda att begagnas av privatpersoner som öppnar process. Motsvarande formulär bör upprättas för de skriftliga svaromålsdelarna. Av texten i dessa formulär bör framgå vart svaranden kan vända sig för att få hjälp med att fylla i formuläret. Är svaranden en privatperson, bör ett exemplar bifogas stämningen när svaranden föreläggs att komma in med skriftligt svaromål.

Ett föreläggande att avge skriftligt svaromål får enligt 11 § förenas med tredskodomspåföljd i dispositiva mål.

Såsom framgår av första stycket är det ingenting som hindrar att man använder sig av blandformer mellan rent skriftligt och muntligt svaromål. Svaranden bör t.ex. kunna åläggas att avge ett skriftligt svaromål i fråga om en viss del av käromålet och att vid ett senare sammanträde svara muntligen i övriga delar. Det bör också vara möjligt att på en gång förelägga svaranden att dels avge skriftligt svaromål viss tid före ett sammanträde och dels inställa sig till sammanträdet.

Tredje stycket innehåller en presumtion för att förberedelsen skall vara muntlig sedan ett skriftligt svaromål kommit in. I detta skede föreslås således den nu gällande presumtionen för muntlig förberedelse bestå. Förslaget innebär emellertid en uppmjukning av presumtionen för muntlighet. Om det är lämpligare med hänsyn till målets beskaffenhet får rätten välja att fortsätta förberedelsen genom skriftväxling. Självfallet bör det också vara tillåtet att besluta om ytterligare någon skriftväxling och därefter hålla sammanträde.

Av avgörande betydelse för frågan om förberedelsen skall fortsätta vid sammanträde eller genom skriftväxling bör vara om det finns anledning att tro att muntlighet kan bidra till att uppnå de i 6 § angivna målen med förberedelsen, alltså bl.a. att klara ut tvistens omfattning och att diskutera förlikning. Detta är i sin tur beroende av olika faktorer som i lagtexten sammanfattats i uttrycket "målets beskaffenhet".

Om ett mål innehåller omfattande och komplicerade sakförhållanden,

som är stridiga mellan parterna, är det i allmänhet inte lämpligt med en rent skriftlig förberedelse. Det finns då en risk att skriftväxlingen sväller ut och att parterna ``skriver förbi varandra``. I ett sådant mål kan rätten lättare utöva sin materiella processledning och klarlägga tvistefrågorna vid ett sammanträde.

I uttrycket ``målets beskaffenhet`` får läggas in även annat än sådant som direkt har med processmaterialet att göra, såsom t.ex. om parterna processar med eller utan ombud. Om en part processar utan hjälp av advokat eller motsvarande torde det i detta skede av förberedelsen i allmänhet vara lämpligast att sammanträde hålls. Rätten bör emellertid, när man tar ställning till handlägningsformen i detta skede, också beakta om de eventuella fördelarna med ett sammanträde uppväger de kostnader och olägenheter som sammanträdet kan föra med sig. Skälen för förberedelse genom skriftväxling blir alltså starkare ju mindre värdet målet gäller. Man bör inte hålla ett sammanträde – även om detta i och för sig skulle medföra fördelar framför ett skriftligt förfarande – om kostnaderna och olägenheterna med ett sammanträde inte står i rimlig proportion till vad målet gäller. I sådana fall kan emellertid telefonsammanträde enligt 10 § vara ett alternativ till skriftlig förberedelse.

I tredje stycket slås också fast att, om rätten väljer muntlighet, sammanträde skall hållas så snart som möjligt. Detta överensstämmer med vad som i dag stadgas i 10 § första stycket.

I fjärde stycket anges – liksom i dag i 12 § första stycket – att förberedelsen om möjligt skall avslutas vid det första sammanträdet. Beroende på målens skiftande karaktär föreslås däremot – i motsats till vad som nu gäller för småmålsdelen – inte något högsta antal tillåtna förberedelse-sammanträden. Rätten måste dock i varje enskilt fall noga pröva om det behövs ett ytterligare sammanträde. Som påpekats i den allmänna motivering (avsnitt 2.2.3) bör i det stora flertalet mål ett enda sammanträde för förberedelse vara tillräckligt, och fler än två sådana sammanträden bör hållas bara i undantagsfall.

Om förberedelsen inte kan avslutas vid det första sammanträdet kan den enligt förslaget, liksom nu, fortsättas antingen genom skriftväxling eller vid ett ytterligare sammanträde. Motsvarande reglering återfinns i dag i 12 § första och tredje styckena. Det är givetvis ingenting som hindrar att man – om det bedöms som nödvändigt – dels håller ett ytterligare sammanträde och dels klarar ut vissa frågor genom skriftväxling.

Den nuvarande regeln i 12 § första styckets sista mening om att målet inte får uppskjutas längre än som oundgängligen påkallas förelås upphävd. Redan av den föreslagna regeln i 6 § tredje stycket om att rätten skall driva förberedelsen med inriktning på ett snabbt avgörande av målet följer nämligen att målet inte får uppskjutas längre än som absolut behövs.

42 kap. 10 §

En föreskrift motsvarande den nuvarande bestämmelsen i första stycket om att vid muntlig förberedelse sammanträde skall hållas så snart det kan ske har med sikte på normalfallen tagits in i 9 § tredje stycket. Bestämmel-

serna i samma stycke om hur kallelse till parterna skall ske har slopats i förslaget, se vidare specialmotiveringen till 12 §. Bestämmelserna i andra och tredje styckena om vid vilka påföljder parterna skall kallas till förberedelsesammanträde har överförts till 12 §.

I enlighet med vad jag uttalat i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.4.8) föreslås i denna paragraf i stället en möjlighet för rätten att hålla sammanträden per telefon under förberedelsen med hjälp av s.k. konferenssamtal. Reglerna skall tillämpas under förutsättning av att det konstateras att sammanträde skall hållas enligt vad som sägs i 9 §. Sammanträdet får då enligt förslaget hållas per telefon om endera av två förutsättningar föreligger.

Enligt det första alternativet får sammanträdet hållas per telefon om det är lämpligt med hänsyn till sammanträdet's ändamål och övriga omständigheter. En första förutsättning måste givetvis vara att kostnaderna för processen kan minskas genom att sammanträdet hålls per telefon. Vidare förutsätter detta alternativ att telefonsammanträdet framstår som, sakligt sett, så gott som likvärdigt med ett vanligt sammanträde inför rätten. Ändamålet med sammanträdet får alltså inte bli lidande av att det hålls per telefon. På grund därav torde det i de flesta fall vara uteslutet att med stöd av detta alternativ hålla telefonsammanträde när sammanträdet motiveras av att parterna skall få tillfälle till förlikningsförhandlingar. Sådana förhandlingar torde erfarenhetsmässigt föras bäst när parterna har personlig kontakt med varandra. Vidare torde det mestadels vara svårt att finna telefonsammanträde helt likvärdigt när mer omfattande diskussioner rörande tvistens avgränsning skall föras. Telefonsammanträde med stöd av detta alternativ blir därför aktuellt främst när det gäller att förbereda mindre komplicerade tvister eller avgränsade frågor inom mer omfattande mål.

Enligt det andra alternativet får emellertid telefonsammanträde också hållas i vissa fall trots att denna sammanträdesform inte framstår som sakligt sett helt likvärdig med ett sammanträde inför rätten. Förutsättningen är då att ett sammanträde av sistnämnda art skulle förorsaka orimliga kostnader eller olägenheter. Rimlighetsbedömningen skall göras utifrån betydelsen av den fråga som föranlett sammanträdet. Med detta avses dels målets beskaffenhet och dels den konkreta fråga som skall avhandlas på sammanträdet. Att hålla ett sammanträde per telefon med stöd av detta alternativ kan alltså bli aktuellt dels i mål som rör bagatellbelopp och dels i mål om större belopp, där den fråga som kräver sammanträde framstår som mindre betydelsefull. En gemensam förutsättning för att telefonsammanträde skall få hållas i de nu diskuterade fallen är givetvis att sammanträdet's ändamål kan antas bli i väsentlig mån uppnått även om det hålls per telefon. Är så inte fallet innebär telefonsammanträdet endast en onödig omgång. Denna förutsättning har inte ansetts behöva anges uttryckligen.

I lagtexten upptas också en regel om att bestämmelserna i RB om kallelser, förelägganden och påföljder inte gäller vid telefonsammanträde. Bakgrunden till detta förslag har tecknats i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.4.8). Regeln för med sig att en förutsättning för att telefonsammanträde skall få hållas är att parterna kan förväntas medverka frivilligt i

förfarandet. Framför allt med tanke på dessa situationer har regeln om möjlighet till telefonsammanträde givits en fakultativ utformning. Om det finns anledning att anta att parterna – eller någon av dem – inte kommer att medverka vid ett telefonsammanträde, får rätten således, om muntlighet behövs, kalla till ett vanligt sammanträde.

Det är ingenting som hindrar att den ena parten kallas i vanlig ordning till rätten, medan den andra hörs per telefon, om detta skulle vara lämpligt med hänsyn till omständigheterna. Så kan vara fallet t.ex. när den ena parten befinner sig på avlägsen ort. I sådana situationer blir de regler som gäller för vanligt sammanträde tillämpliga på den part som kallats att infinna sig direkt inför rätten. Däremot kan givetvis den part, som skall höras per telefon, lika lite som vid ett ordinärt telefonsammanträde bli föremål för förelägganden eller påföljder.

Vad gäller frågan vilka tekniska hjälpmedel som det kan bli aktuellt att använda vid telefonsammanträden hänvisas till specialmotiveringen till 43 kap. 8 § fjärde stycket.

42 kap. 11 §

Paragrafen innehåller i dag en reglering av i vad mån en part vid ett sammanträde för förberedelse får ge in eller läsa upp skriftliga anföranden m.m. Bestämmelserna om detta har förts över till 13 §.

Enligt förslaget tas i denna paragraf i stället in en befogenhet för rätten att i dispositiva tvistemål förelägga svaranden att avge skriftligt svaromål vid påföljd att tredskodom annars kan komma att meddelas mot honom. Förslaget har ingen motsvarighet i RB. Däremot finns det enligt småmåls-lagen möjlighet att ålägga en part att yttra sig skriftligen vid påföljd av tredskodom. Bakgrunden till förslaget har tecknats i den allmänna motive-ringen (avsnitt 2.2.3).

Enligt förslaget får ett föreläggande vid påföljd av tredskodom ges till en svarande som skall avge skriftligt svaromål enligt 7 §. Regeln har givits en fakultativ utformning, vilket innebär att rätten i varje enskilt fall har att göra en lämplighetsbedömning av om föreläggande skall ske.

I vanliga kravmål där talan väckts genom ansökan om stämning bör det normala vara att föreläggande om skriftligt svaromål förenas med tredsko-domspåföljd. Ett exempel på att sådan påföljd inte bör användas är att svaranden kan antas sakna förmåga att – trots den skriftliga information rörande vad som krävs av honom för att undgå tredskodom som han bör få av rätten i samband med föreläggandet – skriftligen ge uttryck för sin ståndpunkt i målet. I detta fall bör rätten visserligen i första hand kalla till sammanträde, men starka processekonomiska skäl kan som tidigare nämnts tala för att man förordnar om skriftligt svaromål även i de nu aktuella fallen. Om parterna bor långt från domstolen och/eller om pro-cessföremålet rör ett mindre värde kan det te sig orimligt att kalla parterna till ett förberedelsesammanträde. Även alternativet att hålla ett telefon-sammanträde bör övervägas. Ett annat exempel där det kan finnas anled-ning att förelägga svaranden att komma in med ett skriftligt svaromål utan att förena förläggandet med tredskodomspåföljd är att käranden uttryckli-

gen begär att tredskodomspåföljd inte skall sättas ut: käranden kanske känner till att svaranden avser att vid en tredskodom söka återvinning.

Ett föreläggande att avge skriftligt svaromål vid påföljd av tredskodom blir möjligt att använda inte bara i mål där talan väckts genom ansökan om stämning utan även i mål i summarisk process som hänskjutits till rättegång eller som blivit föremål för återvinning (jfr 33 och 35 §§ lagsökningslagen). I fråga om tillämpningen av förevarande paragraf i sådana fall hänvisas till specialmotiveringen till 9 § andra stycket.

Förslaget innebär att en borgenär får större anledning än nu att i samband med begäran om hänskjutande ange grunderna för sin talan och lämna bevisuppgift. Om borgenären gör detta och samtidigt inger sitt kostnadsyrkande kommer han, i de fall där gäldenären inte svarar på föreläggandet, att höra av rätten först när han får tredskodomen.

Även efter återvinning av lagsökningsutslag eller slutbevis i mål om betalningsföreläggande kan det finnas ett behov av föreläggande vid påföljd av tredskodom för gäldenären. Också i dessa situationer gäller som en förutsättning för ett sådant föreläggande att borgenären först lämnar uppgifter i enlighet med vad som sägs i 2 §.

Av skäl som redovisats i den allmänna motiveringen omfattar möjligheten till tredskodomförelägganden endast skriftliga *svaromål* och inte föreläggande till parterna att avge andra yttranden. Ett föreläggande om yttrande i en rättegångsfråga kan inte förenas med tredskodomsåföljd.

Om ett käromål är uppenbart ogrundat får rätten enligt 5 § genast meddela dom utan att stämning utfärdas. Utöver den prövning av det befogade i käromålet som sålunda skall göras innan stämning utfärdas, behöver rätten – lika lite som vid föreläggande för svaranden att inställa sig till sammanträde vid påföljd av tredskodom – göra någon materiell prövning av käromålet innan ett tredskodomsföreläggande att avge skriftligt svaromål utfärdas. Liksom vid muntlig handläggning sker en ytterligare kontroll av att käromålet inte är obefogat innan tredskodom meddelas, sedan föreläggandet inte uppfyllts (se 44 kap. 8 §).

Frågan vad en part, som fått ett föreläggande att yttra sig skriftligen vid påföljd av tredskodom, behöver prestera för att undgå påföljden regleras i 44 kap. 7 a § i förslaget.

42 kap. 12 §

I första stycket anges i dag att förberedelsen om möjligt skall avslutas vid det första sammanträdet. Denna reglering har i förslaget överförs till 9 § fjärde stycket. Den bestämmelsen täcker även det nuvarande tredje stycket i 12 §. I förslaget har i denna paragraf tagits in reglerna om vad en kallelse skall innehålla. Motsvarigheten till dessa regler återfinns i dag i 10 §. Den föreslagna regleringen täcker även den nuvarande regleringen i 12 § andra stycket angående kallelse till fortsatt förhandling.

I *första stycket* ges bestämmelser om innehållet i en kallelse till förberedelsesammanträde i ett dispositivt mål. Enligt förslaget skall kallelse av parterna till ett förberedelsesammanträde i ett sådant mål alltid ske vid påföljd av tredskodom. Detta motsvarar gällande ordning i mål som hand-

läggs enligt RB men innebär en viss förändring i förhållande till vad som i dag gäller för småmålen. Denna förändring förtjänar några kommentarer.

Även enligt småmålslagen (16 §) är huvudregeln att parterna skall kallas till sammanträde vid påföljd av tredskodom. Det finns emellertid också möjlighet för rätten att, om det föreligger särskilda skäl, kalla parterna i ett småmål till sammanträde vid påföljd av antingen tredskodom eller att målet avgörs utan hinder av parts utevaro. Sistnämnda möjlighet är avsedd att tillämpas huvudsakligen i fall då målet redan handlagts vid ett sammanträde eller där tvisten tidigare behandlats av reklamationsorgan (prop. 1973:87 s. 190). Motsvarande möjlighet finns för övrigt i mål som handläggs enligt RB, nämligen vid kallelse till fortsatt huvudförhandling (43 kap. 11 § sista stycket).

Den i småmålen valda lösningen innebär att man i vissa fall kan åstadkomma ett i princip mer rättssäkert, och därför inte återvinningsbart, avgörande. Detta gäller mål där tillräcklig utredning kan ske trots att ena parten har uteblivit. I de flesta fall är detta till fördel för den berättigade parten – som i allmänhet torde vara identisk med den part som inställer sig till sammanträdet – genom att han undgår risken att belastas med en återvinningsprocess. Även statsfinansiellt kan, åtminstone teoretiskt, vissa effektivitetsvinster uppnås genom denna ordning.

Den nu förevarande paragrafen gäller endast förberedelsestadiet. Något praktiskt behov av en möjlighet att kalla parterna till ett förberedelsesammanträde vid påföljd av att målet avgörs genom dom torde knappast föreligga. I praktiken torde domstolarna också nästan uteslutande ha använt tredskodomsalternativet vid förelägganden i småmål.

Mot den nu tecknade bakgrunden föreslås att kallelse av parterna i ett dispositivt tvistemål alltid skall ske vid påföljd av tredskodom.

I första styckets andra mening sägs att varje part, som skall infinna sig personligen, skall kallas vid påföljd av vite. Detta motsvarar helt gällande ordning, såväl enligt RB som enligt småmålslagen.

Andra stycket behandlar frågan hur parterna skall kallas till förberedelsesammanträde i ett indispositivt tvistemål. Den föreslagna lösningen motsvarar i huvudsak gällande rätt. Den enda sakliga ändringen utgörs av att rätten i stället för att förelägga vite får besluta att en part, som skall infinna sig personligen, skall hämtas till sammanträdet. Föresättningen för detta är att det kan antas att han inte kommer att följa ett vitesföreläggande. Enligt gällande rätt krävs för att hämtning skall kunna ske att parten underlåtit att följa ett vitesföreläggande (44 kap. 5 §). I brottmål finns däremot redan i dag möjlighet till omedelbar hämtning av den tilltalade. Motsvarande möjlighet föreslås nu även såvitt avser målsägande (45 kap. 15 §) och vittnen (36 kap. 7 §). Hämtningsmöjligheten är avsedd att tillämpas i sådana fall då rätten har särskild anledning att befara att parten inte kommer att åtlyda ett vitesföreläggande. Ett praktiskt fall kan vara att vederbörande i förväg helt enkelt meddelat rätten eller motparten att han inte tänker komma till någon förhandling. I sådana situationer medför ett vitesföreläggande endast en onödig omgång.

Tredje stycket reglerar hur parterna – i såväl dispositiva som indispositiva mål – skall kallas till ett förberedelsesammanträde där endast rätte-

gångsfrågor skall behandlas. Förslaget innebär i sak ingen skillnad mot gällande rätt (se nuvarande 13 §).

Prop. 1986/87:89

Avslutningsvis bör i fråga om kallelser till sammanträde nämnas att de nuvarande bestämmelserna i 10 § första stycket om hur kallelse till parterna skall ske har slopats i förslaget. Det följer nämligen redan av rättens allmänna processledande funktioner att man har rätt att utforma kallelserna på lämpligt sätt. Normalt torde det vara mest effektivt – inte minst med hänsyn till behovet av att kunna kontrollera att parten verkligen fått del av kallelsen – att denna sker skriftligen och delges med parten, jfr övergångsbestämmelserna till delgivningslagen (1970:428). Men har rätten direkt kontakt med parten, t.ex. vid ett sammanträde, är det bättre att använda den enklare metoden med muntlig kallelse. I vissa brådskande fall bör det också kunna accepteras att rätten kallar parten per telefon. Man måste i så fall kunna med fog anta dels att rätt person får del av kallelsen och dels att vederbörande verkligen uppfattar budskapet på ett tillfredsställande sätt (se 3 § tredje stycket delgivningslagen).

42 kap. 13 §

I denna paragraf i dess nuvarande lydelse slås fast att rätten får utsätta ett särskilt förberedelsesammanträde för behandling av en rättegångsfråga eller en del av saken, som får avgöras särskilt. Denna reglering har tagits bort såsom onödig. Det följer redan av de allmänna bestämmelserna om förberedelse och förberedelsesammanträden att sammanträde får hållas även för att behandla de nu nämnda frågorna. Den i nuvarande andra meningen intagna regleringen av kallelse till ett sammanträde för behandling av en rättegångsfråga har i förslaget tagits in i 12 § tredje stycket.

I stället har i denna paragraf tagits in regler som syftar till att garantera att sammanträdena ägnas åt ett omedelbart muntligt åsiktsutbyte och inte i onödan åt uppläsande av i förväg skrivna inlagor eller anföranden. Motsvarande regler finns i dag i 11 §, som innehåller en tämligen noggrann reglering av i vad mån en part vid ett förberedelsesammanträde får ge in eller läsa upp skriftliga anföranden m.m.

Huvudregeln om förbud för parterna att ge in eller läsa upp skriftliga inlagor eller andra skriftliga anföranden står kvar i förslaget. Förutsättningarna för att avvikelser från denna huvudregel skall få ske har dock mjukats upp och förenklats.

Eftersom muntligheten aldrig bör få bli ett självändamål får parterna enligt förslaget använda sig av skriftliga inlagor så snart det underlättar förståelsen av ett anförande eller i övrigt är till fördel för handläggningen. Så kan vara fallet t.ex. vid behandling av ett mål med mycket komplicerade sakförhållanden. En part kan då med hjälp av skriftliga handlingar göra sin ståndpunkt klarare än vid ett rent muntligt förfarande.

I övrigt hänvisas i denna del till specialmotiveringen till 43 kap. 5 § där motsvarande reglering finns för huvudförhandling.

42 kap. 14 §

Paragrafen innehåller i dag vissa regler om skriftlig förberedelse, vilka föreslås upphävd i enlighet med vad som sägs nedan.

Första meningen i det nuvarande första stycket ersätts av 9 § andra stycket i förslaget. Stadgandet i den nuvarande andra meningen om att svaromål skall delges kâranden saknar motsvarighet i förslaget. Det saknas anledning att i RB föreskriva att just svaromål – till skillnad från andra yttranden – skall delges. För att rätten skall få bevis om att kâranden fått del av svaromålet kan det givetvis vara praktiskt med en formell delgivning. Även den nuvarande sista meningen i första stycket i förevarande paragraf saknar direkt motsvarighet i förslaget. Det framgår redan av bestämmelserna i 9 § tredje stycket att rätten får besluta om ytterligare skriftväxling. Också andra stycket i denna paragraf är överflödigt. Vad där sägs följer av de allmänna bestämmelserna om muntlig och skriftlig förberedelse i 9 §.

Enligt förslaget tas i denna paragraf in vissa bestämmelser som syftar till att göra förberedelsen så effektiv som möjligt. Bestämmelserna i första stycket riktar sig till rätten medan andra stycket innehåller en handlingsregel för parterna.

Enligt *första stycket* bör rätten – under förutsättning att det är till fördel för utredningen – i förväg tala om för parterna vilka frågor som enligt rättens mening bör behandlas vid ett sammanträde eller vid fortsatt skriftväxling.

Den föreslagna bestämmelsen motsvaras delvis av nuvarande 15 §. Enligt den paragrafen får rätten meddela närmare bestämmelser om skriftväxling mellan parterna och föreskriva i vilket avseende en part skall yttra sig. Förslaget innebär i förhållande till den regeln dels en utvidgning till såväl skriftlig som muntlig förberedelse och dels en mer direkt uppmaning till rätten att agera aktivt för att styra in förberedelsen på de väsentliga frågorna. Så snart det är till fördel för utredningen att rätten för parterna framhåller vilka frågor som behöver behandlas, skall rätten göra detta om det inte finns några skäl som talar emot ett sådant agerande.

I *andra stycket* har intagits en bestämmelse som ålägger parterna att före sammanträdet sätta sig in i saken på sådant sätt att något ytterligare förberedelsesammanträde om möjligt inte behöver hållas. Principiellt sett innebär förslaget inte någon nyhet. Att parterna redan i dag har denna skyldighet måste nämligen anses följa av allmänna regler om tillbörlig processföring. Att skyldigheten blir direkt reglerad i RB har emellertid flera fördelar. Parterna själva uppmärksammas på sina åligganden på ett mer effektivt sätt. Viktigare är att rätten får ett direkt lagstöd för att tillgripa rättegångskostnadssanktioner och andra medel mot den part som inte uppfyller sin skyldighet.

Bestämmelsen innebär för det första en skyldighet för varje part att före sammanträdet för sig själv noggrant klargöra sin egen ståndpunkt i målet – såvitt avser både yrkanden och grunder – och att undersöka behovet av och möjligheterna till bevisning. Vidare måste parten redan i förväg noga studera det material motparten redan då presenterat och tänka igenom vilka spörsmål detta material föranleder. Anser parten sig osäker om vad motparten menar på någon punkt, kan det ofta finnas skäl att före sammanträdet ta en underhandskontakt med denne. Särskilt gäller detta i de tvister där parterna företräds av advokater eller motsvarande. Om rätten anser att

det råder oklarhet beträffande någon särskild fråga bör rätten i enlighet med första stycket i denna paragraf före sammanträdet kontakta parterna och för dem påpeka att de vid sammanträdet bör klargöra sin inställning i det ifrågavarande hänseendet. En absolut strävan bör vara att förberedelsen av målet skall föras så långt vid sammanträdet att man inte behöver hålla något ytterligare förberedelsesammanträde.

42 kap. 15 §

En motsvarighet till den nuvarande bestämmelsen i denna paragraf om att rätten får meddela närmare bestämmelser om skriftväxling mellan parterna och föreskriva i vilket avseende en part skall yttra sig har tagits in i 14 § första stycket. Till förevarande paragraf har av redaktionella skäl i stället överförts reglerna i nuvarande 8 a §.

42 kap. 16 §

Den nuvarande bestämmelsen i denna paragraf om att beslut om måls avvisande får meddelas under förberedelsen har i förslaget flyttats till 18 §. I stället har i förevarande paragraf tagits in en bestämmelse om att rätten i slutet av förberedelsen i vissa fall bör göra en skriftlig sammanfattning av parternas ståndpunkter. Bakgrunden till den bestämmelsen, som saknar motsvarighet i gällande rätt, har tecknats i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.2.3).

Förutsättningen för att en sammanfattning, som framför allt skall omfatta yrkanden och åberopade grunder, skall göras är att det är till fördel för handläggningen. I fråga om detta rekvisit bör uppmärksammas att sammanfattningen görs utifrån rättens egen uppfattning om vad som förekommit. Den blir därigenom ett viktigt kontrollinstrument för parternas del, vilket är av värde framför allt i mer komplicerade mål. Genom att parterna får ta del av en sammanfattning av hur rätten uppfattat deras agerande under förberedelsen, minskar risken för överraskningar under ett senare skede. Sammanfattningen bidrar därmed till koncentrationen under huvudförhandlingen. Den kan också medverka till att förkorta huvudförhandlingstiden genom att sakframställningarna kan förkortas.

Det ankommer på rätten att avgöra om en sammanfattning lämpligen bör göras i målet. Hänsyn måste härvid tas till de skiftande förhållandena i olika mål. Många mål är av så enkel beskaffenhet att en sammanfattning endast skulle framstå som en formalitet. I vissa fall kan det vara tillräckligt med en muntlig sammanfattning i anslutning till ett sammanträde för förberedelse och en anteckning i protokollet att detta skett.

Även när en skriftlig sammanfattning i och för sig är till fördel för handläggningen av målet kan det emellertid finnas skäl för rätten att avstå från att göra en sådan. Så kan t. ex. vara fallet när det vid förberedelsens avslutande står klart att det finns goda förutsättningar för uppgörelse före en kommande huvudförhandling. Det kan då framstå som resursslöseri att lägga ned tid och arbete på en sammanfattning som sannolikt inte kommer till användning. Å andra sidan bör uppmärksammas att en sammanfattning

kan bidra till att parterna bättre kan bedöma sina möjligheter att vinna processen, något som kan underlätta en förlikning i vissa fall.

Det torde normalt vara lämpligt att parterna får tillfälle att yttra sig över sammanfattningen innan målet avgörs. Om avgörandet skall ske på handlingarna kan sammanfattningen lämpligen tillställas parterna samtidigt som parterna bereds tillfälle att slutföra sin talan enligt 18 § andra stycket. I huvudförhandlingsmål kan parterna få del av sammanfattningen i samband med kallelse till huvudförhandling, om det är lämpligt med hänsyn till målets beskaffenhet.

42 kap. 17 §

Paragrafen reglerar dels rättens förlikningsverksamhet i dispositiva tvistemål och dels institutet särskild medling. Dessa ämnen har behandlats utförligt i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.4.2).

I *första stycket* behandlas rättens förlikningsverksamhet. I småmålslagen finns motsvarande reglering i dag i 6 § andra stycket. Den föreslagna regeln ersätter den bestämmelsen och blir således gemensam för alla dispositiva tvistemål.

Avgörande för om rätten skall söka förlika parterna är bl.a. omständigheterna i själva saken samt parternas inställning till frågan om en frivillig uppgörelse. I denna del hänvisar jag till den allmänna motiveringen. Det bör särskilt uppmärksammas att den föreslagna regeln är obligatorisk, dvs. rätten är skyldig att verka för förlikning om omständigheterna i målet är sådana att förlikningsförsök är lämpliga.

Regleringen av institutet särskild medling har förts över från första stycket till ett nytt *andra stycke*. I den föreslagna lagtexten anges direkt att en förutsättning för särskild medling är att ett sådant förfarande med hänsyn till målets beskaffenhet är lämpligare än ett förlikningsförfarande inför rätten. I fråga om de närmare villkoren för att tingsrätten skall få förordna medlare vill jag säga följande.

En första förutsättning för ett medlingsförfarande bör vara att målet över huvud taget är lämpligt för förlikning enligt de riktlinjer som angetts i avsnitt 2.4.2 i den allmänna motiveringen. Även om det inte direkt sägs i den föreslagna lagtexten, bör vidare en förutsättning för att medlare skall förordnas liksom för närvarande praktiskt taget alltid vara att inte parterna, eller någon av dem, motsätter sig att särskild medling äger rum. Det bör i det sammanhanget erinras om att varje part givetvis har rätt att få sin sak prövad av domstol i enlighet med gällande rättsregler. Vidare bör i princip ingen utses till medlare som inte godtas av båda parterna.

Medlingsförfarandet bör reserveras för mål som kan antas kräva stora resurser i det ordinära domstolsförfarandet. Detta innebär till en början att mål som rör rena rättsfrågor generellt sett måste anses olämpliga för särskild medling. Detsamma gäller mål, där yrkanden, grunder och bevisning kan preciseras utan särskilda svårigheter, och mål, i vilka mer omfattande bevisning inte förekommer. Ett medlingsförfarande bör således komma i fråga endast för tvister där det ter sig mycket tidsödande och kostsamt att i detalj utreda parternas ståndpunkter och där bevisningen

kan antas bli omfattande. I sådana mål kan det ofta framstå som angeläget att undvika att penetrera tvisten i varje enskildhet; en sådan friare handlägningsform kan åstadkommas inom ramen för medlingsförfarandet. En medlare kan också äta sig uppgifter som inte ankommer på en domare, t. ex. att undersöka möjligheterna att få byggnadslov.

En särskild fråga är vilken betydelse tvisteföremålets värde bör tillmätas när det gäller möjligheten att förordna särskild medlare. Det kan, å ena sidan, hävdas att skälen för medling är större, ju mindre värde tvisten gäller; ett mål om ett stort belopp "tål" den omständligare domstolsprocessen bättre än ett mål som rör en mindre summa. Å andra sidan framstår det som angeläget att inte komplicera behandlingen av tvister om bagatellbelopp genom ett medlingsförfarande. I sistnämnda målgrupp bör enligt min mening särskild medling vara praktiskt taget utesluten.

En av den särskilda medlingens stora fördelar ligger i att medlaren i avsevärt mindre grad än domaren behöver känna sig bunden av rent rättsliga överväganden när det gäller grundvalen för en uppgörelse. Detta betyder att medlingsförfarandet är särskilt lämpligt i sådana fall där det framstår som möjligt att få till stånd en förlikning på grundval av s.k. utomrättsliga faktorer, men där domaren anser sig på grund av sin funktion i målet förhindrad att själv arbeta för en sådan uppgörelse. Motsvarande gäller när tvisten bara utgör "toppen på isberget" och parterna vill i medlingsdiskussionerna dra in även andra rättsförhållanden än det instämnda.

Ett mål som går till särskild medling är, som framgått av det sagda, typiskt sett ett mål där det kan antas att tvist föreligger på många punkter och där omfattande bevisning kan antas bli nödvändig i en rättegång. Medlingsförfarandet bör under dessa förutsättningar syfta till att nå en uppgörelse som inte innebär någon millimeterrättvisa utan som mer grundas på en skälighetsbedömning. Medlaren bör därför inte vara tvungen att tränga in i tvisten ner till varje enskild detalj, utan bör koncentrera sig på väsentligheter. Han bör i betydligt högre grad än domaren i rättegången kunna tala öppet med parterna om sakfrågor och rättsfrågor i tvisten. Han behöver normalt inte tveka att säga sin åsikt om nämnda frågor eller att lägga konkreta förlikningsbud. Buden behöver som tidigare sagts inte grunda sig på strikt juridiska resonemang, utan medlaren bör betydligt mer än domaren kunna göra en skönsmässig bedömning, som främst grundas på sunt förnuft och på de särskilda sakkunskaper som medlaren kan ha (härmed är givetvis inte sagt att domaren inte skulle få i viss utsträckning använda sig av mer skönsmässiga bedömningsgrunder i sin förlikningsverksamhet; jfr den allmänna motiveringen, avsnitt 2.4.2).

Därmed är jag inne på frågan vilka personer som kan vara lämpliga som medlare. Rätten bör ha stor frihet att välja medlare i syfte att kunna förordna en person som kan antas ha goda förutsättningar att åstadkomma en frivillig uppgörelse. Stort avseende bör dock fästas vid parternas önskemål; att parterna har förtroende för medlaren är av yttersta vikt för möjligheterna att nå en uppgörelse. Parterna har dock inte tillerkänts någon vetorätt mot en viss person.

Medlaren bör allt efter tvistens beskaffenhet kunna hämtas från olika

yrkeskategorier. Erfarenheten har visat att det i många fall är lämpligt att en utomstående domare med stor vana vid tvistlösning förordnas. Särskilt gäller detta naturligtvis i sådana mål där juridiska kunskaper är till fördel, t. ex. för preliminära bedömningar av bevislägen och rättslägen. I mål där tekniska bedömningar är aktuella kan det ofta vara bättre att utse en person med speciella sakkunskaper på det område tvisten rör. I ett mål om fel i fastighet kan t. ex. en byggnadsingenjör vara en lämplig medlare.

Ytterligare ett alternativ kan vara att förordna en advokat med specialkunskaper på det aktuella sakområdet. I lagtexten har uttryckligen angetts att rätten kan förordna flera medlare. Detta kan vara lämpligt om målets beskaffenhet är sådan att det behövs sakkunskaper på skilda områden.

När det sedan gäller tidpunkten för förordnandet har någon formell läsning till vissa stadier av rättegången inte skett i lagtexten: omständigheterna i de enskilda målen varierar alltför mycket. Normalt bör emellertid förordnande äga rum innan förberedelsen i målet fortskridit alltför långt. Å ena sidan gäller att ju tidigare förordnandet sker, desto större blir i princip vinsten med en medling, om den leder till förlikning. Å andra sidan bör man oftast kunna kräva någon form av strukturering av målmaterialet från rättens sida innan det överlämnas till medlaren. Rätten bör normalt söka få till stånd en överblick över målet innan parterna sänds till medlaren; att bara lägga en osorterad hög papper på medlarens bord befrämjar inte en rationell handläggning av tvisten. I de allra flesta fall måste man därför förutsätta att rätten, innan förordnande sker, haft åtminstone något sammanträde för förberedelse eller att den skriftliga förberedelsen tillräckligt klargjort parternas ståndpunkter i målet.

Det är svårt att ge några generella riktlinjer för själva medlingsarbetet. Medlaren bör inte bindas vid vissa handlingsmönster utan måste ges stor frihet att bedriva medlingsförfarandet på ett sätt som han själv finner lämpligt. Medlaren bör dock driva medlingen på ett aktivt sätt och inte låta tvisten vila i större utsträckning än som är absolut nödvändigt.

Vad jag hittills sagt i fråga om medling har rört den situationen att ett helt mål hänskjutits till medlare. Det bör emellertid inte möta något hinder att medlaren får till uppgift att söka åstadkomma förlikning i viss del eller vissa delar av ett mål i syfte att få till stånd en upprepning av processmaterialet. Praktiskt sett torde en sådan möjlighet kunna utnyttjas väl så ofta som en medling avseende hela målet. Vad jag här sagt om förutsättningarna för och förfarandet vid medling har tillämplighet även i ett sådant fall. Rätten måste i förordnandet ange i vilka hänseenden man vill att medlaren skall gripa sig an tvisten.

42 kap. 18 §

I paragrafen anges i vilka fall ett mål får avgöras utan huvudförhandling. I samband med att en möjlighet att avgöra även tvistiga mål på handlingarna nu föreslås införd har *dels* en uttrycklig bestämmelse upptagits om att huvudregeln är att ett mål skall avgöras efter huvudförhandling (första meningen i *första stycket*) *dels* företagits en redaktionell bearbetning av undantagen från denna huvudregel (återstoden av första stycket). De un-

der de första fyra punkterna upptagna undantagen motsvarar gällande rätt. Första punkten, som ersätter nuvarande 16 §, syftar på sådana fall då domstolen utan prövning av saken skiljer målet från sig. Under denna punkt faller således alla avvísings- och avskrivningsbeslut. De i andra-fjärde punkterna upptagna fallen motsvarar helt nuvarande 18 §.

I femte punkten öppnas en möjlighet till avgörande av tvistiga mål utan huvudförhandling. I fråga om bakgrunden till förslaget hänvisas till den allmänna motiveringen (avsnitt 2.2.3.).

En första förutsättning för att ett tvistigt mål skall få avgöras utan huvudförhandling är att en sådan förhandling inte behövs med hänsyn till utredningen i målet. Av avgörande betydelse vid tolkningen av detta rekvisit är att muntlig bevisning i princip får tas upp endast i direkt samband med ett måls avgörande, i syfte att praktiskt möjliggöra en samlad bedömning av bevismaterialet. Undantag från detta får göras endast om det är tillåtet enligt reglerna om bevisupptagning utom huvudförhandling (se t. ex. 36 kap. 19 §). Detta innebär att, om det skall förekomma muntlig bevisning i ett mål, ett avgörande på handlingarna får äga rum endast i sådana fall där det är tillåtet att ta upp bevisningen utom huvudförhandling. I detta hänseende föreligger en skillnad mellan den föreslagna regeln och småmålslagens motsvarande bestämmelse, enligt vilken muntlig bevisning fritt får tas upp vid vilket sammanträde som helst och ligga till grund för domen tillsammans med material som framkommit vid den skriftliga handläggningen.

Med muntlig bevisning avses förhör i bevissyfte med part med eller utan sanningsförsäkran, förhör med vittne eller förhör med sakkunnig.

På motsvarande sätt som muntlig bevisning begränsar syn på stället möjligheterna att avgöra ett mål utan huvudförhandling. Ett avgörande på handlingarna efter syn får alltså äga rum endast i sådana fall där det enligt 39 kap. 2 § är tillåtet att hålla syn på stället utom huvudförhandling. Om det föremål som skall skärskådas kan lämnas in till rätten, inträder där- emot ofta samma läge som om endast skriftlig bevisning förekommer.

Även om muntlig bevisning inte skall tas upp och syn på stället inte skall hållas, kan en huvudförhandling ändå behövas med hänsyn till utredningen. Så är fallet när det kan antas vara till fördel för målets utredning att parterna får utveckla sin talan muntligen vid en förhandling eller plädera på detta sätt. Särskilt torde så ofta vara fallet, när någon av parterna processar utan ombud. Vad parten vill säga torde i många sådana fall komma fram avsevärt bättre och snabbare vid en förhandling under rättens ledning än genom skriftväxling.

Den föreslagna möjligheten att avgöra tvistiga mål utan huvudförhandling torde – såsom jag anför i den allmänna motiveringen – komma till användning framför allt i sådana mål där det inte råder någon oenighet mellan parterna rörande de faktiska omständigheterna i målet, utan där tvisten rör den rättsliga bedömningen av dessa omständigheter. Så kan vara fallet i mål om underhållsbidrag. Ett annat exempel på detta är ett mål där det avgörande för om svaranden skall vara skyldig att betala el-avgift eller ej är den rättsliga verkan av att han underlåtit att till borgenären anmäla att han flyttat. Även i vissa mål om avtalstolkning kan omständig-

heterna vara ostridiga medan det råder tvist om hur t.ex. en klausul i ett standardkontrakt generellt skall tillämpas. I sådana avtalstvister där omständigheterna vid avtalets tillkomst är av betydelse för tolkningen torde det däremot normalt vara av värde att parterna hörs i bevissyfte eller att annan muntlig bevisning förebringas.

Om det under förberedelsen visar sig att det råder oenighet mellan parterna på någon punkt rörande de faktiska omständigheterna men parterna ändå helst vill att målet skall avgöras på handlingarna, bör domaren givetvis kunna fråga parterna om de kan komma överens om att låta det aktuella sakförhållandet vara ostridigt.

Självfallet kan den föreslagna regeln om möjlighet till avgörande på handlingarna tillämpas inte endast när hela målet skall avgöras genom dom utan även vid mellandom och deldom.

Såsom framgår av lagtexten har parterna – som naturligtvis i de flesta fall själva bäst kan bedöma om förhandling behövs eller ej – i de i denna punkt avsedda fallen tillagts en absolut rätt att erhålla en muntlig handläggning. Om någon av parterna begär det, skall huvudförhandling sålunda alltid hållas. Jag är medveten om att detta kan innebära att man någon gång kan tvingas hålla en huvudförhandling som från rättens sida framstår som onödig. Å andra sidan är det naturligtvis väsentligt att den förlorande parten inte ens får anledning att misstänka att utgången blev som den blev endast därför att han inte fått lägga fram sin talan vid ett sammanträde inför rätten.

Om en part i skrift har uttryckt sig så att det föranleder tvekan angående om han önskar en huvudförhandling eller ej, bör rätten undanröja denna tvekan genom att kontakta parten på lämpligt sätt, t.ex. per telefon. I den mån parterna inte anför något som tyder på att de vill ha muntlig handläggning behöver rätten däremot inte gå ut med någon direkt förfrågan till dem (däremot skall parterna i princip ha ett slutföreläggande enligt andra stycket).

När det gäller valet mellan att avgöra ett mål efter huvudförhandling eller på handlingarna bör vidare noteras att i den föreslagna lagtexten handläggningssättet under förberedelsen inte tillagts någon betydelse. Om förberedelsen varit skriftlig eller muntlig spelar alltså i princip ingen roll. Valet av handläggningssätt vid avgörandet får ändå träffas med ledning av de i denna punkt uppställda förutsättningarna. I praktiken torde emellertid förberedelseformen spela en roll såtillvida att det kan fordras ett sammanträde (direkt inför rätten eller per telefon) för att konstatera att alla relevanta omständigheter verkligen är ostridiga. Vidare kommer man väl i regel att, även om det i och för sig skulle vara möjligt att avgöra målet på handlingarna, hålla omedelbar huvudförhandling, om målet kan avgöras i direkt anslutning till ett sammanträde för förberedelse.

Någon reglering av tillvägagångssättet vid avgörande av mål på handlingarna föreslås inte. Det får läggas i rättens hand att bestämma hur man skall tillgodogöra sig processmaterialet vid skriftlig handläggning. I vissa fall kan det vara mest effektivt att målet föredras. Framför allt torde detta gälla när flera domare skall delta i avgörandet. Även i sådana fall kan det emellertid ibland vara tillräckligt att akten får cirkulera bland ledamöterna och att dessa, normalt efter en överläggning, beslutar om avgörandet.

I fråga om förfaringssättet vid avgörande på handlingarna bör också påpekas att det naturligtvis inte sällan kommer att inträffa att domaren, när han läser in ett mål för avgörande, upptäcker att en eller annan detalj saknas i det av parterna förebragta materialet, att det alltså finns behov av ett förtydligande eller en komplettering på någon punkt. I den situationen gäller de vanliga förberedelsereglerna enligt detta kapitel. Ett praktiskt användbart tillvägagångssätt kan i denna situation vara att hålla sammanträde per telefon.

Slutligen bör i anslutning till första stycket noteras att mål kan avgöras på handlingarna även med stöd av 5 §, dvs. när kändens talan är uppenbart ogrundad. I sådana fall, då någon rättegång i egentlig mening inte har hunnit inledas, gäller givetvis inte reglerna i förevarande paragraf om rätt för part att få till stånd muntlig förhandling.

En part får inte överraskas av ett avgörande av målet. Han måste på något sätt förvarnas om att rätten planerar att snart döma i målet. Han skall bl. a. få tillfälle att framställa sitt yrkande om rättegångskostnader. Detta kan i många fall ske på samma sätt som i hovrättsprocessen (se 50 kap. 22 §), dvs. genom att han bereds tillfälle slutföra sin talan. Jag föreslår därför i *andra stycket* att part vid skriftlig handläggning i princip skall få en sådan möjlighet innan målet avgörs med stöd av femte punkten i första stycket. Självfallet skall en part också tillställas allt det material som motparten tillfört målet och som kan vara av betydelse för utgången. Sistnämnda s. k. kommunikationsplikt kan dock liksom hittills lämnas oreglerad i lag.

Det kan ibland framstå som överflödigt att bereda en part tillfälle att slutföra sin talan. Detta gäller när det framgår att parten redan överlämnat målet till rättens bedömning i det skick målet föreligger. Med tanke på sådana fall har rättens skyldighet att ge parterna tillfälle att slutföra sin talan i förslaget försetts med undantaget att en sådan åtgärd får underlåtas om den är obehövlig.

Det bör påpekas att rätten, i de fall part skall beredas tillfälle att slutföra sin talan enligt detta stycke, alltid måste *delge* parten ett meddelande om hans möjlighet att yttra sig. Eftersom delgivningar kan vara kostsamma och tidsödande, finns det skäl att i detta sammanhang erinra om den vid 16 § behandlade möjligheten för rätten att delge parten ett sådant meddelande samtidigt som man tillställer honom rättens sammanfattning enligt nämnda paragraf.

I de fall där det enligt förslaget blir aktuellt att meddela en tredskodom mot svaranden sedan denne underlåtit att efterkomma ett föreläggande att inkomma med skriftligt svaromål, måste givetvis känden få tillfälle att slutföra sin talan om det inte är obehövligt. Om känden redan i stämningsansökningen (eller i ansökan om hänskjutande av ett mål från summarisk process till rättegång) angivit vilka kostnader han yrkar ersättning för och det inte finns anledning anta att han motsätter sig att målet avgörs genom tredskodom saknas det dock anledning att bereda honom tillfälle att slutföra sin talan. Denna situation bör bli den vanliga i de fall där det blir aktuellt att döma till tredskodom efter ett föreläggande att inkomma med skriftligt svaromål. En regel om slutföreläggande till känden i de aktuella

situationerna har tagits upp i *tredje stycket*. I anslutning till denna regel bör uppmärksammas att det inte stadgats någon skyldighet för rätten att bereda *svaranden* tillfälle att slutföra sin talan i de nu aktuella situationerna. Detta innebär bl.a. att svaranden inte behöver få del av ett kostnadsyrkande från käranden som framställts efter det att svaranden underlåtit att avge skriftligt svaromål. Sistnämnda ordning överensstämmer i sak med vad som gäller när en part uteblir från en förhandling, till vilken han kallats vid påföljd av tredsdom.

De föreslagna reglerna i andra och tredje styckena innebär att skyldigheten för rätten att ge parterna slutföreläggande regleras för vissa av de fall där avgörande utan huvudförhandling får äga rum. Detta innebär dock inte att domstolen aldrig skulle behöva ge ett slutföreläggande i andra fall. Sålunda kan det i vissa fall te sig befogat att göra detta t.ex. innan rätten meddelar beslut i en svårbedömd avvisningsfråga och i andra fall där det kan antas att parterna vill framställa kostnadsanspråk. Det nu sagda, som följer av allmänna processrättsliga principer, måste givetvis anses gälla redan i dag.

42 kap. 20 §

Paragrafen innehåller vissa regler om utsättande av huvudförhandling och om huvudförhandling i förenklad form.

I första och andra styckena har endast vidtagits vissa redaktionella och språkliga ändringar.

När ett förberedelsesammanträde hålls per telefon enligt 10 § och det därvid uppkommer förutsättningar att avgöra målet direkt, är det givetvis lämpligt att också hålla huvudförhandlingen per telefon. En bestämmelse av detta innehåll har därför tagits in i ett nytt *tredje stycke*. Detta är den enda situation där det enligt förslaget är tillåtet att hålla en hel huvudförhandling per telefon. Om en huvudförhandling i förenklad form skall äga rum inte i omedelbart samband med förberedelsesammanträdet utan vid något senare tillfälle inom femtondagarsfristen måste parterna således kallas till ett sammanträde inför rätten. I vilken utsträckning bevisning får tas upp per telefon vid en huvudförhandling regleras i 43 kap. 8 § fjärde stycket.

I *fjärde stycket*, som föreslås språkligt moderniserat, sägs att vid huvudförhandling som hålls i förenklad form det som sagts vid det senaste förberedelsesammanträdet inte behöver upprepas vid huvudförhandlingen. Det finns anledning att i detta sammanhang peka på vikten av att det endast är yrkanden och sakframställning, som bör förekomma under förberedelsen och som därför inte behöver upprepas, men däremot inte förhör i bevissyfte. Sistnämnda typ av förhör skall – liksom all form av bevisupptagning – ske under huvudförhandlingen. När partsförhör utan sanningsförsäkran nu föreslås formellt reglerat (37 kap.), understryks betydelsen av att sakframställning och partsförhör i bevissyfte hålls i sär.

I praktiken kan det nu sagda ställas på sin spets i sådana mål där parterna eller någon av dem processar utan hjälp av advokat eller motsvarande. Det är emellertid ingenting som hindrar att domaren i sådana fall

låter parterna prata mer fritt under förberedelsen, varvid parterna kan komma in både på sakframställningsfrågor och sådant som egentligen hör till bevisförhøret samt därefter – inom ramen för vad som är tillåtet enligt reglerna om materiell processledning – hjälper parterna att sortera ut vad som yrkas och åberopas. När man sedan kommer till huvudförhandlings-skedet, kan de partsförhör i bevissyfte som då kan behöva förekomma begränsas till sådana punkter där parterna är oeniga och där rätten sålunda måste ta ställning till frågan vems påstående som har mest skäl för sig.

42 kap. 21 §

Hänvisningen i det nuvarande andra stycket till 36 och 40 kap. har tagits bort såsom varande onödig. I övrigt är de föreslagna ändringarna av redaktionell natur. Förslaget innebär vissa sakliga ändringar för de mål som för närvarande prövas enligt småmålslagen. I den delen hänvisas till specialmotiveringen till 12 § första stycket. Enligt förslaget skall kallelse till huvudförhandling alltid ske vid påföljd av tredsdom. Praktiskt behov av en möjlighet att kalla parterna till en huvudförhandling vid påföljd av att målet avgörs genom dom finns endast vid fortsatt huvudförhandling (jfr 43 kap. 11 § sista stycket).

43 kap. 3 §

I *första stycket* regleras i vilka fall en huvudförhandling i ett tvistemål får påbörjas trots att det föreligger hinder mot förhandlingen. Förslaget innebär i denna del, bortsett från en språklig modernisering, en viss uppmjukning av förutsättningarna för att få påbörja förhandlingen. Fortfarande skall gälla att det kan antas att förhandlingen skall kunna slutföras genom s. k. fortsatt huvudförhandling. Hittills har härutöver krävts att en sådan uppdelning av förhandlingen kan ske utan olägenhet för utredningen. Enligt förslaget är däremot presumptionen att förhandlingen skall påbörjas; endast om en uppdelning av handläggningen är olämplig, behöver förhandlingen ställas in.

Det kan tilläggas att tillämpningsområdet för första stycket automatiskt kommer att vidgas genom att förutsättningarna för att få hålla fortsatt huvudförhandling föreslås uppmjukade (43 kap. 11 §).

Andra stycket innehåller bestämmelser om vilken handläggning rätten får företa i samband med att en huvudförhandling ställs in.

Det har under senare år förekommit i ökad utsträckning att huvudförhandlingar har behövt ställas in, främst till följd av parter frånvaro. Främst har denna tendens varit tydlig när det gällt brottmål, men även i tvistemål – huvudsakligen av indispositiv natur – har en liknande utveckling kunnat märkas. Att en huvudförhandling måste ställas in till följd av en parts frånvaro är till nackdel bl. a. för de vittnen som skall höras vid förhandlingen. Dessa måste normalt infinna sig vid en ny förhandling och får på grund av vittnesersättningsreglernas utformning en ofta ofullständig ekonomisk kompensation för sin inställelse. Mot den nu angivna bakgrunden har det ställts krav på att man borde öppna större möjligheter än för

närvarande att – trots att en huvudförhandling ställs in – genomföra förhör med vittnen som infunnit sig till förhandlingen.

Mot en utvidgning i den antydda riktningen talar givetvis hänsynen till rättssäkerheten. RB bygger ju på grundsatsen att målet blir avgjort på det materiellt riktigaste sättet om rätten tar del av bevisningen omedelbart och i ett sammanhang. Enligt vad jag sagt i den allmänna motiveringen bör några principiella ändringar i detta system inte göras. De aktuella problemen måste man i första hand komma till rätta med genom bättre möjligheter att förmå den som skall höras i en rättegång att infinna sig vid domstolen. Flera av de förslag som läggs fram nu har just detta syfte. Vad det kan bli fråga om i det nu förevarande sammanhanget är mot denna bakgrund inga stora reformer utan endast vissa mindre justeringar.

I 36 kap. 19 § föreslås en ny reglering av förutsättningarna för att höra vittne utom huvudförhandlingen. Förslaget innebär att sådant förhör skall få hållas om vittnet inte kan infinna sig vid en huvudförhandling eller om vittnets inställelse vid en huvudförhandling skulle medföra kostnader eller olägenheter som inte står i rimligt förhållande till betydelsen av att förhöret hålls vid huvudförhandlingen. Motsvarande rekvisit bör – liksom för närvarande – kunna uppställas för bevisupptagning vid en huvudförhandling som inställs – en situation som principiellt sett är mycket lik den där bevisupptagning utom huvudförhandling begärs. Som framhållits i specialmotiveringen till 36 kap. 19 § måste rimligheten av en ny inställelse bedömas mot bakgrund av dels betydelsen för målets utgång av att vittnet hörs direkt vid huvudförhandlingen och dels målets betydelse. Det kan alltså finnas större skäl att ta hänsyn till vittnets önskemål i ett mål om bagatellbelopp än i ett mål som rör större värden. Målets betydelse måste vägas inte bara mot kostnaderna för vittnets inställelse utan även mot de olägenheter som en inställelse medför för honom själv.

I paragrafens andra stycke föreslås därför att muntlig bevisning får tas upp vid en inställd huvudförhandling om situationen är sådan att förhöret skulle få äga rum utom huvudförhandling. Till skillnad från gällande rätt har i förslaget använts tekniken att hänvisa till reglerna för bevisupptagning utom huvudförhandling (36 kap. 19 §, 37 kap. 3 § och 40 kap. 11 §) i stället för att här direkt upprepa rekvisiten.

I fråga om tillämpningen av andra stycket finns det skäl att betona sambandet med regeln om ny bevisupptagning i 13 §. Även om det skulle medföra orimliga kostnader eller olägenheter i den mening som nu sagts för vittnet att inställa sig vid en senare huvudförhandling, bör något förhör i samband med den inställda huvudförhandlingen inte äga rum, om rätten med hänsyn till vad som sägs i 13 § bedömer det som sannolikt att vittnet måste förhöras på nytt vid en senare förhandling. I sådana fall framstår det som tämligen meningslöst att genomföra förhöret. Enligt min mening är det nu anförda så självklart att det inte behöver komma till uttryck i lagtexten.

Det kan slutligen nämnas att RU:s förslag innehöll också en möjlighet till bevisupptagning i de nu aktuella situationerna, när det kunde antas att bevisningen inte behövde tas upp på nytt vid en senare huvudförhandling. Denna möjlighet, som föreslogs främst med tanke på vittnen vilkas trovärdighet parterna inte ifrågasatte, har – med den utformning förslaget i

övrigt fått — bedömts ha ett så ringa praktiskt tillämpningsområde att den inte tagits med här.

Prop. 1986/87:89

Tredje och fjärde styckena överensstämmer i sak helt med andra och tredje meningarna i nuvarande andra stycket. En redaktionell och språklig bearbetning har skett.

43 kap. 4 §

Paragrafen reglerar rättens processledning vid huvudförhandling. Innehållet har utökats och delats upp i två stycken, varav *första stycket* behandlar mer formella frågor. Rätten skall — på samma sätt som enligt gällande rätt — se till att ordning och reda iakttas vid handläggningen. Likaledes får rätten på samma sätt som i dag bestämma att olika frågor eller delar av målet skall behandlas var för sig. Därutöver har i förslaget upptagits en motsvarighet till RU:s förslag (44 kap. 8 § sista stycket), vilket tillstyrkts eller lämnats utan erinran vid remissbehandlingen, om en allmän möjlighet för rätten att göra avvikelser från den normala ordning som gäller för huvudförhandlingens genomförande. Förslaget torde i allt väsentligt endast innebära en kodifiering av ett tillvägagångssätt som redan tillämpas vid domstolarna.

En avvikelse enligt den föreslagna regeln kan exempelvis gå ut på att huvudförhandlingen genomförs helt beträffande en viss del av målet, innan återstående del behandlas. Man kan också tänka sig att rätten — t.ex. för att tillgodose ett vittnes önskemål om att kunna lämna förhandlingen vid en viss tidpunkt — tillåter att vittnet hörs på ett tidigare stadium än som annars skulle ha varit fallet. I sistnämnda hänseende bör dock försiktighet iakttas. För att rätten skall kunna helt tillgodogöra sig ett vittnesförhör krävs normalt att man lyssnat till åtminstone sakframställningen i den aktuella delen. Vidare bör man beakta risken för att vittnet behöver höras på nytt, sedan annan bevisning upptagits.

Andra stycket innehåller bestämmelser om rättens åligganden vad avser målets utredning, dvs. den materiella processledningen, under huvudförhandlingen. Materiell processledning under förberedelsen regleras i 42 kap. 8 §.

Materiell processledning behöver erfarenhetsmässigt utövas främst under förberedelseskedet. Det är under det stadiet som rätten kan behöva hjälpa parterna att få fram vad de vill yrka och åberopa samt även ta ställning till i vad mån den av parterna åberopade bevisningen kan behöva kompletteras ex officio. En av den materiella processledningens huvuduppgifter är ju också att förbereda målet så att en koncentrerad huvudförhandling blir möjlig.

När målet kommit så långt som till huvudförhandling, skall åtgärder av nu nämnt slag däremot i princip inte behöva tillgripas. Självklart är till en början att, om det är oklart t.ex. huruvida en under förberedelsen åberopad grund vidhålls under huvudförhandlingen, rätten bör ingripa och försöka klarlägga hur det förhåller sig. Rättens agerande med avseende på målets utredning kan under huvudförhandlingen i övrigt inskränka sig till att övervaka att målet blir tillräckligt utrett inom den ram som dragits upp

under förberedelsen. Detta kan huvudsakligen göras genom att rätten ställer frågor i behövlig omfattning under förhör med parter, vittnen m.fl. I vilken utsträckning detta bör ske får bli beroende av bl.a. i vad mån rätten har ett ansvar för utredningens fullständighet, m.a.o. i vilken utsträckning målet är indispositivt. Det i den föreslagna lagtexten nytillkomna uttrycket "efter vad dess beskaffenhet kräver" är avsett att peka på detta förhållande.

I övrigt har endast språkliga ändringar gjorts.

43 kap. 5 §

I paragrafen slås – liksom i dag – inledningsvis fast att huvudförhandlingen skall vara muntlig. Därutöver innehåller paragrafen bestämmelser om vad kravet på muntlighet innebär. I denna del föreslås vissa förändringar, i stort sett i enlighet med RU:s förslag (44 kap. 9 §), vilket i allmänhet tillstyrkts eller lämnats utan erinran vid remissbehandlingen.

Enligt paragrafens nuvarande lydelse råder ett absolut förbud för parterna att ge in skriftliga anföranden och att läsa upp annat än yrkanden ur skrift. Detta förbud framstår i vissa fall som väl rigoröst och har troligen i viss mån gått ifrån i praxis. Det förekommer inte så sällan situationer där det är till fördel att anföranden i viss utsträckning får läsas upp och eventuellt också ges in. Samtidigt talar erfarenheterna från tiden före RB:s ikraftträdande mot att parterna i mer allmän utsträckning tillåts utveckla sin talan skriftligen.

Mot den nu angivna bakgrunden har förbudet mot uppläsning och ingivande av skriftliga anföranden i förslaget fått genomgå en försiktig uppmjukning.

När det gäller undantag från förbudet mot *uppläsning* är det till en början självklart att yrkanden och grunder skall få läsas upp ur en skriftlig handling; i fråga om sådant processmaterial är det ju av vikt att mycket preciserade ordalag används. Det torde emellertid inte vara nödvändigt att detta uttryckligen anges i lagtexten. Vidare bör parterna givetvis tillåtas ha vissa centrala delar av en sakframställning eller plädering i ett komplicerat mål nedskrivna i förväg och att stödja sig på dessa anteckningar vid den muntliga framställningen. När en sakframställning eller plädering innehåller direkta citat från t. ex. ett rättsfall bör naturligtvis sådana delar också få läsas upp. Även i övrigt kan det finnas skäl att godta en uppläsning av ett skriftligt anförande från en part, om det som parten vill säga därigenom kan antas komma fram på ett mer begripligt sätt.

När det gäller *ingivande* av skriftliga anföranden under huvudförhandlingen bör man enligt min mening inta en mer restriktiv hållning. Yrkanden och grunder har i de allra flesta fall klarats ut tillräckligt under förberedelsen. I den delen föreligger normalt alltså inget behov av att ge in nya handlingar under huvudförhandlingen. Men skulle det visa sig nödvändigt för en part att under huvudförhandlingens gång inta en ny ståndpunkt, kan det i komplicerade fall vara till fördel om den nya ståndpunkten – förutom att anges muntligen – också ges in i skriftlig form.

Under sakframställning eller plädering får en part självklart – i anslut-

ning till den muntliga framställningen – överlämna skisser, tabeller o.d., som han sedan hänför sig till under anförandet. I komplicerade mål är detta många gånger nödvändigt för att rätten och motparten skall förstå allt som sägs.

Däremot bör man i de allra flesta fall inte tillåta att hela anföranden av sakframställnings- eller pläderingskaraktär ges in. Rör ett sådant anförande t.ex. en komplicerad rättsfråga kan det emellertid någon gång vara till fördel för förståelsen att rätten och motparten har tillgång till en skriftlig version. Parten bör vid den muntliga framställning som ändå alltid måste hållas hänföra sig till det anförande som getts in. Om det skriftliga anförandet går utöver vad som sägs i den muntliga versionen, vet nämligen motparten inte vad som blir processmaterial och vad han alltså behöver bemöta. Inte heller rätten får klart för sig vad som skall gälla. Är det i något fall till fördel att en sakframställning eller en plädering helt eller delvis ges in, måste man alltså kräva att det ingivna materialet också föredras vid huvudförhandlingen.

Den slutliga bestämmanderätten i fråga om undantag från förbudet mot uppläsning och ingivande av skrifter ävilar domstolen. Detta behöver givetvis inte innebära att t.ex. varje uppläsning kräver ett formellt tillstånd av rätten. Däremot åligger det rätten att se till att undantag från förbudet sker endast i befogade fall (jfr 4 § första meningen).

43 kap. 8 §

Tillsammans med 7 och 9 §§ reglerar paragrafen för närvarande ordningen för huvudförhandlingens genomförande.

Bl. a. till följd av att det fria partsförhøret tagits upp som ett bevismedel i 37 kap. föreslås i *andra stycket* ett par ändringar av redaktionell karaktär. Oavsett om partsförhøret skall äga rum under sanningsförsäkran eller ej skall det enligt förslaget normalt sett hållas före vittnesförhøren. Vidare har möjligheten att göra undantag från denna ordning tagits bort med hänsyn till den i 4 § föreslagna generella möjligheten för rätten att bestämma om avvikelser från 7–9 §§.

I *tredje stycket* har intagits en i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.2.3) förutskickad regel som innebär en uppmjukning av kravet på att all skriftlig bevisning skall föredras vid huvudförhandlingen.

För närvarande tolkas RB:s bestämmelser inte sällan så att åberopade skriftliga bevis alltid måste läsas upp vid huvudförhandlingen. Detta är onödigt tyngande i vissa fall, när rättens ledamöter tagit del av det ifrågasvarande beviset före förhandlingen. Även om motiven till den i 17 kap. 2 § uttryckta s.k. omedelbarhetsprincipen synes ge möjlighet till ett relativt flexibelt förfaringsätt i dessa hänseenden (prop. 1942:5 s. 451- 453), kan det som RU föreslår vara av värde att direkt i lagen anvisa en generell möjlighet för rätten att förordna att beviset anses upptaget utan att det behöver läsas upp. En förutsättning för ett sådant förordnande bör vara att parterna går med på det – de kan ju av speciella skäl vilja ha en föredragning av beviset. Vidare måste en förutsättning vara att rättens ledamöter redan tagit del av beviset i erforderliga delar. Om så inte skett finns det

nämligen risk för att de inte helt inser målets alla problem under återstoden av huvudförhandlingen. Som en tredje förutsättning har — med någon jämkning i förhållande till utredningens förslag — uppställts att det med hänsyn till omständigheterna inte är olämpligt att man underlåter att läsa upp beviset. Här i rymts ett krav på att andra intressen, t.ex. offentlighetsintresset, inte får bli nonchalerade. Skulle eventuella åhörarens möjligheter att följa rättegången väsentligt försämrats om beviset inte lästes upp är detta ett skäl att läsa upp materialet som vanligt.

Rent praktiskt kan rätten vid tillämpningen av tredje stycket förfara så att man vid huvudförhandlingens början eller när bevisupptagningen inleds talar om för parterna vilka handlingar i målet som rättens ledamöter tagit del av och på det sättet kommer överens med parterna om vad man kan underlåta att läsa upp.

Slutligen bör i detta sammanhang sägas att den nya regleringen givetvis inte innebär att de möjligheter som redan nu finns att avstå från uppläsning av hela åberopade skriftliga bevis försvinner. Som påpekats vid remissbehandling kan t.ex. en föredragning av beviset med uteslutande av oväsentligheter eller en sammanfattande redogörelse ofta vara den lämpligaste ordningen (jfr prop. 1942:5 s. 451—453).

Fjärde stycket innehåller regler om bevisupptagning per telefon vid huvudförhandling. Bakgrunden till denna bestämmelse har redovisats i den allmänna motiveringen under avsnitt 2.4.8.

När det gäller utrymmet för att använda telefon under handläggningen vid huvudförhandlingen, bör först och främst följande sägas. Under förberedelsen av mål finns enligt förslaget en uttrycklig möjlighet att hålla ett helt sammanträde per telefon (42 kap. 10 §). Någon motsvarande möjlighet föreslås däremot inte såvitt avser huvudförhandlingen. Bakgrunden till detta är att utrymmet för telefonanvändning under huvudförhandlingsskedet i praktiken är begränsat, eftersom det i de fall, där huvudförhandling över huvud taget skall hållas, nästan alltid torde vara till fördel för utredningen i målet att förhandlingen äger rum på vanligt sätt direkt inför rätten. Det finns emellertid en situation där det framstår som lämpligt att hålla en hel huvudförhandling per telefon, nämligen i det fallet att ett förberedelse-sammanträde hålls per telefon och att det därvid uppkommer förutsättningar att avgöra målet direkt. För detta fall har därför i 42 kap. 20 § tredje stycket öppnats en uttrycklig möjlighet att hålla hela huvudförhandlingen per telefon.

I förevarande stycke tas i stället upp en annan fråga, nämligen möjligheten att, inom ramen för en vanlig huvudförhandling, ta upp viss bevisning per telefon. Det kan t.ex. vara fråga om att förhöra ett vittne, som vistas på annan ort och därför anmält hinder mot att infinna sig vid huvudförhandlingen. Man kan också tänka sig det fallet att det under huvudförhandlingen uppstår behov av att höra ett tidigare icke åberopat vittne eller en sakkunnig. Finns det i sådana fall en möjlighet att ringa upp vederbörande direkt och låta honom lämna sina uppgifter per telefon, slipper man göra uppehåll i eller ställa in förhandlingen.

En förutsättning för att bevisupptagning skall få ske per telefon på detta sätt bör i princip vara att syftet med bevisupptagningen i allt väsentligt uppnås lika bra som om den skett vid förhör direkt inför rätten.

I enlighet med det nu sagda föreslås i fjärde stycket en möjlighet för rätten att vid huvudförhandlingen ta upp bevisning per telefon. Regeln är uppbyggd på samma sätt som den bestämmelse som reglerar förutsättningarna för telefonsammanträde under förberedelsen (42 kap. 10 §). Bevisning får enligt förslaget upptas per telefon om endera av två förutsättningar föreligger. Det bör betonas att rätten, innan man beslutar i nu aktuella frågor, bör samråda med parterna.

Enligt det första alternativet får bevisningen tas upp per telefon om det är lämpligt med hänsyn till bevisningens art och övriga omständigheter. I detta fall förutsätts — förutom att kostnaderna och olägenheterna kan minskas — att bevisupptagning per telefon framstår som ett från saklig synpunkt likvärdigt alternativ med bevisupptagning direkt inför rätten. Det måste vara fråga om upplysningar av sådan beskaffenhet att rätten kan tillgodogöra sig dem per telefon. Möjligheterna till värdering av bevisningen får inte heller bli lidande av att upptagningen sker per telefon. På grund härav torde det i de flesta fall vara uteslutet att med stöd av denna punkt hålla förhör med vittne, part eller sakkunnig per telefon, när det blir fråga om en inte helt okomplicerad bedömning av vittnesutsagans bevisvärde. Det är ju en allmän erfarenhet att en sådan bedömning sker bäst vid direktkontakt mellan rätten och den hörde.

Enligt det andra alternativet får emellertid upptagande av bevis ske per telefon också i vissa fall när denna form för upptagande inte framstår som sakligt sett helt likvärdig med ett upptagande direkt inför rätten. Förutsättningarna är då att en bevisupptagning av sistnämnda art skulle förorsaka orimliga kostnader eller olägenheter. Som framhållits i specialmotiveringen till 36 kap. 19 § i anslutning till reglerna om vittnesförhör utom huvudförhandling måste rimligheten av bevisupptagning direkt inför rätten bedömas mot bakgrund av dels betydelsen för målets utgång av att förhöret äger rum vid direktkontakt mellan rätten och förhörspersonen och dels målets betydelse. En tillämpning av förevarande alternativ kan alltså bli aktuell dels i mål som rör bagatellbelopp och dels i mål om större belopp, där den fråga som bevisningen avser framstår som mindre betydelsefull i förhållande till nackdelarna med bevisupptagning direkt inför rätten.

En ytterligare förutsättning för att bevisupptagning skall få ske enligt detta alternativ är givetvis att syftet med en muntlig bevisupptagning blir väsentligen tillgodosett även per telefon. Rätten skall t.ex. kunna i allt väsentligt göra nödvändiga bedömningar av bevisvärdet.

Reglerna om bevisupptagning per telefon gäller naturligtvis också vid huvudförhandling i förenklad form i omedelbart samband med förberedelsen. Om alltså förberedelsen avslutas vid ett sammanträde och huvudförhandling behövs endast på grund av att ett vittne skall höras, finns det under de förutsättningar som anges i detta stycke möjlighet att ringa upp vittnet direkt, förhöra honom och därefter slutföra handläggningen. Om förberedelsesammanträdet i det nu nämnda exemplet hålls per telefon, möter det — som nyss nämnts — inte något hinder att tillämpa samma förfaringssätt och hålla hela huvudförhandlingen per telefon (42 kap. 20 § tredje stycket).

Som framgår av sista meningen i förevarande stycke är det inte möjligt

att förelägga en person som skall höras per telefon någon påföljd för utevaro. Bakgrunden till detta har tecknats i den allmänna motiveringen, avsnitt 2.4.8. Däremot är givetvis ansvaret för oriktiga utsagor detsamma oavsett om förhöret sker per telefon eller på annat sätt.

En förutsättning för att telefon skall få användas i här angiven utsträckning är självfallet att rätten förfogar över lämplig teknisk apparatur, t.ex. konferenstelefon eller högtalande telefon. Det sistnämnda kan för övrigt vara nödvändigt för att tillgodose offentlighetsintresset, när åhörare finns närvarande vid huvudförhandlingen. Även bildtelefon bör kunna bli ett bra alternativ. Jag vill betona att den föreslagna regleringen bör vara tillämplig oavsett hur överföringen rent tekniskt går till. Det saknar således betydelse om ett telefonsamtal förmedlas via kabel eller per radio.

Det bör påpekas att de föreslagna reglerna om bevisupptagning per telefon till följd av stadgandet i 5 § andra stycket ärendelagen blir tillämpliga även vid förhandlingar i domstolsärenden.

43 kap. 10 §

Paragrafen upptar en preklusionsregel för material som en part åberopar först under huvudförhandlingen. Förslaget innebär i förhållande till gällande rätt en viss utvidgning av möjligheterna till preklusion, i allt väsentligt i enlighet med RU:s förslag, vilket i denna del tillstyrkts eller lämnats utan erinran vid remissbehandlingen. Härjämte har paragrafen genomgått en språklig modernisering.

Bakgrunden till den föreslagna skärpningen är följande.

Att en part först vid huvudförhandlingen vill föra in nytt material i målet är inte ovanligt. Ett sådant agerande är ofta processekonomiskt förkastligt, eftersom det i många fall leder till att förhandlingen måste ställas in. Det bästa sättet att hindra överraskningar av detta slag vid huvudförhandlingen är ett ändamålsenligt förberedelseförfarande. Om parterna redan under förberedelsen noga tänker igenom och klarar ut vilket material som skall ligga till grund för målets avgörande, minskar risken för att huvudförhandlingen behöver ställas in. Rättens materiella processledning under förberedelsen fyller här en mycket viktig uppgift.

En väl genomförd förberedelse är emellertid inte alltid tillräcklig, om någon part efter förberedelsens slut i otillbörligt syfte försöker förhala rättegången eller av grov vårdslöshet underlåter att fullgöra sina åligganden i processen. I sådana fall krävs andra medel. Ett sådant medel är straff för rättegångsförseelse enligt 9 kap. 3 §, ett annat de särskilda kostnadsreglerna i 18 kap. 6 § vid försumlig processföring. De senare reglerna drabbar dock i princip endast den part som vinner processen.

Den nuvarande preklusionsregeln i förevarande paragraf skall givetvis också ses som ett vapen mot illojala parter. Den har emellertid visat sig uddlös i praktiken. Det har nämligen i allmänhet varit svårt för rätten att finna det antagligt att parten åberopar det nya materialet i otillbörligt syfte. En förbättring i det aktuella hänseendet kan uppnås om preklusionsregeln som RU föreslagit utsträcks till att gälla fall av grov vårdslöshet. Rätten slipper då utreda om parten redan under förberedelsen känt till det nya

materialet eller insett dess betydelse i målet, utan kan nöja sig med att konstatera att parten gjort sig skyldig till grov vårdslöshet genom att inte ha skaffat sig denna kännedom eller insikt.

Preklusionen gäller, som framgår av lagtexten, nya grunder och ny bevisning. Däremot nämns inte nya yrkanden, eftersom det i fråga om sådana redan finns tillräckliga möjligheter till avvisning med stöd av 13 kap. 3 §. I motsats till vad RU föreslog omfattar möjligheten till preklusion enligt förslaget liksom för närvarande både dispositiva och indispositiva mål. Med hänsyn till rättens ansvar för utredningens fullständighet i de indispositiva målen är visserligen det praktiska tillämpningsområdet för regeln begränsat i sådana mål. En preklusionsmöjlighet kan emellertid vara av värde i vissa fall, t. ex. i s. k. blandade mål.

I dispositiva frågor bör preklusionsregeln i princip kunna tillämpas oavsett om det nya materialet är av avgörande betydelse för utgången eller ej.

På samma sätt som den i 42 kap. 15 § i förslaget använda termen "giltig ursäkt" bör begreppet "grov vårdslöshet" bedömas utifrån partens egna förutsättningar att föra processen (se prop. 1983/84:78 s. 77).

Vid bedömningen av om grov vårdslöshet enligt denna paragraf föreligger bör rätten särskilt beakta om det under förberedelsen upprättats en sammanfattning enligt 42 kap. 16 § som parterna fått tillfälle att yttra sig över. Om så skett bör nämligen parterna ha haft särskilt starka skäl att överväga om de fullständigt och korrekt angett sina grunder och sin bevisning.

Slutligen bör i detta sammanhang erinras om att en part, som under förberedelsen fått ett preklusionsföreläggande enligt nuvarande 42 kap. 8 a § (15 § i förslaget), är underkastad en hårdare preklusion även under huvudförhandlingsskedet än vad som följer av förevarande paragraf.

43 kap. 11 §

En av huvudprinciperna bakom förfarandet enligt RB är att huvudförhandlingen, där underlaget för rättens kommande avgörande skall läggas fram, skall hållas på ett så koncentrerat sätt som möjligt. Möjligheterna att göra uppehåll i en påbörjad huvudförhandling är noggrant reglerade. För det första kan förhandlingen *avbrytas* enligt 1 kap. 9 §. Sådant avbrott, som får göras under i princip högst två arbetsdagar i veckan, syftar till att rätten och parterna skall hinna sköta andra åligganden under en långvarig huvudförhandling och till att även i övrigt en alltför pressande handläggningstakt skall undvikas. För det andra kan enligt förevarande paragraf en förhandling *uppskjutas* under normalt högst femton dagar sammanlagt. Vid mycket långvariga förhandlingar (minst fyra veckor) tillåts dock längre uppskov, om det föreligger synnerliga skäl. Grund för uppskov skall företrädesvis ha med målets utredning att göra; i lagtexten nämns särskilt att nya skäl anförs eller nya bevis kommer fram. Överskrids den tillåtna tiden för avbrott och/eller uppskov, måste förhandlingen tas om från början.

RU har föreslagit (44 kap. 4 §) en ytterligare uppmjukning i kravet på koncentration av huvudförhandlingen. Man har också avstått från att skilja mellan "avbrott" och "uppskov" och i stället föreslagit ett gemensamt

institut, kallat "uppehåll". I stället för att som i dag låta frågan om ny eller fortsatt huvudförhandling vara knuten till en skarp tidsgräns har RU föreslagit att det läggs i rättens hand att mera fritt avgöra om förhandlingen efter ett uppehåll skall fortsätta eller tas om från början. Avgörande skall enligt RU härvid vara om uppehåll i förhandlingen gjorts i sådan omfattning att syftet med en i ett sammanhang genomförd huvudförhandling väsentligen gått förlorad.

Flera remissinstanser har uttryckt sympati för utredningens syfte att mjuka upp reglerna för när en fortsatt huvudförhandling får hållas men samtidigt uttryckt stark tvekan inför den av RU valda metoden att nå detta mål. Regleringen har ansetts bli alltför löslig och medföra en risk för att alltför långa uppskov beviljas.

För min del är jag – liksom RU och flera remissinstanser – av den åsikten att det finns skäl att i viss mån vidga möjligheterna att låta huvudförhandlingar fortsätta efter uppehåll. Erfarenheten visar nämligen att det finns fall där det tett sig befogat att fortsätta en uppskjuten förhandling, men där detta inte varit möjligt enligt nuvarande regler. Samtidigt får en reform i denna riktning inte ge utrymme för sådana uppehåll i en förhandling att det uppstår risk för väsentligt försämrade förutsättningar för målets prövning. Erfarenheterna av uppskovsväsendet under den äldre rättegångsbalkens tid är avskräckande. En ordning där tidsgränserna för uppehåll helt slopas kan medföra risk för ett mer ohämmat beviljande av uppskov. Enligt min mening bör man, som flera remissinstanser varit inne på, hellre behålla nuvarande tidsgränser som normala riktvärden men i någon mån vidga möjligheterna att i enskilda fall bevilja längre uppskov, om ett sådant visar sig nödvändigt. Vidare bör man enligt min mening även fortsättningsvis skilja mellan avbrott och uppskov, främst av det skälet att dessa båda institut – som jag nyss påpekat – har olika syften. Avbrott bör således alltså regleras i 1 kap. 9 § och uppskov i förevarande paragraf och – för brottmålsens del – i 46 kap. 11 §.

Mot den nu redovisade bakgrunden föreslås följande ändringar i paragrafen.

I första stycket, som reglerar under vilka förutsättningar en påbörjad huvudförhandling får uppskjutas och när den skall återupptas, föreslås endast språkliga ändringar.

Andra stycket innehåller regler om under vilka förutsättningar en förhandling får fortsätta efter ett eller flera uppskov.

I första meningen anges huvudregeln, nämligen att fortsatt huvudförhandling alltid får hållas om den sammanlagda uppskovstiden uppgår till högst femton dagar. Detta överensstämmer helt med gällande rätt.

För att fortsatt huvudförhandling skall få hållas om den sammanlagda uppskovstiden är längre än femton dagar krävs enligt gällande rätt dels att målet är av sådan omfattning att huvudförhandlingen beräknas kräva minst fyra veckor och dels att rätten med hänsyn till utredningens beskaffenhet eller annan särskild omständighet finner synnerliga skäl att hålla fortsatt i stället för ny huvudförhandling.

Femtondagensregeln kan medföra olägenheter framför allt i mål av mer vidlyftig beskaffenhet. I ett mål där huvudförhandlingen pågår under lång

tid går det ofta inte att undvika ett par uppskov. Detta är skälet till att den nuvarande undantagsregeln inriktats på mål där huvudförhandlingen beräknas kräva minst fyra veckor. Även i ett mål med något kortare sammanlagd förhandlingstid kan det emellertid, som tidigare antytts, i vissa fall vara processekonomiskt i hög grad motiverat att något längre uppskov får beviljas än vad som nu är möjligt. Det kan för såväl rätten som parterna te sig onödigt formalistiskt att en ny huvudförhandling måste hållas i ett mål med kanske ett par veckors förhandlingstid bara därför att femtondagarsfristen överskridits med någon enstaka dag. Jag föreslår därför att anknytningen till huvudförhandlingstidens längd i andra meningens avskaffas. Liksom hittills bör det, för att fortsatt huvudförhandling skall få hållas efter ett längre uppskov än femton dagar, föreligga synnerliga skäl.

Vid bedömningen av om synnerliga skäl föreligger bör rätten även med den nya regleringen fästa stor vikt vid hur vidlyftigt målet är och hur lång tid huvudförhandlingen kan beräknas kräva. Även andra faktorer än huvudförhandlingstiden bör emellertid vägas in. Ett viktigt moment är hur långt förhandlingen kommit och hur mycket som återstår när femtondagarsgränsen uppnåtts; återstår t.ex. bara pläderingarna, ökar givetvis skälen för fortsatt förhandling. Av betydelse bör också vara rättens bedömning av om det över huvud taget är möjligt att inom rimlig tid genomföra en ny huvudförhandling i en mer koncentrerad form.

I mål med huvudförhandlingstid om högst några få dagar bör femtondagarsgränsen få överskridas bara i yttersta undantagsfall.

Det i den nuvarande lagtexten använda uttrycket "utredningens beskaffenhet eller annan särskild omständighet" har, utan någon avsedd saklig ändring, bytts ut mot det kortare uttrycket "målets beskaffenhet".

Som RU varit inne på, bör emellertid ytterligare en förutsättning uppställas för att en huvudförhandling skall få fortsättas efter ett längre uppskov än femton dagar. Av avgörande betydelse för om en fortsatt huvudförhandling skall få hållas måste nämligen alltid vara om syftet med uppskovsreglerna – nämligen att trygga koncentrationen och därmed tillgodose intresset av att åstadkomma en tillfredställande utredning av relevanta fakta – kan uppnås. Om den sammanlagda uppskovstiden är högst femton dagar kan detta syfte alltid sägas bli tillgodosett. Vid längre uppskov är detta däremot inte självklart. Att koncentrationen inte eftersätts i väsentlig mån är så viktigt att det bör framgå av lagtexten, låt vara att en viss jämkning i förhållande till RU:s förslag är påkallad. Frågan om koncentrationen inte är väsentligen eftersatt får bedömas med ledning av förhållandena i det enskilda fallet. Det bör särskilt poängteras att upptagande av olika bevis, vilkas värde skall vägas mot varandra, i de allra flesta fall bör ske inom en kort tidsrymd. Ett exempel på detta är den situationen att två vittnen, som lämnar motstridiga uppgifter på en avgörande punkt, skall höras vid förhandlingen.

I *tredje stycket* föreslås redaktionella ändringar.

43 kap. 13 §

I *första stycket*, som preciserar innebörden i begreppet fortsatt huvudförhandling, föreslås endast en språklig modernisering.

I *andra stycket*, som handlar om förfarandet vid ny huvudförhandling, föreslås, förutom en språklig modernisering, ändringar av samma innebörd som i reglerna om förfarandet efter bevisupptagning utom huvudförhandling, se specialmotiveringen till 35 kap. 13 § tredje stycket.

43 kap. 14 §

I paragrafen – som är ny – föreslås uttryckliga regler för hur rätten skall förfara om man sedan huvudförhandlingen avslutats finner att utredningen behöver kompletteras.

Det förekommer undantagsvis att rätten under överläggning till dom eller vid avfattandet av dom upptäcker att det föreligger oklarheter eller ofullständigheter i det förebragta materialet och att detta behöver kompletteras. Det kan t. ex. visa sig vara oklart om ett åberopande, som part gjort under förberedelsen, upprepats under huvudförhandlingen, eller om en under förhandlingen omnämnd omständighet åberopats i den mening som avses i 17 kap. 3 §. Enligt RU anser somliga domare att rätten i denna situation måste ta om hela huvudförhandlingen från början. Har förhandlingen en gång avslutats, kan den enligt denna mening nämligen logiskt sett omöjlig fortsätta. Andra domare har låtit sådana argument stå tillbaka för processekonomiska skäl och alltså hållit fortsatt huvudförhandling.

Som RU anför bör i princip vanliga regler om fortsatt resp. ny huvudförhandling gälla i de nu avsedda fallen. I praktiken torde det nästan alltid bli fråga om fortsatt huvudförhandling. För att undanröja alla oklarheter i fråga om hur RB skall tillämpas på denna punkt, föreslås i första meningen en uttrycklig bestämmelse om att vanliga regler om fortsatt eller ny huvudförhandling gäller.

Det finns emellertid – som RU anför – situationer där det framstår som orimligt kostsamt eller besvärande att sammanföra rättens ledamöter och parterna till en fortsatt eller ny huvudförhandling i de nu aktuella fallen, nämligen när de förtydliganden eller kompletteringar som behövs är av enkel beskaffenhet. Med hänsyn till det behov som sålunda kan antas föreligga av en smidigare kompletteringsform, föreslås i andra meningen att rätten får *möjlighet* att *inhämta* utredningen på annat lämpligt sätt om det föreligger särskilda skäl med hänsyn till att kompletteringen är av enkel beskaffenhet. Kompletteringen kan då göras t. ex. vid en telefonkonferens eller genom skriftväxling. Innan rätten beslutar om en sådan åtgärd, skall samråd med parterna ske. Rekvisiten har skärpts i förhållande till RU:s förslag för att markera att denna kompletteringsform får användas bara i mycket enkla fall.

Med hänsyn till principen att varje part skall få del av vad motparten tillför målet bör en komplettering alltid bringas till motpartens kännedom. För att det enklare förfarandet enligt andra meningen skall få användas, får det med hänsyn till denna kommunikationsplikt inte finnas risk för att ytterligare skriftväxling skall behövas. I annat fall är det bättre att kalla till fortsatt huvudförhandling.

De möjligheter, som föreslås i denna paragraf i fråga om inhämtande av ytterligare utredning efter huvudförhandlingens slut, torde i allt väsentligt

endast innebära en kodifiering av vad som på många håll tillämpas redan nu. Det bör understrykas att den omständigheten att en uttrycklig kompletteringsmöjlighet öppnas givetvis inte får medföra att rätten eftersätter sina skyldigheter att redan vid huvudförhandlingen noga överväga de kompletteringsbehov som kan föreligga.

Om ytterligare utredning inhämtas på ett enkelt sätt efter huvudförhandlingens slut med stöd av denna paragraf, innebär detta inte att målets karaktär av huvudförhandlingsmål ändras. Vanliga regler rörande tid för domens meddelande gäller alltså fortfarande. Dock kan den omständigheten att ytterligare utredning behövs vara ett sådant "synnerligt hinder" som enligt 17 kap. 9 § andra stycket medför anstånd med domen.

Som framgår av paragrafens lydelse tar den nya regeln sikte endast på de fall där rätten finner behov av att komplettera utredningen. Däremot regleras inte det fallet att parterna vill åberopa nytt material efter huvudförhandlingens slut men innan dom meddelats. Frågor i vad mån sådan rätt föreligger torde liksom hittills få lösas i rättstillämpningen (jfr t.ex. NJA 1986 s. 94). Om rätten finner det nödvändigt att komplettera utredning till följd av vad parterna anfört, är detta stadgande dock tillämpligt.

44 kap.

Ändringen i kapitelrubriken är betingad av förslaget att tredskodom skall kunna meddelas inte endast när någon av parterna uteblir från en förhandling utan även när svaranden inte följer ett föreläggande att skriftligen avge svaromål.

44 kap. 7 a §

Enligt 42 kap. 11 § i förslaget får svaranden i ett dispositivt tvistemål föreläggas vid påföljd av tredskodom att skriftligen avge svaromål. I förevarande paragraf regleras vad som skall ske när svaranden underlåter att följa ett sådant föreläggande. Paragrafen motsvarar för småmålsens del nuvarande 15 § andra och tredje styckena småmålslagen.

Frågan när underlåtenhet att avge svaromål skall anses föreligga besvaras indirekt i andra stycket. Om kraven enligt det stycket inte är uppfyllda får tredskodom meddelas enligt reglerna i *första stycket*. Enligt RU:s förslag skulle, i motsats till vad som för närvarande gäller enligt småmålslagen, i denna del krävas att kâranden yrkar att målet skall avgöras genom tredskodom. RU har motiverat sitt förslag i denna del framför allt med att det inte kan uteslutas att kâranden i vissa fall önskar att målet inte avgörs genom tredskodom, trots att förutsättningarna för det är uppfyllda.

Kâranden har vid skriftlig handläggning, till skillnad från vad som gäller vid muntlig handläggning, knappast någon väsentlig ekonomisk nackdel av att målet avgörs genom tredskodom. Om nämligen ett sammanträde ändå måste hållas, är det – som påpekas i förarbetena till småmålslagens regel (prop. 1977/78:67 s. 19) – fördelaktigare för kâranden att sammanträdet hålls med anledning av talan om återvinning mot tredskodomen.

Inställer sig inte svaranden till det sammanträdet och meddelas ny

tredskodom mot honom, har han inte möjlighet att återigen få återvinning utan tredskodomen kommer att stå fast. Det bör vidare uppmärksammas att kâranden redan i stâmningsansökningen givetvis har möjlighet att begära att rätten inte utfärdar föreläggande för svaranden att skriftligen avge svaromål vid påföljd av tredskodom. En sådan begäran bör rätten – som framhållits i specialmotiveringen till 42 kap. 11 § – respektera.

Mot bakgrund av det nu sagda kan man på goda grunder anta att kâranden, när svaranden underlåtit att avge skriftligt svaromål, praktiskt taget alltid önskar att tredskodom meddelas. Något krav på uttryckligt yrkande synes därför inte nödvändigt för att tillgodose kârandens intressen. En sådan ordning skulle nästan alltid endast medföra onödiga kostnader och olägenheter.

En annan sak är att kâranden även på detta stadium av handläggningen rimligen bör ha rätt att efter anmälan hos rätten avstå från tredskodom och i stället få till stånd fortsatt handläggning av målet, t. ex. därför att han har haft kontakt med svaranden. Ofta torde det i dessa fall bli aktuellt att sätta ut målet till ett förberedelsesammanträde men det kan även tänkas situationer – t. ex. om det är känt att ett skriftligt svaromål kommer att ges in inom den allra närmaste tiden – där fortsatt skriftlig förberedelse bör äga rum. Ett annat inte opraktiskt fall kan vara att kâranden istället begär ett avskrivningsbeslut därför att svaranden nyligen gjort rätt för sig.

I enlighet med det nu anförda har första stycket utformats så att tredskodom alltid får meddelas vid uteblivet skriftligt svaromål, så länge kâranden inte uttryckligen motsätter sig att tredskodom meddelas. Enligt 42 kap. 18 § sista stycket i förslaget skall kâranden, men däremot inte svaranden, i princip ges möjlighet att slutföra sin talan innan målet avgörs enligt förevarande paragraf. I denna del hänvisas till specialmotiveringen till 42 kap. 18 §.

Regeln i första stycket har gjorts fakultativ. Det kan nämligen finnas situationer där rätten inte bör meddela en tredskodom trots att de formella förutsättningarna är uppfyllda. Jag återkommer strax till den frågan.

I andra stycket föreslås regler om när svaranden skall anses ha uppfyllt ett föreläggande att inkomma med skriftligt svaromål vid påföljd av tredskodom. Förslaget överensstämmer i denna del i sak med RU:s förslag och innebär en viss skärpning av kraven på svaranden i förhållande till vad som nu gäller enligt småmålslagen.

I mål om betalningsföreläggande krävs, för att gâldenären skall undgå att borgenärens yrkande bifalls, att han bestrider yrkandet. Och i mål som handläggs enligt småmålslagen torde det i praxis uppställas ett krav på att ett skriftligt yttrande från svaranden skall innefatta ett ställningstagande till kârandens yrkande. Detta krav bör givetvis gälla vid den utvidgade möjlighet att meddela tredskodom vid skriftlig handläggning som nu föreslås. I den föreslagna lagtexten har därvid uttryckligen angetts att svaranden, för att undgå tredskodom, måste bestämt ange sin inställning till kârandens yrkande, dvs. huruvida detta medges eller bestrids. Det är givetvis inte nödvändigt att just någon av de nu nämnda termerna används, utan det räcker med att svarandens inställning på annat sätt framgår av vad som anförts.

Enligt RU:s förslag skulle svaranden härutöver, för att undgå att målet avgjordes till hans nackdel, ange skäl för sitt bestridande. Detta förslag gällde såväl den summariska processen som den egentliga tvistemålsprocessen. Förslaget tillstyrktes av många remissinstanser, medan andra varnade för att ett krav på motiverat bestridande kunde komplicera domstolens arbete i fråga om den summariska processen genom att lagfaren personal kunde behöva kopplas in i större utsträckning än annars.

Utan att i detta sammanhang ta ställning till frågan om vilka krav som bör ställas i den summariska processen kan jag konstatera att en ordning, där svaranden i en tvistemålsprocess tvingas prestera relevanta skäl för ett eventuellt bestridande i ett skriftligt svaromål för att undgå tredsakod, har betydande fördelar från effektivitetssynpunkt. Genom att skälen anges kan kändanden bättre överblicka sin situation och förberedelsen drivas längre vid ett kommande sammanträde. Det kan heller inte anses oskäligt betungande för svaranden att prestera ett motiverat bestridande i den egentliga tvistemålsprocessen där han ju har relativt utförligt motiverade yrkanden från kändanden att utgå från. Och argumentet att ett krav på motiverade bestridanden skulle medföra komplikationer för domstolsarbetet håller inte streck för tvistemålsprocessens del, där det dels är fråga om ett relativt litet antal mål och där dels förberedelsearbetet ändå sköts av lagfaren personal.

Mot denna bakgrund har i förslaget tagits upp ett krav på att svaranden, om han bestrider käromålet, har att ange sådana skäl för bestridandet som kan vara av betydelse vid en prövning av saken (s. k. relevanta skäl). Jag kommer i det följande att gå närmare in på tolkningen av detta rekvisit. Det bör dock redan nu påpekas att avsikten inte är att svaranden i detta skede skall behöva prestera någon *bevisning* för sin ståndpunkt. Redan ett naket påstående från svarandens sida att det föreligger en någorlunda klart angiven grund för ogillande bör därför vara tillräckligt för att hindra tredsakod.

När man närmare skall gå in på vilka krav som bör ställas på svaranden kan det vara belysande att utgå från hur bestridandena kan vara utformade i betalningsföreläggandemål. Många av de svaromål med bestridanden som i dag ges in till tingsrätterna i sådana mål innehåller motiveringar som sakligt sett är fullständigt innehållslösa. Exempel härpå är att svaranden anger att han "bestridet helt", "inte häftar i skuld" eller "inte har någon betalningsskyldighet". Sådana bestridanden bör givetvis inte hindra att tingsrätten meddelar tredsakod.

Andra bestridanden kan med lite god vilja sägas innehålla sakinvändningar, t. ex. när svaranden skriver att "kontokuranten inte visar skuld" eller att "alla skulder är betalda". Sådana motiveringar kan sägas vara dåligt formulerade påståenden om betalning. Om det är svårt att förstå vad svaranden menar, kan en möjlighet vara att få en komplettering per telefon av honom.

Något krav på att svaranden utvecklar sin talan mer ingående bör inte ställas upp. Som tidigare sagts bör rätten inte heller bedöma sannolikheten av att svarandens påståenden är sakligt sett riktiga.

Om det är alldeles uppenbart att svarandens invändning är rättsligt sett

ovidkommande så till vida att det han anfört inte hindrar att käromålet bifalls, är läget dock ett annat. Om svaranden t. ex. säger att han "kommer att betala" eller "inte kunnat betala därför att han varit sjuk" bör rätten således meddela tredsdom. Det bör påpekas att det i sådana fall många gånger ligger i svarandens intresse att målet avgörs med bortseende från den ovidkommande invändningen. Härigenom kan han nämligen besparas ansvaret för ytterligare rättegångskostnader. I många av dessa fall ligger sannolikt också ren betalningstredska bakom svarandens agerande.

Rättens prövning av det rättsligt befogade i svarandens ståndpunkt bör i detta sammanhang begränsas till att skilja ut de fall där det är *uppenbart* att svarandens invändning är ovidkommande. Så snart någon som helst tvekan föreligger i fråga om det rättsligt relevanta i det svaranden anfört, bör förberedelsen fortsätta och målet avgöras genom dom.

Om svaranden förklarar sig ovetande om grunden för ett krav eller begär preciseringar från käranden innan han tar ställning, bör tredsdom inte meddelas. I sådana fall bör antingen käranden föreläggas att skriftligen komplettera sin ansökan eller också målet sättas ut till ett sammanträde.

Om svaranden i svaromålet endast framför en invändning om rättegångshinder och invändningen ogillas, föreligger formella förutsättningar att meddela tredsdom. Så bör emellertid ske endast om det framstår som klart att en uppenbart ogrundad invändning framförts i illojalt syfte; normalt måste svaranden, sedan invändningen om rättegångshinder ogillats, få tillfälle att yttra sig i sak.

Som RU påpekat får en kvittningsinvändning ses som ett skäl mot meddelande av tredsdom.

Som allmän regel bör gälla att, om det är tveksamt om svaranden skall anses ha anfört sådana skäl mot bifall som kan vara av betydelse vid prövning av saken, tredsdom inte bör meddelas utan förberedelsen fortsätta.

Enligt 14 § småmålslagen kan svaranden yttra sig över stämningsansökan antingen muntligen, t. ex. per telefon, eller också skriftligen. I fråga om formen för svaromål sägs i 42 kap. 9 § andra stycket i förslaget att ett svaromål skall avges antingen skriftligen eller också muntligen vid ett sammanträde. Ett sammanträde kan enligt förslaget hållas per telefon under de i 42 kap. 10 § angivna förutsättningarna. Däremot föreslås i övrigt ingen uttrycklig möjlighet för svaranden att avge sitt svaromål muntligen.

En svarande som förelagts att inkomma med ett skriftligt svaromål vid påföljd av tredsdom, kan visserligen formellt sett inte sägas ha följt föreläggandet om han muntligen – antingen vid besök i domstolen eller per telefon – avger sitt svaromål. Teoretiskt föreligger i den situationen förutsättningar för att meddela tredsdom. Om det som svaranden anfört förefaller innefatta relevanta skäl för bestridande, är det dock inte lämpligt att meddela en tredsdom. Man riskerar då antingen att svaranden söker återvinning eller att han gör en rättsförlust. I en sådan situation bör rätten i stället sätta ut målet till ett sammanträde. Bl. a. med tanke på sådana fall har stadgandet i första stycket gjorts fakultativt och inte obligatoriskt. Rätten är således inte skyldig att meddela en tredsdom trots att de formella förutsättningarna för en sådan är uppfyllda.

Om svaranden, utan att gå in på målet i sak, muntligen eller skriftligen begär att sammanträde hålls, bör denna begäran bifallas, om svaranden har godtagbara skäl för att han vill avge sitt svaromål muntligen i stället för skriftligen, t. ex. om han kan antas ha svårigheter att uttrycka det han vill säga skriftligen.

I fråga om tredskodomens innehåll gäller de vanliga reglerna i 44 kap. 8 §, vilket innebär att kärandens talan normalt skall bifallas men att ogillande dom får meddelas bl. a. om käromålet är uppenbart ogrundat.

44 kap. 10 §

I *första stycket* regleras hur rätten skall förfara sedan en ansökan om återvinning tagits upp. I detta stycke har vidtagits en ändring av närmast redaktionell natur med anledning av den föreslagna möjligheten att meddela tredskodom även vid skriftlig handläggning. Principen är enligt förslaget att handläggningen skall fortsätta där den slutade när frågan om tredskodom togs upp. Detta innebär, i de fall där tredskodom meddelas sedan ena parten uteblivit från ett sammanträde, liksom enligt gällande rätt att handläggningen av målet efter återvinningen skall tas upp i det skick vari det förelåg före sammanträdet. Och meddelades tredskodomen vid skriftlig handläggning, får handläggningen återupptas genom att antingen svaranden på nytt föreläggs att avge skriftligt svaromål eller genom att parterna kallas till sammanträde.

Det bör i detta sammanhang anmärkas att enligt RU:s förslag svaranden skulle tvingas att i sin återvinningsansökan prestera relevanta skäl för ett bestridande av käromålet för att få en ansökan om återvinning upptagen. Jag har emellertid kommit fram till att en sådan ordning skulle medföra en del praktiska komplikationer. Genom möjligheten att efter återvinningen på nytt förelägga svaranden att avge skriftligt svaromål vid påföljd av tredskodom – som i så fall inte blir återvinningsbar – har man dessutom ett påtryckningsmedel på svaranden som i praktiken är lika effektivt som möjligheten att avvisa återvinningsansökningen vid brist på relevanta skäl. RU:s förslag har därför inte tagits upp i denna del.

I fråga om valet mellan muntlig och skriftlig handläggning bör ytterligare sägas följande. Om en svarande, mot vilken en tredskodom meddelats under skriftlig handläggning, i sin ansökan om återvinning anger det som han borde ha angett i ett skriftligt svaromål, torde det lämpligaste vara att den fortsatta förberedelsen äger rum vid ett sammanträde. Om svaranden däremot varken i återvinningsansökningen eller tidigare under handläggningen har redogjort för sin inställning och skälen för denna, är det lämpligare att återigen förelägga honom vid påföljd av tredskodom att komma in med ett skriftligt svaromål. Käranden bör normalt inte besväras med att inställa sig till ett sammanträde om inte svaranden gjort något för att föra förberedelsen framåt. Om det kan antas att svaranden inte har förmåga att skriftligen ange grunderna för sin talan, bör rätten dock sätta ut målet till ett sammanträde.

I *andra stycket* föreslås, utöver en språklig modernisering, en redaktio-

45 kap. 7 §

I paragrafen behandlas åklagarens skyldighet att till rätten ge in förundersökningsprotokollet och sitt bevismaterial. I en ny sista mening har införts en regel som rekommenderar åklagaren att, innan han ger in förundersökningsprotokollet, ur detta rensa bort material som rör sådant som inte omfattas av åtalet. Bakgrunden till bestämmelsen har tecknats i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.3.3).

Om förundersökningsprotokollet innehåller material som inte berör de åtalade gärningarna följer av den nya regeln att åklagaren alltid skall undersöka om det är möjligt att utan väsentliga olägenheter gallra bort materialet ur protokollet innan detta ges in till rätten.

45 kap. 10 §

I *första stycket*, som innehåller regler om den tilltalades bevisuppgift, har i huvudsak endast gjorts språkliga ändringar. Stadgandet i sista meningen om att åklagaren skall få del av den tilltalades bevisuppgift har tagits bort; det som sägs där följer redan av allmänna principer om en parts rätt att få del av motpartens processmaterial.

Enligt det nya *andra stycket* i förslaget bör den tilltalade samtidigt som han lämnar sin bevisuppgift ge in de skriftliga bevis han åberopar. Förslaget överensstämmer i denna del med vad som gäller för svaranden i tvistemål (se 42 kap. 7 § sista stycket).

I *tredje stycket*, som saknar motsvarighet i gällande rätt, föreslås en möjlighet för rätten att före huvudförhandlingen ålägga den tilltalade att skriftligen redovisa vilken inställning han har till åtalet och på vad han grundar denna inställning. Förslaget har behandlats i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.3.2). Tanken bakom den föreslagna regeln är att ett i förväg avgivet svaromål skall skapa förutsättningar för en effektiv handläggning vid huvudförhandlingen och minska risken för uppskov. Som en förutsättning för svaromålsföreläggande har därför angetts att detta är påkallat för att huvudförhandlingen skall kunna genomföras på ett ändamålsenligt sätt.

Såsom framhållits i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.3.2) saknas det i de flesta brottmål anledning att före huvudförhandlingen ta reda på – utöver vad som framgår av förundersökningen – vilken ståndpunkt den tilltalade intar till åtalet. Detta gäller såväl i de mål där han under förundersökningen erkänt gärningen, som i flertalet förnekade mål. Det är endast i mer komplicerade brottmål som något står att vinna på att den tilltalade i förväg utvecklar sin syn på åtalet. Rätten måste därför i varje enskilt fall pröva om det är befogat att förelägga den tilltalade att yttra sig i detta hänseende.

I fråga om innehållet i svaromålet bör betonas att avsikten givetvis inte är att hela den tilltalades berättelse skall anges. I vissa fall torde det vara tillräckligt med ett kort angivande av den tilltalades inställning till åtalet

och av skälen för denna. I andra fall kan det vara behövt att gå mer i detalj och redovisa på vilka punkter åklagaren och den tilltalade har delade meningar.

Med hänsyn till brottmålets karaktär kan en underlåtenhet att följa ett svaromålsföreläggande inte medföra någon påföljd i utredningshänseende för den tilltalade, t. ex. att han förlorar rätten att senare göra invändningar mot åtalet. Däremot kan en underlåtenhet i vissa fall, t. ex. om den föranleder ett uppskov med förhandlingen, ge underlag för åläggande av kostnadsansvar för försumlig processföring (jfr 31 kap. 4 §).

Om den tilltalade saknar försvarare torde det i praktiken sällan vara aktuellt att förelägga honom att komma in med ett skriftligt yttrande.

Som påpekats i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.3.2) kan det i ett mer komplicerat brottmål vara värdefullt om åklagaren skriftligen belyser åtalet innan den tilltalade föreläggs att komma in med ett yttrande.

Såsom framgår av den föreslagna lagtexten har rätten möjlighet att förelägga den tilltalade att yttra sig endast i fråga om hans inställning till åtalet. Den tilltalade kan således inte med stöd av denna bestämmelse föreläggas att yttra sig i t. ex. påföljdsfrågan. Det är däremot ingenting som hindrar att rätten, under utövande av sin allmänna processledande funktion, där det är lämpligt tar reda på hur den tilltalade ställer sig till t. ex. frågan om en personundersökning bör göras.

45 kap. 13 §

Denna paragraf innehåller för närvarande en regel om att rätten i vissa fall får besluta att part eller annan skall höras på lämpligt sätt före huvudförhandlingen i ett brottmål. Denna regel har – av skäl som angetts i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.3.2) – byggts ut till en mera generell möjlighet att hålla förberedelsesammanträde i brottmål. Förutsättningen för att sammanträde skall få hållas är att det föreligger särskilda skäl. Med detta avses att det måste finnas ett starkt behov av att parterna före huvudförhandlingen träffas under rättens ledning. Det kan gälla att fastställa i vilka hänseenden parterna har olika uppfattning rörande olika moment i den åtalade gärningen; syftet med sammanträdet är i detta fall att argumentering och bevisning vid huvudförhandlingen skall kunna begränsas till de kontroversiella punkterna. Ett sammanträde kan emellertid också behövas för att diskutera mer formella frågor, framför allt den tidsmässiga uppläggningsen av en långvarig huvudförhandling. En förutsättning för sammanträde enligt denna paragraf bör alltid vara att den totala resursåtgången för målets avgörande kan antas minska genom sammanträdet. Redan av detta följer att ett sammanträde bör äga rum i princip endast i mål som rör omfattande eller komplicerad brottslighet.

Liksom enligt gällande rätt bör det vara möjligt att kalla även andra personer än parterna själva till sammanträde, även om detta är en möjlighet som torde komma till användning mycket sällan.

Som påpekats i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.3.2) kan det i sådana brottmål där förberedelsesammanträde enligt denna paragraf kan antas bli nödvändigt vara av värde om åklagaren antingen i stämningsan-

sökningen eller senare skriftligen utvecklar och/eller belyser åtalet i syfte att diskussionerna vid förberedelsesammanträdet skall kunna genomföras mer effektivt.

Enligt andra meningen i första stycket skall i fråga om kallelse till ett förberedelsesammanträde bestämmelserna i 15 § tillämpas. Det bör betonas att det inte alltid är nödvändigt att kalla alla parter till ett förberedelsesammanträde. Det saknas t. ex. anledning att kalla en medtilltalad som inte alls berörs av den åtalspunkt som är orsaken till att sammanträdet hålls. Vidare är det i många fall onödigt att ålägga parterna personlig inställelse-skyldighet vid förberedelsesammanträden. Vid ett planeringssammanträde t. ex. är det i allmänhet tillräckligt att åklagaren och försvararna är närvarande. I vilken utsträckning den tilltalade är skyldig att infinna sig personligen framgår av 21 kap. 2 §.

I *andra stycket* föreslås vissa regler om hur man skall förfara när någon som kallats till ett sammanträde enligt första stycket uteblir. För det första får sammanträdet ändå hållas, i den mån förberedelsens syfte kan uppnås trots utevaron. Vidare kan rätten, om vederbörandes närvaro ändå bedöms nödvändig, förelägga nytt vite eller besluta om hämtning, antingen omedelbart eller till ett senare tillfälle. Med det fallet att någon uteblir bör, även om det inte uttryckligen anges, jämföras den antagligen mycket ovanliga situationen att någon som kallats att infinna sig personligen inställer sig endast genom ombud.

Genom en hänvisning i *tredje stycket* till 42 kap. 10 § blir det möjligt att – under samma förutsättningar som i tvistemål – hålla ett förberedelsesammanträde i brottmål per telefon.

45 kap. 15 §

Denna paragraf innehåller regler om kallelse av åklagaren, målsägande och tilltalade till huvudförhandling. Förslaget motsvarar på de flesta punkter gällande rätt.

Den enda sakliga ändringen utgörs av att rätten i det nya *tredje stycket* fått möjlighet att omedelbart besluta att en målsägande – som inte kan förväntas följa ett vitesföreläggande – skall hämtas till förhandlingen. Enligt gällande rätt finns en sådan möjlighet endast såvitt avser tilltalade; den nuvarande regeln härom i andra stycket har i förslaget sammanförts med reglerna om målsägande i tredje stycket. I övrigt hänvisas till motsvarande regler för parter i indispositiva tvistemål, 42 kap. 12 § andra stycket i förslaget.

Första och andra styckena har i övrigt moderniserats språkligt. Den nuvarande hänvisningen i tredje stycket till reglerna om kallelse av vittnen och sakkunniga har tagits bort som överflödiga (jfr specialmotiveringen till 42 kap. 21 §).

46 kap. 3 §

I denna paragraf regleras dels i vilka fall huvudförhandling får påbörjas trots att det föreligger hinder mot förhandlingen, dels vilken handläggning rätten får företa i samband med att en huvudförhandling ställs in.

Den föreslagna bestämmelsen är likalydande med motsvarande regel för tvistemål i 43 kap. 3 §. Här hänvisas därför till vad som anförts i anledning av den bestämmelsen.

46 kap. 4 §

Paragrafen reglerar rättens processledning vid huvudförhandling i brottmål. Innehållet har ändrats på motsvarande sätt som för tvistemålens del. I fråga om ändringarnas närmare innebörd hänvisas till specialmotiveringen till 43 kap. 4 §. I avsnitt 2.4.1 i den allmänna motiveringen har behandlats frågor rörande inriktningen och omfattningen av rättens materiella processledning i brottmål.

I sammanhanget bör nämnas att det i brottmål – till skillnad från vad som gäller för tvistemålen – inte finns någon uttrycklig lagregel rörande rättens materiella processledning under förberedelseskedet. Detta sammanhänger med att det i ett brottmål oftast inte behöver hållas någon egentlig förberedelse. I de flesta fall är målet tillräckligt förberett genom förundersökningen. Men i den mån det blir aktuellt med förberedelseåtgärder i ett brottmål, skall rätten givetvis kunna ägna sig åt materiell processledning även i det skedet av målets handläggning. I sådana fall kan förevarande stadgande tillämpas analogt.

46 kap. 5 §

I paragrafen fastslås att huvudförhandling skall vara muntlig och lämnas vissa föreskrifter angående innebörden av detta krav. Samma ändringar i reglerna har vidtagits som i motsvarande bestämmelse för tvistemål (43 kap. 5 §). I fråga om ändringarnas innebörd hänvisas till vad som anförts i anslutning till den regeln.

46 kap. 6 §

Tillsammans med 9 och 10 §§ i förslaget reglerar denna paragraf ordningen för huvudförhandlingens genomförande. Rätten kan med stöd av 4 § första stycket besluta om avvikelser från den i dessa paragrafer stadgade ordningen.

Reglerna i nuvarande tredje stycket om förhöret med den tilltalade har i förslaget flyttats till 37 kap. 1 §. Reglerna i nuvarande fjärde stycket om i vilka fall skriftliga uppteckningar från förhör med målsäganden och den tilltalade får läsas upp föreslås upphävida. Sakligt sett samma ordning avses emellertid gälla genom en i 37 kap. 3 § första stycket föreslagen regel, vilken hänvisar till reglerna för vittnesförhör (36 kap. 16 § andra stycket).

De föreslagna reglerna stämmer i stor utsträckning överens med vad som gäller för tvistemål. Vissa skillnader föreligger dock, beroende på brottmålen speciella karaktär.

Enligt *första stycket* skall en huvudförhandling – liksom enligt gällande rätt – normalt inledas med att åklagaren framställer sina yrkanden och den

tilltalade, själv eller genom sin försvarare, anger sin inställning till dessa yrkanden och kort anger skälen för den. Om gärningen erkänns, behöver några skäl normalt inte anges. Bestrids ansvar, räcker det i de allra flesta fall med att grunden för bestridandet anges med några få ord. Det viktiga är att rätten och motparten får klart för sig om bestridandet hänför sig till hela, eller till någon viss del av gärningsbeskrivningen eller om något motfaktum, t. ex. invändning om nödvärn, görs gällande.

Efter denna inledande del av huvudförhandlingen skall enligt andra meningen i första stycket åklagaren utveckla sin talan, en ordning som överensstämmer med gällande rätt. Enligt förslaget skall herefter, om det inte är obehövt, målsäganden samt den tilltalade eller hans försvarare beredas tillfälle att hålla en s. k. kompletterande sakframställning. Att en sådan möjlighet skrivs in i RB innebär i stort sett endast en kodifiering av en praxis som tillämpas vid många domstolar.

Det är viktigt att i detta sammanhang skilja mellan kompletterande sakframställning och förhör med den tilltalade. Förhöret skall hållas i ett senare skede av huvudförhandlingen. En kompletterande sakframställning får t. ex. inte ges formen av att den tilltalade eller försvararen berättar stora delar av den tilltalades version. Sakframställningen skall i stället begränsas dels till ett angivande av den tilltalades invändningar mot åtalet (förnekanden, åberopanden av motfakta, t. ex. nödvärn, samt rättsinvändningar) i den mån de inte angetts tidigare och dels till sådana omständigheter som är ägnade att belysa den tilltalades inställning till åtalet och som kan behöva klargöras redan före bevisupptagningen. Det bör betonas att den tilltalades berättelse i de allra flesta fall komma att vara tillräcklig för att klargöra hans inställning och att kompletterande sakframställning därför normalt inte behövs. Det torde framför allt vara i mer komplicerade mål som en kompletterande sakframställning fyller någon funktion. En förutsättning torde dessutom normalt sett vara att försvarare är förordnad.

Enligt *andra stycket* skall efter sakframställningen målsäganden och den tilltalade höras och övrig bevisning förebringas. Detta överensstämmer i sak med gällande rätt. Förhören med målsäganden och den tilltalade betraktas dock i förslaget även formellt som förhör i bevissyfte.

I fråga om ordningsföljden för förhören med målsäganden och den tilltalade följer av allmänna straffprocessuella principer att den tilltalade som regel skall höras efter målsäganden. I de fall där målsägandens ställning är mycket lik ett vittnes (jfr avsnitt 2.4.9 i den allmänna motiveringen samt specialmotiveringen till 46 kap. 8 §) bör det dock kunna komma i fråga att höra den tilltalade först. En förutsättning bör då vara att den tilltalade går med på att förhöras före målsäganden.

Andra meningen i *andra stycket*, enligt vilken parterna i princip skall förhöras före vittnena, överensstämmer i sak med motsvarande bestämmelse för tvistemålen i 43 kap. 8 § *andra stycket*. Jag hänvisar till vad jag anfört i anslutning till den bestämmelsen.

Bestämmelserna i *tredje stycket* motsvarar med några språkliga ändringar nuvarande femte stycket.

I denna paragraf finns nu en regel som ger rätten möjlighet att besluta att en part inte får vara närvarande under förhör med en annan part. Denna regel har flyttats till 37 kap. 3 § och där kommit till uttryck genom en hänvisning till motsvarande regel för vittnesförhörens del i 36 kap. 18 § första stycket.

I förevarande paragraf har i stället intagits en regel som innebär en uppmjukning av kravet på att all skriftlig bevisning skall föredras vid huvudförhandlingen (*första stycket*) och regler om bevisupptagning per telefon vid huvudförhandling (*andra stycket*). Dessa regler överensstämmer helt med motsvarande bestämmelser för tvistemålsens del i 43 kap. 8 §. Här hänvisas till vad som anförts i anslutning till den paragrafen.

46 kap. 8 §

Den nuvarande regleringen i denna paragraf motsvaras i förslaget av 6 § andra stycket.

I paragrafen har i stället införts en möjlighet för rätten att under vissa förutsättningar förbjuda målsäganden att vara närvarande vid huvudförhandlingen innan han själv skall höras. Avsikten med regeln är att man i de fall där målsäganden inte har något befogat intresse av att vara närvarande under rättegångens inledande del skall kunna undvika att han påverkas av vad som förekommer vid förhandlingen och då främst av åklagarens sakframställning. Förslaget har behandlats i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.4.9.).

En första förutsättning för att målsäganden skall kunna åläggas att lämna rättssalen är att han inte för talan i målet, dvs. biträder åtalet eller för talan om skadestånd. En ytterligare förutsättning är att det med hänsyn till omständigheterna inte är olämpligt att målsäganden får lämna rättssalen. Så snart det framgår att målsäganden lidit skada av brottet, bör han inte kunna åläggas att lämna rättssalen, om det inte framstår som osannolikt att talan rörande anspråket kommer att väckas i framtiden. Är målet av sådan beskaffenhet att det starkt berör målsäganden personligen, bör denne också i princip alltid få vara med under hela rättegången. I andra mål kan åklagaren vilja ha målsägandens hjälp med faktiska uppgifter under sakframställningen. Detta torde framför allt kunna bli aktuellt i mål som rör komplicerade sakförhållanden av t.ex. teknisk eller ekonomisk art.

46 kap. 11 §

Denna paragraf innehåller regler om uppskov med en påbörjad huvudförhandling. Den föreslagna regleringen överensstämmer med vad som för tvistemålsens del föreslagits i 43 kap. 11 §, varför här hänvisas till vad som anförts i anslutning till den paragrafen.

I paragrafen, som innehåller regler om hur rätten skall förfara vid fortsatt respektive ny huvudförhandling, föreslås ändringar av språklig och redaktionell natur, jfr specialmotiveringen till 43 kap. 13 §.

46 kap. 15 §

I *andra stycket*, som behandlar förutsättningarna för att avgöra ett mål trots att den tilltalade inte är närvarande vid huvudförhandlingen, har lagts till en tredje punkt som ger domstolen rätt att avgöra målet om den tilltalade lider av sinnessjukdom eller sinnesslöhet och hans närvaro på grund av sjukdomen inte är nödvändig. Detta innebär endast ett förtydligande av vad som gäller redan i dag (jfr specialmotiveringen till 21 kap. 2 §). De nuvarande ålderdomliga termerna "sinnessjukdom" och "sinnesslöhet" har överförts oförändrade till den föreslagna lagtexten; frågan om en modernisering får tas upp i samband med pågående reformarbete i fråga om lagstiftningen rörande psykiatrisk tvångsvård och behandlingen av psykiskt störda lagöverträdare.

46 kap. 17 §

I paragrafen föreslås vissa regler för hur rätten skall handla i det fall att man sedan huvudförhandlingen avslutats finner att utredningen i målet behöver kompletteras. De föreslagna reglerna saknar motsvarighet i gällande rätt. I fråga om den närmare innebörden av bestämmelsen hänvisas till motsvarande bestämmelse för tvistemål (43 kap. 14 §).

47 kap.

Detta kapitel innehåller regler om hur enskilt åtal skall väckas samt om förberedelse och huvudförhandling i sådana mål. När det gäller förberedelseskedet är reglerna utformade efter mönster av motsvarande bestämmelser för tvistemål i 42 kap. Såsom en följd av att reglerna om förberedelse i tvistemål föreslås ändrade i stor utsträckning föreslås i detta kapitel ett antal ändringar som syftar till att bringa 47 kap. i samklang med det reviderade 42 kap. För närmare motivering till de enskilda ändringarna hänvisas till specialmotiveringen till motsvarande bestämmelser i 42 kap.

47 kap. 2 §

Denna paragraf, som reglerar vad en stämningsansökan skall innehålla, motsvarar i sin nuvarande lydelse 45 kap. 4 § utom så till vida att målsägandens skyldighet att i ansökningsuppgiften bevisning begränsas – på samma sätt som för närvarande är fallet beträffande käranden i tvistemål – till att avse de skriftliga bevis som åberopas. Också frågan om skyldighet att förete skriftliga bevis i samband med att ansökningsges in har reglerats i överensstämmelse med tvistemålsförfarandet.

I förslaget utvidgas kändens uppgiftsskyldighet i enlighet med vad som föreslås för tvistemålen del till att avse även muntliga bevis. I övrigt föreslås en språklig modernisering av första stycket.

Vidare föreslås såsom ett nytt andra stycke en motsvarighet till den föreslagna regleringen i 42 kap. 2 § andra stycket.

Tredje och fjärde styckena motsvarar med några språkliga ändringar nuvarande andra och tredje styckena.

47 kap. 6 §

I första stycket föreslås inga ändringar. Andra stycket, som behandlar förberedelsens syfte, föreslås ändrat enligt samma princip som 42 kap. 6 § andra stycket. Det faktum att det här är fråga om brottmål medför dock vissa skillnader mellan de båda stadgandena (jfr vad som föreslås i 45 kap. 10 §). Tredje stycket överensstämmer med 42 kap. 6 § tredje stycket i förslaget.

47 kap. 7 §

De i denna paragraf föreslagna ändringarna – som är av språklig och redaktionell natur – motsvarar de ändringar som föreslås i 42 kap. 7 och 8 §§.

47 kap. 8 §

Paragrafen behandlar avvägningen mellan skriftlighet och muntlighet under förberedelsen. Reglerna överensstämmer i gällande rätt helt med motsvarande bestämmelser för tvistemål i 42 kap. 9 §. Den paragrafen föreslås nu radikalt ändrad. Motsvarande ändringar föreslås i förevarande paragraf. Regler om vissa tidsfrister för sammanträde när den tilltalade är häktad eller ålagd reseförbud återfinns i 9 §.

47 kap. 9 §

En föreskrift motsvarande den nuvarande bestämmelsen i första meningen i första stycket om att vid muntlig förberedelse sammanträde skall hållas så snart det kan ske har med sikte på normalfallen tagits in i 8 § tredje stycket. I andra och tredje meningarna i första stycket, vilka tar upp vissa tidsfrister vid muntlig förberedelse när den tilltalade är häktad eller ålagd reseförbud, har endast gjorts vissa smärre språkliga ändringar. Bestämmelserna i samma stycke om hur kallelse till parterna skall ske har slopats i förslaget, jfr specialmotiveringen till 42 kap. 10 §. Bestämmelserna i andra och tredje styckena om vid vilka påföljder parterna skall kallas till förberedelsesammanträde har överförts till 12 §. Till andra stycket har i stället – språkligt ändrad – överförts bestämmelsen i 11 § första stycket om inom vilken tid ett eventuellt andra förberedelsesammanträde skall hållas om den tilltalade är häktad.

Paragrafen innehåller i dag en reglering av i vad mån en part vid ett sammanträde för förberedelse får ge in eller läsa upp skriftliga anföranden m. m. Bestämmelserna om detta har förts över till 11 §. I denna paragraf har i stället tagits in regler om möjlighet att hålla förberedelsesammanträde per telefon (jfr 42 kap. 10 §).

47 kap. 11 §

Den nuvarande regleringen i första stycket om att förberedelsen om möjligt skall avslutas vid det första sammanträdet har i förslaget överförs till 8 § fjärde stycket. Den bestämmelsen täcker även det nuvarande tredje stycket i 11 §. Av de skäl som redovisats i anslutning till 42 kap. 12 § första stycket bör den nuvarande regeln i första stycket om att målet inte får uppskjutas längre än som oundgängligen påkallas upphävas. Bestämmelsen i första stycket om tidsfrist för ytterligare sammanträde när den tilltalade är häktad har i förslaget överförs till 9 § andra stycket. Regler om kallelse till förberedelsesammanträde föreslås intagna i 12 §. Den föreslagna regleringen täcker även de nuvarande bestämmelserna i 11 § andra stycket angående kallelse till fortsatt förhandling.

I förevarande paragraf har i stället tagits in regler angående i vad mån parterna vid sammanträden får ge in eller läsa upp skriftliga inlagor eller andra skriftliga anföranden. Reglerna, som avses ersätta nuvarande 10 §, har utformats helt i överensstämmelse med vad som föreslås i 42 kap. 13 §.

47 kap. 12 §

I denna paragraf i dess nuvarande lydelse slås fast att rätten får utsätta ett särskilt förberedelsesammanträde för behandling av en rättegångsfråga eller en del av saken, som får avgöras särskilt. Denna reglering har tagits bort såsom onödig (jfr specialmotiveringen till 42 kap. 13 §). De i nuvarande andra meningen intagna reglerna om kallelse till sammanträde för behandling av en rättegångsfråga har överförs till ett nytt andra stycke. I första stycket har i stället – med vissa språkliga ändringar – tagits in reglerna i 9 § andra och tredje styckena om vid vilka påföljder parterna skall kallas till förberedelsesammanträde. Dessutom föreslås – liksom beträffande indispositiva tvistemål och mål om allmänt åtal (42 kap. 12 § andra stycket resp. 45 kap. 15 § tredje stycket) – att rätten i stället för att förelägga vite under vissa förutsättningar får besluta att en part, som skall infinna sig personligen, skall hämtas till sammanträdet.

47 kap. 19 §

Paragrafen innehåller i dag vissa regler om skriftlig förberedelse, vilka liksom motsvarande regler på tvistemålssidan föreslås upphäva. I denna del hänvisas till specialmotiveringen till 42 kap. 14 §. Vad där sägs om 42 kap. 9 § motsvaras för 47 kap:s del av 47 kap. 8 §. Enligt förslaget tas i

förevarande paragraf (liksom i 42 kap. 14 §) i stället in vissa bestämmelser som syftar till att göra förberedelsen så effektiv som möjligt (jfr specialmotiveringen till 42 kap. 14 §).

47 kap. 20 §

En motsvarighet till den nuvarande bestämmelsen i denna paragraf om att rätten får meddela närmare bestämmelser om skriftväxling mellan parterna och föreskriva i vilket avseende en part skall yttra sig har tagits in i 19 §. I stället föreslås att i denna paragraf tas in en motsvarighet till den i 42 kap. 16 § föreslagna regeln om att rätten i slutet av förberedelsen i vissa fall bör göra en skriftlig sammanfattning av parternas ståndpunkter.

47 kap. 22 §

Paragrafen innehåller vissa regler om utsättande av huvudförhandling. I första stycket har gjorts språkliga ändringar motsvarande dem som föreslås i 42 kap. 20 § första stycket. I andra och tredje styckena föreslås inte några ändringar.

47 kap. 23 §

Hänvisningen i det nuvarande tredje stycket har tagits bort såsom varande onödig. I övrigt är de föreslagna ändringarna av redaktionell natur. (Jfr 42 kap. 21 §.)

49 kap.

Såsom jag anført i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.2.1) bör dispensprövningen i hovrätt i mål om mindre värden tills vidare finnas kvar i princip oförändrad, trots att småmålslagen upphävs. Mot den bakgrunden föreslås i förevarande kapitel vissa bestämmelser om vad som gäller vid fullföljd av talan mot tingsrätts dom eller beslut i mål som avses i 1 kap. 3 a §.

49 kap. 12 §

Denna paragraf, som innehåller de grundläggande reglerna om begränsningen i hovrättsprövningen i småmål, överensstämmer bortsett från några språkliga ändringar helt med 21 § småmålslagen.

49 kap. 13 §

I denna paragraf regleras förutsättningarna för att prövningstillstånd skall få beviljas. Motsvarande reglering finns i dag i 22 § småmålslagen. Det har i flera sammanhang påpekats att regleringen i den paragrafen inte är helt lyckad eftersom den för åtskilliga fall innebär en dubbelreglering. Det kan i samma mål t.ex. vara aktuellt att meddela prövningstillstånd enligt såväl

sjätte punkten som enligt någon av punkterna 2–5. För att undvika dubbelreglering har bestämmelsen utformats på ett annat sätt än den nuvarande regeln i 22 § småmålslagen. I sak avses dock inte någon ändring i förhållande till gällande rätt.

Första och andra punkterna motsvarar helt de nuvarande första och sjätte punkterna i 22 § småmålslagen. Enligt tredje punkten i förslaget skall – utöver i de båda föregående punkterna angivna fall – prövningstillstånd också meddelas om det föreligger synnerliga skäl att pröva talan. Bestämmelsen har i denna del utformats efter mönster från 54 kap. 10 § första stycket 2. I praktiken torde prövningstillstånd med stöd av tredje punkten bli aktuellt i vissa fall där domvilla förekommit vid tingsrätten.

49 kap. 14 §

Denna paragraf motsvarar i sak helt det nuvarande stadgandet i 23 § småmålslagen.

49 kap. 15 §

I denna paragraf, som saknar motsvarighet i gällande rätt, upptas en skyldighet för tingsrätten att upplysa parterna om att det krävs prövningstillstånd för att få målet överprövat i hovrätten. Tingsrätten skall också ange vilka förutsättningarna är för att prövningstillstånd skall beviljas. En motsvarighet till denna bestämmelse finns i 54 kap. 14 § andra stycket såvitt gäller de fall då det krävs prövningstillstånd för att få en talan prövad i högsta domstolen.

50 kap.

I kapitlet, som reglerar handläggningen av väddade tvistemål i hovrätt, föreslås ändringar bl. a. föranledda av att regler om prövningstillstånd i mål om mindre värden föreslås införda i RB. Det bör påpekas att handläggningen av sådana mål följer vanliga regler, sedan prövningstillstånd beviljats. Detta kan i vissa enskildheter innebära en saklig ändring jämfört med nuvarande ordning t. ex. i fråga om möjligheterna att avgöra mål på handlingarna (jfr 50 kap. 21 § första stycket 4 RB och 27 § småmålslagen) och vad som skall anses vara processmaterial när målet avgörs efter muntlig handläggning. I praktiken torde konsekvenserna av detta emellertid vara försumbara.

50 kap. 1 §

I paragrafen regleras frågor om tiden och sättet för överklagande av tingsrätts dom i tvistemål. Enligt gällande rätt skall vad anmälas hos tingsrätten inom en vecka från den dag domen meddelades (nuvarande första stycket). Vadet skall sedan fullföljas inom tre veckor från den nämnda dagen. Detta sker genom att en vadeinlaga ges in till tingsrätten (nuvarande andra stycket).

Av skäl som anförts i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.4.10) har kravet på vadeanmälan tagits bort. Enligt den föreslagna lydelsen skall den som vill vädja mot tingsrätts dom ge in en vadeinlaga till tingsrätten inom tre veckor från domens meddelande. I övrigt föreslås en språklig modernisering av paragrafen.

50 kap. 4 §

I denna paragraf – som reglerar innehållet i vadeinlagen – har i ett nytt andra stycke tagits in regler angående vadekärandens skyldighet att, i sådana mål där det krävs prövningstillstånd, i vadeinlagen även ange vad han vill åberopa till stöd för att sådant tillstånd skall meddelas. Motsvarande reglering finns i dag i 25 § småmålslagen.

I anledning av att enligt förslaget även ett partsförhör utan sanningsförsäkran är att betrakta som ett bevismedel, har i tredje stycket (nuvarande andra stycket) orden "under sanningsförsäkran" tagits bort.

I avvaktan på RU:s förslag rörande hovrättsprocessen föreslås i denna paragraf inga språkliga eller redaktionella ändringar. I samband med att överrättsprocessen ses över i ett senare sammanhang kan frågan om en anpassning av regleringen i bl. a. denna paragraf till vad som nu föreslås för tingsrättsprocessens del komma att aktualiseras.

50 kap. 10 a §

Till denna paragraf – som är ny – har överförts den nuvarande bestämmelsen i 26 § småmålslagen om förfarandet vid prövning av frågor om prövningstillstånd. Motsvarande bestämmelse har för de fall då en part anfört besvär över tingsrättens beslut tagits in i 52 kap. 9 a §.

50 kap. 15 §

Denna paragraf reglerar, genom hänvisning till 43 kap., vad som gäller i vissa hänseenden beträffande huvudförhandlingar i hovrätten. Utöver de nuvarande hänvisningarna hänvisas i förslaget även till 43 kap. 8 § andra – fjärde styckena och 14 §.

Den föreslagna hänvisningen till bestämmelserna i 43 kap. 8 § andra – fjärde styckena innebär att vad där stadgas rörande ordningen för förebringande av olika slag av bevis, om möjlighet att låta bli att läsa upp skriftliga bevis vid huvudförhandlingen och om bevisupptagning per telefon skall tillämpas även vid huvudförhandlingar i hovrätt.

Hänvisningen till 43 kap. 14 § avser rättens möjlighet att efter huvudförhandlingens slut föranstalta om kompletterande utredning.

I övrigt har endast gjorts språkliga ändringar.

Genom hänvisningen i 55 kap. 15 § till förevarande paragraf blir de bestämmelser till vilka hänvisning skett tillämpliga även i högsta domstolen.

Genom hänvisningar till 46 kap. reglerar första stycket i denna paragraf huvudförhandlingsskedet i hovrätt i vissa hänseenden. I dessa hänvisningar föreslås några ändringar i anledning av förslagen i 46 kap. rörande tingsrättsprocessen.

Den föreslagna hänvisningen till 46 kap. 6 § andra stycket innebär att vad där sägs om i vilken ordning bevisning bör förebringas blir tillämpligt även i hovrättsprocessen. Detta torde i huvudsak endast innebära en kodifiering av vad som redan tillämpas.

För närvarande hänvisas i denna paragraf till 46 kap. 7 §. Den nuvarande regeln i den paragrafen om möjlighet för rätten att besluta att en part inte får vara närvarande under förhör med en annan part har i förslaget flyttats till 37 kap. 3 § och där kommit till uttryck genom en hänvisning till motsvarande regel för vittnesförhörens del i 36 kap. 18 § första stycket. Eftersom reglerna i 37 kap. är tillämpliga beträffande alla instanser behövs inte längre någon hänvisning i denna del. Hänvisningen till 46 kap. 7 § har emellertid fått stå kvar med hänsyn till den paragrafens föreslagna lydelse. Härigenom får hovrätterna samma möjligheter som tingsrätterna att underlåta uppläsning av skriftliga bevis vid huvudförhandlingen och att ta upp muntlig bevisning per telefon.

Genom hänvisningen till 46 kap. 8 § får även hovrätterna möjlighet att under vissa förutsättningar förbjuda målsäganden att vara närvarande vid huvudförhandlingen innan han själv skall höras.

Den föreslagna hänvisningen till 46 kap. 17 § avser rättens möjlighet att efter huvudförhandlingens avslutande föranstalta om kompletterande utredning.

I övrigt har i paragrafen endast gjorts språkliga ändringar.

Till följd av hänvisningen i 55 kap. 15 § till förevarande stadgande blir de bestämmelser till vilka hänvisning skett tillämpliga även i högsta domstolen.

52 kap. 9 a §

Denna paragraf – som för närvarande saknar motsvarighet i RB – innehåller regler om när hovrätten skall ta ställning till frågan om prövningstillstånd sedan en part anfört besvär över tingsrättens beslut (jfr motsvarande regel för besvärsmål i högsta domstolen, 56 kap. 11 §). I dag finns dessa regler i 26 § småmålslagen. För vademålens del finns i förslaget motsvarande reglering i 50 kap. 10 a §.

52 kap. 10 §

Denna paragraf reglerar muntliga förhör i hovrätt. I ett nytt andra stycke har tagits in en hänvisning till reglerna i 43 kap. 8 § fjärde stycket. Härigenom får hovrätterna och – till följd av hänvisningen i 56 kap. 12 § till förevarande stadgande – högsta domstolen möjlighet att, i samma ut-

sträckning som vid huvudförhandlingar, ta upp bevisning vid sådana förhör per telefon.

I övrigt har endast gjorts språkliga ändringar.

Prop. 1986/87:89

54 kap. 8 §

Paragrafen reglerar i vilka fall fullföljdsförbud råder mot hovrättens beslut. Till den nuvarande uppräknningen har lagts beslut av hovrätt att meddela prövningstillstånd. Förslaget motsvarar nuvarande 28 § småmålslagen.

Övergångsbestämmelserna

De föreslagna ändringarna i RB skall enligt huvudregeln i *första punkten* träda i kraft den 1 januari 1988. Som framgår av *andra punkten* upphävs småmålslagen samtidigt. Undantag görs dock för sådana mål, som före ikraftträdandet anhängiggjorts hos rätten som småmål. Beträffande sådana mål skall småmålslagen tillämpas ända tills målet är slutligt avgjort. Detta gäller även i fråga om högre rätts prövning av mål som väckts vid tingsrätten före ikraftträdandet. I *tredje punkten* slås fast att äldre bestämmelser om vadeanmälan fortfarande skall gälla i fråga om domar som meddelats före ikraftträdandet. Genom *fjärde punkten* klargörs hur man skall tyda eventuella kvarstående hänvisningar till föreskrifter som ersätts genom nya bestämmelser.

5.2 Förslaget till lag om ändring i förvaltningsprocesslagen (1971:291)

I 40 § förvaltningsprocesslagen finns för närvarande vissa bestämmelser om vite. Som anförts i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.4.7) finns tillräckliga regler i dessa hänseenden numera i lagen (1985:206) om viten. 40 § kan därför upphävas och ordet "och vite" utmönstras ur rubriken närmast före 38 §.

48 §

Enligt det nya tredje stycket föreslås rätten få samma skyldighet att underätta advokatsamfundets styrelse, när en advokat avvisas som ombud eller förklaras obehörig att vara ombud vid rätten, som en allmän domstol har enligt 12 kap. 6 § andra stycket RB i förslaget. I fråga om bakgrunden till förslaget hänvisas till avsnittet 2.4.12 i den allmänna motiveringen och till specialmotiveringen till 12 kap. 6 § RB.

50 §

Reglerna i denna paragraf tar sikte på såväl muntlig som skriftlig översättning. Av skäl som anförts i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.4.11) har i ett nytt andra stycke i denna paragraf med tolkning enligt första stycket jämfästs överföring från punktskrift till vanlig skrift eller tvärtom.

9 §

Ändringen i andra stycket 6 är betingad av förslaget att kostnaderna för översättning alltid skall betalas av allmänna medel (jfr 33 kap. 9 § RB).

20 §

Ändringarna i andra stycket innebär att de nuvarande begränsningarna i möjligheterna att få biträde enligt rättshjälpslagen i mål om mindre värden kommer att finnas kvar även i framtiden. Avgränsningen av i vilka fall biträde normalt inte skall förordnas har skett genom en hänvisning till bestämmelserna i 1 kap. 3 a § RB. Begränsningarna i möjligheten att få biträde gäller givetvis liksom nu såväl innan talan väckts som i högre rätt.

Övergångsbestämmelserna

Av övergångsbestämmelserna framgår att lagen träder i kraft den 1 januari 1988 men att 20 § andra stycket rättshjälpslagen i dess gamla lydelse fortfarande skall gälla i fråga om sådana angelägenheter som även efter lagens ikraftträdande handläggs enligt småmålslagen (jämför övergångsbestämmelserna till RB).

5.4 Förslaget till lag om ändring i lagsökningslagen
(1946:808)

32 §

I denna paragraf har föreslagits en redaktionell ändring med anledning av att småmålslagen föreslås upphävd.

5.5 Förslaget till lag om ändring i lagen (1969:246) om
domstolar i fastighetsmål

4 a §

Av skäl som jag redovisat i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.2.2) föreslås nu att den nuvarande domförhetsregeln i tvistemål om mindre värden görs tillämplig även i hyres- och bostadsrättstvister som rör värden om högst ett halvt basbelopp. I denna paragraf har därför tagits in en särskild domförhetsregel för sådana mål. I stället för de vanliga domförhetsreglerna i 3 och 4 §§ förevarande lag skall 1 kap. 3 a § RB tillämpas. Detta innebär att en fastighetsdomstol i ett mål om hyra eller bostadsrätt som rör mindre värde skall bestå av en lagfären domare i samma utsträckning som en tingsrätt i andra småmål skall ha sådan sammansättning. Det bör uppmärksammas att mål om avhysning inte omfattas av denna reglering eftersom det i sådana mål inte går att ange något ekonomiskt värde för tvisten.

Även i övriga hänseenden där en särreglering i RB finns för tvistemål om

mindre värden är avsikten att hyres- och bostadsrättstvister skall följa samma regler som övriga dispositiva mål. Detta gäller bl.a. den i 18 kap. 8 a § RB intagna kostnadsregeln och reglerna om prövningstillstånd i hovrätt. Detta kräver emellertid inga ändringar i förevarande lag (jfr 2 §).

13 §

I denna paragraf regleras hovrätts domförhet i fastighetsmål. Första och andra styckena är oförändrade. I ett nytt tredje stycke har tagits in en regel om att hovrätten vid behandling av en fråga om prövningstillstånd skall bestå av två lagfarna ledamöter. Detta överensstämmer med vad som enligt 2 kap. 4 § tredje stycket RB i förslaget gäller i motsvarande situation beträffande andra kategorier småmål.

Övergångsbestämmelserna

De föreslagna ändringarna skall enligt huvudregeln träda i kraft den 1 januari 1988. Beträffande sådana mål som före ikraftträdandet anhängigjorts hos rätten skall lagen dock inte gälla. Sådana mål skall fortfarande handläggas enligt äldre regler. (Jämför övergångsbestämmelserna till RB.)

5.6 Förslaget till lag om ändring i lagen (1929:145) om skiljemän

3 a §

Paragrafen innehåller ett förbud mot att göra skiljeavtal gällande i vissa tvister om mindre värden. I första stycket förelås en ändring av redaktionell natur med anledning av att småmålslagen föreslås upphävd och behövliga särregler för mål om mindre värden i stället föreslås införda i RB.

5.7 Förslaget till lag om ändring i handräckningslagen (1981:847)

14 §

I denna paragraf har föreslagits en redaktionell ändring med anledning av att småmålslagen föreslås upphävd.

5.8 Förslaget till lag om ändring i lagen (1977:729) om patentbesvärsrätten

11 §

I denna paragraf har föreslagits en redaktionell ändring med anledning av att 40 kap. 13 och 15 §§ RB föreslås upphävd.

6 Hemställan

Prop. 1986/87:89

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att lagrådets yttrande inhämtas över förslagen till

1. lag om ändring i rättegångsbalken,
2. lag om ändring i förvaltningsprocesslagen (1971:291),
3. lag om ändring i rättshjälpslagen (1972:429),
4. lag om ändring i lagsökningslagen (1946:808),
5. lag om ändring i lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål,
6. lag om ändring i lagen (1929:145) om skiljemän,
7. lag om ändring i handräckningslagen (1981:847) samt
8. lag om ändring i lagen (1977:729) om patentbesvärsrätten.

7 Beslut

Regeringen beslutar i enlighet med föredragandens hemställan.

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 1987-02-17

Närvarande: f. d. justitierådet Hult, justitierådet Erik Nyman, regeringsrådet Dahlman.

Enligt protokoll vid regeringssammanträde den 8 januari 1987 har regeringen på hemställan av statsrådet Wickbom beslutat inhämta lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i rättegångsbalken,
2. lag om ändring i förvaltningsprocesslagen (1971: 291),
3. lag om ändring i rättshjälpslagen (1972: 429),
4. lag om ändring i lagsökningslagen (1946: 808),
5. lag om ändring i lagen (1969: 246) om domstolar i fastighetsmål,
6. lag om ändring i lagen (1929: 145) om skiljemän,
7. lag om ändring i handräckningslagen (1981: 847) samt
8. lag om ändring i lagen (1977: 729) om patentbesvärsrätten.

Förslagen har inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Ann-Louise Eksborg.

Förslagen föranleder följande yttrande av *lagrådet*:

Lag om ändring i rättegångsbalken

18 kap. 8 a §

Paragrafen innehåller de kostnadsregler som skall gälla i dispositiva tvistemål om mindre värden. Huvudprincipen är att vinnande part inte får ersättning för ombudsarvode och egen tidsspillan. I sista stycket görs ett visst undantag från denna princip i syfte att komma till rätta med missbruk av processmöjligheterna i samband med summarisk process. Stycket tar främst sikte på två huvudfall. Det ena är att gäldenären i en summarisk process grundlöst bestritt borgenärens talan och att målet därefter hänskjutits till rättegång eller efter ansökan av borgenären om återvinning upptagits i rättegång. Det andra är att gäldenären, sedan ett beslut meddelats mot honom i en summarisk process, utan saklig grund sökt återvinning hos rätten. Om i dessa fall svaranden (gäldenären) därefter i rättegången uteblir från en förhandling eller underlåter att komma in med ett skriftligt svaromål som uppfyller lagens krav och målet i detta läge avgörs genom tredskodom mot svaranden, skall enligt sista stycket ersättning utgå utöver de allmänna reglerna i andra stycket "med skäligt belopp enligt vad regeringen närmare föreskriver".

Av motiveringen framgår att avsikten är att den enligt sista stycket utvidgade rätten till ersättning skall avse kostnaden för en rättegångsskrift eller för inställelse vid en förhandling inför rätten. För att inte förutsebarheten i fråga om kostnaderna skall minska alltför mycket bör enligt motiven någon form av taxereglering tillämpas, som ger borgenären t.ex. ytterligare ett belopp av samma storleksordning som han kan få ut under den summariska processen.

Föreskrifter om ersättning för rättegångskostnad i dispositiva tvistemål skall enligt 8 kap. 2 § och 11 kap. 4 § regeringsformen (RF) meddelas i lag. RF medger inte på detta område någon delegation av normgivningsbefogenheter till regeringen. Regeringens befogenheter inskränker sig därför till att avse meddelande av verkställighetsföreskrifter enligt 8 kap. 13 § RF. Med hänsyn härtill bör enligt lagrådets mening i lagtexten anges såväl grunderna för hur den i sista stycket avsedda rättegångskostnaden skall beräknas som möjligheten att frångå en i förordning given taxa, om särskilda skäl föranleder annan bedömning.

Med hänvisning till det anförda förordar lagrådet, att sista stycket i paragrafen ges förslagsvis följande lydelse: "Har ett mål om lagsökning eller betalningsföreläggande hänskjutits till rättegång eller upptagits efter återvinning får, om målet därefter avgörs genom tredskodom mot svaranden, ersättning även avse skälig kostnad för en rättegångsskrift eller för inställelse vid ett sammanträde inför rätten. Sådan ytterligare ersättning utgår, om inte särskilda skäl föranleder annan bedömning, enligt bestämmelser som regeringen meddelar. Detsamma skall gälla, om ett mål om handräckning upptagits efter återvinning."

36 kap. 1 §

Enligt paragrafens andra stycke får i brottmål vittnesförhör inte äga rum med någon som har åtalats för medverkan till den gärning förhöret gäller eller för någon annan gärning som har omedelbart samband med den gärningen. Vad sålunda sägs om den som har åtalats skall enligt tredje stycket 3 också gälla den som för gärning, som avses i det andra stycket, har meddelats strafföreläggande eller föreläggande av ordningsbot "eller av militär befattningshavare ålagts disciplinstraff".

Genom lagen (1986: 644) om disciplinförseelser av krigsmän, m. m., som träder i kraft den 1 juni 1987, reformeras det militära ansvarssystemet. Reformen innebär, att på det militära området skall gälla ett utomstraffrättsligt ansvarssystem. Anställd militär personal skall i fredstid vara underkastad samma regler som nu gäller för statsförvaltningen i övrigt. För värnpliktiga avskaffas genom den nya lagen de nuvarande disciplinstraffen för krigsmän; i stället skall för vad i lagen kallas disciplinförseelser kunna dömas till disciplinpåföljder, som meddelas i administrativ ordning av tjänstgöringsmyndigheten. Det nya ansvarssystemet för de värnpliktiga skall under krig gälla även den anställda militära personalen.

Reformen av det militära ansvarssystemet bör föranleda, att orden "eller av militär befattningshavare ålagts disciplinstraff" utgår ur tredje stycket 3 i förevarande paragraf. Genomförs denna ändring bör bland övergångsbestämmelserna upptas en regel av förslagsvis följande lydelse:

"Bestämmelserna i 36 kap. 1 § tredje stycket 3 i deras äldre lydelse gäller fortfarande beträffande den som av militär befattningshavare ålagts disciplinstraff."

Enligt det remitterade förslaget skall rätten kunna besluta om hämtning av vittnen, parter i indispositiva tvistemål och målsägande i brottmål även i fall då den som skall infinna sig inte tidigare har uteblivit från någon förhandling. Som villkor föreskrivs att det kan antas att han inte kommer att följa ett föreläggande vid vite att inställa sig.

Förslaget innebär att möjligheterna att besluta om hämtning av personer till domstol vidgas i förhållande till nuvarande regler. Enligt dessa kan nämligen hämtning tillgripas först om den som skall infinna sig har kallats att inställa sig personligen vid påföljd av vite eller bötesstraff men uteblivit och domstolen inte finner skäl att för ny inställelse förelägga honom vite. Undantag gäller i brottmål för den tilltalade, om det finns anledning att anta att han inte skulle iaktta ett vitesföreläggande; han kan då hämtas utan att ha uteblivit från någon förhandling i målet.

Skillnaden i förhållande till nuvarande ordning är således att förslaget öppnar möjlighet till omedelbar hämtning, dvs. utan föregående kallelse och föreläggande. Hämtning kan därmed enligt ordalagen i de föreslagna reglerna ske även av någon som är ovetande om att han är åberopad som vittne i ett tvistemål, om domstolen finner att det kan antas att han inte skulle följa ett föreläggande vid vite att inställa sig. Om kallelse med vitesföreläggande har meddelats, synes liksom för närvarande hämtning komma i fråga först om den som skall infinna sig har uteblivit utan laga förfall och det kan antas att han inte kommer att följa ett nytt vitesföreläggande.

Det kan inte uteslutas att en tillämpning av de föreslagna nya hämningsmöjligheterna kommer att omfatta också sådana fall där den som hämtats skulle ha inställt sig, om han hade fått ett vitesföreläggande, eller där han inte utan fog kan göra gällande att han skulle ha gjort det.

Inte sällan förekommer också vid en förhandling att ett vittne inte behöver höras eller att en part inte hade behövt komma personligen. I sådana fall skall, om den som kallats har förelagts att infinna sig personligen vid vite men uteblivit, vitet inte dömas ut. Någon motsvarande möjlighet att beakta att ändamålet med kravet på personlig inställelse bortfallit föreligger däremot inte för det fall att hämtning har skett.

Behovet av ökade möjligheter för rätten att kunna besluta om hämtning utvecklas inte närmare i remissen. I rättegångsutredningens motiv (SOU 1982: 26, s. 309 f) konstateras att vitesinstitutet knappast har praktisk betydelse för vissa personer och att, när institutets möjligheter i det konkreta fallet är uttömda, ett behov uppstår av att tvångsvis kunna hämta vederbörande till domstolen. Utredningen fortsätter härafter: "Från flera håll har på senare år anmälts svårigheter när det gäller att effektivt använda institutet hämtning. I huvudsak har dessa svårigheter inte sin grund i att lagen är för restriktiv i fråga om möjligheterna att tillgripa hämtning. Däremot har det visat sig svårt att genomföra beslutade hämtningar." Utredningen uppehåller sig i fortsättningen vid olika frågor som avser det praktiska genomförandet av en hämtning. De remissinstanser som särskilt berört frågan om hämtning har också, med ett undantag, huvudsakligen uppehållit sig vid utredningens förslag i den delen.

Hämtning är en allvarlig och ingripande åtgärd som rör den enskildes personliga frihet och kroppsliga integritet. Åtgärden kan i vissa fall innebära att den som skall hämtas, efter det att han har omhändertagits, kommer att vara underkastad inskränkningar i sin frihet även viss tid innan han skall inställas för rätten. Åtgärden tillhör det slag av begränsningar av den enskildes frihet till person som enligt 2 kap. 12 § andra stycket regeringsformen aldrig får gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den. En avvägning skall därför ske mellan det ändamål hämtning i de nu berörda fallen skall tjäna och det ingrepp i den enskildes frihet som åtgärden ger utrymme för. En sådan avvägning leder – såvitt avser vittnen, parter i indispositiva tvistemål och målsägande i brottmål – enligt lagrådets mening till att hämtning endast bör medges under förutsättning att åtgärden är nödvändig därför att den som skall infinna sig inte på annat sätt har kunnat förmås att själv inställa sig. Detta förutsätter att han har lämnats tillfälle därtill.

Fråga uppkommer även om de föreslagna hämningsreglerna är förenliga med bestämmelserna i den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Enligt artikel 5 punkt 1 i konventionen får ingen berövas sin frihet annat än i den ordning som lagen föreskriver och endast i de fall som anges i punkt 1 under a)–f). Hämtning i brottmål av den tilltalade är att hänföra till ingripanden som anges under c) medan nu berörda fall av hämtning kan föras in under b). Enligt detta stadgande får frihetsberövande ske "då någon lagligen är arresterad eller eljest berövad sin frihet antingen med anledning av att han underlåtit att uppfylla domstols lagligen givna föreläggande eller i ändamål att uppnå fullgörande av någon i lag föreskriven skyldighet".

När det gäller tillåtligheten av hämtning utan föregående föreläggande är det senare ledet i det citerade stadgandet av intresse. Detta kan läst för sig ges en tolkning som i hög grad urholkar det skydd som övriga bestämmelser i punkt 1 är avsedda att ge den enskilde. En sådan tolkning kan inte gärna komma i fråga. Det senare ledet bör därför inte läsas för sig utan sammanställas med det första. Detta medför att det även i det senare ledet skall vara fråga om en preciserad skyldighet och föreligga en underlåtenhet från den enskildes sida.

Att artikel 5 punkt 1 b) i konventionen skall förstås på detta sätt vinner stöd i kommentarer till denna (Francis G. Jacobs: *The European convention on human rights*, s. 51; P. van Dijk and G.J.H van Hoof: *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, s. 213; Forwein/Peukert: *Europäische Menschen Rechts Konvention*, s. 74) och torde framgå av uttalanden av Europadomstolen i olika fall (*Digest of Strasbourg Case-Law to the European convention on Human Rights*, s. 355 ff. "The court considers that the words 'secure the fulfilment of any obligation prescribed by law' concern only cases where the law permits the detention of a person to compel him to fulfil a specific and concrete obligation which he has until then failed to satisfy. A wide interpretation would entail consequences incompatible with the notion of the rule of law from which the whole Convention draws its inspiration.") Med det sätt på vilket det aktuella stadgandet i konventionen sålunda får förstås är enligt lagrådets mening förslagets regler om omedelbar hämtning inte förenliga med denna.

På grund av vad sålunda anförts avstyrker lagrådet att de föreslagna ändringarna av reglerna om hämtning genomförs och förordar att de nuvarande bestämmelserna därom lämnas oförändrade.

Om lagrådets förslag följs, bör 45 kap. 15 § i det remitterade förslaget utgå och i övrigt ändringar göras däri enligt följande.

36 kap. 7 § första stycket: Andra meningen utgår.

42 kap. 12 § andra stycket: Sista meningen utgår.

47 kap. 12 § första stycket: Näst sista meningen utgår.

47 kap. 23 §. Till den föreslagna lydelsen bör läggas ett andra stycke av förslagsvis följande innehåll: ``Om det finns anledning anta att den tilltalade inte skulle följa ett föreläggande vid vite att infinna sig personligen, får rätten besluta att han skall hämtas till huvudförhandlingen.``

37 kap. 2 och 3 §§

I förslaget behålls förhör med part i tvistemål under sanningsförsäkran som en särskild form av förhör under straffansvar vid sidan av förhör med vittne under ed. Med hänsyn härtill bör, trots den lika lydelsen av ed och försäkran, skyldigheten att avge sanningsförsäkran, liksom för närvarande, regleras för sig och inte enbart genom en hänvisning till bestämmelsen i 36 kap. 11 §, som avser vittnes skyldighet att avlägga ed.

Lagrådet föreslår därför att hänvisningen i 37 kap. 3 § andra stycket till 36 kap. 11 § får utgå och att till 37 kap. 2 § såsom ett andra stycke överförs den nuvarande bestämmelsen i 37 kap. 3 § första stycket med viss språklig ändring enligt följande:

``Innan förhör enligt första stycket hålls, skall parten avge denna försäkran:

‘Jag N.N. lovar och försäkrar på heder och samvete, att jag skall säga hela sanningen och intet förtiga, tillägga eller förändra.’``

50 kap. 2 §

Med anledning av att vadeanmälan föreslås avskaffad bör en redaktionell ändring göras i denna paragraf.

Lagrådet föreslår att paragrafen erhåller följande lydelse:

``Har ena parten enligt 1 § väddat mot tingsrättens dom, får också motparten, även om han inte iakttagit vad som sägs i den paragrafen, föra talan mot domen. Han skall dock inom en vecka från den dag, då vadetiden gick ut, ge in sin vadeinlägga till tingsrätten.

Om den första vadetalan återkallas eller av annat skäl förfaller, är också den senare vadetalan förfallen.``

Förvaltningsprocesslagen

25 §

Med anledning av att 40 kap. 13 och 15 §§ RB föreslås upphävd bör hänvisningen till dessa paragrafer tas bort i förevarande stadgande.

Enligt det remitterade förslaget skall hyres- och bostadsrättstvister, som rör mindre värden, följa de särskilda regler för dispositiva tvistemål om mindre värden som finns i RB rörande tingsrätts sammansättning samt i fråga om rätt till kostnadsersättning och fullföljd. De nya reglerna skall dock enligt de i remissen föreslagna övergångsbestämmelserna inte tillämpas "i mål där ansökan om stämning kommit in till rätten före ikraftträdandet eller, när talan väckts genom ansökan om lagsökning, betalningsföreläggande eller handräckning, rätten före ikraftträdandet beslutat att tvisten skall handläggas som tvistemål".

Enligt lagrådets mening bör till lagen knytas en övergångsbestämmelse med en något vidare omfattning efter mönster av den övergångsbestämmelse som beslöts när småmålslagen infördes (se prop. 1973: 87 s. 201 f). Enligt denna skulle äldre regler gälla om talan väckts före ikraftträdandet. Med en sådan avfattning av övergångsbestämmelsen kommer också mål som anhängiggjorts före ikraftträdandet genom ansökan om lagsökning, betalningsföreläggande eller handräckning att handläggas enligt äldre lag, oavsett om målet hänskjutits till rättegång eller ansökan om återvinning gjorts efter denna tidpunkt. Lagrådet föreslår med hänsyn till det anförda att övergångsbestämmelsen ges följande lydelse: "Denna lag träder i kraft den 1 januari 1988. Lagen gäller inte om talan väckts före ikraftträdandet."

Övriga lagförslag

Lagrådet lämnar förslagen utan erinran.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 26 februari 1987

Närvarande: statsministern Carlsson, ordförande, samt statsråden Gustafsson, Hjelm-Wallén, Bodström, Gradin, R. Carlsson, Holmberg, Wickbom, Johansson, Hultström, Lindqvist, G. Andersson och Lönnqvist

Föredragande: statsrådet Wickbom

Proposition om ett reformerat tingsrättsförfarande

1 Anmälan av lagrådsyttrande

Föredraganden anmäler lagrådets yttrande¹ över förslag till

1. lag om ändring i rättegångsbalken,
2. lag om ändring i förvaltningsprocesslagen (1971: 291),
3. lag om ändring i rättshjälpslagen (1972: 429),
4. lag om ändring i lagsökningslagen (1946: 808),
5. lag om ändring i lagen (1969: 246) om domstolar i fastighetsmål,
6. lag om ändring i lagen (1929: 145) om skiljemän,
7. lag om ändring i handräckningslagen (1981: 847) samt
8. lag om ändring i lagen (1977: 729) om patentbesvärsrätten.

Föredraganden redogör för lagrådets yttrande och anför.

Lagrådet har i allt väsentligt godtagit det remitterade förslaget. Lagrådet har föreslagit några justeringar i fråga om 18 kap. 8 a §, 36 kap. 1 §, 37 kap. 2 och 3 §§ samt 50 kap. 2 § RB, i fråga om 25 § förvaltningsprocesslagen och i fråga om övergångsbestämmelserna till fastighetsdomstolslagen. Jag biträder dessa förslag.

Lagrådet har på en punkt avstyrkt att det remitterade förslaget genomförs, nämligen såvitt avser förslaget att vittnen, parter i indispositiva tvistemål och målsägande i brottmål skall kunna hämtas till ett sammanträde även i den situationen att den som hämtningen avser inte tidigare har uteblivit från något sammanträde. Med hänsyn till vad lagrådet anförts får det anses tveksamt om förslaget i denna del står i överensstämmelse med Europakonventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Mot bakgrund härav, och eftersom det i lagstiftningsärendet knappast har framkommit något starkt praktiskt behov av en lagändring på denna punkt, har jag stannat för att inte föra förslaget vidare i denna del. Som lagrådet anförts bör därför 45 kap. 15 § RB utgå ur förslaget. Jag godtar också lagrådets förslag till ändringar i 36 kap. 7 §, 42 kap. 12 §, 47 kap. 12 § och 47 kap. 23 § RB.

Utöver vad jag nu anförts bör en del ändringar av språklig och redaktionell natur göras i förhållande till det remitterade förslaget. Dessutom bör

¹ Beslut om lagrådsremiss fattat vid regeringssammanträde den 8 januari 1987.

till förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken nu fogas en mindre ändring i 49 kap. 3 § av innebörd att en numera betydelselös hänvisning till 49 kap. 7 § RB tas bort.

Prop. 1986/87: 89

2 Följdändringar

Utöver de i det remitterade förslaget upptagna lagändringarna kräver förslaget angående ett reformerat tingsrättsförfarande en del följdändringar i olika lagar. Med anledning härav har inom justitiedepartementet upprättats förslag till

1. lag om ändring i utsökningsbalken,
2. lag om ändring i lagen (1974: 371) om rättegången i arbetstvister.
3. lag om ändring i lagen (1973: 188) om arrendenämnder och hyresnämnder,
4. lag om ändring i lagen (1970: 417) om marknadsdomstol m. m.,
5. lag om ändring i vattenlagen (1983: 291),
6. lag om ändring i lagen (1976: 839) om statens va-nämnd samt
7. lag om ändring i miljöskyddslagen (1969: 387).

Samtliga ändringar är av så enkel beskaffenhet att lagrådets hörande skulle sakna betydelse. Jag förordar att dessa förslag nu föreläggs riksdagen. Jag kommer i det följande att lämna några kommentarer till de olika förslagen.

Utsökningsbalken

3 kap. 7 §

Enligt andra stycket i denna paragraf får, i ett tvistemål som handlagts enligt småmålslagen, en dom varigenom betalningsskyldighet har ålagts verkställas genast när hovrätten har vägrat prövningstillstånd. Om talan förs mot beslutet att vägra prövningstillstånd, kan högsta domstolen förordna om inhibition. I dessa regler föreslås en ändring av redaktionell natur med anledning av att småmålslagen föreslås upphävd och behövliga särregler för mål om mindre värden i stället föreslås införda i RB.

Övergångsbestämmelserna

Av övergångsbestämmelserna framgår att lagen träder i kraft den 1 januari 1988 men att 3 kap. 7 § andra stycket utsökningsbalken i dess gamla lydelse fortfarande skall gälla i fråga om mål som handlagts enligt småmålslagen (jfr övergångsbestämmelserna till RB).

Lagen om rättegången i arbetstvister

1 kap. 2 §

Denna paragraf innehåller regler om vilka mål som är undantagna från tillämpningen av lagen (1974: 371) om rättegången i arbetstvister (arbets-tvistlagen). I första stycket första punkten föreslås en redaktionell ändring med anledning av att småmålslagen föreslås upphävd.

I denna paragraf föreslås en redaktionell ändring med anledning av att i 6 kap. 6 § första stycket RB föreslås att även berättelser som i ett tvistemål lämnas av en part utan sanningsförsäkran skall antecknas i protokollet.

5 kap. 3 §

Av första stycket i denna paragraf framgår att vad som sägs i RB och andra författningar om rättegången i dispositiva tvistemål skall tillämpas även i arbetstvister om något annat inte föreskrivs i arbetstvistlagen. Det nuvarande andra stycket innehåller ett undantag från denna huvudregel: småmålslagen skall inte tillämpas i mål som upptagits av arbetsdomstolen som första domstol.

Nu föreslås att småmålslagen upphävs och att behövliga särregler, bl. a. en regel om att mål om mindre värden alltid skall avgöras av en lagfaren domare, tas in i RB (1 kap. 3 a §). I vad mån särregler i övrigt skall gälla för mål om mindre värden föreslås bli beroende av om målet handlagts enligt domförhetsregeln i 1 kap. 3 a § RB.

Arbetstvistlagen innehåller fullständiga domförhetsregler för arbetsdomstolen (3 kap.). Hänvisningen i första stycket i förevarande paragraf till bl. a. RB omfattar därför inte – såvitt gäller arbetsdomstolen – RB:s domförhetsregler. Detta innebär att det inte finns behov av att uttryckligen undanta särreglerna för mål om mindre värden från vad som skall gälla i mål som upptagits av arbetsdomstolen som första domstol. Andra stycket föreslås därför upphävt.

Det bör framhållas att särreglerna för småmål däremot – liksom hittills – blir tillämpliga i arbetstvister som tas upp av tingsrätt som första domstol. Detta följer av att arbetstvistlagen inte innehåller några domförhetsregler för tingsrätt. Hänvisningen i förevarande paragraf till RB omfattar därför även RB:s domförhetsregler för tingsrätt och således även 1 kap. 3 a §. De särskilda reglerna för mål om mindre värden i 18 kap. 8 a § RB och 49 kap. 12 § RB skall således tillämpas beträffande arbetstvister där talan väcks i tingsrätt. Den särskilda forumregeln för vissa mål om mindre värden i 10 kap. 8 a § RB blir däremot inte tillämplig i arbetstvister. En motsvarighet till den regeln finns dock i 2 kap. 2 § sista stycket arbetstvistlagen.

I detta sammanhang bör också påpekas att genom hänvisningen i denna paragraf till RB:s regler om dispositiva tvistemål åtskilliga av de föreslagna ändringarna i RB blir tillämpliga även på rättegången i arbetstvister. Den föreslagna möjligheten för tingsrätt att förelägga svaranden att komma in med ett skriftligt svaromål vid påföljd av tredskodom avses emellertid inte bli tillämplig i mål där arbetsdomstolen är första domstol. Att dessa regler är undantagna följer av att möjligheterna att döma till tredskodom i sådana mål är uttömmande reglerade i 4 kap. 9 § arbetstvistlagen.

Lagen om arrendenämnder och hyresnämnder

19 a §

I denna paragraf föreslås redaktionella ändringar med anledning av att 37 kap. 5 § samt 40 kap. 13 och 15 §§ RB föreslås upphävd.

18 §

Med hänsyn till att reglerna om minimibelopp och maximibelopp för viten i 9 kap. 8 § RB föreslås avskaffade, föreslås att motsvarande reglering slopas i denna paragraf. Jämför vad som anförts i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.4.7) och i specialmotiveringen till 9 kap. 8 § RB.

Vattenlagen*13 kap. 53 §*

I *första stycket*, som behandlar frågor om avgörande av stämningsmål utan huvudförhandling vid vattendomstol, föreslås en ändring av redaktionell natur med anledning av att i 42 kap. 18 § första stycket 5 RB föreslås att även allmän domstol skall få möjlighet att avgöra tvistiga mål på handlingarna.

I *tredje stycket* har gjorts ett tillägg för att uttryckligen klargöra att reglerna i RB om föreläggande att avge skriftligt svaromål vid påföljd av tredskodom inte gäller i stämningsmål enligt vattenlagen.

13 kap. 65 §

De i denna paragraf föreslagna ändringarna är föranledda av att vadeanmälan föreslås avskaffad (jfr 50 kap. 1 § RB). Vadeanmälan föreslås slopad även såvitt avser vattendomstolarnas domar. Vad gäller de i paragrafen reglerade tidsfristerna i övrigt överensstämmer förslaget i sak med gällande rätt.

Övergångsbestämmelserna

De föreslagna lagändringarna skall enligt huvudregeln träda i kraft den 1 januari 1988. Äldre bestämmelser om vadeanmälan skall dock fortfarande gälla i fråga om domar som meddelats före ikraftträdandet (jfr övergångsbestämmelserna till RB).

Lagen om statens va-nämnd*19 §*

I denna paragraf föreslås en ändring av redaktionell natur med anledning av att vadeanmälan föreslås avskaffad (jfr 50 kap. 1 § RB i det remitterade förslaget).

Miljöskyddslagen*59 §*

I denna paragraf föreslås en redaktionell ändring med anledning av att vadeanmälan föreslås avskaffad (jfr 50 kap. 1 § RB i det remitterade förslaget).

3 Hemställan

Prop. 1986/87: 89

Med hänvisning till vad jag nu anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att anta förslagen till

1. lag om ändring i rättegångsbalken,
2. lag om ändring i förvaltningsprocesslagen (1971: 291),
3. lag om ändring i rättshjälpslagen (1972: 429),
4. lag om ändring i lagsökningslagen (1946: 808),
5. lag om ändring i lagen (1969: 246) om domstolar i fastighetsmål,
6. lag om ändring i lagen (1929: 145) om skiljemän,
7. lag om ändring i handräckningslagen (1981: 847),
8. lag om ändring i lagen (1977: 729) om patentbesvärsrätten,
9. lag om ändring i utsökningsbalken,
10. lag om ändring i lagen (1974: 371) om rättegången i arbetstvister,
11. lag om ändring i lagen (1973: 188) om arrendenämnder och hyresnämnder,
12. lag om ändring i lagen (1970: 417) om marknadsdomstol m. m.,
13. lag om ändring i vattenlagen (1983: 291),
14. lag om ändring i lagen (1976: 839) om statens va-nämnd samt
15. lag om ändring i miljöskyddslagen (1969: 387).

4 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att anta de förslag som föredraganden har lagt fram.

Sammanfattning

Inriktningen av rättegångsutredningens arbete

I direktiven för vårt arbete uttalas att vår uppgift är att göra en översyn av rättegångsförfarandet och att vi därvid bör utgå från att de för rättegångsbalken (RB) utmärkande grundsatserna om muntlighet, omedelbarhet och koncentration alltså skall gälla. Vår huvuduppgift är att väga samman dessa grundsatser med de krav som processekonomi, praktiska hänsyn och hushållning med rättsväsendets resurser ställer.

Utredningsarbetet bör enligt direktiven i första hand ta sikte på sådana avsnitt av regelsystemet där en revision kan bidra till att göra förfarandet mera flexibelt samt såvitt möjligt snabbare och billigare utan att befogade rättssäkerhetskrav sätts åt sidan. En ledstjärna för översynen bör alltså vara att förfarandet skall präglas av ett ökat hänsynstagande till hur förhållandena gestaltar sig i det enskilda målet.

Direktiven innehåller också vissa anvisningar om konkreta reformfrågor och en uppmaning att särskilt studera erfarenheterna från tillämpningen av lagen (1974:8) om rättegången i tvistemål om mindre värden (småmålslagen).

Enligt de ursprungliga direktiven skulle översynen i främsta rummet inriktas på rättegången i underrätt. Genom tilläggsdirektiv har vi sedermera fått i uppdrag att också göra en översyn av bl.a. processen i överåtterna.

Det finns anledning betona att vissa i RB behandlade ämnen faller utanför vårt uppdrag. Hit hör t.ex. bestämmelserna om förundersökning (23 kap.). Detsamma gäller olika säkerhetsåtgärder (15 kap. och 24—28 kap.). Även delgivningsbestämmelserna faller utanför uppdraget. Enligt direktiven bör vi inte heller företa någon formell översyn av balkens terminologi, bortsett från vad som krävs för att fullgöra utredningsuppdraget. Inte heller den allmänna frågan om vad som skall stå i lag eller förordning bör tas upp i vidare mån än som följer av uppdragets begränsade karaktär.

Det bör i detta sammanhang nämnas att man inom justitiedepartementet år 1978 på vårt initiativ tillsatte en särskild arbetsgrupp (den s.k. förundersökningsgruppen) med uppgift att behandla frågor om rationalisering av förundersökningsförfarandet. Gruppen har redovisat sina förslag i promemorian (Ds Ju 1979:15) Översyn av utredningsförfarandet i brottmål.

Det nu framlagda betänkandet är främst inriktat på tingsrättsprocessen. På grund av RB:s konstruktion kommer emellertid många av de förslag vi lägger fram att gälla även för överrättsprocessen. Problem som är specifika för överrätterna behandlas däremot praktiskt taget inte alls i detta betänkande.

Av olika skäl har vi funnit det lämpligt att behandla också vissa frågor som direkt gäller tingsrättsprocessen först i en senare etapp av utredningsarbetet. Som exempel på sådana frågor kan nämnas de i direktiven uppmärksammade frågorna om kompetensfördelningen mellan bl.a. tingsrätt i vanlig sammansättning och fastighetsdomstol och om ökad befogenhet för domstol att själv rätta uppenbara fel i ett avgörande.

En närmare redovisning beträffande vilka frågor som kvarstår till ett senare skede av vårt arbete återfinns i avsnitt V.

Olika vägar att nå syftet med översynen

Det huvudsakliga målet för översynen — att skapa en billig, snabb och rättssäker process — kan givetvis inte nås med användning av en enda metod. Det kan heller inte nås utan svåra avvägningar mellan olika och ofta oförenliga intressen.

Mycket allmänt uttryckt gäller det att anpassa rättegångsförfarandet till den utveckling på olika områden som ägt rum under de drygt trettio år som gått sedan balken trädde i kraft. Ett sådant konstaterande ger emellertid inte någon nämnvärd ledning för besvarandet av frågan vilka vägar man bör beträda för att nå det angivna målet.

En av de vägar som anvisas i direktiven är en *ökad flexibilitet i lagstiftningen*. Önskemål om en reform i denna riktning har ofta framförts, enligt vår mening med fog. RB ger i åtskilliga hänseenden små möjligheter att anpassa förfarandet till de särskilda omständigheterna i det enskilda målet. En förklaring härtil kan vara att det, när balken tillkom, gällde att radikalt bryta med den äldre ordningen. Det är också lätt att konstatera att all processrättslig reglering av modernare slag, t.ex. förvaltningsprocesslagen och småmålslagen, präglas av en mycket större flexibilitet. Vi har därför i vårt arbete låtit strävandena mot ökad flexibilitet inta en framträdande plats.

Ett område där det kan finnas anledning överväga mer flexibla regler är avvägningen mellan *skriftlig* och *muntlig* rättegång. Den äldre rättegångsbalken präglas av skriftlighet. RB bröt radikalt mot denna ordning. Muntligheten kom nästan att framstå som ett självändamål. Också i denna del har nya tendenser kommit till uttryck i modernare lagstiftning, bl.a. i småmålslagen. Det är inget tvivel om att muntligheten har stora fördelar, bl.a. därför att många parter har svårt att uttrycka sig i skrift. Enligt vår mening bör det emellertid nu vara möjligt att i ökad utsträckning tillämpa ett rent skriftligt förfarande.

Oavsett huruvida regelsystemet bygger på flexibla regler eller ej, beror förloppet av en rättegång alltid på de medverkandes agerande — inte minst domstolarnas. Det är emellertid en ofta diskuterad fråga i vilken

utsträckning rätten får eller bör ingripa. Ytterst är det en fråga om domstolens roll i samhället. Detta gäller främst *den materiella processledningen*. Även i denna fråga har ett nytt synsätt kommit till uttryck i småmålslagen. Liknande tendenser är vanliga i många andra länder. Effektiviteten i rättegången kan ökas väsentligt genom en starkare materiell processledning från rättens sida men hänsyn måste naturligtvis tas till målens olika karaktär.

Domstolens roll kommer till synes också i andra sammanhang än när det gäller den materiella processledningen. En rättegång behöver således inte utmynna i en dom. Parterna kan ofta vara mer betjänta av — och i verkligheten önska — en uppgörelse. Detta förhållande har uppmärksamats även i RB, men rättens *förlikningsverksamhet* har fått en ganska undanskymd roll. Småmålslagen har också i denna del inneburit en framflyttning av positionerna. Praxis i fråga om hur långt rätten får gå är högst skiftande.

Rättens processledning gäller inte bara materiella frågor. Den gäller också formella frågor. Vi talar i betänkandet om *rättens inflytande på rättegångens yttre förlopp*. Inom ramen för detta ämne faller den förut nämnda frågan om avvägningen mellan muntlighet och skriftlighet. Men hit hör framför allt sådana frågor som planeringen av olika åtgärder i målet, val av olika förelägganden och över huvud taget alla frågor som kan påverka fortgången av handläggningen av målet. Vi har ägnat stor uppmärksamhet åt frågor av detta slag. En effektiv — dvs. bestämd, pådrivande, bevakande — ledning motverkar s.k. långrotning och minskar såväl samhällets som parternas kostnader för rättegångarna.

Ett av de hjälpmedel som står rätten till buds i dess processledande verksamhet är möjligheten att tillgripa *sanktioner*. RB innehåller regler om många olika typer av sanktioner, t.ex. tredsdom, böter, viten och ansvar för vissa kostnader. Vi har eftersträvat att göra sanktionssystemet effektivare. Detta kan ske bl.a. genom att vidga tillämpningsområdet för befintliga sanktioner, genom att på olika sätt skärpa innebörden av sanktionerna och genom nya typer av sanktioner.

Domstolarnas verksamhet har naturligtvis påverkats av den rationalisering på bl.a. kontorsteknikens område som skett sedan RB tillkom. Detta har i stort sett kunnat ske utan ingrepp i balken. Enligt vår mening har man emellertid försummat att utnyttja ett av de mest vanliga tekniska hjälpmedlen, nämligen telefonen. Vi tog redan år 1978 initiativet till en försöksverksamhet med *användning av telefon i rättegång*. Försöksverksamheten — som bedrivits enligt en särskild lag — har gett så goda resultat att det enligt vår mening är motiverat att i balken införa särskilda regler om användning av telefon i rättegång. Det är möjligt att i en framtid även TV-teknik kan bli ett praktiskt användbart hjälpmedel — t.ex. vid hörandet av vittnen som befinner sig långt från den lokal där rättegången äger rum — men tekniken är ännu så länge alltför exklusiv för att förtjäna speciella regler i RB.

Ett i våra direktiv särskilt uppmärksammat ämne är *rättegångskostnaderna*. Det viktigaste i detta sammanhang är att hålla nere de totala kostnaderna — dvs. inte bara parternas kostnader utan även kostnaderna för domstolen — och flertalet av våra förslag i betänkandet är framlagda i detta syfte. Även frågor om vem av parterna som slutligen skall

svara för kostnaderna tilldrar sig emellertid ett betydande intresse. En av de frågor som förtjänar särskild uppmärksamhet är om och i så fall i vilken utsträckning lagstiftaren — genom kostnadsreglerna eller på annat sätt — bör styra utvecklingen när det gäller medverkan av advokat eller biträde. Vi har också haft anledning att gå in på frågor om hur kostnadsaspekter påverkar konsumenters möjlighet att komma till sin rätt. Till kostnadsfrågorna hör även rättens kontroll över anspråken på ersättning för rättegångskostnader.

En utredning inom processrättens område måste ofrånkomligen ägna stor uppmärksamhet åt *rättssäkerhetsfrågor*. Strävandena att skapa en billigare och snabbare process måste — som också antytts i direktiven — avvägas mot rättssäkerhetskraven. Vi har emellertid också haft anledning att överväga mer specifika rättssäkerhetsfrågor, dvs. reformfrågor där höjandet av rättssäkerheten varit det primära. En sådan fråga är den ofta diskuterade frågan om domaren före huvudförhandlingen bör ha tillgång till förundersökningsprotokollet. Men även vissa andra frågor kan hänföras till samma grupp.

Till rättssäkerhetsfrågorna vill många räkna även det reformkrav som brukar innefattas i *kravet på s.k. jourdomstolar*. Vi har genom tilläggsdirektiv fått i uppdrag att förutsättningslöst pröva frågan om inrättande av sådana domstolar.

I direktiven har uppmärksamats att RB kan behöva ses över också i mer formella hänseenden men det sägs att vi inte bör ta på oss den uppgiften i vidare mån än som krävs för att fullgöra utredningsuppdraget. Även om vi alltså inte har haft som någon huvuduppgift att ägna oss åt mer *lagtekniska frågor* har vi inte kunnat avstå från att i ganska många hänseenden jämkna på systematiken i balken. Förslagen uppbygs genomgående av syftet att underlätta tillämpningen av lagstiftningen.

En fråga som enligt vår mening är av mycket stor betydelse gäller *samordningen mellan olika processformer i dispositiva tvistemål*. Det finns f.n. fem sådana processformer, nämligen betalningsföreläggande, lagsökning och handräckning samt process enligt småmålslagen och enligt RB. De tre förstnämnda kan sammanfattas under begreppet summarisk process. I våra direktiv framhålls att småmålslagens regler om förfarandet i stort sett slagit väl ut och att det därför finns anledning att pröva om inte samma regler kan tillämpas också för andra kategorier av tvistemål. Det sägs också att vi bör överväga om småmålslagen bör inarbetas i RB.

Innebörden av det nyss anförda är att vi bör överväga en samordning av processen enligt småmålslagen och processen enligt RB. För en sådan reform talar många skäl. Den är också ganska lätt att genomföra. Vid en närmare analys av erfarenheterna från tillämpningen av småmålslagen finner man emellertid ganska snart anledning att vidga blickfältet. En av anledningarna är att det i många fall skulle vara en bättre utväg — för både parterna och samhället — om man i stället anlitade den summariska processen. Övervägandena bör därvid utgå från att en sammansmältning av betalningsföreläggande och lagsökning till en enda processform är både möjlig och högst önskvärd. Förslag i denna riktning har redan lagts fram (Summarisk process, Ds Ju 1977:5).

Om summarisk process ofta är ett från effektivitetssynpunkt överläg-

set alternativ till en process enligt småmålslagen eller RB måste nästa fråga bli om det är rimligt att överlämna åt käranden (sökanden) att efter fritt skön och utan någon ledning från lagstiftarens sida välja den processform han önskar.

Vi har funnit anledning ställa den nyss angivna frågan bl.a. också mot bakgrund av vår iakttagelse att reglerna för de olika processformerna delvis är ganska olika (t.ex. i fråga om forumprövningen, verkan av passivitet, rättegångskostnader), vilket kan bidra till att valet av processform grundas på irrationella faktorer.

Ytterligare två faktorer, som enligt vår mening talar för att man bör överväga samordningen av de olika processformerna, är dels att den summariska processen bör kunna göras ännu mer effektiv än den är i dag, dels att den summariska processen i dag mycket ofta erbjuder ett dåligt underlag för den fortsatta processen enligt småmålslagen eller RB. Idealet är en effektiv summarisk process som, när den inte resulterar i ett avgörande, ger ett gott underlag för den fortsatta processen.

Också den process som i ärenden om s.k. frivillig rättsvård sker enligt ärendelagen är värd uppmärksamhet när man överväger samordningen mellan olika processformer, främst därför att ärendelagen delvis kan sägas reglera en specialprocess.

Våra överväganden i de nu antydda frågorna har kommit att i viss mån sätta sin prägel på förslagen. Detta beror delvis på lagtekniska omständigheter. Enligt vår mening är förslagen emellertid av stor betydelse från många synpunkter, bl.a. från processekonomisk synpunkt och från rätts-säkerhetssynpunkt. De allra flesta av våra förslag är oberoende av övervägandena om en helt samordnad process i dispositiva tvistemål.

Förslagen

Inledning

Delbetänkandet upptar förslag till ändringar av omkring 250 paragrafer i RB. Självklart kan vi i denna sammanfattning inte presentera alla dessa förslag. I stället kommer framställningen att koncentreras till de mera betydelsefulla nyheterna i betänkandet. Vi kan naturligtvis inte heller fullständigt återge de skäl som gjort att vi stannat för en viss lösning. För att skapa en överblick har vi valt att återge förslagen i en någorlunda systematiserad ordning. Vi följer alltså inte kapitelordningen. Den valda formen för vår presentation av förslagen innebär att vi ibland måste återkomma eller hänvisa till näraliggande sakförhållanden i skilda avsnitt. Särskilt är detta fallet beträffande vårt förslag rörande en enhetlig tvistemålsprocess.

En enda processform för tvistemål

Som vi tidigare har angett finns det f.n. många olika processformer vid tingsrätt. Systemet är svåröverskådligt för många och den stela gränsdragning som finns mellan de olika processformerna leder i dag ofta till egendomliga resultat. Såvitt gäller förhållandet mellan småmålslagen och RB har redan i våra direktiv väckts frågan om ett infogande av småmålslagen i RB. Ett sådant infogande kan givetvis rent tekniskt ske

utan att man åstadkommer någon saklig ändring för någon typ av mål. Vi har emellertid funnit att man på många punkter kan för alla mål dra nytta av de erfarenheter man vunnit genom tillämpningen av småmålslagens bestämmelser, som i flera hänseenden ger uttryck för betydligt modernare uppfattningar än de som präglar RB. I flera processuella frågor anser vi sålunda att småmålslagens regler kan tas som riktlinjer för en reglering som gäller alla tvistemål. Detta är också naturligt med tanke på att tvisteföremålets värde är en dålig mätare på ett måls svårighetsgrad och inte heller i sig ger någon antydning om i vad mån det är lämpligt med ett formlöst förfarande eller ett mera bundet. Man kan dock, som vi strax skall beröra, påstå att en viss skillnad bör gälla i fråga om behovet av förlikningsinitiativ från rättens sida beroende på om tvisteföremålets värde är mycket lågt eller högt. Även till vissa kostnadsregler i småmålslagen och därmed förenade biträdesfrågor skall vi återkomma i det följande.

Innan vi redovisar våra förslag bör några ord sägas också om ärendelagen. Den lagen tillskapades samtidigt med RB för att klara handläggningen av vissa ärenden avseende annat än rättskipning, nämligen det som brukar kallas rättsvård. Orsaken till att ärendelagen infördes var att RB:s krav på bl.a. förberedelse och huvudförhandling inte passade för de berörda ärendena. Enligt vår mening finns det inte någon naturlig skiljelinje mellan ärenden angående rättsvård och mål angående rättskipning. Om man, på sätt vi strax skall återkomma till, inom RB-processens ram öppnar möjligheter till avgöranden på handlingarna försvinner de skäl som motiverade ärendelagens tillkomst. Vi föreslår därför att ärendelagen upphävs och att ärendena i fortsättningen handläggs enligt reglerna i RB för tvistemål. Detta innebär en återgång till vad som gällde före RB:s införande.

I departementspromemorian *Summarisk process* (Ds Ju 1977:5) föreslogs att de tre summariska processformerna, nämligen betalningsföreläggande, lagsökning och handräckning, skulle sammanfogas till ett institut benämnt lagsökning. Detta förslag hade betydande fördelar, bl.a. för de fall i vilka en kärande på grund av nuvarande gränser mellan de skilda processformerna måste ge in flera ansökningar. Det processuella regelsystemet blir också betydligt enklare om en sammansmältning sker.

Med det hittills sagda har vi velat visa att det behövs bara en enda summarisk processform och en enda form för egentlig tvistemålsprocess. Vi skall i det följande redovisa våra överväganden i frågan om förhållandet mellan summarisk och egentlig process. Den frågan berördes inte alls i den förut nämnda departementspromemorian. Enligt vår mening kan man i betydande mån öka effektiviteten i systemet genom en reglering som bygger på ett mera genomtänkt förhållande mellan summarisk och egentlig tvistemålsprocess. Vi menar bl.a. att man resursmässigt måste se hela tvistemålsprocessen som en totalitet.

Om man till att börja med ser på de fall som enligt nu gällande regler från början behandlas i egentlig tvistemålsprocess är det särskilt värt att notera att processen ofta får ett faktiskt förlopp som är snarlikt det som kunnat åstadkommas inom ramen för den summariska processen. Detta gäller särskilt många mål enligt småmålslagen, vilka avgörs genom tred-

skodom sedan svaranden underlåtit att ge in ett skriftligt svaromål. Vid process enligt RB får tredskodom meddelas endast när en part underlåtit att inställa sig till förhandling. Även dessa fall liknar emellertid många gånger den summariska processens fall. En liknande parallellitet föreligger när ett egentligt tvistemål avskrivs på grund av återkallelse sedan svaranden först på ett sent stadium av processen har gjort rätt för sig. Fall av nu angivna slag bör om möjligt inte belasta den egentliga tvistemålshanteringen, främst därför att en sådan hantering är avsevärt dyrare än den summariska. Käranden bör i stället få sitt mål avklarat genom den summariska processen som utgör ett enkelt instrument för att åstadkomma verkställbara avgöranden i de enkla, i egentlig mening inte tvistiga, fallen.

Också i många av de fall som med nu gällande regler inledningsvis handläggs i den summariska processen framstår en efterföljande egentlig tvistemålsprocess som en onödigt omständlig omgång. Detta gäller främst de många fall i vilka svaranden bestrider utan motivering (s.k. blankt bestridande). I de särklassigt vanligaste summariska fallen, nämligen de som avser betalningsföreläggande, är ett sådant bestridande tillräckligt för att käranden/sökanden skall tvingas gå vidare till egentlig tvistemålsprocess för att få sin rätt. Det egentliga tvistemålet inleds i sådana fall oftast på ett uselt underlag eftersom kärandens ursprungliga summariska ansökning är kortfattad, svaromålet blankt och kärandens begäran om hänskjutande till rättegång ytterst kortfattad.

Enligt vår uppfattning är den främsta orsaken till olägenheterna i förhållandet mellan summarisk och egentlig process att man ställer alltför låga krav på svaromålen. Vårt förslag innebär att målet skall avgöras till svarandens nackdel om han i svaromålet inte anger sådana skäl mot bifall till käromålet vilka kan vara av betydelse vid prövning av saken. Bl.a. för att motverka risker för att en svarande kommer till korta därför att han har svårt att uttrycka sig i skrift har vi samtidigt infört en möjlighet för svaranden att yttra sig muntligen i processen. De ökade kraven på svaranden bör enligt vår mening stimulera käranden att i ökad omfattning anlita den summariska processen. Den summariska processen kan genom vårt förslag över huvud taget bli ägnad att från den ordinära tvistemålsprocessen sortera bort fler fall som egentligen endast avser betalningstredska. Till de nu angivna fördelarna kommer att det i de bestridda fallen blir mer meningsfullt för käranden att — om han önskar gå vidare — med anledning av svaromålet komplettera sin ansökning innan den läggs till grund för en egentlig tvistemålsrättegång.

Den summariska processen — som med nu gällande regler kan sägas vara misslyckad i de konkreta fall i vilka ett blankt bestridande sker — kommer med vårt förslag att antingen leda till ett avgörande eller också kunna tjäna som ett viktigt led i förberedelsen av målet för ett senare avgörande i den egentliga tvistemålsprocessen.

Om man vill dels komma till rätta med alla de fall i vilka käranden med nu gällande regler väljer egentlig tvistemålsrättegång i stället för summarisk process eller tvärtom, dels få till stånd en ordning i vilken den summariska processen i de bestridda fallen kan utnyttjas rationellt som ett led i den egentliga förberedelsen av målet, är den lösning som ligger närmast till hands att integrera de båda typerna av process. Den sum-

mariska processen kommer därvid att utgöra ett normalt inlednings-skede i den dispositiva egentliga tvistemålsprocessen. En sådan lösning har enligt vår mening många fördelar och knappast några nackdelar. Den bör därför väljas. Det är emellertid uppenbart att inte alla dispositiva tvistemål är lämpliga för en sådan handläggning. Den summariska processen står i dag inte öppen för alla typer av mål och den bör inte göra det heller i fortsättningen. Dessutom bör man naturligtvis inte utnyttja den summariska processen om det redan på förhand kan uteslutas att den skulle ge något resultat. Lika viktigt är det att integrationen av summarisk process och egentlig tvistemålsprocess inte leder till att den förra processformen blir onödigt komplicerad.

Uppbyggnaden i stort av en integrerad tvistemålsprocess

En första fråga som måste besvaras är om alla dispositiva tvistemål inledningsvis skall handläggas i en form som motsvarar den summariska processen.

Av de dispositiva tvistemålen vid tingsrätt är det f.n. endast två typer som är helt undantagna från de summariska processmöjligheterna. Det är mål där fastställelse talan förs och mål om skadestånd. I mål av det förra slaget bör av flera skäl nuvarande ordning behållas. När det gäller mål angående skadestånd har vi ett annat synsätt. Sådana mål måste f.n. prövas i egentlig tvistemålsprocess men kan där föranleda tredskodom vid svarandens passivitet, alltså en situation som liknar den vilken föreligger vid summarisk process. Vi menar att man lika gärna kan pröva skadestandsfrågorna i en summarisk skriftlig omgång.

Givetvis finns det också många andra dispositiva mål som inte bör gå den summariska vägen. I många större mål kan det vara uppenbart att en summarisk handläggning bara skulle innebära en meningslös omgång. Enligt vår mening måste man tillmäta kändens uppfattning i fråga om valet av förberedelseform en stor betydelse. En uttrycklig begäran om viss handlägningsform bör respekteras. Käranden vinner inte några fördelar genom att i onödan förbigå det summariska skedet. Hans ersättning för rättegångskostnader blir i stort sett densamma oavsett handlägningsform, om svaranden inte bestrider ansöknigen.

Med dessa utgångspunkter har vi funnit att en integrerad tvistemålsprocess bör byggas upp. Inom ramen för en sådan process skall enligt vårt förslag i princip alla dispositiva tvistemål passera ett skede som motsvarar den summariska processen. Syftet med detta skede — som i förslaget kallas förberedelse i förenklad form — är att avskilja de mål i vilka någon egentlig tvist inte föreligger. Om ett mål inte avgörs i det summariska skedet och käranden (sökanden) önskar föra saken vidare skall förberedelse äga rum enligt regler som i stora delar motsvarar de regler som nu gäller om förberedelse. När förberedelsen är avslutad, skall målet avgöras.

Lagtekniskt har vi funnit lämpligt att fördela bestämmelserna för tvistemål på fyra kapitel, nämligen 41 kap. (om inledande av rättegång), 42 kap. (om förberedelse i förenklad form), 43 kap. (om annan förberedelse) och 44 kap. (om avgörande av mål). Bestämmelserna i det nuvarande 41 kap. har flyttats till 35 kap. Kapitlen har — liksom mot-

Som redan antytts är bestämmelserna om den nya tvistemålsprocessen — liksom RB:s nuvarande regler — uppbyggda efter principen att förfarandet är indelat i ett förberedande skede och i ett därpå följande skede då målet avgörs. Att ett mål skall förberedas i behövlig omfattning innan det avgörs är väsentligt för hela rättegångens effektivitet. Enligt vår mening är det, inte minst från pedagogisk synpunkt, en fördel att i förfarandereglererna göra en formell uppdelning av handläggningen i ett stadium för målets förberedande och ett för dess avgörande. Vi har alltså i denna del inte följt småmålslagens mönster.

I 41 kap. finns bestämmelserna om inledande av rättegången, dvs. bestämmelser om ansökan, dess innehåll och rättens inledande behandling av ansökningen. Kapitlet innehåller också bestämmelser om uppdelning av målen i sådana som skall förberedas i förenklad form enligt 42 kap. och sådana som redan inledningsvis skall förberedas på annat sätt enligt 43 kap. Vissa mål behöver inte alls förberedas före avgörandet. Detta gäller främst en del av de nuvarande domstolsärendena.

En av kåranden framställd begäran om handläggning enligt 42 eller 43 kap. skall i princip respekteras. Vissa mål får dock aldrig förberedas i förenklad form enligt 42 kap. Det gäller mål där fastställsetalan förs och mål i vilka förlikning om saken inte är tillåten (indispositiva mål). I övriga fall skall den enklare handläggningsformen enligt 42 kap. väljas, om det kan antas att en förberedelse i förenklad form är tillräcklig. Om mål som förberetts enligt 42 kap. inte kan avgöras till kårandens fördel på grundval av sådan förberedelse, kan kåranden begära att målet tas upp till förberedelse enligt 43 kap.

Oavsett om målet förberetts enligt 42 eller 43 kap. skall målet avgöras enligt bestämmelser i 44 kap. Om mål avgörs på grund av att en part underlåtit att följa ett föreläggande eller underlåtit att inställa sig betecknas rättens avgörande som förenklad dom. Denna term innefattar såväl de nuvarande tredsdomarna som de nuvarande summariska avgörandena (utslag i mål om lagsökning och handräckning samt bevis i mål om betalningsföreläggande).

Närmare om den summariska processen

Det vi hittills sagt om en enda processform i tvistemål får inte tolkas så att alla mål skall handläggas efter samma regler eller så att någon gruppering av målen inte skulle vara avsedd. Tvärtom anser vi att det är högst väsentligt att man gör en gruppering men den bör mycket starkare än den nuvarande uppdelningen i t.ex. lagsökningsfall, betalningsföreläggandefall och handräckningsfall ta sikte på möjliga förenklningar när det gäller rättens hantering av målen.

De mål som härvid tilldrar sig det största intresset är de *enkla mål av masshanteringskaraktär* som ges in av professionella ombud med mycket stor vana eller av borgenärer med stor verksamhet. Det gäller t.ex. flertalet inkassobyråer och ett antal större borgenärer av typen kommunala energiverk eller parkeringsbolag. Omkring 80 % av de summariskt handlagda målen kan antas höra hit. Mål av den nu angivna typen är

oftast problemfria från handläggningssynpunkt och samtidigt finns det möjligheter att på ett enkelt sätt arrangera en övergripande samhällskontroll på annat sätt än som kan ske genom domstolarna, nämligen genom datainspektionens medverkan. Inspektionen utövar tillsyn över att de berörda ombuden och borgenärerna fullgör sina skyldigheter på det inkassostadium som brukar föregå varje kravmål och enligt vår uppfattning kan man fullfölja tankarna bakom inkassolagen genom att låta dem gälla också den efterföljande summariska process som blir nödvändig i de fall betalning inte sker frivilligt.

Vi menar således att mål som ges in av de berörda ombuden och borgenärerna bör hanteras i en enklare ordning och vi har valt att kalla de mål som är av detta slag för blankettmål, en term som definieras i 41 kap. 4 § i vårt förslag. Förenklingarna av processen sker längs två vägar. Dels erbjuds de som använder föreskriven blankett möjligheter till vissa förenklingar när det gäller fullmakter, behörighetsbevis och avgiftsbetalning, dels kommer för blankettanvändningen att gälla vissa regler som i stort sett syftar till att åstadkomma en god efterlevnad av den summariska processens bestämmelser. Reglerna förutsätts bl.a. få det innehållet att borgenärerna eller ombuden åläggs att fullgöra vissa processuella skyldigheter (t.ex. att komplettera ansökningar etc.) utan en anmaning i varje enskilt fall. Vi förutsätter att handläggningsrutinerna i blankettmålen mycket snart kommer att anpassas till ADB-rutiner.

I ett tidigare avsnitt har vi berört vissa förslag vilka syftar till att från det egentliga tvistemålsområdet sortera bort sådana fall som inte passar där. Vi lägger fram ytterligare förslag med den inriktningen och vi skall här i korthet redogöra för några av dem.

Om det under ett summariskt skede av en process finnes tveksamt huruvida ett bestridande skall anses hindra att målet avgörs summariskt, skall rätten enligt vårt förslag skriftligen eller per telefon undanröja oklarheten. Detta leder till ett visst merarbete under det summariska skedet av processen men förslaget ligger väl i linje med våra förslag i övrigt. Vi menar nämligen att det är bättre att satsa vissa ytterligare resurser på den summariska processen om man därigenom kan undgå att satsa motsvarande eller större resurser på en egentlig tvistemålsrättegång, vilket skulle vara alternativet. Ett liknande synsätt har vi när det gäller rättens verksamhet för att efter ett eventuellt bestridande från svaranden få kâranden att komplettera ansökningen innan målet går vidare till egentlig tvistemålshantering. Vi menar att en sådan komplettering måste ske och att kraven på kâranden måste sträcka sig minst lika långt som om denne begärt att få målet redan inledningsvis handlagt i en egentlig rättegång. Vi föreslår att rätten skall kunna avvisa ansökningen om kâranden inte följer ett föreläggande att komplettera ansökningen till en tillfredsställande nivå. Vi vill redan nu nämna att rättens arbete med att få ansökningarna kompletterade inte behöver bli särskilt betungande. Detta hänger samman med att omkring 80 % av de summariska fallen kan beräknas bli blankettmålsfall, vilka inte kommer att kräva mycket av kompletterande åtgärder från rättens sida.

Andra regler med det förut angivna syftet gäller bl.a. de talrika fall i vilka man med det nuvarande regelsystemet måste låta målet gå vidare till egentlig process därför att parterna inte är överens om kostnaderna

för den summariska rättegången eller därför att parterna är oense i mera formella hänseenden. Dessa mål bör kunna klaras av genom att man i motsats till vad som nu gäller tillåter en förnyad summarisk omgång.

Ökat utrymme för avgörande av mål utan huvudförhandling

Enligt gällande regler finns endast mycket begränsade möjligheter för tingsrätterna att avgöra mål utan huvudförhandling, dvs. efter ett skriftligt förfarande. Grovt sett kan man säga att tvistemål som följer RB:s regler alltid måste avgöras efter huvudförhandling, så snart parterna är oeniga i något hänseende. Småmålslagen öppnar däremot möjligheter till ett rent skriftligt förfarande även i tvistiga fall. När ett brottmål skall avgöras i sak är huvudförhandling — bortsett från vissa undantagsfall — obligatorisk.

Muntlig handläggning är i regel dyrare än skriftlig. Enligt vår mening bör man därför ta till vara de möjligheter som finns att undvara huvudförhandlingar i de fall där muntligheten framstår som onödig. Vi anser att man i såväl tvistemål som brottmål kan avsevärt öka utrymmet för skriftlig handläggning, dvs. för att avgöra mål på handlingarna, utan att rättssäkerhetsaspekterna åsidosätts.

En grundläggande — för tvistemål och brottmål gemensam — förutsättning för att ett avgörande på handlingarna skall få ske bör enligt vår mening vara att huvudförhandling inte behövs för utredningen i målet. Huvudförhandling skall enligt förslaget således alltid hållas när muntlig bevisning — t.ex. ett vittnesmål — skall tas upp eller när det är till fördel för utredningen att parterna får muntligen utveckla sin talan eller plädера. Vidare föreslås parterna få ett mycket stort inflytande över valet av handläggningsform. I brottmål skall huvudförhandling alltid hållas, om någon part begär förhandling. I tvistemål föreslås rätten däremot få vissa möjligheter att i uppenbara fall gå emot en parts begäran om huvudförhandling. När det gäller brottmål måste det också vara en förutsättning för att det skriftliga förfarandet skall få tillämpas att det inte kommer i fråga att ådöma mer ingripande påföljd. I sådana fall behövs huvudförhandlingen nämligen praktiskt taget alltid för att lämplig påföljd skall kunna bestämmas. Avgörande på handlingarna föreslås därför kunna ske endast när det inte är aktuellt att döma till annan påföljd än villkorlig dom och/eller böter. Ett sådant avgörande kan enligt förslaget också äga rum i vissa fall när rätten skall förordna att en tidigare ådömd påföljd skall avse ytterligare brott. En annan förutsättning för avgörande på handlingarna bör i brottmål principiellt sett vara att den tilltalade erkänt gärningen. Föreligger inte något erkännande, får huvudförhandling underlåtas endast om det är uppenbart att förhandling inte behövs.

Effektivare ledning av processen från rättens sida

Som vi tidigare nämnt har vi sett som en av våra främsta uppgifter att överväga på vilka sätt rättens ledning av rättegångsförfarandet kan effektiviseras. En förbättrad processledning verksamhet, som syftar till att åstadkomma snabbare och billigare avgöranden, innefattar såväl materiella som formella frågor.

Ett av de viktigaste och mest omdiskuterade ämnena på processrättens område de senaste decennierna är frågan om rättsens *materiella processledning*, dvs. frågan i vad mån rätten skall vara aktiv för att berika eller begränsa processmaterialet. En översyn av gällande regler om materiell processledning har enligt vår mening tätt sig befogad av flera skäl. Dels är det naturligtvis angeläget att överväga om nuvarande regler är ägnade att garantera en effektiv process. Dels är en översyn behövlig med hänsyn till att praxis f.n. är mycket skiftande inom domarkåren. Ytterligare ett skäl för en översyn är att RB och småmålslagen innehåller olika regler för materiell processledning.

En utgångspunkt för en diskussion om materiell processledning måste enligt vår mening vara rättsens slutliga ansvar för utredningens fullständighet. I dispositiva tvistemål (de flesta förmögenhetsrättsliga mål) är det på grund av parternas avtalsfrihet i stort sett deras egen sak att bestämma vilken omfattning processen skall få och vilken utredning som skall ske. Man brukar tala om att förhandlingsprincipen skall tillämpas. I dessa mål måste därför processledningen i princip begränsas till att utröna vad part verkligen vill i rättegången. Men i de indispositiva tvistemålen (främst familjemålen) och i brottmålen måste rätten anses ha ett — beroende på målets beskaffenhet — visst slutligt ansvar för att utredningen blir tillräcklig. Processledningen måste då kunna gå längre än i de dispositiva målen och inriktas på att få fram erforderlig utredning, om parterna inte förmår det själva.

Materiell processledning är, som vi tidigare nämnt, väsentlig för att i olika hänseenden effektivisera rättegången. Men en aktiv processledning är också förenad med vissa risker. Domaren kan, om han hjälper den ena parten, utsätta sig för motpartens misstanke om partiskhet. Denna risk kan motverkas på flera sätt. Vidare är parterna de som normalt bäst kan målet. Griper domaren in i utredningen på ett olämpligt sätt, är det risk att rättegången inte hålls inom de ramar parterna avsett. Han bör därför normalt låta parterna själva sköta målet i första hand, och själv ingripa bara om det behövs.

För de dispositiva tvistemålens del är processledningens mål som sagt att ta reda på parternas vilja. Men med hänsyn till vikten av att domstolen uppfattas som objektiv och till risken för onödigt vidlyftiga eller snedvridna processer bör ganska snäva gränser sättas för domarens undersökningsplikt. När det gäller parternas yrkanden och åberopanden bör domaren normalt ingripa bara för att avhjälpa otydlighet eller ofullständighet eller för att utröna nära till hands liggande omständigheter, där det framstår närmast som ett misstag att part inte gjort något yrkande eller åberopande.

När det gäller bevisningen bör domaren söka få varje bevisstema preciserat och verka för att principen om det bästa bevismedlet tillämpas. Han bör i uppenbara fall kunna tala om att part behöver bevisa sina påståenden och att åberopad bevisning är otillräcklig.

I de indispositiva tvistemålen har rätten, som redan nämnts, ett större ansvar för utredningen. Trots detta bör man kunna tillämpa i stort sett samma principer som i dispositiva mål. Rätten bör även i indispositiva mål vara aktiv först om parterna inte själva tar fram tillräcklig utredning. Normalt bör rättsens initiativ ta formen av påpekanden för parterna. Däremot bör rätten själv föranstalta om utredning endast som sista utväg.

Även i brottmålen bör förhandlingsprincipen normalt tillämpas. Rätten bör i princip ingripa endast mot ottydligheter och ofullständigheter och söka rätta till vad som framstår som förbiseenden från parternas sida. Rättens ansvar för utredningens fullständighet bör, liksom i de indispositiva tvistemålen, föranleda ingripanden endast i den mån parterna inte själva är aktiva. Det ligger i sakens natur att rätten får ägna särskild uppmärksamhet åt den tilltalades behov av processledning, så att rättsförluster för denne undviks i möjligaste mån.

Generellt sett kan avsikten med den föreslagna ordningen i fråga om materiell processledning — såvitt avser alla målkategorier — sägas vara att uppmuntra de f.n. mest passiva domarna till ökad aktivitet och att samtidigt sätta gränser för de mest aktiva domarnas verksamhet. För de dispositiva tvistemålens del innebär förslaget att processledningens omfattning skall ligga på en nivå mellan den processledning som domaren f.n. förutsätts utöva i mål som handläggs enligt RB och den processledning som enligt intentionerna bakom småmålslagen skall förekomma i småmål.

Det betonas i förslaget att processledningen alltid bör ske öppet. Domaren får alltså inte använda s.k. förtäckta ordalag vid utövningen av sin processledning.

Processledningsreglerna bör inte göras formellt beroende av om parterna företräds av ombud. Närvaron av ombud och deras juridiska kunnande får i stället bli omständigheter som automatiskt reglerar det faktiska behovet av processledning.

Våra överväganden har sammanfattats i en regel som ålägger rätten att under förberedelsen av tvistemål allt efter målets beskaffenhet se till att tvistefrågorna blir klarlagda, att parterna anger allt de vill åberopa och att i övrigt de åtgärder vidtas som behövs för att förbereda målet till avgörande. När det gäller avgörandestadiet föreslås för såväl tvistemål som brottmål en bestämmelse, enligt vilken rätten skall se till att varje mål blir utrett efter vad dess beskaffenhet kräver.

Ett ämne, som har nära samband med den materiella processledningen och som även det varit föremål för livlig diskussion, är frågan om omfattningen av *rättens förlikningsverksamhet* i dispositiva tvistemål, eller med andra ord frågan i vad mån rätten skall i dessa mål vara aktiv för att söka åstadkomma en frivillig uppgörelse mellan parterna. Även i denna del föreligger flera starka skäl för en översyn av gällande regler. Sålunda finns f.n. olika regler i detta hänseende i RB och i småmålslagen. I den sistnämnda lagen föreskrivs en mer omfattande förlikningsaktivitet från rättens sida än i mål som handläggs enligt RB. Även en starkt skiftande praxis inom domarkåren utgör ett starkt skäl för en översyn av gällande regler. En del domare förlikar nästan alla sina mål. Det förekommer vidare att domare verkar för förlikning i mindre lämpliga situationer och på olämpligt sätt. Det finns emellertid även domare som nästan aldrig gör någon ansträngning för att få ett mål förlikt, trots att det framstår som lämpligt.

Enligt vår mening är det lagstiftarens uppgift att söka åstadkomma en mer enhetlig praxis på detta område. På grund av de mycket skiftande förhållanden som råder i olika mål är det omöjligt att i lagtext närmare precisera hur rätten bör förfara i olika situationer. En lagregel får därför

hållas mycket allmän, men i stället kompletteras med omfattande motivuttalanden. Någon särskild regel för mål om mindre värden är enligt vår mening inte befogad. Liksom i fråga om materiell processledning gäller att det saknas tillräckliga skäl att dra någon gräns mellan olika mål beroende på tvisteföremålets värde.

En grundläggande utgångspunkt när det gäller omfattningen av rättsens förlikningsverksamhet bör enligt vår mening vara att domstolarnas huvuduppgift är rättskipning i mer inskränkt bemärkelse, dvs. domstolarna skall i princip endast medverka till sådana lösningar på inkomna tvister som står i överensstämmelse med gällande civilrättslig eller annan lagstiftning på området. En viktig uppgift för domstolarnas avgöranden är att verka handlingsdirigerande för samhällsmedlemmarna i allmänhet. Om domaren skall verka för en förlikning mellan parterna, följer av det nu sagda att han bör inrikta sig på att uppnå ett resultat som så nära som möjligt ansluter till vad en tänkt dom i målet skulle innehålla. Endast om särskilda skäl föreligger, bör domaren enligt vår mening föreslå en förlikning trots att den klart strider mot exempelvis gällande civilrättslig lagstiftning. En sådan situation kan föreligga när skälen för förlikning är mycket starka. Detta kan vara fallet t.ex. i vissa tvister om mycket små värden och i tvister där parternas framtida relationer är särskilt viktiga.

Med utgångspunkt från det nu sagda tar vi upp frågan om i vilka mål det är lämpligt att rätten inleder förlikningsförsök. Det finns vissa grupper av mål där förlikning i stort sett inte bör aktualiseras av rätten. En grupp är juridiskt klara mål. En annan grupp är mål där en part säger ifrån att han inte vill vara med om förlikning. Ytterligare en grupp, där förlikningsinitiativ ofta framstår som olämpliga, utgörs av vissa mål vari en dom endast kan innebära antingen att käromålet helt bifalls eller att det helt ogillas. I alla andra mål än dem som nu nämnts får rätten göra en totalbedömning av om det är lämpligt att förlikningsinitiativ tas. I denna bedömning bör man väga in bl.a. rättegångskostnadernas storlek i förhållande till vad tvisten gäller.

Förlikningsinitiativ bör enligt vår mening normalt sättas in mot slutet av förberedelsen, när yrkanden och grunder är klarlagda och det kan överblickas vad som är stridigt i målet och vilken bevisning som finns. Det kan dock i vissa situationer vara befogat att börja förlikningsförsöken betydligt tidigare.

Vad slutligen angår formerna för domstolens förlikningsarbete anser vi att domaren bör vara oförhindrad att själv ta upp förlikningsfrågan med parterna. Om parterna är villiga att förhandla under domarens ledning, kan det ofta underlätta en förlikning om domaren redogör för förutsättningarna för en uppgörelse. Han bör kunna uppskatta rättegångskostnadernas ungefärliga storlek, för den händelse målet går till dom, och bör även kunna diskutera de rättsliga frågorna i målet. Han bör också vara oförhindrad att lägga fram egna förlikningsförslag. Men han måste agera på ett försiktigt sätt, så att inte han utsätter sig för risk att anses partisk.

Kort uttryckt kan tanken bakom den föreslagna regleringen av rättsens förlikningsverksamhet sägas vara att vissa element från RB:s och små-

målslagens regler smälts ihop till en enhet. Från RB behålls kravet på en prövning i det enskilda fallet om målet är lämpligt för förlikning. Men har målet gått igenom detta test och befunnits lämpligt, skall domaren ges stor frihet att verka för förlikning, efter mönster från vad som f.n. gäller i småmål.

Våra överväganden när det gäller rättens förlikningsverksamhet utmynnar i en regel, enligt vilken rätten, i den mån det är lämpligt med hänsyn till målets beskaffenhet och övriga omständigheter, under förberedelsen av ett dispositiv tvistemål skall verka för att parterna förliks. Vi föreslår också en uttrycklig bestämmelse om att rätten inte får fortsätta förlikningsverksamhet, om det framgår att någon av parterna vill ha målet prövat.

I vissa fall kan de gränser som måste sättas för domarens aktivitet på förlikningsområdet hindra att han kan åstadkomma en frivillig uppgörelse mellan parterna, trots att en sådan framstår som sakligt sett befogad från olika synpunkter. I sådana fall kan det vara lämpligt att rätten förordnar en fristående *särskild medlare*, som kan angripa problemen på ett avsevärt mer förutsättningslöst sätt än domaren. En möjlighet att utse en sådan medlare finns redan enligt nu gällande regler, men används ytterst sällan. Enligt vår mening finns det inte så få fall där man kan anta att en särskild medlare har goda förutsättningar att få till stånd en upplösning av tvisten till en betydligt lägre kostnad än om målet skulle gå till dom i vanlig ordning. Det behöver inte alltid gälla en förlikning av hela tvisten. I vissa fall kan även en "upprepning" av målet genom att uppgörelsen träffas i vissa delar vara av stort värde som ett medel i strävandena att begränsa rättegångskostnaderna.

Med tanke på de mål där processekonomiska vinster av det nu nämnda slaget kan uppnås, finns det enligt vår mening skäl att uppmuntra till en ökad användning av institutet särskild medlare. Vi föreslår i detta syfte att medlare skall få rätt till ersättning av allmänna medel för sitt arbete. I gengäld bör medlare få förordnas endast om det i det enskilda fallet finns skäl att anta att totalkostnaden för att lösa tvisten kan minskas väsentligt genom medlingen. Vi föreslår också vissa regler som avser att göra medlarens verksamhet så effektiv som möjligt.

Våra förslag i fråga om materiell processledning, förlikningsverksamhet och medling innebär att nuvarande regler på dessa områden byggs ut och preciseras. Syftet med detta är bl.a. att klart uttrycka rättens ansvar i fråga om ledningen av rättegången. Vi föreslår flera andra regler som avser att medverka till att detta syfte uppnås. Som exempel kan nämnas att i kapitlet om annan förberedelse (43 kap.) föreslås en preciserad regel om vad som skall klaras ut under förberedelsen. Enligt denna skall bl.a. parternas yrkanden och grunder preciseras, uppgifter om bevisning lämnas, behovet av ytterligare utredning klarläggas och möjligheterna till förlikning prövas. Vidare sägs att rätten har skyldighet att driva förberedelsen med inriktning på ett snabbt avgörande av målet. En särskild regel ger uttryck för principen att parterna inte har rätt att påkalla längre uppehåll i handläggningen utöver vad som följer av reglerna om vilandeförklaring.

I syfte att åstadkomma ett snabbt avgörande av målet föreslås rätten vidare få en principiell skyldighet att snarast möjligt efter anhängiggö-

randet av ett mål upprätta en *plan för målets handläggning*. En sådan plan skall upprättas i samråd med parterna och skall innefatta inte endast en tidsplanering utan rätten bör i planen även sätta sig in i vilka frågor det är som skall lösas i målet.

Även när förberedelsen kommit in i ett senare stadium är det självfallet angeläget att rätten ser som sin uppgift att handläggningen snarast kan inriktas på ett avgörande. Vi föreslår därför en regel enligt vilken rätten åläggs att mot slutet av förberedelsen göra vad vi i motiven kallar en *summing-up*, alltså en sammanfattning av parternas ståndpunkter i målet, såsom de uppfattas av rätten. Parterna skall sedan få tillfälle att yttra sig över sammanfattningen. Förberedelsen är därefter i princip avslutad och målet skall avgöras. En *summing-up* är av värde inte bara som ett medel att tvinga fram ett initiativ från rättens sida att avsluta förberedelsen, utan även därför att den ger parterna möjlighet att kontrollera att rätten uppfattat deras ståndpunkter på ett korrekt sätt.

Ökad flexibilitet i regelsystemet

Som vi tidigare nämnt har en av huvudinvändningarna mot det nuvarande rättegångsförfarandet enligt RB varit att det ansetts lämna ett alltför litet utrymme för att anpassa handläggningen till förhållandena i det enskilda målet. Åtskilliga av våra förslag syftar till att tillmötesgå kritiken på denna punkt. I det följande skall några av dessa förslag redovisas.

Vi har redan berört den föreslagna utvidgningen av möjligheterna att avgöra mål på handlingarna, dvs. utan att hålla huvudförhandling. Det bör i detta sammanhang bara tilläggas att vi även när det gäller förberedelseskedet i tvistemål föreslår en mer nyanserad reglering än den som f.n. finns i RB i fråga om *avvägningen mellan skriftlig och muntlig handläggning*. Sammanträde för förberedelse skall enligt förslaget sålunda hållas, om det kan antas att förberedelsens syfte därigenom främjas. Under förberedelse i förenklad form är handläggningen däremot i princip skriftlig enligt förslaget. För brottmålsens del föreslås en uttrycklig möjlighet till skriftlig och i vissa fall muntlig förberedelse. Det bör här ånyo påpekas att vi föreslår att i RB införs regler som gör det möjligt att i vissa fall ersätta muntliga inställelser med telefonsamtal.

RB präglas i hög grad av vad man brukar kalla *koncentrations- och omedelbarhetsprinciperna*, vilka i huvudsak innebär att domen i huvudförhandlingsmål skall grundas endast på vad som läggs fram vid en huvudförhandling, som hålls inom loppet av en så kort tidsrymd som möjligt. Vi föreslår uppmjukningar i dessa principer i flera hänseenden, men vi vill samtidigt betona att det i de allra flesta fall är en fördel för möjligheterna att åstadkomma en materiellt riktig dom att principerna upprätthålls. Det normala bör således även framgent vara att det material som skall ligga till grund för avgörandet av ett mål skall läggas fram omedelbart vid en huvudförhandling. Avsteg från detta bör få göras när processekonomiska skäl starkt talar för det och det dessutom kan ske utan att möjligheterna minskar att komma fram till en materiellt riktig dom i målet.

Enligt nu gällande ordning finns vissa möjligheter att vid en huvud-

förhandling underlåta att upprepa det som har sagts vid ett förberedelsesammanträde. Detta gäller i fråga om det som nu kallas huvudförhandling i förenklad form. En sådan förhandling kan hållas i omedelbart samband med ett sammanträde för förberedelse eller inom 15 dagar från ett sådant sammanträde. Vi föreslår att den strikta femtondagarsgränsen mjukas upp. Rätten och parterna föreslås få ökade möjligheter att med hänsyn till förhållandena i det enskilda fallet bestämma i vad mån man kan underlåta att vid huvudförhandlingen upprepa det som sades vid det föregående förberedelsesammanträdet.

En strikt femtondagarsgräns gäller f.n. också i fråga om tillåtna uppehåll i en huvudförhandling. Har uppehåll gjorts i sammanlagt mer än 15 dagar måste huvudförhandlingen tas om från början. Även i detta hänseende föreslår vi en flexibel regel som gör det möjligt för rätten och parterna att ta hänsyn till förhållandena i det enskilda målet. Principen bör dock enligt förslaget vara att huvudförhandlingen skall pågå på ett så koncentrerat sätt som möjligt, vid långvariga huvudförhandlingar i regel minst tre dagar per vecka.

Enligt nu gällande regler i RB måste all *skriftlig bevisning* som åberopas föredras vid huvudförhandlingen i målet. Vi föreslår regler som gör det möjligt att underlåta sådan föredragning, om rättens ledamöter tagit del av bevisningen i förväg, parterna medger det samt rätten med hänsyn till särskilda omständigheter finner det lämpligt.

Principen bör enligt förslaget alltså vara att *munlig bevisning* skall tas upp omedelbart inför rätten vid huvudförhandlingen, eftersom möjligheterna till en meningsfull bevisprövning då är bäst. Vi föreslår att man i ökad utsträckning får möjlighet att i stället ta upp bevisningen utom huvudförhandlingen — antingen under förberedelsen eller vid en huvudförhandling som inställs — om processekonomiska skäl starkt talar för det och syftet med bevisupptagningen ändå blir i allt väsentligt uppnått. Vidare föreslår vi en försiktig uppmjukning av förbudet mot att i rättegång åberopa s.k. *skriftliga vittnesberättelser*.

Vi föreslår att reglerna om *huvudförhandlingens gång* mjukas upp, så att rätten får större möjlighet än i dag att välja en handläggningsordning som passar i det enskilda fallet. Vidare föreslås den tilltalade i brottmål få en uttrycklig rätt till s.k. kompletterande sakframställning.

Som en uppmjukning av omedelbarhetsprincipen föreslår vi slutligen att rätten i vissa fall, när det *efter huvudförhandlingens slut* uppdagas ett behov av att komplettera processmaterialet, bör ha möjlighet att inhämta ytterligare behövlig utredning på ett enkelt sätt, t.ex. genom telefonsamtal. Detta gäller dock endast när utredningen är av ringa omfattning. I annat fall får fortsatt huvudförhandling hållas.

Ytterligare ett förslag som medger ökat hänsynstagande till förhållandena i det enskilda målet gäller *rättens domförhet i tvistemål*. F.n. består rätten i mål som handläggs enligt RB av tre domare vid huvudförhandling. Rätten är dock domför med en enda domare vid huvudförhandling i förenklad form, dvs. en huvudförhandling som hålls inom kort tid från avslutandet av ett förberedelsesammanträde. Enligt vår mening finns det inga skäl att knyta domförheten till sådana rekvisit. Det avgörande måste i stället vara det enskilda målets svårighetsgrad. Vi föreslår därför en regel, enligt vilken rätten vid huvudförhandling är

domför med endast en lagfaren domare, om detta är tillräckligt med hänsyn till målets omfattning och svårighetsgrad. Om målet inte är av enkel beskaffenhet, krävs dock parternas samtycke för att målet skall få avgöras av en enda domare. Någon särskild domförhållningsregel för mål om små värden — av det slag som f.n. finns i småmålslagen — bör enligt vår mening inte uppställas.

Även i tvistemål som skall avgöras på handlingarna knyts enligt förslaget domförheten till målets beskaffenhet. Presumtionen föreslås dock i dessa fall vara att en enda domare kan avgöra målet. Endast om någon part begär det eller rätten finner det nödvändigt skall målet avgöras av tre domare. I blankettmål skall rätten enligt förslaget alltid bestå av en enda domare, som inte behöver vara lagfaren.

Vidare föreslår vi en uppmjukning av den nu gällande regeln att *frågor om processhinder* alltid skall prövas före frågor rörande själva saken. Förslaget i denna del — som är motiverat av processekonomiska faktorer — innebär att rätten i vissa fall får underlåta att ta ställning till en svårbedömd fråga om processhinder om det ändå är uppenbart att käromålet skall ogillas.

Liksom vi förordar att man inte skall behöva hålla huvudförhandling om sådan inte är nödvändig, föreslår vi att rätten över huvud taget inte skall behöva höra svaranden om detta inte behövs. Om sålunda en *ansökan är uppenbart ogrundad* och bristen inte kommer att kunna rättas till under processen, tjänar det nuvarande obligatoriska kravet på svarandens hörande inte något praktiskt syfte. Enligt vårt förslag skall rätten i dessa fall kunna ogilla käromålet utan att rätten först utfärdar stämning på svaranden.

Ett praktiskt problem när det gäller brottmålen är att rättegångarna — genom tilläggsåtal (dvs. med nu gällande terminologi utvidgning av åtal) eller av andra skäl — ofta blir onödigt omfattande, vilket medför att avgörandet av målen uppskjuts. Som regelsystemet i dag är uppbyggt är möjligheterna att *dela upp handläggningen i olika rättegångar* ofta begränsade. Vi föreslår vissa klargörande regler som bör leda till att handläggningen bättre än f.n. kan ordnas på ett rationellt sätt utan att det behöver medföra svårigheter att bestämma en lämplig påföljd.

När det gäller *avskrivning* av brottmål efter det att åklagaren lagt ned åtalet är det f.n. ett praktiskt problem att rätten först måste fråga målsäganden om denne vill överta åtalet, innan målet kan avskrivas. Vi föreslår att regelsystemet förenklas så att målsäganden i det angivna läget inte behöver höras.

Sanktioner som medel att effektivisera förfarandet

En effektiv sanktion för att förmå en part i ett dispositiv tvistemål att uppfylla en prestation i rättegången är att ge honom ett *föreläggande vid påföljd av tredskodom*, eller — med vår terminologi — *förenklad dom*. Enligt RB kan ett sådant föreläggande ges endast när det gäller inställelse till förhandling, medan man i småmål även kan förelägga part att avge ett skriftligt yttrande vid påföljd av förenklad dom. Vi föreslår att sistnämnda möjlighet införs i fråga om samtliga dispositiva tvistemål. På

samma sätt som när det gäller förberedelse i förenklad form bör inte alltför låga krav ställas på kvaliteten av ett skriftligt yttrande. För att den förelagde skall undgå förenklad dom bör det alltså enligt förslaget inte räkna med ett blankt bestridande e.d.

Liksom enligt gällande rätt finns det enligt vårt förslag *möjlighet att i vissa fall avgöra mål* genom ett materiellt grundat avgörande, *när en part uteblir från huvudförhandling*. För tvistemålens del inskränker sig denna möjlighet enligt förslaget — liksom enligt gällande praxis — till indispositiva tvistemål, där tillfredsställande utredning kan förebringas även utan partens medverkan. På brottmålsidan följer vi förslagen i en nyliken framlagd proposition på området (prop. 1981/82:105), vilken grundas på en av oss framlagd promemoria. Detta innebär att brottmål föreslås kunna avgöras utan den tilltalades närvaro vid huvudförhandling, om det inte kommer i fråga att ådöma annan påföljd än böter, villkorlig dom eller skyddstillsyn, eller — under vissa förutsättningar — ett kortare fängelsestraff.

Till sanktionssystemet hör också vissa regler om *kostnadsansvar* för försumliga parter m.fl. Våra förslag i den delen redovisas i det följande under rubriken "Vissa frågor om rättegångskostnader".

En speciell typ av sanktioner är *preklusionsregler*, dvs. regler som avskär en part från vissa rättigheter. Det finns redan nu flera sådana regler i balken. I syfte att ge domstolarna effektivare vapen i händerna mot försumliga eller obstruerande parter föreslår vi en helt ny regel. Enligt förslaget kan rätten *under förberedelsen* i dispositiva tvistemål ge part vad vi kallar ett *slutföreläggande*. Med detta menar vi ett föreläggande för parten att slutligt bestämma sin talan i processen, både i vad avser yrkanden, grunder och bevisning. Efter det att tiden för yttrande över ett sådant föreläggande har gått ut, har parten enligt förslaget i princip inte rätt att återropa nya grunder eller ny bevisning till stöd för sin talan. Han drabbas med andra ord av en preklusionspåföljd. Slutföreläggande är enligt förslaget avsett att användas endast när det, med hänsyn till det sätt på vilket parten tidigare under processen utfört sin talan, finns särskild anledning till det. Denna typ av preklusion är alltså avsedd att drabba bara sådana parter som försöker förhala ett avgörande eller som uppsåtligen eller av försumlighet bedriver en illojal processföring. Preklusionen bryts enligt förslaget, om parten kan visa giltig ursäkt för sitt dröjsmål med att återropa den nya grunden eller den nya bevisningen.

Det finns f.n. en preklusionsregel i RB, enligt vilken part *vid huvudförhandling* i tingsrätten inte får återropa en ny omständighet eller ett nytt bevis under pågående huvudförhandling, om det kan antas att dröjsmålet med återropandet skett i otillbörligt syfte. Enligt vårt förslag utsträcks denna preklusion till att gälla även vid grov vårdslöshet.

För domstolsarbetets effektivitet är det väsentligt att planerade och förberedda förhandlingar kan genomföras. Som förhållandena är f.n. måste många förhandlingar inställas därför att parter och andra som skall närvara inte infinner sig. Nuvarande sanktioner som främst består i *viten* och rättegångskostnadsansvar när det gäller parterna samt böter och skadestånd när det gäller vittnen och sakkunniga fungerar inte tillfredsställande. Vi föreslår ett enhetligt sanktionssystem byggt på viteninstitutet. Vitena förutsätts enligt vårt förslag bli avsevärt högre än

idag och lägst motsvara de kostnader som den uteblivna inställelsen orsakar statsverket. Ett taxesystem förutsätts bli fastställt genom särskild förordning. — Även reglerna om utdömande av vite effektiviseras i flera hänseenden.

I vissa fall — särskilt när det rör sig om s.k. bötesimmuna personer — räcker det ofta inte med ekonomiska sanktioner av vitets typ. I de flesta sådana fall finns det redan med nu gällande regler möjligheter till *hämtning*. Vi föreslår att hämningsinstitutet effektiviseras så att polismyndighet — om det behövs — kan få tillåtelse att omhänderta den som skall hämtas redan dagen före förhandlingen.

Förslag som huvudsakligen gäller rättssäkerhetsfrågor

Enligt nu gällande regler skall åklagaren i samband med att åtal väcks ge in hela *protokollet från förundersökningen* till rätten. Denna ordning motiveras dels av att rätten behöver uppgifter från förundersökningen för att kunna vidta åtgärder inför målets avgörande och dels av att rätten skall kunna kontrollera att förundersökningen varit tillräckligt ingående. Man har i olika sammanhang framfört kritik mot de gällande bestämmelserna i detta hänseende, främst med argumentet att domaren — när han läser förundersökningsprotokollet — riskerar att få en förutfattad mening om den tilltalades skuld. Vidare innebär den omständigheten att förundersökningsprotokollet alltid ges in att domstolarna belastas med en hel del onödigt material, eftersom rätten i många — främst erkända — mål inte har behov av att ta del av protokollet. Det är emellertid känt att många domare aldrig tar del av förundersökningsprotokollet eller gör det i bara mycket begränsad utsträckning.

Utvecklingen för brottmålen del har under de senaste decennierna av flera skäl gått åt det hållet att ansvaret för utredningens fullständighet mer och mer lagts på parterna. Rättens behov av att genom förundersökningsprotokollet kontrollera om utredningen i målet är tillräcklig har i praktiken minskat radikalt. Under sådana förhållanden bör det enligt vår mening vara möjligt att överge den nuvarande ordningen, där hela förundersökningsprotokollet alltid ges in till rätten, och i stället tillgodose det övriga informationsbehov rätten kan ha före huvudförhandlingen på annat sätt.

Det som från rättssäkerhetssynpunkt framstår som särskilt betänkligt med nuvarande ordning är att rätten får tillgång även till material som rör icke åtalade brott. Sådant material bör enligt vår mening aldrig få ges in och behöver heller inte ersättas av något annat. Möjligen är detta innebörden redan av gällande rätt.

Risken för att domaren får en förutfattad mening i målet genom att ta del av förundersökningsprotokollet är svår att närmare ange. Den beror på i vilken grad domaren studerat protokollet, på målets natur, på domarens person och på många andra omständigheter. Vad som kan vara "farligt" är under alla omständigheter bara uppteckningarna från förhör som under förundersökningen hållits rörande den åtalade brottsligheten. Det är främst sådana uppteckningar som i princip inte bör få ges in. Undantag får enligt förslaget göras om ett mål skall avgöras på handlingarna eller om annars särskilda skäl föreligger. Andra delar av

förundersökningsprotokollet än de nu nämnda bör i princip alltid få ges in.

Prop. 1986/87: 89

Förundersökningsprotokollet ger ofta domaren behövliga upplysningar i olika hänseenden. Det kan gälla bakgrunden till den åtalade brottsligheten. Det kan också gälla den tilltalades inställning till åklagarens påståenden. För att kompensera det bortfall av information till rätten, som ibland blir följden av att vissa delar av förundersökningsprotokollet inte får ges in, föreslår vi att åklagaren åläggs att i den mån det behövs lämna information på annat sätt. Detta kan ske genom att åklagaren i vissa fall i sin stämningsansökan presenterar en del ytterligare uppgifter utöver själva gärningsbeskrivningen. Detta bör komma i fråga framför allt i mål om mer komplicerad brottslighet. Åklagaren bör i sådana fall i ansökningsdelen ange sådana omständigheter som ger bakgrunden till gärningen eller på annat sätt är ägnade att belysa denna. Vidare bör han normalt sett ange sådan grund för bestridande av åtalet som den misstänkte tydligt framfört under förundersökningen. Han skall också i mån av behov ange särskilda omständigheter som har betydelse för beräkningen av tidsåtgången vid en huvudförhandling och för behovet av personutredning m.m.

Genom den föreslagna ordningen läggs något mer arbete på åklagarna i samband med väckandet av åtal. Vi tror dock att detta merarbete efter en övergångstid kommer att visa sig vara av ringa omfattning. Arbetet måste dessutom alltid göras, förr eller senare. Förslaget innebär samtidigt att rättssäkerheten i brottmålsprocessen ökar genom att rätten före huvudförhandlingen inte får tillgång till material som kan föregripa den prövning av åtalet som skall ske vid förhandlingen. Vidare får rätten på ett klart och koncist sätt tillgång till de uppgifter man behöver för att kunna bedöma bl.a. behovet av förberedande åtgärder före en huvudförhandling. Juristdomaren och nämndemännen blir också mer likställda när det gäller förhandskunskaper om målet, vilket kan antas stärka garantierna för att nämnden blir insatt i målets alla problemställningar.

Som förut nämnts har vi inte gjort någon översyn av de kapitel i RB som behandlar säkerhetsåtgärderna. När det gäller *häktningsreglernas utformning*, föreslår vi emellertid en justering som innebär att häktningstiderna i vissa fall kan bli något kortare än i dag.

Ett förslag som — utom annat — också har vissa rätts-säkerhetsaspekter gäller *bevisprövningen vid summarisk process*. Med nu gällande regler kan en summarisk bevisprövning göras när svaranden bestrider en ansökan om lagsökning eller en handräckningsansökan. Bevisprövningen, som har gammal hävd när det gäller lagsökning och handräckning, kan i vissa fall komma i strid med t.ex. den moderna konsumentlagstiftningen. Bevisprövningen är också i många fall ganska omotiverad. Ibland vinner man inte något på att en bevisprövning har skett. Tvärtom finns det en risk för att vissa svarande missbedömer situationen och underlåter att gå vidare med målet till en egentlig rättegång trots att detta skulle ha varit befogat. I avsnitt 13.4.3 har vi ytterligare utvecklat de skäl som talar emot en summarisk bevisprövning i vissa fall. Vårt förslag innebär att vi har inskränkt utrymmet för en summarisk bevisprövning till sådana mål i vilka käranden till stöd för sin ansökningsåberopar ett löpande skuldebrev, en växel eller en check. I fråga om krav

grundade på sådana handlingar är nämligen olägenheterna av en summarisk bevisprövning inte lika framträdande som i övriga fall, t.ex. när kontrakt av olika slag åberopas.

Forumreglerna

Frågorna om hur RB:s forumsystem bör vara utformat för att bäst tjäna sitt syfte kommer vi att ta upp mera allmänt först i ett senare betänkande. De förslag vi nu lägger fram avser nästan helt och hållet *den summariska processen*. I sådan process skall rätten enligt nu gällande regler självant pröva sin behörighet på grundval av i princip samma forumregler som gäller för den egentliga processen. Vi menar att det inte spelar någon större roll vilken domstol som handlägger målet summariskt eftersom processen i princip är skriftlig. För den summariska processens del upptar vårt förslag därför den huvudregeln att målet får tas upp av tingsrätt om tingsrätten eller någon annan tingsrätt är behörig enligt de vanliga reglerna. Enligt vissa sekundära regler skall den summariska processen vid tingsrätt liksom f.n. också omfatta bl.a. vissa arbetsrättsliga mål.

En nyhet som inte har anknytning bara till forum vid summarisk process är att en tingsrätt som inte är behörig att handlägga ett tvistemål får rätt att *överlämna målet till annan tingsrätt*. Man undgår genom förslaget den nuvarande omgången med avvisning och ny ansökan till behörig domstol.

En annan fråga med forumanknytning som vi tar upp i betänkandet gäller hanteringen av vissa mål som drivs samtidigt vid skilda domstolar men gäller i stort sett samma problem. De senaste åren har det förekommit åtskilliga *parallella rättegångar* av det angivna slaget. Enligt vår uppfattning innebär det nuvarande systemet, där varje domstol handlägger sitt mål, ett betydande resursslöseri. Vi föreslår att det läggs i högsta domstolens hand att efter ansökan av part eller anmälan av domstol besluta att mål som har nära samhörighet skall handläggas gemensamt vid en av domstolarna. En förutsättning för att högsta domstolen skall få sammanlägga målen är enligt vårt förslag att sammanläggning kunnat ske om målen varit anhängiga vid endast en domstol. Det krävs vidare att sammanläggningen har väsentliga fördelar och att den inte innebär betydande olägenhet för någon part.

Bevisningsreglerna

Flera reformer som berör RB:s bevisningsregler (35–40 kap.) har nämnts i det föregående. Här skall ytterligare ett par förslag i denna del beröras.

Enligt gällande regler får *målsäganden* i brottmål *inte vittna*, oavsett om han för talan i målet eller ej. Vi anser att de skäl som talar för undantag från vittnesreglerna har bärkraft endast när det gäller målsägande som för talan i målet. Övriga målsägande skall därför enligt förslaget behandlas som vittnen. De får dock inte avlägga ed.

Vi föreslår en till praxis anpassad reglering av hur *vittnesförhöret* skall gå till. Huvudregeln är att parterna själva leder förhöret.

Enligt nu gällande regler har rätten möjlighet att under ett vittnesförhör ålägga en part att lämna rättssalen, under förutsättning att vittnet kan antas låta sig påverka av partens närvaro. Vi föreslår en möjlighet för rätten att ålägga även åhörare, som stör vittnesförhöret på motsvarande sätt, att lämna rättssalen under förhöret.

När det gäller *partsförhör* föreslår vi gemensamma regler i 37 kap. RB för såväl tvistemål som brottmål. Där regleras alltså förhör med parter i tvistemål samt med målsägande och tilltalade i brottmål. Vi föreslår en uttrycklig möjlighet att förhöra parter i tvistemål även utan sanningsförsäkran. Ordet "sanningsförsäkran" föreslås f.ö. utbytt mot termen "ed".

Ett stort praktiskt problem med nu gällande regler är på vilket sätt s.k. *medtilltalade* och likställda skall förhöras i en rättegång som inte direkt gäller dem själva som parter. Det gäller att åstadkomma en ordning som är acceptabel både från effektivitetssynpunkt och från rättssäkerhetssynpunkt. Vi föreslår en reglering som innebär att vissa kategorier av "förhörspersoner" skall undantas från reglerna för vittnesförhör och i stället förhöras i stort sett enligt reglerna för tilltalad i brottmål. Förslaget gäller sådana personer som — utan att vara parter vid den aktuella förhandlingen — åtalats för den gärning förhöret gäller eller för försök, förberedelse, stämpling, anstiftan eller medhjälp till samma gärning eller för annan gärning som har omedelbart samband med gärning som nu sagts. Detsamma föreslås gälla för den som är skäligen misstänkt för en gärning som nu sagts och som har underrättats om misstanken enligt 23 kap. 18 § RB. Vad som sagts om åtalade skall enligt förslaget också gälla sådana som har fått ett strafföreläggande eller ett föreläggande om ordningsbot, liksom den som har fått åtalsunderlåtelse enligt de särskilda bestämmelser som finns därom.

Vissa frågor om rättegångskostnader

Som tidigare nämnts anser vi det viktigaste vara att hålla nere de totala rättegångskostnaderna. Flertalet av våra förslag har detta syfte. Också de egentliga kostnadsreglerna kan givetvis — utformade på ett lämpligt sätt — verka i samma riktning, särskilt i tvistemål. Redan nu finns det t.ex. vissa regler om att den som är försumlig i en tvistemålsprocess kan ådra sig ett särskilt kostnadsansvar. Dessa regler tillämpas emellertid alldeles för sällan och det är svårt att finna ett botemedel mot detta. Enligt vår mening kan en effektiviserad kostnadskontroll vara ett medel men detta förutsätter en större aktivitet från rättens sida vid prövningen av anspråk på ersättningar av olika slag. Enligt vårt förslag får rätten inte låta en kostnadskontroll vara beroende av att någon av parterna tar upp frågan. I stället kan rätten alltid göra en officialprövning av kostnadsyrkandena i målet (om dessa ej formligen medgetts). I vårt förslag betonas att denna prövning också skall omfatta sådana frågor som t.ex. huruvida ett ombud utfört onödigt arbete genom att han överarbetat målet. I den mån en ombudsmedverkan varit onödig skall arvode till ombudet inte vara en ersättningsgill kostnad.

Däremot upptas i vårt förslag *inte någon motsvarighet till småmålslagens generella regel om att kostnader för ombudsarvoden inte är ersättningsgilla*. Enligt vårt sätt att se har nämligen en sådan regel betydligt större nackdelar än fördelar. Regeln syftar — tillsammans med vissa regler i rättshjälpslagen — till att tvistefrågor i mål om små värden skall kunna avgöras utan medverkan av juridiskt biträde. Denna ordning är givetvis eftersträfvansvärd. Eliminierandet av en medverkan av juridiska biträden får emellertid inte ses som ett självändamål. Till nackdelarna med småmålslagens kostnadslösning hör att många parter har svårt att förutse processens utgång eller att över huvud taget processa, om de inte får anlita juridiskt biträde. När man ser på kostnadsbilden måste man också ha i tankarna att det kan vara billigare för statsverket om ett mål kan klaras av förlikningsvägen genom att en part beviljas rättshjälp med biträdesförordnande än om målet handläggs av domstol som småmål. Ännu billigare för statsverket kan det bli om ett rättshjälpsbiträde får parten att avstå från en process som han inte har utsikter att vinna. Till andra nackdelar med småmålslagens kostnadsregler hör bl.a. att gäldenärer kan missbruka reglerna för att tillskansa sig orättmätiga betalningsanstånd eller andra otillbörliga förmåner.

I viss mån ersätts småmålslagens kostnadsregel i vårt förslag av *en kostnadsregel av konsumentskyddskaraktär* som bättre svarar mot det ursprungliga syftet med den svenska småmålslagsreformen. Småmålslagen härstammar nämligen från ett förslag till konsumentprocesslag och avsåg att ge konsumenter det stöd som behövs för att de skall våga processa mot näringsidkare. Regeln i vårt förslag innebär att konsumenten får full ersättning för sina rättegångskostnader (inklusive ombudsarvode) om han vinner, medan kostnaderna kvittas, om han förlorar trots att han hade skälig anledning att processa. Endast i de fall där konsumenten inte bara förlorar utan man t.o.m. kan påstå att han saknat anledning att processa får han stå för båda parternas kostnader. Regeln i vårt förslag kan sägas botten i den obalans som generellt sett råder mellan konsumenter och näringsidkare.

I korthet vill vi beröra också en annan kostnadsfråga. Genom tilläggsdirektiv har vi fått i uppdrag att se över vissa frågor om *rättegångskostnad i mål om jämkning av underhållsbidrag till barn*. I våra överväganden uttalar vi bl.a. att vissa skäl talar för att man ålägger vårdnadshavare som processar i sådant mål ett ansvar för sådana kostnader som annars skulle komma att åvila barnet. En reform i enlighet därmed anser vi dock inte ankomma på oss. Vi pekar på möjligheten av att kvitta kostnaderna i mål av det berörda slaget men en sådan möjlighet skulle enligt vår uppfattning innebära en kostnadskrävande reform som vi inte anser oss kunna lägga fram förslag om. Reformen skulle vidare komma att avse endast en del av alla de fall i vilka ett ansvar för rättegångskostnader kan komma att åvila ett barn. En bättre lösning skulle vara att ändra reglerna om i vilka fall staten skall återkräva rättshjälpskostnaderna i nu berörda fall.

Av bl.a. statsfinansiella skäl avvisar vi i betänkandet tanken på att låta rättshjälp omfatta *ansvaret för motpartskostnaderna*.

Frågor om *rättegångskostnadsansvaret i brottmål* kommer vi att behandla först i ett senare betänkande (se avsnitt V).

Enskilda anspråk på skadestånd i anledning av brott handläggs i de flesta fall gemensamt med brottmålet. Att så sker har många fördelar. Målsäganden kan i allmänhet klara sig utan eget ombud genom att åklagaren för hans talan. För domstolen blir det fråga om en rättegång i stället för två. Målet blir snabbare avgjort. I många fall måste dock med nuvarande regler talan om det enskilda anspråket avskiljas till särskild handläggning i den för tvistemål föreskrivna ordningen. Detta kan ha flera orsaker. En vanlig orsak är att den tilltalade uteblir från förhandling och att brottmålet men ej tvistemålet kan avgöras trots utevaron. Vi föreslår att rätten i den angivna situationen skall förplikta den tilltalade att utge skadestånd i enlighet med reglerna för de nuvarande tredsdomarna. Även i övrigt föreslår vi regler som syftar till att minska behovet av att särskilja tvistemålsdelen från brottmålet. Bl.a. föreslår vi vissa preciseringar i fråga om vilka regler som skall gälla i olika situationer som kan uppstå medan brottmålet och tvistemålet handläggs gemensamt. Vi föreslår också en allmän regel om att talan om det enskilda anspråket inte får särskiljas utan att vissa angivna förutsättningar föreligger.

Det kan tilläggas att den s.k. förundersökningsgruppen ägnade stor uppmärksamhet åt frågan om behandlingen av enskilda anspråk på förundersökningsstadiet. Vi har utgått från att riksåklagaren och rikspolisstyrelsen tar upp frågan och medverkar till att de enskilda anspråken ägnas ökad uppmärksamhet under förundersökningen. Målet bör vara att åklagarna i ökad utsträckning och i själva verket i de allra flesta fall kan föra målsägandens talan och att anspråken endast i undantagsfall behöver avskiljas till tvistemål beroende på dålig utredning.

Vissa frågor om överklagande

Som tidigare nämnts har vi i princip skjutit upp behandlingen av frågor som avser överrättsförfarandet till en senare etapp av vårt arbete. Ett par frågor som rör möjligheterna till överklagande av tingsrätts dom och beslut har det emellertid varit nödvändigt att lösa redan i detta betänkande.

En sådan fråga är *hur klagotiden skall beräknas* när det gäller domar i mål som avgjorts på handlingarna, dvs. utan att huvudförhandling hållits. Nuvarande system med en klagotid av tre veckor från domens dag medför alltför stora risker för rättsförluster därigenom att parterna i vissa fall inte hinner få del av domen i god tid före klagotidens utgång. Ett system med delgivning av alla domar av det nu aktuella slaget — efter mönster från förvaltningsprocessen — skulle medföra avsevärda effektivitetsförluster. Vi har stannat för en lösning som enligt vår mening balanserar rättssäkerhets- och effektivitetsaspekterna på ett godtagbart sätt och som innebär att klagotiden i de aktuella fallen skall vara sex veckor från den dag domen meddelades.

Vi föreslår också vissa justeringar i reglerna om beräkning av klagotid när det gäller tingsrätts beslut under rättegången.

De nuvarande reglerna om *vadeanmälan* är svåra att anpassa till de ovan redovisade förslagen rörande klagotidens beräkning. Mot bak-

grund härav, och med hänsyn till att institutet vadeanmälan knappast fyller någon praktisk funktion, föreslår vi att det helt avskaffas.

Prop. 1986/87: 89

Jourdomstolar

Som tidigare nämnts har vi genom tilläggsdirektiv fått i uppdrag att förutsättningslöst pröva frågan om inrättande av s.k. jourdomstolar. Jourdomstolsinstitutionen torde av många uppfattas som en anordning som leder till att dom kan fällas om inte omedelbart så åtminstone i nära anslutning till brottet. Uppfattad på detta sätt skulle emellertid en ordning med jourdomstolar innebära allvarliga avsteg från grundläggande principer i vår nuvarande brottmålsrättskipning, i varje fall om jourdomstolarna förutsätts få ett målunderlag som inte är endast helt obetydligt.

En jourdomstolsreform förutsätter förenklingar i fråga om reglerna för förundersökning och åtals väckande. Den förutsätter också att ökade resurser satsas på polis- och åklagarsidan. Under alla omständigheter rör det sig enligt vår uppfattning om ett mycket begränsat antal mål som skulle kunna avgöras av jourdomstolar. Rättens tid skulle antagligen inte kunna utnyttjas rationellt ens om man begränsade reformen till att gälla storstadsdistrikten i samband med helger. Ett system med jourdomstolar skulle vidare kräva stora kostnader bl.a. för domares och advokaters jourtjänstgöring. Det måste dessutom leda till att andra mål eftersätts, om man inte tillför ytterligare resurser.

Med det hittills sagda har vi inte velat utesluta att man genom ändringar i reglerna om förundersökning för vissa fall kan förkorta tiden mellan brott och dom. En översyn av dessa regler faller emellertid utanför vårt uppdrag.

Enligt vår mening är det främst kriminalpolitiska bedömningar som ligger bakom tankarna på jourdomstolar. Vi anser oss inte kunna bedöma i vad mån kriminalpolitiska eller andra skäl skall väga så tungt i fråga om de berörda målen att jourdomstolar bör genomföras trots de stora kostnader och andra nackdelar det skulle föra med sig.

Lagtekniska frågor

Vissa lagtekniska ändringar har avseende på de nuvarande reglerna i RB:s promulgationslag (RP). I RP finns dels vissa bestämmelser som behövdes under en övergångstid efter RB:s införande, dels vissa bestämmelser av mer permanent karaktär, bl.a. avseende processen i mål om utdömande av vite, mål om förverkande och mål om förändring av påföljd i brottmål. De bestämmelser i RP som är av permanent karaktär har i vårt förslag i stor utsträckning arbetats in i RB. Den enda bestämmelse av sådan karaktär som inte berörs av vårt förslag är 20 § RP. Denna bestämmelse kommer vi att behandla i en senare etapp av reformarbetet. Innebörden av vårt förslag är att RP kommer att avsevärt förlora i praktisk betydelse och åtminstone längre fram bör kunna upphävas eller i varje fall starkt begränsas till sin omfattning.

En lagteknisk fråga som har sammanhang med den nyss nämnda har avseende på vissa allmänna begrepp som inte är definierade i RB.

Sålunda utsäger inte RB klart huruvida ett mål skall handläggas som tvistemål eller brottmål. Inte heller finns det någon allmän regel i balken om hur dess bestämmelser förhåller sig till bestämmelser i andra lagar.

Bestämmelser av den nu angivna karaktären borde enligt vår mening ha upptagits i ett inledande kapitel i balken. Eftersom balken f.n. inte innehåller något sådant kapitel har vi skapat ett utrymme för de önskade bestämmelserna genom att flytta bestämmelserna i nuvarande 1—5 kap. till 2—6 kap. Denna lösning får delvis anses ha en provisorisk karaktär. En mer total översyn av RB kan kräva nya omredigeringar men även om så blir fallet kommer det säkert att vara en tillgång att 1 kap. i balken ger utrymme för olika bestämmelser av allmän karaktär.

Som torde ha framgått av det redan anförda avser delbetänkandet endast ändringar i RB. Frågor om ikraftträdande- och övergångsbestämmelser samt behövlig följdlagstiftning har i stort sett lämnats utanför detta betänkande.

Om våra förslag i det nu framlagda betänkandet antas, innebär det betydande förenklingar i det processuella regelsystemet. De förslag vi redovisat under rubriken "En enda processform för tvistemål" innebär sålunda att ett flertal processlagar helt kan upphävas. Detta gäller bl.a. småmålslagen, lagsökningslagen, ärendelagen och handräckningslagen. När det gäller RP kan avsevärda förenklingar göras. Sammanlagt rör det sig om 100—150 paragrafer som kan upphävas.

Med hänsyn till omfattningen och vikten av de förslag vi lägger fram har vi förutsatt att ett ikraftträdande av den nya lagstiftningen inte kan ske före utgången av år 1983. Denna omständighet i förening med det statsfinansiella läget har medfört att vi i avsnitt V redovisat några delar av betänkandet som enligt vår mening kan behandlas med förtur.

Författningsförslag

Förslag till

Lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om rättegångsbalken¹

dels att nuvarande 1 kap. 8 och 9 §§, 6 kap. 12 och 13 §§, 10 kap. 21 §, 12 kap. 24 §, 13 kap. 4 §, 20 kap. 15 §, 27 kap. 17 §, 28 kap. 15 §, 31 kap. 12 §, 37 kap. 4 och 5 §§, 38 kap. 9 §, 40 kap. 13, 15 och 20 §§, 42—47 kap. samt 59 kap. 9 § skall upphöra att gälla,

dels att de nuvarande rubrikerna närmast före 42 och 45 kap. samt rubrikerna till 5 och 41 kap. skall utgå,

dels att i 50 kap. 4, 9 och 23 §§, 55 kap. 14 § och 58 kap. 1 § ordet "sanningsförsäkran" skall bytas ut mot ordet "ed",

dels att nuvarande 1 kap. 1—6 §§ skall betecknas 2 kap. 1, 2, 4, 6, 7 respektive 8 §, att nuvarande 2—4 kap. skall betecknas 3, 4 respektive 5 kap., att nuvarande 5 kap. 1—9 §§ skall betecknas 6 kap. 1—9 §§, att nuvarande 6 kap. 1—11 §§ skall betecknas 6 kap. 10—20 §§ och att nuvarande 41 kap. 1—4 §§ skall betecknas 35 kap. 15—18 §§,

dels att rubrikerna närmast före 1 kap. skall sättas närmast före 2 kap.,

dels att 2 kap. 4 §, 5 kap. 2 §, 6 kap. 15, 17 och 18 §§, 7 kap. 4 §, 9 kap. 5, 8 och 9 §§, 10 kap. 17, 18 och 20 §§, 11 kap. 4 och 5 §§, 12 kap. 4 och 9 §§, 13 kap. 3, 5 och 7 §§, 14 kap. 3, 4, 5 och 7 §§, 17 kap. 1—4, 7—10 och 12 §§, 18 kap. 2, 8, 13 och 14 §§, 19 kap. 7 §, 20 kap. 1 och 8—10 §§, 21 kap. 2 och 12 §§, 22 kap. 4—6 §§, 23 kap. 18 och 22 §§, 24 kap. 12 och 13 §§, 30 kap. 1, 2, 4, 6—8 och 10 §§, 32 kap. 6 och 7 §§, 33 kap. 1—3, 5 och 6 §§, 34 kap. 1 och 2 §§, 35 kap. 8, 13 och 14 §§, 36 kap. 1, 5, 7, 13 17—20 och 22—23 §§, 37 kap. 1—3 §§, 38 kap. 6 §, 39 kap. 2 och 3 §§, 40 kap. 10, 11 och 16 §§, 49 kap. 1 och 7 §§, 50 kap. 1, 15 och 24 §§, 51 kap. 1, 11 och 15 §§, 52 kap. 1 §, 53 kap. 1 och 2 §§, 54 kap. 1 §, 59 kap. 1 och 5—8 §§ samt rubrikerna till 1, 6, 9, 13, 20 och 37 kap. skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i balken skall införas tjugosex nya paragrafer, 1 kap. 1 och 2 §§, 2 kap. 3 och 5 §§, 9 kap. 10 §, 10 kap. 8 a och 18 a §§, 12 kap. 14 a §, 14 kap. 7 a §, 20 kap. 1 a, 1 b och 12 a §§, 22 kap. 1 a §, 31 kap. 1 a och 1 b §§, 33 kap. 10 §, 41 kap. 1—9 §§ och 51 kap. 23 a §, nya rubriker närmast före

¹ Senaste lydelse av 1 kap. 8 § 1969:244, 1 kap. 9 § 1969:244, 6 kap. 13 § 1974: 573, 20 kap. 15 § 1954:432, 37 kap. 5 § 1977:1020, 38 kap. 9 § 1980:101, 42—47 kap. se bilaga nr 1, 50 kap. 4 § 1963:149, 50 kap. 9 § 1963:149, 58 kap. 1 § 1975:670, 59 kap. 9 § 1968:193.

1, 41 och 45 kap., nya rubriker till 2 och 41 kap. samt sex nya kapitel, 42—47 kap., av nedan angivna lydelse, Prop. 1986/87: 89

dels att i balken närmast före 6 kap. 1 § skall införas rubriken "Offentlighet", närmast före 6 kap. 6 § rubriken "Tolk", närmast före 6 kap. 9 § rubriken "Upprätthållande av ordning vid sammanträde", närmast före 6 kap. 10 § rubriken "Protokoll", närmast före 6 kap. 19 § rubriken "Aktbildning och dagbok", närmast före 35 kap. 1 § rubriken "Allmänna bestämmelser" och närmast före 35 kap. 15 § rubriken "Bevisning till framtida säkerhet".

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Inledande bestämmelser

1 kap. Om *allmän underrätt*

1 kap. Om *balkens tillämpningsområde m.m.*

1 §

Denna balk gäller för rättskipning och rättsvård vid allmän domstol.

2 §

Har i lag meddelats bestämmelse som avviker från denna balk, gäller den bestämmelsen, om ej annat sägs i balken.

2 kap. Om *tingsrätt*

3 §

Vid tingsrätt handläggs tvistemål och brottmål.

Som tvistemål handläggs, om ej annat sägs i 22 kap., mål om enskildas personliga ställning samt om deras personliga och ekonomiska förhållanden inbördes. Som tvistemål handläggs också annat mål som inte skall handläggas som brottmål. Vissa tvistemål skall enligt 41 kap. 4 § handläggas som blankettmål.

Som brottmål handläggs

1. *mål om ansvar för brott,*

2. *mål om åtgärd enligt 21—28 kap. i anledning av misstanke om brott,*

3. mål som avses i 38 kap. brottsbalken,

4. mål om förverkande till det allmänna eller annan särskild rättsverkan i anledning av brott,

5. mål om utdömande av förelagt vite och

6. mål för vilket bestämmelserna om allmänt åtal skall ha motsvarande tillämpning.

Mål som avses i tredje stycket 4 och 5 skall i fråga om handläggningen anses gälla brott för vilket ej föreskrivs svårare påföljd än böter.

4 §¹

Tingsrätt är i tvistemål domför med tre lagfarna domare. Flera än fyra lagfarna domare må ej sitta i rätten.

I brottmål skall tingsrätt bestå av en lagfaren domare och nämnd. Kan huvudförhandling i målet beräknas kräva minst fyra veckor, må dock två lagfarna domare och nämnd sitta i rätten.

Tingsrätt är domför med en lagfaren domare

vid måls avgörande utan huvudförhandling,

vid annan handläggning, som ej sker vid huvudförhandling eller syn å stället,

vid sådan huvudförhandling i tvistemål, som hålles i förenklad form,

vid huvudförhandling och syn å stället i mål om brott för vilket icke är stadgat svårare straff än böter.

Tingsrätt är i tvistemål domför med en lagfaren domare, om ej annat följer av vad nedan sägs.

Vid huvudförhandling består tingsrätt av tre lagfarna domare. Förhandlingen får dock hållas inför endast en lagfaren domare, om det är tillräckligt med hänsyn till målets omfattning och svårighetsgrad. Om målet inte är av enkel beskaffenhet, gäller detta dock endast om parterna samtycker.

Om huvudförhandling i målet kan beräknas kräva minst fyra veckor, får rätten bestå av fyra lagfarna domare.

När mål avgörs på handlingarna skall tingsrätt bestå av tre lagfarna domare, om part begär det eller rätten finner det nödvändigt. Även om part begär att tre domare skall delta, får målet avgöras av en lagfaren domare, om målet är av enkel beskaffenhet.

¹ Senaste lydelse av förutvarande 1 kap. 3 § 1975:1288.

I blankettmål består tingsrätt av en domare. Denne behöver inte vara lagfaren.

5 §

Tingsrätt är i brottmål domför med en lagfaren domare och nämnd vid huvudförhandling i mål om brott, för vilket föreskrivs svårare påföljd än böter. Detsamma gäller när sådant mål skall avgöras på handlingarna genom dom. Om huvudförhandling i målet kan beräknas kräva minst fyra veckor, får ytterligare en lagfaren domare ingå i rätten.

I annat fall är tingsrätt i brottmål domför med en lagfaren domare.

5 kap.

2 §¹

Domare, som avses i 1 kap. 2 §, 2 kap. 3 § eller 3 kap. 4 §, *utnämnes* av regeringen. Revisionssekreterare *utnämnes* eller förordnas av regeringen.

Domare, som avses i 2 kap. 2 §, 3 kap. 3 § eller 4 kap. 4 § *utnämns* av regeringen. Revisionssekreterare *utnämns* eller förordnas av regeringen.

6 kap. Om domstols protokoll

6 kap. Om ordningen vid domstol

15 §

I protokoll skall antecknas *utsaga* av vittne, sakkunnig, part under sanningsförsäkran eller målsägande, då han höres i anledning av åklagarens talan, i den omfattning utsagan kan antagas vara av betydelse i målet, samt vad rätten vid syn å stället iakttagit.

I protokoll skall antecknas *berättelse* som någon lämnar under förhör i bevisningssyfte, i den omfattning berättelsen kan antas vara av betydelse i målet. Detsamma gäller rättens iakttagelser vid syn på stället.

Första stycket gäller inte berättelse av tilltalad i brottmål.

Vid huvudförhandling i hovrätt *vare ej nödigt att i protokollet antecknas utsaga eller iakttagelse, som nu sagts, med mindre anteckning därav kan antagas bli av betydelse vid fullföljd till högsta*

Vid huvudförhandling i hovrätt *behöver uppgift enligt första stycket antecknas endast om anteckningen kan antas bli av betydelse vid fullföljd till högsta domstolen. Vid huvudförhandling i högsta domstolen*

¹ Senaste lydelse av förutvarande 4 kap. 2 § 1974:573.

domstolen. *Ej heller vare sådan anteckning nödig vid huvudförhandling i högsta domstolen.*

behöver sådan anteckning inte göras.

17 §

Protokollet över förhandling skall, innan förhandlingen avslutas, *erhålla slutlig avfattning*. Då protokollet är uppsatt, skall ordföranden *å* protokollet *göra anteckning därom*.

Protokollet över förhandling skall *slutligt avfattas* innan förhandlingen avslutas. När protokollet är uppsatt, skall ordföranden *anteckna detta på* protokollet.

Sedan utsaga, som enligt 6 § skall antecknas i protokollet, upptecknats, skall den *uppläsas* eller tillfälle på annat sätt lämnas att granska uppteckningen *samt* den hörde tillfrågas, om han har något att erinra mot innehållet. Erinran, som *ej* föranleder ändring, skall antecknas. *Därefter må* uppteckningen *ej* ändras. *Har utsagan* först efter granskningen *antecknats i protokollet*, skall uppteckningen *biläggas handlingarna*.

När berättelse, som enligt 15 § skall antecknas i protokollet, *har* upptecknats, skall den *läsas upp* eller tillfälle på annat sätt lämnas att granska uppteckningen. *Vidare skall* den hörde tillfrågas, om han har något att erinra mot innehållet. *En* erinran, som *inte* föranleder ändring, skall antecknas. Upppteckningen *får sedan inte* ändras. *Om berättelsen har antecknats i protokollet* först efter granskningen, skall uppteckningen *fogas till handlingarna som en bilaga*.

18 §¹

Rätten äge förordna, att utsaga av part, målsägande, vittne eller sakkunnig skall i stället för att antecknas i protokollet upptagas genom stenografi eller på fonetisk väg. *I denna ordning må ock upptagas sammanfattningen av utsaga, avseende vad som kan antagas vara av betydelse i målet.*

Berättelse som någon lämnar vid förhör i bevisningssyfte får tas upp genom stenografi eller på fonetisk väg *i stället för att antecknas i protokollet*. *Detsamma gäller sådan sammanfattning av berättelse, som avser det som kan antas vara av betydelse i målet.*

Stadgandet i 8 § andra stycket i detta kapitel skall i tillämpliga delar gälla beträffande utsaga, som upptagits genom stenografi, även som beträffande på fonetisk väg upptagen sammanfattning av utsaga.

Bestämmelsen i 17 § andra stycket i detta kapitel gäller i tillämpliga delar berättelse, som tagits upp genom stenografi, och sammanfattning av berättelse, som upptagits på fonetisk väg.

Stenograf utses av rätten. Ej må den anlitas som stenograf, vilken till saken eller till någondera parten står i sådant förhållande, att hans

¹ Senaste lydelse av förutvarande 6 kap. 9 § 1979:289.

tillförlitlighet därigenom kan anses förringad. Vad i 5 kap. 7 § är stadgat om tolk äger motsvarande tillämpning beträffande stenograf, som utsetts av rätten. Sådan stenograf har rätt till skälig ersättning för arbete, tidsspillan och utlägg som uppdraget krävt. Ersättningen betalas av allmänna medel.

Bestämmelser om återgivande i vanlig skrift av vad som upptagits enligt denna paragraf meddelas av regeringen.

7 kap.

4 §¹

Allmän åklagare vid underrätt och hovrätt är statsåklagare eller distriktsåklagare.

Riksåklagaren är dock allmän åklagare vid hovrätt i mål som avses i 2 kap. 2 § första stycket.

Riksåklagaren är dock allmän åklagare vid hovrätt i mål som avses i 3 kap. 2 § första stycket.

Allmän åklagare vid högsta domstolen är riksåklagaren.

Har talan till högsta domstolen fullföljts *allenast* av enskild part, *må* åklagartalan där, efter riksåklagarens förordnande, föras av lägre åklagare.

Har talan till högsta domstolen fullföljts *endast* av enskild part *får* åklagartalan där, efter riksåklagarens förordnande, föras av lägre åklagare.

Närmare bestämmelser om fördelningen av uppgifterna mellan åklagarna meddelas i de för dem gällande instruktionerna.

9 kap. Om straff och vite

9 kap. Om straff, vite och hämtning

5 §²

Den som vid sammanträde inför rätten stör förhandlingen eller fotograferar i rättssalen eller bryter mot föreskrift eller förbud, som har meddelats med stöd av 5 kap. 9 §, döms till böter. Till samma straff döms den som muntligen inför rätten eller i rättegångsskrift uttalar sig otillbörligt.

Den som vid sammanträde inför rätten stör förhandlingen eller fotograferar i rättssalen eller bryter mot föreskrift eller förbud, som har meddelats med stöd av 5 kap. 9 §, döms till böter, *högst ettusen kronor*. Till samma straff döms den som muntligen inför rätten eller i rättegångsskrift uttalar sig otillbörligt.

8 §³

Då enligt denna balk vite *förelägg*s part eller annan, *bestämme* rät-

När enligt denna balk vite *förelägg*s part eller annan, *skall* rätten

¹ Senaste lydelse 1981:1312.

² Senaste lydelse 1980:262.

³ Senaste lydelse 1981:828.

ten vite till belopp, som med hänsyn till hans ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt kan antagas förmå honom att iakttaga föreläggandet. Vite må ej bestämmas under tio kronor eller över femtusen kronor. Har vite utdömts och förelägger rätten nytt vite, må vitet bestämmas till högre belopp, dock ej över tiotusen kronor. Vitesföreläggande skall delgivas den som föreläggandet avser.

Bestämmelserna i första stycket om högsta vitesbelopp gäller ej i fråga om föreläggande enligt 15 kap. 3 §.

Vite må ej föreläggas, då straff är utsatt. Ej heller må vite föreläggas kronan.

Finnes, då fråga uppkommer om utdömande av vite, ändamålet med vitet hava förfallit, må vitet ej utdömas.

bestämma vitesbeloppet så att det kan antas förmå honom att följa föreläggandet. Beloppet skall fastställas också med hänsyn till målets omfattning och beskaffenhet i övrigt. Därjämte skall beaktas vilka kostnader som kan uppstå för statsverket om föreläggandet inte följs. Närmare bestämmelser om vitesbelopp meddelas av regeringen.

Staten får inte föreläggas vite.

Vitesföreläggande skall delges den som föreläggandet avser.

9 §¹

Är i denna balk straff utsatt i böter, dock ej dagsböter, vare lägsta bötesstraff tio kronor och högsta femhundra kronor.

Har, när fråga uppkommer om utdömande av vite, ändamålet med vitet förfallit, får vitet inte utdömas. Detsamma gäller om någon vid vite har förelagts att inställa sig vid sammanträde och detta inställs av annan orsak än att den som förelagts vitet har uteblivit.

När vite döms ut får jämkning ske, om underlåtenheten att följa vitesföreläggandet inte orsakat sådana olägenheter som förutsattes när vitet bestämdes eller underlåtenheten berott på ursäktligt förbiseende.

Har vite dömts ut får jämkning ske i fråga om annan ersättningsskyldighet gentemot statsverket som åvilar den som förpliktats utge vitet.

¹ Senaste lydelse 1964:166.

10 §

Skall någon hämtas till sammanträde inför rätten, får han, om ej annat följer av vad nedan sägs, inte omhändertas tidigare än att han kan inställas omedelbart till sammanträdet.

Har hämtningsförsök förut misslyckats eller finns det annars på grund av vad som är känt om den som skall hämtas särskild anledning därtill, får rätten eller polismyndighet besluta, att han för hämtningens genomförande får omhändertas tidigare än vad som följer av första stycket.

Den som omhändertagits enligt andra stycket är skyldig att i avvaktan på inställelsen stanna kvar på polisstation eller annan plats som bestäms av polismyndigheten. Han är dock inte skyldig att stanna kvar mer än sex timmar, om inte rätten beslutat om längre tid. Beslut av rätten får avse högst aderton timmar. Vid prövning av fråga om skyldighet att stanna kvar skall särskilt beaktas vilka olägenheter det kan antas medföra att den, som skall hämtas, inte är närvarande vid sammanträdet.

10 kap.

8 a §

I tvist mellan näringsidkare och konsument rörande vara eller tjänst som tillhandahållits för huvudsakligen enskilt bruk får näringsidkaren sökas där konsumenten har sitt hemvist.

17 §¹

Ej vare på grund av vad i detta kapitel stadgas rätten behörig att upptaga:

Rätten är ej på grund av vad i 1—16 §§ sägs behörig att ta upp

¹ Senaste lydelse 1981:828.

1. tvist, som skall *upptagas* av annan myndighet än domstol eller av särskild domstol eller enligt lag eller författning skall *omedelbart* prövas av skiljemän;

2. tvist, som skall väckas vid viss domstol, om denna enligt lag eller författning är ensam behörig att upptaga sådan tvist;

3. tvist, som enligt lag må upptagas allenast av vissa särskilda tingsrätter, om tvisten väckes vid annan domstol;

4. tvist, som avses i 9 eller 10 § eller eljest enligt lag skall upptagas av domstol, som där sägs, om tvisten väckes vid annan domstol;

5. äktenskapsmål;

6. tvist, som angår utmätt egendom eller giltigheten av lösöreköpsavhandling och för vilken behörig domstol är särskilt stadgad; eller

7. tvist, som är av beskaffenhet att kunna utan stämning upptagas av domstol.

Ej heller må på grund av vad i detta kapitel stadgas talan väckas vid domstol av annan ordning än den som för tvistens upptagande är i lag föreskriven; vad nu sagts gäller dock ej tvist, som avses i 13 §.

Yrkande om kvittning för fordran må icke upptagas av domstol, som enligt första stycket ej ägt upptaga tvist angående samma fordran.

1. tvist, som skall *tas upp* av annan myndighet än domstol eller av särskild domstol eller *omedelbart* enligt lag skall prövas av skiljemän,

2. tvist, som avses i 9 eller 10 §, om tvisten väcks vid annan domstol än där sägs, eller

3. tvist för vilken det i annan lag finns särskilda bestämmelser om vid vilken eller vilka domstolar talan skall väckas.

Ej heller får på grund av vad i detta kapitel sägs talan väckas vid domstol av annan ordning än den som för tvistens upptagande är i lag föreskriven. Vad nu sagts gäller dock ej tvist, som avses i 13 §.

Yrkande om kvittning för fordran får inte *tas upp* av domstol, som enligt första stycket ej *haft rätt att ta upp* tvist angående samma fordran.

18 §

Är rätten av annan grund än i 17 § sägs obehörig att *upptaga* tvist, som där väckes, skall tvisten dock

Är rätten av annan grund än i 17 § sägs obehörig att *ta upp* tvist, som där väcks, skall tvisten dock anses

anses väckt vid rätt domstol, om ej svaranden i rätt tid gjort invändning om domstolens behörighet *eller uteblivit från första inställelsen eller, då förberedelsen är skriftlig, underlåtit att inkomma med svaromål. Har svaranden uteblivit eller underlåtit att inkomma med svaromål, skall kärandens uppgift om de omständigheter, som betinga domstolens behörighet, tagas för god, om svaranden erhållit del därav och anledning ej förekommer, att den är oriktig.*

väckt vid rätt domstol, om ej svaranden i rätt tid gjort invändning om domstolens behörighet.

Tingsrätt är utan hinder av vad i denna balk eller annan lag sägs alltid behörig att ta upp mål till handläggning vid förberedelse i förenklad form och att i samband därmed avgöra målet.

1. om tvisten är sådan att den fås upp av tingsrätt,

2. om tvisten gäller betalning i anställningsförhållande eller

3. om tvisten gäller fordran för avgift till huvudman för allmän vatten- och avloppsanläggning eller för allmänt värmesystem.

18 a §

Är rätten obehörig att ta upp ett till rätten inkommet mål, skall rätten överlämna målet till annan allmän domstol, fastighetsdomstol eller arbetsdomstolen, om sådan domstol är behörig och om sökanden begär det eller det är uppenbart att sökanden önskar att målet överlämnas. Om i stället statens va-nämnd är behörig i fall som nu sagts, skall rätten överlämna målet till nämnden.

Beslut som rätten fattat före måls överlämnande skall anses upphävt,

om inte annat bestäms i samband med överlämnandet.

Om överlämnande sker, skall talan anses väckt när ansökningen kom in till den rätt som först handlagt målet.

20 §

Meddelas i högre rätt beslut, varigenom lägre rätt förklaras icke vara behörig att *upptaga* mål, som där väckts, *äge* den högre rätten på yrkande av part hänvisa målet till lägre rätt, som *finnes* behörig.

Hava skilda domstolar genom beslut, som vunnit laga kraft, funnits obehöriga, *äge* högsta domstolen, om någon av dem *finnes* behörig, på ansökan av part hänvisa målet till den *domstol*, av vilken målet *hort upptagas*.

Meddelas i högre rätt beslut, varigenom lägre rätt förklaras icke vara behörig att *ta upp* mål, som där väckts, *får* den högre rätten på yrkande av part hänvisa målet till lägre rätt som *är* behörig.

Har skilda domstolar genom beslut, som vunnit laga kraft, funnits obehöriga, *får* högsta domstolen, om någon av dem *är* behörig, på ansökan av part hänvisa målet till den *domstolen*.

I fråga om behörighet att ta upp mål, som på grund av högsta domstolens förordnande enligt 14 kap. 7 a § skall förenas i en rättegång, gäller vad högsta domstolen bestämmer.

11 kap.

4 §

Bevis, att den som i rättegång *uppgives* vara part eller vill föra talan som part eller ställföreträdare för part är behörig, *erfordras ej, med mindre rätten finner bevis böra företes*.

Bevis, att den som i rättegång *uppges* vara part eller vill föra talan som part eller ställföreträdare för part är behörig, *behöver ges in till rätten endast om rätten anser att ett klarläggande är nödvändigt*.

I blankettmål skall kärandens uppgifter i fråga om behörighet godtas, om det inte finns särskild anledning anta att de är oriktiga.

5 §

Part *skall vid huvudförhandling i underrätt eller hovrätt* infinna sig personligen, *om hans närvaro ej*

Part *är skyldig att* infinna sig personligen *vid sammanträde*

kan antagas sakna betydelse för utredningen. Vid huvudförhandling i högsta domstolen vare part skyldig att infinna sig personligen, om hans närvaro finnes erforderlig för utredningen. I underrätt skall part ock infinna sig personligen vid muntlig förberedelse, om det kan antagas, att förberedelsen därigenom främjas. Vid annan förhandling än nu nämnts vare part skyldig att infinna sig personligen, om det finnes erforderligt.

Vad nu sagts om parts skyldighet att infinna sig personligen gäller ock parts ställföreträdare. Äro flera ställföreträdare, äge rätten bestämma, vilken eller vilka skola infinna sig. Äger part ej själv föra sin talan, vare han dock skyldig att infinna sig personligen, om hans närvaro finnes erforderlig för utredningen.

Är part eller ställföreträdare skyldig att infinna sig personligen, meddele rätten förordnande där- om.

1. om annan part begärt det och närvaron inte är uppenbart obehövlig eller

2. om det kan antas att sammanträdet's syfte därigenom främjas.

Vad nu sagts om parts skyldighet att infinna sig personligen gäller också parts ställföreträdare. Finns det flera ställföreträdare, får rätten bestämma vilken eller vilka av dem som skall infinna sig.

Är part eller ställföreträdare skyldig att infinna sig personligen, skall rätten meddela förordnande om detta.

4 §

Står någon till domare, som vid målets behandling är ledamot av rätten, i sådant förhållande, som avses i 4 kap. 12 §, må han ej brukas som ombud i målet. Ej heller må någon brukas som ombud, om han tagit befattning med saken som domare eller befattningshava- re vid domstol eller som ombud för motparten.

Den, som står i sådant förhållande som avses i 5 kap. 12 § till någon som vid målets behandling är le- damot av rätten, får inte vara om- bud i målet. Detsamma gäller den som tagit befattning med saken som domare eller befattningshava- re vid domstol eller som ombud för motparten.

12 kap.

9 §

Skriftlig fullmakt skall företes i hu- vudskrift, när ombudet första gången vid rätten för talan i målet.

Skriftlig fullmakt skall ges in i ori- ginal, när ombudet första gången vid rätten för talan i målet. Den som uppträder som ombud för kä- randen i blankettmål behöver ge in

Är, *dä* fullmakt *skall företes*, *sådan* *icke* tillgänglig, skall rätten *giva* ombudet tid att *förete* den; vad nu sagts *gälle ej* i fråga om *vade- eller* missnöjesanmälan. *Finnes* uppskov olägligt, *må* rätten fortsätta med handläggningen av målet, dock utan att däri meddela dom eller slutligt beslut. Utfärdas fullmakt skall behörigheten anses innefatta vad ombudet tidigare *ätgjort* i rättegången.

Finner rätten ovisst, huruvida parts underskrift *å* fullmakt är riktig, *må* rätten *medgiva* anstånd för *ovisshetens undanröjande*.

Skriftlig fullmakt skall i huvudskrift eller styrkt avskrift bifogas akten.

fullmakt endast om särskilda skäl föreligger.

Är fullmakt *ej* tillgänglig, när *sådan* *skall ges in*, skall rätten *ge* ombudet tid att *ge in* den. Vad nu sagts *gäller dock inte* i fråga om missnöjesanmälan. *Om* uppskov *är* olägligt, *får* rätten fortsätta med handläggningen av målet, dock utan att däri meddela dom eller slutligt beslut. Utfärdas fullmakt, skall behörigheten anses innefatta vad ombudet tidigare *företagit* i rättegången.

Finner rätten ovisst, huruvida parts underskrift *på* fullmakt är riktig, *får* rätten *medge* anstånd för att *ovissheten skall kunna undanröjas*.

14 a §

Den som på grund av bestämmelsen i 9 § första stycket utan ingiven fullmakt uppträder som ombud skall anses ha behörighet enligt 14 § första stycket.

13 kap. Om föremål för talan *och talans väckande*

13 kap. Om föremål för talan

3 §

Väckt talan *må icke* ändras. Käranden *äge* dock

Väckt talan *får inte* ändras. Käranden *får* dock

1. på grund av omständighet, som inträffat under rättegången eller först då blivit för honom känd, kräva annan fullgörelse än den, *varom* talan väckts;

1. på grund av omständighet, som inträffat under rättegången eller först då blivit för honom känd, kräva annan fullgörelse än den, *om vilken* talan väckts,

2. yrka fastställelse enligt 2 § andra stycket; *samt*

2. yrka fastställelse enligt 2 § andra stycket,

3. kräva ränta eller annan tilläggs-

3. kräva ränta eller annan tilläggs-

förpliktelse, som följer av huvudförpliktelsen, *så ock eljest* framställa nytt yrkande, *såvitt* det stöder sig på väsentligen samma grund.

Väckes yrkande, som avses i 2 eller 3, sedan målet företagits till huvudförhandling, och kan yrkandet ej utan olägenhet prövas i målet, må det avvisas. Ej må sådant yrkande väckas i högre rätt.

Såsom ändring av talan anses *icke*, att käranden beträffande samma sak inskränker sin talan eller, utan att saken ändras, åberopar ny omständighet till stöd för sin talan.

förpliktelse, som följer av huvudförpliktelsen, *och*

4. framställa nytt yrkande, *om* det stöder sig på väsentligen samma grund.

Ändrar käranden sin talan genom att framställa yrkande enligt första stycket 2—4 sedan huvudförhandling påbörjats eller målet på annat sätt företagits till avgörande, skall det nya yrkandet avvisas, om det inte utan olägenhet kan prövas i målet. Ändring av talan enligt första stycket 2—4 är inte tillåten i högre rätt.

Såsom ändring av talan anses *inte*, att käranden beträffande samma sak inskränker sin talan eller, utan att saken ändras, åberopar ny omständighet till stöd för sin talan.

5 §

Återkallar käranden sin talan, sedan svaranden ingått i svaromål, och är saken sådan, att förlikning därom är tillåten, skall, om svaranden yrkar det, målet dock prövas.

Är saken ej sådan, som i första stycket sägs, och återkallar käranden, sedan dom fallit, utan svarandes samtycke sin talan, *vare* återkallelsen utan verkan.

Återkallar käranden sin talan, sedan svaranden ingått i svaromål, och är saken sådan att förlikning därom är tillåten, skall, om svaranden yrkar det, målet dock prövas. *Sådan rätt till prövning föreligger dock inte när målet handläggs vid förberedelse i förenklad form enligt 42 kap.*

Är saken ej sådan, som i första stycket sägs, och återkallar käranden, sedan dom fallit, utan svarandens samtycke sin talan, *är* återkallelsen utan verkan.

7 §

Överlåter käranden det, *varom* tvistas, *å annan*, må denne utan ny stämning övertaga kärandens talan i målet sådan denna vid hans inträde i rättegången *är*; *om överlåtarens skyldighet att svara för rät-*

Överlåter käranden det *som tvisten gäller*, får förvärvaren övertaga kärandens talan i målet sådan denna *är* vid hans inträde i rättegången.

tegångskostnad gälle vad i 18 kap.
10 § stadgas.

Sker överlåtelse å svarandens sida, må den, å vilken överlåtelsen skett, i svarandens ställe inträda i målet, om käranden samtycker därtill.

Sker överlåtelse på svarandens sida får förvärvaren i svarandens ställe inträda i målet, om käranden samtycker.

Har överlåtelse, som nu sagts, å någondera sidan ägt rum, vare den, å vilken överlåtelsen skett, på motpartens yrkande skyldig att efter kallelse inträda som part i rättegången.

Har överlåtelse, som nu sagts, ägt rum på någondera sidan, är förvärvaren på motpartens yrkande skyldig att efter kallelse inträda som part i rättegången.

14 kap.

3 §

Vill svaranden till gemensam handläggning väcka talan mot käranden angående samma sak eller sak, som har gemenskap med denna, eller rörande fordran, som kan gå i avräkning mot kärandens, och sker det före huvudförhandlingen, skola målen handläggas i en rättegång. Käromål, som sålunda för- enats med huvudkäromålet, är genkäromål.

Vill svaranden till gemensam handläggning väcka talan mot käranden angående samma sak eller sak, som har gemenskap med denna, eller rörande fordran, som kan gå i avräkning mot kärandens, skall målen handläggas i en rättegång. Käromål, som sålunda för- enats med huvudkäromålet, är genkäromål.

4 §

Vill någon, som ej är part i rättegången, till gemensam handläggning väcka talan mot båda parterna eller endera om det, varom tvistas, och sker det före huvudförhandlingen, skola målen handläggas i en rättegång.

Vill någon, som inte är part i rättegången, till gemensam handläggning väcka talan mot båda parterna eller en av dem om det, som tvisten gäller, skall målen handläggas i en rättegång.

5 §¹

Vill part, om han tappar saken, mot tredje man framställa återgångskrav eller anspråk på skadestånd eller annat dylikt, äge han, innan målet företages till huvudförhandling, till gemensam handläggning med det målet väcka sin talan

Vill part, om han förlorar målet, mot tredje man framställa återgångskrav eller anspråk på skadestånd eller annat dylikt, får han till gemensam handläggning med huvudkäromålet väcka sin talan mot tredje man.

¹ Senaste lydelse 1970:1002.

mot tredje man. *Vad nu sagts äge motsvarande tillämpning*, om tredje man i anledning av den utgång saken kan få mellan parterna vill mot någon av dem eller båda väcka talan angående sådant anspråk.

Om tredje man i anledning av den utgång saken kan få mellan parterna vill väcka talan mot någon av dem eller båda angående sådant anspråk som sägs i första stycket, får han väcka denna talan till gemensam handläggning med huvudkäromålet.

7 §

Ej må i fall, som avses i 1—6 §§, mål förenas, *med mindre målen väckts* vid samma domstol och denna är behörig samt *för målen* samma rättegångsform är tillämplig.

Mål, som avses i 1—6 §§, får förenas, *endast om målen handläggs* vid samma domstol och denna är behörig samt samma rättegångsform är tillämplig *för målen*.

Väcks talan som avses i 3—5 §§ sedan huvudförhandling påbörjats eller huvudkäromålet företagits till avgörande får rätten handlägga målen särskilt, om de inte utan olägenhet kan handläggas i samma rättegång. Detsamma gäller om part väcker talan som avses i 3 eller 5 § efter det att tiden för yttrande över slutföreläggande enligt 43 kap. 11 § har gått ut.

7 a §

Handläggs mål, som avses i 1—6 §§, vid skilda domstolar av samma ordning får högsta domstolen efter ansökan av part eller anmälan av tingsrätt eller hovrätt förordna att målen skall förenas i en rättegång vid någon av domstolarna, om en sådan ordning har väsentliga fördelar och ej innebär betydande olägenhet för någon part. Om det är lämpligt, får den domstol, som skall handlägga målen, åter särskilja dem.

Beslut som rätten fattat i sådant mål, som på grund av högsta domstolens förordnande överlämnas från en domstol till en annan, skall gälla om inte den domstol, dit målet överlämnats, bestämmer annat.

17 kap.

1 §

Rättens avgörande av saken sker genom dom. *Annat rättens avgörande* träffas genom beslut. Beslut, *varigenom* rätten *annorledes än genom dom* skiljer saken från sig, så ock högre rätts beslut i fråga, som dit fullföljts särskilt, är slutligt beslut.

Rättens avgörande av saken sker genom dom, *om stämning har utfärdats.*

En tingsrätts dom skall betecknas som förenklad dom, om den meddelas

1. efter förberedelse i förenklad form enligt 42 kap. eller

2. på grund av en parts underlåtenhet att följa ett föreläggande enligt 43—47 kap. vid påföljd av sådan dom.

Sådana avgöranden som ej skall ske genom dom träffas genom beslut. Beslut, *genom vilket* rätten skiljer saken från sig, *samt* högre rätts beslut i fråga, som dit fullföljts särskilt, är slutligt beslut.

2 §

Dom skall, om huvudförhandling vid rätten ägt rum, grundas å vad vid förhandlingen förekommit. I domen må ej deltaga domare, som ej övervarit hela huvudförhandlingen. Har ny huvudförhandling hållits, skall domen grundas å vad därvid förekommit.

Om huvudförhandling har hållits, skall domen grundas på vad som förekommit vid förhandlingen. I domen får ej deltaga domare som inte varit med om hela förhandlingen. Om ny huvudförhandling har hållits, skall domen grundas på vad som förekommit vid den. I fall som avses i 44 kap. 13 § får domen grundas även på den utredning som har inhämtats efter huvudförhandlingen.

Då mål avgöres utan huvudförhandling, skall domen grundas å vad handlingarna innehålla och eljest förekommit i målet.

När mål avgörs på handlingarna, skall domen grundas på vad handlingarna innehåller och vad som i övrigt förekommit i målet.

Andra stycket gäller också när mål skall avgöras vid huvudförhandling i parts utevaro.

3 §

Dom *må ej* givas över annat eller mera, än vad part i behörig ordning yrkat. Är saken sådan, att förlikning därom är tillåten, *må* dom *ej* grundas å omständighet, som *icke* av part åberopats till grund för hans talan.

Dom *får inte* ges över annat eller mera än vad part i behörig ordning yrkat. Är saken sådan att förlikning därom är tillåten, *får* dom *inte* grundas *på* omständighet, som part *inte har åberopat* till grund för sin talan.

I fall som avses i 41 kap. 7 § andra stycket får talan ogillas utan hinder av vad som sägs i första stycket.

Dom enligt 44 kap. 18 eller 19 §, som ej är förenklad, får grundas även på sådan omständighet som ej åberopats av part.

4 §

Äro i en rättegång flera käromål och kunna de särskiljas, *må* dom givas över något av dem, *ehuru* handläggningen angående de övriga *icke* avslutats. Över huvudfordran och fordran, som åberopas till kvittning, *må dömas allenast i ett sammanhang. Medgives* käromålet till någon del, *må* särskild dom givas över det som medgivits.

Om i samma rättegång finns flera käromål, som kan särskiljas, *får* dom ges över något av dem *trots att* handläggningen av de övriga *inte* avslutats. Över huvudfordran och fordran, som åberopas till kvittning, *skall dömas samtidigt, om inte förenklad dom skall ges över huvudfordran enligt 42 kap. 4 § andra stycket. Medges* käromålet till någon del, *får* särskild dom ges över det som medgivits.

Underlåter part att i fråga om viss del av målet iakttä föreläggande som förenats med påföljd av förenklad dom, får sådan dom ges särskild i den delen enligt bestämmelserna i 42—44 kap.

7 §¹

Dom skall avfattas skriftligen och i skilda avdelningar *angiva*:

1. domstolen samt tid och ställe för domens meddelande;

Dom skall avfattas skriftligen och i skilda avdelningar *ange*

1. domstolen samt tid och ställe för domens meddelande,

¹ Senaste lydelse 1976:567.

2. parterna samt deras ombud eller biträden;

2. parterna samt deras ombud eller biträden,

3. domslutet;

3. domslutet,

4. parternas yrkanden och invändningar samt de omständigheter, *varå* de grundas; samt

4. parternas yrkanden och invändningar samt de omständigheter *på vilka* de grundas, samt

5. domskälen med uppgift *å* vad i målet är bevisat.

5. domskälen med uppgift *om* vad som är bevisat *i målet*.

Högre rätts dom skall, i den mån det *finnes erforderligt*, innehålla redogörelse för lägre rätts dom.

Högre rätts dom skall, i den mån det *behövs*, innehålla redogörelse för lägre rätts dom.

Äger part fullfölja talan mot dom eller *söka återvinning*, skall i domen *givas till känna*, vad han därvid har att *iakttaga*. *Om underrättelse, som tillika skall meddelas i hovrätts dom, stadgas i 54 kap. 14 §.*

Om part *har rätt att* fullfölja talan mot dom eller *begära återupptagande av målet*, skall i domen *anges* vad han därvid har att *iaktta*.

8 §²

Tredskodom, dom, varigenom kärandens talan bifalles på grund av svarandens medgivande, samt dom, varigenom högre rätt fastställer lägre rätts dom, må utfärdas i förenklad form.

Förenklad dom behöver inte vara uppdelad i skilda avdelningar.

Dom varigenom högre rätt fastställer lägre rätts dom *behöver innehålla domskäl endast om de avviker från domskälen i den överklagade domen.*

9 §³

Innan dom beslutas, skall överläggning hållas.

Innan dom beslutas, skall överläggning hållas, *om flera domare deltar i avgörandet.*

Då huvudförhandling ägt rum, skall *samma eller sist nästa helgfria dag överläggning hållas och, om det kan ske*, dom beslutas och avkunnas. *Erfordras på grund av målets beskaffenhet rådrum för do-*

När mål avgörs efter huvudförhandling, skall om möjligt dom genast beslutas och avkunnas. Avkunnandet sker genom att domens huvudsakliga innehåll återges.

² Senaste lydelse 1976:567.

³ Senaste lydelse 1976:567.

mens beslutande eller avfattande, *må rätten besluta anstånd därmed; domen skall dock, om ej synnerligt hinder möter, skriftligen avfattas och meddelas inom två veckor efter förhandlingens avslutande. Avkunnas ej domen vid huvudförhandlingen, skall den avkunnas vid annat rättens sammanträde eller ock meddelas genom att den hålles tillgänglig å rättens kansli; vid huvudförhandlingen skall underrättelse givas om tiden och sättet för domens meddelande.*

Vad nu sagts om måls avgörande efter huvudförhandling gälle ock, då mål avgöres vid sammanträde för muntlig förberedelse.

Avgöres eljest mål utan huvudförhandling, skall, så snart ske kan, överläggning hållas samt domen beslutas, skriftligen avfattas och meddelas. Meddelandet skall ske genom att domen hålles tillgänglig å rättens kansli. Underrättelse om tiden för meddelandet skall senast samma dag avsändas till parterna.

Avkunnande av dom må ske genom återgivande av domslutet och skälen jämte meddelande av fullföljds hänvisning.

Har skiljaktig mening förekommit, skall denna meddelas parterna på samma tid och sätt som domen.

När mål avgjorts, skall skriftlig underrättelse om utgången i målet snarast givas parterna.

10 §

Dom skall uppsättas särskilt och underskrivas av de lagfarna domare, som deltagit i avgörandet.

Finner rätten på grund av målets beskaffenhet att det är nödvändigt att uppskjuta domens beslutande eller avfattande, får domen avkunnas senare eller meddelas genom att hållas tillgänglig på rättens kansli. Om ej synnerligt hinder möter, skall domen finnas tillgänglig på rättens kansli senast två veckor efter förhandlingens avslutande. Vid förhandlingen skall lämnas upplysning om tiden och sättet för domens meddelande.

När mål avgörs på handlingarna, skall dom meddelas genom att snarast hållas tillgänglig på rättens kansli.

Part skall tillställas kopia av domen så snart den finns tillgänglig på rättens kansli. I fråga om högre rätts dom behöver dock redogörelse för lägre rätts dom inte tas med. Kopia av förenklad dom, som meddelats i anledning av att part uteblivit från sammanträde eller underlåtit att yttra sig behöver inte tillställas den parten.

Dom skall sättas upp särskilt och undertecknas av de lagfarna domare, som deltagit i avgörandet. I blankettmål undertecknas domen av den domare som avgjort målet.

Rättens domar skola, ordnade i nummerföljd efter tiden för deras meddelande, för varje år sammanföras till en dombok.

Förenklad dom, som meddelas i samband med dom, skall tas upp i domen.

12 §

Vad i 2 och 9 §§ är stadgat om dom äge motsvarande tillämpning i fråga om slutligt beslut. Å sådant beslut skola ock bestämmelserna i 7 och 10 §§ tillämpas, om frågans beskaffenhet fordrar det. Meddelas slutligt beslut i samband med dom, skall det upptagas i domen.

Bestämmelserna i 2 §, 7 § tredje stycket och 9 § gäller även i fråga om slutligt beslut. Bestämmelserna i 7 § första och andra styckena samt 10 § skall tillämpas, om frågans beskaffenhet fordrar det. Meddelas slutligt beslut i samband med dom, skall det tas upp i domen.

Äger part fullfölja talan mot slutligt beslut eller göra ansökan om återupptagande, skall i beslutet givas till känna, vad han därvid har att iakttaga. Om underrättelse, som tillika skall meddelas i hovrätts beslut, stadgas i 54 kap. 14 §.

Om slutligt beslut inte har satts upp särskilt, skall rätten tillstålla part underrättelse om innehållet i beslutet i stället för kopia av detta.

Om det slutliga beslutet endast innebär att målet avskrivits i anledning av återkallelse gäller inte 7 § tredje stycket. Inte heller behöver den som återkallat ansökan tillställas kopia av eller underrättelse om beslutet.

18 kap.

2 §

Angår målet rättsförhållande, som enligt lag ej må bestämmas annorledes än genom dom, må förordnas, att vardera parten skall bära sin rättegångskostnad.

Angår målet rättsförhållande, som enligt lag ej får bestämmas på annat sätt än genom dom, får förordnas att vardera parten skall bära sin rättegångskostnad.

I mål mellan näringsidkare och konsument rörande vara eller tjänst, som tillhandahållits för huvudsakligen enskilt bruk, skall vardera parten bära sin kostnad, om näringsidkaren vinner men konsumenten haft skälig anledning att få tvisten prövad. Om konsumenten vid någon tidpunkt under rättegången bort komma till insikt om att hans talan inte kunde bifallas,

skall vad nu har sagts tillämpas endast beträffande de kostnader som uppkommit dessförinnan.

8 §¹

Ersättning för rättegångskostnad skall fullt motsvara kostnaden för rättegångens förberedande och talans utförande jämte arvode till omhuden eller biträde, såvitt kostnaden skäligen varit påkallad för tillvaratagande av partens rätt. Ersättning skall ock utgå för partens arbete och tidsspillan i anledning av rättegången. Såsom åtgärd för rättegångens förberedande anses förhandling för biläggande av tvistefråga som har omedelbar betydelse för partens talan.

Såsom rättegångskostnad ersätts parts arbete, tidsspillan och utgifter i anledning av

- 1. förhandling med motpart för biläggande av tvistefråga med omedelbar betydelse för partens talan,*
- 2. rättegångens förberedande och*
- 3. utförande av talan i målet.*

Kostnad är ersättningsgill endast om den skäligen varit behövlig för att tillvarata partens rätt.

Ersättning för rättegångskostnad skall även innefatta ränta efter sex procent från dagen då målet avgöres till dess betalning sker.

Ersättning för rättegångskostnad skall innefatta ränta enligt 6 § räntelagen (1975:635) från dagen för målets avgörande.

Rättegångskostnad i mål som avgörs efter förberedelse enligt 42 kap. ersätts enligt bestämmelser som regeringen meddelar. Detsamma gäller rättegångskostnad i mål, vilket endast på grund av begäran enligt 41 kap. 8 § tredje stycket 3 förberetts enligt 43 kap. men vilket avgjorts till kärandens fördel utan att svaranden angett några skäl mot bifall till käromålet.

13 §¹

Skall kostnad för bevisning eller annan åtgärd enligt rättens beslut utgå av allmänna medel eller utgi-

Skall kostnad för bevisning eller annan åtgärd enligt rättens beslut utgå av allmänna medel eller utges

¹ Senaste lydelse 1981:741.

¹ Senaste lydelse 1972:430.

vas av parterna *en för båda och båda för en*, gälle i fråga om skyldighet att *återgälda* sådan kostnad vad i detta kapitel *stadgas* om rättegångskostnad. *Skola* parterna bära var sin rättegångskostnad, *må förordnas*, att kostnaden skall fördelas med hälften *å vardera*. Har av allmänna medel utgått kostnad för parts hämtande till rätten, skall kostnaden *återgäldas* av parten.

Om skyldighet att ersätta statsverket kostnad i anledning av att part åtnjutit rättshjälp är särskilt *stadgat*.

av parterna *solidariskt*, gäller i fråga om skyldighet att *återbetala* sådan kostnad vad i detta kapitel sägs om rättegångskostnad. *Om* parterna *skall* bära var sin rättegångskostnad, *får rätten förordna*, att kostnaden skall fördelas med hälften *på varje part*. Har av allmänna medel utgått kostnad för parts hämtande till rätten, skall kostnaden *återbetalas* av parten.

Har fråga om ersättning av allmänna medel uppkommit först efter det att målet avgjorts, skall utdömd kostnad stanna på statsverket.

Om skyldighet att ersätta statsverket kostnad i anledning av att part åtnjutit rättshjälp är särskilt *föreskrivet*.

Statsverkets kostnader för medling enligt 43 kap. 21 § skall stanna på statsverket.

14 §²

Part, som vill *erhålla* ersättning för rättegångskostnad, skall, innan handläggningen avslutas, *framställa yrkande därom och uppgiva*, vari kostnaden består. *Gör han det ej, äge han ej därefter tala å den kostnad, som uppkommit vid samma rätt; dock må part, även om yrkande ej framställts, erhålla räkna som avses i 8 § tredje stycket samt ersättning för utskrift av rättsens dom eller slutliga beslut.*

Part, som vill *ha* ersättning för rättegångskostnad, skall *framställa sitt yrkande* innan handläggningen avslutas. *Han skall därvid uppge* vari kostnaden består. *I mål som kan avgöras efter förberedelse i förklarad form skall kändanden framställa sitt yrkande i ansökan enligt 41 kap. 1 § eller i skrivelse enligt 42 kap. 6 § andra stycket och svaranden sitt yrkande i svaromål enligt 42 kap. 2 §.*

Part, som ej har framställt sitt yrkande om ersättning för rättegångskostnad inom den tid som anges i första stycket, får ej vidare föra talan om den kostnaden. Han får dock även utan yrkande tillerkännas ersättning för ansökningsavgift

² Senaste lydelse 1973:240.

enligt 41 kap. 4 § samt sådan ränta som avses i 8 § tredje stycket.

Rätten skall, om det inte på grund av andra stycket eller av annan anledning är obehövligt, bereda part tillfälle att framställa yrkande om ersättning för rättegångskostnad och yttra sig över motparts kostnadsyrkande. Vad nu sagts gäller inte part som gjort sig skyldig till sådan underlåtenhet som medför att målet skall avgöras enligt 44 kap. 18 eller 19 §.

Då rätten avgör målet, meddela rätten samtidigt beslut angående rättegångskostnaden så ock i fråga, som avses i 13 § första stycket. Ingår i ersättning för rättegångskostnad arvode till ombud eller biträde, skall arvodets belopp angivas.

Rätten skall självant pröva frågor om tillämpningen av bestämmelserna i 1—13 §§, om inte detta är obehövligt på grund av att ersättningsyrkande har medgivits. Beslut i sådan kostnadsfråga som avses i detta kapitel skall, utom i fall som sägs i 13 § andra stycket, meddelas när rätten avgör målet. Ingår i ersättning för rättegångskostnad arvode till ombud eller biträde, skall arvodets belopp anges.

19 kap.

7 §¹

Har, sedan stämning delgivits den misstänkte, ändring inträtt i förhållande, som betingat domstolens behörighet, vare domstolen ändå behörig.

Domstol förlorar inte sin behörighet att handlägga mål på grund av att förhållande som haft betydelse för behörigheten ändrats efter det att stämning delgivits den tilltalade.

Har allmänt åtal upptagits av viss domstol och är även annan domstol behörig, äge den förra domstolen, om synnerliga skäl äro därtill, på framställning av åklagaren förordna, att målet skall överflyttas till den senare domstolen. Beslut eller annan åtgärd av den förra domstolen vare gällande, till dess den domstol, dit målet överflyttats, förordnar annat.

Har allmänt åtal väckts vid viss domstol och framkommer att den tilltalade är åtalad även vid annan domstol, skall den ena domstolen på åklagarens begäran överlämna målet till den andra domstolen, om det inte är olämpligt. I annat fall får domstol överlämna mål till annan domstol, om åklagaren begär det och särskilda skäl föreligger. Domstol får inte överlämna mål till dom-

¹ Senaste lydelse 1954:432.

20 kap. Om *rätt till* åtal och om målsägande

20 kap. Om åtal och om målsägan-
de

1 §

Fråga om ansvar för brott *må ej* av rätten *upptagas*, med mindre åtal för brottet väckts. Rätten *äge* dock utan åtal *upptaga* fråga om ansvar för *förseelse i rättegången*.

Fråga om ansvar för brott *får tas upp* av rätten *endast om* åtal för brottet väckts. Rätten *får* dock utan åtal *ta upp* fråga om ansvar för *rättegångsförseelse*.

Bestämmelserna i denna balk om åtal gäller även i fråga om talan i mål som avses i 2 kap. 3 § tredje stycket 3—6. Den mot vilken talan riktas i sådana mål betecknas som svarande. Om sådan svarande gäller vad som är föreskrivet om misstänkt och tilltalad.

1 a §

Väckt åtal får inte ändras. Såsom ändring av åtal anses inte att den som för talan om brottet beträffande samma gärning inskränker åtalet eller åberopar annat lagrum eller ny omständighet till stöd för detta.

Åtalet får genom tilläggsåtal utvidgas att avse annan gärning, om rätten finner det lämpligt. Tilläggsåtal får inte väckas i högre rätt.

Nytt åtal får inte väckas mot den tilltalade för gärning, för vilken han redan står under åtal.

1 b §

Om tilläggsåtal väcks eller om det i annat fall framkommer att vid samma domstol handläggs flera skilda åtal mot någon, skall åtalen handläggas i en rättegång. Åtalen skall dock handläggas särskilt om det är

till fördel för den tilltalade eller för handläggningen eller annars är lämpligt. Målen får inte handläggas särskilt, om det skulle innebära väsentliga olägenheter för bestämmandet av påföljd.

Har åtal väckts mot flera för brott, som har samband med varandra, får åtalen handläggas i en rättegång, om det har fördelar för handläggningen och även i övrigt är lämpligt. Åtalen skall särskiljas när det finns anledning till det.

Sådant åtal, som rätten inte är behörig att handlägga, får inte förenas med annat åtal.

8 §¹

Målsägande *må ej* väcka åtal för brott, som hör under allmänt åtal, *med mindre han angivit brottet och åklagaren beslutat, att åtal ej skall äga rum.*

Har åklagare väckt talan, *äge* målsäganden biträda åtalet; han *må* ock i *högre rätt* fullfölja talan.

Utan hinder av vad i första stycket sägs *må* målsägande väcka talan om ansvar för falskt eller obefogat åtal, falsk angivelse eller annan osann tillvitelse angående brott.

Målsägande är den, mot vilken brott är begånget eller som därav blivit förnärad eller lidit skada.

Målsägande *får* väcka åtal för brott, som hör under allmänt åtal, *endast om* åklagaren beslutat att *inte åtala.*

Har åklagare väckt talan, *får* målsäganden biträda åtalet. Han *får* också fullfölja talan i *högre rätt.*

Utan hinder av vad i första stycket sägs *får* målsägande väcka talan om ansvar för falskt eller obefogat åtal, falsk angivelse eller annan osann tillvitelse angående brott.

Har tilltalad såsom målsägande väckt sådan talan om ansvar som avses i tredje stycket, skall denna talan, om det kan ske, handläggas i samma rättegång som åtalet mot honom.

Målsägande är den, mot vilken brott är begånget eller som därav blivit förnärad eller lidit skada.

Bestämmelserna i denna balk om målsägande gäller även i fråga om annan, som utan att vara måls-

¹ Senaste lydelse 1964:166.

*ägande eller åklagare har rätt att
föra talan i brottmål.*

9 §

*Sedan dom fallit, må ej allmänt
åtal nedläggas.*

*Allmänt åtal får inte läggas ned ef-
ter det att dom meddelats.*

*Nedlägges allmänt åtal på den
grund, att tillräckliga skäl, att den
misstänkte är skyldig till brottet, ej
föreligga, må målsäganden överta-
ga åtalet; han skall dock hos rätten
göra anmälan därom inom den tid,
högst en månad, som av rätten be-
stämmes, sedan han erhöit vetskap
om nedläggandet. Övertager ej
målsäganden åtalet, äge han icke
därefter väcka åtal för brottet; om
den tilltalade yrkar det, skall fri-
kännande dom meddelas.*

*Läggs allmänt åtal ned därför att
tillräckliga skäl inte längre förelig-
ger för antagande att den tilltalade
är skyldig till brottet, skall frikän-
nande dom meddelas, om den till-
talade yrkar det.*

10 §¹

*Bestämmelserna i 8 och 9 §§ om
rätt för målsäganden att väcka åtal
eller överta väckt åtal gäller icke
i fråga om brott, som i utövningen
av tjänsten eller uppdraget har be-
gåtts av*

*Bestämmelserna i 8 § om rätt för
målsäganden att väcka åtal gäller
inte i fråga om brott, som i ut-
övningen av tjänsten eller uppdra-
get har begåtts av*

1. statsråd,
2. justitieråd eller regeringsråd,
3. någon av riksdagens ombudsmän eller någon som har tjänstgjort i hans ställe,
4. någon annan befattningshavare, mot vilken enligt riksdagsordningen eller annan författning endast något av riksdagens utskott eller annat riksdagsorgan är behörigt att besluta om åtal för sådant brott, eller
5. justitiekanslern eller den som har tjänstgjort i hans ställe.

¹ Senaste lydelse 1981:1312.

12 a §

*Om rätten enligt 47 kap. 7 eller 10 §
förklarat åtal vara förfallet, har
målsäganden förlorat sin rätt att
föra ny talan om brottet.*

21 kap.

2 §¹

Den misstänkte vare i mål om allmänt åtal skyldig infinna sig personligen vid huvudförhandling i underrätt, dock ej om anledning saknas att ådöma annan brottspåföljd än böter och hans närvaro tillika kan antagas vara utan betydelse för utredningen. I mål om enskilt åtal skall den misstänkte infinna sig personligen vid dylik förhandling, om hans närvaro ej kan antagas sakna betydelse för utredningen. Vid huvudförhandling i hovrätt skall den misstänkte infinna sig personligen, om han av underrätten dömts till fängelse i minst sex månader för brottet eller anledning förekommer till ådömande av sådan påföljd, så ock eljest, om hans närvaro ej kan antagas sakna betydelse för utredningen. Vid huvudförhandling i högsta domstolen vare den misstänkte skyldig att infinna sig personligen, om hans närvaro finnes erforderlig för utredningen. I underrätt skall den misstänkte ock infinna sig personligen vid muntlig förberedelse, om det kan antagas, att förberedelsen därigenom främjas. Vid annan förhandling än nu nämnts vare han skyldig att infinna sig personligen, om hans närvaro finnes erforderlig.

Lider den misstänkte av sinnessjukdom eller sinnesslöhet och finner rätten, att hans hörande skulle vara utan gagn, erfordras ej att han infinna sig personligen.

Den misstänkte är skyldig att infinna sig personligen vid huvudförhandling

1. om annan part begärt det och närvaron inte är uppenbart obehörlig eller

2. om det behövs för att målet skall kunna avgöras.

Vid sammanträde för förberedelse enligt 45 kap. 13 § skall den misstänkte närvara personligen, om sammanträdet syfte därigenom främjas.

¹ Senaste lydelse 1981:214.

Är den misstänkte skyldig att infinna sig personligen, *meddele rätten förordnande därom*.

Då den misstänkte *ej* är skyldig att infinna sig personligen, *må* hans talan föras genom ombud. Om ombud *gälle vad i 12 kap. är stadgat*.

Är den misstänkte skyldig att infinna sig personligen, *skall rätten meddela förordnande om detta*.

När den misstänkte *inte* är skyldig att infinna sig personligen, *får* hans talan föras genom ombud. *I fråga om ombud gäller 12 kap.*

12 §

I mål som endast avser rättens åtgärd beträffande en redan ådömd påföljd för brott, skall den tilltalade anses som häktad, om han är intagen i kriminalvårdsanstalt.

Vid handläggning i högre rätt skall den tilltalade anses som häktad, om han är intagen i kriminalvårdsanstalt på grund av den lägre rättens dom.

22 kap.

1 a §

När det i denna balk ges regler om handläggning av enskilt anspråk betecknas den som för sådan talan som målsägande och den mot vilken talan riktas som svarande. Om sådan svarande gäller vad som är föreskrivet om tilltalad.

4 §

Om rätt för den tilltalade eller annan, mot vilken målsäganden för talan, eller för tredje man att till gemensam handläggning med åtalet väcka talan, som avses i 14 kap. 5 §, äge vad i nämnda lagrum är stadgat motsvarande tillämpning.

Handläggs i samband med åtal talan om enskilt anspråk gäller i den delen 11—13 kap., 14 kap. 5 och 8—13 §§ samt 17 kap. i stället för motsvarande regler för brottmål.

Om annan än den för brott misstänkte är svarande i fråga om det enskilda anspråket, gäller 15 kap. i stället för motsvarande regler för brottmål.

Rättens avgörande av saken i mål om enskilt anspråk sker genom dom. Om sådant avgörande med-

delas i samband med dom i ansvarsdelen skall det tas upp i den domen.

5 §

Har talan om enskilt anspråk upptagits till behandling i samband med åtalet, äge rätten, när skäl äro därtill, förordna, att talan skall som särskilt mål handläggas i den för tvistemål stadgade ordningen.

I mål om enskilt anspråk, som handläggs i samband med åtal, får saken inte avgöras förrän rätten avgjort ansvarsfrågan, om inte det enskilda anspråket medgivits.

Kan talan om det enskilda språket inte prövas i samband med åtalet utan att prövningen av åtalet fördröjs i väsentlig mån eller föreligger annars särskilda skäl, får rätten besluta att talan om det enskilda anspråket skall avskiljas och i fortsättningen handläggas som tvistemål.

6 §

Nedlägges eller avvisas åtal eller förklaras målsäganden hava förlorat sin rätt att tala å brottet, förordne rätten, om part yrkar det, att talan om det enskilda anspråket skall som särskilt mål handläggas i den för tvistemål stadgade ordningen. Framställes ej sådant yrkande, skall talan i målet anses förfallen.

Nedläggs eller avvisas åtal eller förklaras enskilt åtal vara förfallet, skall talan om det enskilda anspråket i fortsättningen handläggas som tvistemål, om talan inte återkallas.

Återkallar part sin talan angående det enskilda anspråket, sedan motparten ingått i svaromål, skall, om denne yrkar det, talan dock prövas.

Framställes ej sådant yrkande, skall talan i målet anses förfallen.

23 kap.

18 §¹

Då förundersökningen kommit så långt att någon skäligen misstänks för brottet, skall han, då han hörs, underrättas om misstanken. Den misstänkte och hans försvarare har rätt att fortlöpande, i den mån det kan ske utan men för utredningen, ta del av vad som har förekommit vid under-

¹ Senaste lydelse 1981:1294.

sökningen. De har vidare rätt att ange den utredning de anser önskvärd och i övrigt anföra vad de anser nödvändigt. Underrättelse härom skall lämnas eller sändas till den misstänkte och hans försvarare, varvid skäligt rådrom skall beredas dem. Åtal får inte beslutas, innan detta har skett.

Begär den misstänkte, att förhör skall hållas med någon eller att annan utredning skall förebringas, skall begäran efterkommas, om det kan antagas att åtgärden skulle åga betydelse för undersökningen.

På begäran av den misstänkte eller hans försvarare skall förhör eller annan utredning äga rum, om det kan antas vara av betydelse för undersökningen. Om en sådan begäran avslås, skall skälen för detta anges.

Avslås framställningen, skola skälen därför angivas.

Innan åklagaren beslutar i fråga om åtal, får han hålla ett särskilt sammanträde med den misstänkte eller hans försvarare, om det kan antas vara till fördel för åtalsbeslutet eller för sakens fortsatta handläggning i övrigt.

22 §¹

Förundersökning enligt detta kapitel är, om tillräckliga skäl för åtal ändå föreligger, ej erforderlig beträffande brott, för vilket icke svårare påföljd än böter är stadgat, eller beträffande brott, som avses i 45 kap. 2 § första eller andra stycket. Ej heller är förundersökning erforderlig i mål om brott, som avses i 3 kap. 3 § och 7 kap. 4 § andra stycket, med mindre anledning förekommer till ådömande av annan påföljd än böter.

Föreligger tillräckliga skäl för åtal även utan förundersökning, behöver sådan inte ske i fråga om

- 1. brott för vilket inte föreskrivs svårare påföljd än böter,*
- 2. brott för vilket åtal sker genom tilläggsåtal enligt 20 kap. 1 a §,*
- 3. brott för vilket åtal sker muntligen enligt 45 kap. 1 § andra stycket eller*
- 4. brott som avses i 4 kap. 3 § och 7 kap. 4 § andra stycket, om inte anledning förekommer till ådömande av annan påföljd än böter.*

Vill åklagaren utvidga väckt åtal, må det ske, utan att förundersökning enligt detta kapitel ägt rum.

¹ Senaste lydelse 1975:670.

24 kap.

12 §¹

Åklagaren skall, om inte den anhängne frigges, senast dagen efter den, då beslut om anhållande meddelades eller då den anhängne enligt 8 § inställdes till förhör, *avläta framställning* till rätten om hans häktande. Behövs det ytterligare utredning för prövning av häktningsfrågan, *får åklagaren vänta med framställningen. Den skall dock avlätas så snart det kan ske och senast på femte dagen efter den, då beslut om anhållande meddelades eller den anhängne inställdes för förhör. Görs inte framställning enligt vad som nu har sagts,* skall den anhängne omedelbart frigges.

I samband med *framställningen* skall till rätten samt till den anhängne och hans försvarare överlämnas protokoll eller anteckningar över vad dittills förekommit under förundersökningen i den mån de har betydelse för prövningen av häktningsfrågan. Rätten kan dock *medge att överlämnandet får anstå viss kort tid. Påkallas förhör med annan än den anhängne, skall ock* uppgift lämnas därom.

Åklagaren skall, om inte den anhängne frigges, senast dagen efter den, då beslutet om anhållande meddelades eller då den anhängne enligt 8 § inställdes till förhör, till rätten *insända ansökan* om hans häktande. Behövs det ytterligare utredning för prövning av häktningsfrågan, skall *ansökningen insändas så snart det kan ske. Om ansökningen inte insänts inom fem dagar* efter den, då beslutet om anhållande meddelades eller den anhängne inställdes för förhör, skall den anhängne omedelbart frigges.

När åklagaren ansöker om häktning skall han snarast möjligt per telefon meddela rätten att ansökan gjorts.

I samband med *att ansökan om häktning görs* skall till rätten samt till den anhängne och hans försvarare lämnas uppgifter om de omständigheter på vilka yrkandet om häktning grundas. Begärs förhör med annan än den anhängne skall uppgift lämnas om det. Så snart det kan ske skall vidare till rätten lämnas uppgift om den anhängnes levnadsomständigheter och om särskilda omständigheter som har betydelse för fråga om ytterligare utredning bör inhämtas rörande den anhängnes personliga förhållanden.

I samband med att ansökan görs skall vidare till den anhängne och hans försvarare överlämnas protokoll eller anteckningar över det som förekommit under förundersökningen i den mån det har betydelse för prövningen av häktningsfrågan.

¹ Senaste lydelse 1981:1294.

13 §

Då framställning enligt 12 § inkommit, skall rätten, så snart ske kan, och, om synnerligt hinder ej möter, sist å fjärde dagen därefter hålla förhandling i häktningsfrågan. Utsättes huvudförhandling att hållas inom en vecka, sedan framställningen inkom, må dock, om ej rätten finner särskild förhandling böra äga rum, med förhandlingen anstå till huvudförhandlingen.

När åklagare ingett ansökan om häktning, skall rätten så snart ske kan, och, om synnerligt hinder ej möter, sist på fjärde dagen efter det att rätten genom meddelande från åklagaren fick kännedom om ansökningen hålla förhandling i häktningsfrågan. Utsättes huvudförhandling att hållas inom en vecka efter meddelandet, får dock, om ej rätten finner att särskild förhandling bör äga rum, med förhandlingen anstå till huvudförhandlingen.

30 kap.

1 §

Rättens avgörande av saken sker genom dom. Annat rättens avgörande träffas genom beslut. Beslut, varigenom rätten annorledes än genom dom skiljer saken från sig, så ock högre rätts beslut i fråga, som dit fullföljts särskilt, är slutligt beslut.

Rättens avgörande av saken sker genom dom. Sådana avgöranden som ej skall ske genom dom träffas genom beslut. Beslut, genom vilket rätten skiljer saken från sig, samt högre rätts beslut i fråga, som dit fullföljts särskilt, är slutligt beslut.

Avgörande i fråga som avses i 2 kap. 3 § tredje stycket 2 träffas genom beslut.

2 §

Dom skall, om huvudförhandling vid rätten ägt rum, grundas å vad vid förhandlingen förekommit. I domen må ej deltaga domare, som ej övervarit hela huvudförhandlingen. Har ny huvudförhandling hållits, skall domen grundas å vad därvid förekommit.

Om huvudförhandling har hållits, skall domen grundas på vad som förekommit vid förhandlingen. I domen få ej deltaga domare, som inte varit med om hela förhandlingen. Om ny huvudförhandling har hållits, skall domen grundas på vad som förekommit vid den. I fall som avses i 46 kap. 12 § får domen grundas även på den efter huvudförhandlingen inhämtade utredningen.

Då mål avgöres utan huvudförhandling, skall domen grundas å vad handlingarna innehålla och eljest förekommit i målet.

När mål avgörs på handlingarna, skall domen grundas på vad handlingarna innehåller och vad som i övrigt förekommit i målet.

4 §¹

Handläggas i en rättegång flera åtal, må dom givas beträffande något av dem, ehuru handläggningen angående de övriga icke avslutats. Avse åtalen samme tilltalade, må sådan dom dock ej givas med mindre synnerliga skäl äro därtill.

Om i samma rättegång finns flera åtal, som kan särskiljas, får dom ges över något av dem trots att handläggningen av de övriga inte avslutats.

6 §²

Har den tilltalade erkänt gärningen och bestäms brottspåföljden till annat än fängelse eller till fängelse i högst sex månader, får domen utfärdas i förenklad form. Dom, varigenom högre rätt fastställer lägre rätts dom, får också utfärdas i förenklad form.

Förs i målet talan om enskilt anspråk i anledning av brott, gäller vad som sägs i första stycket första meningen endast om den tilltalade medger anspråket eller om rätten finner saken vara uppenbar.

Har den tilltalade erkänt gärningen och bestäms brottspåföljden till annat än fängelse eller till fängelse i högst sex månader, behöver domen inte vara uppdelad i skilda avdelningar. Dom varigenom högre rätt fastställer lägre rätts dom behöver innehålla domskäl endast om de avviker från domskälen i den överklagade domen.

7 §³

Innan dom beslutas, skall överläggning hållas. Ingå nämndemän i rätten, framställe ordföranden eller, om målet beretts av annan lagfaren domare, denne saken och vad lag stadgar därom.

Då huvudförhandling ägt rum, skall samma eller sist nästa helgfria dag överläggning hållas och, om det kan ske, dom beslutas och avkunnas. Finnes rådrum för domens beslutande eller avfattande oundgängligen erforderligt, må rätten besluta anstånd därmed; domen skall dock, om ej synnerligt hinder

Innan dom beslutas, skall överläggning hållas, om flera domare deltar i avgörandet.

När mål avgörs efter huvudförhandling, skall om möjligt dom genast beslutas och avkunnas. Avkunnandet sker genom att domens huvudsakliga innehåll återges. Finner rätten på grund av målets beskaffenhet att det är nödvändigt att uppskjuta domens beslutande eller avfattande, får domen avkunnas

¹ Senaste lydelse 1956:587.

² Senaste lydelse 1981:1093.

³ Senaste lydelse 1976:560.

möter, skriftligen avfattas och meddelas, då den tilltalade är häktad, inom en vecka och i annat fall inom två veckor efter förhandlingens avslutande. Avkunnas ej domen vid huvudförhandlingen, skall den avkunnas vid annat rättens sammanträde eller ock meddelas genom att den hålles tillgänglig å rättens kansli; vid huvudförhandlingen skall underrättelse givas om tiden och sättet för domens meddelande.

Avgöres mål utan huvudförhandling, skall, så snart ske kan, överläggning hållas samt domen beslutas, skriftligen avfattas och meddelas. Meddelandet skall ske genom att domen hålles tillgänglig å rättens kansli. Underrättelse om tiden för meddelandet skall senast samma dag avsändas till parterna.

Avkunnande av dom må ske genom återgivande av domslutet och skälen jämte meddelande av fullföljshänvisning.

senare eller meddelas genom att hållas tillgänglig på rättens kansli. Om ej synnerligt hinder möter, skall domen finnas tillgänglig på rättens kansli senast två veckor eller, om den tilltalade är häktad, en vecka efter förhandlingens avslutande. Vid förhandlingen skall lämnas upplysning om tiden och sättet för domens meddelande.

När mål avgöres på handlingarna, skall dom meddelas genom att snarast hållas tillgänglig på rättens kansli.

Den tilltalade skall tillställas kopia av domen så snart den finns tillgänglig på rättens kansli. De avdelningar av domen som innehåller uppgifter enligt 5 § första stycket 4 och 5 behöver dock inte tas med. Åklagare samt målsägande som fört talan om ansvar skall tillställas kopia av sådan dom som inte har avkunnats.

Har skiljaktig mening förekommit, skall denna meddelas parterna på samma tid och sätt som domen.

När mål avgjorts, skall skriftlig underrättelse om utgången i målet snarast givas den tilltalade.

8 §

Dom skall uppsättas särskilt och underskrivas av de lagfarna domare, som deltagit i avgörandet.

Rättens domar skola, ordnade i nummerföljd efter tiden för deras meddelande, för varje år sammanföras till en dombok.

Dom skall sättas upp särskilt och undertecknas av de lagfarna domare, som deltagit i avgörandet.

10 §¹

Vad i 2 och 7 §§ är stadgat om dom äge motsvarande tillämpning i fråga om slutligt beslut. I den mån ej annat föreskrivits med stöd av 14 §, skola ock bestämmelserna i 5 och 8 §§ tillämpas å sådant beslut, om frågans beskaffenhet fordrar det. Meddelas slutligt beslut i samband med dom, skall det upptagas i domen.

Äger part fullfölja talan mot slutligt beslut eller göra ansökan om återupptagande, skall i beslutet givas till känna, vad han därvid har att iakttaga. Om underrättelse, som tillika skall meddelas i hovrätts beslut, stadgas i 54 kap. 14 §.

Bestämmelserna i 2 och 7 §§ gäller även i fråga om slutligt beslut. Bestämmelserna i 5 och 8 §§ skall tillämpas om frågans beskaffenhet fordrar det. Meddelas slutligt beslut i samband med dom, skall det tas upp i domen.

Om part har rätt att fullfölja talan mot slutligt beslut eller begära återupptagande av målet, skall i beslutet anges vad han därvid har att iaktta.

Om slutligt beslut inte har satts upp särskilt, skall rätten tillställa part underrättelse om innehållet i beslutet i stället för kopia av detta.

Om det slutliga beslutet endast innebär att målet avskrivits i anledning av återkallelse gäller inte andra stycket. Inte heller behöver den som återkallat ansökan tillställas kopia av eller underrättelse om beslutet.

31 kap.

1 a §

I mål, som endast angår rättens åtgärd beträffande en redan ådömd påföljd för brott, skall kostnaden för offentlig försvarare och för annan rättshjälp åta den tilltalade stanna på statsverket.

1 b §

Har fråga om ersättning av allmänna medel uppkommit först efter det att målet avgjorts, skall utdömd kostnad stanna på statsverket.

¹ Senaste lydelse 1969:101.

32 kap.

6 §

Underlåter den som enligt rättens beslut *skall infinna* sig vid rätten eller *eljest fullgöra något* i rättegången *att ställa sig det till efterrättelse och förekommer anledning*, att han har laga förfall, *skall underlåtenheten icke* leda till påföljd eller *eljest* läggas honom till last i rättegången.

Om den som *underlåtit* att enligt rättens beslut *inställa* sig vid rätten eller *företa åtgärd* i rättegången *visar* att han har laga förfall *för sin underlåtenhet*, *skall denna inte* leda till påföljd eller *på annat sätt* läggas honom till last i rättegången.

Kan det på grund av särskild omständighet antas att den som gjort sig skyldig till underlåtenhet enligt första stycket har laga förfall, skall han beredas tillfälle visa sådant förfall. Rätten skall därvid uppskjuta frågan om utdömande av påföljd eller annan åtgärd på grund av underlåtenheten.

7 §

Är i denna balk föreskrivet, att den som vill fullfölja talan skall inom viss tid anmäla missnöje eller vad eller inkomma med vade-, besvär- eller revisionsinlaga eller vidtaga annan åtgärd för talans fullföljande, och visas före utgången av den tiden laga förfall, *utsättes* den rätt, *där* åtgärden skall *vidtagas*, ny tid.

Vad nu sagts *äge motsvarande tillämpning i fråga om* ansökan om återvinning eller återupptagande.

Är i denna balk föreskrivet, att den som vill fullfölja talan skall inom viss tid anmäla missnöje eller inkomma med vade-, besvär- eller revisionsinlaga eller vidtaga annan åtgärd för talans fullföljande, och visas före utgången av den tiden laga förfall, *skall* den rätt, *vid vilken* åtgärden skall *företas*, *bestämma* ny tid.

Vad nu sagts *gäller också om laga förfall visas före utgången av tid för* ansökan om återupptagande.

33 kap.

1 §¹

Ansökan, anmälan eller annan inlaga i rättegång skall innehålla *uppgift å domstolen samt parternas namn och hemvist*.

Parts första inlaga i rättegången skall innehålla *uppgift å hans per-*

inlaga skall innehålla *de uppgifter som behövs för att identifiera parter och ställföreträdare och för att underlätta delgivning i målet*. Har part vidtalat ombud att företräda honom *skall uppgift lämnas om denne. Närmare bestämmelser om*

¹ Senaste lydelse 1973:240.

sonnummer och postadress. Vidare bör angivas partens yrke och telefonnummer samt de övriga omständigheter, som äro av betydelse för delgivning med honom. Har part vidtalat ombud att företräda honom, skola ombudets namn, postadress och telefonnummer angivas.

Stämningsansökan bör tillika innehålla uppgift å svaranden i de hänseenden som sägs i andra stycket.

Sker ändring i förhållande, som part sålunda uppgivit, skall parten utan dröjsmål anmäla det till rätten.

vilka uppgifter som skall lämnas meddelas av regeringen.

Om uppgifterna i en ansökan är ofullständiga eller oriktiga i fråga om svaranden skall denne lämna riktiga uppgifter till rätten.

Behövs tolk skall part anmäla det till rätten.

Sker ändring i förhållande, som part sålunda uppgett, skall parten anmäla det till rätten.

2 §

Då från part inkommen inlaga eller annan handling skall delgivas, åligger parten att vid handlingen föga styrkt avskrift därav. Skall delgivning ske genom rättens försorg och erfordras för delgivningen flera avskrifter, vare part skyldig att tillhandahålla dem. Tillhandahåller ej part avskrift, som nu sagts, ombesörje rätten på partens bekostnad handlingens avskrivande.

Inlaga bör vara undertecknad av parten eller ombud för honom. Inlaga som inte är undertecknad skall bekräftas av parten eller ombudet genom undertecknad handling, om rätten begär det.

Inlaga eller annan handling skall åtföljas av kopia för motpart, om inte rätten bestämmer annat.

3 §¹

Inlaga eller annan handling anses ha inkommit till rätten den dag då handlingen eller avi om betald postförsändelse, i vilken handlingen är innesluten, anlänt till rätten eller kommit behörig tjänsteman till handa. Underrättas rätten särskilt om att telegram till rätten anlänt till telegrafanstalt, anses telegrammet ha inkommit redan när underrättelsen nått behörig tjänsteman.

Kan det antagas att handlingen eller avi om denna viss dag avlämnats i rättens kansli eller avskilts för rätten på postanstalt, anses den ha inkommit den dagen, om den kommit behörig tjänsteman till handa närmast följande arbetsdag.

¹ Senaste lydelse 1973:240.

Telegram eller annat meddelande som ej är undertecknat skall bekräftas av avsändaren genom undertecknad handling, om rätten begär det.

5 §¹

Tredskodom delges genom rätts försorg endast

om den innebär att fordran fastställs att utgå med särskild förmånsrätt i lös eller fast egendom,

om den part som yrkat tredskodomen begär det, eller

om part beviljats allmän rätts hjälp.

Förenklad dom delges genom rätts försorg om den innebär att fordran fastställs att utgå med särskild förmånsrätt i lös eller fast egendom eller om part beviljats allmän rättshjälp.

6 §²

Vad i 5, 12 och 15 §§ delgivningslagen (1970:428) är stadgat gälla ej delgivning av stämning i brottmål.

Stämning i tvistemål må ej delgivas enligt 12 § delgivningslagen med mindre anledning förekommer att den sökta avvikit eller eljest håller sig undan.

Vad som sägs i 5, 12 och 15 §§ delgivningslagen (1970:428) gäller ej delgivning av stämning i brottmål. Stämning i sådant brottmål som endast angår förverkande av beslagtagen egendom får dock delges enligt 15 § delgivningslagen.

Stämning i tvistemål får delges enligt 12 § delgivningslagen endast om det kan antas att den sökta avvikit eller på annat sätt håller sig undan.

10 §³

Skall någon som vistas utom riket delges föreläggande, får rätten underlåta att förelägga vite, om delgivning annars inte kan ske i den främmande staten. Föreläggandet skall vid den fortsatta handläggningen av målet anses jämfäst med vitesföreläggande.

¹ Senaste lydelse 1981:828.

² Senaste lydelse 1970:429.

³ Förutvarande 10 § upphävd genom 1970:429.

34 kap.

1 §

Fråga om hinder för målets upptagande skall av rätten företagas, så snart anledning förekommer därtill.

Rättegångshinder skall av rätten självant beaktas, om ej annat är stadgat.

Rätten skall självant beakta rättegångshinder om ej annat sägs.

Fråga om rättegångshinder skall tas upp så snart det finns anledning till det. Rätten får dock underlåta att ta upp sådan fråga till prövning om prövningen skulle förorsaka kostnader eller olägenheter som inte står i rimligt förhållande till frågans betydelse.

Finner rätten att det föreligger rättegångshinder skall talan avvisas.

2 §

Vill part göra invändning därom, att rätten icke är behörig att upptaga målet, skall han framställa invändningen då han första gången skall vid rätten föra talan i målet. Var han av laga förfall hindrad att då göra invändningen, skall han framställa den, så snart ske kan, sedan förfallet upphörde. Underlåter part att inom tid, som nu sagts, framställa invändningen, vare hans rätt därtill förfallen.

Vill part göra invändning om att rätten inte är behörig att ta upp målet, skall han framställa invändningen när han första gången skall föra talan i målet. I tvistemål vid tingsrätt behöver dock invändningen inte framställas förrän parten första gången skall föra talan vid förberedelse enligt 43 kap. eller dessförinnan begär att målet återupptas.

Hade parten laga förfall för att ej göra invändningen inom rätt tid, skall han framställa den så snart det kan ske efter det att förfallet upphörde.

Underlåter part att inom tid, som nu sagts, framställa invändningen, har han förlorat rätten att få en sådan invändning prövad.

35 kap.

8 §

Bevis skall, då huvudförhandling hålles, upptagas vid denna, om ej, enligt vad därom är stadgat, bevis må upptagas utom huvudförhandlingen. Hålles ej huvudförhand-

Bevis skall, då huvudförhandling hålls, upptas vid denna, om inte beviset enligt särskilda bestämmelser får upptas utom huvudförhandlingen. Bevis som inte upptas vid

ling eller skall bevis eljest upptagas utom huvudförhandling, må beviset upptagas vid samma rätt eller vid annan domstol.

huvudförhandling skall upptas på lämpligaste sätt vid den domstol där målet är anhängigt eller vid annan domstol.

13 §

Bevis, som upptagits utom huvudförhandlingen, skall upptagas även vid denna, om sådant upptagande finnes vara av betydelse i målet och hinder därför ej längre föreligger.

Har i mål, som fullföljts till högre rätt, vid lägre rätt vittne eller sakkunnig eller part under sanningsförsäkran hörts eller syn å stället hållits, erfordras ej, att beviset upptages ånyo, med mindre högre rätt finner det vara av betydelse för utredningen eller ock part yrkar det och upptagandet ej finnes sakna betydelse. I högsta domstolen må dock sådant bevis upptagas ånyo, allenast om synnerliga skäl äro därtill.

Då bevis ej ånyo upptages, skall beviset förebringas genom protokoll och andra handlingar rörande bevisupptagningen.

Hålls huvudförhandling, skall bevis, som upptagits tidigare, tas upp på nytt, om detta är av betydelse i målet och det inte föreligger hinder mot att ta upp beviset.

Har i mål, som fullföljts till hovrätt, i tingsrätt hörts vittne, sakkunnig eller part eller hållits syn på stället, behöver beviset tas upp på nytt endast om det är av betydelse för utredningen eller om part yrkar det och upptagandet inte saknar betydelse. I högsta domstolen skall bevis som tagits upp av lägre rätt tas upp på nytt endast om synnerliga skäl föranleder det.

Då bevis inte tas upp på nytt, skall beviset förebringas genom protokoll eller på annat lämpligt sätt.

14 §

Ej må berättelse, som någon skriftligen avgivit i anledning av redan inledd eller förestående rättegång, eller uppteckning av utsaga, som i anledning av sådan rättegång avgivits inför åklagare eller polismyndighet eller eljest utom rätta, åberopas som bevis, med mindre det är särskilt medgivet eller rätten på grund av särskilda omständigheter finner, att det må tillåtas.

Berättelse, som någon skriftligen lämnat i anledning av rättegång, eller uppteckning av berättelse, som i anledning av rättegång lämnats inför åklagare eller polismyndighet eller eljest utom rätta, får åberopas som bevis i rättegången endast

1. om det är särskilt medgivet,
2. om den som lämnat berättelsen inte kan förhöras vid eller utom huvudförhandling eller

3. om rätten, med hänsyn till de kostnader eller olägenheter som ett förhör vid eller utom huvudförhandling kan antas medföra, vad som kan antas stå att vinna med ett sådant förhör, berättelsens betydelse och övriga omständigheter, finner att det bör tillåtas.

36 kap.

1 §

Envar, som icke är part i målet, må höras som vittne; i brottmål må dock målsäganden icke vittna, även om han ej för talan.

Var och en, som inte är part i målet, får höras som vittne.

I brottmål får dock vittnesförhör inte äga rum med någon som åtalats för den gärning förhöret gäller eller för försök, förberedelse, stämpling, anstiftan eller medhjälp till denna eller för annan gärning, som har omedelbart samband med gärning som nu sagts. Detsamma gäller annan som är skäligen misstänkt för sådan gärning och som enligt 23 kap. 18 § underrättats därom.

Vad som sägs i andra stycket om den som åtalats skall också gälla den som fått ett strafföreläggande, ett föreläggande av ordningsbot eller åtalsunderlåtelse enligt 20 kap. 7 § eller enligt 1 eller 6 § lagen (1964:167) om behandling av unga lagöverträdare.

I fråga om förhör med någon som sägs i andra eller tredje stycket gäller 37 kap. I fråga om rätt till ersättning för inställelse vid huvudförhandling gäller dock 36 kap. 24 §. Vid kallelse till huvudförhandling och utevaro från sådan förhandling gäller bestämmelserna om tilltalad i 46 kap. i tillämpliga delar.

5 §¹

Den som till följd av 2 kap. 1 eller 2 § eller 3 kap. 1 § sekretesslagen (1980:100) eller bestämmelse, till vilken hänvisas i något av dessa lagrum, *ej* äger lämna uppgift *må ej* höras som vittne därom utan tillstånd från den myndighet i vars verksamhet uppgiften har inhämtats.

Ej heller må advokat, läkare, tandläkare, barnmorska, sjuksköterska, kurator vid familjerådgivningsbyrå, som *drives* av kommun, landstingskommun, församling eller kyrklig samfällighet, eller deras biträden höras angående något, som *på grund av denna deras ställning förtrotts dem eller de i samband därmed erfarit, med mindre det är i lag medgivet* eller den, till vilkens förmån tystnadsplikten gäller, *samt tycker därtill.*

Rättegångsombud, biträde eller försvarare *må ej* höras som vittne om vad för uppdragets fullgörande förtrotts honom, *med mindre parten medger, att det må yppas.*

Utan hinder av vad i andra eller tredje stycket sägs *vare* annan än försvarare skyldig att *avgiva utsaga* i mål *angående* brott, för vilket *icke* är stadgat lindrigare straff än fängelse i två år.

Om tystnadsplikt för präst inom svenska kyrkan *är särskilt stadgat.* Präst inom annat trossamfund än svenska kyrkan eller den som i sådant samfund *intager* motsvarande ställning *må icke* höras som vitt-

Den som till följd av 2 kap. 1 eller 2 § eller 3 kap. 1 § sekretesslagen (1980:100) eller bestämmelse, till vilken hänvisas i något av dessa lagrum, *inte har rätt att* lämna uppgift *får inte* höras som vittne därom utan tillstånd från den myndighet i vars verksamhet uppgiften har inhämtats.

Advokat, läkare, tandläkare, barnmorska, sjuksköterska, kurator vid familjerådgivningsbyrå, som *drivs* av kommun, landstingskommun, församling eller kyrklig samfällighet, eller deras biträden *får inte* höras *som vittnen* angående något som *de blivit anförtrödda eller på annat sätt fått kännedom om i sin verksamhet. Vad nu sagts gäller dock inte om uppgift får lämnas enligt lag eller om den, till vilkens förmån tystnadsplikten gäller, medger att uppgiften lämnas.*

Rättegångsombud, biträde, försvarare *eller sådan medlare, som förordnats enligt 43 kap. 21 §, får inte* höras som vittne om något som *en part har anförtrött honom* för fullgörande av uppdraget, om *inte parten medger att uppgiften lämnas.*

Utan hinder av vad *som sägs* i andra eller tredje stycket *är* annan än försvarare skyldig att *lämna uppgifter* i mål *om* brott, för vilket *inte* är stadgat lindrigare straff än fängelse i två år.

I fråga om tystnadsplikt för präst inom svenska kyrkan finns särskilda bestämmelser. Präst inom annat trossamfund än svenska kyrkan eller den som i sådant samfund *intar* motsvarande ställning *får inte* hö-

¹ Senaste lydelse 1981:510.

ne om något som han vid enskilt skriftermål eller under självavårdande samtal i övrigt *har erfårit*.

ras som vittne om något som han *fått kännedom om* vid enskilt skriftermål eller under självavårdande samtal i övrigt.

Den som har tystnadsplikt enligt 3 kap 3 § tryckfrihetsförordningen, 9 § radioansvarighetslagen (1966:756), 1 § lagen (1978:480) om ansvarighet i försöksverksamhet med närradio eller 11 § lagen (1981:509) om ansvarighet för radiotaltidningar *må* höras som vittne om förhållande som tystnadsplikten avser endast i den mån det föreskrivs i nämnda paragrafer.

Den som har tystnadsplikt enligt 3 kap. 3 § tryckfrihetsförordningen, 9 § radioansvarighetslagen (1966:756), 1 § lagen (1978:480) om ansvarighet i försöksverksamhet med närradio eller 11 § lagen (1981:509) om ansvarighet för radiotaltidningar *får* höras som vittne om förhållande som tystnadsplikten avser endast i den mån det föreskrivs i nämnda paragrafer.

7 §

Är den som skall höras som vittne tillstüdes vid rätten, vare han skyldig att genast avlägga vittnesmål. I annat fall skall vittne skriftiligen kallas.

Vittne skall vid vite föreläggas att iñfinna sig till sammanträde vid rätten. Om det kan antas att vittnet inte följer ett sådant föreläggande, får rätten i stället förordna att han skall hämtas till sammanträdet.

I vittneskallelse skall *intagas uppgift om parterna och målet samt tid och ställe för inställelsen ävensom i korthet angivas, vad vittnesförhöret gäller. Tillika skall erinras om innehållet i 20, 23 och 25 §§.*

I kallelse till vittne skall lämnas *behövliga uppgifter om målet och i korthet anges vad förhöret gäller.*

13 §¹

Ed *må* ej avläggas av

Ed *får* ej avläggas av

1. den som är under femton år; eller

1. den som är under femton år eller

2. den som på grund av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan rubbning av själsverksamheten *finnes sakna erforderlig insikt om betydelsen av ed.*

2. den som på grund av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan rubbning av själsverksamheten *inte förstår edens betydelse.*

Ej heller må i brottmål ed avläggas av någon den tilltalade närstående, som avses i 3 §.

I brottmål *får* ed *inte heller* avläggas av *målsägande, som skall höras enligt detta kapitel, eller av den som är närstående till den tilltalade på det sätt som avses i 3 §.*

¹ Senaste lydelse 1975:1288.

17 §

Vittne höres av rätten. Med rättens tillstånd må dock vittne höras av parterna; härvid höres vittnet först av den part, som åberopat vittnet, och därefter av motparten.

Vittnet bör uppmanas att i ett sammanhang avgiva sin berättelse. Sedan denna avgivits, må rätten och parterna ställa frågor till vittnet. Vittnet hör, om det ej framgår av vittnets berättelse, tillfrågas, huru vittnet erhållit kännedom om det, varom vittnet yttrat sig.

Frågor, vilka genom sitt innehåll, sin form eller sättet för deras framställande inbjuda till visst svar, må ej ställas, med mindre särskilda skäl föranleda därtill. Rätten skall avvisa frågor, som uppenbart ej höra till saken eller som äro förvirrande eller eljest otillbörliga.

Förhör med vittne leds av parterna, om ej särskilda skäl föranleder annat. Förhöret inleds av den part som har begärt förhöret. Har båda parter begärt förhöret, bestämmer rätten vid behov vilken av dem som skall inleda förhöret.

Vid förhöret skall först tillfälle beredas vittnet att på egen hand eller, om det behövs, med stöd av frågor ge sin berättelse i ett sammanhang. Därefter får ytterligare frågor ställas.

Ledande frågor får ej ställas, om inte särskilda skäl talar för det. Rätten skall avvisa frågor, som uppenbart inte hör till saken eller som är förvirrande eller på annat sätt otillbörliga.

18 §

Förekommer anledning, att vittne i parts närvaro av rädsla eller annan orsak ej fritt utsäger sanningen, eller hindrar part vittne i hans berättelse genom att falla vittnet i talet eller annorledes, äge rätten förordna, att parten ej må vara tillstädes under förhöret.

Sedan parten åter förekallats, skall vittnets berättelse uppläsas; parten äge därefter ställa frågor till vittnet.

Om det kan antas att vittne av rädsla eller annan orsak inte fritt berättar sanningen på grund av parts eller åhörarens närvaro, får rätten förordna att parten eller åhöraren inte får vara närvarande vid förhöret.

Vittnesberättelse, som lämnats efter förordnande enligt första stycket, skall återges i behövlig omfattning när parten eller åhöraren åter är närvarande. Part skall beredas tillfälle ställa frågor till vittnet.

19 §

Är vittne av sjukdom, vistelse å avlägsen ort eller annan orsak ur stånd att infinna sig vid huvudför-

Förhör med vittne får äga rum utom huvudförhandling

handlingen eller finnes vittnes inställelse medföra oskäligen kostnad eller synnerlig olägenhet, må förhör med vittnet enligt rättens beslut äga rum utom huvudförhandlingen. Kan vittne på grund av sjukdom ej infinna sig, skall vittnet höras där vittnet vistas.

1. om vittnet inte kan infinna sig vid sådan förhandling.

2. om en inställelse vid sådan förhandling medför kostnader eller olägenheter som inte står i rimligt förhållande till förhörets betydelse eller

3. om det, på grund av att beslut i viss fråga skall fattas under förberedelsen eller eljest med hänsyn till omständigheterna, är av synnerlig vikt att vittnesförhöret tas upp före huvudförhandlingen.

Vid avgörande av fråga om vittnesförhör utom huvudförhandling skall rätten beakta möjligheterna att förhöra vittnet per telefon enligt 44 kap. 11 § eller 46 kap. 11 §.

Om det är av synnerlig vikt för utredningen, får även annan handläggning äga rum i anslutning till förhör enligt första stycket.

20 §

Uteblir vittne, som kallats, dömes vittnet till böter. Uppskjutes målet till annan dag, må vittnet vid vite föreläggas att den dagen komma tillstådes. Uteblir vittnet ånyo, dömes vittnet till utgivande av vite eller, om vite ej förlagts, till böter.

Unacrlåter vittne att följa föreläggande att infinna sig vid rätten, skall rätten, om inte begäran om vittnesförhör återkallas eller målet avgörs, förelägga högre vite eller förordna att vittnet skall hämtas till rätten.

Vittne, som ej är tillstådes, då målet företages till handläggning, må efter rättens beslut hämtas till det rätttegångstillfället. Hämtas ej vittnet då och meddelas ej vitesföreläggande, äge rätten förordna, att vittnet skall hämtas till senare rätttegångstillfälle. Då vittnet hämtats till rätten, skola böter eller vite för hans underlåtenhet att infinna sig vid det rätttegångstillfället ej ådömas.

22 §

I fråga om vittne, som avses i 13 § första stycket, skola reglerna i 20 och 21 §§ ej tillämpas; sådant vittne må dock hämtas till rätten.

Avstår den som åberopat vittne från vittnets hörande eller kommer eljest frågan därom att förfalla, må ej därefter enligt 20 eller 21 § straff ådömas vittnet eller tvångsmedel användas mot honom.

Reglerna i detta kapitel om vitesföreläggande och om häkte gäller inte vittne, som avses i 13 § första stycket. Sådant vittne får däremot hämtas till rätten.

23 §

Gör vittne sig skyldigt till försummelse eller tredska, som avses i 20 eller 21 §, och vållas därav rättegångskostnad för part, äge rätten, även om yrkande därom ej framställts, förplikta vittnet att i den omfattning, som finnes skälig, ersätta kostnaden. Har även part av rätten förpliktats att ersätta motparten sådan kostnad och har parten utgivit ersättningen, äge han av vittnet utbekomma vad vittnet förpliktats utgiva.

Vad nu sagts om vittnes skyldighet att ersätta parts kostnad äge motsvarande tillämpning beträffande kostnad, som orsakats för statsverket.

Gör vittne sig skyldigt till försummelse eller tredska, som avses i 20 eller 21 §, och vållas därav rättegångskostnad för part, skall rätten på yrkande av part förplikta vittnet att i den omfattning, som finnes skälig, ersätta kostnaden. Har även part av rätten förpliktats att ersätta motparten sådan kostnad och har parten betalt ersättningen, har han rätt att av vittnet få ut vad vittnet förpliktats betala.

37 kap. Om förhör med part under sanningsförsäkran

37 kap. Om förhör med part

1 §

I tvistemål må för vinnande av bevis förhör under sanningsförsäkran äga rum med ena parten eller med båda.

Part må påkalla förhör under sanningsförsäkran såväl med sig själv som med motparten.

Annan part än åklagare får höras i bevisningssyfte. I tvistemål får sådant förhör äga rum under ed. Förhöret skall därvid om möjligt begränsas till sådan omständighet som är av särskild betydelse i målet.

2 §

Den som enligt 36 kap. 13 § första stycket icke må avlägga vittnesed må ej höras under sanningsförsäkran.

Förhör med part leds av parterna, om ej särskilda skäl föranleder annat. Förhöret inleds av den part som har begärt förhöret. Har båda parter begärt förhöret, bestämmer rätten vid behov vilken av dem som skall inleda förhöret. Därvid skall i brottmål uppgiften anföras åklagaren, om ej särskilda skäl talar för att försvararen inleder förhöret.

Vid förhöret skall först tillfälle beredas parten att på egen hand eller, om det behövs, med stöd av frågor ge sin berättelse i ett sammanhang. Därefter får ytterligare frågor ställas.

Ledande frågor får ej ställas, om inte särskilda skäl talar för det. Rätten skall avvisa frågor, som uppenbart inte hör till saken eller som är förvirrande eller på annat sätt otillbörliga.

3 §

Innan part avgiver sin berättelse, skall han avlägga denna försäkran:

"Jag N.N. lovar och försäkrar på heder och samvete, att jag skall säga hela sanningen och intet förtiga, tillägga eller förändra."

Sedan part avlagt försäkran, erinre rätten honom om vikten därav.

Vid förhör enligt detta kapitel skall i övrigt 36 kap. 9 § andra stycket, 10 § första stycket, 13 § första stycket, 16 §, 17 § tredje stycket samt 18 och 19 §§ tillämpas.

Vid förhör under ed skall, förutom de lagrum anges i första stycket, 36 kap. 5 och 6 §§, 8 § andra stycket, 11 § samt 14 och 15 §§ tillämpas.

I brottmål skall, förutom de lagrum som anges i första stycket, 36 kap. 24 och 25 §§ tillämpas i fråga om ersättning till målsägande, som kallats till förhör i anledning av åklagarens talan.

Vid tillämpning av de bestämmelser som anges i första—tredje styckena skall vad som sägs om vittne anses gälla part.

38 kap.

6 §

Möter synnerligt hinder mot upptagande av bevis genom skriftlig handling vid huvudförhandlingen, må enligt rättens beslut beviset upptagas utom huvudförhandlingen.

Upptagande av bevis genom skriftlig handling får äga rum utom huvudförhandling

1. om handlingen inte kan företes vid sådan förhandling eller

2. om upptagande vid sådan förhandling medför kostnader eller olägenheter som inte står i rimligt förhållande till åtgärdens betydelse.

Om det är av synnerlig vikt för utredningen, får även annan handläggning äga rum i anslutning till bevisupptagning enligt första stycket.

39 kap.

2 §

Är med hänsyn till föremålets beskaffenhet eller av annan anledning av synnerlig vikt, att syn hålles före huvudförhandlingen, eller kan syn eljest ej lämpligen hållas vid huvudförhandlingen, må den enligt rättens beslut äga rum utom huvudförhandlingen.

Syn får äga rum utom huvudförhandling

1. som synen inte kan hållas vid sådan förhandling.

2. om syn vid sådan förhandling medför kostnader eller olägenheter som inte står i rimligt förhållande till synens betydelse eller

3. om det, på grund av att beslut i viss fråga skall fattas under förberedelsen eller eljest med hänsyn till omständigheterna, är av synnerlig vikt att synen hålls före huvudförhandlingen.

3 §

Vid syn må, ehuru den äger rum utom huvudförhandlingen, även annat bevis upptagas, om det finnes erforderligt, för att syftet med synen skall vinnas.

Om det är av synnerlig vikt för utredningen, får även annan handläggning äga rum i anslutning till syn enligt 2 §.

40 kap.

10 §

Då sakkunnig höres muntligen, företages förhöret av rätten. Med rättens tillstånd må dock sakkunnig höras av parterna. Rätten och parterna äge ställa frågor till den sakkunnige.

Rätten skall avvisa frågor, som uppenbart ej höra till saken eller som äro förvirrande eller eljest otillhöriga.

Har den sakkunnige avgivit skriftligt utlåtande, må, om rätten finner det lämpligt, utlåtandet helt eller delvis uppläsas.

I samband med förhör med sakkunnig får skriftligt utlåtande, som han avlämnat, läsas upp med rättens tillstånd.

11 §

Vad i 36 kap. 7 § första stycket, 9 § andra stycket samt 15, 18 och 19 §§ är stadgat om vittne skall äga motsvarande tillämpning beträffande sakkunnig.

Vad som sägs i 36 kap. 9 § andra stycket, 15 § och 17—19 §§ om vittne skall tillämpas också i fråga om sakkunnig.

16 §

Gör sakkunnig sig skyldig till försummelse eller tredska, som avses i 12, 13 eller 14 §, och vållas därav rättegångskostnad för part, äge rätten, även om yrkande därom ej framställts, förplikta den sakkunnige att i den omfattning, som finnes skälig, ersätta kostnaden. Har även part av rätten förpliktats att ersätta motparten sådan kostnad och har parten utgivit ersättningen, äge han av den sakkunnige utbekomma vad denne förpliktats utgiva.

Vad nu stadgats om sakkunnigs skyldighet att ersätta parts kostnad äge motsvarande tillämpning beträffande kostnad, som orsakats för statsverket.

Gör sakkunnig sig skyldig till försummelse eller tredska, som avses i 12 eller 14 §, eller uteblir sakkunnig, som kallats till förhör, och vållas därav rättegångskostnad för part, skall rätten på yrkande av part förplikta den sakkunnige att i den omfattning, som finnes skälig, ersätta kostnaden. Har även part av rätten förpliktats att ersätta motparten sådan kostnad och har parten betalt ersättningen, har han rätt att av den sakkunnige få ut vad denne förpliktats att betala.

Fjärde avdelningen

Om rättegången i tingsrätt

I Om rättegången i tvistemål

41 kap. Om inledande av rättegång

Väckande av talan

1 § Talan skall väckas genom skriftlig ansökan hos rätten.
Talan anses väckt när ansökningen har kommit in till rätten.

2 § Ansökningen skall innehålla

1. bestämt yrkande,
2. redogörelse för de omständigheter som yrkandet grundas på, uppställda efter sitt sammanhang och om möjligt i numrerade punkter,
3. uppgift om de bevis som åberopas och vad som skall styrkas med varje bevis samt
4. uppgift om sådana omständigheter som medför att rätten är behörig, om behörigheten inte framgår av ansökningen i övrigt.

Åberopas löpande skuldebrev, växel eller check, bör handlingen i original eller kopia fogas till ansökningen.

3 § Om det kan antas att det inte föreligger någon tvist mellan parterna, behöver redogörelsen enligt 2 § första stycket 2 inte vara utförligare än som krävs för att man skall kunna fastställa vad saken gäller. Uppgift om bevis enligt 2 § första stycket 3 behöver då inte heller lämnas.

I vilka fall yrkande om ersättning för rättegångskostnad skall tas upp redan i ansökningen framgår av 18 kap. 14 §.

4 § Den som bedriver inkassoverksamhet för vilken fordras tillstånd enligt 2 § inkassolagen (1974:182) skall för ansökan enligt 3 § använda särskild blankett som fastställs av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

Om det främjar en ändamålsenlig handläggning får regeringen eller myndigheten medge att sådan blankett får användas även av andra som i större omfattning driver in fordringar.

Regeringen eller myndigheten får meddela föreskrifter om användningen av blanketter.

Har ansökan gjorts på blankett kallas målet i denna balk blankettmål, så länge målet handläggs enligt 41 eller 42 kap. eller 44 kap. 19 §.

5 § Föreskriven ansökningsavgift skall betalas när ansökningen görs. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får dock medge att avgiften i blankettmål betalas i efterskott.

6 § Är ansökningen så ofullständig att den inte kan läggas till grund för rättegång eller har ansökningsavgiften inte betalats, skall rätten förelägga sökanden att avhjälpa bristen vid påföljd att ansökningen annars avvisas.

Om det är uppenbart att föreläggandet inte kommer att följas, behöver föreläggande inte utfärdas. I sådant fall får rätten genast avvisa ansökningen.

Stämning

7 § Om ansökningen inte avvisas, skall rätten, i mål där det finns svarande, genast utfärda stämning. Stämningen skall tillsammans med ansökningen och vid denna fogade handlingar delges svaranden.

Är det uppenbart att kändens framställning strider mot allmänt kända förhållanden eller att den inte innehåller laga skäl för käromålet eller att käromålet av annan anledning är ogrundat och kan bristen inte avhjälpas genom åtgärd som avses i 43 kap. 6 §, behöver stämning inte utfärdas. I sådant fall skall rätten genast avgöra målet genom dom.

Formen för förberedelse

8 § När stämning utfärdas skall rätten ta ställning till om målet skall förberedas i förenklad form enligt 42 kap. eller vid annan förberedelse enligt 43 kap.

Mål där förlikning om saken är tillåten och som inte gäller fastställelse huruvida visst rättsförhållande består eller inte består skall förberedas enligt 42 kap.,

1. om känden begär sådan förberedelse eller
2. om det kan antas att en förberedelse i förenklad form är tillräcklig och känden inte begär annan förberedelse.

I annat fall skall mål förberedas enligt 43 kap.

9 § Finns det inte någon svarande i målet, skall rätten förbereda målet enligt 43 kap., om målet ej kan avgöras genast.

42 kap. Om förberedelse i förenklad form

1 § Vid förberedelse i förenklad form skall svaranden i stämningen föreläggas att avge svaromål, vid påföljd att käromålet annars kan bifallas helt eller delvis. Den tid inom vilken svaromålet skall ha kommit in skall bestämmas till två veckor från delgivningen av stämningen, om det inte finns anledning att föreskriva kortare eller längre tid.

Av föreläggandet skall framgå hur stora rättegångskostnader svaranden kan åläggas att betala om käromålet bifalls helt.

2 § Svaromålet skall vara skriftligt. En svarande som begär att få svara muntligen skall dock tillåtas detta, om inte särskilda skäl talar för att svaromålet avges skriftligen.

3 § Svaromålet skall innehålla bestämda uppgifter om svarandens inställning till kändens yrkande. Om svaranden motsätter sig bifall till ansökningen, skall han ange sina skäl. Svaromålet bör ta upp de invändningar om rättegångshinder som svaranden vill göra.

Har känden grundat ansökningen på löpande skuldebrev, växel eller check, skall de skriftliga bevis som svaranden vill åberopa ges in till rätten inom tiden för avgivande av svaromål.

Av 18 kap. 14 § framgår att svaranden, om han vill ha ersättning för sina rättegångskostnader, skall yrka sådan ersättning i svaromålet.

4 § Målet skall avgöras enligt 44 kap. 19 § genom dom eller förenklad dom, om svaranden

1. inte har avgivit svaromål,

2. i sitt svaromål inte har tagit ställning till kändens yrkande eller

3. i sitt svaromål inte har anfört sådana skäl mot bifall som kan vara av betydelse vid prövning av saken.

Har känden grundat sin ansökning på löpande skuldebrev, växel eller check och har i samband med ansökningen fordringsbeviset givits in till rätten i original eller kopia, skall förenklad dom meddelas, om svaranden ej anfört sannolika skäl för sitt bestridande. Sådan dom skall dock inte meddelas, om svaranden har visat skriftlig handling av nyss angivet slag som bevis för en fordran som kan användas till kvittning eller känden medger att en sådan fordran finns.

5 § Rätten skall på lämpligt sätt söka undanröja sådana ofullständigheter eller oklarheter som påverkar frågan om saken kan avgöras efter förberedelse i förenklad form.

6 § Om det i svaromålet anges skäl som medför att målet inte kan avgöras genast, skall rätten förelägga känden att, vid påföljd att målet annars avskrivs, inom viss tid ange om han vill att handläggningen av målet skall fortsätta.

Önskar känden att handläggningen fortsätter, skall han skriftligen utveckla sin talan och därvid yttra sig över vad svaranden anfört. Han skall även lämna uppgifter om de bevis han åberopar och om vad som skall styrkas med varje bevis.

Rätten får förelägga känden att skriftligen lämna de uppgifter som behövs enligt andra stycket vid påföljd att ansökningen annars avvisas.

7 § Begär känden att handläggningen skall fortsätta och är en fortsatt förberedelse nödvändig, skall målet förberedas enligt 43 kap. Om känden utan att begära sådan förberedelse inskränker sin talan eller åberopar någon ny omständighet, får rätten utfärda ett nytt föreläggande för svaranden att avge svaromål som avses i 1 §.

43 kap. Om annan förberedelse

Allmänna bestämmelser

1 § Vid förberedelse enligt detta kapitel skall klarläggas

1. parternas yrkanden och invändningar samt de omständigheter som parterna grundar sin talan på,
2. vad parterna är oense om,
3. vilka bevis som skall föreläggas och vad som skall styrkas med varje bevis,
4. om ytterligare utredning eller andra åtgärder skall vidtas före målets avgörande och
5. om det finns förutsättningar för förlikning.

2 § Rätten skall driva förberedelsen med inriktning på ett snabbt avgörande av målet.

Efter samråd med parterna skall rätten snarast möjligt upprätta en plan för målets handläggning, om det inte är obehövt på grund av målets beskaffenhet.

3 § Mål förbereds genom sammanträde, skriftväxling eller annan handläggning. Om det är lämpligt får olika former av förberedelse förenas.

Sammanträde skall hållas, om det kan antas att förberedelsens syfte därigenom främjas.

Sammanträdet skall hållas per telefon,

1. om det är lämpligt med hänsyn till sammanträdets ändamål och övriga omständigheter eller

2. om inställelse inför rätten skulle orsaka kostnader eller olägenheter, som inte står i rimligt förhållande till betydelsen av den fråga som föranlett sammanträdet, och ändamålet med sammanträdet ändå kan antas bli i väsentlig mån uppnått.

Vad som sägs om sammanträde i 8—18 §§ gäller inte sammanträde som hålls per telefon.

4 § Om målet skall förberedas enligt detta kapitel utan föregående förberedelse i förenklad form, skall rätten i stämningen förelägga svaranden att avge svaromål. Rätten bestämmer om svaromålet skall lämnas skriftligen eller vid sammanträde. Svaromålet skall innehålla

1. de invändningar om rättegångshinder som svaranden vill göra,
2. bestämda uppgifter om svarandens inställning till kändens yrkanden,
3. om kändens yrkanden inte medges, grunden för svarandens inställning med yttrande över de omständigheter som kändens grundar sin talan på och med angivande av de omständigheter som svaranden vill anföra samt

4. uppgift om de skriftliga bevis som svaranden åberopar, om de övriga bevis som han är beredd att ange och om vad som skall styrkas med varje bevis.

Svaranden skall, även om han förelagts att avge svaromål under

förberedelse i förenklad form, föreläggas att avge svaromål enligt första stycket, om förberedelsens syfte därigenom främjas.

5 § Under den fortsatta förberedelsen skall parterna snarast ange alla de ytterligare omständigheter som de vill anföra, yttra sig över vad motparten anfört samt slutligt bestämma yrkanden och grunder. De skall också, i den mån det inte skett tidigare, lämna uppgift om de bevis som de vill åberopa och om vad de vill styrka med varje bevis samt yttra sig om behovet av ytterligare utredning.

Varje part är skyldig att under förberedelsen lägga fram av honom åberopade skriftliga bevis, som han inte redan företett. Han är också skyldig att på framställning av motparten lämna uppgift om sitt innehav av skriftliga bevis och föremål som har betydelse som bevis.

Parterna skall före ett sammanträde sätta sig in i saken på sådant sätt att något ytterligare sammanträde för förberedelse om möjligt inte behövs.

6 § Rätten skall, allt efter målets beskaffenhet, se till att tvistefrågorna blir klarlagda, att parterna anger allt de vill åberopa och att i övrigt de åtgärder vidtas som behövs för att förbereda målet för avgörande.

7 § Är saken sådan att förlikning därom är tillåten, skall rätten, i den mån det är lämpligt med hänsyn till målets beskaffenhet och övriga omständigheter, verka för att parterna förlikas.

Rätten får inte fortsätta förlikningsverksamhet, om det framgår att någon av parterna vill ha målet prövat.

Förelägganden och påföljder

8 § Om svaranden i ett mål där förlikning om saken är tillåten skall avge skriftligt svaromål enligt 4 § första stycket, skall rätten förelägga honom att göra detta vid påföljd att förenklad dom annars kan meddelas mot honom. Parter i sådana mål får även i andra fall föreläggas att yttra sig skriftligen vid sådan påföljd.

9 § Om det skall hållas sammanträde i ett mål, där förlikning om saken är tillåten, skall rätten förelägga parterna att inställa sig vid påföljd att förenklad dom annars kan meddelas mot den som uteblir. Varje part som skall infinna sig personligen skall föreläggas vite.

10 § Om det skall hållas sammanträde i ett mål, där förlikning om saken inte är tillåten, skall käranden föreläggas att inställa sig vid påföljd att hans talan annars förfaller. Om käranden skall infinna sig personligen, skall rätten också förelägga vite. Svaranden skall alltid föreläggas vite.

Om det kan antas att sammanträdet syfte blir i väsentlig mån uppnått trots en parts utevaro, skall parten föreläggas att inställa sig vid påföljd att sammanträdet kan hållas även om han uteblir.

11 § Är saken sådan att förlikning därom är tillåten, får en part föreläg-

gas att slutligt bestämma sin talan (slutföreläggande), om det är nödvändigt med hänsyn till hur parten utfört sin talan tidigare under målets handläggning. Efter det att tiden för yttrande har gått ut, får parten inte åberopa en ny omständighet eller ett nytt bevis, om han inte gör sannolikt att han haft giltig ursäkt för sin underlåtenhet att åberopa omständigheten eller beviset.

12 § Om båda parterna uteblir från ett sammanträde som inte avser bara rättegångsfrågor, skall målet avskrivas.

13 § Om en part uteblir från ett sammanträde till vilket han förelagts att inställa sig vid påföljd av förenklad dom, skall sådan dom meddelas, om den närvarande parten yrkar det och sådan dom inte är utesluten på grund av bestämmelserna i 44 kap. 18 eller 19 §.

Om en part underlåter att följa ett föreläggande att yttra sig skriftligen vid påföljd av förenklad dom, skall sådan dom meddelas enligt vad som sägs i första stycket om motparten yrkar det.

Yrkas inte förenklad dom i fall som avses i första och andra styckena, skall målet avskrivas. Om det är svaranden som underlåter att följa ett föreläggande, skall dock rätten på kändens begäran utfärda ett nytt föreläggande till svaranden. Underlåter denne att följa även det nya föreläggandet och yrkas inte förenklad dom, skall målet avskrivas.

14 § En part skall anses ha följt ett föreläggande att yttra sig skriftligen endast om han avgivit ett yttrande som bestämt visar hans inställning till de frågor som föreläggandet avser eller om föreläggandets syfte ändå kan anses tillgodosett i väsentlig mån.

Gäller föreläggandet svaromål enligt 4 § första stycket, skall det anses tillräckligt att svaranden bestämt anger sin inställning till kändens yrkanden och, om han motsätter sig att dessa bifalls, skäl som kan vara av betydelse vid prövning av saken.

15 § Uteblir känden från ett sammanträde i mål, där förlikning om saken inte är tillåten, skall målet avskrivas, om känden förelagts att inställa sig till sammanträdet vid påföljd att hans talan annars förfaller.

16 § Underlåter en part att följa ett vitesföreläggande enligt detta kapitel, skall rätten, om partens närvaro är nödvändig, förelägga högre vite. I mål, där förlikning om saken inte är tillåten, får rätten i stället besluta att parten skall hämtas till rätten.

17 § Om en part som blivit förelagd att infinna sig personligen vid ett sammanträde uteblir eller inställer sig endast genom ombud, får sammanträdet ändå hållas, om det främjar förberedelsens syfte. Detsamma gäller om rätten beslutat att en part skall hämtas till sammanträdet men det visar sig att hämtning inte kan ske.

Har en part förelagts att inställa sig till sammanträdet vid sådan påföljd som sägs i 10 § andra stycket, får sammanträdet hållas även om han uteblir.

18 § I förelägganden som avser endast rättegångsfrågor får rätten inte ange som påföljd att målet avgörs genom förenklad dom eller att talan förfaller. Sådana frågor får avgöras även om parterna eller någon av dem underlåter att inställa sig till sammanträde eller att yttra sig skriftligen.

Förberedelsens avslutande

19 § Är det till fördel för handläggningen av målet, skall rätten innan förberedelsen avslutas göra en skriftlig sammanfattning av parternas ståndpunkter, såsom de uppfattas av rätten. Parterna skall beredas tillfälle att yttra sig över sammanfattningen.

Om sammanträde hålls, skall om möjligt sammanfattningen göras och parternas yttrande inhämtas vid sammanträdet.

20 § Förberedelsen är avslutad, när i behövlig utsträckning parternas ståndpunkter har klarlagts, uppgifter om bevisning lämnats och förberedande åtgärder i övrigt vidtagits.

När förberedelsen avslutats, skall rätten snarast avgöra målet. Om någon del av målet kan avgöras särskilt, får målet i denna del företas till avgörande trots att förberedelsen i övrigt inte avslutats.

Medling

21 § Rätten får under förberedelsen av mål, där förlikning om saken är tillåten, förordna särskild medlare, om det är lämpligt med hänsyn till målets beskaffenhet och det finns anledning anta att kostnaderna för att lösa tvisten kan minskas väsentligt genom medlingen. Om någon av parterna motsätter sig att medlare förordnas, får förordnande inte ske.

Rätten skall bestämma inom vilken tid medlingen skall avslutas.

22 § Medlaren skall till rätten fortlöpande redovisa sina åtgärder i målet.

Sedan medlingen avslutats, skall medlaren till rätten redovisa de resultat som uppnåtts under medlingen.

23 § Medlaren har rätt till skälig ersättning av allmänna medel för arbete, tidsspillan och utlägg som uppdraget krävt.

44 kap. Om avgörande av mål

Allmänna bestämmelser

1 § Rätten skall se till att varje mål blir utrett efter vad dess beskaffenhet kräver.

2 § Mål avgörs på handlingarna eller efter huvudförhandling. Uppkommer under denna handläggning behov av ytterligare förberedande åtgärder skall bestämmelserna om förberedelse tillämpas.

Huvudförhandling skall hållas,

1. om muntlig bevisning skall tas upp eller syn på stället skall äga rum,
2. om det av annat skäl behövs för utredningen,
3. om någon av parterna begär det och förhandling inte är uppenbart obehövlig eller
4. om målet, på grund av att någon part uteblir från ett sammanträde, skall avgöras enligt 44 kap. 18 eller 19 § genom förenklad dom eller dom.

Avgörande på handlingarna

3 § När ett mål avgörs på handlingarna, skall föredragning ske, om flera domare deltar i avgörandet eller rätten annars finner det lämpligt.

Innan målet avgörs, skall varje part, om det inte är obehövligt, beredas tillfälle att yttra sig över det som tillförts målet genom annan än honom själv och att slutföra sin talan. Vad nu sagts gäller dock inte motpartens yrkande om förenklad dom.

Huvudförhandling

4 § Huvudförhandling hålls antingen särskilt eller i omedelbart samband med sammanträde för förberedelse. Huvudförhandlingen skall genomföras utan onödiga uppehåll och så långt som möjligt i ett sammanhang.

Om huvudförhandlingen inte kräver mer än tre dagar, skall den genomföras inom loppet av en vecka. I andra fall skall förhandlingen pågå minst tre dagar per vecka. Om det finns särskilda skäl får dock uppehåll göras i större omfattning än vad som nu har sagts.

Ny huvudförhandling skall hållas, om uppehåll i förhandlingen gjorts i sådan omfattning att syftet med en i ett sammanhang genomförd huvudförhandling väsentligen gått förlorat. Vid ny huvudförhandling skall målet företas till fullständig handläggning enligt detta kapitel.

5 § Är saken sådan att förlikning därom är tillåten, skall rätten förelägga parterna att inställa sig till huvudförhandling vid påföljd att förenklad dom annars kan meddelas mot den som uteblir. Varje part som skall infinna sig personligen skall också föreläggas vite.

Om saken är sådan att förlikning därom inte är tillåten, skall rätten förelägga käranden att inställa sig till huvudförhandlingen vid påföljd att hans talan annars förfaller. Om han skall infinna sig personligen, skall rätten också förelägga vite. Svaranden skall alltid föreläggas vite. Kan det antas att en part, som skall infinna sig personligen, inte följer ett vitesföreläggande, får rätten besluta att han skall hämtas till förhandlingen.

I förelägganden som avser endast rättegångsfrågor får rätten inte ange som påföljd att målet avgörs genom förenklad dom eller att talan förfaller. Sådana frågor får avgöras även om parterna eller någon av dem underlåter att inställa sig.

6 § Huvudförhandlingen skall ställas in,

1. om någon part vars personliga närvaro behövs har uteblivit eller inställt sig endast genom ombud,

2. om någon annan vars personliga närvaro behövs inte har infunnit sig eller

3. om det visar sig att det finns något annat hinder för att företa målet till avgörande.

Förhandlingen får dock hållas, om det kan antas att hindret kommer att undanröjas utan att ny huvudförhandling behöver hållas.

7 § Om huvudförhandlingen ställs in, får rätten ändå ta upp muntlig bevisning, när den som skall höras finns tillgänglig,

1. om det kan antas att bevisningen inte behöver eller inte kan tas upp på nytt vid huvudförhandling i målet eller

2. om det kan antas att den som skall höras inte kan infinna sig vid huvudförhandling i målet utan kostnader eller olägenheter som inte står i rimligt förhållande till förhörets betydelse.

Är det av synnerlig vikt för utredningen, får även annan handläggning äga rum i anslutning till bevisupptagning enligt första stycket.

8 § Vid huvudförhandlingen skall i här angiven ordningsföljd

1. parterna framställa sina yrkanden och kort ange sin inställning till motpartens yrkanden,

2. parterna utveckla sin talan och yttra sig över vad motparten anfört,

3. bevisningen förebringas och

4. parterna slutföra sin talan.

Förhör med parterna enligt 37 kap. skall äga rum innan annan muntlig bevisning tas upp rörande den omständighet som förhöret gäller.

Avvikelser från ordningsföljden enligt första och andra styckena får ske om rätten finner det lämpligt med hänsyn till omständigheterna i målet.

9 § Vid huvudförhandling får parterna inte ge in eller läsa upp inlagor eller andra skriftliga anföranden. Avvikelser från detta får ske, om det underlättar förståelsen av ett anförande eller i övrigt är till fördel för handläggningen.

10 § Hålls huvudförhandling i mål, där förlikning om saken är tillåten, får parterna inte vid förhandlingen åberopa omständigheter eller bevis, som de inte åberopat under förberedelsen, om det kan antas att de dröjt med åberopandet i otillbörligt syfte eller av grov vårdslöshet.

11 § Bevisning får vid huvudförhandling tas upp per telefon,

1. om det med hänsyn till bevisningens art, vad bevisningen gäller och övriga omständigheter inte är till nackdel för utredningen eller

2. om det annars skulle uppkomma kostnader eller olägenheter, som inte står i rimligt förhållande till bevisningens betydelse, och ändamålet med upptagningen kan antas bli i väsentlig mån uppnått.

12 § Rätten får förordna att skriftliga bevis skall anses upptagna vid huvudförhandlingen utan att de läses upp vid denna. Sådant förordnande får ges endast om parterna medger det, rättens ledamöter tagit del av bevisen och rätten med hänsyn till särskilda omständigheter finner det lämpligt.

När huvudförhandlingen hålls i omedelbart samband med sammanträde för förberedelse, skall vad som förekommit vid detta anses ha förekommit även vid huvudförhandlingen, utan att det behöver upprepas vid denna. Vad nu sagts gäller inte om rätten förordnar annat.

Om huvudförhandlingen hålls inom så kort tid från ett förberedelse-sammanträde att syftet med en i ett sammanhang genomförd huvudförhandling blir tillgodosett även om det som förekom vid sammanträdet inte upprepas vid huvudförhandlingen, behöver ett sådant upprepande inte ske. Vad nu sagts gäller endast om rätten med parternas samtycke bestämmer det.

13 § Om rätten vid huvudförhandlingens slut eller därefter, innan dom eller slutligt beslut meddelats, finner att det föreligger sådana ofullständigheter eller oklarheter i utredningen som rätten genom fråga eller på annat sätt bort avhjälpa, får rätten förordna om fortsatt eller ny huvudförhandling. Kan en sådan förhandling antas medföra kostnader eller olägenheter, som inte står i rimligt förhållande till dess betydelse, får rätten efter samråd med parterna besluta att utredningen skall inhämtas på annat lämpligt sätt.

Parts utevaro

14 § Om båda parterna uteblir från huvudförhandlingen, skall målet avskrivas.

15 § Om ena parten uteblir från huvudförhandlingen i ett mål där förlikning om saken är tillåten, skall förenklad dom meddelas, om det är tillåtet enligt 18 eller 19 §. Detta gäller endast om den närvarande parten yrkar förenklad dom. Framställs inte sådant yrkande, skall målet avskrivas.

16 § Om käranden uteblir från huvudförhandlingen i ett mål, där förlikning om saken inte är tillåten, skall målet avskrivas. Uteblir svaranden får målet avgöras om saken kan utredas tillfredsställande i svarandens utevaro och käranden yrkar att målet avgörs. Framställs inte något sådant yrkande skall målet avskrivas.

Första stycket skall tillämpas även i fall när rätten beslutat att svaranden skall hämtas till förhandlingen men det visar sig att hämtning inte kan ske.

17 § Om en part, som blivit förelagd att infinna sig personligen vid huvudförhandlingen, underlåter att följa föreläggandet, skall rätten, om

inte målet avgörs eller frågan om personlig inställelse av annan orsak förfaller, förelägga högre vite. Om saken är sådan att förlikning därom inte är tillåten, får rätten i stället besluta att parten skall hämtas till rätten.

Första stycket skall tillämpas också när svaranden i ett mål, där förlikning om saken inte är tillåten, förelagts att inställa sig personligen eller genom ombud.

Förenklad dom

18 § Om förenklad dom skall meddelas mot käranden, skall käromålet ogillas. Förenklad dom får inte meddelas om svaranden medgivit käromålet eller om käromålet av annan anledning är uppenbart grundat. I sådana fall skall målet avgöras genom dom.

19 § Om förenklad dom skall meddelas mot svaranden skall käromålet bifallas. Förenklad dom får inte meddelas om det av skäl som anges i 41 kap. 7 § andra stycket är uppenbart att käromålet är ogrundat. I sådana fall skall målet i stället avgöras genom dom.

20 § Den part, mot vilken förenklad dom meddelats, har rätt att efter ansökan hos tingsrätten få målet återupptaget. Ansökningen skall göras skriftligen inom en månad från den dag då domen delgavs honom eller helt eller delvis verkställdes mot honom.

Har den förenklade domen föranletts av att parten underlåtit att följa ett föreläggande att avge svaromål eller att inställa sig till sammanträde, skall i ansökningen anges sådana skäl för ändring av domen som kan vara av betydelse vid en prövning av saken. Har domen föranletts av att parten underlåtit att följa något annat föreläggande, skall sökanden i ansökningen bestämt ange sin inställning till de frågor som föreläggandet avser eller eljest yttra sig på sådant sätt att föreläggandets syfte kan anses tillgodosett i väsentlig mån.

Har sökanden inte uppfyllt föreskrifterna i andra stycket, skall rätten förelägga honom att avhjälpa bristen vid påföljd att ansökningen annars avvisas.

Ansökningen skall avvisas om parten tidigare har beviljats återupptagande av målet.

II Om rättegången i brottmål

45 kap. Om inledande av rättegång och om förberedelse vid allmänt åtal
Väckande av åtal

1 § Åtal skall väckas genom skriftlig ansökan hos rätten, om ej annat följer av vad som sägs nedan. Åtalet anses väckt när ansökningen har kommit in till rätten.

Åtal för förseelse i rättegång får under rättegången väckas muntligen inför rätten. Detsamma gäller åtal för annat brott som förövats under sammanträde inför rätten samt tilläggsåtal, om rätten med hänsyn till brottets beskaffenhet, utredningen och andra omständigheter finner det lämpligt.

2 § I ansökningen skall anges

1. den gärning för vilken ansvar yrkas samt tid och plats för denna,
2. det lagrum som är tillämpligt för gärningen samt den rättsliga beteckning som denna kan ha,
3. erkännande och andra bevis som åberopas och vad som skall styrkas med varje bevis,
4. särskilt yrkande om förverkande av egendom, annan särskild rättsverkan eller utvisning, om åklagaren vill framställa sådant yrkande och detta kan ske redan i ansökningen,
5. kostnad för bevisning under förundersökning eller för blodundersökning, om återbetalningsskyldighet kan åläggas den tilltalade,
6. den tid under vilken den tilltalade är eller har varit anhållen, häktad eller tagen i förvarshäkt på grund av misstanke om brott som omfattas av åtalet, om sådant frihetsberövande har förekommit,
7. reseförbud, om sådant har ålagts och fortfarande består,
8. beslag, om sådant har verkställts och fortfarande består och
9. omständigheter som medför att rätten är behörig, om behörigheten inte framgår av ansökningen i övrigt.

3 § Åklagaren skall i ansökningen ange sin inställning till frågan om huvudförhandling skall hållas samt till frågan om den tilltalade skall vara personligen närvarande vid sådan förhandling.

Anser åklagaren att endast böter eller villkorlig dom eller sådana påföljder i förening bör komma i fråga eller att rätten bör förordna enligt 34 kap. 1 § första stycket 1 brottsbalken, skall också detta anges.

4 § I ansökningen skall dessutom anges

1. omständigheter som ger bakgrunden till gärningen eller på annat sätt är ägnade att närmare belysa denna, dock endast om det med hänsyn till utredningens omfattning eller beskaffenhet behövs för att främja handläggningen av målet,
2. sådan grund för bestridande av ansvar som den tilltalade tydligt framfört under förundersökning,
3. den tilltalades inkomst- och förmögenhetsförhållanden, om det finns anledning anta att påföljden kommer att bestämmas till dagsböter,

4. den tilltalades levnadsomständigheter, om det finns anledning anta att påföljden blir svårare än böter,

5. särskilda omständigheter som har betydelse för frågan om ytterligare utredning bör inhämtas angående den tilltalades personliga förhållanden,

6. särskilda omständigheter som medför att skriftlig eller muntlig förberedelse enligt detta kapitel bör ske och

7. särskilda omständigheter som kan medföra att en huvudförhandling tar längre tid i anspråk än vad ansökningen i övrigt ger anledning anta.

5 § Uppgiftsskyldigheten enligt 4 § kan helt eller delvis fullgöras genom att åklagaren till rätten ger in protokoll eller anteckningar från förundersökningen. Uppteckningar från förhör får dock ges in endast om åklagaren angivit att han anser att målet kan avgöras utan huvudförhandling eller om annars särskilda skäl föreligger.

6 § Skriftliga handlingar som åklagaren åberopar som bevis skall ges in till rätten i den mån det lämpligen kan ske. Detsamma gäller sådan utredning om den tilltalades personliga förhållanden som åklagaren inhämtat och som bör vara tillgänglig för rätten.

7 § Ansökan i brottmål som avses i 2 kap. 3 § tredje stycket 3—6 skall i stället för uppgifter enligt 2—4 §§ innehålla

1. bestämt yrkande,
2. redogörelse för de omständigheter som yrkandet grundas på,
3. uppgift om de bevis som åberopas och vad som skall styrkas med varje bevis samt
4. uppgift om sådana omständigheter som medför att rätten är behörig, om behörigheten inte framgår av ansökningen i övrigt.

Väckande av talan om enskilt anspråk

8 § Om en målsägande, i samband med åtal för brott, vill föra talan om enskilt anspråk i anledning av brottet, skall talan väckas genom skriftlig ansökan hos rätten, om talan inte får väckas på annat sätt enligt vad som sägs nedan. Talan anses väckt när ansökningen har kommit in till rätten.

Sedan åtal väckts, får talan mot den tilltalade väckas muntligen inför rätten, om rätten med hänsyn till utredningen och andra omständigheter finner det lämpligt.

Om åklagaren enligt 22 kap. 2 § utför målsägandens talan, skall anspråket om möjligt framställas samtidigt med att åtalet väcks.

9 § Ansökningen skall innehålla bestämt yrkande samt behövliga uppgifter om grunden för anspråket.

I ansökningen skall lämnas uppgift om de bevis som åberopas till stöd för det enskilda anspråket och vad som skall styrkas med varje bevis.

Åberopas en skriftlig handling som inte redan finns hos rätten, skall handlingen ges in om det lämpligen kan ske.

10 § I fråga om ansökningar som är så ofullständiga att de inte kan läggas till grund för rättegång, gäller 41 kap. 6 §.

Stämning och förberedelse

11 § Om en ansökan som avser åtal eller enskilt anspråk tas upp till prövning, skall rätten genast utfärda stämning. Stämningen skall tillsammans med ansökningen delges den tilltalade.

Stämning behöver ej utfärdas om talan väckts muntligen vid sammanträde.

I fråga om sådan talan angående enskilt anspråk som är uppenbart ogrundad av skäl som anges i 41 kap. 7 § andra stycket, gäller vad som där sägs.

12 § Om huvudförhandling skall hållas, skall rätten i stämningen kalla den tilltalade till förhandlingen.

Är det av särskilda skäl inte möjligt att bestämma tid för huvudförhandling redan när stämning utfärdas, skall kallelsen utfärdas snarast möjligt därefter.

13 § I samband med att stämning utfärdas skall rätten ta ställning till om målet behöver förberedas för att det skall kunna avgöras snabbare och för att en huvudförhandling skall kunna genomföras på ett ändamålsenligt sätt.

Vid förberedelsen skall klarläggas parternas ståndpunkter och grunderna för dessa, vilka bevis som skall förebringas och vad som skall styrkas med varje bevis samt vilka övriga åtgärder som skall vidtas för målets avgörande.

Vid förberedelsen får rätten förelägga den tilltalade att avge skriftligt svaromål. Förberedelse får också ske genom ytterligare skriftväxling eller annan handläggning. Om det finns särskilda skäl, får sammanträde hållas.

14 § Svaromålet skall innehålla

1. de invändningar om rättegångshinder som den tilltalade vill göra,
2. bestämda uppgifter om den tilltalades inställning till åklagarens och målsägandens yrkanden,
3. om den tilltalade har någon invändning mot ett yrkande, grunden för denna inställning,
4. uppgift om de bevis som åberopas och om vad som skall styrkas med varje bevis samt
5. uppgift om behovet av ytterligare utredning.

Begär den tilltalade att huvudförhandling skall hållas, skall detta anges i svaromålet.

Varje part är skyldig att under förberedelsen lägga fram av honom åberopade skriftliga bevis, som han inte redan företett. Han är också skyldig att på framställning av motparten lämna uppgift om sitt innehav av skriftliga bevis och föremål som har betydelse som bevis.

15 § Förs talan om enskilt anspråk i samband med åtalet, får rätten förelägga en enskild part att avge svaromål eller på annat sätt yttra sig skriftligen vid påföljd att målet om det enskilda anspråket avgörs genom förenklad dom. Underlåter parten att följa ett sådant föreläggande, gäller 43 kap. 13 och 14 §§ samt 44 kap. 18 och 19 §§ i tillämpliga delar.

16 § Om sammanträde skall hållas, skall de parter som bör närvara kallas att inställa sig. Skall en part infinna sig personligen, skall 46 kap. 5 § första stycket tillämpas.

17 § Underlåter någon part att följa ett föreläggande att infinna sig personligen vid ett sammanträde, får detta ändå hållas, om det främjar förberedelsens syfte.

Rätten får besluta att en part, som underlåtit att infinna sig personligen vid sammanträdet, skall hämtas till rätten.

18 § När nödvändiga åtgärder enligt detta kapitel vidtagits, skall rätten snarast avgöra målet. Om någon del av målet kan avgöras särskilt, får målet i denna del företas till avgörande trots att förberedelsen i övrigt inte avslutats.

Om den tilltalade är berövad friheten såsom anhållen eller häktad, skall huvudförhandling hållas eller målet på annat sätt företas till avgörande inom en vecka från den dag då åtalet väcktes, om det inte är nödvändigt med längre uppskov på grund av åtgärder som avses i detta kapitel eller andra omständigheter. Har den tilltalade anhållits eller häktats efter åtalets väckande, skall tiden räknas från den dag då beslutet om frihetsberövande verkställdes.

Har den tilltalade ålagts reseförbud och delgivits beslut om detta, skall huvudförhandling hållas inom en månad från den dag då åtalet väcktes, om det inte är nödvändigt med längre uppskov på grund av åtgärder som avses i detta kapitel eller andra omständigheter. Har den tilltalade delgivits beslutet om reseförbud efter åtalets väckande, skall tiden räknas från den dag delgivningen skedde.

Stämning genom åklagare

19 § Rätten får i den omfattning det är lämpligt tillåta åklagare att själv utfärda stämning och att i samband därmed utfärda kallelser enligt 36 kap. 7 § och 46 kap. 5 §.

När en åklagare utfärdar stämning, skall han lämna rätten och den tilltalade uppgifter enligt 2—5 §§ eller 7 §. Åklagaren skall vidare iaktta vad som anges i 6 §. Om stämningen innefattar talan om enskilt anspråk, skall åklagaren lämna rätten och den tilltalade uppgifter enligt 8 §.

Stämningen skall med därtill hörande uppgifter delges den tilltalade. Talan anses väckt när delgivning skett. Bevis om delgivningen skall tillställas rätten.

46 kap. Om avgörande av mål vid allmänt åtal

Allmänna bestämmelser

1 § Rätten skall se till att varje mål blir utrett efter vad dess beskaffenhet kräver.

2 § Mål avgörs efter huvudförhandling eller på handlingarna. Uppkommer under denna handläggning behov av ytterligare förberedande åtgärder, skall bestämmelserna om förberedelse tillämpas.

Huvudförhandling skall hållas,

1. om det inte är obehövt för utredningen,
2. om muntlig bevisning skall tas upp eller syn på stället skall äga rum,
3. om det finns anledning att döma till någon annan påföljd än villkorlig dom eller böter eller sådana påföljder i förening eller
4. om åklagaren eller den tilltalade begär det.

Med de påföljder som anges i andra stycket 3 skall likställas förordnande enligt 34 kap. 1 § första stycket 1 brottsbalken. Detta gäller dock inte, om i samband med förordnandet villkorligt medgiven frihet från fängelsestraff skall förklaras förverkad.

Har den tilltalade inte erkänt gärningen, får målet avgöras utan huvudförhandling endast om det är uppenbart att förhandling inte behövs.

Avgörande på handlingarna

3 § När ett mål avgörs på handlingarna, skall föredragning ske, om flera domare deltar i avgörandet eller rätten annars finner det lämpligt.

Innan målet avgörs, skall varje part, om det inte är obehövt, beredas tillfälle att yttra sig över det som tillförts målet genom annan än honom själv och att slutföra sin talan.

Huvudförhandling

4 § Huvudförhandling skall genomföras utan onödiga uppehåll och så långt som möjligt i ett sammanhang.

Om huvudförhandlingen inte kräver mer än tre dagar, skall den genomföras inom loppet av en vecka. I andra fall skall förhandlingen pågå minst tre dagar per vecka. Om det finns särskilda skäl får dock uppehåll göras i större omfattning än vad som nu har sagts.

Ny huvudförhandling skall hållas, om uppehåll i förhandlingen gjorts i sådan omfattning att syftet med en i ett sammanhang genomförd huvudförhandling väsentligen gått förlorat. Vid ny huvudförhandling skall målet företas till fullständig handläggning enligt detta kapitel.

5 § Parterna skall kallas till huvudförhandlingen. Varje part, som skall infinna sig personligen, skall föreläggas vite. Om det kan antas att parten inte följer ett sådant föreläggande, får rätten i stället besluta att han skall

hämtas till förhandlingen. Är den tilltalade berövad friheten såsom anhållen eller häktad, skall rätten besluta att han skall inställas till förhandlingen.

Förs talan om enskilt anspråk i samband med åtalet, skall rätten förelägga en målsägande vars talan inte utförs av åklagaren samt den tilltalade att inställa sig till huvudförhandlingen vid påföljd att målet om det enskilda anspråket annars kan avgöras genom förenklad dom.

6 § Huvudförhandlingen skall ställas in.

1. om någon part vars personliga närvaro behövs har uteblivit eller inställt sig endast genom ombud,

2. om någon annan vars personliga närvaro behövs inte har infunnit sig eller

3. om det visar sig att det finns något annat hinder för att företa målet till avgörande.

Förhandlingen får dock hållas, om det kan antas att hindret undanröjs utan att målet behöver företas till ny huvudförhandling.

7 § Om huvudförhandlingen ställs in, får rätten ändå ta upp muntlig bevisning, när den som skall höras finns tillgänglig,

1. om det kan antas att bevisningen inte behöver eller inte kan tas upp på nytt vid huvudförhandling i målet eller

2. om det kan antas att den som skall höras inte kan infinna sig vid huvudförhandling i målet utan kostnader eller olägenheter som inte står i rimligt förhållande till förhörets betydelse.

Är det av synnerlig vikt för utredningen, får även annan handläggning äga rum i anslutning till bevisupptagning enligt första stycket.

8 § Vid huvudförhandlingen skall i här angiven ordningsföljd

1. parterna framställa sina yrkanden samt kort ange sin inställning till motpartens yrkanden och grunden för denna,

2. åklagaren och målsäganden utveckla sin talan och den tilltalade beredas tillfälle att yttra sig med anledning av vad de anfört,

3. målsäganden och den tilltalade höras och annan bevisning förebringas,

4. utredning förebringas om den tilltalades personliga förhållanden och

5. parterna slutföra sin talan.

Förhör med parterna enligt 37 kap. skall äga rum innan annan muntlig bevisning tas upp rörande den omständighet som förhöret gäller.

Avvikelser från ordningsföljden enligt första och andra styckena får ske om rätten finner det lämpligt med hänsyn till omständigheterna i målet.

9 § Vid huvudförhandling får parterna inte ge in eller läsa upp inlagor eller andra skriftliga anföranden. Avvikelser från detta får ske, om det underlättar förståelsen av ett anförande eller i övrigt är till fördel för handläggningen.

10 § I fråga om sådan del av målet som gäller enskilt anspråk får parterna vid huvudförhandlingen inte åberopa omständigheter eller bevis, som är av betydelse endast i denna del och som de inte åberopat under förberedelsen, om det kan antas att de dröjt med åberopandet i otillbörligt syfte eller av grov vårdslöshet.

11 § Bevisning får vid huvudförhandling tas upp per telefon,

1. om det med hänsyn till bevisningens art, vad bevisningen gäller och övriga omständigheter inte är till nackdel för utredningen eller

2. om det annars skulle uppkomma kostnader eller olägenheter, som inte står i rimligt förhållande till bevisningens betydelse, och ändamålet med upptagningen kan antas bli i väsentlig mån uppnått.

12 § Rätten får förordna att skriftliga bevis skall anses upptagna vid huvudförhandlingen utan att de läses upp vid denna. Sådant förordnande får ges endast om parterna medger det, rättens ledamöter tagit del av bevisen och rätten med hänsyn till särskilda omständigheter finner det lämpligt.

13 § Om rätten vid huvudförhandlingens slut eller därefter, innan dom eller slutligt beslut meddelats, finner att det föreligger sådana ofullständigheter eller oklarheter i utredningen som rätten genom fråga eller på annat sätt bort avhjälpa, får rätten förordna om fortsatt eller ny huvudförhandling. Kan en sådan förhandling antas medföra kostnader eller olägenheter, som inte står i rimligt förhållande till dess betydelse, får rätten efter samråd med parterna besluta att utredningen skall inhämtas på annat lämpligt sätt.

Parts utevaro

14 § Om åklagaren uteblir från huvudförhandlingen, skall förhandlingen ställas in.

Om en part, som blivit förelagd att infinna sig personligen vid huvudförhandlingen, underlåter att följa föreläggandet skall rätten, om inte målet avgörs eller frågan om personlig inställelse av annan orsak förfaller, förelägga högre vite eller besluta att parten skall hämtas till rätten.

15 § Kan saken utredas tillfredsställande, får målet avgöras trots att den tilltalade inte är personligen närvarande vid huvudförhandlingen,

1. om det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter, fängelse i högst tre månader, villkorlig dom eller skyddstillsyn eller sådana påföljder i förening,

2. om den tilltalade, sedan stämning delgivits honom, har avvikit eller håller sig undan på sådant sätt att han inte kan hämtas till huvudförhandling eller

3. om den tilltalade lider av sinnessjukdom eller sinnesslöhet och hans närvaro på grund därav inte är nödvändig.

I fall som avses i första stycket 1 får fängelse ådömas endast om den

tilltalade tidigare har underlåtit att infinna sig vid huvudförhandling i målet. Har tilläggsåtal väckts efter det tidigare frånvarotillfället, får fängelse ådömas endast om det fanns anledning att döma till fängelse för de gärningar som åtalet avsåg innan tilläggsåtalet väcktes.

Med de påföljder som anges i första stycket 1 skall likställas förordnande enligt 34 kap. 1 § första stycket 1 brottsbalken. Detta gäller dock inte, om i samband med förordnandet villkorligt medgiven frihet från fängelsestraff skall förklaras förverkad i fråga om en strafftid som överstiger tre månader.

I fall som avses i första stycket 2 får målet avgöras även om den tilltalade inte har delgivits kallelse till förhandlingen.

16 § Förs talan om enskilt anspråk i samband med åtalet, skall målet om det enskilda anspråket avskrivas om båda parterna uteblir från en huvudförhandling.

Uteblir endast den ena parten, skall förenklad dom meddelas enligt bestämmelserna i 44 kap. 18 eller 19 §, om den närvarande parten yrkar det och sådan dom inte är utesluten på grund av samma bestämmelser eller på grund av bestämmelserna i 22 kap. 5 §. Vid tillämpningen av bestämmelserna i 44 kap. 18 och 19 §§ skall rättens avgörande i ansvarsfrågan anses innebära att det enskilda anspråket i motsvarande del är uppenbart grundat eller ogrundat. Framställs inte något yrkande om förenklad dom, skall målet avskrivas.

17 § Rättegångsfrågor får avgöras även om parterna eller någon av dem underlåter att inställa sig till huvudförhandling.

47 kap. Om enskilt åtal

Väckande av talan

1 § Vill en målsägande väcka åtal skall han göra det genom ansökan hos rätten. I fråga om sådan ansökan gäller 45 kap. 1 och 2 §§. Om målet är sådant som anges i 2 kap. 3 § tredje stycket 3—6 gäller 45 kap. 7 § i fråga om ansökningens innehåll.

Under rättegången får den tilltalade muntligen inför rätten väcka talan mot målsäganden eller åklagaren om ansvar för falskt eller obefogat åtal, falsk angivelse eller annan osann tillvitelse angående det brott som rättegången gäller, om rätten finner det lämpligt.

2 § Är brottet sådant att målsäganden får väcka åtal endast om åklagaren beslutat att inte åtala, skall bevis om beslutet fogas till ansökningen. Om bevis inte ges in, skall rätten förelägga målsäganden att avhjälpa bristen vid påföljd att ansökningen annars avvisas.

3 § Vill målsäganden i samband med åtal föra talan om enskilt anspråk i anledning av brott skall han göra ansökan hos rätten. I fråga om sådan ansökan gäller 45 kap. 8 § och 9 § första och andra styckena.

4 § Är ansökningen så ofullständig att den inte kan läggas till grund för rättegång gäller 41 kap. 6 §.

Stämning

5 § Om ansökningen tas upp till prövning, skall rätten genast utfärda stämning. Stämningen skall tillsammans med ansökningen och vid denna fogade handlingar delges den tilltalade.

Stämning behöver ej utfärdas, om talan väckts muntligen vid sammanträde.

I fråga om åtal eller talan angående anspråk som är uppenbart ogrundade av skäl som anges i 41 kap. 7 § andra stycket, gäller vad som där sägs.

Förberedelse

6 § Utfärdas stämning, skall förberedelse i målet äga rum. I fråga om sådan förberedelse gäller 43 kap., om ej annat följer av vad som sägs nedan. Vid tillämpningen av 43 kap. gäller bestämmelser som avser käranden i stället målsäganden och bestämmelser som avser svaranden i stället den tilltalade.

Väcks talan muntligen vid ett sammanträde skall förberedelse äga rum om det behövs.

7 § Har målsäganden väckt åtal eller biträtt åtal skall han kallas att inställa sig till sammanträde vid påföljd att åtalet annars förfaller. Uteblir målsäganden skall åtalet förklaras vara förfallet om den tilltalade yrkar det. I annat fall skall målet avskrivas.

8 § Om den tilltalade är berövad friheten såsom anhållen eller häktad gäller 45 kap. 18 § andra stycket. Har den tilltalade ålagts reseförbud och delgivits beslut om detta gäller 45 kap. 18 § tredje stycket.

Avgörande av mål

9 § I fråga om avgörande av mål gäller 46 kap., om ej annat följer av 10 §. Vad som sägs i 46 kap. om åklagaren skall i stället tillämpas på den målsägande, som väckt åtal eller övertagit åtal. Bestämmelser som avser målsägande gäller endast sådana målsägande som för talan om enskilt anspråk.

10 § Även om målsäganden har begärt huvudförhandling, behöver någon sådan inte hållas om det är uppenbart obehövligt.

Om huvudförhandling skall hållas, skall den målsägande som väckt åtal eller övertagit åtal kallas att inställa sig till förhandlingen vid påföljd

att åtalet annars förfaller. Uteblir målsäganden skall åtalet förklaras vara förfallet, om den tilltalade yrkar det. I annat fall skall målet avskriv-
vas.

Om båda parter uteblir från en huvudförhandling, skall målet avskri-
vas.

Återupptagande av målet

11 § Har åtalet förklarats vara förfallet, har målsäganden rätt att efter ansökan hos tingsrätten få målet återupptaget. Ansökan skall göras skriftligen inom en månad från den dag då talan förklarades vara förfallen.

Ansökningen skall avvisas om målsäganden tidigare har beviljats återupptagande av målet.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

49 kap.

1 §

Talan mot *underrätts* dom skall föras genom vad.

Den, mot vilken *tredskodom* givits, *äge* ej fullfölja talan mot domen; om hans rätt till *återvinning i anledning av sådan dom är stadgat i 44 kap. 9 §.*

Har part, sedan tvist uppkommit angående sak, varom förlikning är tillåten, utfäst sig att ej fullfölja talan mot domen, *lände det till efterrättelse; utfästelse, som* gjorts före domen, *vare dock ej gällande, med mindre* motsvarande utfästelse gjorts av motparten.

Talan mot *tingsrätts* dom skall föras genom vad.

Part, mot vilken *förenklad dom* givits, *får* ej fullfölja talan mot domen. *I fråga om hans rätt till återupptagande av målet finns föreskrifter i 44 kap. 20 §.*

Har part, sedan tvist uppkommit angående sak, varom förlikning är tillåten, utfäst sig att ej fullfölja talan mot domen, *skall utfästelsen gälla. Har utfästelsen* gjorts före domen *gäller den dock endast om* motsvarande utfästelse gjorts av motparten.

7 §¹

Har underrätt förklarat domare jävig *eller* ogillat jäv mot särskild ledamot av nämnd *eller* bifallit begäran om rättshjälp åt misstänkt i brottmål, *skall vid underrättens beslut förbliva.*

Talan får inte föras mot beslut varigenom tingsrätt

1. förklarat domare jävig,
2. ogillat jäv mot särskild ledamot av nämnd,

¹ Senaste lydelse 1979:242.

3. bifallit begäran om rättshjälp åt misstänkt i brottmål eller

4. överflyttat mål enligt 10 kap. 18 a § eller 19 kap. 7 §.

50 kap.

1 §

Vill part vädja mot *underrätts* dom i tvistemål, skall han *inom en vecka* från den dag, då domen gavs *hos underrätten anmäla vad*. Rätten *pröva genast, om anmälan rätteligen gjorts*.

Part, som anmält vad, skall inom tre veckor från den dag, då domen gavs, fullfölja vadet genom att till underrätten inkomma med vadeinlaga.

Vill part vädja mot *tingsrätts* dom i tvistemål, skall han *till tingsrätten inkomma med vadeinlaga*. *Inlagan skall ha kommit in inom tre veckor från den dag då domen meddelades, om inte annat följer av vad som sägs nedan.*

Har målet avgjorts på handlingarna, skall vadeinlagan ha kommit in till tingsrätten inom sex veckor från den dag då domen meddelades.

15 §²

Om huvudförhandling äge i övrigt *vad som i 1 kap. 9 § samt 43 kap. 1—6 och 10—13 §§ är stadgat motsvarande tillämpning; om kallelse till uppskjuten huvudförhandling och föreläggande för part gälla dock 14 § i detta kapitel.*

I fråga om huvudförhandling skall i övrigt 44 kap. 1, 4, 6, 7 och 9—11 §§, 12 § första stycket samt 13 § gälla.

24 §

Har, då tredskodom givits, den som *yrkat sådan dom vädjat mot domen och upptages av motparten gjord ansökan om återvinning*, skall målet av hovrätten visas åter till *underrätten att handläggas i samband med återvinningsmålet.*

Har sedan tingsrätt meddelat *förenklad dom* den *ena parten vädjat*, skall hovrätten visa målet åter till *tingsrätten, om handläggningen där på motpartens begäran återupptagits enligt 44 kap. 20 §.*

51 kap.

1 §

Vill part vädja mot *underrätts* dom i brottmål, skall han *inom tre vec-*

Vill part vädja mot *tingsrätts* dom i brottmål, skall han *till tingsrätten*

² Senaste lydelse 1969:244.

kor från den dag, då domen gavs, till underrätten inkomma med vadeinlaga.

inkomma med vadeinlaga. Inlagan skall ha kommit in inom tre veckor från den dag, då domen meddelades, om inte annat följer av vad som sägs nedan.

Har målet avgjorts på handlingarna, skall vadeinlagan ha kommit in till tingsrätten inom sex veckor från den dag då domen meddelades.

11 §

Finner hovrätten erforderligt, att yttrande inhämtas av sakkunnig, skriftligt bevis företes, föremål tillhandahålles för syn eller besiktning, bevis upptages utom huvudförhandlingen eller annan förberedande åtgärd vidtages, skall beslut därom utan dröjsmål meddelas.

Vill part, att åtgärd, som nu sagts vidtages, skall han, så snart ske kan, göra framställning därom hos hovrätten.

Finnes i mål om allmänt åtal förundersökningen böra fullständigas eller, om förundersökning ej ägt rum, sådan böra företagas, äge hovrätten meddela åklagaren föreläggande därom.

15 §¹

Om huvudförhandling äge i övrigt vad i 1 kap. 9 § samt 46 kap. 1—5, 7, 9, 11, 13 och 16 §§ är stadgat motsvarande tillämpning; om kallelse till uppskjuten huvudförhandling och föreläggande för part gälle dock 14 § i detta kapitel.

I fråga om huvudförhandling skall i övrigt 46 kap. 1, 4, 6, 7 samt 9—13 §§ gälla.

Då mål utsättes till fortsatt eller ny huvudförhandling, äge hovrätten förordna om de åtgärder, som finnas lämpliga, för att målet vid den förhandlingen skall kunna slutföras. Om sådan åtgärd gälle vad i 10—12 §§ i detta kapitel stadgas.

23 a §

Har sedan tingsrätt meddelat förklarad dom över enskilt anspråk den ena parten vädjat, skall hovrätten visa målet angående det enskil-

¹ Senaste lydelse 1969:244.

da anspråket åter till tingsrätten, om handläggningen av det enskilda anspråket där återupptagits enligt 44 kap. 20 §.

52 kap.

1 §¹

Vill någon anföra besvär mot *underrätts* beslut, skall han inom två veckor från den dag, då beslutet meddelades, till *underrätten* inkomma med besvärsläsa. *Har* beslut under rättegången *meddelats annorledes än* vid sammanträde för förhandling, skall dock besvärstiden räknas från den dag då klaganden *erhöll* del av beslutet. Klagan över beslut om någons häktande eller kvarhållande i häkte eller om åläggande av reseförbud eller i fråga, som avses i 49 kap. 6 §, är inte inskränkt till viss tid.

Vill någon anföra besvär mot *tingsrätts* beslut, skall han inom två veckor från den dag, då beslutet meddelades, till *tingsrätten* inkomma med besvärsläsa. *Om* beslut under rättegången *inte har avkunnats* vid ett sammanträde och *det inte heller vid ett sammanträde tillkännagivits när beslutet kommer att meddelas* skall dock besvärstiden räknas från den dag, då klaganden *fick* del av beslutet. Klagan över beslut om någons häktande eller kvarhållande i häkte eller om åläggande av reseförbud eller i fråga, som avses i 49 kap. 6 §, är inte inskränkt till viss tid.

Om skyldighet att anmäla missnöje med beslut, som avses i 49 kap. 3 § eller 4 § första stycket, 1, 2, 3, 7, 8 eller 9, stadgas i nämnda kapitel.

53 kap.

1 §

I tvistemål, som *skall upptagas omedelbart* av hovrätt, äge vad om rättegången vid underrätt är i 42—44 kap. stadgat motsvarande tillämpning.

I tvistemål, som *upptas* av hovrätt som första domstol, skall 41—44 kap. tillämpas. Ansökan om återupptagande enligt 44 kap. 20 § första stycket skall dock ske hos hovrätten.

2 §¹

I brottmål, som *skall upptagas omedelbart* av hovrätt, äge vad om

I brottmål, som *upptas* av hovrätt som första domstol, skall 45 kap.

¹ Senaste lydelse 1981:1294.

¹ Senaste lydelse 1964:166.

rättegången vid underrätt är i 45 – 47 kap. stadgat motsvarande tillämpning; i dylikt mål gälle dock följande avvikelser:

1. Hovrätten äge ej uppdraga åt åklagaren att utfärda stämning.

2. Hovrätten äge för målets beredande i stämningen förelägga den tilltalade att till hovrätten inkomma med skriftligt genmäle. Genmålet skall med därvid fogade handlingar delgivas åklagaren. Finnes för målets beredande ytterligare skriftväxling erforderlig, äge hovrätten förordna därom. Rätten äge tillika meddela närmare bestämmelser om skriftväxlingen och därvid även föreskriva, i vilket avseende part skall yttra sig.

3. I stället för den tid av en vecka, som i 45 kap. 14 §, 46 kap. 11 § och 47 kap. 22 § är föreskriven för hållande av huvudförhandling i mål, vari den tilltalade är anhållen eller häktad, skall gälla en tid av två veckor.

4. Förekommer ej anledning till ådömande av annan påföljd än böter, äge hovrätten företaga målet till avgörande utan huvudförhandling; därom gälle vad i 51 kap. 22 § stadgats.

54 kap.

1 §

Talan mot hovrätts dom skall föras genom ansökan om revision.

Den, mot vilken tredskodom givits, äge ej fullfölja talan mot domen; om hans rätt till återvinning i anledning av sådan dom är stadgat i 44 kap. 9 § och 53 kap. 1 §.

Har part, sedan tvist uppkommit angående sak, varom förlikning är

1 – 18 §§ samt 46 och 47 kap. tillämpas.

I stället för den tid av en vecka som i 45 kap. 18 § andra stycket föreskrivs för hållande av huvudförhandling i mål, vari den tilltalade är anhållen eller häktad, skall dock gälla en tid av två veckor. Ansökan om återupptagande enligt 44 kap. 20 § eller 47 kap. 11 § skall ske hos hovrätten.

Part, mot vilken förenklad dom givits, får ej fullfölja talan mot domen.

Har part, sedan tvist uppkommit angående sak, varom förlikning är

tillåten, utfäst sig att ej fullfölja talan mot domen, *lände det till efterrättelse; utfästelse, som gjorts före domen, vare dock ej gällande, med mindre* motsvarande utfästelse gjorts av motparten.

tillåten, utfäst sig att ej fullfölja talan mot domen *skall utfästelsen gälla. Har utfästelsen* gjorts före domen *gäller den dock endast om* motsvarande utfästelse gjorts av motparten.

59 kap.

1 §

Dom, som vunnit laga kraft, skall på besvär av den, vilkens rätt domen rör, på grund av domvilla undanröjas:

1. om målet *upptagits, ehuru där- emot* förelegat rättegångshinder, som vid fullföljd högre rätt haft att självmant beakta;

1. om målet *i strid med 34 kap. 1 § tagits upp trots att det* förelegat ett rättegångshinder, som vid fullföljd högre rätt haft att självmant beakta,

2. om rätten ej varit domför;

2. om rätten ej varit domför,

3. om domen givits mot någon, som *ej varit rätteligen* stämd och ej heller fört talan i målet, eller genom domen någon, som ej varit part i målet, lider förfång;

3. om domen givits mot någon, som *skulle ha varit stämd men ej stämts på rätt sätt* och ej heller fört talan i målet, eller genom domen någon, som ej varit part i målet, lider förfång,

4. om domen är så *mörk* eller ofullständig, att *därav* ej framgår, *huru i saken dömts*; eller

4. om domen är så *oklar* eller ofullständig, att *det* ej framgår *hur rätten har dömt*, eller

5. om i rättegången förekommit annat grovt rättegångsfel, som kan *antagas* hava inverkat på målets utgång.

5. om i rättegången *har* förekommit annat grovt rättegångsfel, som kan *antas ha* inverkat på målets utgång.

5 §¹

Strafföreläggande, som godkänts av den misstänkte, skall efter besvär undanröjas:

Strafföreläggande *eller föreläggande av ordningsbot*, som godkänts av den misstänkte, skall efter besvär undanröjas

1. om godkännandet *icke* kan anses som en giltig viljeförklaring;

1. om godkännandet *inte* kan anses som en giltig viljeförklaring,

¹ Senaste lydelse 1959:257.

2. om vid ärendets behandling förekommit sådant fel, att föreläggandet bör anses ogiltigt; eller

2. om vid ärendets behandling förekommit sådant fel, att föreläggandet bör anses ogiltigt, eller

3. om föreläggandet *eljest* ej överensstämmer med lag.

3. om föreläggandet *annars* ej överensstämmer med lag.

Har *straffföreläggande* undanröjts, *må ej* därefter för samma gärning dömas till eller föreläggas svårare straff.

Har *föreläggande* undanröjts *får* därefter *inte* för samma gärning dömas till eller föreläggas svårare *påföljd*.

6 §¹

Den som vill besvara sig över straffföreläggande skall till den underrätt, som ägt upptaga åtal för brottet, *inkomma med besvär*sinlägga.

Den som vill besvara sig över straffföreläggande *eller föreläggande av ordningsbot* skall till den tingsrätt som *haft att ta upp* åtal för brottet *ge in skriftlig ansökan om undanröjande av föreläggandet*.

Besvär skola föras inom ett år, sedan åtgärd för verkställighet av föreläggandet företogs hos den miss-tänkte. Om besvär, som nu sagts, äga i övrigt bestämmelserna i 52 kap. 2, 3 och 5—12 §§ motsvarande tillämpning. Bestämmelse som avser hovrätt gäller därvid i stället underrätten.

I fråga om innehållet i ansökan gäller 45 kap. 7 §.

7 §²

Om fullföljd av talan mot underrättens beslut i anledning av besvär över straffföreläggande äga bestämmelserna i 49 och 52 kap. motsvarande tillämpning.

I mål om undanröjande av straffföreläggande eller föreläggande av ordningsbot är allmän åklagare motpart till den bötfällde.

Har ansökan gjorts av åklagare gäller 45 och 46 kap. i fråga om handläggningen av målet.

Har ansökan gjorts av den bötfällde gäller 47 kap. i fråga om handläggningen av målet. Därvid gäller bestämmelse som avser målsäganden i stället den bötfällde. Talan skall anses utgöra åtal.

¹ Senaste lydelse 1966:249.

² Senaste lydelse 1966:249.

Mot hovrättens beslut *må* talan ej
föras.

Mot hovrättens beslut *får* talan ej
föras.

8 §¹

I mål, som avses i 6 eller 7 § *äger*
rätten, *när skäl äro därtill*, förord-
na, att *till dess annorlunda föreskri-*
ves, vidare åtgärd för verkställig-
het av *straffföreläggandet ej får äga*
rum.

I mål som avses i 7 § *får* rätten
förordna att vidare åtgärd för
verkställighet av *föreläggandet tills*
vidare inte får ske.

¹ Senaste lydelse 1966:249.

Förteckning över remissinstanser som har yttrat sig över rättegångsutredningens förslag

Yttranden över betänkandet har till justitiedepartementet avgetts av justitiekanslern (JK), riksåklagaren (RÅ), domstolsverket, rikspolisstyrelsen (RPS), brottsförebyggande rådet (BRÅ), datainspektionen, riksrevisionsverket, konsumentverket, arbetsdomstolen, bostadsdomstolen, Svea hovrätt, hovrätten över Skåne och Blekinge, Stockholms tingsrätt, Uppsala tingsrätt, Katrineholms tingsrätt, Kalmar tingsrätt, Landskrona tingsrätt, Malmö tingsrätt, Halmstads tingsrätt, Göteborgs tingsrätt, Östersunds tingsrätt, Luleå tingsrätt, kammarrätten i Stockholm, länsrätten i Stockholms län, juridiska fakultetsnämnden vid Lunds universitet, riksdagens ombudsmän (justitieombudsmannen Wigelius), Sveriges advokatsamfund, Sveriges domareförbund, Föreningen Sveriges statsåklagare, Föreningen Sveriges åklagare, Föreningen Sveriges länspolischefer och Föreningen Sveriges polischefer, Nämndemännens riksförbund, Centralorganisationen SACO/SR, Landsorganisationen i Sverige (LO), Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Svenska bankföreningen, Svenska sparbanksföreningen, Sveriges föreningsbankers förbund, Finansbolagens Förening, Svenska Inkassoföreningen, Stockholms energiverk, Svenska kommunförbundet, Sveriges industriförbund, Sveriges grossistförbund, Sveriges hantverks- och industriorganisation – Familjeföretagen (SHIO-Familjeföretagen), Sveriges köpmannaförbund, Lantbrukarnas riksförbund, Kooperativa förbundet, Svenska företagares riksförbund, Svenska handelskammarförbundet, Svenska försäkringsbolags riksförbund, Folksam, Motorbranschens Riksförbunds Inkasso AB, professor emeritus Per Olof Ekelöf, Föreningen Sveriges kronofogdar samt Sveriges allmännyttiga bostadsföretag (SABO).

RÅ har bifogat yttranden från överåklagaren i Göteborgs åklagardistrikt och från länsåklagarna i Malmöhus, Värmlands samt Västernorrlands och Jämtlands län.

Centralorganisationen SACO/SR har som sitt yttrande hänvisat till ett yttrande som till SACO/SR avgivits av JUSEK. Finansbolagens Förening har som sitt yttrande hänvisat till vad som anförts av Svenska Inkassoföreningen. Sveriges Industriförbund, Sveriges Grossistförbund, SHIO-Familjeföretagen och Sveriges Köpmannaförbund har avgett ett gemensamt yttrande.

Yttrandet från Juridiska fakultetsnämnden vid Lunds universitet omfattar fyra särskilda avsnitt, individuellt avfattade av professorerna Per Olof Bolding och Carl Magnus Elwing samt docenten Lars Heuman. Avsnitten innefattar delvis skilda värderingar; fakultetsnämnden har dock förklarat sig stå bakom yttrandet i dess helhet.

Skrivelse 1982-02-16 från överbefälhavaren till regeringen

Förslag till ändring i sekretesslagen (1980:100)

Överbefälhavaren vill med denna skrivelse fästa uppmärksamheten på ett problem som nuvarande process- och sekretessregler ger upphov till när det gäller bekämpandet av brott mot rikets säkerhet.

Det är väl känt att vårt land är föremål för omfattande spionageverksamhet från främmande makters sida. Ofta går verksamheten ut på att identifiera, lokalisera och införskaffa närmare uppgifter om hemliga svenska totalförvarsanläggningar. Sådan verksamhet torde nämligen bedömas vara av grundläggande betydelse för möjligheterna att genomföra överraskande anfall (kupp) mot vårt land.

När verksamhet av detta slag uppdagas, blir helt naturligt förteckningar och kartor som visar de aktuella försvarsanläggningarnas belägenhet och närmare beskaffenhet av stor betydelse som bevismaterial. De myndigheter, företrädesvis inom försvarsmakten, som efter hänvändelse av polismyndighet eller åklagare har att ta ställning till om sådana handlingar skall lämnas ut, hamnar därvid i en mycket svår situation. Den eller de misstänkta personernas spionageverksamhet kan nämligen ha haft som sitt syfte att få tillgång till eller göra det möjligt att rekonstruera förteckningar och kartor av angivet slag. Åberopas handlingarna som bevisning i ett brottmål, följer direkt och indirekt av rättegångsbalken att den misstänkte har rätt att få del av dem. Därmed uppnår denne sålunda just den kännedom om hemliga svenska förhållanden som har varit målet för hans verksamhet och som insatserna från rättsväsendets sida ytterst syftar till att förhindra.

Detta problem ger sig tillkänna redan när handlingar av aktuellt slag begärs in under förundersökningen. Enligt 23 kap. 18 § första stycket rättegångsbalken skall nämligen den misstänkte få kännedom om vad som har förekommit vid undersökningen. Och enligt 21 § samma kapitel har han rätt att få avskrift av protokoll eller anteckningar från förundersökningen.

Försvarsmakten har givetvis ett starkt intresse av att lagföring kan komma till stånd i de fall då någon har gjort sig skyldig till spioneri eller liknande mot vårt land riktad verksamhet. När man från försvarsmaktens sida bedömer frågan om handlingar av aktuellt slag kan lämnas ut som bevismaterial, måste emellertid självfallet landets säkerhet sättas i främsta rummet. Hänsyn får då i praktiken också tas till hur sannolikt det är att den misstänkte blir fälld och hur långt fängelsestraff som i så fall kan påräknas, förhållanden som är svåra att spekulera i. Den avvägning som här måste göras kan resultera i den bedömningen att man av säkerhetsskäl inte vågar lämna ut handlingarna, något som i sin tur kan få den konsekvensen att det inte går att få underlag för en fällande dom. Erfarenhetsmässigt är det nämligen mycket svårt att genom exempelvis vittnesmål presentera materialet på det sätt som behövs från bevissynpunkt utan att säkerhetsintressena träds för när.

Det problem som nu har nämnts kan självfallet komma upp även i andra fall än sådana där fråga är om lokaliseringen av försvarsanläggningar. Att det i första hand är de fallen som vållar svårigheter beror på att fasta anläggningar inte kan flyttas utan mycket höga kostnader. I andra situationer – t.ex. när det gäller organisationen av enskilda förband – kan åtminstone i viss utsträckning skadeverkningarna av att hemliga förhållanden till följd av förundersökning och rättegång blir kända för främmande makt neutraliseras genom att organisationen ändras.

I 14 kap. 5 § första stycket sekretesslagen (1980:100) finns en bestämmelse som till viss del tar sikte på den nu berörda problematiken. Enligt detta lagrum är huvudregeln att sekretess inte hindrar att sökande, klagande eller annan part i mål eller ärende hos domstol eller annan myndighet tar del av handling eller annat material i målet eller ärendet. Men från denna huvudregel finns undantag. Handling eller annat material får sålunda inte lämnas ut i den mån det av hänsyn till allmänt eller enskilt intresse är av synnerlig vikt att sekretessbelagd uppgift i materialet inte röjs. I sådant fall skall myndigheten på annat sätt lämna parten upplysning om vad materialet innehåller, i den mån det behövs för att han skall kunna ta till vara sin rätt och det kan ske utan allvarlig skada för det intresse som sekretessen skall skydda.

I den berörda paragrafens andra stycke föreskrivs emellertid uttryckligen att sekretessen inte innebär någon begränsning i en parts rätt enligt rättegångsbalken att få del av alla omständigheter som läggs till grund för avgörandet av ett mål eller ärende. Reglerna är alltså inte tillämpliga i fall av det slag som avses här.

För att godtagbart rättsläge skall kunna åstadkommas i aktuellt hänseende föreslår Överbefälhavaren att 14 kap. 5 § första stycket sekretesslagen görs tillämpligt även på rättegångsbalkens område, när fråga är om förhållanden som omfattas av försvarssekretessen i 2 kap. 2 § samma lag. Överbefälhavaren är medveten om att detta innebär ett – låt vara mycket begränsat – undantag från principen om partsinsyn. Men hänsynen till vitala säkerhetsintressen för vårt land måste här rimligen väga tyngre. Man kan nog våga påståendet att regler med sådana konsekvenser som har redovisats nu – att myndigheterna med öppna ögon skall tillhandahålla den som har gjort sig skyldig till spioneri just det material som han kanske förgäves har försökt få tag på – knappast torde vara tänkbara i något annat land. Nuvarande system medför att man för vissa fall allvarligt måste ifrågasätta om det är meningsfullt att försöka åstadkomma lagföring med anledning av brott mot rikets säkerhet.

Under alla förhållanden anser Överbefälhavaren det ofrånkomligt att ett undantag från partsinsynen av nu skisserad innebörd görs med avseende på handlingar som ingår i förundersökningsprotokollet. Som förhållandena nu är kan en skriftlig handling, vars innehåll ej får röjas för främmande makt, inte ens tillföras förundersökningen utan att risker från säkerhetssynpunkt uppkommer, eftersom den i så fall skall delges den misstänkte. Det kan emellertid vara av avgörande betydelse att polis, åklagare och domstol får tillgång till en sådan handling även om denna inte åberopas vid huvudförhandlingen och alltså inte blir processmaterial. Därmed får nämli-

gen rättsväsendets myndigheter möjlighet att – eventuellt efter samråd med försvarsmakten – bedöma till vilken del handlingens innehåll behöver föras in i målet, vilka frågor som bör ställas till vittnen, sakkunniga och misstänkta etc. För försvarsmaktens myndigheter är det svårt att göra en motsvarande bedömning. Det bör i sammanhanget anmärkas att säkerhetsrisker med nuvarande ordning kan uppkomma redan om muntliga uppgifter lämnas under förundersökningen, eftersom dessa skall antecknas och delges den misstänkte.

För undvikande av missförstånd bör framhållas att Överbefälhavaren självfallet inte menar annat än att den misstänktes offentlige försvarare skall få del av samtliga handlingar från förundersökning och rättegång. Det är endast beträffande den misstänkte själv som någon gång en mycket begränsad uppmjukning av principen om partsinsyn kan behöva göras. Särskilt gäller naturligtvis detta när fråga är om en utländsk medborgare som efter eventuellt straff kan beräknas återvända till sitt hemland.

Överbefälhavaren bifogar en av Hässleholms tingsrätt 1981-12-18 meddelad dom, vilken praktiskt illustrerar de problem som här har påtalats. Fallet är ingalunda unikt. (Bilagan här utesluten).

Överbefälhavaren får alltså hemställa att en ändring av sekretesslagen (alternativt rättegångsbalken) av den innebörd som har föreslagits nu kommer till stånd snarast möjligt. Frågan är av den angelägenhetsgraden att den enligt Överbefälhavarens mening inte bör få vila i avbidan på rättegångsutredningens arbete eller på en eventuell mera allmän översyn av sekretesslagstiftningen.

**Förteckning över remissinstanser som har yttrat sig över
överbefälhavarens skrivelse 1982-02-16 till regeringen**

Yttranden över skrivelsen har till justitiedepartementet avgetts av justiekanslern (JK), riksåklagaren (RÅ), hovrätten för västra Sverige, Rikspolisstyrelsen (RPS), rättegångsutredningen (Ju 1977:06), riksdagens ombudsmän (JO), Sveriges domareförbund, Sveriges advokatsamfund, Föreningen Sveriges åklagare, Föreningen Sveriges länspolischefer, Föreningen Sveriges polischefer, Gunnar Du Rietz och Gunnar Reinedahl.

Riksåklagaren har bifogat yttranden från överåklagaren i Stockholm, överåklagaren i Göteborg och länsåklagarmyndigheten i Gävleborgs län.

1 Förslag till

Lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om rättegångsbalken¹

dels att nuvarande 20 kap. 15 a §, 37 kap. 4 och 5 §§, 39 kap. 3 §, 40 kap. 13 och 15 §§ samt 42 kap. 8 a § skall upphöra att gälla,

dels att 1 kap. 9 §, 2 kap. 4 §, 6 kap. 6 och 9 §§, 9 kap. 5, 8 och 9 §§, 10 kap. 20 §, 11 kap. 5 §, 12 kap. 6 och 14 §§, 13 kap. 3 §, 14 kap. 3–5 och 7 §§, 16 kap. 3 §, 17 kap. 2 §, 18 kap. 14 §, 19 kap. 7 §, 20 kap. 15 §, 21 kap. 2 §, 23 kap. 18 och 24 §§, 30 kap. 2 §, 32 kap. 6 och 7 §§, 33 kap. 9 §, 35 kap. 13 och 14 §§, 36 kap. 1, 7, 16–20, 22 och 23 §§, 37 kap. 1–3 §§, 38 kap. 6 §, 39 kap. 2 §, 40 kap. 11 och 16 §§, 42 kap. 1, 2, 6–18, 20 och 21 §§, 43 kap. 3–5, 8, 10, 11 och 13 §§, 44 kap. 10 §, 45 kap. 7, 10, 13 och 15 §§, 46 kap. 3–8, 11, 13 och 15 §§, 47 kap. 2, 6–12, 19, 20, 22 och 23 §§, 50 kap. 1, 4 och 15 §§, 51 kap. 15 §, 52 kap. 10 §, 54 kap. 8 § samt rubrikerna till 37, 42 och 44 kap. skall ha följande lydelse,

dels att i balken skall införas tretton nya paragrafer, 1 kap. 3 a §, 10 kap. 8 a §, 14 kap. 7 a §, 18 kap. 8 a §, 43 kap. 14 §, 44 kap. 7 a §, 46 kap. 17 §, 49 kap. 12–15 §§, 50 kap. 10 a § samt 52 kap. 9 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

3 a §

I tvistemål där förlikning om saken är tillåten och värdet av vad som yrkas uppenbart inte överstiger hälften av hasbeloppet enligt lagen (1962: 381) om allmän försäkring, gäller i stället för bestämmelserna i 3 § att tingsrätten alltid skall bestå av en lagfaren domare.

Första stycket gäller inte, om en part första gången han skall föra talan i målet yrkar att allmänna regler skall tillämpas och därvid gör sannolikt att den bakomliggande tvisten rör ett högre värde eller att utgången annars är av synnerlig betydelse för bedömningen av andra föreliggande rättsförhållanden. Har talan väckts genom ansökan om betalningsföreläggande, skall den part som begär att målet hänskjuts till rättegång senast i samband därmed framställa yrkande som nyss sagts.

¹ Senaste lydelse av 20 kap. 15 a § 1984: 400, 37 kap. 5 § 1977: 1020, 42 kap. 8 a § 1984: 131.

Med värde enligt första stycket avses det värde som kan antas gälla vid tiden för talans väckande. Har talan väckts genom ansökan om lagsökning, betalningsföreläggande eller handräckning eller som enskilt anspråk i brottmål, avses värdet vid rättens beslut att tvisten skall handläggas som tvistemål. Vid bedömningen skall hänsyn inte tas till rättegångskostnaderna.

9 §²

Till huvudförhandling å samma dag må ej utan synnerliga skäl ut-sättas flera mål, än att de kunna beräknas bli slutförda under en tid av sex timmar. Hinner huvud-förhandling icke slutföras samma dag som den påbörjats, skall sam-manträdet pågå under erforderligt antal helgfria dagar i följd. Om det kan ske utan olägenhet, må dock avbrott i handläggningen, så länge sammanträdet pågår, äga rum under högst två söckendagar i veckan eller, om särskilda skäl föranleda därtill, högst tre söckendagar i vec-kan.

Till huvudförhandling på samma dag får inte utan synnerliga skäl ut-sättas flera mål än som kan beräk-nas bli slutförda under en tid av sex timmar. Hinner en huvudförhand-ling inte slutföras samma dag som den påbörjats, skall sammanträdet pågå under erforderligt antal ar-betsdagar i följd. Om det kan ske utan olägenhet, får dock avbrott, så länge sammanträdet pågår, göras i handläggningen under högst två ar-betsdagar i veckan eller, om det finns särskilda skäl, högst tre ar-betsdagar i veckan.

2 kap.

4 §³

Hovrätt är domför med tre lagfarna domare. I mål som överklagats från tingsrätt skall dock minst fyra lagfarna domare delta i hovrätten, om tingsrätten bestått av tre eller flera lagfarna domare. Flera än fem lagfarna domare får inte delta i hovrätten.

I brottmål gäller, i stället för bestämmelserna i första stycket, att hovrät-ten är domför med tre lagfarna domare och två nämndemän. Flera än fyra lagfarna domare och tre nämndemän får inte delta. Förekommer ej anled-ning att döma till svårare straff än böter och är det i målet inte fråga om företagsbot, är hovrätten dock domför även med den sammansättning som anges i första stycket. Detsamma gäller vid handläggning som ej sker vid huvudförhandling.

Vid behandling av frågor om prövningstillstånd skall hovrätten bestå av två lagfarna ledamöter.

Vid beslut om avskrivning av mål efter återkallelse är hovrätten domför med en lagfaren domare.

² Senaste lydelse 1969: 244.

³ Senaste lydelse 1986: 120.

Regeringen bestämmer i vilken omfattning åtgärd, som avser endast beredandet av ett mål, får vidtas av en lagfaren domare i hovrätten eller av en annan tjänsteman vid denna.

6 kap.

6 §

I protokoll skall antecknas utsaga av vittne, sakkunnig, part under sanningsförsäkran eller målsägande, då han höres i anledning av åklagarens talan, i den omfattning utsagan kan antagas vara av betydelse i målet, samt vad rätten vid syn å stället iakttagit.

Vid huvudförhandling i hovrätt vare ej nödigt att i protokollet antecknas utsaga eller iakttagelse, som nu sagts, med mindre anteckning därav kan antagas bli av betydelse vid fullföljd till högsta domstolen. Ej heller vare sådan anteckning nödig vid huvudförhandling i högsta domstolen.

I protokollet skall antecknas berättelser som lämnas under förhör i bevisssyfte, i den omfattning de kan antas vara av betydelse i målet. Detsamma gäller rättens iakttagelser vid syn på stället.

Första stycket gäller inte berättelser av tilltalade i brottmål.

Vid huvudförhandling i hovrätt behöver berättelser eller iakttagelser enligt första stycket antecknas endast om anteckningen kan antas bli av betydelse vid fullföljd till högsta domstolen. Vid huvudförhandling i högsta domstolen behöver sådana anteckningar inte göras.

9 §⁴

Rätten äge förordna, att utsaga av part, målsägande, vittne eller sakkunnig skall i stället för att antecknas i protokollet upptagas genom stenografi eller på fonetisk väg. I denna ordning må ock upptagas sammanfattning av utsaga, avseende vad som kan antagas vara av betydelse i målet.

Stadgunder i 8 § andra stycket i detta kapitel skall i tillämpliga delar gälla beträffande utsaga, som upptagits genom stenografi, ävensom beträffande på fonetisk väg upptagen sammanfattning av utsaga.

Berättelser som lämnas vid förhör i bevisssyfte får tas upp genom stenografi eller på fonetisk väg i stället för att antecknas i protokollet. Detsamma gäller sådan sammanfattning av berättelse som omfattar det som kan antas vara av betydelse i målet.

Bestämmelsen i 8 § andra stycket i detta kapitel gäller i tillämpliga delar berättelse, som tagits upp genom stenografi, och sådan sammanfattning av berättelse, som upptagits på fonetisk väg.

Stenograf utses av rätten. Ej må den anlitas som stenograf, vilken till saken eller till någondera parten står i sådant förhållande, att hans tillförlitlighet därigenom kan anses förringad. Vad i 5 kap. 7 § är stadgat om tolk äger motsvarande tillämpning beträffande stenograf, som utsetts av rätten. Sådant stenograf har rätt till skälig ersättning för arbete, tidsspillan och utlägg som uppdraget krävt. Ersättningen betalas av allmänna medel.

Bestämmelser om återgivande i vanlig skrift av vad som upptagits enligt denna paragraf meddelas av regeringen.

⁴ Senaste lydelse 1979: 289.

9 kap.

5 §⁵

Den som vid sammanträde inför rätten stör förhandlingen eller fotograferar i rättssalen eller bryter mot föreskrift eller förbud, som har meddelats med stöd av 5 kap. 9 §, döms till böter. Till samma straff döms den som muntligen inför rätten eller i rättegångsskrift uttalar sig otillbörligt.

Den som vid sammanträde inför rätten stör förhandlingen eller fotograferar i rättssalen eller bryter mot föreskrift eller förbud, som har meddelats med stöd av 5 kap. 9 §, döms till böter, *högst ettusen kronor*. Till samma straff döms den som muntligen inför rätten eller i rättegångsskrift uttalar sig otillbörligt.

8 §⁶

Då enligt denna balk vite förelägges part eller annan, bestämme rätten vitet till belopp, som med hänsyn till hans ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt kan antagas förmå honom att iakttaga föreläggandet. Vite må ej bestämmas under tio kronor eller över femtusen kronor. Har vite utdömts och förelägger rätten nytt vite, må vitet bestämmas till högre belopp, dock ej över tiotusen kronor. Vitesföreläggande skall delgivas den som föreläggandet avser.

Bestämmelserna i första stycket om högsta vitesbelopp gäller ej i fråga om föreläggande enligt 15 kap. 3 §.

Vite må ej föreläggas, då straff är utsatt. Ej heller må vite föreläggas kronan.

Finnes, då fråga uppkommer om utdömande av vite, ändamålet med vitet hava förfallit, må vitet ej utdömas.

Vite får inte föreläggas när straff är utsatt. Staten får inte föreläggas vite.

9 §⁷

Är i denna balk straff utsatt i böter, dock ej i dagsböter, skall lägsta bötesstraffet vara femtio kronor och högsta ettusen kronor.

Om ett sammanträde ställs in därför att den som vid vite förelagts att infinna sig vid sammanträdet anmält förhinder, kan vitet ändå dömas ut, om han inte i efterhand kommer in med utredning som gör det sannolikt att han hade laga förfall.

⁵ Senaste lydelse 1980: 262.

⁶ Senaste lydelse 1981: 828.

⁷ Senaste lydelse 1982: 1123.

10 kap.

8 a §

I tvist mellan näringsidkare och konsument rörande vara, tjänst eller annan nyttinghet som tillhandahållits för huvudsakligen enskilt bruk får näringsidkaren sökas där konsumenten har sitt hemvist. Detta gäller dock endast om målet i tingsrätten kan antas bli prövat av en lagfaren domare enligt 1 kap. 3 a §.

20 §

Meddelas i högre rätt beslut, varigenom lägre rätt förklaras icke vara behörig att upptaga mål, som där väckts, äge den högre rätten på yrkande av part hänvisa målet till lägre rätt, som finnes behörig.

Hava skilda domstolar genom beslut, som vunnit laga kraft, funnits obehöriga, äge högsta domstolen, om någon av dem finnes behörig, på ansökan av part hänvisa målet till den domstol, av vilken målet bort upptagas.

Förklarar högre rätt att lägre rätt inte är behörig att ta upp ett mål som väckts där, får den högre rätten på yrkande av part hänvisa målet till lägre rätt som är behörig.

Har flera domstolar genom lagakraftvunna beslut förklarats obehöriga, får högsta domstolen, om någon av domstolarna ändå är behörig, på ansökan av part hänvisa målet till den domstolen.

I fråga om behörighet att ta upp mål, som på grund av högsta domstolens förordnande enligt 14 kap. 7 a § skall förenas i en rättegång, gäller vad högsta domstolen bestämmer.

11 kap.

5 §

Part skall vid huvudförhandling i underrätt eller hovrätt infinna sig personligen, om hans närvaro ej kan antagas sakna betydelse för utredningen. Vid huvudförhandling i högsta domstolen vare part skyldig att infinna sig personligen, om hans närvaro finnes erforderlig för utredningen. I underrätt skall part ock infinna sig personligen vid muntlig förberedelse, om det kan antagas, att förberedelsen därigenom främjas. Vid annan förhandling än nu nämnts vare part skyldig att infinna sig personligen, om det finnes erforderligt.

Parterna är skyldiga att infinna sig personligen vid huvudförhandling i tingsrätt och hovrätt. Sådan skyldighet föreligger dock inte om närvaron kan antas vara utan betydelse för utredningen.

Vid huvudförhandling i högsta domstolen är parterna skyldiga att infinna sig personligen, om närvaron är nödvändig för utredningen.

Vid sammanträden för förberedelse och vid andra förhandlingar är parterna skyldiga att infinna sig personligen, om det kan antas att sammanträdet syfte främjas genom närvaron.

Vad nu sagts om *parts* skyldighet att infinna sig personligen *gälle ock parts ställföreträdare. Äro flera ställföreträdare. äge rätten bestämma, vilken eller vilka skola infinna sig. Äger part ej själv föra sin talan, vare han dock skyldig att infinna sig personligen, om hans närvaro finnes erforderlig för utredningen.*

Är part eller ställföreträdare skyldig att infinna sig personligen, meddele rätten förordnande där- om.

Vad nu sagts om *parternas* skyl- dighet att infinna sig personligen *gäller också en parts ställföreträ- dare. Finns det flera ställföreträ- dare för en part, får rätten bestämma vilken eller vilka av dem som skall infinna sig. Får en part inte själv föra sin talan, är han ändå skyldig att infinna sig personligen, om hans närvaro är nödvändig för utredningen.*

Är en part eller hans ställföreträ- dare skyldig att infinna sig personli- gen, skall rätten förordna om detta.

12 kap.

6 §

Avvisas ombud, skall rätten, om ej parten är tillstådes och själv vill föra sin talan, förelägga parten att för sig ställa ombud, som kan godkännas. Underlåter parten det och infinner han sig ej personligen, skall han anses som utebliven.

Är ombud, som avvisas, advo- kat, skall anmälan om *avvisandet* göras hos advokatsamfundets sty- relse.

Om den som avvisas eller förkla- ras *obehörig enligt 5 § är advokat,* skall anmälan om *åtgärden* göras hos advokatsamfundets styrelse.

14 §

Fullmakt medför behörighet för ombudet att å partens vägnar angående saken

1. väcka talan samt påkalla åtgärd, även om åtgärden ankommer å annan myndighet än rätten;
2. mottaga delgivning av inlagor och andra handlingar, dock ej föreläggande för parten att infinna sig personligen;
3. företaga alla handlingar för utförande av partens talan samt avgiva svaromål å alla mot parten framställda yrkanden;
4. avstå från yrkande, som framställts av parten, och medgiva motpar- tens yrkande;
5. ingå förlikning;
6. söka verkställighet av rättens dom; samt
7. uppbära parten tillerkänd ersättning för rättegångskostnad.

Ej må på grund av fullmakt, som avser rättegång i allmänhet, *ombu- det* väcka talan eller *mottaga stäm- ning* angående sak, varom förlik- ning *ej* är tillåten.

Avser *fullmakt* *allenast* viss domstol, *äge* ombudet vid den domstolen samma behörighet, som sägs i första stycket; ombudet *äge ock* anmäla missnöje eller *vad* mot beslut eller *dom*, som meddelas av domstolen.

Ett ombud får inte på grund av en fullmakt, som avser rättegång i all- mänhet, väcka talan eller *motta stämning* angående *en* sak varom förlikning *inte* är tillåten.

Om en *fullmakt* avser endast en viss domstol, *har* ombudet vid den domstolen samma behörighet som sägs i första stycket. Ombudet *får även* anmäla missnöje mot *ett* be- slut som meddelas av domstolen.

Gäller fullmakt allenast särskilt rättegångstillfälle, äge ombudet vid det rättegångstillfället samma behörighet, som sägs i första stycket 2–5; ombudet äge ock anmäla missnöje eller vad mot beslut eller dom, som då meddelas.

Om en fullmakt gäller endast för ett visst rättegångstillfälle, har ombudet vid det rättegångstillfället samma behörighet som sägs i första stycket 2–5. Ombudet får även anmäla missnöje mot ett beslut som då meddelas.

13 kap.

3 §

Väckt talan *må* icke ändras. Käranden äge dock

1. på grund av omständighet, som inträffat under rättegången eller först då blivit för honom känd, kräva annan fullgörelse än den, varom talan väckts;

2. yrka fastställelse enligt 2 § andra stycket; samt

3. kräva ränta eller annan tilläggsförpliktelse, som följer av huvudförpliktelsen, *så ock eljest* framställa nytt yrkande, såvitt det stöder sig på väsentligen samma grund.

Väckes yrkande, som avses i 2 eller 3, sedan målet företagits till huvudförhandling, och kan yrkandet ej utan olägenhet prövas i målet, *må* det avvisas. Ej *må* sådant yrkande väckas i högre rätt.

Såsom ändring av talan anses icke, att käranden beträffande samma sak inskränker sin talan eller, utan att saken ändras, åberopar ny omständighet till stöd för sin talan.

Väckt talan *får* inte ändras. Käranden *får* dock

1. på grund av omständighet, som inträffat under rättegången eller först då blivit för honom känd, kräva annan fullgörelse än den, *om vilken* talan väckts,

2. yrka fastställelse enligt 2 § andra stycket samt

3. kräva ränta eller annan tilläggsförpliktelse, som följer av huvudförpliktelsen, *och även i övrigt* framställa nytt yrkande, *om* det stöder sig på väsentligen samma grund.

Ändrar käranden sin talan genom att framställa yrkande enligt första stycket 2 eller 3 sedan huvudförhandling påbörjats eller målet på annat sätt företagits till avgörande, *får* det nya yrkandet avvisas, *om* det inte utan olägenhet kan prövas i målet. Ändring av talan enligt första stycket 2 eller 3 är inte tillåten i högre rätt.

Såsom ändring av talan anses *inte* att käranden beträffande samma sak inskränker sin talan eller, utan att saken ändras, åberopar ny omständighet till stöd för sin talan.

14 kap.

3 §

Vill svaranden till gemensam handläggning väcka talan mot käranden angående samma sak eller sak, som har gemenskap med denna, eller rörande fordran, som kan gå i avräkning mot kärandens, *och sker det före huvudförhandlingen*, skola målen handläggas i en rättegång. Käromål, som sålunda förenats med huvudkäromålet, är genkäromål.

Vill svaranden till gemensam handläggning väcka talan mot käranden angående samma sak eller *en* sak, som har gemenskap med denna, eller rörande fordran, som kan gå i avräkning mot kärandens, *skall* målen handläggas i en rättegång. Käromål, som sålunda förenats med huvudkäromålet, är genkäromål.

4 §

Vill någon, som *ej* är part i rättegången, till gemensam handläggning väcka talan mot båda parterna eller *endera* om det, *varom tvistas, och sker det före huvudförhandlingen, skola målen handläggas i en rättegång.*

Vill någon, som *inte* är part i rättegången, till gemensam handläggning väcka talan mot båda parterna eller *en av dem* om det, *som tvisten gäller, skall målen handläggas i en rättegång.*

5 §*

Vill part, om han *tappar saken*, mot tredje man framställa återgångskrav eller anspråk på skadestånd eller annat dylikt, *äge* han, *innan målet företages till huvudförhandling, till gemensam handläggning med det målet väcka sin talan mot tredje man. Vad nu sagts äge motsvarande tillämpning, om tredje man i anledning av den utgång saken kan få mellan parterna vill mot någon av dem eller båda väcka talan angående sådant anspråk.*

Vill part, om han *förlorar målet*, mot tredje man framställa återgångskrav eller anspråk på skadestånd eller annat dylikt, *får* han till gemensam handläggning med *huvudkäromålet* väcka sin talan mot tredje man.

Om tredje man i anledning av den utgång saken kan få mellan parterna vill *väcka talan* mot någon av dem eller båda angående sådant anspråk *som sägs i första stycket, får han väcka denna talan till gemensam handläggning med huvudkäromålet.*

7 §

Ej må i fall, som avses i 1–6 §§, mål förenas, med mindre målen väckts vid samma domstol och denna är behörig samt för målen samma rättegångsform är tillämplig.

Mål som avses i 1–6 §§ får förenas, endast om målen väckts vid samma domstol och denna är behörig samt samma rättegångsform är tillämplig för målen.

Väcks talan som avses i 3–5 §§ sedan huvudförhandling påbörjats eller huvudkäromålet på annat sätt företagits till avgörande, får rätten handlägga målen särskilt, om de inte utan olägenhet kan handläggas i samma rättegång. Detsamma gäller om part väcker talan som avses i 3 eller 5 § efter det att tiden för yttrande enligt 42 kap. 15 § har gått ut.

7 a §

Handläggs mål som avses i 1–6 §§ vid flera domstolar av samma ordning, får högsta domstolen efter ansökan av part eller anmälan av tingsrätt eller hovrätt förordna att målen skall förenas i en rättegång

* Senaste lydelse 1970: 1002.

vid någon av domstolarna, om detta har väsentliga fördelar och inte innebär betydande olägenhet för någon part. Om det är lämpligt, får den domstol som skall handlägga målen särskilja dem.

Beslut som rätten fattat i ett mål, som på grund av högsta domstolens förordnande överlämnas från en domstol till en annan, skall gälla, om inte den domstol dit målet överlämnats bestämmer annat.

16 kap.

3 §⁹

Vid omröstning gälla den mening, som omfattats av mer än hälften av rättens ledamöter; har någon mening erhållit hälften av rösterna och är bland dem ordförandens, gälla den meningen.

Vid omröstning skall den mening gälla, som omfattats av mer än hälften av rättens ledamöter. Om någon mening har erhållit hälften av rösterna och ordförandens röst är bland dem, skall den meningen gälla. Vid avgörande av frågor om prövningstillstånd enligt 49 kap. 12 § skall dock, om en av ledamöterna vill bevilja prövningstillstånd, hans mening gälla som hovrättens beslut.

17 kap.

2 §

Dom skall, om huvudförhandling vid rätten ägt rum, grundas å vad vid förhandlingen förekommit. I domen må ej deltaga domare, som ej övver varit hela huvudförhandlingen. Har ny huvudförhandling hållits, skall domen grundas å vad därvid förekommit.

Då mål avgöres utan huvudförhandling, skall domen grundas å vad handlingarna innehålla och eljest förekommit i målet.

Om huvudförhandling har hållits, skall domen grundas på vad som förekommit vid förhandlingen. I domen får delta endast domare som varit med om hela huvudförhandlingen. Om ny huvudförhandling har hållits, skall domen grundas på vad som förekommit vid den. I fall som avses i 43 kap. 14 § andra meningen får domen grundas även på vad som har inhämtats efter huvudförhandlingen.

När ett mål avgöres utan huvudförhandling, skall domen grundas på vad handlingarna innehåller och vad som i övrigt förekommit i målet.

⁹ Senaste lydelse 1971: 218.

18 kap.

8 a §

1 mål där 1 kap. 3 a § första stycket tillämpas gäller följande i stället för bestämmelserna i 8 §.

Ersättning för rättegångskostnad får inte avse annat än kostnad för

1. rådgivning enligt rättshjälpslagen (1972:429) vid ett tillfälle för varje instans,

2. ansökningsavgift,

3. resa och uppehälle för part eller ställföreträdare i samband med sammanträde eller, om personlig inställelse ej föreskrivits, resa och uppehälle för ombud,

4. vittnesbevisning,

5. översättning av handling.

Ersättning utgår endast i den mån kostnaden varit skäligen påkallad för tillvaratagande av partens rätt.

Ersättning som anges i andra stycket 3 utgår enligt bestämmelser som regeringen meddelar.

Med kostnad som sägs i andra stycket 1 jämfställs kostnad för annan rådgivning som lämnas av advokat eller biträdande jurist på advokathyrå, i den mån den ej överstiger högsta avgift för rådgivning enligt rättshjälpslagen.

Har målet till en början handlagts i annan ordning än som gäller för mål som avses i denna paragraf, utgår ersättning enligt allmänna regler för kostnader som uppkommit vid den tidigare handläggningen.

Har ett mål om lagsökning eller betalningsföreläggande hänskjutits till rättegång eller upptagits efter återvinning får, om målet därefter avgörs genom tredskodom mot svaranden, ersättning utöver vad som sägs i andra stycket utgå med skäligt belopp enligt vad regeringen närmare föreskriver. Detsamma skall gälla, om ett mål om handräckning upptagits efter återvinning.

14 §¹⁰

Part, som vill *erhålla* ersättning för rättegångskostnad, skall, innan handläggningen avslutas, *framställa* yrkande därom och uppgiva, vari kostnaden består. *Gör han det ej, äge han ej därefter tala å den kostnad, som uppkommit vid samma rätt; dock må part, även om yrkande ej framställts, erhålla ränta som avses i 8 § andra stycket samt ersättning för utskrift av rättsens dom eller slutliga beslut.*

Då rätten avgör målet, meddele rätten samtidigt beslut angående rättegångskostnaden så ock i fråga, som avses i 13 § första stycket. Ingår i ersättning för rättegångskostnad arvode till ombud eller biträde, skall arvodets belopp angivas.

En part, som vill ha ersättning för rättegångskostnad, skall framställa sitt yrkande innan handläggningen avslutas. Han skall därvid uppges vari kostnaden består. Den som inte har framställt sitt yrkande inom den angivna tiden får inte därefter föra talan om kostnader, som uppkommit vid samma rätt. Han får dock, även om han inte framställt något yrkande, erhålla ränta som avses i 8 § andra stycket samt ersättning för avskrift av rättsens dom eller slutliga beslut.

Rätten skall självant pröva frågor om tillämpningen av bestämmelserna i 1–10 samt 12 och 13 §§, om inte sådan prövning är obehövlig på grund av särskilda omständigheter. Beslut i sådan kostnadsfråga som avses i detta kapitel meddelas när rätten avgör målet. Ingår i ersättning för rättegångskostnad arvode till ombud eller biträde, skall arvodets belopp anges.

19 kap.

7 §¹¹

Har, sedan stämning delgivits den misstänkte, ändring inträtt i förhållande, som betingat domstolens behörighet, vare domstolen ändå behörig.

Har allmänt åtal upptagits av viss domstol och är även annan domstol behörig, äge den förra domstolen, om synnerliga skäl äro därtill, på framställning av åklagaren förordna, att målet skall överflyttas till den senare domstolen. Beslut eller annan åtgärd av den förra domstolen vare gällande till dess den domstol, dit målet överflyttats, förordnar annat.

En domstol förlorar inte sin behörighet att handlägga ett mål på grund av att något förhållande som haft betydelse för behörigheten ändrats efter det att stämning delgetts den tilltalade.

Har allmänt åtal väckts vid en viss tingsrätt, får denna på åklagarens begäran överlämna målet till en annan tingsrätt, om den är behörig och särskilda skäl föreligger. Står den tilltalade redan under åtal vid den andra tingsrätten, skall sådant överlämnande ske, om det inte är olämpligt. De beslut som fattats före överlämnandet skall gälla, om inte den domstol dit målet överlämnats bestämmer annat.

Andra stycket gäller i tillämpliga delar också när flera mål om allmänt åtal mot den tilltalade samtidigt är anhängiga vid olika hovrätter.

¹⁰ Senaste lydelse 1982: 1123.

¹¹ Senaste lydelse 1954: 432.

20 kap.

15 §¹²

Höres målsäganden i anledning av åklagarens talan, äge han rätt till ersättning och förskott enligt vad om vittne är stadgat.

Målsägande, som hörs med anledning av åklagarens talan och som med hänsyn till brottets art eller annars kan antas vara i behov av personligt stöd under rättegången, får åtföljas av lämplig person som sådant stöd.

21 kap.

2 §¹³

Den misstänkte vare i mål om allmänt åtal skyldig infinna sig personligen vid huvudförhandling i underrätt, dock ej om anledning saknas att ådöma annan brottspåföljd än böter och hans närvaro tillika kan antagas vara utan betydelse för utredningen. I mål om enskilt åtal skall den misstänkte infinna sig personligen vid dylik förhandling, om hans närvaro ej kan antagas sakna betydelse för utredningen. Vid huvudförhandling i hovrätt skall den misstänkte infinna sig personligen, om han av underrätten dömts till fängelse i minst sex månader för brottet eller anledning förekommer till ådömande av sådan påföljd, så ock eljest, om hans närvaro ej kan antagas sakna betydelse för utredningen. Vid huvudförhandling i högsta domstolen vare den misstänkte skyldig att infinna sig personligen, om hans närvaro finnes erforderlig för utredningen. I underrätt skall den misstänkte ock infinna sig personligen vid muntlig förberedelse, om det kan antagas, att förberedelsen därigenom främjas. Vid annan förhandling än nu nämnts vare han skyldig att infinna sig personligen, om hans närvaro finnes erforderlig.

Lider den misstänkte av sinnessjukdom eller sinnesslöhet och finner rätten, att hans hörande skulle vara utan gagn, erfordras ej att han infinna sig personligen.

Den misstänkte är skyldig att infinna sig personligen vid huvudförhandling i tingsrätt och hovrätt. Sådan skyldighet föreligger dock inte, om målet kan avgöras även om han inte infinna sig vid huvudförhandlingen och hans närvaro kan antas vara utan betydelse för utredningen.

Vid huvudförhandling i högsta domstolen är den misstänkte skyldig att infinna sig personligen, om hans närvaro är nödvändig för utredningen.

Vid muntlig förberedelse och vid andra förhandlingar är den misstänkte skyldig att infinna sig personligen, om det kan antas att sammanträdet syfte främjas genom hans närvaro.

¹² Senaste lydelse 1954: 432.

¹³ Senaste lydelse 1981: 214. Ändringen innebär bl. a. att andra stycket upphävs.

Är den misstänkte skyldig att infinna sig personligen, meddele rätten förordnande därom.

Då den misstänkte ej är skyldig att infinna sig personligen, må hans talan föras genom ombud. Om ombud gälle vad i 12 kap. är stadgat.

Är den misstänkte skyldig att infinna sig personligen, skall rätten förordna om detta.

När den misstänkte inte är skyldig att infinna sig personligen, får hans talan föras genom ombud. I fråga om ombud gäller bestämmelserna i 12 kap.

23 kap.

18 §¹⁴

Då förundersökningen kommit så långt att någon skäligen misstänks för brottet, skall han, då han hörs, underrättas om misstanken. Den misstänkte och hans försvarare har rätt att fortlöpande, i den mån det kan ske utan men för utredningen, ta del av vad som har förekommit vid undersökningen. De har vidare rätt att ange den utredning de anser önskvärd och i övrigt anföra vad de anser nödvändigt. Underrättelse härom skall lämnas eller sändas till den misstänkte och hans försvarare, varvid skäligen rådrom skall beredas dem. Åtal får inte beslutas, innan detta har skett.

Begär den misstänkte, att förhör skall hållas med någon eller att annan utredning skall förebringas, skall begäran efterkommas, om det kan antagas, att åtgärden skulle äga betydelse för undersökningen. Avslås framtällningen, skola skälen därför angivas.

På begäran av den misstänkte eller hans försvarare skall förhör eller annan utredning äga rum, om detta kan antas vara av betydelse för undersökningen. Om en sådan begäran avslås, skall skälen för detta anges.

Innan åklagaren beslutar i fråga om åtal, får han hålla ett särskilt sammanträde med den misstänkte eller hans försvarare, om detta kan antas vara till fördel för åtalsbeslutet eller för sakens fortsatta handläggning i övrigt.

24 §¹⁵

Närmare föreskrifter om undersökningsledares verksamhet, om underrättelse enligt 18 § första stycket tredje punkten samt om protokoll och anteckningar vid förundersökning meddelas av regeringen.

Närmare föreskrifter om undersökningsledares verksamhet, om underrättelse enligt 18 § första stycket fjärde meningen samt om protokoll och anteckningar vid förundersökning meddelas av regeringen.

30 kap.

2 §

Dom skall, om huvudförhandling vid rätten ägt rum, grundas å vad vid förhandlingen förekommit. I do-

Om huvudförhandling har hållits, skall domen grundas på vad som förekommit vid förhandlingen. I do-

¹⁴ Senaste lydelse 1981: 1294.

¹⁵ Senaste lydelse 1974: 573.

men *må ej deltaga* domare, som *ej övervarit* hela huvudförhandlingen. *Har* ny huvudförhandling hållits, skall domen grundas *å* vad därvid förekommit.

Då mål avgöres utan huvudförhandling, skall domen grundas *å* vad handlingarna *innehålla* och *eljest* förekommit i målet.

men *får delta endast* domare som *varit med om* hela huvudförhandlingen. *Om* ny huvudförhandling *har* hållits, skall domen grundas *på* vad som förekommit *vid den*. *I fall* som avses i 46 kap. 17 § *andra* meningen *får* domen grundas även *på* vad som *har inhämtats efter* huvudförhandlingen.

När ett mål avgörs utan huvudförhandling, skall domen grundas *på* vad handlingarna *innehåller* och *vad som i övrigt* förekommit i målet.

32 kap.

6 §

Underlåter den som enligt rättsens beslut *skall* infinna sig vid rätten eller *eljest* fullgöra något i rättegången *att ställa sig det till efterrättelse och förekommer anledning, att han har laga förfall, skall underlåtenheten icke* leda till påföljd eller *eljest* läggas honom till last i rättegången.

Om det är sannolikt att den som *underlåtit att* enligt rättsens beslut *infinna sig* vid rätten eller *i övrigt* fullgöra något i rättegången *har laga förfall för sin underlåtenhet, skall denna inte* leda till *någon* påföljd för honom eller *på annat sätt* läggas honom till last i rättegången.

Har någon gjort sig skyldig till underlåtenhet som avses i första stycket men kan det på grund av någon särskild omständighet antas att han har laga förfall, skall han beredas tillfälle att komma in med utredning om detta. Rätten skall därvid uppskjuta frågan om utdömande av påföljd eller om annan åtgärd på grund av underlåtenheten.

7 §

Är i denna balk föreskrivet, att den som vill fullfölja talan skall inom viss tid anmäla missnöje eller vad eller inkomma med vade-, besvärs- eller revisionsinlaga eller *vidtaga* annan åtgärd för talans fullföljande, och visas före utgången av den tiden laga förfall, *utsatte* den rätt, *där* åtgärden skall *vidtagas*, ny tid.

Vad nu sagts *äge motsvarande tillämpning i fråga om* ansökan om återvinning eller återupptagande.

Är i denna balk föreskrivet, att den som vill fullfölja talan skall inom viss tid anmäla missnöje eller inkomma med vade-, besvärs- eller revisionsinlaga eller *vidta någon* annan åtgärd för talans fullföljande, och visas före utgången av den tiden laga förfall, *skall* den rätt, *vid vilken* åtgärden skall *vidtas, bestämma* ny tid.

Vad nu sagts *gäller också om* laga förfall visas före utgången av tiden för ansökan om återvinning eller återupptagande.

33 kap.

9 §¹⁶

Är från part inkommen inlägga eller annan handling ej avfattad på svenska språket, må rätten vid behov antingen förelägga parten att tillhandahålla bestyrkt översättning av handlingen eller ock uppdraga åt lämplig person att översätta handlingen. Efterkommes ej föreläggande att tillhandahålla översättning, må handlingen lämnas utan avseende.

Den som biträtt rätten med översättning äge av allmänna medel erhålla ersättning efter vad rätten prövar skäligt; i brottmål vari åklagare för talan skall ersättningen gäldas av statsverket.

Rätten får vid behov låta översätta handlingar som kommer in till eller skickas ut från rätten.

Den som biträtt rätten med översättning har rätt till skälig ersättning, som betalas av staten.

Första och andra styckena skall tillämpas även i fråga om överföring från punktskrift till vanlig skrift eller tvärtom.

35 kap.

13 §

Bevis, som upptagits utom huvudförhandlingen, skall upptagas även vid denna, om sådant upptagande finnes vara av betydelse i målet och hinder därför ej längre föreligger.

Har i mål, som fullföljts till högre rätt, vid lägre rätt vittne eller sakkunnig eller part under sanningsförsäkran hörts eller syn å stället hållits, erfordras ej, att beviset upptages ånyo, med mindre högre rätt finner det vara av betydelse för utredningen eller ock part yrkar det och upptagandet ej finnes sakna betydelse. I högsta domstolen må dock sådant bevis upptagas ånyo, allenast om synnerliga skäl äro därtill.

Då bevis ej ånyo upptages, skall beviset förebringas genom protokoll och andra handlingar rörande bevisupptagningen.

Vid huvudförhandlingen skall de bevis som upptagits utom huvudförhandlingen tas upp på nytt, om sådant upptagande är av betydelse i målet och det inte finns hinder mot att ta upp beviset.

Har tingsrätten i ett mål som fullföljts till hovrätten tagit upp muntlig bevisning eller hållit syn på stället, behöver beviset tas upp på nytt i hovrätten endast om det är av betydelse för utredningen eller om någon part yrkar det och upptagandet inte saknar betydelse. I högsta domstolen skall de bevis som tagits upp av lägre rätt tas upp på nytt endast om synnerliga skäl föranleder det.

Då ett bevis inte tas upp på nytt, skall det förebringas genom protokoll eller på annat lämpligt sätt.

¹⁶ Senaste lydelse 1973: 240.

14 §

Ej må berättelse, som någon skriftligen avgivit i anledning av redan inledd eller förestående rättegång, eller uppteckning av utsaga, som i anledning av sådan rättegång avgivits inför åklagare eller polismyndighet eller eljest utom rätta, åberopas som bevis, med mindre det är särskilt medgivet eller rätten på grund av särskilda omständigheter finner, att det må tillätas.

En berättelse, som någon har avgett skriftligen i anledning av en redan inledd eller förestående rättegång, eller en uppteckning av en berättelse, som någon i anledning av en sådan rättegång lämnat inför åklagare eller polismyndighet eller annars utom rätta, får åberopas som bevis i rättegången endast

1. om det är särskilt föreskrivet,
2. om den som lämnat berättelsen inte kan förhöras vid eller utom huvudförhandling eller i övrigt inför rätten eller

3. om det finns särskilda skäl med hänsyn till de kostnader eller olägenheter som ett förhör vid eller utom huvudförhandling kan antas medföra, vad som kan antas stå att vinna med ett sådant förhör, berättelsens betydelse och övriga omständigheter.

Vad som sägs i första stycket om en skriftlig eller upptecknad berättelse skall också tillämpas i fråga om en fonetisk eller liknande upptagning av en berättelse.

36 kap.

1 §¹⁷

Var och en, som inte är part i målet, får höras som vittne. I brottmål får dock målsäganden inte vittna, även om han ej för talan.

I brottmål får vittnesförhör inte heller äga rum med någon som har åtalats för medverkan till den gärning förhöret gäller eller för någon annan gärning som har omedelbart samband med den gärningen.

Vad som sägs i andra stycket om den som har åtalats skall också gälla den som för gärning som där avses

1. är skäligen misstänkt och har underrättats om misstanken enligt 23 kap. 18 §.

2. har meddelats strafföreläggande eller föreläggande av ordningsbot eller av militär befattningshavare ålagts disciplinstraff, eller

3. till följd av beslut enligt bestämmelser om åtalsunderlåtelse eller särskild åtalsprövning ej har åtalats.

Skall någon som avses i andra eller tredje stycket höras i en rättegång som inte avser åtal mot honom själv, gäller i fråga om kallelse till förhandling och påföljd för utevaro från förhandlingen samt i fråga om

Skall någon som avses i andra eller tredje stycket höras i en rättegång som inte avser åtal mot honom själv, gäller i fråga om kallelse till förhandling och påföljd för utevaro från förhandlingen samt i fråga om

¹⁷ Senaste lydelse 1984: 131.

förhöret vad som sägs om tilltalade i 31 kap. 4 §, 45 kap. 15 § och 46 kap. I fråga om rätt till ersättning för inställelse vid förhandling gäller 36 kap. 24 och 25 §§.

förhöret vad som sägs om tilltalade i 31 kap. 4 §, 37 kap. 1 §, 45 kap. 15 § samt 46 kap. 15 § första stycket. I fråga om rätt till ersättning för inställelse vid förhandling gäller 36 kap. 24 och 25 §§.

7 §

Är den som skall höras som vittne tillstades vid rätten, vare han skyldig att genast avlägga vittnesmål. I annat fall skall vittne skriftligen kallas.

Den som skall höras som vittne skall föreläggas vid vite att infinna sig vid förhandling inför rätten. Om det kan antas att vittnet inte kommer att följa ett sådant föreläggande, får rätten besluta att han skall hämtas till förhandlingen.

I vittneskallelse skall intagas uppgift om parterna och målet samt tid och ställe för inställelsen även om i korthet angivas, vad vittnesförhöret gäller. Tillika skall erinras om innehållet i 20, 23 och 25 §§.

I kallelsen till vittnet skall lämnas behövliga uppgifter om parterna och målet samt i korthet anges vad förhöret gäller. Vittnet skall även erinras om sina rättigheter och skyldigheter enligt 20 och 23–25 §§.

16 §

Vittne skall avgiva sin utsaga muntligen. Skriftlig vittnesberättelse må ej åberopas; dock må det tillåtas vittnet att anlita skriftlig anteckning till stöd för minnet.

Ett vittne skall avge sin berättelse muntligen. Skriftliga vittnesberättelser får inte åberopas. Vittnet får dock med rättsens medgivande använda sig av anteckningar till stöd för minnet.

Vid vittnesförhör må skriftlig uppteckning av vad vittnet tidigare anfört inför rätta eller inför åklagare eller polismyndighet icke uppläsas i annat fall, än då vittnets utsaga vid förhöret avviker från den tidigare utsagan eller då vittnet vid förhöret förklarar sig icke kunna eller vilja yttra sig.

Vid vittnesförhör får vad vittnet tidigare anfört inför rätta eller inför åklagare eller polismyndighet förebringas endast när vittnets berättelse vid förhöret avviker från vad han tidigare anfört eller när vittnet vid förhöret förklarar att han inte kan eller inte vill yttra sig.

17 §

Vittne höres av rätten. Med rättsens tillstånd må dock vittne höras av parterna; härvid höres vittnet först av den part, som åberopat vittnet, och därefter av motparten.

Vittnesförhöret inleds av den part som åberopat förhöret, om inte rätten bestämmer annat. Vid förhöret skall vittnet först beredas tillfälle att på egen hand eller, om det behövs, med stöd av frågor ge sin berättelse i ett sammanhang.

Vittnet bör uppmanas att i ett sammanhang avgiva sin berättelse. Sedan denna avgivits, må rätten och parterna ställa frågor till vittnet. Vittnet bör, om det ej framgår

Motparten skall sedan få tillfälle att förhöra vittnet. Om motparten inte är närvarande eller om det av annan anledning behövs, bör rätten leda denna del av förhöret.

av vittnets berättelse, tillfrågas, huru vittnet erhållit kännedom om det, varom vittnet yttrat sig.

Frågor, vilka genom sitt innehåll, sin form eller sättet för deras framställande inhjuda till visst svar, må ej ställas, med mindre särskilda skäl föranleda därtill. Rätten skall avvisa frågor, som uppenbart ej höra till saken eller som äro förvirrande eller eljest otillbörliga.

Därefter får rätten och parterna ställa ytterligare frågor till vittnet. Den part som åberopat förhöret bör först få tillfälle till detta.

Har ingen av parterna eller båda åberopat förhöret, skall detta inledas av rätten, om det inte är lämpligare att någon av parterna inleder förhöret.

Frågor, som genom sitt innehåll, sin form eller sättet för deras framställande inhjuder till visst svar, får inte ställas annat än om det vid förhör enligt andra stycket behövs för att undersöka i vad mån vittnets berättelse stämmer med det verkliga händelseförloppet. Rätten skall avvisa frågor, som uppenbart inte hör till saken eller som är förvirrande eller på annat sätt otillbörliga.

18 §

Förekommer anledning, att vittne i parts närvaro av rädsla eller annan orsak ej fritt utsäger sanningen, eller hindrar part vittne i hans berättelse genom att falla vittnet i talet eller annorledes, äge rätten förordna, att parten ej må vara tillstädes under förhöret.

Sedan parten åter förekallats, skall vittnets berättelse uppläsas; parten äge därefter ställa frågor till vittnet.

Om det kan antas att ett vittne av rädsla eller annan orsak inte fritt berättar sanningen på grund av en parts eller någon åhörars närvaro, eller om part eller åhörare hindrar vittnet i hans berättelse genom att falla honom i talet eller på annat sätt, får rätten förordna att parten eller åhöraren inte får vara närvarande vid förhöret.

Vittnesberättelse, som enligt första stycket lämnats i parts frånvaro, skall återges i behövlig omfattning när parten åter är närvarande. Parten skall beredas tillfälle att ställa frågor till vittnet.

19 §

Är vittne av sjukdom, vistelse å avlägsen ort eller annan orsak ur stånd att infinna sig vid huvudförhandlingen eller finnes vittnes inställelse medföra oskäligen kostnad eller synnerlig olägenhet, må förhör med vittnet enligt rättens beslut äga rum utom huvudförhandlingen. Kan vittne på grund av sjukdom ej infinna sig, skall vittnet höras där vittnet vistas.

Förhör med ett vittne får äga rum utom huvudförhandling.

1. om vittnet inte kan infinna sig vid sådan förhandling eller

2. om en inställelse vid sådan förhandling medför kostnader eller olägenheter som inte står i rimligt förhållande till betydelsen av att förhöret hålls vid huvudförhandlingen.

Om det är av synnerlig vikt för utredningen, får även annan handläggning äga rum i anslutning till förhör enligt första stycket.

20 §

Uteblir vittne, som kallats, dömes vittnet till böter. Uppskjutes målet till annan dag, må vittnet vid vite föreläggas att den dagen komma tillstådes. Uteblir vittnet ånyo, dömes vittnet till utgivande av vite eller, om vite ej förelagts, till böter.

Vittne, som ej är tillstådes, då målet företages till handläggning, må efter rättens beslut hämtas till det rättegångstillfället. Hämtas ej vittnet då och meddelas ej vitesföreläggande, äge rätten förordna, att vittnet skall hämtas till senare rättegångstillfälle. Då vittnet hämtats till rätten, skola böter eller vite för hans underlåtenhet att infinna sig vid det rättegångstillfället ej ådömas.

22 §

I fråga om vittne, som avses i 13 § första stycket, skola reglerna i 20 och 21 §§ ej tillämpas; sådant vittne må dock hämtas till rätten.

Avstår den som åberopat vittne från vittnets hörande eller kommer eljest frågan därom att förfalla, må ej därefter enligt 20 eller 21 § straff ådömas vittnet eller tvångsmedel användas mot honom.

Bestämmelserna i detta kapitel om vitesföreläggande och om häkte gäller inte sådana vittnen som avses i 13 § första stycket. De får däremot hämtas till rätten.

Om den som åberopat ett vittne avstår från förhöret eller om frågan om vittnesförhör av annan orsak förfaller, får därefter inga tvångsmedel enligt 20 eller 21 § användas mot vittnet.

23 §

Gör vittne sig skyldigt till försummelse eller tredska, som avses i 20 eller 21 §, och vållas därav rättegångskostnad för part, äge rätten, även om yrkande därom ej framställts, förpliktat vittnet att i den omfattning, som finnes skälig, ersätta kostnaden. Har även part av rätten förpliktats att ersätta motparten sådan kostnad och har parten utgivit ersättningen, äge han av vittnet utbekomma vad vittnet förpliktats utgiva.

Gör ett vittne sig skyldigt till sådan försummelse eller tredska som avses i 20 eller 21 § och vållas därigenom rättegångskostnader för någon av parterna, skall rätten på yrkande av parten ålägga vittnet att i skälig omfattning ersätta kostnaden. Har även en part ålagts av rätten att ersätta motparten sådan kostnad och har parten betalt ersättningen, har han rätt att av vittnet få ut vad vittnet ålagts att betala.

Vad nu sagts om vittnes skyldighet att ersätta parts kostnad äge motsvarande tillämpning beträffande kostnad, som orsakats för statsverket.

37 kap. Om förhör med part under sanningsförsäkran

I tvistemål må för vinnande av bevis förhör under sanningsförsäkran äga rum med ena parten eller med båda.

Part må påkalla förhör under sanningsförsäkran såväl med sig själv som med motparten.

Den som enligt 36 kap. 13 § första stycket icke må avlägga vittnesed må ej höras under sanningsförsäkran.

Innan part avger sin berättelse, skall han avlägga denna försäkran: "Jag N.N. lovar och försäkrar på heder och samvete, att jag skall säga hela sanningen och intet förtiga, tillägga eller förändra".

Sedan part avlagt försäkran, erinre rätten honom om vikten därav.

Vad som nu sagts om vittnes skyldighet att ersätta en parts kostnad skall gälla även beträffande kostnad som orsakats för staten.

37 kap. Om förhör med part och med målsägande som inte för talan

1 §

Vid förhör i bevissyfte med part eller med målsägande som inte för talan skall 36 kap. 17 § tillämpas. Om rätten inte beslutar annat, skall dock förhör med den som är tilltalad i brottmål inledas av rätten och ledningen av förhöret därefter övergå till åklagaren.

2 §

I tvistemål får förhör i bevissyfte med part äga rum under sanningsförsäkran. Förhöret skall därvid om möjligt begränsas till sådana omständigheter som är av särskild betydelse i målet.

3 §

Vid förhör enligt detta kapitel skall i övrigt 36 kap. 9 § andra stycket, 10 § första stycket, 13 § första stycket, 16 § samt 18 och 19 §§ tillämpas.

Vid förhör under sanningsförsäkran skall, förutom de lagrum som anges i första stycket, 36 kap. 5 och 6 §§, 8 § andra stycket, 11 § samt 14 och 15 §§ tillämpas.

I brottmål skall, förutom de lagrum som anges i första stycket, 36 kap. 24 och 25 §§ tillämpas i fråga om ersättning till målsägande, som kallats till förhör i anledning av åklagarens talan. Detta skall gälla även när någon annan part än en målsägande eller en tilltalad kallats till sådant förhör.

Vid tillämpning av de bestämmelser som anges i första-tredje styckena skall vad som sägs om vittne anses gälla part eller målsägande som inte för talan.

38 kap.

6 §

Möter synnerligt hinder mot upptagande av bevis genom skriftlig handling vid huvudförhandlingen, må enligt rättens beslut beviset upptagas utom huvudförhandlingen.

Upptagande av bevis genom skriftlig handling får äga rum utom huvudförhandling,

1. om handlingen inte kan företes vid sådan förhandling eller

2. om upptagande vid sådan förhandling medför kostnader eller olägenheter som inte står i rimligt förhållande till betydelsen av att upptagandet sker vid huvudförhandlingen.

Om det är av synnerlig vikt för utredningen, får även annan handling äga rum i anslutning till bevisupptagning enligt första stycket.

39 kap.

2 §

Är med hänsyn till föremålets beskaffenhet eller av annan anledning av synnerlig vikt, att syn hålles före huvudförhandlingen, eller kan syn eljest ej lämpligen hållas vid huvudförhandlingen, må den enligt rättens beslut äga rum utom huvudförhandlingen.

Syn får äga rum utom huvudförhandling,

1. om syn inte kan hållas vid sådan förhandling eller

2. om syn vid sådan förhandling medför kostnader eller olägenheter som inte står i rimligt förhållande till betydelsen av att den hålls vid huvudförhandlingen.

Om det är av synnerlig vikt för utredningen, får även annan handling äga rum i anslutning till syn enligt första stycket.

40 kap.

11 §

Vad i 36 kap. 7 § första stycket, 9 § andra stycket samt 15, 18 och 19 §§ är stadgat om vittne skall äga motsvarande tillämpning beträffande sakkunnig.

Vad som sägs i 36 kap. 9 § andra stycket samt 15, 18 och 19 §§ om vittne skall tillämpas också i fråga om sakkunnig.

16 §

Gör sakkunnig sig skyldig till försummelse eller tredska, som avses i 12, 13 eller 14 §, och vållas därav rättegångskostnad för part, äge rätten, även om yrkande därom ej förstållits, förplikta den sakkunnige att i den omfattning, som finnes skälig, ersätta kostnaden. Har även part av rätten förpliktats

Gör en sakkunnig sig skyldig till sådan försummelse eller tredska som avses i 12 eller 14 § eller uteblir en sakkunnig, som kallats till förhör, och vållas därigenom rättegångskostnader för någon av parterna, skall rätten på yrkande av parten ålägga den sakkunnige att i skälig omfattning ersätta kostna-

att ersätta motparten sådan kostnad och har parten *utgivit* ersättningen, *äge* han av den sakkunnige *utbekomma* vad denne *förpliktats* *utgiva*.

Vad nu *stadgats* om sakkunnigs skyldighet att ersätta parts kostnad *äge* motsvarande tillämpning beträffande kostnad, som orsakats för statsverket.

42 kap. Om stämning och förberedelse

Vill någon *erhålla stämning å annan*, skall han hos rätten göra skriftlig ansökan *därom*.

1 §

den. Har även *en* part *ålagts* av rätten att ersätta motparten sådan kostnad och har parten *betalt* ersättningen, *har* han rätt att av den sakkunnige *få ut* vad denne *ålagts att betala*.

Vad *som* nu *sagts* om sakkunnigs skyldighet att ersätta parts kostnad *skall gälla även* beträffande kostnad som orsakats för *staten*.

42 kap. Om stämning och förberedelse *och om avgörande av mål utan huvudförhandling*

Den som vill *inleda en rättegång mot någon* skall hos rätten göra en skriftlig ansökan *om stämning*.

2 §

I *stämningsansökan* skall *käranden* *uppgiva*:

1. de omständigheter, *vara han grundar sin talan, uppställda efter sitt sammanhang och, när så lämpligen kan ske, i särskilda, med nummer försedda punkter*;

2. det yrkande *käranden* *framställer*;

3. de *skriftliga* bevis *käranden* *åberopar*; samt

4. de omständigheter, som *betinga rättens behörighet, om ej denna framgår av vad eljest anföres*.

Ansökan skall vara egenhändigt undertecknad av *käranden* eller hans ombud.

Vid *ansökan* bör *käranden* i *huvudskrift eller styrkt avskrift föga* de skriftliga bevis, som *innehavas av honom*.

Ansökningen skall *innehålla*

1. ett bestämt yrkande,

2. en utförlig redogörelse för de omständigheter som *åberopas till grund för yrkandet*,

3. uppgift om de bevis som *åberopas och vad som skall styrkas med varje bevis* samt

4. uppgift om sådana omständigheter som gör rätten *behörig, om inte behörigheten framgår av vad som anförs i övrigt*.

Har käranden några önskemål om hur målet skall handläggas, bör han ange dessa i ansökningen.

Ansökningen skall vara egenhändigt undertecknad av *käranden* eller hans ombud.

De skriftliga bevis som *åberopas* bör ges in *tillsammans med ansökningen*.

6 §

Utfärdas stämning, skall förberedelse i målet äga rum.

Under förberedelsen skall *målet så beredas, att det vid huvudförhandlingen kan slutföras i ett sammanhang*.

Vid förberedelsen skall *klarläggas*

1. *parternas yrkanden och invändningar samt de omständighe-*

ter som parterna åberopar till grund för sin talan.

2. i vad mån parterna är oense om åberopade sakförhållanden.

3. vilka bevis som skall förebringas och vad som skall styrkas med varje bevis.

4. om ytterligare utredning eller andra åtgärder behövs före målets avgörande och

5. om det finns förutsättningar för förlikning.

Rätten skall driva förberedelsen med inriktning på ett snabbt avgörande av målet. Så snart det lämpligen kan ske bör rätten höra parterna angående målets handläggning.

7 §

Vid förberedelsen skall svaranden genast avgiva svaromål, innehållande:

1. de invändningar om rättegångshinder, som svaranden vill göra;

2. bestämt medgivande eller bestridande av kändens yrkande;

3. om kändens yrkande bestrides, grunden härför med yttrande rörande de omständigheter, varå känden grundat sin talan, och angivande av de omständigheter svaranden vill anföra; samt

4. uppgift å de skriftliga bevis svaranden åberopar.

Svaranden bör genast i huvudskrift eller styrkt avskrift ingiva de skriftliga bevis, som innehavas av honom.

Vid förberedelsen skall svaranden genast avge svaromål. I detta skall anges

1. de invändningar om rättegångshinder som svaranden vill göra.

2. i vad mån kändens yrkande medges eller bestrids.

3. om kändens yrkande bestrids, grunden för detta med yttrande rörande de omständigheter, som känden grundar sin talan på, och med angivande av de omständigheter som svaranden vill anföra samt

4. uppgift om de bevis som svaranden åberopar och om vad som skall styrkas med varje bevis.

De skriftliga bevis som åberopas bör ges in samtidigt som svaromålet avges.

8 §¹⁸

Under förberedelsen skola parterna var för sig angiva de ytterligare omständigheter de vilja anföra samt yttra sig över vad motparten anfört. De skola ock, i den mån det icke tidigare skett, uppgiva de be-

Under förberedelsen skall parterna var för sig ange de ytterligare omständigheter som de vill anföra samt yttra sig över vad motparten anfört. De skall också, i den mån det inte skett tidigare, uppgå de be-

¹⁸ Senaste lydelse 1971: 218.

vis de vilja åberopa och vad de vilja styrka med varje särskilt bevis. Skriftligt bevis, som ej redan företetts, skall genast framläggas. Part vare skyldig att på framställning av motparten uppgiva, vilka andra skriftliga bevis han innehar.

Rätten skall verka för att parterna vid förberedelsen angiva allt som de vilja åberopa i målet samt genom frågor eller erinringar söka avhjälpa otydlighet eller ofullständighet i parternas framställningar.

Rätten äge förordna, att skilda frågor eller delar av målet skola vid förberedelsen behandlas var för sig.

vis som de vill åberopa och vad de vill styrka med varje särskilt bevis. Skriftliga bevis som inte redan företetts skall genast framläggas. Parterna är skyldiga att på framställning av motparten uppgive, vilka andra skriftliga bevis de innehar.

Rätten skall, allt efter målets beskaffenhet, vid förberedelsen verka för att tvistefrågorna blir klarlagda och att parterna anger allt som de vill åberopa i målet. Rätten skall genom frågor eller erinringar försöka avhjälpa otydligheter och ofullständigheter i parternas framställningar.

Rätten får bestämma att olika frågor eller delar av målet skall behandlas var för sig vid förberedelsen.

9 §

Förberedelsen skall vara muntlig. Rätten må dock förordna om skriftlig förberedelse, om parts inställelse skulle medföra oskäligen kostnad eller synnerlig olägenhet eller skriftlig förberedelse med hänsyn till målets beskaffenhet eljest finnes lämpligare.

Förberedelse sker vid sammanträde, skriftväxling eller annan handläggning. Om det är lämpligt, får olika former av förberedelse förenas.

Svaromål enligt 7 § skall avges skriftligen, om det inte med hänsyn till målets beskaffenhet är lämpligare att svaromålet avges vid ett sammanträde.

När ett skriftligt svaromål har kommit in till rätten, skall sammanträde hållas så snart som möjligt, om det inte med hänsyn till målets beskaffenhet är lämpligare med fortsatt skriftväxling.

Om sammanträde hålls, skall förberedelsen om möjligt avslutas vid detta. Om så inte kan ske, skall förberedelsen fortsätta genom skriftväxling eller vid ett nytt sammanträde.

10 §

Vid muntlig förberedelse skall första inställelse utsättas att äga rum, så snart ske kan. Till denna skola parterna kallas, käranden genom särskild kallelse och svaranden i stämningen.

Är saken sådan, att förlikning

Sammanträde får hållas per telefon, om det är lämpligt med hänsyn till sammanträdet's ändamål och övriga omständigheter eller om ett sammanträde inför rätten skulle orsaka kostnader eller olägenheter som inte är rimliga. I fråga om

därom är tillåten, skall part föreläggas att komma tillstådes vid påföljd att tredskodom eljest må meddelas mot honom. Skall part infinna sig personligen, förelägge rätten tillika vite.

Är saken ej sådan, som sägs i andra stycket, skall käranden föreläggas att komma tillstådes vid påföljd att hans talan i målet eljest förfaller. Skall han infinna sig personligen, förelägge rätten tillika vite. Svaranden skall föreläggas vite.

Sammanträden som hålls per telefon gäller inte reglerna i denna balk om kallelser, förelägganden och påföljder.

11 §

Part äge ej vid muntlig förberedelse ingiva eller uppläsa skriftlig inläga eller annat skriftligt anförande. Stämningsansökan eller annan framställning, som enligt denna balk må ske skriftligen, må dock uppläsas; vid första inställelsen äge svaranden som svaromål åberopa av honom ingiven skrift. Finnes vad i skriften anföres icke utgöra fullständigt svaromål, skall rätten genom frågor till svaranden söka avhjälpa bristen.

I mål där förlikning om saken är tillåten får svaranden föreläggas att skriftligen avge svaromål enligt 7 § vid påföljd att tredskodom annars kan komma att meddelas mot honom.

12 §

Vid första inställelsen skall förberedelsen om möjligt avslutas. Kan det ej ske, skall målet utsättas till fortsatt förhandling å tid, som bestämmes av rätten. Ej må målet uppskjutas längre, än som oundgängligen påkallas.

Till fortsatt förhandling skola parterna kallas omedelbart eller genom särskild kallelse. Om föreläggande för part gälle vad i 10 § andra och tredje styckena sägs; finnes ena partens närvaro ej erforderlig, må dock kallelse å honom ske utan sådant föreläggande.

I mål där förlikning om saken är tillåten skall parterna föreläggas att inställa sig till ett sammanträde vid påföljd att tredskodom annars kan komma att meddelas mot den som uteblir. Parter som skall infinna sig personligen skall också föreläggas vite.

I mål där förlikning om saken inte är tillåten skall käranden föreläggas att inställa sig till ett sammanträde vid påföljd att hans talan i målet annars förfaller. Skall han infinna sig personligen, skall rätten också förelägga vite. Svaranden skall föreläggas vite. Kan det antas att den som skall infinna sig personligen inte kommer att följa ett vitesföreläggande, får rätten besluta att han skall hämtas till sammanträdet.

Rätten äge förordna, att förberedelsen skall fortsättas genom skriftväxling.

Avser sammanträdet endast behandling av rättegångsfrågor, skall parterna i stället för förelägganden enligt första och andra styckena föreläggas vite.

13 §

För behandling av rättegångsfråga eller del av saken, som må avgöras särskilt, äge rätten utsätta särskilt sammanträde. Om sådant sammanträde äge vad i 10 och 12 §§ är stadgat motsvarande tillämpning; avser sammanträdet behandling av rättegångsfråga, skall dock i stället för föreläggande, som där sägs, part föreläggas vite.

Vid sammanträde får parterna ge in eller läsa upp skriftliga inläggor eller andra skriftliga anföranden endast om det underlättar förståelsen av ett anförande eller i övrigt är till fördel för handläggningen.

14 §

Vid skriftlig förberedelse skall svaranden i stämningen föreläggas att till rätten inkomma med skriftligt svaromål. Har svaromål inkommit, skall det med därvid fogade handlingar delgivas kåranden. Finnes ytterligare skriftväxling erforderlig, äge rätten förordna därom.

Om det är till fördel för utredningen i målet, bör rätten före sammanträde eller fortsatt skriftväxling tillställa parterna en förteckning över de frågor som bör tas upp under den fortsatta handläggningen.

Underlåter svaranden att inkomma med svaromål, skall rätten genast kalla parterna till första inställelse. Även eljest må rätten förordna, att förberedelsen skall fortsättas genom muntlig förhandling.

Parterna skall före ett sammanträde sätta sig in i saken på sådant sätt att något ytterligare sammanträde för förberedelse om möjligt inte behövs.

15 §

Rätten äge meddela närmare bestämmelser om skriftväxling mellan parterna och därvid även föreskriva, i vilket avseende part skall yttra sig.

Är saken sådan att förlikning därom är tillåten, får en part föreläggas att slutligt bestämma sin talan och uppge de bevis han åberopar, om det är påkallat med hänsyn till hur parten utfört sin talan tidigare under målets handläggning. Efter det att tiden för sådant yttrande har gått ut, får parten inte åberopa någon ny omständighet eller något nytt bevis, om han inte gör sannolikt att han har haft giltig ursäkt för sin underlåtenhet att åberopa omständigheten eller beviset tidigare.

16 §

Under förberedelsen må beslut meddelas i fråga om måls avvisande.

Är det till fördel för handläggningen av målet, bör rätten innan förberedelsen avslutas göra en skriftlig sammanfattning av parternas ståndpunkter, så som de uppfattas av rätten. Parterna skall beredas tillfälle att yttra sig över sammanfattningen.

17 §

Är saken sådan, att förlikning därom är tillåten, bör rätten, om det finnes lämpligt, under förberedelsen söka förlika parterna. Finnes särskild medling böra ske, må parterna föreläggas att inställa sig till förlikningssammanträde inför medlare, som förordnas av rätten.

Är saken sådan att förlikning därom är tillåten, skall rätten, i den mån det är lämpligt med hänsyn till målets beskaffenhet och övriga omständigheter, verka för att parterna förliks.

Om det med hänsyn till målets beskaffenhet är lämpligare att särskild medling äger rum, kan rätten förelägga parterna att inställa sig till förlikningssammanträde inför medlare som förordnas av rätten.

18 §

Under förberedelsen må meddelas tredsdom så ock, om saken är sådan, att förlikning därom är tillåten, dom i anledning av talan om anspråk, som medgivits eller eftergivits. Förlikning må ock stadfästas av rätten.

Ett mål avgörs efter huvudförhandling. Utan sådan förhandling får rätten dock

1. avgöra ett mål på annat sätt än genom dom,

2. meddela tredsdom,

3. meddela dom i anledning av talan som medgivits eller eftergivits,

4. stadfästa förlikning och

5. även i annat fall meddela dom, om huvudförhandling inte behövs med hänsyn till utredningen i målet och inte heller begärs av någon av parterna.

Innan ett mål avgörs med stöd av första stycket 5, skall parterna beredas tillfälle att slutföra sin talan, om det inte är obehövt.

Innan ett mål avgörs genom tredsdom enligt 44 kap. 7 a §, gäller vad som sägs i andra stycket i fråga om kändan.

20 §¹⁹

Så snart förberedelsen avslutats, bestämme rätten, sedan tillfälle om

Så snart förberedelsen avslutats skall rätten, om målet inte avgjorts

¹⁹ Senaste lydelse 1969: 244.

möjligt givits parterna att uttala sig, tid för huvudförhandlingen. För behandling av rättegångsfråga eller del av saken, som må avgöras särskilt, må huvudförhandling ut-sättas, ehuru förberedelsen av målet i övrigt ej avslutats.

Huvudförhandlingen må, om hinder däremot icke möter enligt 43 kap. 2 § och tillika parterna samtycka därtill, hållas i förenklad form. Sådan huvudförhandling må äga rum i omedelbart samband med förberedelsen eller, under förutsättning att samma domare sitter i rätten, inom femton dagar från den dag då den muntliga förberedelsen avslutades. Oavsett om parterna samtycka, må huvudförhandling i förenklad form hållas i omedelbart samband med förberedelsen, om saken finnes uppenbar.

Vid huvudförhandling i förenklad form skall vad som förekommit under det sammanträde då den muntliga förberedelsen avslutades anses hava förekommit även vid huvudförhandlingen utan att det behöver upprepas vid denna.

Till huvudförhandlingen skola parterna kallas omedelbart eller genom särskild kallelse. Om föreläggande för part gälle vad i 10 § andra och tredje styckena samt 13 § sägs.

Om kallande av vittne och sakkunnig gälle vad i 36 och 40 kap. är stadgat.

enligt 18 §, bestämma tid för huvudförhandling, om möjligt efter samråd med parterna. Huvudförhandling för handläggning av rättegångsfråga eller del av saken, som kan avgöras särskilt, får hållas även om förberedelsen av målet i övrigt inte har avslutats.

Huvudförhandlingen får med parternas samtycke hållas i förenklad form, om det är möjligt med hänsyn till reglerna i 43 kap. 2 §. Sådan huvudförhandling kan äga rum i omedelbart samband med förberedelsen eller, under förutsättning att samma domare sitter i rätten, inom femton dagar från den dag då den muntliga förberedelsen avslutades. Oavsett parternas samtycke får huvudförhandling i förenklad form hållas i omedelbart samband med förberedelsen, om saken är uppenbar.

Om muntlig förberedelse hålls per telefon, får även huvudförhandling i förenklad form hållas per telefon i omedelbart samband med förberedelsen.

Vid huvudförhandling i förenklad form skall vad som ägt rum under det sammanträde då den muntliga förberedelsen avslutades anses ha ägt rum även vid huvudförhandlingen utan att det behöver upprepas vid denna.

21 §²⁰

I fråga om kallelse till huvudförhandling gäller 12 §.

²⁰ Ändringen innebär bl. a. att andra stycket upphävs.

43 kap.

3 §

Möter mot huvudförhandling hinder, som avses i 2 §, må likväl förhandlingen påbörjas, om det kan antagas, att denna enligt 11 § andra stycket kan vid senare rättegångstillfälle fortsättas utan ny huvudförhandling, och tillika uppdelning av förhandlingen finnes kunna ske utan olägenhet för utredningen.

Inställes huvudförhandlingen, må rätten dock höra part, vittne eller sakkunnig, som kommit till städes, om det kan antagas, att han icke utan oskälig kostnad eller synnerlig olägenhet kan infinna sig vid senare rättegångstillfälle. Är för utredningen av synnerlig vikt, att samtidigt även annat bevis upptages eller annan handläggning äger rum, må det ske. Om bevis, som sålunda upptages, gälle i tillämpliga delar vad om bevis, som upptages utom huvudförhandlingen, är stadgat.

Föreligger det sådant hinder mot huvudförhandling som avses i 2 §, får förhandlingen ändå påbörjas, om det kan antas att den enligt 11 § andra stycket kan fortsätta senare utan att ny huvudförhandling behöver hållas och en uppdelning av förhandlingen inte är olämplig med hänsyn till målets beskaffenhet.

Inställs huvudförhandlingen, får rätten ändå ta upp muntlig bevisning när den som skall höras finns tillgänglig, om det är tillåtet enligt reglerna om förhör utom huvudförhandling.

Om det är av synnerlig vikt för utredningen, får även annan handläggning äga rum i anslutning till bevisupptagning enligt andra stycket.

Om bevisning upptas med stöd av andra eller tredje stycket, gäller i tillämpliga delar vad som föreskrivs om bevis som upptas utom huvudförhandlingen.

4 §

Rätten skall vaka över att vid handläggningen ordning och reda iakttagas, samt äge förordna, att skilda frågor eller delar av målet skola behandlas var för sig. Rätten har ock att tillse såväl att målet blir uttömmande behandlat som att däri ej indrages något, som ej är av betydelse. Genom frågor och erinringar skall rätten söka avhjälpa otydlighet eller ofullständighet i gjorda uttalanden.

Rätten skall se till att det vid handläggningen iakttas ordning och reda. Rätten kan bestämma att olika frågor eller delar av målet skall behandlas var för sig eller att i övrigt avvikelser görs från den ordning som föreskrivs i 7–9 §§.

Rätten skall också se till att målet blir utrett efter vad dess beskaffenhet kräver och att inget onödigt dras in i målet. Genom frågor och påpekanden skall rätten försöka avhjälpa otydligheter och ofullständigheter i de uttalanden som görs.

5 §

Förhandlingen skall vara muntlig. *Part äge ej ingiva eller uppläsa skriftlig inläga eller annat skriftligt anförande; yrkande må dock uppläsas ur skrift.*

Förhandlingen skall vara muntlig. *Parterna får ge in eller läsa upp skriftliga inlagor eller andra skriftliga anföranden endast om det underlättar förståelsen av ett anförande eller i övrigt är till fördel för handläggningen.*

8 §

Sedan parterna utvecklat sin talan, skall bevisningen förebringas.

Skall part höras under sanningsförsäkran, bör förhöret, *om ej särskilda skäl föranleda annat, äga rum, innan vittnesbevis upptages rörande den omständighet, varom parten skall höras.*

Skall en part höras i bevisssyfte, bör förhöret äga rum innan vittnesbevisning tas upp rörande den omständighet förhöret gäller.

Rätten får förordna att skriftliga bevis skall anses upptagna vid huvudförhandlingen utan att de läses upp vid denna. Detta får ske endast om parterna medger det, rättens ledamöter tagit del av bevisen och det inte är olämpligt med hänsyn till omständigheterna.

Bevisning får vid huvudförhandling tas upp per telefon, om det är lämpligt med hänsyn till bevisningens art och övriga omständigheter eller om bevisupptagning enligt vanliga regler skulle orsaka orimliga kostnader eller olägenheter. Vid sådan bevisupptagning gäller inte reglerna i denna balk om kallelser, förelägganden och påföljder.

10 §

Ändrar part uppgift, som han lämnat tidigare under rättegången, eller gör han tillägg därtill eller åberopar han omständighet eller bevis, som *ej* uppgivits före huvudförhandlingens början, må vad parten sålunda andrager av rätten lämnas utan avseende, om det kan antagas, att partens förfarande skett för att förhala rättegången eller att överrumpla motparten eller eljest i otillbörligt syfte.

Om en part under huvudförhandlingen ändrar eller gör tillägg till tidigare lämnade uppgifter eller om han åberopar omständigheter eller bevis som han inte uppgett före förhandlingens början, får det nya materialet lämnas utan avseende, om det kan antas att parten försöker förhala rättegången eller överrumpla motparten eller annars handlar i otillbörligt syfte eller av grov vårdslöshet.

11 §²¹

Huvudförhandlingen skall, utan annat avbrott än som *må* föranledas av bestämmelserna i 1 kap. 9 §, så vitt möjligt fortgå i ett sammanhang till dess målet är färdigt till avgörande. Påbörjad huvudförhandling *må ej* uppskjutas, med mindre förhandlingen ägt rum enligt 3 § första stycket eller efter handläggningens början nytt viktigt skäl anförts eller kännedom vunnits om nytt viktigt bevis eller rätten eljest finner det oundgängligen erforderligt. Uppskjutes huvudförhandlingen, skall den återupptagas, så snart lämpligen kan ske.

Överstiger, då målet efter ett eller flera uppskov återupptages, den sammanlagda tid varunder uppskov ägt rum ej femton dagar, må huvudförhandlingen fortsättas. I annat fall skall ny huvudförhandling hållas, om ej i mål av sådan omfattning att huvudförhandlingen beräknas kräva minst fyra veckor rätten med hänsyn till utredningens beskaffenhet eller annan särskild omständighet finner synnerliga skäl att i stället fortsatt huvudförhandling hålles. Uppskjutes huvudförhandling som hålles i förenklad form, skall hållas ny huvudförhandling utan tillämpning av 42 kap. 20 § andra stycket.

Till uppskjuten huvudförhandling skola parterna kallas omedelbart eller genom särskild kallelse. Om föreläggande för part gälle vad i 42 kap. 10 § andra och tredje styckena samt 13 § sägs; utsättes mål till fortsatt huvudförhandling, må i stället för föreläggande enligt 10 § andra stycket part föreläggas att komma tillstådes vid påföljd att eljest tredskodom må meddelas mot honom eller målet må avgöras utan hinder av hans utevaro.

Huvudförhandlingen skall, utan annat avbrott än som *kan* föranledas av bestämmelserna i 1 kap. 9 §, om möjligt fortgå i ett sammanhang till dess målet är färdigt för avgörande. En påbörjad huvudförhandling får uppskjutas endast om förhandlingen ägt rum enligt 3 § första stycket, om det efter handläggningens början har kommit fram något nytt viktigt skäl eller bevis eller om det annars är nödvändigt. En uppskjuten huvudförhandling skall återupptas så snart som möjligt.

Har en huvudförhandling uppskjutits en eller flera gånger, får fortsatt huvudförhandling hållas, om den sammanlagda uppskovstiden uppgår till högst femton dagar. I annat fall skall ny huvudförhandling hållas, om det inte med hänsyn till målets beskaffenhet föreligger synnerliga skäl att hålla fortsatt huvudförhandling och syftet med en koncentrerad huvudförhandling inte eftersätts i väsentlig mån. Uppskjuts en huvudförhandling som hålles i förenklad form, skall alltid ny huvudförhandling hållas utan tillämpning av 42 kap. 20 § andra stycket.

Till en uppskjuten huvudförhandling skall parterna kallas omedelbart eller genom särskild kallelse. I fråga om föreläggande för parterna gäller vad som sägs i 42 kap. 12 §. Utsätts ett mål till fortsatt huvudförhandling, får i stället för föreläggande enligt 12 § första stycket en part föreläggas att inställa sig vid påföljd att annars tredskodom kan komma att meddelas mot honom eller målet avgöras utan hinder av hans utevaro.

²¹ Senaste lydelse 1969: 244.

13 §

Vid fortsatt huvudförhandling skall målet företagas i det skick, vari det förelåg vid den tidigare handläggningens slut.

Vid ny huvudförhandling skall målet företagas till fullständig handläggning. Har bevis upptagits vid tidigare handläggning, skall beviset upptagas ånyo, om sådant upptagande finnes vara av betydelse i målet och hinder därför ej föreligger. Då bevis ej upptages ånyo, skall beviset förebringas genom protokoll och andra handlingar rörande bevisupptagningen.

Vid fortsatt huvudförhandling skall handläggningen fortsätta där den slutade vid den tidigare förhandlingen.

Vid ny huvudförhandling skall målet företas till fullständig handläggning. Bevis, som upptagits vid tidigare handläggning, skall tas upp på nytt, om sådant upptagande är av betydelse i målet och det inte föreligger hinder mot att ta upp beviset. Då bevis inte tas upp på nytt, skall beviset förebringas genom protokoll eller på annat lämpligt sätt.

14 §

Om rätten sedan huvudförhandlingen avslutats finner att det är nödvändigt att komplettera utredningen innan målet avgörs, får fortsatt eller ny huvudförhandling hållas enligt reglerna i detta kapitel. Är kompletteringen av enkel beskaffenhet, får rätten dock efter samråd med parterna i stället besluta att utredningen skall inhämtas på annat lämpligt sätt.

44 kap. Om parts utevaror

44 kap. Om parts utevaror m. m.

7 a §

Underlåter svaranden att följa ett föreläggande att skriftligen avge svaromål vid påföljd att tredskodom annars kan komma att meddelas mot honom, får sådan dom meddelas, om inte kâranden har motsatt sig det.

Svaranden skall anses ha följt ett föreläggande att avge svaromål, om han bestämt angett sin inställning till kârandens yrkande och, om han motsätter sig att detta bifalls, skäl som kan vara av betydelse vid prövning av saken.

10 §

Upptages ansökan om återvinning, skall målet, i den mån återvinning sökts, ånyo företagas i det skick, vari det förelåg före det sammanträde, då parten uteblev.

Uteblir parten ånyo och meddelas tredskodom mot honom, vare hans rätt till återvinning förfallen.

Vid återvinning skall handläggningen av målet, i den del återvinning har sökts, fortsätta där den slutade när frågan om tredskodom togs upp.

Om tredskodom på nytt meddelas mot parten, har han inte rätt till återvinning i målet.

45 kap.

7 §

Har förundersökning i målet ägt rum, skall åklagaren, då åtalet väckes eller så snart *ske kan* därefter, tillställa rätten utskrift av protokoll eller anteckningar från förundersökningen *så ock* skriftliga handlingar och föremål, som åklagaren ämnar åberopa som bevis.

Har förundersökning ägt rum i målet, skall åklagaren, då åtalet väcks eller så snart *som möjligt* därefter, till rätten *ge in* utskrift av protokoll eller anteckningar från förundersökningen *samt de* skriftliga handlingar och föremål som han vill åberopa som bevis. *Sådant som rör något som inte omfattas av åtalet, bör dock inte ges in.*

10 §²²

I stämningen skall rätten tillika förelägga den tilltalade att muntligen eller skriftligen *hos rätten* uppgiva de bevis han vill åberopa vid huvudförhandlingen och vad han vill styrka med varje särskilt bevis. Detta gäller dock *ej*, om det på grund av den tilltalades erkännande eller annan omständighet kan antas att sådana uppgifter inte behövs.

I stämningen skall rätten även förelägga den tilltalade att muntligen eller skriftligen lämna uppgift om de bevis som åberopas och om vad som skall styrkas med varje bevis. Detta gäller dock *inte*, om det på grund av den tilltalades erkännande eller andra omständigheter kan antas att sådana uppgifter inte behövs.

De skriftliga bevis som åberopas bör ges in samtidigt med att bevisuppgift lämnas.

Om det är påkallat för att huvudförhandlingen skall kunna genomföras på ett ändamålsenligt sätt, får rätten också förelägga den tilltalade att skriftligen redovisa sin inställning till åtalet och grunden för den.

13 §

Finnes för prövning av fråga, som avses i 11 eller 12 §, part eller annan böra höras, förordne rätten därom på sätt den finner lämpligt. Om inställande av tilltalad, som är anhållen eller häktad, förordne rätten.

Om särskilda skäl föreligger, får rätten hålla sammanträde för förberedelse med parter och andra som berörs. I fråga om kallelse till sådant sammanträde skall 15 § tillämpas.

Uteblir någon som kallats till sammanträdet, får detta ändå hållas, om det främjar förberedelsens syfte. Om den som uteblivit förelagts vite, får rätten besluta att nytt vite skall föreläggas eller att han skall hämtas till rätten.

²² Senaste lydelse 1976: 1137.

Vad som sägs om sammanträde per telefon i 42 kap. 10 § skall gälla även vid sammanträde enligt denna paragraf.

15 §²³

Till huvudförhandlingen skall åklagaren kallas. Biträder målsäganden åtalet eller för han eljest talan jämte åklagaren eller skall han höras i anledning av åklagarens talan, skall ock målsäganden kallas. Skall målsäganden infinna sig personligen, förelägge rätten honom vite.

Den tilltalade skall kallas till huvudförhandlingen i stämningen eller genom särskild kallelse. Skall han infinna sig personligen eller krävs det att han på annat sätt är närvarande, skall rätten förelägga honom vite. Om det finns anledning att anta att den tilltalade inte skulle iakttä ett sådant föreläggande, får rätten förordna att han skall hämtas till huvudförhandlingen. Kan målet enligt 46 kap. 15 § komma att avgöras trots att den tilltalade har inställt sig endast genom ombud eller har uteblivit, skall han i kallelsen erinras om detta. Rätten förordnar om inställandet av den som är anhållen eller häktad.

Om kallande av vittne och sakkunnig gäller vad i 36 och 40 kap. är stadgat.

Till huvudförhandlingen skall åklagaren och den tilltalade kallas. Om målsäganden biträder åtalet eller annars för egen talan eller skall höras i anledning av åklagarens talan, skall även han kallas. Om målsäganden skall infinna sig personligen, skall rätten förelägga honom vite.

Om den tilltalade skall infinna sig personligen eller om det krävs att han inställer sig på annat sätt, skall rätten förelägga honom vite. Kan målet enligt 46 kap. 15 § komma att avgöras trots att den tilltalade inte har infunnit sig personligen, skall han i kallelsen erinras om detta. Rätten förordnar om inställandet av den som är anhållen eller häktad.

Kan det antas att den som enligt första och andra styckena skall infinna sig personligen, inte kommer att följa ett vitesföreläggande, får rätten besluta att han skall hämtas till förhandlingen.

46 kap.

3 §

Möter mot huvudförhandling hinder, som avses i 2 § första stycket 4–6, må likväl förhandlingen påbörjas, om det kan antagas, att denna enligt 11 § andra stycket kan vid senare rättegångstillfälle fortsättas utan ny huvudförhandling, och tillika uppdelning av förhandlingen finnes kunna ske utan olägenhet för utredningen.

Inställes huvudförhandlingen, må rätten dock höra målsägande.

Föreligger det sådant hinder mot huvudförhandling som avses i 2 § första stycket 4–6, får förhandlingen ändå påbörjas, om det kan antas att den enligt 11 § andra stycket kan fortsätta senare utan att ny huvudförhandling behöver hållas och en uppdelning av förhandlingen inte är olämplig med hänsyn till målets beskaffenhet.

Inställes huvudförhandlingen, får rätten ändå ta upp muntlig bevis-

²³ Senaste lydelse 1982: 283.

vittne eller sakkunnig, som kommit tillstådes, om det kan antagas, att han icke utan oskäligen kostnad eller synnerlig olägenhet kan infinna sig vid senare rättegångstillfälle. Är för utredningen av synnerlig vikt, att samtidigt även annat bevis upptages eller annan handläggning äger rum, må det ske. Om bevis, som sålunda upptages, gälla i tillämpliga delar vad om bevis, som upptages utom huvudförhandlingen, är stadgat.

ning när den som skall höras finns tillgänglig, om det är tillåtet enligt reglerna om förhör utom huvudförhandling.

Om det är av synnerlig vikt för utredningen, får även annan handläggning äga rum i anslutning till bevisupptagning enligt andra stycket.

Om bevisning upptas med stöd av andra eller tredje stycket, gäller i tillämpliga delar vad som föreskrivs om bevis som upptas utom huvudförhandlingen.

4 §

Rätten skall vaka över att vid handläggningen ordning och reda iakttas, samt äge förordna, att skilda frågor eller delar av målet skola behandlas var för sig. Rätten har ock att tillse såväl att målet blir uttömmande behandlat som att däri ej indrages något, som ej är av betydelse. Genom frågor och erinringar skall rätten söka avhjälpa otydlighet eller ofullständighet i gjorda uttalanden.

Rätten skall se till att det vid handläggningen iakttas ordning och reda. Rätten kan bestämma att olika frågor eller delar av målet skall behandlas var för sig eller att i övrigt avvikelser görs från den ordning som föreskrivs i 6, 9 och 10 §§.

Rätten skall också se till att målet blir utrett efter vad dess beskaffenhet kräver och att inget onödigt dras in i målet. Genom frågor och påpekanden skall rätten försöka avhjälpa otydligheter och ofullständigheter i de uttalanden som görs.

5 §

Förhandlingen skall vara muntlig. Part äge ej ingiva eller uppläsa skriftlig inlägga eller annat skriftligt anförande; yrkande må dock uppläsas ur skrift.

Förhandlingen skall vara muntlig. Parterna får ge in eller läsa upp skriftliga inlägg eller andra skriftliga anföranden endast om det underlättar förståelsen av ett anförande eller i övrigt är till fördel för handläggningen.

6 §

Vid förhandlingen skall åklagaren framställa sitt yrkande och den tilltalade uppmanas att angiva, huruvida han erkänner eller förnekar gärningen.

Åklagaren skall därefter utveckla åtalet och redogöra för de omständigheter, varå det grundas. Sedan höres målsäganden.

Den tilltalade skall uppmanas att i ett sammanhang redogöra för saken och därvid yttra sig över vad

Vid huvudförhandlingen skall åklagaren framställa sitt yrkande och den tilltalade uppmanas att kort ange sin inställning till yrkandet och grunden för den. Åklagaren skall sedan utveckla sin talan. Om det behövs skall målsäganden och den tilltalade beredas tillfälle att utveckla sin talan.

Härefter skall målsäganden och den tilltalade höras och annan bevisning förebringas. Förhör med

åklagaren och målsäganden an-
fört. Med rättens tillstånd må åkla-
garen och målsäganden ställa frå-
gor till honom. Därefter må frågor
ställas av försvararen.

Vid förhör med målsäganden el-
ler den tilltalade må skriftlig upp-
teckning av vad han tidigare anfört
inför rätten eller inför åklagare el-
ler polismyndighet icke uppläsa i
annat fall, än då hans utsaga vid
förhöret avviker från den tidigare
utsagan eller han vid förhöret un-
derlåter att yttra sig.

Äger huvudförhandling rum,
och målsäganden eller den tillta-
lade icke är tillstades, skall genom
rättens försorg, i den mån det er-
fordras, ur handlingarna framläggas
vad han anfört.

målsäganden och den tilltalade bör
äga rum innan vittnesbevisning tas
upp rörande den omständighet som
förhöret gäller.

Om huvudförhandling äger rum
trots att målsäganden eller den till-
talade inte är närvarande, skall rät-
ten i den mån det behövs ur hand-
lingarna lägga fram vad han anfört.

7 §

Förekommer anledning, att i
parts närvaro annan part av rädsla
eller annan orsak ej fritt utsäger
sanningen, eller hindrar part annan
part i hans berättelse genom att fal-
la parten i talet eller annorledes,
äga rätten förordna, att parten ej
må vara tillstades under förhöret;
vad nu sagts om part gäller ock
målsägande, även om han ej för
talan.

Sedan den som ej varit tillstades
under förhöret åter förekallats,
skall han erhålla kännedom om vad
i hans frånvaro förekommit.

Rätten får förordna att skriftliga
bevis skall anses upptagna vid hu-
vudförhandlingen utan att de läses
upp vid denna. Detta får ske endast
om parterna medger det, rättens le-
damöter tagit del av bevisen och
det inte är olämpligt med hänsyn
till omständigheterna.

Bevisning får vid huvudförhand-
ling tas upp per telefon, om det är
lämpligt med hänsyn till bevisning-
ens art och övriga omständigheter
eller om bevisupptagning enligt
vanliga regler skulle orsaka orim-
liga kostnader eller olägenheter.
Vid sådan bevisupptagning gäller
inte reglerna i denna balk om kal-
lelser, förelägganden och på-
följder.

8 §

Sedan målsäganden och den till-
talade hörts, skall bevisningen för-
rebringas.

Om målsäganden inte för talan i
målet och det inte är olämpligt med
hänsyn till omständigheterna, får
rätten bestämma att målsäganden
inte skall vara närvarande vid hu-
vudförhandlingen innan han skall
höras.

11 §²⁴

Huvudförhandlingen skall, utan annat avbrott än som *må* föranledas av bestämmelserna i 1 kap. 9 §, så vitt möjligt fortgå i ett sammanhang till dess målet är färdigt till avgörande. Påbörjad huvudförhandling *må ej* uppskjutas, med mindre förhandlingen ägt rum enligt 3 § första stycket *eller* efter handläggningens början nytt viktigt skäl *anförts* eller kännedom vunnits om nytt viktigt bevis eller rätten *eljest* finner det *oundgängligen* erforderligt. Uppskjutes huvudförhandlingen, skall den återupptagas, så snart lämpligen *kan ske*. Är den tilltalade häktad, skall förhandlingen återupptagas inom en vecka från dagen för föregående förhandlings avslutande eller, då han häktats därefter, från dagen för hans häktande, om *ej* på grund av särskilda omständigheter längre uppskov är nödvändigt.

Överstiger, då målet efter ett eller flera uppskov återupptages, den sammanlagda tid varunder uppskov ägt rum *ej* femton dagar, *må* huvudförhandlingen fortsättas. I annat fall skall ny huvudförhandling hållas, om *ej i mål* av sådan omfattning att huvudförhandlingen beräknas kräva minst fyra veckor rätten med hänsyn till utredningens beskaffenhet eller annan särskild omständighet finner synnerliga skäl att i stället fortsatt huvudförhandling hålles.

Till uppskjuten huvudförhandling skola parterna kallas omedelbart eller genom särskild kallelse. Om föreläggande gälle vad i 45 kap. 15 § sägs.

Huvudförhandlingen skall, utan annat avbrott än som *kan* föranledas av bestämmelserna i 1 kap. 9 §, om möjligt fortgå i ett sammanhang till dess målet är färdigt för avgörande. En påbörjad huvudförhandling får uppskjutas *endast om* förhandlingen ägt rum enligt 3 § första stycket, *om det* efter handläggningens början *har kommit fram* något nytt viktigt skäl eller bevis eller om det *annars* är nödvändigt.

En uppskjuten huvudförhandling skall återupptas så snart som möjligt. Är den tilltalade häktad, skall förhandlingen återupptas inom en vecka från dagen för föregående förhandlings avslutande eller, då han häktats därefter, från dagen för hans häktande, om *inte* på grund av särskilda omständigheter ett längre uppskov är nödvändigt.

Har en huvudförhandling uppskjutits en eller flera gånger, får fortsatt huvudförhandling hållas, om den sammanlagda uppskovstiden uppgår till högst femton dagar. I annat fall skall ny huvudförhandling hållas, om *det inte* med hänsyn till målets beskaffenhet föreligger synnerliga skäl att hålla fortsatt huvudförhandling och syftet med en koncentrerad huvudförhandling *inte eftersätts i väsentlig mån*.

Till en uppskjuten huvudförhandling skall parterna kallas omedelbart eller genom särskild kallelse. I fråga om föreläggande gäller vad som sägs i 45 kap. 15 §.

13 §

Vid fortsatt huvudförhandling skall målet företagas i det skick, vari det förelåg vid den tidigare handläggningens slut.

Vid ny huvudförhandling skall målet företagas till fullständig handläggning. Har bevis upptagits

Vid fortsatt huvudförhandling skall handläggningen fortsätta där den slutade vid den tidigare förhandlingen.

Vid ny huvudförhandling skall målet företas till fullständig handläggning. Bevis, som upptagits vid

²⁴ Senaste lydelse 1969: 244.

vid tidigare handläggning, skall beviset upptagas ånyo, om sådant upptagande finnes vara av betydelse i målet och hinder därför ej föreligger. Då bevis ej upptages ånyo, skall beviset förebringas genom protokoll och andra handlingar rörande bevisupptagningen.

tidigare handläggning, skall *tas upp* på nytt, om sådant upptagande är av betydelse i målet och *det inte föreligger* hinder *mot att ta upp beviset*. Då bevis *inte tas upp* på nytt, skall beviset förebringas genom protokoll *eller på annat lämpligt sätt*.

15 §²⁵

Uteblir den tilltalade från rättegångstillfälle för huvudförhandling eller inställer han sig genom ombud då han har förelagts att infinna sig personligen, skall rätten förelägga nytt vite eller förordna, att han skall hämtas till rätten antingen omedelbart eller till senare dag.

Kan saken utredas tillfredsställande, får målet avgöras trots att den tilltalade har inställt sig endast genom ombud eller har uteblivit, om

1. det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter, fängelse i högst tre månader, villkorlig dom eller skyddstillsyn eller sådana påföljder i förening, *eller*

2. den tilltalade, sedan stämning har delgetts honom, har avvikit eller håller sig undan på sådant sätt att han inte kan hämtas till huvudförhandlingen.

Kan saken utredas tillfredsställande, får målet avgöras trots att den tilltalade har inställt sig endast genom ombud eller har uteblivit, om

1. det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter, fängelse i högst tre månader, villkorlig dom eller skyddstillsyn eller sådana påföljder i förening,

2. den tilltalade, sedan stämning har delgetts honom, har avvikit eller håller sig undan på sådant sätt att han inte kan hämtas till huvudförhandlingen *eller*

3. *den tilltalade lider av sinnessjukdom eller sinnesslöhet och hans närvaro på grund därav inte är nödvändig.*

I fall som avses i andra stycket 1 får fängelse ådömas endast om den tilltalade tidigare har uteblivit från ett rättegångstillfälle för huvudförhandling i målet eller då har inställt sig endast genom ombud. Har åtalet efter det tidigare rättegångstillfället utvidgats till att avse ytterligare gärning, får fängelse ådömas endast om anledning fanns att döma till fängelse för de gärningar som åtalet avsåg innan det utvidgades.

Med de påföljder som anges i andra stycket 1 skall likställas förordnande enligt 34 kap. 1 § första stycket 1 brottsbalken. Detta gäller dock inte, om i samband med förordnandet villkorligt medgiven frihet från fängelsestraff skall förklaras förverkad i fråga om en strafftid som överstiger tre månader.

I fall som avses i andra stycket 2 får målet avgöras även om den tilltalade inte har delgetts kallelse till förhandlingen.

Rättegångsfrågor får avgöras trots att den tilltalade har uteblivit.

²⁵ Senaste lydelse 1982: 283.

17 §

Om rätten sedan huvudförhandlingen avslutats finner att det är nödvändigt att komplettera utredningen innan målet avgörs, får fortsatt eller ny huvudförhandling hållas enligt reglerna i detta kapitel. Är kompletteringen av enkel beskaffenhet, får rätten dock efter samråd med parterna i stället besluta att utredningen skall inhämtas på annat lämpligt sätt.

47 kap.

2 §

I stämningsansökan skall målsäganden uppgiva:

1. den tilltalade;
2. den brottsliga gärningen med angivande av tid och plats för dess förövande och de övriga omständigheter, som erfordras för dess kännetecknande, samt det eller de lagrum, som äro tillämpliga;
3. det enskilda anspråk, som målsäganden vill framställa, samt de omständigheter, varå anspråket grundas;

4. de skriftliga bevis målsäganden åberopar; samt

5. de omständigheter, som betingta rättens behörighet, om ej denna framgår av vad eljest anföres.

Ansökan skall var egenhändigt undertecknad av målsäganden eller hans ombud.

Är brottet sådant, att målsäganden ej äger väcka åtal, med mindre åklagaren beslutat att ej åtala, skall vid ansökan fogas intyg, att sådant beslut meddelats. Vid ansökan bör målsäganden ock i huvudskrift eller styrkt avskrift foga de skriftliga bevis, som innehavas av honom.

Ansökningen skall innehålla uppgifter om

1. den tilltalade,
2. den brottsliga gärningen med angivande av tid och plats för dess förövande och de övriga omständigheter, som erfordras för dess kännetecknande, samt det eller de lagrum, som är tillämpliga,
3. det enskilda anspråk, som målsäganden vill framställa samt en utförlig redogörelse för de omständigheter som åberopas till grund för anspråket,

4. de bevis som åberopas och vad som skall styrkas med varje bevis samt

5. sådana omständigheter som gör rätten behörig, om inte behörigheten framgår av vad som anförs i övrigt.

Har målsäganden några önskemål om hur målet skall handläggas, bör han ange dessa i ansökningen.

Ansökningen skall vara egenhändigt undertecknad av målsäganden eller hans ombud.

Är brottet sådant att målsäganden inte får väcka åtal, om inte åklagaren beslutat att inte åtala, skall tillsammans med ansökningen ges in intyg om att ett sådant beslut meddelats. De skriftliga bevis som åberopas skall också ges in tillsammans med ansökningen.

6 §

Utfärdas stämning, skall förberedelse i målet äga rum.

Under förberedelsen skall målet så heredas, att det vid huvudförhandlingen kan slutföras i ett sammanhang.

Vid förberedelsen skall klargöras

1. den tilltalades inställning till åtalet och grunden för den,

2. vilka bevis som skall förebringas och vad som skall styrkas med varje bevis samt

3. om ytterligare utredning eller andra åtgärder skall vidtas före målets avgörande.

Rätten skall driva förberedelsen med inriktning på ett snabbt avgörande av målet. Rätten bör så snart det lämpligen kan ske höra parterna angående målets handläggning.

7 §

Vid förberedelsen bör den tilltalade *angiva, huruvida* han erkänner eller förnekar gärningen, samt yttra sig över de omständigheter, *varå* åtalet grundats, *och angiva* de omständigheter han vill anföra. Parterna *böra* därefter var för sig *angiva* de ytterligare omständigheter de *vilja* anföra samt yttra sig över vad motparten anfört. De *böra* ock, i den mån det *icke* tidigare skett, *uppgiva* de bevis de *vilja* åberopa och vad de *vilja* styrka med varje särskilt bevis. *Skriftligt* bevis, som *ej* redan företetts, skall genast framläggas.

Rätten *äge* förordna, att skilda frågor eller delar av målet *skola* vid förberedelsen *behandlas* var för sig.

Vid förberedelsen bör den tilltalade *ange, om* han erkänner eller förnekar gärningen, samt yttra sig över de omständigheter *på vilka* åtalet grundats. *Han bör* också *ange* de omständigheter som han vill anföra.

Parterna *bör* därefter var för sig *ange* de ytterligare omständigheter som de vill anföra samt yttra sig över vad motparten anfört. De *skall* också, i den mån det *inte* skett tidigare, *uppgi* de bevis som de vill åberopa och vad de *vill* styrka med varje särskilt bevis.

Skriftliga bevis, som *inte* redan företetts, skall genast framläggas.

Rätten *får bestämma* att olika frågor eller delar av målet *skall behandlas* var för sig vid förberedelsen.

8 §

Förberedelsen skall var muntlig. Rätten må dock förordna om skriftlig förberedelse, om parts inställelse skulle medföra oskälig kostnad eller synnerlig olägenhet eller skriftlig förberedelse med hänsyn till målets beskaffenhet eljest finnes lämpligare.

Förberedelse sker vid sammanträde, skriftväxling eller annan handläggning. Om det är lämpligt, får olika former av förberedelse förenas.

Svaromål enligt 7 § första stycket skall avges skriftligen, om det inte med hänsyn till målets beskaffenhet är lämpligare att svaromålet avges vid ett sammanträde.

När ett skriftligt svaromål har kommit in till rätten, skall sammanträde hållas så snart som möjligt, om det inte med hänsyn till målets beskaffenhet är lämpligare med fortsatt skriftväxling.

Om sammanträde hålls, skall förberedelsen om möjligt avslutas vid detta. Om så inte kan ske, skall förberedelsen fortsätta genom skriftväxling eller vid ett nytt sammanträde.

9 §²⁶

Vid muntlig förberedelse skall första inställelse utsättas att äga rum, så snart det kan ske. Är den tilltalade häktad, skall första inställelse äga rum inom en vecka från dagen för hans häktande, om inte längre uppskov är nödvändigt på grund av särskilda omständigheter. Är den tilltalade ålagd reseförbud skall första inställelse äga rum inom en månad från dagen för delgivning av beslutet. Till första inställelsen skall parterna kallas, målsäganden genom särskild kallelse och den tilltalade i stämningen.

Målsäganden skall föreläggas att komma tillstådes vid påföljd att han eljest förlorar sin rätt att tala å brottet. Skall målsäganden infinna sig personligen, förelägge rätten tillika vite.

Den tilltalade skall föreläggas vite. Om inställande av tilltalad, som är häktad, förordne rätten.

Om förberedelse skall ske vid sammanträde och den tilltalade är häktad, skall sammanträdet hållas inom en vecka från dagen för hans häktande, om inte längre uppskov är nödvändigt på grund av särskilda omständigheter. Är den tilltalade ålagd reseförbud, skall sammanträdet, hållas inom en månad från dagen för delgivning av beslutet.

Är den tilltalade häktad och skall ett ytterligare sammanträde hållas, skall det ske inom en vecka från dagen för föregående sammanträdes avslutande eller, då han häktats därefter, från dagen för hans häktande, om inte längre uppskov är nödvändigt på grund av särskilda omständigheter.

10 §

Part äge ej vid muntlig förberedelse ingiva eller uppläsa skriftlig inläga eller annat skriftligt anförande. Stämningsansökan eller annan framställning, som enligt denna balk må ske skriftligen, må dock uppläsas; vid första inställelsen äge den tilltalade som svaromål

Sammanträde får hållas per telefon, om det är lämpligt med hänsyn till sammanträdet's ändamål och övriga omständigheter eller ett sammanträde inför rätten skulle orsaka orimliga kostnader eller olägenheter. I fråga om sammanträden som hålls per telefon gäller inte

²⁶ Senaste lydelse 1981: 1294.

åberopa av honom ingiven skrift. Finnes vad i skriften anfördes icke utgöra fullständigt svaromål, skall rätten genom frågor till den tilltalade söka avhjälpa bristen.

reglerna i denna balk om kallelser, förelägganden och påföljder.

11 §

Vid första inställelsen skall förberedelsen om möjligt avslutas. Kan det ej ske, skall målet utsättas till fortsatt förhandling å tid, som bestämmes av rätten. Ej må målet uppskjutas längre, än som oundgängligen påkallas. Är den tilltalade häktad, skall fortsatt förhandling äga rum inom en vecka från dagen för föregående sammanträdes avslutande eller, då han häktats därefter, från dagen för hans häktande, om ej på grund av särskilda omständigheter längre uppskov är nödvändigt. Till fortsatt förhandling skola parterna kallas omedelbart eller genom särskild kallelse.

Vid sammanträde får parterna ge in eller läsa upp skriftliga inläggor eller andra skriftliga anföranden endast om det underlättar förståelsen av ett anförande eller i övrigt är till fördel för handläggningen.

Om föreläggande för part gälle vad i 9 § andra och tredje styckena sägs; finnes ena partens närvaro ej erforderlig, må dock kallelse å honom ske utan sådant föreläggande.

Rätten äge förordna, att förberedelsen skall fortsättas genom skriftväxling.

12 §

För behandling av rättegångsfråga eller del av saken, som må avgöras särskilt, äge rätten utsätta särskilt sammanträde. Om sådant sammanträde äge vad i 9 och 11 §§ är stadgat motsvarande tillämpning; avser sammanträdet behandling av rättegångsfråga, skall dock i stället för föreläggande, som där sägs, målsäganden föreläggas vite.

Målsäganden skall föreläggas att inställa sig till ett sammanträde vid påföljd att han annars förlorar sin rätt att föra talan om brottet. Skall han infinna sig personligen, skall rätten också förelägga vite. Den tilltalade skall föreläggas vite. Kan det antas att den som skall infinna sig personligen inte kommer att följa ett vitesföreläggande, får rätten besluta att han skall hämtas till sammanträdet. Rätten förordnar om inställandet av den som är häktad.

Avser sammanträdet endast behandling av rättegångsfrågor, skall målsäganden i stället för föreläggande enligt första stycket föreläggas vite.

19 §

Vid skriftlig förberedelse skall den tilltalade i stämningen föreläggas att till rätten inkomma med skriftligt svaromål. Har svaromål inkommit, skall det med därvid fogade handlingar delgivas målsäganden. Finnes ytterligare skriftväxling erforderlig, äge rätten förordna därom.

Underlåter den tilltalade att inkomma med svaromål, skall rätten genast kalla parterna till första inställelse. Även eljest må rätten förordna, att förberedelsen skall fortsättas genom muntlig förhandling.

Om det är till fördel för utredningen i målet, bör rätten före sammanträde eller fortsatt skriftväxling tillställa parterna en förteckning över de frågor som bör tas upp under den fortsatta handläggningen.

Parterna skall före ett sammanträde sätta sig in i saken på sådant sätt att något ytterligare sammanträde för förberedelse om möjligt inte behövs.

20 §

Rätten äge meddela närmare bestämmelser om skriftväxling mellan parterna och därvid även föreskriva, i vilket avseende part skall yttra sig.

Är det till fördel för handläggningen av målet, bör rätten innan förberedelsen avslutas göra en skriftlig sammanfattning av parternas ståndpunkter, så som de uppfattas av rätten. Parterna skall beredas tillfälle att yttra sig över sammanfattningen.

22 §²⁷

Så snart förberedelsen avslutats, bestämme rätten, sedan tillfälle om möjlighet givits parterna att uttala sig, tid för huvudförhandlingen. För behandling av rättegångsfråga eller del av saken, som må avgöras särskilt, må huvudförhandling utsättas, ehuru förberedelsen av målet i övrigt ej avslutats.

Så snart förberedelsen avslutats skall rätten bestämma tid för huvudförhandling, om möjligt efter samråd med parterna. Huvudförhandling för handläggning av rättegångsfråga eller del av saken, som kan avgöras särskilt, får hållas även om förberedelsen av målet i övrigt inte har avslutats.

Är den tilltalade häktad, skall huvudförhandlingen hållas inom en vecka från dagen för förberedelsens avslutande eller, då han häktats därefter, från dagen för hans häktande.

Är den tilltalade ålagd reseförbud, skall huvudförhandling hållas inom en månad från dagen för förberedelsens avslutande. Har reseförbudet meddelats därefter, skall tiden räknas från dagen för delgivning av beslutet.

23 §

Till huvudförhandlingen skola parterna kallas omedelbart eller genom särskild kallelse.

Om föreläggande för part gälle vad i 9 § andra och tredje styckena

I fråga om kallelse till huvudförhandling skall 12 § tillämpas.

²⁷ Senaste lydelse 1981: 1294.

samt 12 § sägs. Förekommer anledning, att den tilltalade ej skulle iakttaga sådant föreläggande, må förordnas, att han skall hämtas till rätten. Om inställande av tilltalad, som är häktad, förordne rätten.

Om kallande av vittne och sakkunnig gälle vad i 36 och 40 kap. är stadgat.

49 kap.

12 §

Talan mot tingsrättens dom eller beslut i mål som handlagts av en lagfaren domare enligt 1 kap. 3 a § första stycket får inte prövas av hovrätten i vidare mån än som framgår av 13 §, om inte hovrätten meddelat parten prövningstillstånd.

Prövningstillstånd behövs inte vid talan mot beslut som rör någon annan än en part eller en intervenient, beslut varigenom tingsrätten ogillat jäv mot en domare, beslut angående utdömande av förelagt vite eller om ansvar för en rättegångsförseelse eller beslut varigenom en missnöjesanmälan eller en ansökan om återvinning eller en vade- eller besvärstalan avvisats.

I fråga om meddelade prövningstillstånd skall 54 kap. 11 § andra stycket och 13 § tillämpas.

13 §

Prövningstillstånd får meddelas endast om

1. det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att talan prövas av högre rätt,

2. anledning förekommer till ändring i det slut vartill tingsrätten kommit eller

3. det annars föreligger synnerliga skäl att pröva talan.

14 §

Talan mot tingsrättens beslut angående frågor som avses i 1 kap. 3 a § förs i samma ordning som talan mot beslut varigenom rätten ogillat en invändning om rättegångshinder.

15 §

Kan talan mot tingsrättens dom eller beslut prövas av hovrätten endast om denna meddelat parten prövningstillstånd, skall tingsrätten i samband med underrättelse om vad som gäller i fråga om fullföljd av talan upplysa parterna om detta och därvid också ange innehållet i 13 §.

50 kap.

1 §

Vill part vädja mot underrätts dom i tvistemål, skall han inom en vecka från den dag, då domen gavs, hos underrätten anmäla vad. Rätten pröva genast, om anmälan rätteligen gjorts.

Part, som anmält vad, skall inom tre veckor från den dag, då domen gavs, fullfölja vadet genom att till underrätten inkomma med vadeinlagen.

Vill någon part vädja mot tingsrättens dom i ett tvistemål, skall han ge in en vadeinlagen till tingsrätten. Inlagen skall ha kommit in till rätten inom tre veckor från den dag då domen meddelades.

4 §²⁸

I vadeinlagen skall vadekäranden uppgiva:

1. den dom, mot vilken talan föres;
2. grunderna för vadetalan med angivande, i vilket avseende underrättens domskäl enligt kärandens mening äro oriktiga; samt
3. i vilken del domen överklagas och den ändring i domen, som käranden yrkar.

Om prövningstillstånd behövs, skall käranden i vadeinlagen ange de omständigheter som han åberopar till stöd för att sådant tillstånd skall meddelas.

Käranden skall i vadeinlagen uppgiva de bevis han vill åberopa och vad han vill styrka med varje särskilt bevis. Skriftligt bevis, som ej tidigare förebragts, skall i huvudskrift eller styrkt avskrift fogas vid vadeinlagen. Vill käranden, att förnyat förhör med vittne eller sakkunnig eller part under sanningsförsäkran skall äga rum eller förnyad syn å stället skall hållas, skall

Käranden skall i vadeinlagen uppgiva de bevis han vill åberopa och vad han vill styrka med varje särskilt bevis. Skriftligt bevis, som ej tidigare förebragts, skall i huvudskrift eller styrkt avskrift fogas vid vadeinlagen. Vill käranden att förnyat förhör med vittne eller sakkunnig eller part skall äga rum eller förnyad syn å stället skall hållas, skall han angiva det i vadeinlagen

²⁸ Senaste lydelse 1963: 149.

han angiva det i vadeinlagen jämte skälen därtill. I vadeinlagen skall käranden ock angiva, om han vill, att motparten skall infinna sig personligen vid huvudförhandling i hovrätten.

Vadeinlagen skall vara egenhändigt undertecknad av käranden eller hans ombud.

jämte skälen därtill. I vadeinlagen skall käranden ock angiva, om han vill, att motparten skall infinna sig personligen vid huvudförhandling i hovrätten.

10 a §

Behövs prövningstillstånd, beslutar hovrätten sedan skriftväxlingen avslutats, om sådant tillstånd skall meddelas. När det finns skäl för det, får frågan upptas utan att skriftväxling skett.

15 §²⁹

Om huvudförhandling äge i övrigt vad i 1 kap. 9 § samt 43 kap. 1–6 och 10–13 §§ är stadgat motsvarande tillämpning; om kallelse till uppskjuten huvudförhandling och föreläggande för part gälle dock 14 § i detta kapitel.

I övrigt skall vad som sägs i 1 kap. 9 § samt 43 kap. 1–6 §§, 8 § andra–fjärde styckena och 10–14 §§ tillämpas i fråga om huvudförhandling i hovrätten. Reglerna i 14 § i detta kapitel skall dock tillämpas i fråga om kallelser till uppskjuten huvudförhandling och föreläggande för parterna.

51 kap.

15 §³⁰

Om huvudförhandling äge i övrigt vad i 1 kap. 9 § samt 46 kap. 1–5, 7, 9, 11, 13 och 16 §§ är stadgat motsvarande tillämpning; om kallelse till uppskjuten huvudförhandling och föreläggande för part gälle dock 14 § i detta kapitel.

I övrigt skall vad som sägs i 1 kap. 9 § samt 46 kap. 1–5 §§, 6 § andra stycket, 7–9, 11, 13, 16 och 17 §§ tillämpas i fråga om huvudförhandling i hovrätten. Reglerna i 14 § i detta kapitel skall dock tillämpas i fråga om kallelser till uppskjuten huvudförhandling och föreläggande för parterna.

Då mål utsättes till fortsatt eller ny huvudförhandling, äge hovrätten förordna om de åtgärder, som finnas lämpliga, för att målet vid den förhandlingen skall kunna slutföras.

När ett mål sätts ut till fortsatt eller ny huvudförhandling, får hovrätten förordna om lämpliga åtgärder för att målet vid den förhandlingen skall kunna slutföras.

Om sådan åtgärd gälle vad i 10–12 §§ i detta kapitel stadgas.

I fråga om sådana åtgärder gäller 10–12 §§ i detta kapitel.

²⁹ Senaste lydelse 1969: 244.

³⁰ Senaste lydelse 1969: 244.

52 kap.

9 a §

Behövs prövningstillstånd och har motparten hörts över besvären, beslutar hovrätten sedan skriftväxlingen avslutats, om sådant tillstånd skall meddelas. När det finns skäl för det, får frågan upptas utan att skriftväxling skett.

10 §

Finnes för utredningen erforderligt, att part eller annan höres muntligen i hovrätten, förordne hovrätten därom på sätt den finner lämpligt. Om inställande av tilltalad, som är anhållen eller häktad, förordne hovrätten.

Om det är nödvändigt för utredningen i målet att en part eller någon annan hörs muntligen, får hovrätten förordna om detta på lämpligt sätt. Hovrätten förordnar om inställandet av den som är anhållen eller häktad.

Vad som sägs i 43 kap. 8 § fjärde stycket skall tillämpas även vid förhör enligt denna paragraf.

54 kap.

8 §³¹

Ej må talan föras mot hovrätts beslut angående jäv mot domare i underrätt eller i dit fullföljd fråga, som avses i 49 kap. 4 § första stycket 7 eller 9 eller 6 §.

Talan får inte föras mot hovrätens beslut angående jäv mot domare i tingsrätt eller i någon dit fullföljd fråga som avses i 49 kap. 4 § första stycket 7 eller 9 eller 6 §. Talan får inte heller föras mot hovrätens beslut att meddela prövningstillstånd.

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 1988.

2. Genom lagen upphävs lagen (1974: 8) om rättegången i tvistemål om mindre värden. Den lagen gäller dock fortfarande i mål där ansökan om stämning kommit in till rätten före ikraftträdandet eller, när talan väckts genom ansökan om lagsökning, betalningsföreläggande eller handräckning eller som enskilt anspråk i brottmål, rätten före ikraftträdandet beslutat att tvisten skall handläggas som tvistemål.

3. Äldre bestämmelser om vadeanmälan gäller fortfarande i fråga om domar som meddelats före ikraftträdandet.

4. Förekommer i lag eller annan författning någon hänvisning till en föreskrift som har ersatts genom en bestämmelse i denna lag, tillämpas i stället den bestämmelsen.

³¹ Senaste lydelse 1979: 242.

Lag om ändring i förvaltningsprocesslagen (1971: 291)

Härigenom föreskrivs i fråga om förvaltningsprocesslagen (1971: 291).
dels att 40 § skall upphöra att gälla,
dels att orden "och vite" i rubriken närmast före 38 § skall utgå,
dels att 48 och 50 §§ skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*48 §¹

Den som för talan i mål får anlita ombud eller biträde.

Visar ombud eller biträde oskicklighet eller oförstånd eller är han eljest olämplig, får rätten avvisa honom som ombud eller biträde i målet. Rätten får också förklara honom obehörig att brukas som ombud eller biträde vid rätten antingen för viss tid eller tills vidare.

Om den som avvisas eller förklaras obehörig enligt andra stycket är advokat, skall anmälan om åtgärden göras hos advokatsamfundets styrelse.

50 §

Behärskar part, vittne eller annan som skall höras inför rätten ej svenska språket eller är han allvarligt hörsel- eller talskadad, skall rätten vid behov anlita tolk. Rätten får även i annat fall vid behov anlita tolk.

Första stycket skall tillämpas även i fråga om överföring från punktskrift till vanlig skrift eller tvärtom.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1988.

3 Förslag till

Lag om ändring i rättshjälpslagen (1972: 429)

Härigenom föreskrivs att 9 och 20 §§ rättshjälpslagen (1972: 429) skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*9 §¹

Vid allmän rättshjälp betalar staten kostnaderna i den rättsliga angelägenhet som rättshjälpen avser.

Såsom kostnad för rättshjälpen anses den rättssökandes kostnad för

1. biträde som varit behövligt för tillvaratagande av den rättssökandes rätt.

¹ Senaste lydelse 1983: 461.

¹ Lydelse enligt prop. 1986/87: 26.

2. bevisning vid allmän domstol, bostadsdomstolen, marknadsdomstolen, arbetsdomstolen eller krigsrätt samt nödvändig utredning i angelägenhet, som kan komma under sådan domstols prövning eller som skall prövas av skiljemän.

3. utredning i angelägenhet som skall prövas av förvaltningsdomstol eller förvaltningsmyndighet om utredningen är skäligen påkallad för tillvaratagande av den rättssökandes rätt och ej kan erhållas genom myndigheten.

4. resa och uppehälle för den rättssökande eller hans ställföreträdare och för vårdare eller annan, som måste anlitas i samband med inställelse inför domstol eller annan myndighet, om personlig inställelse ålagts, eller i samband med inställelse för sådan blodundersökning eller annan undersökning rörande ärftliga egenskaper som avses i lagen (1958:642) om blodundersökning m. m. vid utredning av faderskap eller läkarundersökning enligt 21 kap. 11 § föräldrabalken.

5. ansökningsavgift enligt förordningen (1987:000) om avgifter vid de allmänna domstolarna samt särskild avgift som skall betalas enligt förordningen (1981:1185) om utsökningsavgifter.

6. vad som av allmänna medel utgått i ersättning för översättning eller i ersättning enligt 4 eller 5 § lagen (1958:642) om blodundersökning m. m. vid utredning av faderskap eller enligt föreskrift i rättegångsbalken eller 3 § första stycket nämnda lag för bevisning som rätten självant föranstaltat om.

6. vad som av allmänna medel utgått i ersättning enligt 4 eller 5 § lagen (1958:642) om blodundersökning m. m. vid utredning av faderskap eller enligt föreskrift i rättegångsbalken eller 3 § första stycket nämnda lag för bevisning som rätten självant föranstaltat om.

7. skiftesman som av domstol förordnats att verkställa bodelning med anledning av äktenskapsskillnad eller boskillnad,

8. medling enligt 42 kap. 17 § rättegångsbalken.

Såsom kostnad för bevisning enligt andra stycket 2 anses ej den rättssökandes kostnad för sådan blodundersökning eller annan undersökning rörande ärftliga egenskaper som avses i lagen (1958:642) om blodundersökning m. m. vid utredning av faderskap.

20 §²

Beviljas allmän rättshjälp enligt 16 §, blir den som beslutat härom biträde till den rättssökande. I annat fall får biträde förordnas på sökandens begäran, om denne ej själv eller genom någon som i tjänsteställning eller annars lämnar honom bistånd kan behörigen tillvarata sin rätt.

I angelägenhet, som kan antas bli prövad enligt lagen (1974:8) om rättegången i tvistemål om mindre värden, får biträde förordnas endast om särskilda skäl föreligger med hänsyn till sökandens personliga förhållanden eller sakens be-

I sådan angelägenhet där tingsrätt skall bestå av en lagfaren domare enligt 1 kap. 3 a § rättegångsbalken får biträde förordnas endast om särskilda skäl föreligger med hänsyn till sökandens personliga förhållanden eller sakens beskaf-

² Senaste lydelse 1983: 153.

skaffenhet. I ärende om bodelning, som inte avser klander, får biträde inte förordnas.

fenhet. I ärende om bodelning, som inte avser klander, får biträde inte förordnas.

När biträde kan förordnas enligt 10 kap. 13 § föräldrabalken, förordnas ej biträde enligt denna lag.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1988. Bestämmelserna i 20 § andra stycket i dess äldre lydelse gäller dock fortfarande i fråga om angelägenheter som handläggs enligt lagen (1974: 8) om rättegången i tvistemål om mindre värden.

4 Förslag till

Lag om ändring i lagsökningslagen (1946: 808)

Härigenom föreskrivs att 32 § lagsökningslagen (1946: 808) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

32 §¹

Hänskjuts mål till rättegång, skall rätten förordna om målets fortsatta handläggning. Kan målet anses tillräckligt förberett genom den tidigare handläggningen, får det genast utsättas till huvudförhandling eller, om det skall handläggas enligt lagen (1974: 8) om rättegången i tvistemål om mindre värden, till sammanträde enligt den lagen. Har mål om betalningsföreläggande vid sammanträde inför rätten hänskjutits till rättegång bör, om ej hinder möter, muntlig förhandling äga rum i omedelbart samband med sammanträdet. I så fall gäller i fråga om rättens domförhet vad som föreskrivs i 30 §.

Hänskjuts ett mål till rättegång, skall rätten förordna om målets fortsatta handläggning. Kan målet anses tillräckligt förberett genom den tidigare handläggningen, får det genast utsättas till huvudförhandling. Har ett mål om betalningsföreläggande vid sammanträde inför rätten hänskjutits till rättegång, bör muntlig förhandling om möjligt äga rum i omedelbart samband med sammanträdet. I så fall gäller i fråga om rättens domförhet vad som föreskrivs i 30 §.

Är den tingsrätt som har handlagt målet inte behörig att efter återvinning pröva målet, skall detta överlämnas till den tingsrätt som är behörig. Beslut om överlämnande får inte överklagas. Om den tingsrätt som har mottagit målet finner sig obehörig, skall den visa målet åter till den tingsrätt som har överlämnat det. När ett mål har överlämnats, gäller första stycket i fråga om den tingsrätt till vilken målet har överlämnats.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1988.

¹ Senaste lydelse 1981: 848.

Lag om ändring i lagen (1969: 246) om domstolar i fastighetsmål

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1969: 246) om domstolar i fastighetsmål

dels att 13 § skall ha följande lydelse,

dels att det i lagen skall införas en ny paragraf, 4 a §, av följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse**4 a §*

I mål angående hyra eller bostadsrätt, där värdet av vad som yrkas uppenbart inte överstiger hälften av basbeloppet enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring, skall 1 kap. 3 a § rättegångsbalken tillämpas i stället för bestämmelserna i 3 och 4 §§

13 §¹

I annat fastighetsmål än som avses i 3 § andra stycket skall en teknisk ledamot ingå i hovrätten, såvida inte hovrätten finner att medverkan av en sådan ledamot uppenbart inte är behövlig. Om särskilda skäl föreligger, kan efter hovrättens bestämmande två tekniska ledamöter ingå i hovrätten.

I mål som avses i 3 § andra stycket får efter hovrättens bestämmande en teknisk ledamot ingå i rätten, om målets beskaffenhet eller något annat särskilt skäl föranleder det.

Vid behandling av frågor om prövningstillstånd skall hovrätten bestå av två lagfarna ledamöter.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1988. Lagen gäller inte i mål där ansökan om stämning kommit in till rätten före ikraftträdandet eller, när talan väckts genom ansökan om lagsökning, betalningsföreläggande eller handräckning, rätten före ikraftträdandet beslutat att tvisten skall handläggas som tvistemål.

¹ Senaste lydelse 1984: 134.

6 Förslag till Lag om ändring i lagen (1929: 145) om skiljemän

Prop. 1986/87: 89

Härigenom föreskrivs att 3 a § lagen (1929: 145) om skiljemän skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 a §¹

Kan tvist mellan näringsidkare och konsument prövas av tingsrätt och rör tvisten vara, tjänst eller annan nytthet som tillhandahållits för huvudsakligen enskilt bruk, får före tvistens uppkomst träffat avtal att tvist skall hänskjutas till skiljemän utan förbehåll om rätt för parterna att klandra skiljedomen göras gällande endast om *tvisteföremålets värde är högre än som anges i 1 § lagen (1974: 8) om rättegången i tvistemål om mindre värden eller hinder enligt 3 § nämnda lag möter mot lagens tillämpning.*

Kan *en* tvist mellan näringsidkare och konsument prövas av tingsrätt och rör tvisten vara, tjänst eller annan nytthet som tillhandahållits för huvudsakligen enskilt bruk, får *ett* före tvistens uppkomst träffat avtal att tvist skall hänskjutas till skiljemän utan förbehåll om rätt för parterna att klandra skiljedomen göras gällande endast om *1 kap. 3 a § första stycket rättegångsbalken inte skulle vara tillämpligt vid prövning av tvisten i tingsrätt.*

Första stycket gäller ej om tvisten rör avtal mellan försäkringsgivare och försäkringstagare om försäkring som grundas på kollektivavtal eller som grundas på gruppavtal och handhas av företrädare för gruppen och ej heller om annat följer av Sveriges internationella förpliktelser.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1988.

7 Förslag till Lag om ändring i handräckningslagen (1981: 847)

Härigenom föreskrivs att 14 § handräckningslagen (1981: 847) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

14 §

Har återvinning sökts mot utslag enligt denna lag, skall rätten förordna om målets fortsatta handläggning.

Stämning skall anses utfärdad genom förordnande enligt första stycket. Kan målet anses tillräckligt förberett genom den tidigare handläggningen, får det genast ut sättas till huvudförhandling *eller,*

Stämning skall anses utfärdad genom förordnande enligt första stycket. Kan målet anses tillräckligt förberett genom den tidigare handläggningen, får det genast ut sättas till huvudförhandling.

¹ Senaste lydelse 1980: 42.

om det skall handläggas enligt lagen (1974: 8) om rättegången i tvistemål om mindre värden, till sammanträde enligt den lagen.

Är den tingsrätt som har handlagt målet inte behörig att efter återvinning pröva målet, skall detta överlämnas till den tingsrätt som är behörig. Beslut om överlämnande får inte överklagas. Om den tingsrätt som har mottagit målet finner sig obehörig, skall den visa målet åter till den tingsrätt som har överlämnat det. När ett mål har överlämnats, gäller första och andra styckena i fråga om den tingsrätt till vilken målet har överlämnats.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1988.

8 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1977: 729) om patentbesvärsrätten

Häriigenom föreskrivs att 11 § lagen (1977: 729) om patentbesvärsrätten skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

11 §

Rätten får vid muntlig förhandling höra vittne eller sakkunnig, om det behövs för utredningen. Förhöret får hållas under ed. Om förhör gäller 36 kap. 1–18, 20 och 22–25 §§ samt 40 kap. 2, 9–11 och 13–18 §§ rättegångsbalken i tillämpliga delar. Vägrar vittne utan giltigt skäl att avlägga ed eller att avge vittnesmål eller besvara fråga, får rätten vid vite förelägga vittnet att fullgöra sin skyldighet.

Rätten får vid muntlig förhandling höra vittne eller sakkunnig, om det behövs för utredningen. Förhöret får hållas under ed. Om förhör gäller 36 kap. 1–18, 20 och 22–25 §§ samt 40 kap. 2, 9–11, 14 och 16–18 §§ rättegångsbalken i tillämpliga delar. Vägrar vittne utan giltigt skäl att avlägga ed eller att avge vittnesmål eller besvara fråga, får rätten vid vite förelägga vittnet att fullgöra sin skyldighet.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1988.

Proposition	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Lagförslag	3
1 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken	3
2 Förslag till lag om ändring i förvaltningsprocesslagen (1971: 291)	50
3 Förslag till lag om ändring i rättshjälpslagen (1972: 429)	51
4 Förslag till lag om ändring i lagsökningslagen (1946: 808)	53
5 Förslag till lag om ändring i lagen (1969: 246) om domstolar i fastighetsmål	53
6 Förslag till lag om ändring i lagen (1929: 145) om skiljemän	54
7 Förslag till lag om ändring i handräckningslagen (1981: 847)	55
8 Förslag till lag om ändring i lagen (1977: 729) om patentbesvärsrätten	55
9 Förslag till lag om ändring i utsökningsbalken	56
10 Förslag till lag om ändring i lagen (1974: 371) om rättegången i arbetstvister	56
11 Förslag till lag om ändring i lagen (1973: 188) om arrendenämnder och hyresnämnder	58
12 Förslag till lag om ändring i lagen (1970: 417) om marknadsdomstol m. m.	58
13 Förslag till lag om ändring i vattenlagen (1983: 291)	59
14 Förslag till lag om ändring i lagen (1976: 839) om statens va-nämnd	60
15 Förslag till lag om ändring i miljöskyddslagen (1969: 387)	61
Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 8 januari 1987 ..	62
1 Inledning	62
2 Allmän motivering	63
2.1 Allmänna synpunkter	63
2.2 Tvistemålsprocessen	67
2.2.1 Inledande synpunkter	67
2.2.2 Integration av RB och småmålslagen	68
2.2.3 Närmare om uppbyggnaden av en gemensam form för egentlig tvistemålsprocess	77
2.2.4 Den summariska processen	86
2.2.5 De s.k. domstolsärendenas koppling till tvistemålsprocessen	88
2.2.6 Vissa lagtekniska frågor	90
2.3 Brottmålsprocessen	91
2.3.1 Allmänna synpunkter på reformbehovet	91
2.3.2 Närmare om uppläggningsen av en reform	92
2.3.3 Skall rätten ha tillgång till förundersökningsprotokollet före huvudförhandlingen?	99
2.3.4 Jourdomstolar	102
2.4 Vissa andra större frågor	103
2.4.1 Materiell processledning	103
2.4.2 Rättens förlikningsverksamhet	110
2.4.3 Förprocessuell serviceverksamhet	115
2.4.4 Överflyttning av mål i stället för avvisning	117
2.4.5 Parallella rättegångar	118

2.4.6	Rättegångskostnadsfrågor	119
2.4.7	Frågor rörande vite m. m.	123
2.4.8	Användning av telefon i rättegången	127
2.4.9	Vissa frågor rörande bevisningen	131
2.4.10	Vissa frågor rörande överklagande av tingsrätts dom	137
2.4.11	Tolkning och översättning	139
2.4.12	Den misstänktes tillgång till sekretessbelagda uppgifter i mål om brott mot rikets säkerhet	144
2.4.13	Anmälan till advokatsamfundet i vissa fall	149
3	Ikraftträdande	150
4	Upprättade lagförslag	150
5	Specialmotivering	151
5.1	Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken	151
5.2	Förslaget till lag om ändring i förvaltningsprocesslagen (1971: 291)	244
5.3	Förslaget till lag om ändring i rättshjälpslagen (1972: 429)	245
5.4	Förslaget till lag om ändring i lagsökningslagen (1946: 808)	245
5.5	Förslaget till lag om ändring i lagen (1969: 246) om domstolar i fastighetsmål	245
5.6	Förslaget till lag om ändring i lagen (1929: 145) om skiljemän	246
5.7	Förslaget till lag om ändring i handräckningslagen (1981: 847)	246
5.8	Förslaget till lag om ändring i lagen (1977: 729) om patentbesvärshänsen	246
6	Hemställan	247
7	Beslut	247
	Utdrag ur lagrådets protokoll vid sammanträde den 17 februari 1987	248
	Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 26 februari 1987	254
1	Anmälan av lagrådsyttrande	254
2	Följdändringar	255
3	Hemställan	258
4	Beslut	258
Bilaga 1	Rättegångsutredningens sammanfattning av sitt betänkande	259
Bilaga 2	Rättegångsutredningens förslag till ändringar i rättegångsbalken	286
Bilaga 3	Förteckning över remissinstanser som har yttrat sig över rättegångsutredningens förslag	364
Bilaga 4	Skrivelse 1982-02-16 från överbefälhavaren till regeringen	365
Bilaga 5	Förteckning över remissinstanser som har yttrat sig över överbefälhavarens skrivelse 1982-02-16 till regeringen	368
Bilaga 6	Till lagrådet remitterade lagförslag	369

